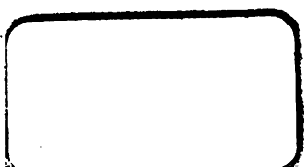

A. KLUIT,
HISTORIE
DER
HOLLANDSCHE
STAATSREGERING,
TOT AAN HET JAAR 1795.

OF

GESCHIED- EN STAATKUNDIG ONDERZOEK, IN WELKEN ZIN DE STATEN VAN HOLLAND, GEDURENDE DE REPUBLIKEINSCHE REGERING, ZIJN GEWEEST DE WETTIGE SOUVEREINE VERTEGENWOORDIGERS VAN 'T GANSCHE VOLK VAN HOLLAND, OF DER GEHEELE NATIE.

MET VELE ONUITGEGEVEN

BIJLAGEN.

DERDE DEEL.

Te AMSTERDAM, bij
WOUTER BRAVE,
Boekverkoper op den Nieuwendijk schuins over de Ramskooy, in No. 165.
MDCCCIII.

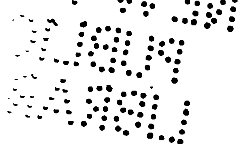
GAC

Deze grove zinstoorende drukfeilen te verbeteren.

Bl. 254. r. 16. *voordeelen*, l. *vooroordeelen*.
Bl. 405. r. 6. *Stadhouderlijken tijd*, l. *Stadhouderloozen tijd*.

Anderen, minder zinstoorende, ga ik voorbij.

A. KLUIT,

HISTORIE

DER

HOLLANDSCHE

STAATSREGERING.

III. DEEL.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Bekrachtiging der Algemeene Landsregering, bijzonder die van Holland, ten aanzien van de Staten, het Hof van Justitie, den Stadhouder, en de Steden, tot aan het eerste Stadhouderlooze Tijdperk in 't jaar 1650.

Dus verre zagen wij *Holland*, met de overige Gewesten, de Regering van Spanje ontworsteld, maar door den dwang der omstandigheden nog altijd onder *gebiedende* en *uitstekende* Hoofden; doch aanhoudend werkzaam, om op eigen beenen te staan, en om door Landelijke Vergaderingen of Lighamen van Medeburgeren geregeerd te worden.

De *Algemeene Landsregering*, of het zoogenoemd *Gouvernement*, voor zoo verre hetzelve, als eene aangestelde *Macht* (thans zoude men 't noemen de *Uitvoerende Macht* of 't *Staatsbewind*,) moet onderscheiden worden van het *Souverein Oppergebied* zelf; die aangestelde *Macht* was nu bij *den Raad van Staat met* de Gouverneurs (1); en de *ware Oppermacht* was dan, *of* bij *de Generale Staten*, als zij bijeen kwamen, voor zooverre de *Staten* der *afzonderlij-*

Algemeene Landsregering.

Staten Generaal.

(1) Zie hierna bl. 4, en volgg.

lijke Provincien de Macht, die elk hunner in zijnen eigen boezem bezat, ten aanzien van 't algemeen Landsbewind, vereenigden en werkzaam deden zijn, om algemeene Landswetten ter Staten Generaal uitttevaardigen: *of* wel, was die Oppermacht, volgens het tegenwoordig door velen aangenomen beginsel, bij *het Volk*, *het geheele Volk*, als hebbende in zijnen boezem de *Grondmacht* besloten. Over welk verschil ik thans niet handele. 't Is genoeg, dat wij tot dus verre de werkzaamheden en oefeningen der *Opperste Macht* aantreffen, welke nimmer door het Volk werd wedersproken; en in welke werkzaamheden en oefeningen *Holland* wel een voornaam deel had. Doch welk was dit deel? Zie hier de zaak naar mijne bevatting!

't Volk.

Hollands invloed op de Staten Generaal.

In *de Vergadering der Algemeene Staten*, bijeen komende, was *het Recht* der *Staten* van Holland, niettegenstaande Hollands meerdere *Grootheid*, *Volkrijkheid*, *Belangrijkheid*, *Geldmiddelen*, en *Verdediging*, (volgens de gronden der *Unie* van Utrecht, de afzonderlijke Rechten der Gewesten, en de vereeniging tot één verdedigend Lighaam,) volkomen met de anderen gelijk, en niet uitgebreider dan 't *Recht* der overige Provincien. Maar Hollands *macht* was grooter; Hollands middelen en lasten meerder; Hollands Verdediging sterker en gewichtiger; de belangen van Koophandel en Zeevaart veel aanzienlijker; en hierdoor, en door andere toevalligheden, was *Hollands* invloed in die Vergadering veel krachtdadiger en zijne stem veel meer beslissende. Het geen Holland voorstelde, ging veeltijds door; 't geen Holland besloot, was veeltijds

tijds 't besluit der Algemeene Staten. Men wachtte meest het voorgevoelen (*préadvis*) van Holland af; en dus regelde of voorbereidde Holland veelal de zaken der *Unie* en der *Algemeene* Regering. Ik behoeve hiertoe niets bij te brengen. De voor- en na-gebeurde Daadzaken en Besluiten bewijzen genoegzaam de stelling: „ *De algemeene* „ *zaken en de Staten der Gewesten werden meest* „ *bestierd of geleid door de Staten van Holland.*" En tot die Bestiering hadden zij noodig een *Algemeen Gouvernement*, of Staatsbewind. Na 't vertrek van Leicester was dan de *algemeene Regering* of bestiering *over de Unie* Hollands eerste zorg. Hiertoe hadden de Staten van Holland, reeds voordat zij van *Leicesters* afstand wisten, tegen den 18 Jan. 1588. de punten van Beschrijving naar de Steden afgezonden, te weten, om te besluiten *op de generale Regering der Nederlanden en 't beleid der zaken, de Unie, en Defensie, met de onderhouding van 't Tractaat met hare Majesteit* (2).

Men sprak den 28 Jan. bl. 23. om die Regering, *bij en op den naam van den Raad van Staat, op* DEN TRACTATE, *met hare Majesteit gemaakt*, en de thans dienende *Raadsheeren* nog *voor een jaar* te laten aanblijven, mits daar bij te voegen een *lid uit Westvriesland*, met name *Simon Meynertze*, op zoodanige *Instructie*, als bij de algemeene Staten zal gemaakt worden. Holland stelde dit *Berichtschrift* op. Maar na de bekendmaking van Leicesters afstand kwam dit alles eerst recht ten besluite. Men overwoog toen ter Vergadering, of men het *Berichtschrift* voor

Op den Raad van Staat.

(2) *Resol. van Holl.* 7 Jan. bl. 3.

voor den Raad (3) voor besloten zoude houden, of dat het *alvorens in de Steden aan de Vroedschappen zal moeten gezonden worden.* Men besloot tot het eerste om den *haast en nood*; men zoude het overleveren ter Staten Generaal, om *bij voorraad* kracht te hebben; maar men zoude er een dubbel van leveren, zoo aan de *Provincien* als aan *de Steden*, die 't *verzoeken* zullen; en wanneer er bedenkingen opkwamen, zal men in eene volgende Vergadering daarop letten."

Dit nu was te meer noodig, omdat de leden van dien *Staatsraad*, hun tijd verstreken zijnde, na den 5 Febr. niet hadden willen dienen, waaromtrent den 4 Maart en volgende dagen nog zeervele Raadplegingen ter algemeene Staten plaats hadden, om hen tot voordzetting van den dienst overtehalen (4).

Ziedaar den *Raad van Staat* van nieuws aangesteld op een *Berichtschrift* of *Instructie*, die uit *Holland* kwam, en in *de Staten Generaal* den 12 April 1588. volledig werd vastgesteld, *bij provisie en tot anders bij de Staten Generaal zal wesen gheordonneert.* Zij gaven daarvan den 12 April kennisse aan den Volke (5); zij hadden dien Raad ingesteld, om de zaken te *beleiden bij den Heer Willougby, Gouverneur Generaal van de Engelsche hulpbenden, bij de Gouverneurs der vereenigde Gewesten en de twee Raadsheeren harer Majesteit.*

Zien

(3) *Resol. van Holl.* den 5 April bl. 106. en 14 April bl. 120.
(4) BOR B. XXIV. bl. 65.
(5) Zie D. II. bl. 454.

Zien we nu die *Instructie* in (6), waar veel op aankomt. Zij bevat 34 Artikelen, en wordt genoemd *Instructie voor den Raad van Staat, van de vereenigde Nederlanden, waarna zoowel de Heeren bij hare Koninglijke Majesteit van Engeland, volgende het Tractaat, met dezelve gemaakt, in den Raad geïntroduceerd, of nog te introduceren, als de Heeren van de voorschr. Landen in denzelven Raad wettelijk gecommitteerd, en nog te committeren, bij provisie, en tot dat anders bij de Staten Generaal zal wezen geordonneerd, zullen beleiden en dirigeren de zaken, den gemeenen staat, de defensie, conservatie en Unie van de voorsz. landen, eenzamelijk de onderhouding van het Tractaat, met hare Majesteit gemaakt, aangaande.* Deszelfs Berichtschrift.

Uit dit voorafgaande ziet men, dat hier niet van de *Souvereiniteit* zelve, noch van hare *Grondmacht*, het gesprek is; maar alleen van dat gene, 't welk in later dagen genoemd is geworden *het Uitvoerend Bewind* of *de Uitvoerende Macht*: op dezen grond, dat, wie eene *Instructie* of *Berichtschrift* voorschrijft, altijd de meerdere is, zoolang hij niet, of door den *aard* der zaak en *Instructie* zelf, of door haren inhoud zich de handen bindt, of eenig recht daarbij aan anderen op- of overdraagt.

Bij 't 1ste Artikel wordt vastgesteld, dat de *Gouverneur Generaal van de hulpbenden* der Konin-

(6) Zij is bij BOR B. XXIV. bl. 66, 67. en *Auth. Stukk.* D. III. bl. 3, 4. AITZEMA *Zaken van Staat*, D. I. bl. 786. Vergel. SLINGEL. D. I. bl. 199. D. III. bl. 9.

ningin met *den Raad* zal uitoefenen het gezag, hem bij 't Verdrag gegeven.

Zie hier dan een *Gouverneur Generaal* aan 't hoofd van *eenen Raad van Staat* of *Staatsraad*, uit kracht van 't nog voorddurend *Traktaat met Engeland*, en overeenkomstig de bedingsels bij hetzelve! Dit zelfde zegt de Heer VAN SLINGELAND, en hierom kan ik niet ongemerkt voorbijgaan eene gewichtige verzinning in de Uitgave dezer *Instructie*, zoo als zij voorkomt in 't *Groot Plakaatboek* D. IV. bl. 120. en AITZEMA *Herst. Leeuw.* bl. 211. alwaar alles wat van dezen *Gouverneur* en *Engelsche Raden* in 't *Verdrag* met *Elisabeth* voorkomt, is weggelaten; ook zelf de *aanhef*, en het *eerste* Artikel, 't welk echter met ronde woorden zegt, dat de *Gouverneur der Majesteit* met den *Raad* zal *gebruiken de authoriteyt, hem by het Tractaet, met hare Majesteit gemaect, geattribueert.* Hierdoor is het 2de Art. bij BOR, aldaar het 1ste, en door de naderhand bijgevoegde Artikelen bestaat die *Instructie* in 't *Groot Plakaatboek* uit XLV Artikelen, en bij BOR slechts uit XXXIV. Ik zoude dit zoo regelrecht geene *verzinning* noemen, maar hetzelve aanmerken als een later hervormd *Berichtschrift*, indien er niet, even als bij BOR, gedrukt onder stond: *Aldus gedaan, en in de Vergadering van de Heeren Staten Generaal gearresteert, op den* 12 *April* 1588. Het gewicht dezer aanmerking is tastbaar; en 't zal ons doen zien, waarom nog in 't volgende jaar 1589. *de Raad van Staat* de aanstelling van Maurits,

(7) *Staatk. Gefchr.* D. III. bl. 7.

rits, als Stadhouder van Gelderland, wilde gedaan hebben bij den *Gouverneur Generaal en den Raad van Staat*, uit eene *benoeming van twee of drie persoonen*, *overeenkomstig het XXIV Art. van 't Engelsch Verdrag* (8). Wat nu de *Instructie* betreft; de Heer AITZEMA, *Zaken van Staat*, D. VII. bl. 383. geeft ons op de latere *Instructie* van den [6] 18 Julij 1651., die daar bevat 52 Artikelen. Deze nu kende men te voren niet, gelijk blijkt uit de *Deductie der Staten van Holland*, voor de Groote Vergadering den 30 Jan. 1651. bij AITZEMA *Herst. Leeuw.* bl. 175. waar duidelijk de Artikelen, zelfs het *eerste*, 't welk boven in 't *Groot Plakaatboek* niet te vinden is, voor een gedeelte ontleend zijn uit deze *Instructie* van 1588., zoo als ik dezelve uit BOR en AITZEMA boven, en verder, opgeve. De Heer VAN BERKEL in zijne *Memorie over de Militaire Jurisdictie* (in de *Resol. van Holl.* 1783. bl. 106. enz.) heeft deze *Instructie* aangehaald, maar toont door zijne aanhalingen duidelijk, dat hij gevolgd heeft de *verminkte* uitgave in het *Groot Plakaatboek* D. IV. bl. 120. en zegt er van, dat DEZE *Instructie, hoezeer ook bij provisie, — nogtans stand gehouden heeft tot den jare* 1651. Waartegen AITZEMA D. I. bl. 793. in zijn Verhaal van den *Vredehandel*, na de opgave *der echte Instructie* ronduit zegt: *Dese Instructie, hoewel conjunctim sprekende van d'Engelsche Raeden, (die gecontinueert hebben sessie te hebben in den Raedt, tot het vertreck van den Ambassadeur Carleton, omtrent het jaer ses of sevenentwintich,) heeft sonder verandering geduyrt* tot

(8) Zie de *Bijlage* op den 21 Dec. 1589.

tot de groote Vergadering in 't jaer een ende vyftich. Het vervolg zal uitwijzen, wie hier de *eerste Instructie* opgeeft; alleen merk ik aan, dat, voor zoo verre in later tijden de *Engelsche Gouverneurs en Raden* uit dezen Raad van Staat zijn weggelaten, de aanhaling bij VAN BERKEL hier weinig komt te lijden.

Art. 2. In dien Raad zullen mede verschijnen de Gewestlijke *Gouverneurs* en stemme hebben, en zullen de zaken bij de aanwezige worden verhandeld; zonder bijzondere bedoelingen.

Art. 3, en 4. bepalen de graden van verwantschap der leden, de uren en orde van zamenkomst.

Art. 5, 6, 7. De Raad van Staat zal orde houden op de eendracht der Provincien, Steden en leden, en het gezag bij 't Verdrag uitoefenen in 't Stuk van den *oorlog* door de Gouverneurs, Onder-Gouverneurs, Admiraal en Officieren. Maar zij mogen niets doen tegen eens iegelijks Privilegien en Voorrechten.

Art. 8, 9, 10. Zij zullen benaarstigen de heffing der gemeene en andere geldmiddelen, en dezelve opvolgen de besluiten der *Algemeene Staten*; en de gebrekkigen doen betalen op den voet, zoo als men gewoon was 's Prinsen beden te innen; behoudens de Privilegien van niet te executeren.

Art. 11, 12. Zij zullen de ingewilligde geldmiddelen gebruiken tot betaling van 't krijgsvolk; opzicht hebben op de monstering, en krijgstucht, en de orde van betaling geregeld doen.

Art. 13, 14. De Convooien en Licenten eenparig heffen, volgens de lijsten, en elk tot zijnen plicht houden; en die bekeeren tot de Scheeps-

en

en Zeezaken, en 't betalen van schulden op last der algemeene Staten; en daartoe van de Admiraliteit de maandstaten ontvangen.

Art. 15. De Steden blijven bij haar gebruik, om in nood schepen uit te rusten ten laste van den lande: behoudens de scheeps-krijgstucht bij de Admiraliteiten.

Art. 16. Zij leveren van 3 tot 3 maanden aan de Algemeene en Bijzondere Staten de maandstaten van ontvang en uitgaaf.

Art. 17. Zij bezorgen de grenzen en limiten der Provincien, en de gelijke opbrengsten, hiertoe vereischt.

Art. 18. Zij zullen toezien, dat *alle Gouverneurs, en mindere legerhoofden*, en al 't volk van oorlog Eed doen aan de vereenigde Staten, die bij de Unie en handhouding der Gereformeerde Religie blijven; ook aan de Staten der Provincien en Stedelijke Magistraten, waarin zij gebruikt, en tot wier lasten zij betaald worden — dat zij gehoorzamen den Raad van Staat, benefsens de bevelen der Gouverneurs der Provincien, waarin zij gebruikt worden; en den Admiraal door 't volk te water.

Art. 19. Onderhouden alle Verbonden met andere Mogendheden, en tot bevordering van den Koophandel goede vriendschap met hun aankweeken.

Art. 20. Elk zal naar eer en plicht handelen, en bij de meerderheid besluiten, maar als de zaak hunne eigen persoonen raakt, zullen zij de Vergadering verlaten.

Art. 21, 22. Zij mogen niets besluiten dan met de meerderheid der Leden, die in de Raads-

 plaats

plaats bij de hand zijn. Aan dezen zullen de punten vooraf moeten medegedeeld worden.

Art. 23. Alle brieven en bevelen zullen geteekend zijn (bij *paraphe*) door den Voorzitter, en bij de Engelsche Raden, zoo 't Engeland aangaat, of bij de andere Raden, zoo 't de Nederlanden betreft; en bij den Secretaris; en van alles zal Boek gehouden worden.

Art. 24. De Raad van Staat mag in nood de algemeeme Staten beschrijven; maar hunne Vergadering is aan geene vaste plaats gebonden.

Art. 26, 27, 28. loopen over de Ambtsbelooningen, over de aanstelling van nieuwe Raden, over den Tresorier, den algemeenen Ontvanger, en drie Geheimschrijvers.

Art. 29, 30. De onderschrijving zal wezen: *ter ordonnantie van mijn Heeren de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, ter relatie van den Raad van Staat*; met het Zegel, Tegen-zegel, en cachet der Staten Generaal, bij advis van den Raad van Staat, op grond, dat voor den oorlog alle die orders zijn uitgevaardigd op den naam van den Koning van Spanje, als *dier tijd Prince van deze Landen* (9). Maar zaken van minder gewicht zullen worden uitgegeven op den *naam van den Raad van Staat*, doch onder der Staten Zegels.

Art. 31. Een der Raadsheeren zal Zegelbewaarder zijn. —

Art. 32.

(9) Dit 29 Art. verschilt merklijk van het 40 Art. zoo als hetzelve in 't *Groot Plakaatboek* voorkomt, waar geheel is weggelaten het beroep op *de Acte der generale Regering* van den 5 Febr. 1588. enz. Waarvan men zie bij BOR B. XXIV. bl. 65.

Art. 32. Met dit *Berichtschrift* en *Instelling* van Regering verstaan de Staten Generaal niet, dat zij zich *ontdoen* van 't recht en de macht, om zelfs des noods, of bij de bijzondere Staten, elk voor zich, orde te stellen ten dienste des lands, in die zaken, bij den Raad gesteld, met name het doen van monstering, krijgstucht, en straffen; ook, dat alle zaken van Staat, en Justitie, die niet uitdruklijk aan den Raad bevolen zijn, blijven zullen ter beschikking van de Algemeene Staten, de Staten der Gewesten, de Magistraten der Steden en andere wettige Overheden. — —

Art. 33. De Raad van Staat zal aan de Staten Generaal of hunne Gelastigden zweren gehouw en getrouw te zijn den Staten Generaal, te *onderhouden het Verdrag met de Koningin* (10); zich schikken naar dit Berichtschrift, en afstaan van alle bijzondere betrekkingen tot Gewesten, Steden of Persoonen; alleen in 't oog houden de algemeene welvaart; geheimhouding, giften, gaven, pensioenen, noch deel nemen aan Convooien of andere Inkomsten, of levering van goederen.

Art. 24. Eindelijk houden de Staten Generaal aan zich de verklaring of verandering dezer Artikelen, met kennis van den Raad.

On-

(10) Dit is ook in 't *Groot Plakaatboek* weggelaten Art. 44. En men kan uit deze en andere uitlatingen en nieuwe bijvoegingen, die zoo wel verschillen van de *echte Instructie*, als van de *nieuwe* van den jare 1651. besluiten, dat deze omschudding geschied moet zijn, na 't jaar 1616. of mogelijk wel na 1626. toen men geheel van Engeland ontslagen raakte. 't Zoude der moeite wel waardig zijn te onderzoeken, hoe die Middel-Instructie in de wereld gekomen zij.

Aanmerkingen op 't zelve.

Onder de bijzonderheden van dit Berichtschrift was dan, 1°. dat hetzelve bevatte den Engelschen *Gouverneur Generaal* van hare Majesteits krijgsvolk, en de *Engelsche Raden*, welker zitting in den Raad tot het vertrek van den Ambassadeur *Carleton*, omtrent het jaar 1626 of 1627. onveranderd plaats gehad heeft, op dien voet, zoo als 't was ingericht.

2°. Aanmerklijk zijn de Artikelen 29, 30, en 32. welke hunne verklaring krijgen uit het voorgevallene ten tijde van Leicester, ten aanzien van 't gebruik *van 't Zegel*, en van het toen plaats hebbend *verschil*, hierop neêrkomende: of de algemeene Staten de macht van monstering, krijgstucht, enz. hebbende opgedragen aan Leicester en den Raad, overzulks gedurende *deze opdracht* zich ontdaan hadden, *al* of *niet*, van de *oefening*, of liever van *het recht*, om 't zelf uit te oefenen. Dit wordt hier nu uitdruklijk bepaald van *neen! zij ontdoen zich niet*; en daarmede behielden zij (wat men ook van 't vorige mogt oordeelen,) voor nu, en *daarna* 't vermogen, (gelijk zij dit naderhand ook uitoefenden,) om zooveel van de macht van *dien Raad* aan- en overtebrengen aan de *Algemeene Staten*, of aan *Maurits*, of den *Staten* der Gewesten, als zij bijzonder goedvonden, nadat dezelve in 't jaar 1593. meer vaste zitting verkregen.

Klacht der Koningin.

Maar daar de twee eerste *Artikelen* over den *algemeenen Gouverneur*, en *de bijzondere Gouverneurs*, vlak inliepen tegen de begrippen van *de Koningin en haren Gouverneur Willougby*: zoo gaf dit aanleiding, dat Zij hierover een ernstig beklag deed; „ zij oordeelde, dat de Staten haar „ zeerweinig achting toedroegen, en, dat, de-

„ wijl

„ wijl bij 't Verdrag bepaald was, dat niets van „ eenig belang voor 't gemeene welzijn of 't oorlogsbeleid gedaan zoude worden, zoo te water als te land, zonder *den Raad van Staat*; „ alle zaken van belang thans bedreven wierden „ bij vorme van *Achterraad*, en buiten *kennis* „ *hares Gouverneurs* (11); en, gelijk de Staten zelf verhalen, vermeende ook *Willougby*, „ dat zoowel zijn gezag in 't bijzonder, als dat „ van den Raad van Staat, *ampler*, breeder en „ langer, volgens het Verdrag, behoorde verstaan te worden, dan de Staten *bij de geredresseerde Instructie* in den jare 1588. hadden verklaard, hare meening te wezen." Hiertegen verstonden de Staten Generaal, „ dat de „ Gouverneur van hare Majesteits sekoers of de „ Raad van Staat geen ander gezag te vorderen „ hadde uit het Verdrag, dan die *Instructie* in„ hield." Zij zeggen, dat dit Verschil nog niet vereffend was, terwijl zij ondertusschen voordgingen met te handelen volgens dat verbeterde Berichtschrift. En hoe zij dat voordgaan begrepen, wordt aldaar in 't breede verhaald, bij gelegenheid, dat zij den Graaf van Hohenloo zochten te bewegen, om onder Maurits als *Lieutenant Gouverneur* te blijven dienen.

Het zal tot verstand van zaken zeerdienstig zijn, hier bij te voegen, op wat leest *de Staten van Holland* hunnen *Regeringsvorm* nu geschoeid beschouwden, of beschouwd wilden hebben. Volgens die *Instructie* namelijk „ had de *Raad van Staat* de algemeene beheering over de Hollands bestuur.

(11) Men leert dit uit het Bericht van onzen Gezant *Noël de Caron*, *Resol. van Holl.* 21 Mei 1589. bl. 333.

de zaken van den oorlog te land; maar hij moest zijne besluiten afzenden aan- en doen uitvoeren door de *Gouverneurs* der Gewesten, elk *in zijn Gouvernement*, in dier voege, dat op hunne bevelen, noch anderszins, eenig Volk van oorlog uit of in de Landen, Steden en Sterkten van Holland geleid of geligt wordt of doortrekt, ten zij hetzelve bij zijne Excellentie, als Gouverneur en Kapitein Generaal van Holland, of bij de Gecommitteerde Raden — op den naam en van wegen zijne Excellentie bij *patenten*, bevolen wordt; en 't staat Hem en de Gecommitteerde Raden vrij, om, zoo zij zich in eenige bevelen van den Raad van Staat bezwaard vinden, die te vertoonen en daarop *redres* te wachten. Ook staat het aan Maurits, om op zijn gezag als *Gouverneur* en *Kapitein Generaal* met *advis van Gecommitteerde Raden, of bij hun afwezen, zonder hun advis, het Volk van oorlog in de Landen, Steden en Sterkten te veranderen, en tot afbreuk des vijands en dienst des lands te gebruiken*. In welk geval Hij den Raad bericht geeft, *om* de goede verstandhouding te bewaren. En opdat zijn Excellentie altijd met raad en advis bijgestaan worde, zijn hem tot nog toe op alle reizen eenige *Gecommitteerden* van de Staten bijgevoegd; thans ten getale van *vier*, die voor een jaar gestadig Hem als Raden ten dienste staan, om alles met goede orde en kennis van zaken te beleiden; en, om alle twisten over 't Volk van oorlog voortekomen, zoo als bij tijde van Leicester, daarna met Willougby, en in den Raad van Staat, gevallen zijn; zoo is bepaald, dat het krijgsvolk, staande ten laste van Holland, *specialijk* mede aan zijne Excellentie

en

en de Staten Eed zullen doen. En dewijl de Raden van Staat tot reden gaven, waarom zij hun bevelen niet altijd konden zenden aan de Gewestelijke Gouverneurs, overmids die dikwils verre van de hand waren, zoo was daar ook in voorzien, dat in *zulk* geval de Gecommitteerde Raden van Holland gelast zijn, om *op den naam van zijne Excellentie* die bevelen uittevoeren, en in geval van merkelijke bedenking, Hem daarvan eerst bericht te doen toekomen. Zoodat nu op alles voorzien is (12).

Ziedaar de inrichting door Holland! Ik laat de aanmerkingen, die hierop konden gemaakt worden, over aan het Staatkundig en wikkend oordeel des lezers. Alleen moet ik hier bijvoegen, dat, dewijl dit Verhaal was gericht aan Hohenloo, en er bij hetzelve, als 't ware, in 't voorbijgaan aan Maurits werden toegevoegd *vier Raden*, voor wien men eene *Instructie* vervaardigde; men de voorzichtigheid gehad heeft, om hetzelve eerst aan *Maurits* ter lezing te geven, en dat Maurits, met dit verhaal, en de inrichting van dat gene, 't welk ook nu in zijn opzicht geschikt was, gezegd wordt, NB. *genoegen genomen te hebben* (13). Evenwel moet dit *genoegen nemen* niet zoo volstrekt en volkomen geweest zijn, of daar was nog eene nadere Raadpleging noodig; ik leze toch in de *Holl. Besluiten* eenige dagen daarna *den* 9 *Febr.* 1590. bl. 217. dat, alzoo Dr. *Fr. Maalson*, die met den Hr. *Van Kenenburg*, *Johan Pauli en Reinier Cant*, mede *tot Ra-*

(12) Men vindt dit aanmerklijk Stuk in de *Ref. van Holl.* 1590. 2 Febr. bl. 196.

(13) Bl. 195, 196.

Raden nevens zijne Excellentie aangesteld was, zich daarvan verschoond had; hierin nader voorzien zoude worden; dat vast *de drie andere Gecommitteerden in dienst zouden treden*; en daartoe hunne *Instructie geresumeerd worden: en* (voegt men er bij) *ten einde hetzelve gedaan mag worden met goede kennis en correspondentie met zijn Princelijke Excellentie, zijn gecommitteerd den Advokaat, met een van Haarlem en Delft, om* ZIJN EXCELLENTIE NB. TE ONDERRECHTEN *van* DE REDENEN, *waarom bij de Staten noodig bevonden is eenige gequalificeerde perſoonen te* COMMITTEREN, *om zijn Excellentie als* RADEN *te assisteren met goeden raad en advis op de zaken van den Gouvernemente van zijne Excellentie, ter plaatse zijn Excellentie wezen zal, met verklaring van de geëligeerde perſoonen, en de zwarigheden, die bij eenige worden gemoveerd*; VERZOEKENDE, *dat zijn Excellentie hetzelve* TEN BESTE *gelieve te verſtaan, als gedaan zijnde tot dienst van den Lande, — en dat zijn Excellentie Dr. Maalſon mede gelieve daartoe te induceren.* Waarop den volgenden dag, 10 Febr. door hun ter Vergadering bericht wordt, dat zij *den Prinſe* onderrichting gedaan hebben van *die Inſtructie*; dat hij aannam *Maalſon* van de zaak te ſpreken, en *voorts verklaard heeft, de ordre en Reſolutie, bij de Staten diesaangaande genomen, te houden voor aangenaam en agreabel!* Deze Leden werden daarop toen beëedigd, en voerden den naam van *de Gecommitteerde Raden van de Staten nevens zijne Excellentie.* Zij verzoeken deze hunne *Inſtructie* aan *Maurits* te mogen vertoonen.

Men ziet hieruit klaarlijk, dat er eene *nieu-*

wig-

wigheid plaats had met die *Raden*, welke Maurits van zijn belang vond op dien tijd goed te keuren (14). En die goedkeuring eenmaal gedaan zijnde, werd dit een wederzijds verkregen recht!

Ook was *die* toevoeging van zulk eenen Raad aan Maurits niet naar 't genoegen van de Staten *van* Zeeland, noch ook *de Instructie*, (zoo mij blijkt uit hunne *Resolutien* (15), waar hij genoemd wordt, *Crijchsraad van zijne Excellentie.*) Men vreesde hieruit voor *zwarigheden en scheuringen*, en dat, *zoo immers* eenige *Raad* bij zijn Excellentie zoude dienen gevoegd te worden, zulks door Holland en Zeeland gemeenschaplijk behoorde te geschieden."

Maar keeren wij, na dezen uitstap, weder tot de *Instructie* van den *Raad van Staat*. Deze was in verre na zoo ruim niet, als de vorige van 1584. (16), en ook was *Maurits* daar niet meer *aan 't hoofd:* hij kreeg alleen *zitting* en *stem* (§. 2.); doch de verordening, dat de militaire bevelen van dien Raad moesten gezonden worden aan den *Gewestelijken Gouverneur*, of Gouverneuren, volgens de bovengemelde Verklaring, op grond van §. 5-7, 18. gaf hem en den Staten van Holland meer klem, inzage, of invloed, in het bewind der algemeene Regering. Dan ook, hiertegens, werd het *algemeen Zee-Bestuur*, of

(14) *Resol. van Holl.* 10 Febr. bl. 218.

(15) *Resol. Zeeland* 1590. 17 Martii bl. 29. De woorden zijn: *Op d' Instructie van die nyeuwen Raedt, by die van Hollandt zyne Excellentie bygevought, is geresolveert — —.*

(16) Dit is ook opgemerkt door SLINGELAND D. III. bl. 8.

of de superintendentie van den oorlog te water en de middelen, daartoe benoodigd, die in 't XII. Artikel van 1584. aan *Maurits* en *dien Raad* opgedragen waren, nu geheel weggelaten, en werd kort daaraan overgegeven aan een *Superintendent-Collegie van de Admiraliteit*, *nevens Prins Maurits*, *als Admiraal van de Zee* (17), die daardoor rijkelijk inwon, 't geen hij bij dat Berichtschrift scheen te verliezen, als krijgende

1. Zitting in den Raad.
2. Vol bewind in Holland, afzonderlijk, over 't krijgswezen, minder afhanglijk van 't algemeene.
3. En als *Admiraal* het geheel bewind ter Zee, met zijne Raden.

Wat over dit *Zee-Collegie* aantemerken valt, verhaalt WAGENAAR (18); ik voeg er bij, dat men uit het geheele beloop kan zien, hoe voorzichtig onze Voorvaderen alles inrichteden, altijd in die overtuiging, dat, hoe zorgvuldig en angstvallig zij alles, zoo in den *Raad van Staat*, als in 't *Bestuur van Holland* beschikten; zij voor de ondervinding en ervarenheid nog overlieten 't verbeteren van dat gene, 't welk 's Volks welzijn mogt vereischen.

Ondertusschen, dewijl de Koningin 't Gewest van Holland beschuldigde van *achterraad* te houden, 't welk zeggen wilde, dat zij meende, dat de Staten zeerveel deden, zonder hare Raadsheeren of den Gouverneur Willougby te kennen; en daarbij Besluiten namen, waartoe zij de Staten niet

(17) Zie dit ook aangemerkt door VAN SLINGELANDT D. III. bl. 8 en 11.

(18) *Vad. Hist.* D. VIII. bl. 326.

niet bevoegd rekende volgens 't Verdrag: zoo verdedigden zich hierover de Staten van Holland, en weidden, *zelfs* op een meer *declamerenden* toon, hierover uit, en noemden eenige daden en besluiten op, *die* zij niet voor *achterbaksche*, maar voor *wettige* handelingen hielden. Dezelve geven *licht* aan het toen voorgevallene, en komen hier op neder (19). „ Zij weten niet, dat „ er iets gehandeld wordt bij forme van *achter*-„ *raad*, alzoo bij 't Verdrag niet bedongen is, „ dat in de Nederlanden niets gehandeld zoude „ worden, het geen het Gemeenebest of de za-„ ken van oorlog te water of te lande zoude ra-„ ken dan in *den Raad* van Staat." (20) Want toch, zij wilden voor *geen' Achterraad* gehouden hebben de navolgende Stukken.

1. *De Vergadering der Algemeene Staten*. Van deze ontleende de *Raad van Staat* zelf zijn gezag; en 't komt die Vergadering toe, algemee-ne

(19) *Resol. van Holl.* 21 Mei 1589. bl. 336.

(20) Men merke hier op, dat de Staten een' geheel anderen keer aan Elisabeths woorden schijnen te geven. Deze had niet gezegd, dat er volstrekt NIETS *gehandeld mogt worden buiten den Raad*, maar had zich bepaald tot *niets van eenig belang*. En dit eischte het Verdrag, zeide zij: waartegen *alle zaken van belang* nu *buiten den Raad* omgingen. En dit erkennen onze Geschied- en Staatsrechtschrijvers genoegzaam. Zie SLINGELAND *Staatschr*. D. I. bl. 199. waar hij zegt, *om de Engelschen, welke men genoodzaakt was geweest te admitteren in de Raad van Staate, te sluiten uit het bestier der saaken, sonder te raaken aan de Instructie van den Raad van Staate, wierd in het vervolg stilzwijgende goedgevonden*, de Vergadering [der Staten Generaal] *bijeen te houden, die daardoor geworden is een permanent Collegie. Het geen seeker een wijze vond was voor die tijd* —.

ne orde te stellen op 's lands welstand, behoudenis, en verdediging.

2. Geen Achterraad was *de Vergadering der Staten der afzonderlijke Gewesten*, die elk in 't hunne voorzien mogen op den welstand van hun Gewest; behoudens niet te doen tegen de bevelen van de Algemeene Staten of den Raad van Staat, in zaken, die de Unie, Verdediging, en Behoud van 't Land betreffen.

3. Geen achterraad waren de handelingen van de *Gouverneurs* der Gewesten met de Staten of hunne Gecommitteerde Raden; *wiens* (21) gewoon gezag altijd medebracht te voorzien op 's Lands verdediging, op de afbreuk van den vijand; tegen muiterijen te waken, bij gewone wegen van straffe of met *de overhand en manu militari.*

4. Ook niet, de verrichtinge van den *Admiraal Generaal*, en de *Collegien* der Admiraliteit, wiens gewone last is de regeling van den oorlog te water met alles wat daaraan kleeft.

5. Noch ook, alles wat gedaan wordt bij de Gouverneurs van de Gewesten met de Canseliers, Presidenten en Raden Provinciaal, of in de Steden bij de Burgemeesters, Vroedschappen, en Magistraten, of ten platten lande bij de wettelijke Collegien, elks volgens hun last en gezag.

Zie hier den ganschen omvang van den Rege-

ge-

(21) Ik behoude hier het woord *wiens*, schoon 't niet zamenhangt met het vorige. 't Is zeker zichtbaar, dat hier gesproken wordt van 't gezag *der Gouverneurs*, maar de inmenging der woorden *Staten* of *Gecommitteerde Raden* maken eene zonderlinge verwarring van denkbeelden.

geringsvorm, zoo voor het *algemeen*, als voor de *bijzondere* Gewesten, aan de Koningin omschreven.

En men kan dan nu ook gereedelijk toegeven aan het zeggen van den Pensionaris *van Berkel* (22), schoon met een ander oogmerk, *dat het jaar van* 1588. *het tijdstip is, waarin de Staats-Regering eerst met 'er daad, haar begin heeft genomen.* En aan den beroemden HUGO DE GROOT, die in zijne *Nederlandsche Historie* op 't jaar 1608. sprekende *van den Regeringsvorm, die toen plaats had*, er van zegt: dat hij *met voordeel twintig jaren beproefd geweest was.* Op welk zeggen onze WAGENAAR (23) aanmerkt, *dat dit Tijdperk dan juist begon met den tijd van 't vertrek van Leicester; en dat de Staat toen eene gedaante kreeg, die hij nog niet gehad had.*

Men kan ook hier aanmerken, dat de Staten Generaal, zoowel als de bijzondere Staten, door 't gebeurde met Leicester, nu genoeg ondervinding gekregen hadden, om de gansche macht niet uit hunne handen te geven, maar het bewind zoo te verdeelen, dat het zoo weinig mogelijk aan botzingen onderhevig geraakte; en de Staten-Generaal zelven tot behoud van hun Recht en dat der Gewesten niet varen lieten de macht, om des noods voorzieningen te doen, en zelfs orde te stellen. Doch 't welk naderhand ook tot nieuwe Verschillen en Beroertens aanleiding gaf vooral met de afzonderlijke Gewesten!

Dit

(22) *Milit. Jurisd.* bl. 110.
(23) *Verhand. over 't Stadhouderschap*, bl. 7.

Dit dus verre van 't algemeen bewind van den *Raad van Staat*, die, gelijk hij in 't jaar 1584. met *Maurits* aan 't hoofd (D. II. bl. 7.) na 't overlijden van Willem I. was ingericht, nu na 't vertrek van Leicester, met die veranderingen, welke de tijdsomstandigheden vereischten, op nieuws onder eene bepaalde *Instructie* ingesteld, of behouden wierd. Ten bewijze, dat onze Voorouders begrepen, dat zonder zulk algemeen klemhebbend Bestuur *'s Lands gemeene zaken* niet konden bevorderd worden.

Der Staten macht in Holland.

Zien we nu, wat er ten opzicht der meerdere vaststelling der inwendige Regering *in Holland* bijzonder voorviel. De macht, die men bij het Berichtschrift van den Raad van Staat, boven opgegeven, *den Stadhouderen* of Gouverneuren der afzonderlijke Gewesten, en gevolglijk ook Prins Maurits toekende, opdroeg, of bevestigde, §. 2, 5—7, 18, stelde de Staten van Holland nu ook in staat, om onder het beleid en opzicht van 's Lands Advokaat Barneveldt en den Pensionaris Fr. Vranck, die beiden zoo sterk de afzonderlijke *Souvereiniteit* der Gewesten, en met name van Holland, verdedigd hadden, meer vaste regels op de Hollandsche Regering te stellen, zoo in *de Wetgeving* als andere deelen der Oppermacht. *De Regering toch van Holland en Zeeland was*, volgens WAGENAARS zeggen, (D. VIII. bl. 331.) *na 't vertrek van Leicester, nog op geenen vasten voet gebracht.* Hoe, en door wat middelen derhalve dit allengskens geschiedde, ga ik nu beschouwen.

Het eerste werk der Staten was, om op *hunnen naam* Plakaten uittegeven, ook over zoodani-

nige zaken (24), die te voren of op den naam des *Gouverneurs Generaals* van de Unie over alle de Gewesten, of, daar het Holland bijzonder betrof, op dien des *Gouverneurs* van hun Gewest, 't zij alleen, 't zij met het *Hof van Holland* gepaard, verleend of uitgegeven wierden. 1°. In de Wetgeving.

Ten voorbeelde en bewijze strekken aanstonds de Plakaten op de *groote Visscherij*, zoo op het maken, keuren, en branden der *Haringtonnen*, als aangaande de *Bootsgezellen*, die zich met de Stuurlieden op de *Haringvaart* verhuren. De Plakaten waren ten jare 1582, 1584. na de afzwering van Philips, gegeven door en op naam van *Willem Prinse van Orange*, *als hebbende de Hooge Overigheid en Regering over Holland;* en daarin waren *de Staten* voorgekomen als *verzoekers* (25): naderhand had *Leicester* als *Opperlandvoogd* daar in voorzien (26): thans veranderde de zaak, en denklijk onder 't bestier van 's Lands Advokaat, wiens belang nu vooral eischte, om, vermids 't vertrek van Leicester, de afzonderlijke Souvereiniteit der Staten van zijn Gewest, in alle deelen te doen gelden: maakte men

(24) Hiermede ontkenne ik niet, dat voorheen de Staten op hunnen naam wel *Plakaten* en *Ordonnantien* uitgevaardigd hadden. Dit deden zij zelfs onder Philips; maar toen ging het gepaard met *attache* of goedkeuring van 't Hof van Holland, als Vorsten Politieraad; meest over zaken van belasting; en later, over *zulke Onderwerpen*, die zij zich voorbehouden hadden, of wel met goedkeuring der Oppermacht.

(25) *Zie de Aanteekeningen in 't Groot Plakaatboek*, D. I. bl. 704. (1) en (20). en bl. 724. (1) en (9). en hier boven D. I. bl. 208.

(26) Zie boven, D. II. bl. 100.

men nu eindelijk eenen aanvang, om soortgelijke Plakaten, op den naam *der Staten van Holland*, of van *Ridderschap, Edelen en Steden, representerende de Staten*, uit te vaardigen. Ik zegge niets dan 't geen 's Lands *Registers* ons van *dien aanvang* uitwijzen; en dit Stuk is, zooveel ik weet, nooit uit dat oogpunt beschouwd of opgehelderd. Men had, wel is waar, bij den dood van Willem I. in 1584. in Holland eenige handelingen *in de Wetgeving* gehad, die op hunnen naam gegaan hadden, maar dit was *kort*, en *bij voorraad* geweest, en hunne raadplegingen hadden meest geloopen over 't opdragen der *Souvereiniteit*, en mitsdien ook der *Wetgevende Macht* aan *Vrankrijk* of aan *Engeland*. Maar nu veranderde de zaak geheel. Zien we de bewijzen!

Op den 7 April 1588. hadden *de Gedeputeerden van de Haringvaart en groote Visscherij — verzocht, — approbatie van de Staten van het redres — bij hunlieden gedaan, in het resumeren van de Ordonnantien en Plakaten op het Stuk van de Visscherij* (27). Op dit *verzoek hebben de Staten van Holland, voor zooveel hen aangaat*, [dit zag op *Zeeland*] *hetzelve geadvijeerd.* Maar zij laten nu deze opmerklijke woorden volgen: *En ook verstaan, dat het voorsz. Plakaat* OP DEN NAAM VAN DE STATEN *uitgaan zal, zoo wel van Holland als Zeeland,* ALZOO NB. *voor dato van den Oorlog alzulke Plakaten op* DEN NAAM *van den Koning en zijnen Secreten Rade zijn verleend.* Hiertoe was echter ook noodig de toestemming van *Zeeland*, en die kwam al ras, den 12 April, *alzoo die van*

(27) *Resol. van Holl.* 7 April bl. 110.

van Zeeland mede hebben geconſenteerd in de Publicatie van den Plakate, zulks hetzelve is geredresſeerd, — — — hebben de Staten van Holland, VERKLAARD, *dat het voorſz. Plakaat op* DEN NAAM VAN DE STATEN *van de landen van Holland, Zeeland en Westvriesland zullen werden — uitgegeven en gepubliceerd.* Maar waartoe die *Verklaring*, als het geen nieuw beſluit was? En wel om *Wetten* van *Politie* uittegeven op *den naam van de Staten.* En zulks op grond, niet, omdat *Holland* en *Zeeland* dit te zamen zouden doen, maar, *omdat* dezelven *voor den oorlog* uitgingen *op 's Konings naam*, die de *Souverein* was, en de *Wetgevende* Macht bezeten had. 't Was zeerſtaatkundig, dat men alleen ſprak van 't geen plaats had *voor den oorlog*, zonder te gewagen van 't gebeurde tusſchen 1581. en 1587. ten tijde van den Prins van Orange en Leicester. Onder Willem I. in 't jaar 1582. luidde toch de aanvang der Plakaten veelal dus: ALZOO *de Staten — van Holland — aan ons* (Willem) VERZOCHT *hebben*, *dat bij* ONS *brieven van Placate verleend zouden worden*, ZOO IS 'T, *dat* WIJ *de zaken overgemerkt.* Maar hiervoor werd nu alleen door de Staten gezegd: ZOO IS 'T, *dat* WIJ *de zake overgemerkt* enz.

Een tweede voorbeeld! Den 20 Dec. 1581. deed Willem I. (*als ons gedefereerd zijnde de hooge Overigheid*,) 't Verbod van 't ſtrooien van oproerige Geſchriften, van Pauslijke Conventiculen, van het dragen van Geestlijke *Habiten*, en 't ſtellen van Roomſche Schoolmeesters. Dit verbod, *toen* gedaan *met advis van de Ridderſchap*, *Edelen en Steden*, geſchiedde nu den 9 Maart 1589. DOOR *Ridderſchap*, *Edelen en*

Steden van Holland, representerende de Staten, met *advis van den President en Raden van Holland* (28).

Op die zelfde wijze werd ingericht het Plakaat van verbod om *ter Beevaart* te gaan, en andere *Superstitien* in Holland te plegen. Hierover had nog den 23 Junij 1587. Prins *Maurits*, als Gouverneur, mitsgaders *de President* en *Raden van den Hove* van Holland een scherp bevel uitgevaardigd (29); maar nu kwam den 10 Jun. 1588. dit zelfde bevel uit, van *wegens de Staten*; 't welk naderhand op den zelfden voet, in de jaren 1590, 1591, en 1647. wederom vernieuwd is (30). Zie daar nu *Maurits* uit de *regtstreekse* regeering, in zaken van *Souverein Oppergezag* uitgesloten, voor zoo verre iemand achten mogte, dat hij daarin, immers onder Leicester, gedeeld hadde met of zonder *het Hof*.

't Zij behoudens den Gouverneur met het Hof.

Maar men denke niet, dat daardoor geheel vernietigd raakte de macht des *Gouverneurs*, 't zij alleen, 't zij gevoegd met het *Hof*, *onder 't zegel van Justitie*, wien het nog toekwam in vele zaken, *de Politie rakende*, orde te stellen. Dit duurde nog een' geruimen tijd.

Men neme ten voorbeelde het Plakaat van 15 Sept. 1588. (31), beroerende *de Wagens*, en *Schuitenhuurders*, en het verbreeden van de *Wagenslagen*. Dit ging uit op den naam van *Maurits en President en Raden van 't Hof*, en die zeiden, *daarop gehad te hebben 't advijs* van

(28) *Groot Plakaatboek*, D. I. bl. 211, 213.
(29) Ald. D. I. bl. 220.
(30) Aldaar.
(31) Ald. D. I. bl. 1264.

van 't meerendeel van de Steden van Holland. Een tweede van den 4 Mei (32), beroerende de Vagebonden en andere Landloopers, als Ketelboeters, Kramers, Kwakzalvers, enz.

De zoodanigen bleven nog lange op den naam van Maurits en het Hof. Als: den 20 Febr. 1589. *over* de groote menigvuldigheid van doodslagen, die in Holland en Zeeland dagelijks bedreven werden (33).

Den 9 Mei 1589. orde op de verzekerdheid van de Scheepvaart tusschen Holland en Zeeland, tegens de roverijen van den vijand (34).

Den 11 Jul. 1590. weder tegen de Vagebonden, Landloopers en Bedelaars (35).

Den 23 Jul. 1590. Plakaat tegen het inbrengen en verkoopen van klein Zout (36), doch omtrent welk Plakaat bijzonder is, dat zij *dit ordonneren op de Resolutie van de Edelen en Steden van Holland — na voorgaande beschrijving, Staatsgewijs genomen,* gelijk ook in dat van 8 Maart 1589. (37), over *de paspoorten op zee en rivieren.*

Den 28 Jan. 1591. wordt orde gesteld op 't houden van Duiven in Rijnland. En den 24 Jan. 1591. werd verboden eenig Klei of Slijk te trekken uit de Meeren of Wateren van Holland, die de Graaflijkheid van Holland toekomen (38).

Al-

(32) *Groot Plakaatboek*, D. I. bl. 477.
(33) Ibid. D. I. bl. 387.
(34) D. II. bl. 482. en *Resol. van Holl.* 9 Mei bl. 310.
(35) D. II. bl. 2208.
(36) D. I. bl. 1214.
(37) D. II. bl. 62.
(38) D. I. bl. 1252. en 1310.

Alle dezen hadden aan 't hoofd: *Maurits, President en Raden van 't Hof.*

'T Zij den Gouverneur alleen.

Doch ook sprak ik van de voorddurende Macht des Gouverneurs, om *alleen* Plakaten of bevelen van diergelijken aard uittegeven. Een sterk bewijs daarvan is nog op den 30 April 1588. (39), waar *Maurits* bij *Plakaat, uit hoofde van den last, autoriteit en bevel, hem in den Lande van Holland NB. als Gouverneur en Kapitein Generaal toekomende, en willende diensvolgens alle onruste en oneenigheid onder de burgers van Medenblik wegnemen, met den Hr. Willougby, op 't* ADVIS VAN DE STATEN *van Holland, beveelt*, dat geene Ingezetenen dier Stad, over 't aldaar voorgevallen, ergens zullen gemoeid worden, belastende voords onderlinge vergetenheid, — alles op strafbedreiging als *verstoorders der algemeene ruste en overtreders* ZIJNER *Ordonnantie, zonder oogluiking of hope op genade; met last op den Procureur Generaal:* bevelende verders een iegelijk, den eed van getrouwheid te doen *den Landen en Hem.* Nog vindt men, dat hij (Maurits) op zijn' naam den 8 Maart 1589. (40) uitgeeft een Plakaat, verbiedende, dat niemand ter Zee of op de Stroomen van Holland Paspoorten of Sauvegarden mag gebruiken, zonder wettige toestemming — — met scherp bevel aan President en Raden, en alle Officieren — en verdere Krijgsoversten, *deze zijne bevelen te achtervolgen en doen achtervolgen. Alzoo*, zegt hij, wij *hetzelve tot der landen welstand noodig bevonden hebben.*

Dus

(39) *Groot Plakaatboek*, D. II. bl. 2201.
(40) Ibid. D. II. bl. 62.

Dus gaf hij nog den 6 Mei 1589. een Plakaat (41), op zijn' naam, tegen de genen, die *van eenige Zeestranden of door omwegen* goederen, of koopmanschappen, uitvoerden, om 't recht der Convooien en Licenten daardoor te ontgaan: doende dit verbod *bij deliberatie van de Staten dezer landen*; met bevel *aan* den *President en Raden Provinciaal*, *Fiscaal*, *Procureur Generaal* en alle Officieren en Rechteren hiertegen te waken. Doch die twee laatsten kon hij ook in zijne hoedanigheid als *Admiraal van de Zee* geacht worden uittevaardigen; waarom ook in 't *eerste* gezegd wordt, dat *hij 't deed in conformiteit van de Resolutie van de Ridderschap* enz. En op den kant van dat Plakaat is in de *Resol. van Holl.* bl. 151. aangeteekend: *overmids dit Plakaat meest rakende is het Volk van oorlog, zoo is goedgevonden, dat hetzelve, op den naam van zijne Excellentie zal worden uitgegeven.* 't Zelfde is ook in den *tekst* van den 6 Mei bl. 299. met dit onderscheid evenwel, dat het eerste, den 8 Maart, *gegeven werd onder het zegel van de Staten, en onzen naam en zegel hier onder*, en geteekend: *Maurice de Nassau*; hebbende hunne beider zegels, maar het laatste alleen, *gegeven onder ons naam en zegel*, en insgelijks geteekend: *Maurice de Nassau.* Evenwel 't was toen de tijd, dat men zoo *in Holland* als *in Zeeland* begon verdacht te zijn, om *het Hof van Holland* alleen aan *de Justitie* te bepalen, en buiten *de Politie* te sluiten. Een aanmerklijk bewijs treffe ik hiervan aan in *de gedrukte Notulen der Staten van Zeeland* op den

(41) D. I. bl. 2302.

14 Sept. 1590. bl. 132. De Staten van Zeeland het bovengenoemd Plakaat *op 't klein Zout*, door 't Hof van Holland (bl. 27.) gemaakt, op aanklachte der Stede Arnemuyden nadeelig achtende, gaven hunne *Gedeputeerden ter Generaliteit* in last mede, om te klagen over den Provincialen Raad of 't Hof van Holland, dat hetzelve zonder Zeeland te hooren, zulk Plakaat had uitgevaardigd; — *protesterende van nulliteit tegens 't zelve Placaet, denselven aenseggende, dat zy hen met 't stuk van* JUSTITIE, *ende nyet van de* POLITIE *en behoorden te bemoeyen* —. Zij wilden dat Plakaat, als hun nadeelig wederroepen hebben, *ende ingevalle zy by den voorschr. Hove Provintiael nyet en connen effectueren, NB. dat by de voorschr. Gedeputeerden 't zelve den* STATEN *van Hollant, ende in cas van daer nyet te connen obtineren, aen* DE STATEN GENERAEL *voorgedragen ende aengegeven zal worden, om daerin versien ende geremedieert te worden.*

Dit van de *Wetgeving* der Staten! Iets diergelijks vond toen plaats in 't uitgeven van Lastbrieven (*Commissien*) aan Ambtenaren. Was het niet, dat de uitdrukkelijkste besluiten op dat jaar medebrachten, om die *Lastbrieven* voortaan uit te geven op der *Staten naam*: zoude men hetzelve, als volledig den Staten toebehoorende, hebben kunnen aanmerken.

2°. In de Commissien van Ambtenaren.

Maar zie hier de toedracht der zake. Den 23 Mei 1588. vertoonden de Staten (42), „ dat „ *alle Hoofdofficieren* van den lande verdragen „ zijnde van den Eed, aan den Grave van Lei„ cester als Gouverneur Generaal gedaan, — — „ in

(42) *Resol. van Holl.* 28 Mei bl. 177.

„ in dienst gehouden — van nieuws eed zullen „ doen in handen van de Staten, en brieven van „ *Commisſie* verleend worden *op den naam van* „ *de Staten* — — NB. OMME *alle goede re-* „ *ſpect en autoriteit in den lande te conſerveren.*" En men belast, de Gecommitteerde Raden dit besluit *ten uitvoer* te brengen. Dit nu wordt in zoodanige zachte bewoording voorgesteld, dat, indien de reden, OMME *'t gezag te bewaren*, er niet bijstond, men oppervlakkig geenszins vermoeden zoude, dat hier iets ongewoons, iets nieuws belast wierd. Dit werd later nog breeder en verder uitgestrekt. Hiertoe dienen den 2 Julij bl. 237. deze opmerklijke woorden: „ *De* „ *Staten van Holland hebben* ALS NOG *verſtaan,* „ *verklaard en geordonneerd, dat de voorn.* „ *Brieven van Commisſie*, en (NB.) alle andere, „ die bij de *Souvereinen van den Lande en Gra-* „ *ve van Holland zijn uitgegeven, mitsgaders* „ *alle andere Brieven van Octroyen, Privile-* „ *gien, Gratien, en anderen, die bij Hem zijn* „ *gegeven, op den* NAAM *en* BIJ *de Staten zullen* „ *worden verleend, en uitgegeven onder den titel* „ *van: de Ridderſchap, Edelen en Steden van* „ *Holland* — — *repreſenterende de Staten van* „ *denzelven lande.*" Doch op den kant staat geteekend: *conform voorgaande Reſolutie van den* 9 *Jan.* 1585. Men ziet daar uit, dat *de Staten van Holland* in alles nu als een vast *grondbeginſel* aannamen om te doen, 't geen de *Graaf* van Holland als *Souverein* gedaan hadde, en zich hierin schoeiden op de leest van den vorigen Souverein den Graaf; en dat zij dit eerst nu aanvingen, en dat zelfs den 2 Julij uitstrekten ook *tot Privilegien, Gratien*, en alle andere *Brieven*, die

die de *Souverein* voorheen verleende. Wel is waar: zij beroepen zich, of schijnen te handelen *conform vorige Resolutie* 1585. *den 9 Jan.* Tot verstand van welke woorden, die echter niet in den tekst voorkomen, dient, dat, bij voorbeeld, de *Commissien*, *Privilegien* enz. te voren gegaan hadden en gegeven waren op den naam van Willem I. tot aan zijn' dood; dat daarop de Staten voor een' korten tijd, hem hierin vervangen hebben, doch dat dezelven bij 't Verdrag met de Koningin den 10 Aug. 1585. dit weder op Leicester hebben overgedragen; bij wiens vertrek zij nu het vorige besluit deden gelden, ten minsten daarop zich beriepen, ten ware men dit *conform* alleen betreklijk maakte tot het Besluit, om ten titel voortaan te gebruiken, *de Ridderschap*, *Edelen* enz., alzoo dit aldaar belast wordt. Zij besloten dien zelfden dag er bij, *dat* VOORTAAN *alle de voorsz. Commissien en Brieven gedepecheert en geteekend zullen worden bij den Secretaris van de Staten, die daaraf gehouden zal zijn te houden pertinent Register.*" Dit was dan te voren niet geschied. Doch ook schijnt hierover, bij gelegenheid van de aanstelling van *Raadsheeren in den Hoogen en Provincialen Rade*, verschil geweest te zijn met *den Gouverneur*, waaruit hun nader Besluit den 8 Sept: 1588. ('t welk ik als *Bijlage* hier achter voege,) gesproten is, in 't welke zij naar waarheid een voorverhaal doen, op wat wijze voorhenen die *Bevelbrieven* plachten uitgegeven te worden, namelijk, dat *van ouden tijden de Commissien bij den Princen der Landen of den Gouverneur Generaal van de Nederlanden op hunnen* [der Graven] *naam, en gedurende den tegenwoordigen*

Oor-

Oorlog bij zijne Princelijke Excellentie H. ged., *volgende* (NB.) *de delatie van den Gouvernemente en ſpeciale authoriſatie van de Staten van Holland*, *Westfriesland en Zeeland*, *en daarna bij zijne Excellentie*, *den Grave van Leicester*, *als bij de Heeren Staten Generaal — gecommitteert tot Gouverneur Generaal — ter* DENOMINATIE *van de Staten* (43) *van de Provincien gegeven zijn geweest.*" Hierop gaan zij voord, en zeggen, *dat tegenwoordig dient orde geſteld*, *ten einde dezelve — — officien bediend mogen worden uit* DEN NAME *van de Staten van de voorn. Provincien conjunctim*, *bij interventie van de autoriteit van zijne Excellentie*, *als Gouverneur en Capitein Generaal* (44). — En zij willen, dat dit voortaan *op den naam van de Staten van Holland en Zeeland* zal gedaan worden. Omtrent welk beſluit, indien ik eenige giſſing maken mag, ik vermoeden zoude, dat men, op naam van *Souvereiniteit*, toen in zijnen boezem gebracht hebbe vele zaken en rechten, die tot dien tijd toe geacht wierden, aan de Stadhouders en gedeeltlijk *aan 't Hof* toetekomen. Dit Beſluit werd den 18 Jan. 1589. bl. 18. nader bekrachtigd, en toen genoemd: *Commisſien*, *die voor den oorloge op den naam van de Princen der landen verleend zijn*, *te doen vernieuwen op* HUN-

(43) Namelijk de Staten hadden de *benoeming* van een zeker getal, maar de *verkiezing* ſtond aan den Stadhouder.

(44) Die *interventie* werd dan niet uitgeſloten, en beſtond nu daarin, dat de Staten eenigen *benoemden*, en de Gouverneur uit die benoemden er eenen *koos*. Men wist toch, hoe voorhenen die verkiezing een recht *des Stadhouders* onder den *Souverein* geweest was.

HUNLIEDER NAME, (*NB.*) *als* REPRESENTERENDE *de Hooge Overigheid.* Maar kort daaraan, den 15 Febr. was het weder een onderwerp van raadpleging, of *de Hoofdofficien bij benoeming der Staten van twee persoonen, bij zijne Excellentie* GECONFEREERD, *en bij wien de Commissien zullen* VERLEEND *worden?* En 't besluit was dan den 25 Febr., gelijk boven gezeid is, dat op *benoeming* van drie persoonen, door de Staten te doen, de *verkiezing* zoude geschieden bij *zijne Doorluchtigheid, mits de Brieven van Commissie bij de Staten op hunnen naam verleend wierden.* En 't schijnt, dat Maurits hierin bewilligd heeft, of heeft moeten bewilligen (45). De zaak was derhalve deze: Men onderscheidde drie zaken; 1°. de *Commissie* op naam der Staten. 2°. De benoeming van *drie persoonen* door *de Staten*, maar 3°. de *verkiezing* uit die drie zou geschieden door *Maurits*, als Gouverneur, (of gelijk men thans zoude spreken,) als 't *hoofd van 't Bewind* of uitvoerende Macht. Dit nu is zoo gebleven. De Staten hadden die benoeming van *drie persoonen* van vroeger tijden. *Maurits* hield zich te vrede, om uit die benoeming (*nominatie*) de *verkiezing* te doen, en zond die *verkiezing* aan de Staten, om daarop de *Commissie* uit te vaar-

(45) De woorden dier aanmerklijke *Resolutie* zijn op den 25 Febr. 1589. bl. 110. dat *van alle hooge Ambten en Officien — die* VOORTIJDEN *bij den Prinse van den Lande zijn geconfereerd, en niets gemeens hebbende met die van Zeeland, op de Nominatie van drie persoonen, die bij de Staten gedaan zal worden, bij zijn Excellentie de Electie zal worden gedaan,* MIDS *dat de Brieven van* COMMISSIE *bij de Staten op haren naam verleend zullen worden, achtervolgende voorgaande Resolutie.*

vaardigen. Op deze wijze heeft de Stadhouder den 29 Jan. 1590. eenen *Raadsheer* in 't Hof Provinciaal gekozen, op de *benoeming* van *drie perfoonen* door de Staten, en de Staten gaven daarop *de Commisfie* (bl. 185). In 't jaar 1591. den 12 Novemb. (bl. 77.) was in plaats van Dirk van Leeuwen, die uit den Provincialen Raad in den Hoogen Raad bevorderd was, op *benoeming* der Staten en bij *verkiezing* van zijne Excellentie, wederom gedaan eene benoeming van drie perfoonen door de Staten, *om zijne Excellentie geprefenteert, en daaruit een bij zijne Excellentie* VERKOREN *en bij de Staten* GECOMMITTEERD *te worden* voor den Provincialen Raad. Ten zelfden dage deed men ter Vergadering voorflag tot het aanftellen van nog een' *vierden* Rekenmeester ter Kamer van Rekening. De Staten floegen er 12 voor, om in de naaste Vergadering daaruit *drie* te benoemen; en in 't jaar 1592. den 8 Junij (bl. 56.) werden er drie benoemd als Bailiuw en Dijkgraaf van Delfland, waaruit *Maurits* er één verkoos. Ik heb tot een voorbeeld, hoe zulks in zijn werk ging op den 29 Jan. 1590. in *de Bijlage* geplaatst een *Affchrift* van zulk een' Brief van *verkiezing* van *Maurits* en den *Lastbrief* van *de Staten*. In 't voorbijgaan merk ik aan, dat in later Eeuwe, toen men alles wilde trekken aan de Staten, het eene ongerijmdheid genoemd wierd, dat de Staten *benoemden* en de Stadhouder *verkoos*, daar 't natuurlijker was, dat, zoo de Staten zelf hunne Ambtenaren *al niet* geheel aanftelden, zij ten minsten de *Aanftelling* deden uit eene meerdere benoeming door den Stadhouder. Doch dezulken wisten niet of wilden niet weten, dat er een

Stadhouder was, die zoowel *zijne rechten* en *plichten* had als *de Staten.* En de vrage is niet, of naderhand bij Stadhouderloosheid, de Staten eene nieuwe Aanſtelling moetende doen, bevoegdheid gehad hebben, om dit als eene Voorwaarde zoo in te richten; maar of zij bevoegd zijn geweest, om *na* de gedane aanſtelling eenes Stadhouders, op de vorige *Rechten* en *Plichten*, daartoe behoorende, door nieuwe *Last- of Berichtſchriften*, zonder toeſtemming van des rechthebbenden, die rechten in hunnen boezem over te brengen, alleen op grond, *dat zij de Souverein waren.* Of heeft een *Souverein* ook geene plichten?

Men ſchijnt dit in Zeeland ook zachtkens te hebben willen navolgen. Altans bij 't aanſtellen van een' *Bailiuw van Zierikzee* werd er den 28 April 1593. (46) met de meeste ſtemmen beſloten, *voortaan*, *bij proviſie*, *en totdat anders bij de Staten zal beſloten worden*, den Baljuw, en diergelijke Officiers bij de Staten te benoemen, tot *drie perſoonen*, die benoeming aan zijne Excellentie te zenden, om er een uit te kiezen; dat die zijne *Commisſie* van de *Staten* ontvange, en den Staten en zijne Excellentie Eed doe. Maar Middelburg ging toen iets verder, en oordeelde, dat elke *Stad* hare *benoeming*, de Stadhouder de *verkiezing*, en de Staten de *Commisſien* moesten beſchikken. De Stad Zierikzee, wie dit het meeste aanging, oordeelde, dat zij moest benoemen *drie perſoonen*; dat de Staten die aan *zijn Excellentie*, *als Stadhouder van Zeeland*, zen-

(46) Notulen van Zeeland 1593. 28 April, bl. 89, 93, 101, 102, 108.

zenden; en dat *de Stadhouder* er een *verkiezen*, en ook de *Commisſie* geven, en de aangeſtelde den Eed aan *Land* en *Stad* moest doen: grondende zich op '*t beter onderhoud der Privilegien en goede Politie, volgende oock mede verſcheyden Ordonnantien en Inſtructien van Politien*, — *als mede verſcheyden Tractaten, ende inſunderheydt het Tractaet met wylen den Hertoghe van Alençon*; maar hiertegen wilde *Tholen*, dat *de Nominatie*, *Collatie*, *Commisſie*, en *Inſtructie*, bij de *Staten* zouden gegeven worden.

Middelburg, kort daaraan zijnen *Baljuw* verliezende, verzocht daarop zijne Excellentie (47) eenen te verkiezen *uit hunne benoeming*; maar de Raad ſtelde zich hiertegen, op grond van 't vorig Beſluit. De Stadhouder verzocht te weten, hoe hier in te handelen (48); en om 't verſchil nederteleggen, ſtelde hij voor (49), dat de Steden deze benoeming wilden goedkeuren, hopende hij die van Middelburg overtehalen, om den generalen voet te volgen. De Steden oordeelden het onvoeglijk, dat die van *Middelburg hun* bijzonder gevoelen wilden vasthouden, tegens der *Staten* Beſluit; nogtans om 's Prinſen verzoék, ſtemden zij er in, voor deze reis, zonder gevolg. — Maar Middelburg daaraan niet toegevende, en de Staten willende hun gezag bewaren, en de Stadhouder niets bij Middelburg kunnende vorderen, verklaarde niet goedtevinden, om hen anderwerf te doen vermanen, *om zy-*

(47) 1593. 28 Aug. p. 155.
(48) Bl. 162.
(49) Bl. 163.

zyne authoriteit ende credyt nyet te vercorten (50). Hoe dit afliep, is mij niet gebleken. Ook doet het weinig hier ter zake.

3°. In de Gratien en Pardonnen.

3°. Wat de *Gratien* en *Pardonnen* betreft! Ik toonde boven (D. I. bl. 224.) dat *Willem I.* nog in 't jaar 1579. den Staten de oefening dier Rechten, bij zijne afwezigheid, weigerde, omdat zijne *Commisfie* en *Inftructie* van den Koning dit hem opdroegen; en 't welk hij tot aan zijnen dood behield; maar dat hij hun veroorloofde eenige mindere Rechten, als *Octrooien van reductie van Renten*, enz. uit te oefenen. Doch de Heer *Barneveldt* zal thans begrepen hebben, dat zulk recht ook nu in den boezem der Staten, als 's Volks Reprefentanten, verviel. Waarbij dan alleen in aanmerking komt, hoe verre de Staten, bij de nieuwe *Commisfie* aan Maurits, als hunnen *Gouverneur*, dit hem opgedragen hebben, 't zij ftilzwijgende 't zij uitdrukkelijk. Wat daar van zij, dit ftaat vast, dat hieromtrent in 't jaar 1589. den 1 Febr. geene twijfeling ware. Op dien dag maakte het *Hof van Holland* bedenking, om *Brieven van Pardon*, door zijne Excellentie *verleend*, te *interineren*, zonder de *claufule van Uitbanning*. De Staten, hierover geraadpleegd, verftonden *zijne Excellentie te handhaven bij zijn gezag in 't verleenen van Gratien*, zoo wel als *het Hof* in 't voorftaan der *Juftitie*; en dat overzulks het verleende *Pardon* bij den Raad behoort te worden *geinterineerd*, maar de perfoon *eenige maanden in zijns vaders huis* te worden *geconfineerd*. Het recht van *Pardon*

(50) Bl. 165, 167.

don behoorde en bleef dan aan den *Gouverneur*; en de Staten erkenden dit hiermede (51). Dit volgden, zoo het schijnt, de Staten van Zeeland na, in wier gedrukte *Notulen* van 't jaar 1594. bl. 224. een Besluit is, *om te vernemen, hoe by die van Hollant gehandelt wordt in 't geven van de Pardoenen ende Remissien, om te mogen delibereren, om eenen eenparigen voet daerinne te mogen nemen.*

Een vierde Stuk van veel gewicht was de voorziening, die de Staten van Holland den 13 September (52) door hunne Gecommitteerde Raden deden, op het doen van den Eed van getrouwheid bij het *Krijgvolk*, 't welk, voor hun aandeel was aangeslagen, en door hun *betaald* wierd; met bedreiging, dat, zoo wie eenen anderen *Eed*, hiertegen strijdig, elders deed, zijne betaling zoude ophouden, *ter tijd toe de Staten met kennisse van zijne Excellentie anders zullen hebben geordonneerd.*" 4°. In 't beëedigen der Militie.

Voords werd ook in dit jaar gezorgd voor de veiligheid der persoonen, die ter Dagvaart verschenen. De verder afstaande aanleiding hiertoe kan gevonden worden in 't vorig gevaar van aantasting van *Maurits* en *Oldenbarneveldt*, ten tijde van *Leicester*; maar de naaste was 't geval met den Amsteldamschen Burgemeester *Boom*, die in 's Hage in *gijzeling* gezet was. Van 't geval spreekt WAGENAAR (53) niet; en in de *Hollandsche Resolutie* wordt slechts in 't voorbijgaan ge- 5°. In hunne Vrijwaring.

(51) Vergel. IDSINGA *Staatsr.* D. II. bl. 320.
(52) *Resol. van Holl.* 14 Sept. bl. 365.
(53) *Amsterd.* D. IV. bl. 82.

gemeld (54), dat de Regering van Amsteldam verzocht, *om eenen Secretaris van Amsterdam, in de plaats van den Burgemeester Boom, in gijzelinge alhier binnen den Hage te mogen houden*, en voords bij hare *Privilegien en Gerechtigheden* gehandhaafd te worden; doch die van *Gouda* verklaarden, dat Amsterdam gehouden was na te komen *de Sententie van den Hove, en zulks de Justitie te obedieren.* Dus was dit eene Justitiezaak. Hierop werd den 4 Oct. (55) uitgegeven eene naderhand zoogenoemde *Acte van Indemniteit voor de verschijnende leden*, vervat in deze woorden: *dat de Staten verstaan, dat de Gedeputeerden van de Steden ter dagvaart komende, in het reizen noch keeren, noch ook gedurende den tijd dat zij compareren, uit geenerhande oorzaken, hunl. stede noch hunl. in het particulier concernerende, achtervolgende de gerechtigheid van den Lande, zullen mogen worden gearresteerd, noch ook tegens henl. geprocedeerd bij wege van executie.* En dat dit een gevolg was van 't geval met *Boom*, blijkt uit de voorafrede, dat *de Staten noodig bevonden, te doen voorzien, tot vorderinge van des gemeene Lands zaken, dat de Gedeputeerden van de Steden — ter Dagvaart — en zonderling mede uit de Stad Amsterdam, achtervolgende de gerechtigheid van den Lande, mogen komen, compareren, en wederkeeren, zonder dat zij bij wege van arrest of executie daarin worden verhinderd;* en zij besloten verder, *alzoo de Bur-*

ge-

(54) *Resol. van Holl.* 6 Jul. 1588. bl. 249.
(55) Bl. 386.

gemeester Cant uit Amſterdam moest komen, van dat beſluit kennis te geven. Het zonderlingſte is, dat Gouda hierop verklaarde, dat *zij daarin niet konden toeſtemmen, tot achterdeel der gerechtigheid, hun mede naar rechten toekomende.* Ik betuige dit niet te verſtaan, of 't moest een twistzaak tusſchen Gouda en Amſteldam betroffen hebben. Hoedanige Stedelijke verſchillen in dien tijd zeervelen waren, zoodat men volgens Wagenaar (56) veelmaal raadpleegde, *om de geſchillen, onder de Steden vallende, aftedoen, zonder dat de Leden elkander konden verſtaan*, en dat nog tegen 't einde van 't jaar 1590. *de Vroedſchap van Amſterdam beſloot, de geſchillen, die de Stad tegenwoordig had met andere Steden, te verblijven aan de uitſpraak van Prinſe Maurits.* Maar waarvan niet ſchijnt gekomen te zijn.

6°. In Kerklijke zaken.

6°. Eindelijk ſtrekte de macht der Staten zich ook toen uit tot de *Kerklijke Regeringzaken.* Zij hadden voorheen *als Volksrepreſentanten*, en dus op naam der heele Natie, de *Geestlijke Goederen*, en *Inkomſten* der vroegere Roomſche Geestlijkheid, bij 't veranderen van den Godsdienst, beheerd; dezelve aan 's Lands Schatkist getrokken, en in den boezem der Natie gebracht; hen, deels bij *ſchavergoeding*, bij *overeenkomſten* van Koop en Verkoop, of op andere manieren, uitgegeven; maar ook deels ten dienste geſchikt van de openlijke belijders der ware Christelijke Kerk. Ook hadden zij tot beſtier der overgeblevene Inkomſten eenige Ontvangers der Geestlijke Goederen, ten behoeve der Predikanten, Schoolmeesters, enz.

(56) *Amſt.* D. IV. bl. 85.

enz. aangesteld; nog andere gedeelten uitdruklijk aan de *Domeinen* gehecht (57): nu kwam nog in aanmerking de beheering *van 't Kerkenwezen*. Ik hebbe boven meermalen gezien, welke de invloed toen ter tijde ware van de Predikanten der openbare Gereformeerde Kerken, zoodat zij zelf op 't handelen over Vrede, wegens den Godsdienst, geraadpleegd wierden, en Gezanten zonden naar Elisabeth, Koningin van Engeland, om dezelve te verzoeken, om toch vooral over geene Vrede met Spanje te handelen, dan met vooruitstelling der Voorwaarde, dat *de ware Gereformeerde Religie*, *met uitsluiting van den Roomschen Godsdienst*, hier te lande zoude mogen geoefend worden. Dit afgeloopen zijnde, kwam nu de *Kerken-ordening* ter bane. Men besloot in Holland, tot wegneming van verscheidene geschillen over het Bestier der Kerke nadere ordening te maken, en daartoe te overzien zeker *Ontwerp*, 't welk in 't jaar 1583. geraamd was, en door wie? door eenige Gemachtigden der Staten van Holland, en uit den Provincialen Raad, ten overstaan van eenige Hoogleeraars te Leiden (58). Dit nu was geschied gedurende de Oppermacht van Willem I. Een tweede reden van herziening was, dat onder de Landvoogdij van den Graaf van Leicester in 't jaar 1586. door de Geestelijken in hunne Synode eene *Kerklijke Ordonnantie* was uitgevaardigd, gelijk wij boven zagen, die,

(57) Ik heb dit breeder bewezen in mijne Aanmerkingen op 't Request der Roomschen, *over de Geestelijke Goederen*, op den naam van L. P.

(58) Dit verhaalt BOR B. XXVIII. bl. 21. d. uit de *Resol. van Holl.* 1591. 31 Jan. bl. 150.

die, wel is waar, door de Staten van Holland was bekrachtigd, doch *alleen tot wederzeggens en onder eenig besprek en beding* (59), welk beding vooral medebracht, dat *de Staten, de Edelen* en *Stedelijke Magistraten* zouden blijven bij hun recht en oud gebruik, nopens het *aannemen en afzetten der Kerkendienaren en Schoolmeesteren. Dat de Staten door die Kerken-orde in hun recht en gezag niet zouden verkort worden in 't burgerlijk bestuur: en de Kerkendienaars, Ouderlingen en Diakenen hun onderworpen zijn gelijk andere inwoners. Ook zoude die Kerkenorde niet mogen veranderd worden dan na voorgaande wettelijk verlof der Staten.*"

Thans besloot men, den 1 Febr. 1591. met stilzwijgend voorbijgaan van die laatste *Kerklijke Verordening* van 1586., waarvan geen woord bij 't Staatsbesluit gerept wordt, om tot het herzien en opmaken der Kerkenordening aantestellen bij de Staten *agt Politiken* uit de Vergadering der Staten en uit de twee Hoven, benevens agt Predikanten van de oudsten en kundigsten en meest aanzienlijken onder dezelven. Onder de Politiken bevonden zich nu ook *Johan van Oldenbarneveldt*, en *Fr. Maalson* van Enkhuizen, onder de Predikanten *Joh. Uitenbogaard* uit den Hage, en *Jac. Arminius* van Amsterdam. 't Welk ik daarom te meer aanteekene, omdat BRANDT (60) verhaalt, dat het werk der Herziening van 1583. geschied is *op het aanraden van den Hr. Oldenbarneveldt*, maar het later voorstel van den Ad-

vo-

(59) Zie boven D. II. bl. 116. uit BRANDT D. I. bl. 720.

(60) *Hist. der Reform.* D. I. bl. 771.

vokaat, ſtraks te melden, en den twist, daarbij gerezen, (ſchoon hij BOR aanhaalt) gaat de Schrijver ſtilzwijgend voorbij. Zij kwamen den 25 Februarij in 's Hage bijeen, en 't eerſte verſchil, of zaak, welke in bedenking kwam, was, bij wien eigenlijk *het Recht* te huis hoorde, om *Kerkelijke Wetten en Ordonnantien* te maken. Namelijk de Advokaat van Holland, het woord voerende van wegen den wereldlijken arm, ſtelde der Vergadering in den aanvang dit Vraagpunt voor (61): „ of men ook verſtond, dat het den Hoogen Overheden, elk in zijn land, toekwam, Kerkelijke Wetten en Ordonnantien te maken? Want, zeide hij, nademaal wij allen te gelijk hier zijn als gelastigden tot dit werk van de Staten — *regreſenterende de Hooge Overheid* van dezen lande, aan welken wij ook verſlag moeten doen volgens onzen Lastbrief; zoo zouden alle de raadplegingen ijdel en te vergeefs zijn, wanneer men niet zoude verſtaan, dat de Heeren Staten zulk gezag toekwam?" Ik zal hier kortlijk bijvoegen, op wat ſchijven de twist, die hieruit oprees, voordliep. Eenige Kerkelijken, ſtaat er, waren van gedachten, dat het maken van Kerkelijke Wetten en Ordonnantien niet der *wereldlijke* Overheden, maar den *Kerkelijken* toekwam, als zijnde eene Kerkelijke zaak (62). Hier-

(61) BOR B. XXVIII. bl. 22. a.

(62) Men begrijpt ligtlijk, hoe teeder dit punt was in een' tijd, dat de Regering van *Philips*, en zijne *Wetten over 't Religiewezen*, zoo kort geleden, waren veroordeeld, hoezeer dezelve meer gehaat waren wegens hare *ſtrengheid* en *wreedheid*, dan om hem *'t recht* zelve te betwisten.

Hiertegen beweerden de wereldlijken, dat het der Christelijke Overheden zaak was, die Wetten te maken, en haalden daartoe voorbeelden aan uit het Oude Testament. Ook dat de Prinse van Oranje al in 't jaar 1574. met eenigen uit de Staten van Holland en Zeeland daarmede bezig was geweest; zeggende, dat de Kerkenordening *in de Synode* van Dordrecht gesteld, buiten 't gezag der Staten, onwettig was. Hiertegen hielden de Kerkelijken aan; dat wel de *goedkeuring*, maar niet de *aanstelling*, de Overheid toekwam, en dat in de eerste Christenheid de Kerke zelfs *Ordonnantien* gemaakt hadde. Waarop 't antwoord was, dat eene Christelijke Overheid niet alleen de *goedkeuring*, maar ook *de aanstelling* toekwam, en het met de eerste Christenheid eene andere gelegenheid was, toen er geene Christelijke Overheid was, maar zij Christenen van de Overheid vervolgd wierden, en onder 't kruis waren; daar de Kerken tegenwoordig zaten onder de bescherming der Overheid. Men haalde daartoe vele voorbeelden aan uit Engeland, Duitschland, Denemarken, Zwitzerland, Geneve; en dat men geene redenen konde bijbrengen, waarom de Staten van Holland, die zooveel voor *de ware Christelijke Gereformeerde Religie gedaan hadden*, en hare Bedienaars beschermden, dit zelfde recht niet zouden gebruiken. Waartegen de Kerkelijken weder hunne redenen inbrachten; doch die niet geboekt zijn. Hiermede bracht men eenige zittingen door. Tot dat eindelijk de Kerklijken zeiden, dat in allen gevalle de Overheid niets behoorde vast te stellen, zonder de Kerkendienaren, als Gods mond, *hierop te hooren.* Zij gaven dan hierdoor handen los. En daar-

daarop geantwoord zijnde, dat door deze oproeping dit nu geschiedde: zoo bleef het daarbij, en 't verschil werd dus vereffend gerekend.

Eer ik de gevolgen hiervan opgeve, veroorlove men mij met den Heer J. MEERMAN (63) aantemerken, dat Grotius (en met hem *Barneveldt* alhier) toonen, „ hoe weinig het denk„ beeld eener afscheiding der *Kerke* van den „ Staat, nog in *hunne* verbeelding opkwam, of „ door *hen* geoordeeld wierd, van de Vrijheid „ onafscheidelijk te zijn." Ook twijfele ik niet met Hem, „ of de ijverigste Voorstanders van „ dit stelsel zullen volmondig toegeven, dat, in„ dien men het na 1572. in dit Gewest had in„ gevoerd, wij onherroepelijk onder het Spaan„ sche juk waren terug gekeerd, en Roomschen, „ zoowel als Protestanten, de zegeningen der „ Vrijheid, die wij sedert ver over de twee Eeu„ wen gekend hebben, nooit zouden hebben ge„ smaakt." Ik pare derhalve mijne wenschen, met die van *Meerman*, bl. 566. dat „ de Natie „ zich nooit moge gedrongen zien, aan hen, „ die deze Verandering van Staatsbeginselen on„ der ons hebben ingevoerd, de onvoorzichtig„ heid der Proefneming te verwijten," enz. Doch ik keere tot de hoofdzaak weder!

Na de vereffening van 't geschil, dat, en hoe der Overheid toekwam zich met *de Kerk* te bemoeien: ging men aanstonds over tot de herziening der vroeger Kerken-ordening van 1583. Alles was vereffend den 8 Maart 1591. en werd ter goedkeuring gezonden aan de Staten van Holland.

De-

(63) Aanmerkingen op H. GROOTS Vergelijkingen der Gemeenebesten, D. III. bl. 560.

Dezen zonden de nieuwgemaakte Kerken-orde aan den Hoogen en Provincialen Raad, die dezelven goedkeurden, waarop zij in Mei 1591. in den vorm van Afkondiging gebracht wierd, om aan den Volke bekend gemaakt te worden, op den naam van *Ridderſchap, Edelen en Steden — repreſenterende de Staten van den zelven Lande, — — met overleg van den Prinſe Maurits, Gouverneur — en bij advis van de Hoven* (64). — Zoo voorzichtig ging dit in zijn werk! Doch deze geraamde Kerken-orde ging niet alleszins door; het haperde zoo aan de zijde der Staten als die der Geestlijkheid. Eenige Steden namelijk meenden, dat deze Kerken-orde in vele opzichte aan de Kerken te veel toegaf; en vele Predikanten oordeelden op de Synoden, dat hun en hunne Kerken te weinig gelaten was, 't welk zelfs bij ſommigen zoo verre ging (65), dat zij de Predikanten, die daarover geſtaan hadden, wilden *gecenſureerd* hebben. BOR voegt er bij, dat *de Hr. Advokaat van Holland*, oordeelende, dat het aannemen en afkondigen dezer Kerken-ordening aan de Regering en aan de Kerke groote gerustheid zoude aanbrengen, ſedert dien tijd de Steden, die zwarigheid maakten, daartoe nog trachtte te bewegen. Maar het bleef er bij. De Steden, die het tegenhielden, waren Delft, Gouda, Rotterdam, Hoorn en Medenblik. Volgens *Brandt* evenwel werd den Overheden *daarin meer gezags toegeſchreven, dan in eenige Ordonnantien, te voren bij de Kerkelijken geſteld;*

(64) *Reſol. van Holl.* 1591. bl. 33. en BOR B. XXVIII. bl. 22. c. *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 452.

(65) BOR bl. 25. b.

steld (66); 't welk zeerwel strookt met den geest van den tijd, en 't meer gevestigd gezag der Staten, die ook dit zelfde jaar, den 12 Maart verboden, dat geene jonge lieden uit Holland zich naar de Spaansche Academien van Leuven, Douaij en Dolen zouden begeven (67), en den 3 Mei het zoogenoemde *Staten-Collegie*, of de instelling van een Collegie te Leiden, tot voorstand van den Godsdienst, en tot aankweeking van eenige Studenten in de Godgeleerdheid verordenden (68). Zie daar dit teedere Stuk, naar mijn beste licht, zonder de minste partijdigheid, daar ik alleen waarheid zoek, voorgedragen. Hoe men omtrent die Kerkenordening in 't vervolg, en wel in de jaren 1615—1618. op verschillende wijze gedacht hebbe, en hoe vooral vele Contraremonstranten op *Barneveldt* gebeten waren, als of hij het Kerkelijk gezag hiermede te na gekomen ware, verhaalt ons WAGENAAR (69).

7°. In de Hoven van Justitie.

Maar beschouwen wij ook de Staten, ten aanzien van de *Hoven van Justitie.* Uit al het voren aangehaalde, van onder de Graaflijke tijden, en ook daarna onder Willem I. en Leicester, waren *de Hoven*, of eigenlijk alleen de *Provinciale Raad*, anders *het Hof van Justitie* (70), ook gelast, en, als de oorspronglijke Graaflijke *Po-*

(66) BRANDT *Hist. der Reform.* D. I. bl. 772. Het hoofdzakelijke daarvan lezen wij bij WAGEN. D. VIII. bl. 362.

(67) BOR B. XXVII. bl. 19. *Groot Plakaatb.* D. I. bl. 223.

(68) *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 438. D. VI. bl. 597.

(69) Zie Hem, D. X. bl. 87, 115, 170, 249. VAN WYN op WAGEN. D. X. bl. 56.

(70) De *Hooge Raad* is van later instelling.

Politie-Raad, bevoegd, om de dingen, die tot de *Politie* en *Burgerlijke Zaken* behoorden, waartenemen. Hiervan zagen wij boven nog de overblijfselen in het vragen van hun goeddunken door de *Staten* zelve, en in 't uitvaardigen *van Wetten* met den *Gouverneur* van Holland, zonder de Staten. Ook golden geene opstellingen van Belastingen, die niet bij het *Hof van Holland* in *de Memorialen* ingeschreven waren. Thans kwamen er van tijd tot tijd zoodanige nieuwe Verordeningen, die de *macht van 't Hof* in meer dan een opzicht, zelfs in rechterlijke zaken, min of meer besnoeiden, en die macht of in den boezem van de Staten, of van de Gecommitteerde Raden, of van de Stedelijke Magistraten overbrachten, of aan dezelven gezamenlijk mededeelden. Zelfs nog in 't jaar 1573. vermeende 't Hof, dat Willem I. *zijne Wetten en Plakaten* door 't Kanaal van 't Hof, ten minsten niet zonder *Attache* van den Hove, konde uitvaardigen. (Zie D. I. bl. 73.) Zonder mij het onderzoek van 't minder of meerder wettige (71) van alle de

(71) Wanneer ik spreek van 't min of meer wettige van der Staten Besluiten, zoo redeneer ik niet met sommigen aldus: *de Staten waren de Souverein;* mitsdien konden zij *alles* als Souverein besluiten, en de besluiten wettig nemen. Hoedanig redenbeleid dikwils naderhand bedrieglijke uitkomst gaf. Een Souverein kan niet altijd alles doen wat hij wil. Ik beschouw het *min of meer wettige* van den kant der *verplichtingen*, waaronder ook de Staten, *met de geheele Natie*, lag, om zoodanige Rechten, Privilegien, Vrijheden, Gebruiken, welke bij voordduring der Maatschappij aan bijzondere persoonen, waardigheden; rangen, Steden, dorpen, of lighamen, bij bedingen, grondwettig, of *jure perfecto*,

de toen genomen Besluiten te veroorloven, zal ik alleen eenige daadzaken naar de tijdorde opgeven. De Staten van Holland besloten den 11 Maart 1589. (72), dat de rechterlijke oordeelvelling over *buitengewone* misdrijven, gelijk *verraderijen*, *muiterijen*, *oproerigheden*, *mishandelingen van 's Lands oorlogstoebereidselen*, *mondkosten*, *valsche Munten*, van wegen 't gemeene Land, zal geschieden bij *de Gecommitteerde Raden van de Staten.* De grond van dit besluit was, dat, bij gelegenheid van eenige gevangenen, die den dienst des Lands verlatende naar den vijand waren overgeloopen, in de Vergadering verschil gerezen was, *of bij* DE STATEN *daarin judicature gebruikt*, *dan of de zake de ordinaris* JUSTITIE *zal bevolen worden*; en, dewijl daarover *zulk kort recht* niet geschiedde, als de zaak en

toekwamen, en die vooral bij *de Unie* van Utrecht onder het algemeene beding §. 1. bekrachtigd waren, om dezen niet bij enkele Staatsbesluiten, en zonder toestemming van den belanghebbenden, of, zoo 's Lands nood het volstrekt eischte, niet zonder schâvergoeding, te mogen wegnemen, te ontnemen, of te doen slapen. De langzame overgang van de Souvereiniteit van de vorige Vorsten op *de Staten*, als 's Volks representanten, bracht niet mede eene *zoodanige volstrekte Oppermacht*, maar eene aan de bezworen Voorrechten en Privilegien verbonden Oppermacht. Men neme ten voorbeelde, het voorrecht eens burgers, van niet dan voor zijn' gewonen Rechter te kunnen beroepen worden zonder uitzonderingen, als een zoodanig Recht! En de Staten besloten eens, dit Voorrecht te vernietigen! Als dan kwam de vraag, in hoe verre zoude dat besluit voor *wettig* of *onwettig* moeten gehouden worden? Ik wil hier uit echter geen besluit trekken tot al het gene in den tekst nu volgen zal.

(72) *Resol. van Holl.* h. d.

en 's Lands welzijn wel vorderden: zoo namen de Staten dit besluit, en *delegeerden daartoe de Gecommitteerde Raden*, maar veroorloofden hun vooraf *het advis der Staten* inteneemen, wanneer zij op dien tijd bijeen waren.

Men *ziet hier* duidelijk eene nieuwe Verordening, *die* aan het Hof onttrok, of ten minsten twijfelachtig maakte het oordeel van zulke misdaden, die men voorheen *cas royaux* of *buitengewone gevallen* genoemd heeft. Hetzelve tot een *punt van Beschrijving* gemaakt zijnde, was, volgens de orde der Regering, Staatsgewijs besloten. En dit als een middenweg aangenomen tusschen de *judicature* der Staten zelf, en tusschen 's Hofs *ordinare Justitie*. En wat konde het Hof hiertegen doen? 't Besluit lag er, en ging door.

Den 9 Nov. 1589. kwam er een tweede geval (73). Op klacht der Pachters in de Steden waren zulken, die de Accijsen verkort hadden, in geldboeten verwezen; dezen beriepen zich op *'t Hof van Holland;* en die zaken bleven daar sleepende, tot verachtering van 's Lands middelen, van de heffinge, en strafvordering; nu overwogen de Staten, *of gedurende den oorlog* zulke orde niet zal mogen worden onderhouden, — dat *alle sententien van Schepenen* — uit zake van *Accijsen* en *Inkomsten*, reeds gegeven en voortaan te geven, hun uitvoer zullen hebben, nietteegenstaande *het Beroep* —. Men zoude dit besloten hebben, maar men wilde er eerst de Steden op hooren, om *met meerder kennis en gezag* daarin voort te varen. Het besluit viel echter

(73) *Resol. van Holl.* 9 Nov. bl. 718, 719.

ter reeds toen (74), *op het behagen van hunne principalen*, *dat van nu voortaan gedurende den oorlog*, *of voor* EENIGE *jaren*, *de Steden van Holland zullen worden geprivilegeerd*, *dat zulke Vonnisſen zullen worden uitgevoerd*, *onder cautie de reſtituendo*, niettegenſtaande *beroep*, *verbod* of *opſchorting* (*appellatie*, *inhibitie*, of *ſurcheance*). Dit *welbehagen* gekomen zijnde, viel het Beſluit aldus, den 17 Jan. 1590. met bevel, om zoo den *Hoogen* als *Provincialen Raad* daarvan te verwittigen. De grond van 't Beſluit was, als voren, de dienst van 't land, bevordering der gemeene middelen, en Steden-accijſen, *bij proviſie en tot nader*, *en onverminderd het recht der Hoven.* Welke bijvoeging, *onverminderd het recht*, in alle gevallen, tijden, en perſoonen, een gewoon behoedmiddel (*clauſule*) was, waarmede dikwils groote veranderingen gepaard gingen of verſchoond wierden, of ook nog wel gepaard gaan.

Een ander, niet minder gewichtig Beſluit, 't welk de Hoven veelligt de handen bond *in-* en de Stedelijke Magiſtraten in zeker opzicht veel vooruit gaf *op* het Politiek beſtier hunner Steden en Burgerijen, werd bij de Staten genomen den 10 Sept. 1591 (76). Op *den kant* worden er drie hoofdzaken van opgeteekend, de eerſte was, *aangaande het resſort van de Sententien van de Gerechten der Steden in criminele zaken.* De tweede, de *Executie van de Accijſen der Steden.* De

(74) *Reſol. van Holl.* bl. 745. den 9 Nov.
(75) Ibid. 1590. 4 Jan. bl. 5.
(76) Ibid. 1591. bl. 70. *Groot Plakaatb.* D. I. bl. 1062.

De derde, en wel de voornaamste, *dat tegen* DE STEDEN *bij den Hoogen en Provincialen Raade geene provisien zullen worden verleend, zonder kenl. eerst de Request bij partijen overgeleverd, en hare onderrechtinge verstaan te hebben.* Zeermerkwaardig is het Besluit: want behalve 't Stuk 1°. van *Criminele Procedures*, waarvan straks; en 2°. onbelemmerde *Executien* van Pachters en *Collecteurs* in de Steden, in 't welk alles den Hoven iets schijnt onttrokken te worden, besloten de Staten, op het 3de, *dat bij den Hoogen en Provincialen Rade tegens de Steden geene provisie zal werden verleend, zonder alvorens de Requeste van partije aan de Steden gezonden te hebben, ten einde zij binnen zekeren korten tijd den Raad mogen onderrechten wat van de gelegenheid van de zaak is, om in het verleenen van de verzochte provisie daarop gelet, en gedaan te mogen worden naar behooren.* En dit alles met dat gevolg, *dat de Provisien, tegens deze Ordonnantie verleend, gehouden werden voor nul, en dat niemand gehouden zal wezen te gehoorzamen of in rechte te verschijnen.* De grond van dit Besluit waren klachten der Steden over 't verleenen van *Provisien* door de Hoven, *tegen de Privilegien* en Gebruiken, en tot vermindering van 't gezag in de Steden. Men merke hier wel op, dat, als er gesproken wordt van *Steden*, en van *Provisien tegen de Steden*, en *'t Request aan de Steden te zenden*, zulks in den Staatstijl zeggen wil, *aan de Magistraten en Regenten dier Steden;* en 't gevolg daarvan was, dat de burgers, groot of klein, rijk of arm, zich aan het Hof over zijnen Stedelijken Magistraat meenende te moeten beklagen, nu voortaan geen gehoor

bij 't Hof konden verkrijgen of eenige voorziening erlangen, voordat het Hof zulk *Request* des burgers eerst aan den *Magistraat* van den verongelijkten of klagenden burger had terug gezonden, die daardoór in 't zelfde lighaam wel eens zijne *partij* en zijne *rechters* ontmoette, die hunne tegenbedenking of verantwoording aan 't Hof zonden bij besloten brief; en welke verantwoording veelmalen gepaard ging met verklaring, dat zulks een *Stedelijk* of *huishoudelijk* verschil was, (*mere domesticq*) met min of meer ernstig verzoek van den Magistraat, om den klager niet te ontvangen, maar hem aan zijnen Stedelijken *rechter* of *regent* terug te wijzen, somwijlen met sterke aantuiging, van anders door hunne *Vroedschap* de zaak te zullen brengen ter tafel *der Staten*, indien het Hof de Stad niet aan de hand ging. Of ik bedrieg mij, of dit Besluit heeft door de algemeenheid der bewoording in 't vervolg zeerveel invloed gehad op de Stedelijke Regeringen en op haar gezag, betreklijk hare Burgerij, en is in zijne gevolgen, of liefst in zijne misbruiken, niet vrij te pleiten van eenen zoogenoemden geest van *Aristocratie*, in een' kwaden zin genomen (77). Maar ook het gezag der stem-

(77) Men gevoelt gemaklijk, hoe hierdoor het zoogenoemde *Recht van Politike Uitzetting* bekrachtigd werd, Wat hierover van wederzijden geschreven is, weten deskundigen genoegzaam. Maar sedert het jaar 1795. heeft het *Hof van Holland*, bij zijne *Memorie*, rakende *het removeren van Kerkelijke Ministers*, zich daarover breeder uitgelaten. Zij merken daarbij aan, *dat deze zoogenaamde Politike Uitzettingen haren eersten oorsprong schijnen verschuldigd te zijn geweest aan de noodzaaklijkheid der tijden, bij het ontworstelen van het juk der Graaf-*

stemmende Steden in de Staatsvergadering groeide er door aan, en dat van 't Hof verloor er bij; het welke anders onder de *Graaflijke* Regering, en lang daarna, zonder aanzien van persoonen, de Stedelijke Magistraten, ook geheele Rechtbanken, *voor zich* ter verandwoording riep op aanklachte van enkele burgers. Het welk met *vele* voorbeelden kon opgehelderd worden. Daarenboven was den 29 Jan. 1591. besloten, dat de Steden (dat is, de Magistraten) niet in *rechten* zouden mogen betrokken worden, ter oorzake van het *verloop van Jaarrenten*, op *de Steden staande*, gevallen sedert 1572 tot 1576. voor de Gentsche Bevrediging; op grond, dat die *Renten* aan 't land vervallen waren, en de Steden daarvan den Staten voldaan hadden, met bevel aan *de twee Hoven* en alle Gerechten, om zich dezes oordeels niet te onderwinden; en dit zoude men

Graaflijke Regering; en ook de aanschrijving door Prins Willem I. aan de Magistraten der Steden — midsgaders de vroegste Staats-Resolutien, waarbij dezelve magt der Magistraten is gecorroboreerd, notoirlijk hare betrekking hebben op de toenmalige speciale tijdsomstandigheden: — dat het ook eene bekende zaak is, dat bij vervolg van tijd, de Magistraten der Steden, en bijzonder der stemmende Steden, zich sorwijlen van deze Politike manier van procederen hebben bediend, en op de successive exempelen daarvan, zelfs in kalme en bedaarde tijden zijn voorgevallen, dezelve Magistraten daarin virtualiter zijn gemaintineerd, onverminderd nogtans het recht der genen, welke dit lot mogt zijn te beurt gevallen, om zich met hunne klachten deswegens aan de Vergadering der Staten te addresseren: nogtans oordeelen zij thans, dat *die macht* in de tegenwoordige gesteldheid van zaken is *onnoodig en onbestaanbaar met de Souvereiniteit des geheelen Volks.* Zie dit in de *N. Nederl. Jaarb.* 1795. bl. 6710—6713.

men door twee Gelastigden den Rade Provinciaal aandienen.

Wat betreft het verbod, aan 't Hof gedaan, van tusschenkomst in *extraordinare criminele Proceduren* voor de Stedelijke Gerechten: de Hr. H. DE GROOT, in zijne *Verantwoording*, H. XII. bl. 130. beschouwde dit als een Hollandsch recht, van alle *oude tijden* in Holland vastgehouden; maar *alzoo* na den oorlog *de Collegien van Judicature* tegen die *oude Costume* begonden te doen, werd, volgens hem, door de Staten in 't jaar 1591. op het aanhouden van *Amsteldam*, genomen een Staatsbesluit, waarbij verstaan is, *dat die van den Hoogen en Provincialen Rade — geene provisien zullen verleenen, op verzoek van eenige persoonen, tegen welken criminelijk extraordinaris en op kunne confesfie zal wezen geprocedeerd; maar zulken de gewezen sententien — werden geëxecuteert, zonder dat eenige appellatie, reformatie, of provocatie daartegens zal worden toegelaten* (78). Hij erkent, dat ook toen ten tijde de Hoven tegens die Costume hebben willen vasthouden, dat zij niet alleen *reformatie*, maar ook *appel* mochten verleenen tegens Vonnissen, gewezen op *extraordinare proceduren*, ja zelfs zeiden, *die Resolutie niet te kunnen obedieren.* Maar dat de Staten daarop ten antwoord schreven, dat *de voorseide Resolutie met goede kennisse van zaken, en op een expres poinct van beschrijvinge — na volkomen deliberatien was genomen. Waarom hun Ed. Mog.* ver-

(78) Men zie 't *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 1062. den 10 Sept. 1591. bevestigd den 17 Jul. 1613. om reden, dat de oorlog geëindigd was.

verhoopten, *dat de Collegien van Judicature zonder zwarigheid hen daarna zouden hebben gereguleerd. En zoo verre zij daarin vorder zwarigheid zouden maken*, *dat zij de redenen bij geschrifte zouden overzenden*, *om bij de Heeren Staten daarop gelet te worden naar behooren. En dat zij NB. zich middelertijd naar de voorschreven Resolutie zouden hebben te reguleren*, *totdat anders daarna zoude wezen voorzien en geordonneert.* Waarop zekere *Deductie* bij den President en Raden van den Hoogen Raad zijnde ingezonden, zoo was den Heeren van den Hoogen Raad *belast*, *zich in alles naar de voornoemde Resolutie te reguleren.*" Dus verre *de Groot!* Doch daargelaten het Vertoog van den Hoogen Raad, en 't geen vroeger en later daarover te doen geweest is, zoodat Ingezetenen van Steden bij *extraordinare Proceduren* zich niet vermogten bij een hooger Gerechtshof te vervoegen, maar onmiddelijk zich tot den Souverein moesten wenden, (want deze weg kon toch niet afgesneden worden, schoon met bepalingen omheind,) merk ik alleen aan, dat de Stad *Amsteldam*, die dit voorstelde, zich enkel beriep op *eene oude coustume;* en dus is die *oude Coustume* door deze Verordening van 1591. in eene *Staats-* of *Landwet* veranderd. De grond zelve wordt in 't Staatsbesluit van den 10 Sept. 1591. gelegd in de klachten van *verscheiden Steden*, *dat tegens Privilegien en Gebruiken*, *en tot diminutie van de authoriteit van dezelven de Hoven onderstaan*, *door hare provisien en ordonnantien te beletten de executie van de Criminele Sententien.*

Voords dient hierbij nog aangemerkt, dat het omtrent dezen tijd geweest is, dat de Staten van

Holland, bijzonder in *Octrooien* en *Giftbrieven*, zich begonden te bedienen van de uitdrukking, alleen den Souvereinen eigen, dat zij dit deden; *uit onzer regter wetenschap, volkomen magt en autoriteit*, of diergelijk, zoo als dit voorkomt in 't Octrooi tot bedijking in Texel den 10 Jan. 1591. en 't Octrooi aan den Haag, tot de aanstelling van een' derden Burgemeester, den 21 Jan. 1591. 't welk ik niet wete, of vroeger voorkomt (79). Waarvoor in later tijd, bij voorbeeld, in 't Octrooi eener Vroedschap van 24 persoonen, te Rotterdam den 25 Sept. 1615. gezet wierd (80): *uit onze rechter wetenschap, volkomen Macht en* SOUVEREINE *autoriteit.* Ook leest men in de Ordonnantie, op de *promotien* in de Leidsche Hooge School, den 1 - 12 Sept. 1592. (81), dat de Curateuren dat deden *onder 't behagen van de Ridderschap*, *Edelen en Steden*, REPRESENTERENDE *de Staten 's Lands van Holland en Westfriesland*, *als de* SOUVEREINITEIT IN HANDEN *hebbende.*

8°. Gecommitteerde Raden. Wat het Collegie, of *Collegien van Gecommitteerde Raden* betreft! Voor derzelver vaste aanstelling in 't jaar 1590. had er reeds een zeker *Raadsligbaam* zijn aanwezen gehad. Immers voor den dood van Willem I. was er zekere *Finantieraad* verordend. Men noemde dien toen *Gecommitteerden van zijne Princelijke Excellentie en van de Staten van Holland*, *ter Finantie van Holland* (82). Na zijn overlijden had hetzel-

(79) *Resol. van Holl.* 1591. bl. 88. en bl. 117.
(80) LOIS *Beschr. van Rotterd.* bl. 374.
(81) *Resol. van Holl.* 1592. bl. 70.
(82) Ibid. 17 en 20 Maart 1581.

zelve, zonder bij- of voorvoeging, *van zijne Princelijke Excellentie*, zijnen naam en werkzaamheid, als een *Finantieraad* blijven behouden; maar de Staten, zoo als de Heer SLINGELAND (83) denkt, van meening zijnde, om geen *eminent hoofd* weder aantenemen, hadden eene nieuwe *Instructie* of *Bevelschrift* vervaardigd, om aan zulken Raad overtedragen *het stuur van de Regering*; maar genoodzaakt zijnde, van dat plan af te zien, had dat *Collegie* en zijne *Instructie gefluctueerd*. Men weet dus weinig van zijne werkzaamheden; maar de onuitgegeven *bevelen*, die ik in de *Bijlagen* plaatze (84), gezonden aan *Pieter Adriaansze van der Werff*, om zitting in dat Collegie te komen nemen, hoezeer hij weigerde, leeren toch, dat hetzelve een tijdelijk aanwezen gehad heeft, en uit 9 leden moest bestaan. Evenwel vind ik niet, dat hetzelve doorging; integendeel was er in 't jaar 1586. nog *een poinct van Beschrijvingh, nopende de instellinge van de Collegien van de Gedeputeerden of Gecommitteerde Raden van de Staten van Hollandt, soo in 't Zuyder als Noorderquartier, tot directie ende beleyt van de saecken van den Lande, ende het arresteren van de Instructie voor deselve*, en men besloot toen (85), dat, „ overmids die van 't Noorderkwartier hierop nog niet gelast waren, die Steden daarop nog eens beschreven zouden worden, om

(83) *Staatk. Geschr.* D. I. bl. 120.
(84) Zie Bijlagen 19, 30 Sept. 2 Oct. 27 Dec. 1585. N°. I, II, III, IV. en 't voorloopig Besluit op zulk *Collegie*, den 26 Aug. 1586. N°. V.
(85) *Resol. van Holl.* 1586. 26 Aug.—11 Oct. bl. 344.

den. Alleen vind ik op den 11 April, dat, daar er over den *Vredehandel* en het *Plakaat op de Algemeene Regering* dien dag nog gehandeld is, onder de PRESENTE LEDEN gesteld worden niet enkel *de Gedeputeerden van de Steden, die voren vergadert zyn geweest*, maar ook: *van de kleyne Steden Heusden::: Woerden::: Oudewater::: Naerden::: Weesp, Hendrich Arents Loef, Burgemeester, ende Klaes Dircks, Raedts* 't Welk mij vermoeden baart, dat er behalve *Weesp* geene andere der vier kleine Steden, *Heusden* enz. eenige Afgevaardigden zullen gezonden hebben. Doch ook dezen bleven den 13 April weg, uitwijzens de aanteekening, bl. 119. — *Presenten deselve van de andere Steden, uytgesondert de kleyne Steden.*

9°. In den Stadhouder.

Maar hoe nu eindelijk met den *Stadhouder*. Ik heb dit Stuk, om meer dan eene reden, voor 't laatst gespaard. Zoo ergens, heeft hierover in latere tijden een zulke onbegrijplijke verscheidenheid van oordeel plaats, dat zelfs de beste Schrijvers het niet eens zijn, of de macht en 't gezag des Stadhouders, in die jaren na Leicester, *vergroot* of *verkleind*, *uitgebreid* of *ingepalmd* is! Ik beroep mij op de tegenstelling der wankelende gevoelens van twee onzer beste Schrijvers, WAGENAAR en SLINGELAND, den een Historie- en den anderen Staatkundigen. SLINGELAND zegt (92), dat in dien tijd *de complaisance voor een' Stadhouder zeerverre ging*, en dat een zoo *schrander Minister als Oldenbarneveldt weinig voorzag, de gevolgen van Prins Maurits minder afhanklijk te maken dan zijne Voorzaten*,

(92) D. I. bl. 127.

ten (93), *in de exercitie van zijn ambt; gevolgen, welken dien Minister 25 jaren daarna duur ſtonden.* Hier tegens zegt Hij, (bl. 126.) dat bij de *Inſtructie* aan Maurits toegevoegd wordende *een Raad*, *met wolken*, of *met advis en ten overſtaan van welken*, hij zoude verrichten *alle de zaken van den Oorlog en van de Politie*, *dit geene geringe* BEPALING *was van de autoriteit van den Stadhouder.* Dit ſchijnt niet te ſtroken, dan voor zooverre men het eerſte brenge tot het gebeurde van 1584. en 1585. en het laatſte tot den tijd na Leicesters bewind, toen men meer en meer 't Statenbewind hooger optrok. Maar hieromtrent zegt WAGENAAR (94), met zoovele woorden, van dien zelfden Raad: „De zaken van Regering ſtonden nu aan het *Collegie van Gecommitteerde* RADEN NEVENS *zijne Doorluchtigheid;* 't welk *zeerveel toebracht tot* VERMEERDERING *van 's Prinſen aanzien in Holland.*" Slingeland voegt er bij, dat die *bepaling veel kwaad had*

(93) Den Heer VAN SLINGELAND is hier iets menſchelijks bejegend, als hij zegt, dat *Oldenbarneveldt* Prins Maurits *minder afhanglijk* maakte dan *zijne Voorzaten.* Welke waren die *Voorzaten?* die had hij niet. De Stadhouders *onder de Graven* kunnen hier niet te pas komen. En wat *Willem I.* betreft; dees was zelf *Souverein* tot zijnen dood toe. En hoe *onder Leicester?* Dit is boven getoond! Maurits had zijne *Commisſie* van Leicester, ten minsten bij vernieuwing, (D. II bl. 45 -60.) en *de Staten van Holland* wilden wel de *bevelen van Maurits*, die hij van *Leicester* ontving, gehoorzamen, maar niet regelrecht zich aan Leicesters bevel onderwerpen. *Hoe verre in* 't vervolg het meerdere of mindere Onafhanglijke hebbe plaats gegrepen, zal een oordeelkundig lezer uit het volgende zelf opmaken.

(94) D. VIII. bl. 338.

had kunnen voorkomen, zoo die Raad had langer blijven subsisteren als tot in Januarij van 1593., *wanneer ze afgeschaft wierd, of ingesmolten in het Collegie van de Gecommitteerde Raden, zonder echter dat hetzelve Collegie op de bovenstaande wijze geadjungeerd wierd aan den Stadhouder.* WAGENAAR zegt ook, *dat dit Collegie naderhand met dat van Gecommitteerde Raden der Staten is vereenigd geworden.* Hier nevens zegt Hij elders, bl. 334. *dat men Prinse Maurits de waardigheid van Stadhouder, Kapitein en Admiraal-Generaal van verscheiden Gewesten opdroeg, en hem plaatste aan 't hoofd van den Raad van Staat, die, onder Leicester, 't hoog bewind over de algemeene Regering plagt te hebben.* En dit deed men, zegt hij, *opdat de Gemeente, gewoon, 's Lands hooge Regering te zien in hadden van eenen Vorst, die 't ontzag derzelve wist te bewaren, en de liefde der Landzaten te verwekken tot 's Lands best, een voorwerp van* ACHTING *voor 't gezicht mogt hebben.* ('t Was dan meer *achting* en *aanzien* dan *macht* bij Wagenaar; en minder *afhanglijkheid* bij Slingeland.) Doch die laatste woorden van den Historieschrijver zeggen of niets of te veel. En ik twijfele, of men dit niet in eenen voor de eer der Staten kwaden zin zoude kunnen opnemen, als of de Staten, de opperste macht meer en meer aan zich trekkende, door die aanstelling alleen bedoelden, om de Gemeenten zand in de oogen te werpen, of het Volk, gelijk men zegt, een rad voor de oogen te draaien. Doch ik zoude niet gaarne zulke gevolgen voor mijne rekening willen nemen. Straks laat de Heer *Wagenaar* er op volgen: *zulke treflijke Ambten zetten den Prin-*

Prinse groot AANZIEN *bij, schoon Prins Willem, zijn Vader — boven hem uitgesteken had — en men den Landvoogd Leicester ook meer gezags had opgedragen.* MAAR *'t gene het Stadhouderschap aan* GEZAG VERLOREN HAD, *had het gewonnen, aan gunst der Gemeente. Eerambten en vergiffenis kwamen van den Stadhouder: lasten en schattingen van de Staten, die daarenboven nog de wijt kregen van de tegenspoeden, terwijl de eer der overwinningen den Kapitein-Generaal opgedragen werd. De luister en roem der Opperste Macht vertoonden zich dus meest in den Stadhouder. De Staten droegen er echter den naam van, en hielden den klem derzelve, doorgaans, in handen.* In alle deze woorden, (met voorbijgang van den schijn van iets haatlijks, 't welk misschien hieruit gehaald kon worden,) zijn zeker vele waarheden bevat; maar ook, welk eene dubbing, onzekerheid en verscheidenheid van denkbeelden ontmoet men hier! *Aanzien* en *gezag*, (dat is, invloed) en *macht*, (dat is, recht) worden hier dikwils verward. En men kan er naaulijks uit zien, of men aan *Maurits*, na den tijd van Leicester, *meerder* of *minder* macht en recht toekende. Van waar nu die verscheidenheid? Ik antwoorde: 1°. omdat men de denkbeelden van latere en vroegere tijden nopens de Stadhouders met elkander vermengd heeft. 2°. Omdat men de ware gesteldheid en Vorm der Regering, en de opgevolgde veranderingen niet genoeg onderscheiden heeft. 3°. De verschillende Ambtsbedieningen van Maurits, na Leicesters vertrek, hare uitgebreidheid, gezag, klem, betrekkingen, en nadere bepalingen niet behoorlijk onderkend; en 4°. omdat men in later tijd

vele bijkomende *Ambten* en *Waardigheden*, die de volgende Stadhouders er bij bekleedden, gelijk *Bewindhebber der O. I. en W. I. Compagnien*, *Houtvester*, enz. die buiten 't *Stadhouderschap* waren, met de eigenlijke Posten van *Stadhouder Kapitein en Admiraal* als in een gesmolten en vermengd heeft; waaruit dan geboren is het zeggen van velen, dat *de latere Stadhouders* meer macht hebben gehad dan *de vroegeren*, in plaatze van te zeggen, dat *de vroegere* meerder macht, gezag, en klem hadden, maar *de latere* meerdere *Ambten* en *Waardigheden*, en daardoor ook grooteren invloed in andere zaken daarbij bekomen hebben.

Ik zal dan naar mijn licht die gebreken trachten te vergoeden, en daartoe onderscheidenlijk spreken van Maurits *gezag*, *macht* en *recht*, betreklijk de *bondgenooten*, en betreklijk de *Staten van Holland*. En dit kan ik te gevoeglijker doen, omdat uit het bovengezegde blijkbaar genoeg is, dat de invloed *van Holland*, en bijzonder van *den Advokaat van Barneveldt* in die tijden zoo groot was, dat in de algemeene betrekkingen er genoegzaam niets was, 't welk niet uit Holland voordkwam.

Maurits Ambten, in 't gemeen.

Beschouwen wij dan Maurits 1°. als Medelid van den *Raad van Staat*, of van 't geheele Staatsbewind.

2°. Als Hoofd en Opperbestierder van de zaken van Oorlog te water, in hoedanigheid van Admiraal over 't gansche Zeewezen der Bondgenoten.

3°. Als Stadhouder of Gouverneur van vijf Provincien uit de toen bestaande *zes* Bondgenoten. Want *Groninge* was er buiten, tot 1594.

4°. Als

4°. Als afzonderlijk *Gouverneur* van Holland, in 't *Politike*, en als *Kapitein-Generaal* over *het Militaire*, en de Hollandsche Krijgsbenden. En dit alles in verbinding met de Macht der Staten van Holland, zoo als die door hun wettig *geoefend* werd, en ook door hunnen invloed elders werkte. *Ik* ga hier voorbij de leer van sommigen, *dat* bij *de Unie* de *Stadhouders* niet in aanmerking kwamen. Zeker is het, dat de *Unie* niet is ingesteld, om *Stadhouders* te hebben: zie D. I. bl. 174. en 182. maar 't zelfde geldt omtrent *de Staten*. Zij is ook niet ingesteld *om Staten te hebben*. Maar de Unie *veronderstelde* de *Staten*, den *Stadhouder*, ook de *Steden* en de *Vroedschappen*. En hiermede is deze *illusie* of beneveling voor gezonde harsens opgehelderd. De vrage is maar; wat is er na de afzwering van Philips, zoo met de *Stadhouders* als met *de Staten* en de *Steden* gebeurd? Beschouwen we dan nu *Maurits* nader, in zijne betrekkingen tot *Volk* en *Staat!*

Of de *Souvereine Macht* ten tijde van Maurits, en bijzonder in die jaren, gehuisvest hebbe bij *de Algemeene Staten*, of bij de *Afzonderlijke Staten* (95), doet hier weinig ter zake. 't Is genoeg, dat wij hier *Maurits*, hoe hoog ook in *aanzien*, *invloed*, *macht* en *recht*, nergens als *den Souverein* zelve, of op de *Souvereiniteit* aanspraak makende, aantreffen; maar overal, als *het Hoofd der Regering*, of van *'t Gouvernement*, of, gelijk men thans spreekt, als *het Hoofd der Uitvoerende Macht*, aan welk het bewind

Maurits geen Souverein

(95) Waarover WAGENAAR D. VIII. bl. 336. en hier boven D. II. bl. 140. en volg.

maar 't Hoofd der Uitvoerende Macht.

wind van zaken werd aanbetrouwd; zoo echter, dat *de Wetgevende* Macht, dat zijn de Staten, al die klem in handen hielden, die aan een' Wetgever toekomt, en dus ook de macht en 't recht behielden, om *de Last- en Berichtschriften* voor hunne Ambtenaren, (*Commissien* en *Instructien*) te vervaardigen, die tot de waarneming des Bewinds benoodigd waren. En met deze onderscheiding hope ik reeds veel tot opheldering gevorderd te zijn. In dezen zin nu schijnt men te moeten opvatten, 't geen van een *Eminent Hoofd* dikwils gezegd wordt. Zoo leest men bij *van Slingeland* D. I. bl. 118. dat *de Staten na den dood van Willem I. niet lang blijven konden bij haar eerste voornemen* (96), *om zich te passeren van een eminent Hoofd.* Waarom ook WAGENAAR in zijn Werkje *over de Stadhouders* (97), nadat hij ten grondslag geleid heeft, dat de Staten van elke Provincie zijn *de ware Souverein*; dat zij elk hunnen Stadhouder aanstellen (98); ook daarop te recht laat volgen, bl. 21. *dat Eminent Hoofd zegt geen' Souverein*, maar dat *de*

Maurits hoe eminent Hoofd.

(96) Indien dit waarlijk hun voornemen toen geweest zij, waaraan men uit al het verhandelde, zoo ik vertrouwe, nu wel twijfelen mag.

(97) *Historische Verhandeling over de natuur, uitnemendheid en palen der waardigheid van Stadhouder* 1787. 8°. Amst.

(98) Schoon naar zijne meening ook dit tot aan het jaar 1587. nog zoo klaar niet was, bij mij nog later. Immers de volgende Stukken wijzen uit, dat wel de benoeming van een Gewestlijken Gouverneur was bij de Provintien, maar dat de aanstelling en bekrachtiging stond aan de Staten Generaal. Waarvan hierna.

de Stadhouder is boven *alle Magiſtraten uit* (99). In dien zin zegt dan ook *Slingeland* elders, D. I. bl. 197. „ dat de meening der Voorouders nooit „ geweest is, dat *de generale Regering*, of het „ BESTIER der zaken *van de Republiek* zoude we- „ zen in handen van een Vergadering van *Gede-* „ *puteerden* zonder gemeene *Inſtructie*, zonder „ gemeenen *Eed*, en zonder genoegzaam *gezag*; „ maar hare meening in tegendeel altijd geweest „ is, DAT HET BESTIER *van zaken zoude wezen* „ *in handen of van een* EMINENT HOOFD, *met* „ *bijvoeging van een Regerings-Raad, of Raad* „ *van Staat; of wel in handen van een' zooda-* „ *nigen Raad, waarvan de Stadhouders van* „ *de Provincien zouden Leden wezen.*" Men voege hierbij, dat de Voorouders dit zelve dikwils plechtig verklaarden, en openlijk zeiden: *dat de Regering niet konde wezen zonder Hoofd* (100). Ook *Slingeland* zelve, die in Holland onder eene Regering zonder Stadhouder ſchreef, maar die beide de tijdperken beleefd en beoefend had, erkent, D. II. bl. 129. dat *de Defecten der Rege-*

(99) Zijne woorden zijn: *In de ganſche Republiek is geen Regent, geen Magiſtraat, geen hoog Amptenaar zo hoog, zo uitmuntend, als de Stadhouder.*

(100) Zie boven de Aanſtelling van Willem I. 21 Jul. 1575. De Unie tusſchen Holland en Zeeland, 28 April 1576. En de Opdracht der Hooge Overheid aan denzelven, 23 Dec. 1581. Vergel. VAN SLINGELAND D. II. bl. 106. *Ook maken* (zegt WAGENAAR *over 't Stadhouderſchap*, bl. 20.) *de Staten van Holland dezelfde aanmerking in de Reſolutie op het Erfſtadhouderſchap van* 1747. *zeggende:* „ *dat de Republiek onmogelijk kan beſtaan en behouden blijven, zonder te wezen voorzien van een* EMINENT HOOFD."

gering in geene deelen zoo gevaarlijk waren, toen een Eminent Hoofd door zijn groot Gezag in veel opzichte het gebrekkige van 't Gezag van hun Hoog Mogenden aanvulde. En ook in dezen is van klem en gewicht de uitdruklijke Verklaring, die PIETER PAULUS in zijn *Nut der Stadhouderlijke Regering* eertijds ontboezemde, bl. 106. *Onze Voorvaderen*, zegt hij, — *de Verlossers van ons Vaderland — vooruitziende de onheilen, die er uit ene zuivere Staatsch-regering te wagten stonden, kwamen dezelve in tijds voor, door het aanstellen van een Illuster Hoofd over hun Gemeene-Best, als de beste wijze, waarop de uiterstens van ieder slag van Regering konden worden voorgekomen.* Vergel. bl. 121. *Die dit — nagaat, is voorzeker overtuigd, dat de Regering met een Doorluchtig Hoofd dezen Staat vooral nuttig, en boven eene zuivere Staatsch-Regering ver te waarderen zij.* Daar nu *Pieter Paulus* teffens toen nog een ijverig voorstander was van *de Souvereine Oppermacht der Staten*, en hij in zijne *Unie van Utrecht*, D. III. bl. 262. deze verklaring zelf aflegt: *Ik heb omtrent* GEENE *stelling ooit een besluit genomen, alvorens ik het* VOOR *en* TEGEN *rijpelijk had overwogen:* zoo behooren deze zijne getuigenissen van den grootsten klem en nadruk te zijn bij allen die zonder vooroordeel gebeurde zaken overwegen. Zie daar den zin van dat woord.

Uit deze onderscheiding nu 1°. van *Souvereiniteit*, en daarmede vaststaande *Wetgevende Macht* en verder Gezag (of *Superintendentie*) over de Uitvoering, en 2°. van de *Uitvoerende Macht* zelve, waarvan Maurits in velerlei betrekkingen aan *'t Hoofd*, en niet de *Uitvoerende Macht* zel-

ve

ve alleen was; wordt ook nu verstaanbaar, het geen in 't jaar 1602. Oldenbarneveldt met eenige der aanzienlijkste Staatsleden van *Holland en Zeeland* in 't geheim verhandelde over de opdracht *der Souvereiniteit*, of Graaflijke Oppermacht, aan Maurits, 't welk ons in 't breede verhaald wordt *door* VAN WYN, *Nalezingen op* WAGENAAR, bl. 315—328., die daaruit besluit „ *dat, zoo de Prins voor de* SOUVEREINITEIT, *bij den Advokaat rondelijk, ook ten jare* 1602. *was uitgekomen, dees — zich geen partij zoude hebben gesteld, maar 't verlangen van Maurits — zou hebben helpen bevorderen, met behoud van de Privilegien en 't Gezag, zo veel mogelijk, der Staten van den Lande.* Maurits had toen de Hoogste Macht van *Uitvoer*, maar hij had in Holland geene *Wetgeving*; zelfs had hij bij zijn leven, geene *zitting* of *stem*, schoon wel *toegang*, in de Staatsvergadering van Holland; en in die Staatsvergadering komende, kon hij, vermogt hij, en werd hem zelfs niet kwalijk genomen, dat hij de Staten van Holland in hunne Beraadslagingen, 't zij mondling 't zij schriftlijk, *vermaande tot eenigheid*, en *aflegging* van twist, en *bespoediging* van de gemeene zaak (1), maar in-

(1) Een zulke Vermaanbrief is in de *Resol. van Holl.* 1589. 22 Febr. bl. 96. welke Brief dus aanvangt: *Wij twijfelen niet, of gijlieden houdt U volkomen verzekerd, dat in de naaste vijf voorleden jaren wij, bij de Heeren Staten, zoo tot de generale Regering der Vereenigde Nederlanden, als tot den Gouvernemente van den Lande van Holland, Westfriesland en Zeeland beroepen zijnde, niets gespaard hebben*, enz. Van eene mondlinge vermaning tot *Eendracht*, zie den 22 Octob. bl. 679. en bl. 738.

integendeel werd hij voor die vermaningen door de Staten ten hoogsten bedankt, met belofte van hun uiterste *devoir* te doen, *om die vermaninge na te komen* (2): welk antwoord denklijk toen door monde van den Advokaat van Barneveldt gegeven werd. En zie hier dan 't onderscheid tusschen *invloed* of *gezag*, en tusschen *macht* of *recht*. Hij had geen *recht* van wetgeving, maar hij kon en mogt *vermanen*.

Het zal er dan op aankomen, te onderzoeken, wat omtrent dat alles in dien tijd geweest zij het oogmerk en Plan van *de Staten van Holland*, met name van den Heer *van Oldenbarneveldt*, die 't hoofdbestuur bij de Staten had, zoo ten opzichte van 't algemeene Bewind als bijzonder van Holland. En ten dien aanzien moeten wij 1°. *Maurits* beschouwen in betrekking tot den *Raad van Staat der Vereenigde Nederlanden*, en wat deel *Holland* daarin nam. Wij zagen boven, deze drie gebeurtenissen na den dood van Prins Willem I. 1°.. De Staten der Gewesten, benevens Brabant, Vlaanderen, Mechelen en Vriesland stelden Prins *Maurits* en den *Raad van Staat* aan (3) *tot de Regering en 't Gouvernement* van de Vereenigde Nederlanden; en zij maakten toen een Berichtschrift (*Instructie*) van 18 Aug. 1584. waardoor Hij aan 't *Hoofd der al-*

Maurits lid van den Raad van Staat.

(2) Men leest dit aldaar met zoovele woorden, bl. 679. *En hebben de Staten zijne Excellentie van de voorn. Vermaning mede ten hoogsten bedankt.* — — En bl. 738. *De Edelen en Steden hebben daarop zijne Excellentie hooglijk bedankt, en belooft alle uiterste devoir te doen, om de goede vermaninge van zijne Excellentie natekomen.*
(3) D. II. bl. 7.

algemeene Regering gesteld wierd (4). 2°. Die *Regering* en *Instructie* raakten weder te niet, toen *Leicester* door de Algemeene Staten, bijzonder op aandrang van Holland in 't jaar 1586. den 5 Febr. werd aangenomen tot *Gouverneur Generaal en opperste Veldheer over alle en een ieder der Provincien met het hoogste gebied en volstrekte Macht*, wordende toen wel, zoo als SLINGELAND zich uitdrukt (5), *den Raad van Staat gecommitteerd tot zijn assistentie, maar zoodanig, dat die maar alleen consultatif was in zijn reguard, en dat boven dien twee Engelsche Raden daarin sessie kregen* (6). Het Berichtschrift bracht dit toen mede; en hierdoor ging het gezag van *Maurits* aan 't Hoofd der *algemeene* Regering *voor dien tijd* te niet. Zoo als boven genoeg bleek. 3°. Daarop werd, na Leicesters vertrek, door bestelling van Holland, een nieuw Berichtschrift voor *den Raad van Staat* ingesteld den 12 April 1588. Bij dat zelve nu werden de zaken der gemeene Verdediging en Unie, met het onderhoud van 't Verdrag met hare Majesteit van Engeland, gesteld aan den *Gouverneur Generaal* van hare Majesteits sekoers, de *Gouverneuren der Gewesten*, de twee Engelsche Raadsheeren, en de verdere leden uit de Vereenigde Provincien Staatsgewijze. Hierbij verkreeg dan Maurits, dat hij mede *stem* en *zitting* had in dien Raad van *algemeen Bestier*, en daaruit schijnt voor 't vervolg te zijn overgebleven,

(4) Bij BOR *B.* XIX. bl. 457. maar vollediger bij SLINGEL. D. *I.* bl. 268—291.
(5) D. III. bl. 7.
(6) *Zie* dit breeder boven, D. II. bl. 74. en volg.

ven, dat de Stadhouders van Holland altijd zitting hielden in den *Raad van Staat*, behalve andere redenen, ontleend uit hunne betrekking tot de Generale Regering. In den volgenden jare 1589. den 15 Oct. werd besloten (7), dat men in *die Instructie* geene verandering maken zoude. De Hr. VAN SLINGELAND (8) verhaalt ons, in 't breede, op wat *wijze*, en om welke *reden* naderhand vele zaken dien Raad onttrokken, en overgebracht zijn op de Vergadering *der Algemeene Staten*, en hoe zulks ook het belang was van den *Advokaat* van Holland, *om de zaken aftetrekken van een Collegie, waarin hij niet alleen geen sessie had, maar waartoe de vrije toegang, die hij plagt te hebben, hem in het jaar* 1590, *benomen was, daar hij als Minister ter Generaliteit compareerde, en aldaar veel directie had.* Holland, en anderen, hebben in later tijd vele pogingen gedaan, om Maurits te stellen aan 't Hoofd van dien Raad van Staat. Maar dit wilde niet gelukken. Zien wij, wat hiervan bekend zij. Men leest in de *Resol. van Holland*, den 17 en 24 Maart 1609. dat, toen in dat jaar de Staten van Holland, benevens *de Staten Generaal* en *de Raad van State* te Bergen op Zoom over *het Bestand met Spanje* vergaderd waren: zij vooraf besloten, op aandrang der Fransche en Engelsche Ambassadeurs, *tot erkentenis der groote diensten van 't Huis van Orange*, „ dat, „ om de Vereenigde Nederlanden te beter in goe„ de unie, eenigheid, en ordre te conserveren, „ het GOUVERNEMENT *en Kapiteinschap Gene-*

„ *raal*

(7) *Resol. van Holl.* 1589. bl. 741.
(8) D. III. bl. 10. enz. en D. I. bl. 199.

„ *raal* van *alle* de *vereenigde* Nederlanden zoude „ worden gedefereerd aan zijne Excellentie, onder „ behoorlijke *Commisſie* en *Inſtructie*, *die met* „ *goede kennisſe van de Heeren Staten der Provincien*, tot dienſte der Landen daarop zullen „ worden gemaakt, zonder vermindering van de „ jegenwoordige *Commisſie* en auctoriteit van „ den welgedachten Heere, *Graef Wilhelm* over „ *Vriesland*, *Groninge*, *Ommelanden en Drente.*" Hierop drongen de Staten van Holland nader aan. Het had zelfs in Gelderland ten gevolge (9), dat men op den Landdag, handelende over 't *Recompenſe* aan den Huize van Nasſau, met voorſtellinge, *om zijn Excellenties Tractement als Gouverneur Generaal* van *f* 85000:- te verhoogen tot *f* 120000:- jaarlijks, *gedurende de Treſes*, teffens in overweging gaf, *dat men hooggedachte zijne Excellentie zal geven den titul und beleid van* GOUVERNEUR GENERAAL *van de vereenigde Provintien op dat Tractement*, *met Commisſie en Inſtructie*, *als bij die Provincien en de gemeene Regering* ZAL *gemaekt worden.* Doch het werk bleef, naar het ſchijnt, toen *ter Generaliteit* ſteken. Maar wat mag de reden geweest zijn? Ik worde gedrongen om te geloven, dat die te zoeken zij in de poging van *Vrankrijk* en *Engeland*, om Maurits nog grooter macht en aanzien te geven. Ik doele op het beleid des Franſchen Afgezants, den Heer *de Jeannin*, en zijne werkzame poging, om eenen geheel *nieuwen Staatsraad* in te richten, met *Maurits* aan 't hoofd, tot beter beleiding van 't *algemeen Staats-*

(9) Uit de Landdags Receſſen, den 20 April 1609. *Rapport van Gecommitteerden ter Generaliteit.*

[illegible] met [illegible]komende vernietiging van [illegible] *Collegien* van *Hun Hoogmogenden*, de *Staten Generaal* en *den Raad van State*; welk ontwerp ten tijde van 't Twaalfjarig Bestand door Hem sterk werd aangedreven, om op die manier, zoo hij meende, vele gebreken in 't Bestier te verhelpen, en meerdere vastigheid aan 't Algemeen *Bondgenootschaplijk* Bewind bij te zetten. Tot bewijs hiervan strekken de woorden des Heeren S. VAN SLINGELAND (10), waarbij ik mijne opmerkinge zal voegen. Sprekende van de Gebreken in 't algemeen Bewind der Republiek, zegt hij, „ dat het niet te verwonderen „ is, soo men ten tyde van het sluyten van den „ twaalfjaarigen Treves ernstelyk bedagt was op „ middelen, om het Gouvernement te brengen „ op een vaster voet: de Staatkundige niet son„ der groote reden bedugt zynde, dat met het „ afneemen van de vrees voor het Spaansch ge„ welt, welke tot die tyd toe het wankelbaar „ gestel van de Republicq by malkander had ge„ houden, deselve soude konnen geraaken in de „ uiterste wanordre. Soo vind men in de *Nego*„ *tiatien* van den President *Jeannin*, welke de „ Kooning van Vrankryk herwaards gezonden had „ over het werk van de *Treves*, dat die Minis„ ter onder de hand ieverig arbeidde, om het „ Bestier der Saaken te brengen in handen van „ een *Raad*, waarvan Prins MAURITZ het *hoofd* „ zyn soude; doch dat de voorslag niet geviel „ aan den Advokaat *Barnevelt*, om redenen, „ zeer raakende desselfs personeel credit, als „ den

(10) [illegible] D. III. bl. 10, 11.

„ den dienst van het Land (11). En de Staa-
„ ten van Holland, nevens de Staaten Generaal,
„ en den Raad van Staate, te Bergen op den
„ Zoom zynde over het Werk van de Treves,
„ resolveerden den 24 van Maert, „ dat, om de
„ Vereenigde Nederlanden te beter in goede
„ Unie, eenigheid, en ordre te conserveeren,
„ het *Gouvernement en Capiteinschap Generaal*
„ van alle de Vereenigde Nederlanden soude wŏr-
„ den *gedefereert aan zyn Excellentie*, onder
„ behoorlyke Commissie en Instructie. Doch
„ hoewel *de Staaten van Holland* daar op ter
„ Generaliteit urgeerden, en verscheide Provin-
„ cien daar toe genegen waaren; soo bleef het
„ werk egter buiten conclusie — —."

Men leert uit dit verhaal, vooraf, (om dit in 't voorbijgaan te zeggen,) dat het gebeurde met *Maurits* en *Barneveldt*, en hun verschil over 't al of niet sluiten van een Bestand met Spanje, waarover onze Historieschrijvers zoo breed uitweiden, niet zoodanig groot was, noch zulke gevolgen had als velen vermelden. Hetzelve was niet van die aangelegenheid, om daaruit *factien* of *verdeeldheden* te onderhouden. Ook bestond het verschil toen niet daarin, dat *Barneveldt* voor *het Bestand* en *Maurits* voor *den Oorlog* was; maar alleen, dat *Maurits*, beducht voor de gevolgen van een *Bestand*, aan het vorige Plan van *Vrede* bleef vasthouden, en dus of geheel *Vrede*, of

(11) SLINGELAND beroept zich hier op het IVde Stuk der Brieven van JEANNIN aan den Koning, 8 Meij 1609. aan *de Villeroy* van denselven *datum*; van den Koning aan JEANNIN, 18 Meij 1609. Van JEANNIN aan *den Koning*, 9 Jun. 1609.

of de voordzetting des gelukkig gevoerd wordenden *Oorlogs* begeerde. Dit leeren ons de Brieven van JEANNIN overvloedig. Dit leert ons, bij WAGENAAR D. IX. bl. 268. de last, aan de Fransche Gezanten 1607. medegegeven, *om den Staten eer tot Vrede dan tot Oorlog; doch allerminst tot Bestand te raden.* Doch Barneveldt, aangenoopt door de latere redenen van *Jeannin*, die naderhand, op last des Konings, voor het Bestand was, drong het laatste sterk door, en haalde daartoe vijf Gewesten over. In Holland waren de Staatsleden verdeeld; eenigen, door de groote voordeelen des Oorlogs aangemoedigd, dachten daarbij nog meerder te winnen; anderen oordeelden, meer Staatkundig dan belangzuchtig, dat een *Wapenstilstand* gevaarlijk en vol wantrouwen ware, en wilden daarom de volle Vrede, of anders, de voordzetting des Oorlogs. Dus dacht ook Maurits; dus dacht *Zeeland*; en de *Amsteldamsche Raad* hield het lang met *Maurits.* Zijn Brief aan de Hollandsche Vroedschappen behelst de gronden, waarvan de korte inhoud is bij H. GROTIUS (12). Doch de invloed van *Barneveldt*, naderhand geholpen door *Jeannin*, bekwam ook daar de meerderheid, en *Maurits* eindelijk toegevende, zoo dreef de Heer *Jeannin* het Bestand, in de Staten-Vergadering, door; schoon anders gezind, toen er nog over *Vrede* in 't jaar 1607. gehandeld wierd, en Maurits voor zijn gevoelen duidelijk uitkwam, dat hij geene verzekerdheid in eenen Vrede met Spanje vond, op wat voorwaarden zij ook gemaakt wierd,

(12) *Histor.* p. 544.

wierd (13), doch, toen, op aandrang van JEANNIN, dat de Koning dan zijne hand tot de jaarlijksche Geldschieting van *f* 4,500,000 Livr. zoude toehouden, Maurits dit overgaf (14): zoo had *Jeannin* zelve dit den Koning overgebriefd, en er bijgevoegd, dat hij 't gevoelen van *Maurits* beter keurde, prijzende hem echter, dat hij had toegegeven (15). Dat het echter tot een *Bestand*, maar tot geenen *Vrede* kwam, en de Staat tot 1648. in oorlog bleef, schrijft men toe aan de geheime drijfveren der twee Gezanten van Vrankrijk en Engeland. Indien men eene zaak uit de gevolgen voor dien tijd (16) beoordeelen zal, was het toen besloten Bestand het beste. Maar als men de zaak zelve, benevens de Brieven van JEANNIN, raadpleegt, zal men mogelijk naar die tijdsgesteldheid er anders over oordeelen. Op verscheiden plaatzen spreekt en Koning en Gezant voorddurende zeer tot lof van 's Prinsen *Maurits* raad, daad, en welmeenendheid, zoo wel als van *Barneveldt*; beiden toen ter tijd twee groote Personadien. Men leest zelfs, dat de

(13) JEANNIN Lettres T. I. p. 171. den 20 Jun. 1607. *Le Prince Maurice se travaille pour faire connoistre, qu'il n'y aura jamais aucune seureté en la paix avec l'Espagnol, à quelque condition, qu'on la puisse faire.*

(14) Ald. bl. 172.

(15) Bl. 172. *Le Prince Maurice en sera mieux avec eux, pour avoir plutost suivy l'avis commun des Etats, que* LE SIEN, QUI ESTOIT NEANTMOINS MEILLEUR.

(16) *Ik zegge*, voor dien tijd! Want de ondervinding leerde *al spoedig*, en de uitkomst bevestigde, de vrees van *Maurits*. Men zal hierover nog iets in de *Bijlagen* zeggen uit *de Gedenkschriften* van den Heer AL. VAN DE CAPELLE, op 't jaar 1622.

de Koning van *Spanje*, pogende *Maurits* op zijne zijde te trekken, (D. I. bl. 174.) hem toegezeid hadde een millioen in geld, met den aankoop van groote goederen in *Duitschland*, indien hij zich derwaards wilde begeven, of dat hij hem meer gezags en macht zou geven, indien hij den Aartshertog aan de hand wilde gaan; zelfs hem *de Souvereiniteit der Vereenigde Gewesten* overlaten; maar dat Maurits meer zijne *eer*, en *'s Lands welzijn* raadpleegde, dan zijne *voordeelen* en de *aanbiedingen* zijner vijanden (17). Ja, uit alles is blijkbaar, dat de Koning van Vrankrijk de Republiek naauwer aan zich verbinden wilde (18); doch dit niet gelukkende, dewijl er toch een einde van zaken komen moest, de Koning, bevreesd dat de Vrede daar zijnde, de Republiek bij 't voordduren van 't Engelsche Verdrag, hem minder noodig zoude hebben; (bl. 274.) om die reden Maurits meer aan zich verbinden, en hem behulpzaam in alles wilde zijn; maar dat hij dit niet openlijk doen dorst, om *Barneveldt* niet te verstoren (19).

Hieruit mag men dan mogelijk de reden halen, waarom men in *de Instructie* aan JEANNIN (20) vindt, dat de Koning door de Staten aan Maurits meer

(17) *Qu'on luy* QUITTEROIT *mesme* LA SOUVERAINITÉ — *mais qu'il n'a point seulement voulu escouter les offres de ses ennemis, et ne cherchera jamais son salut chez eux; ne fera non plus chose qui soit contre son honneur ny devoir, ny qui puisse apporter de prejudice au Païs, pour lequel il a pris tant de peine, et couru tant de perils.*

(18) Zie D. I. bl. 106, 111.

(19) D. I. bl. 59, 61, 66, 70, 162, 174, 192, 297.

(20) D. I. bl. 32, 34.

meer gezags wilde doen opdragen, met oogmerk, om de Eendracht en Eenparigheid van Raadplegingen en Besluiten onder zoovele Gewesten en Staatsleden, in zin en wil onderscheiden, te bevorderen. En 't is op deze gronden, dat *Jeannin* het bovengemelde *Plan* van een *Staatsbewind ontwierp*, en den Koning smaakelijk maakte, om namelijk *de Staatsregeling* der Vereenigde Gewesten, bij of na het Bestand, zoo in te richten, dat er een *Staatsraad* van 12 of 15 persoonen zoude zijn, *met Maurits* aan het hoofd; maar dat hij, om Barneveldts gezag, zulks niet dorst aanbinden: ten minsten niet zonder aan *Barneveldt* ook zitting in den Raad, en zelfs het Voorzitterschap voor zijn leven daarbij te verzekeren, en zijn' Broeder als dan Advokaat van Holland te maken. Men zie dit gansche Plan, door JEANNIN den Koning toegezonden den 11 April 1609. twee dagen *na de teekening* van 't *Bestand*, D. I. bl. 58. vergel. bl. 66, 70. enz. Welk Ontwerp, zoo weinig bij onze Geschiedschrijvers in zijne kracht bekend, ik daarom waardig keure, om vertaald aan onze Landgenooten in de *Bijlagen* 1609. medetedeelen; te meer, omdat de Heer WAGENAAR het Ontwerp zelve niet gegeven, en zich alleen bepaald heeft bij het verhaal der pogingen, om 't *Gebrek in den Regeringsvorm* te verbeteren, met grooter gezag aan Maurits optedragen (21). Ook blijkt uit de *Instructie*, aan den Afgezant door den Koning medegegeven, eer nog dat Plan Hem voorkwam, dat *Jeannin* last hadde, om goede vergeldingen toetezeggen aan Prins *Maurits*, en aan Graaf

(21) *Vaderl. Histor.* D. IX. bl. 452—456.

Graaf *Willem*, in geval hij door hunne hulp en toedoen *Meester konde worden van hunnen Staat*; en insgelijks ook aan den Zoon van Barneveldt (22); achtende de Koning het met zijne eer gedaan, indien de Nederlanders, zonder 's Konings toedoen, zich met Spanje verzoenden. 't Welk ik daarom te meer hier bijvoege, om te doen zien, hoe de Republiek ook toen van buitenlandſchen Invloed afhing; ſchoon zij zich naderhand daarvan losrukte, door haar aangroeiend vermogen, en doordien de Spaanſche Nederlanden altijd nog bleven de ſcheid- en middelmuur tusſchen dat Koningrijk en deze Gewesten: en hoe ook zelfs de handelingen van *Maurits* en *Barneveldt*, wier macht en aanzien in de Republiek zoo groot waren, door buitenlandsch gezag, geleid, of beſtierd, of gedwarsboomd wierden. Doch evenwel dit Plan kwam niet ten uitvoer. JEANNIN wilde er niet openlijk voor uit komen, en er waren lieden, met wier belang dit niet ſtrookte. Men mag vermoeden, dat, indien de *Advokaat van Holland* zekerheid had kunnen bekomen voor het Preſidentſchap gedurende zijn leven, Hij ter Vergadering van Holland dit Plan ſterker zoude aangedrongen hebben (23). Indien nu dit doorgegaan ware, zoude

(22) Nadere *Inſtructie* van 6 Aug. 1608. §. XI. bl. 43. *au cas qu' avec leur ayde et aſſiſtance ſa Majeſté puiſſe devenir Maistre de leur Estat.* Zie ook bl. 70, 71. Men vergelijke WAGENAAR *Vaderl. Hiſt.* D. IX. bl. 265. en bl. 368. en volg.

(23) Vergel. JEANNIN D. I. bl. 71. et D. III. bl. 511. die aan den Koning den 9 Jun. 1609. dus ſchrijft: *Le Charme* [Barneveldt] *dit, qu'au commencement de l'année prochaine ils conſidereront ce qui leur a esté propoſé* non

de de *Vergadering der Staten van Holland*, benevens die der *Staten Generaal* veel van haar gezag verloren, en de *geheele klem der Regering* bij dien Staatsraad, *of bij den Prinse, die er 't hoofd van zijn zou* (24), geweest zijn: 't welk ook *Barnevelds* meening niet zijn konde, volgens 't geen toen tusschen den *Koning* en *Jeannin* onderling ten zijnen aanzien gedacht en gehandeld wierd. Doch dit in 't voorbijgaan. Ik keer tot mijn onderwerp!

Maar, hoewel dit Voorstel, in 1609 gedaan, om Mauris, *Gouverneur* EN *Kapitein Generaal van de Unie*, of van alle de *geunieerde Provincien* te maken, zoo min als hem *aan 't hoofd* van eenen *Staatsraad* te stellen, doorging: valt echter bij velen onzer *Staats- en Geschiedschrijvers* de bedenking, of hij niet geweest, of daarna geworden zij *Kapitein-Generaal van de Unie*, of om beter te zeggen, van alle 's Lands Krijgsbenden te Lande? Dat hij *Kapitein-Generaal over Brabant en Vlaardingen*, is aangesteld op den 19 Julij 1588., zooverre die Gewesten onder den Staat behoorden (25), doet niets ter za- Of Maurits Kapitein Generaal over de Unie.

tant en public, mais particulièrement à LUY, à LORMIS [Maurits] & à d'autres, pour l'etablissement de ce CONSEIL, dont L'UTILITÉ est si evidente, qu'il y a raison de croire qu'ils y auront recours avec le temps, & lorsque leurs esprits seront vuides des passions, qui les mettent en défiance les uns des autres. Maar juist deze *Défiance* heeft waarschijnlijk het ontwerp verijdeld; dewijl zekerlijk hierdoor het gezag van *Maurits* eer gerezen en gevestigd, en dat van *Oldenbarnevelds* eer verzwakt of verminderd zoude zijn geworden.

(24) 't Zijn WAGENAARS woorden, D. IX. bl. 455.

(25) Zie boven D. XI. bl. 457. en lager bl. 85.

zake. De Vraag is, was hij ooit *Kapitein-Generaal over de Legers van den Staat?* Zij, die dit ſtellen, gronden zich daarop, dat bij zijn overlijden in 't jaar 1625. Prins Fredrik, op aandrang van Holland, door de Algemeene Staten is aangeſteld tot *het commandement militair ende Generaal over alle het krijgsvolk te water en te lande*, en dat de Hollandſche Afgevaardigden in hunne Vergadering verſlag doende, dat *bij alle de Gewesten was ingewilligd, het* KAPITEIN- *en Admiraalſchap Generaal te ſtellen in handen van Fredrik Henrik*, er bijvoegden: „ in aller manieren, als Hoogl. Memorie Prince *Maurits*, „ die *gehadt ende gebruyckt hadde*, *by het leven* van den Heere *Grave Willem van Nasſau*." Welke uitdrukking: *bij het leven van Graaf Willem* eenige naauwer bepaling, of aanwijzing der maniere, hoe? ſchijnt aanteduiden. Die het ontkennen, zeggen, dat dit laatſte toen geſchied zij *bij ſurpriſe*, *of uit een verkeerde inbeelding*, *dat Prins Maurits* KAPITEIN GENERAAL *geweest was* (26). Maar kan men zulk eene *ſurpriſe*, zulken misſlag in een zaak van zulk gewicht, die zoo versch was, die voor de voet lag, en nu eerst gebeurd was, welligt veronderſtellen. Wist men op dat oogenblik niet, dat *Maurits* nu met zijn dood ophield of niet ophield te zijn *Kapitein Generaal der ganſche Krijgsmacht*, of die *der Unie?* Laat mij een' weg ter vereeniging beproeven. Indien men er door verſtaat, dat *Maurits*, bij afzonderlijken *Lastbrief*, of *Commisſie*, door de Staten Generaal die waardigheid als een blijvend Ambt verkre-

Hoe op te vatten.

(26) SLINGELAND D. I. bl. 216.

kregen, en dies het bevel gevoerd hebbe over alle de landtroepen van den Staat, zoo als zij zich bevonden niet alleen in alle de zes, en naderhand de zeven Provincien, maar ook in de Generaliteitslanden en over de Legers te velde, als *een Krijgslighaam of Krijgsmacht* aangemerkt: dan zal men de zaak in dien zin, naar de letter genomen, misſchien moeten ontkennen. Wel is waar: de Staten van Holland, denklijk om hun gezag of te meer te doen rijzen, of door 't bevel over alle de troepen meer klem en gezag aan hunnen Gewestelijken Gouverneur bij te zetten, hadden den 8 Maart 1589. voor hun *advis* uitgebracht, om bij de *Staten Generaal Maurits* te doen aanſtellen tot *Kapitein Generaal der Unie*, voords den Graaf van *Hohenloo* tot zijnen *Lieutenant Generaal*, den Stadhouder Graaf *van Niewenaar* en Meurs tot *Generaal* over de *Kavallerij*, en Graaf *Willem van Nasſau* over de *Infanterij* (27). En dus zoude elk dier Perſonadien te vrede geſteld worden zonder mededinging (28). En dit geſchiedde, nadat hij reeds zijne *Commisſie* had, en *Eed* gedaan *had als Capitein Generaal over het Volk van Oorlog, in guarniſoen liggende in Brabant en Vlaanderen* (29). Ook hielden de Staten van Holland daar-

(27) *Reſol. van Holl.* h. d. bl. 149.

(28) Of dit evenwel zoo bloot geſchieden konde, zoolang het *Verdrag* met *Eliſabeth* en de *Inſtructie* van den *Raad van Staat* (waarvan boven) nog voordduurden, en waarbij *dien Raad*, en niet *den Staten Generaal* diergelijke aanſtellingen ſchijnen voorbehouden, onderzoeke ik hier niet.

(29) *Reſolutie der Staten Generaal*, bij BOR *Authent. Stukk.* D. III. bl. 3.

daarop vol, „ aanmerkende de goede diensten,
„ die binnen de geunieerde landen [dat is, de
„ zes Gewesten] te zamen zullen getrokken wor-
„ den, zoo verre met goede autoriteit, eenig-
„ heid, en correspondentie de zaken van den
„ oorlog, beleid en bevorderd mogen worden."
Doch het is mij niet gebleken, dat in dien tijd hiervan iets geworden zij. Zelfs nog in 't jaar 1609. (gelijk zoo even bleek,) besloot *Holland* bij de Staten Generaal hem 't *Gouvernement en* KAPITEINSCHAP *over alle de Gewesten optedragen*, onder *Commisfie* en *Inftructie*. Doch die *Commisfie* en *Inftructie* bleven ook achterwege. Maurits is dan geen *Kapitein Generaal* geweest bij *Commisfie*, als een *voorddurend Ambtenaar*.

Maar beschouwt men de zaak uit een ander oogpunt, dan zal 't hierop nederkomen. Maurits had het hoog bevel over alle de troepen der vijf Provincien afzonderlijk, en die van Brabant en Vlaanderen als *Kapitein Generaal* van die Gewesten, van den 19 Jul. 1588. Graaf *Willem Lodewijk van Nasfau*, zijn Neef, had ook 't bevel als Kapitein Generaal en Stadhouder van *Vriesland*, over *de troepen*, dewelken in die Provincie lagen, als mede den uitvoer der ordres over de *ingelegerden* binnen dat Gewest; als ook na 't jaar 1594. over die van *Groninge*. Maar hierbenevens hadden de Algemeene Staten door hunne Gedeputeerden, als 't Hoofd of de band der Unie, en onder hun *de Raad van Staat*, waarin de Gewestelijke Gouverneurs zaten, wel degelijk het Opperbewind over alle de Krijgsbenden, en 't stond (vooral na 't vernietigen van 't *Engelsch Verdrag*,) aan dien Raad, ja 't was hun plicht, als 't leger te velde was, te zorgen

voor

voor de eenheid en ondeelbaarheid van 't Krijgsbewind, en dus ook voor een algemeen Opperbevelhebber, 't zij *Veldmarschalk*, 't zij *Kapitein Generaal* over alle de Troepen, ook van die, welken, als de nood zulks vorderde, in de Provincie van Vriesland ingelegerd zijnde, ten strijde *geroepen* werden. Wel is waar, de Kapiteins Generaal der Frieschen en Groningers, zoolang zij de troepen binnen hun Gewest hielden, hadden daarover de beschikking; maar zoodra zij buiten de Friesche grenzen waren, hield die beschikking op; zij stonden weder onmiddelijk onder den territorialen Kapitein, of liefst onder de bevelen des *Raads van Staats*, met een' Opperbevelhebber des Legers; en zulk een *Opperbevelhebber* of *Kapitein Generaal* was *Maurits*, die in deze hoedanigheid alle die treflijke heldendaden verricht heeft, en 't *fulmen belli* (de *oorlogsblikfem*) genoemd is geworden. Doch dit waarschijnlijke wordt bij mij volle zekerheid, nadat mij onder de oogen valt de bekende *Deductie* der Staten van Holland, op 't Stuk der Militie, den 30 Jan. 1651. AITZEMA, *Herstelde Leeuw.* bl. 195. waar vooraf 't onderscheid gegeven wordende tusschen de CHARGES van *Kapitein Generaal* der Generaliteit, en van *Kapitein Generaal* der afzonderlijke Provincien, en de eerste beschreven wordende als *'t oprechte Hoofd of Veldoverste over de Legers of de Militie, buiten de Provincie en te velde zijnde*, hierop met ronde woorden gezegd wordt, dat, na Leicesters vertrek, *de Provincien zijnde in zeer zware oorloge — — en diensvolgens een Veldoverste of* OPPERHOOFD *van de Unie van nooden hebbende, te rade zijn geworden*, TOT KAPITEIN GENERAAL

over 't Volk van Oorloge te lande, — — *te verkiezen zijne Excellentie Prins* MAURITS — *en na overlijden van dezelve de oorlog nog durende de vacante plaatze, door employ van hunne Hoogheden* HENDRIK *en* WILLEM — *te suppleren* — —. Kan er wel iets duidlijker gezegd worden?

Wanneer dan nu de Staten van Holland op 't overlijden van *Maurits*, bij de Algemeene Staten aandrongen, „ dat het *Commandement Militair* „ *en Generaal* over alle het Krijgsvolk te water „ en te land, gesteld mogt worden aan zijne Ex„ cellentie, Prince *Hendrik.*" zoo verstonden zij daardoor, dunkt mij, niet anders, dan dat zelfde *Opperbevel, 't welk zij wisten,* (volgens VAN WYN D. XI. bl. 2.) dat „ Prins Henrik „ voerde uit kracht van *eene Acte*, aan hem bij „ den Prinse Maurits, in zijn leven vergund, en „ die met zijn dood *exspireerde.*" En dit was eene *Acte*, die hem door den Prinse *bij verzoek en autorisatie hunner Hoogmogenden was gegeven* (30). Hoe nu kon iets *exspireren*, dat er niet was? En hoe konden hun Hoogmogenden een' ander verzoeken, iets te geven, dat hij niet had? Hij *had* dan, en hij *gaf* het Opperbevel over 't leger der *geunieerde* Gewesten of der *Unie* aan *Fredrik Henrik:* en dit noemt *Alex. van de Capelle* (31) *de Charge van Veldoverste.* Een ander zoude misschien zeggen, dat hij werd *Generalissimus van 't Leger.* En 't is dan geen wonder, doch doet niets ter zake, dat in zeker Octrooi, aan Maurits, wegens zijne Leenen, waarin alle zijne titels en ambtswaardigheden op-

ge-

(30) VAN WYN bl. 2. (b).
(31) *Gedenkschriften*, D. I. bl. 342.

geteld worden, evenwel de naam van *Kapitein-Generaal* van den *Staat* niet verschijnt (32). De *uitoefening* nu van dien post was zonder twijfel bij Maurits geweest, en zeerdenklijk hebben *de Staten*, en de Stadhouder van Vriesland en Groningen *Willem van Nassau* bij zijn leven, (en dees stierf in 't jaar 1620.) daarin bewilligd, en daarom konden toen de Hollandsche Afgevaardigden, bij hun verslag te recht zeggen, dat *bij* ALLE *de Gewesten was ingewilligd het Kapitein- en Admiraalschap Generaal* te stellen in handen van Fredrik Henrik, *in dier voege*, als Prins *Maurits* hetzelve *gebruikt* (dat is, *geoefend*) *had bij het leven van* GRAVE WILLEM *van Nassau.* Dit laatste wilden de Afgevaardigden van Vriesland en Groninge er bijgevoegd hebben, om onverminderd het recht hunner Gewesten en van het Stadhouderschap aldaar, te kunnen toestemmen in die aanstelling: zijnde het leger toen te veld, en kunnende zich niet zonder gevaar eensklaps zonder algemeen *Hoofd* bevinden. Waarom ook ten spoedigsten door drie Afgevaardigden uit de Algemeene Staten die tijding aan Fredrik Henrik in 't leger te Waalwijk werd gebracht, waarop Hij daadlijk als *Kapitein- en Admiraal Generaal van den Staat*, bij *Commissie* van den 23 April 1625. aangesteld, den Eed van getrouwheid op zijnen Lastbrief afleide. Men kan dan gereedlijk den Heer *van Slingeland* D. IV. bl. 115. toestaan, dat *Maurits* niet geweest is *Kapitein Generaal van den Staat*, bij *Commissie* of *Instructie*, maar bij *langdurige posseſsie van de Legers* te

(32) *Resol. van Holl.* 29 Dec. 1616. bl. 49. bij VAN WYN, bl. 5.

te gebieden. — Maar de vraag blijft dan nog, hoe kwam hij aan die *Posfesfie*, en was die *wettig* of *onwettig?* En hierop kan men, (uit denzelfden VAN SLINGELAND bl. 114.) antwoorden, dat die Macht of *Posfesfie* zeerwel kan worden afgeleid uit de *Acte van Commisfie*, Hem den 5 Mei 1590. door den *Raad van Staat* verleend, en door de Staten Generaal, of de Provincien, zooveel ik weet, nooit tegengesproken of herroepen, *om te gebieden over het krijgsvolk, dat te veld getrokken wierd*, 't welk zelfs zoo verre zich zoude uitstrekken, dat, *zoo de dienst van 't Land het mogt vereischen*, hij dat gebied konde *emploijeren* ook in *Gelderland en Zutphen*, als *NB. zijnde jegenwoordig geen Stadhouder over die Provincie.* En het was dan uit hoofde van die Aanstelling, dat hij (Maurits) in verscheidene publique Acten door *de Staten Generaal* 1603, 1605, 1607. genoemd wordt (33) *Generaal van hare Legers.* En dat hij ook in die hoedanigheid aan *Fredrik Henrik* de *substitutie* gaf; en dat daarop, na zijn overlijden, de Staten Generaal denzelfden *Fredrik Henrik* in zijne plaats aanstelden tot *Generaal*, of, zoo als zij hem zelven noemen, *Kapitein Generaal*, en vervolgens in eene *Resolutie* van den 26 Jan. 1633. met ronde woorden erkennen, *dat Prins Maurits mede geweest is Kapitein Generaal der Vereenigde Nederlanden.* Zoodat hieruit blijkt, (ook bij SLINGELAND bl. 123. opgemerkt,) dat toenmaals *Generaal der Legers* en *Kapitein Generaal der Legers* als woorden van eene beteekenis geacht werden, die met elkander verwisseld wer-

(33) SLINGELAND D. IV. bl. 115. (a).

werden: blijvende echter *Veldmaarschalk* hiervan onderscheiden, mogelijk, gelijk men een *Collonel* en *Lieutenant Collonel* onderscheidt. Om niet weder te herhalen, dat *Holland* in 't jaar 1609. 17 Maart besloten hadde, hem opredragen *het Gouvernement en Kapiteinschap Generaal van alle de vereenigde Nederlanden, onder Commissie en Instructie;* waarvan boven bl. 74. En hieruit ontvangt ook het verhaal van *Alex. van de Capelle* (34) eenig licht. Dees Schrijver der *Gedenkschriften*, om te toonen, dat Mauries tot op 't laatste van zijn leven jaloers was van zijn Gezag, 't welk hij door zijne daden zich verworven had, en zelfs krachtiger uitoefende, dan ook velen zijner vrienden lief was, verhaalt hier omtrent nog eene bijzonderheid, „ dat namelijk, als de Gecommitteerden uit de Staten „ hem aanzeiden, dat Hun Hoogmogenden wegens zijne ziekte, gaarne *met zijn advis, bij provisie, gedurende* die zelve ziekte, *Prins Henrik* wilden SUBSTITUEREN *in zijne plaatze van* KAPITEIN GENERAAL, hij hun een reis of „ twee vraagde: *zijn* DE HEEREN *gezind dat te doen?* en eindelijk zeide, *of de Heeren mij autoriseerden, om mijn' broeder, bij provisie, in mijne plaatze te substitueren.* En dat dit „ alzoo geschiedde." Zijnde in der daad die eerste Acte door of op naam van *Maurits* gegeven: maar ook dit verhaal, dunkt mij, toont genoegzaam, *dat* zij, en *hoe* zij, dat *Kapiteinschap* begrepen, namelijk als eene *temporele* Opperhoofdigheid over de legers van den Staat, wanneer zij in 't veld waren; doch waarvan 't ge-

(34) D. I. bl. 353.

gevolg is geweest, dat den Opvolgeren van Fredrik Henrik in hunnen Lastbrief dit als eene gelijkblijvende waardigheid met dien van Admiraal Generaal is bijgebleven, zijnde Willem II. reeds in 't jaar 1637. bij 't leven van zijn' Vader, bij *Commisfiebrief* van Hun Hoog Mog. aangesteld tot *Kapitein en Admiraal-Generaal.* De Acte daarvan werd hem gegeven in *eene Gouden doos*, waarop het Wapen van Hun Hoog Mog. gesneden stond (35); om 't welke ook, gedurende de Stadhouderlooze Regering, ten tijde van *de Wit*, veel te doen viel, en, zonder dat dit misschien opgemerkt is, bij Holland zoo verklaard wierdt, dat het *Kapiteinschap Generaal* alleen betreklijk gemaakt of gerekend wierd tot het bevel *over de legers te velde* of *buiten de Provincien* (36). Waardoor dat Ambt geheel van natuur veranderde.

Besluit. Zie daar omschreven de uitgebreidheid van 't gezag en bestuur van Maurits, betreklijk de vereenigde Nederlanden. Aan 't Hoofd der Algemeene Regering gesteld, was hij, behoudens *de Souvereiniteit* der *Algemeene* en der *Bijzondere Staten* der Gewesten, het Hoofd en de Ziel der *Uitvoerende Macht*, doch bepaald aan zijne Berichtschriften. Als Opperbevelhebber der Legers had hij geene *Instructie*, maar stond onmiddlijk

(35) Zie 't *Leven van Fredrik Hendrik*, 1737. D. II. bl. 75.

(36) *Resol. van Holl.* 1652. 19 Nov. bl. 537. waar men zich beroept op Hollands *Deductie*, in de Groote Vergadering van 30 Jan. 1651. en Zeelands Voorstel van den 25 April; doch op geen vroegere Verordening. Zie die *Deductie* bij AITZEMA, *Herst. Leeuw.* bl. 195.

lijk onder het opzicht van den *Raad van Staat*, waarin hij zitting had; doch hoe meerder macht dien Raad onttrokken, en ter Vergadering der Algemeene Staten overgebracht wierdt door 't beleid van Barneveldt (37), hoe meer hij daarin geraakte onder 't onmiddelijk gezag van *de Algemeene Staten*, en onder den meerderen invloed van Holland in die Raadzaal; die dan ook ten jare 1625. de genen waren, en niet *de Raad*, die *Fredrik Henrik*, als *Kapitein-Generaal* der Vereenigde Nederlanden voorstelden; en als Admiraal had hij 't bewind over de gansche Zeemacht.

Men kon hier in 't gemeen eene vraag opperen, of een *Stadhouder*, 't zij als *Stadhouder*, 't zij als *Kapitein Generaal*, het recht of de bevoegdheid gehad hebbe, om tot 's Lands dienst, in geval van nood, bij tijds voorzieningen te doen tegen den aanval eens vijands, die zich ten oorlog toebereidt met vrij zichtbare blijken, dat hij der Republiek geen goed harte toedraagt; en wel zoodanige voorzieningen, dat de noodige Landmacht spoedig bijeen gebracht, of vergroot kan worden door 't beramen van schikkingen met Duitsche Vorsten, om, als de Staat het oorbaar vond, van hun in dienst over te nemen, en te betalen, zoodanige Troepen, als de Republiek zoude behoeven? Uit de algemeene bewoording der *Commissie* zouden misschien sommigen dit afleiden. Zooverre de Staat hierdoor niet benadeeld wierd, maar geheel vrij bleef, zoude men mogelijk hierin minder zwarigheid kunnen stellen. Een zoodanig geval vind ik in de *Secrete*

Re-

(37) Zie boven, bl. 74.

Resolutien der Staten van Holland 1688. den 18 Sept. fol. 379. onder *Willem* den III., die, daar hij door de Staten Generaal, bij Acte van 20 April 1674. *Kapitein Generaal der Vereenigde Nederlanden* was, te eeniger tijd aan de Staten van Holland berichtte, dat hij, om den hachlijken toestand der Republiek, ten aanzien van Vrankrijk, in onderhandeling was getreden met de Vorsten van Brandenburg, Celle, Hesfen, en Wurtenberg, om dertien duizend vier honderd man Landtroepen in den dienst der Republiek over te nemen; Brandenburg 6000, Celle en Wolffenbuttel 4000, Hesfen-kasfel 2400, en Wurtemberg 1000 man; waarvan de Staat zich binnen zeerkorten tijd zoude kunnen bedienen, met niet meerder kosten *dan die van eene nieuw geworven Militie*; maar dat Hij, *wetende, hoe weinig secretesse gevonden wordt in de zaken, de Regering van den Lande concernerende, zoodanig dat tot het uiterste schandaal zoowel van vele van de Regenten, als van zeerveel goede Ingezetenen en Patriotten niets secreet blijft, wat in H. Ed. Gr. Mog. Vergaderinge wordt geproponeerd, verhandeld of geresolveerd* —, om 't *geheim* te bewaren, hiervan niets vooraf gesproken hadde, *dewijl de Staat in haar vrye Deliberatie hadde, zich van die syne Hoogheits goede intentie en voorzorge te bedienen of niet* — — *waardoor de Staat in korten tijd in postuur kon zyn.* Van 't welke de uitslag was, dat de Staten na ingekomen Besluiten der *Vroedschappen*, den 18 Sept. en nader den 22 Sept. (bl. 389.) *zijne Hoogheid bedankten, voor de goede voorzorge, grooten ijver, moeite, wijze en voorzichtige conduite, — ten beste van den Lande,* — die

schik-

schikkingen goedkeurden, en die Verdragen sloten, bekrachtigden, en daarvan aanstonds *ter Generaliteit kennis gaven*; en daarenboven den 14 Oct. nog toestemden tot het overnemen van 6000 man Zweedsche Troepen. Ik merke er alleen op aan, dat zekerlijk zulke tijdige voorzieningen niets uitwerkten, *noch ook* konden schaden, zoolang zij geene *bekrachtiging* hadden van den Souverein: maar dat zij echter in zeker opzicht den Souverein de handen konden binden, voor zoo verre zij belemmeringen konden aanbrengen in de vrije keur der Troepen. Dit ondertusschen is zeker, dat wel verre, dat de Staten toen over deze voorzieningen eenige bedenkingen maakten, als hunne Rechten te nagaande, of die des Stadhouders te verre uitstrekkende, zij integendeel hunnen dank betuigden. voor de gebruikte voorzorgen, en zijne voorzieninge hielden voor *zeer aangenaam en welgevallig*. Of dit in alle tijden ook zoo begrepen zoude zijn geworden, is eene andere vrage! Dit echter leert men er uit, welk eene kracht en invloed de Ambtsbediening eens Stadhouders hadde, om Staatsgeheimen met weinig omslag en met volle gerustheid te beramen, wanneer de nood zulks vordert. Men weet ook, hoe die en andere geheimen ten zelfden tijde den Franschen Gezant *d'Avaux* bij de uitkomst zoo verbijsterden, dat alle de oogmerken van Vrankrijk hierdoor eensklaps verijdeld wierden.

2°. Beschouwen we nu Maurits als *Admiraal van de Unie*, en het deel, 't welk *Holland* afzonderlijk hierin had. Maurits Admiraal

Offchoon de vroegere *Stadhouders* van Holland met het Hof kennisse namen van de Zeezaken,

van Holland. ken, zoodat dit Gewest of zijne Staten onder geenen buitenlandschen of *Vlaamschen* Admiraal oordeelden te moeten staan; maar alleen in de Zeezaken boven zich erkenden den *Stadhouder* en *Kapitein Generaal* over *Holland* met den *Provincialen Raad* (38), welke diensvolgens het hoogst Gebied voerde over de krijgszaken *te water*, met alles wat tot den Zee-oorlog en Zeevaart behoorde: had echter Willem I. den titel zelf bij de Staten niet gebruikt (39); maar heeft wel *de zaak* gehad. Dit had hij, niet bij eene afzonderlijke *Commissie*, maar uit kracht der algemeene Opdracht van 't *Oppergebied* door de Staten bij de Unie van 1576. en dit werd hem bevestigd bij het *Gentsche Verdrag*, Art. VI. dat hij zoude BLIJVEN ADMIRAAL *Generaal van der Zee, en Stadhouder van zijne Majesteit van Holland en Zeeland.* Dit bleef hij na de *Unie* van Utrecht, en stelde als zoodanig *den Artikelbrief voor 't Krijgsvolk* op, in 't jaar 1580. Dit zegt het Hollands Besluit (40) uitdruklijk: *Den Staten is voorgelezen den Articulbrief, bij zijn Excellentie, als* ADMIRAAL *Generaal van Holland, Zeeland, Westfriesland enz. geconcipieerd, om op de schepen van oorlog geobserveert te worden; en hebben de Staten dezelve Articulen goedgevonden en geapprobeerd.* Dit bleef zoo *na de Afzwering*, door de vernieuwing van zijn Opperbewind. Want ik vinde, dat de Bondgenoten bij Besluiten van den 4 April en 23 Oct. 1582. goedvonden, de *Convooien en Licenten* aan te hou-

Ook Willem I.

(38) SLINGELAND D. I. bl. 77, 123.
(39) Dit zag ook WAGEN. *Stadh.* bl. 134.
(40) *Resol. van Holl.* 1580. 29 Maart, bl. 46.

houden, tot verval der kosten van de uitrusting van Oorlogschepen en Scheepsvolk, die zoo ter zee als in de Gewesten noodwendig onderhouden moeten worden, *ter ordonnantie en dispositie van zijne Excellentie, als* ADMIRAAL *van de Zee* (41).

Maurits was dan de eerste, die den titel van *Admiraal* gevoerd, en de Rechten, daaraan verbonden, bij zijne *Commisſie* geoefend heeft. Bij de Commisſie van 1 Novemb. 1585. werd hij tot *Gouverneur* en *Admiraal*, op voordracht van Oldenbarneveldt (42) aangesteld. Dit deden zij overhaast; en wel, om reden, (zegt Slingeland,) om den Graaf van Leicester in zijn bijzonder Bewind over Holland voortekomen. Maar, daarenboven, om ook de Engelsche Raden, die volgens 't Verdrag in den *Raad van Staat* zitten zouden, uit het bestier der Zeezaken te houden; zoo richtten zij ten zelfden dage *een Admiraliteits-Collegie* over Holland op, en stelden Maurits aan 't hoofd (43). Het *Berichtschrift* hiertoe werd genoemd: *Instructie voor de Gecommitteerde Raden ter Admiraliteit over Holland.* Hij zelf deed Eed aan Leicester. Maar dit was van geen' langen duur, dan tot na 't ontslag van Leicester. Toen besloot Holland, om de zaken ter Vergadering der *Algemeene Staten* daarhenen te beleiden, dat Maurits bij hun werd aangesteld tot *Admiraal Generaal over de Vereenigde Nederlanden.* En hij werd hierop ontslagen van den

(41) Zie 't *Rapport van de Commisſie tot het Defensie-Wezen*, in de *N. Nederl. Jaarb.* 1789. bl. 1171.

(42) BOR B. XX. bl. 85. a.

(43) *Resol. van Holl.* h. d. bl. 657.

Maurits ook Admiraal der Unie.

den Eed, bij hem als Admiraal aan Leicester gedaan, en kreeg zijne *Commissie* en *Instructie van de Algemeene Staten*, als *Admiraal Generaal dezer Landen*, zonder achterdeel der Rechten der Provincien (44), en mits onderhoudende het Verdrag met Elisabeth. Dit ging door, en *de Commissie*, gegeven den 31 Aug. 1588. brengt mede, en machtigt hem, *om opzicht en* SUPERINTENDENTIE *te hebben over alle zaken en affairen, het Stuk der Admiraliteit en den Oorlog te Water eenigsins rakende* (45). Zij namen hem, daags daar aan, den 1 Sept. ook den Eed af als *Admiraal Generaal en Kapitein Generaal* over 't Volk van Oorlog *in Brabant en Vlaanderen*, mede onder *voorbehouding* der Provinciale Rechten (46). Deze aanstelling was van groot gewicht. Men gevoelt dit uit het overwegend gezag van Holland van zelfs, en de aangrenzing van Holland en zijne riviermonden aan zee. Hij werd hierdoor niet alleen *een Ambtenaar van zeergroot gezag en bestuur omtrent de Zeezaken, tot dien tijd toe in de Republiek onbekend* (47); maar ook *het Hoofd* en een *zeeda-nig*

(44) *Resol. der Staten Generaal*, bij BOR *Auth. Stukken*, D. III. bl. 3. den 23 Mei en 15 Aug. 1588. Vergelijk hier voren, D. II. bl. 456. (89). Dit zag op 't Verschil der Gewesten, over 't recht van afzonderlijke Admiraliteits *Subalterne* Collegien in 't hunne aanteſtellen, en 't afzonderlijk uitrusten van Schepen, ook zelfs voor rekening der Hollandsche Steden.

(45) VAN SLINGELAND, D. I. bl. 219. Deze Commissie was met vele anderen nog korteling aanwezig in *de Archiven* van het Huis *van Oranje-Nassau*.

(46) BOR, ald. bl. 3.

(47) Ik volge VAN SLINGELAND, D. II. bl. 97. vergel. D. I. bl. 220.

nig Ambtenaar van *Staat*, gelijk in *Vrankrijk en Engeland*; en Holland kon hierdoor in zijn Admiraliteits Collegien op meerderen invloed in de algemeene Zeezaken rekenen: maar ook zettede deze Aanstelling den Staat niet weinig luister en klem *bij*, om als eene Zeemogendheid zich op *alle* Wateren te vertoonen, en overal als zoodanig bekend te worden: bijzonderlijk, toen men tot beter beleid der zaken en tot zijn behulp, hem nog toevoegde een *zoogenoemd Superintendent-Collegie ter Admiraliteit*, waaronder de mindere Gewestlijke Collegien staan moesten. De Heer WAGENAAR (48) meldt ons, dat de Algemeene Staten in Zomermaand des jaars 1589. die Instelling deden. Maar de Hr. VAN WYN merkt bl. 78. te recht aan, dat dit al geschied is den 22 April, bij *Instructien*, en dat reeds den 20 Mei 1588. bij *Holland* zulke oprichting *noodig* bevonden, en bij de Generaliteit besloten was, om de toenmalige Admiraliteiten, nu van Leicesters Eed verlaten, *te reformeren*, en *een Collegie Superintendent*, *neffens den persoon van zijne Excellentie Graaf Maurits*, *Admiraal van der Zee*, *opterichten*. Maar 't leed nog tot den 22 April van 1589. eer die *Instelling* en *de Instructie* haar beslag kregen; en zulks maar *bij provisie voor één jaar*. Deze *Instructie* nu van *'t Collegie*, verre van de macht des Admiraals te verminderen, te verkleinen, of te bepalen, gaf hem meer klem in den uitvoer. De groote Zeevaart en Koopvaardij zette ook grooten luister daaraan bij. Hetzelve zoude nevens den Admiraal *houden goede correspondentie*, *zoo met de Sta-*

Met een Superintendent-Collegie.

Voor een jaar.

(48) *Vaderl. Hist.* D. VIII. bl. 326.

Staten Generaal, als met den Raad van Staat, en zoude nevens zijn Excellentie hebben de Superintendentie, bevel en gezag over alle de particuliere Collegien van de Admiraliteit (49).

Over de andere Collegien.

En deze Collegien moesten §. 60., volgens hunne *Instructie*, gehoorzamen den Staten Generaal en den Heer *Admiraal Generaal*. En de *Admiraal Generaal* zoude §. 2. over *alle die Collegien, en een ieder derzelve het Hoofd wezen.* Hoe deze afzonderlijke Collegien vroeger zijn opgericht, en hoe zij in vervolg werkzaam zijn gebleven en voordgeduurd hebben, niet zonder groote verschillen, misbruiken, gebreken en bezwaren, ga ik hier voorbij (50). Daar nu dezen, afzonderlijk aangemerkt, alleen dienden *tot beleid der Convooien en Licenten*, mitsgaders *tot de uitrusting der Schepen van Oorlog*, en in verscheiden opzichten, zelfs *tegenstrijdige belangen* hadden: zoo maakte, volgens SLINGELAND D. I. bl. 218. de Admiraal hen tot één Ligchaam, en aan hun *Hoofd* gesteld, deed hij de Leden zamenwerken, en tot één einde en oogmerk uitloopen. En 't was dus *Maurits*, die als *Admiraal Generaal het voornaam bestier van de Zeezaken en van den Oorlog te water* had, zoodat de Leden dier Admiraliteiten niet anders werden aangemerkt, dan als zijne *Consiliarii*, zijne *Raadslieden*,

(49) Ik volge hier de woorden van SLINGELAND, D. II. bl. 97.

(50) Dit is in 't breede verhandeld in 't *Rapport van 't Defensiewezen*, in 't jaar 1789. den 28 Oct. in de *N. Nederl. Jaarb.* bl. 1157. vergel. LUZAC *Holl. Rijkd.* D. II. bl. 18. en WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. IV. bl. 237. D. V. bl. 196. D. VIII. bl. 322, 486.

den, en die dus zonder zijne kennis of toestemming niets van zich zelven vermogten. Wat *het Collegie van Superintendentie* betreft; dit is kort daarna, reeds in 't jaar 1593. vervallen of afgeschaft (51), en het Hoofdbeleid der Zeezaken, onder Hun Hoog Mog., bleef in handen van den *Admiraal Generaal* met dezelfde macht als te voren. Doch dit breeder te ontvouwen, is buiten mijn bestek (52).

Meer dient tot mijn oogmerk te onderzoeken, wat deel Holland in die zaak hadde. Dit deel was groot. Alles kwam uit Holland, en *de Registers* over de jaren 1588. en 1589. zijn vol van overwegingen, hiertoe betreklijk. En wat de Raden van *Superintendentie* betreft, 't blijkt mij uit de *Resolutie* van 28 Jan. 1588. bl. 23. dat reeds toen de gedachten liepen, om zulke *Raden* aanteDoor Hollands beschikking.

(51) *Resol. van Holl.* 1593. Dec. bl. 168.

(52) Behalve den Heer IDSINGA, *Staatsrecht der Vereenigde Nederlanden*, D. II. bl. 11. bl. 120. en vervolgens, zie men hiervan breeder SLINGELAND D. II. bl. 97, 214. D. IV. bl. 116. en *'t Rapport van 't Defensiewezen* in de *N. Nederl. Jaarb.* 1789. bl. 1206. waar deze opmerklijke woorden voorkomen: *Uit alle de oude Instructien, Commissien, en Formulieren van Eede straalt duidlijk door, dat alle bestellingen van de zaak van de Zee moeten worden afgeleid uit de waardigheid van den Admiraal, en dat de Raden — in de Admiraliteiten — in de eerste plaats waren Raden van den Heere Admiraal.* Dit gaf zelfs in 't tweede Stadhouderlooze Tijdperk den Heer VAN SLINGELAND D. IV. bl. 314. aanleiding, om optemerken, dat, als men geen *Admiraal Generaal* had of verkoos, als dan noodig ware de wederinstelling van een *Collegie van Oppertoezicht* (*Superintendentie*), of wel *de Ineensmelting in één Lighaam*; hoedanige Voorslag zelfs wel door den *Admiraal Generaal* gedaan was, Ald. bl. 328.

testellen. Zij vonden het den 20 Mei bl. 170. *hoognoodig*; en den 18 Aug. bl. 315. gewaagde men reeds van *de Instructie op de Superintendentie van de Raden van de Admiraliteit.* En van de ondergeschikte *Collegien* vindt men, op den 19 Jan. 1589. bl. 21. door Holland goedgekeurd, dat de *Gecommitteerden uit de Collegien der Admiraliteit*, OP LAST *en op het* WELBEHAGEN *van zijn Excellentie, als Admiraal van de Vereenigde Nederlanden, provisionele ordre stellen tot bevrijding der Zee en bezetting der Zeegaten*; dat het ontwerp hiertoe den 20 Jan. bl. 24. door *den Admiraal* werd goedgekeurd, en voords *op zijnen naam afgekondigd.* Maar zulks was voor den tijd der oprichting van het bovengemelde Collegie van *Superintendentie:* waartoe *Holland* den 15 Febr. 1589. bl. 67. gelijklijk met *Zeeland* zoude besluiten; doch zoo, dat indien *Zeeland* daarin niet komen wilde, (gelijk ik straks zien zal, dat het niet wilde,) *Holland* het alleen zoude oprichten; daar zij dan ook, voor dien tijd, zonder Zeeland, die ten aanzien van 't bestier der penningen zich iets meer wilde voorbehouden, den 17 Febr. bl. 75. besloten tot die Instelling, doch *op den last en Instructie, bij de Staten Generaal beraamd, met kennisse en authoriteit van zijne Excellentie.* De reden nu, waarom *Holland* zoo gretig aan den *Admiraal*, met zoodanig *Collegie* van *Oppertoezicht*, zulke groote macht gaf, moet gezocht worden in de verwarringen, die deels door de verscheidenheid der Collegien der Admiraliteit, deels door de verschillende orders op de uitrusting van Schepen, en betalingen van het Scheepsvolk, en den ophef der middelen van Convooien en Licenten,

ver-

veroorzaakt waren: weshalve ook in de *Hollandsche Resolutie* den 17 Febr. 1589. gezegd wordt, dat *de Staten Generaal* dit noodig bevonden hadden, *tot goede directie van de zaken van de Admiraliteit, en ten einde de ordre op de Equipagie van de Schepen van Oorlog en het gebruik derzelve, mitsgaders de betaling van het Volk, daarop dienende, en den opheve van de middelen en Inkomsten, daar toe noodig zijnde, met kennisse en authoriteit van zijne* EXCELLENTIE EN DE RADEN *nevens hem te committeren, op een* EENPARIGEN VOET *mag worden gesteld* enz.; maar deels ook, en wel voornamelijk, in het groot belang, 't welk Holland door zijne ligging en meerder uitgebreidheid van Zeevaart, Koophandel, en Inkomsten der Zeemiddelen, had: welk alles beter aan één Hoofdbestuur en Hoofd konde bevolen worden, op 't welke Holland den meesten invloed had. Het fijne of Staatkundige lag dan daarin, dat, daar alle Staatslighamen door een zoogenoemd *Esprit de corps* altijd overhellen tot uitbreiding hunner Macht, en die Collegien vijf in getal zijnde, elkander konden tegenbotzen, men hen in het zoo uitgebreide bestier onderwierp aan een *Opperhoofd, den Admiraal*, die meer algemeen belang had, maar opdat ook deze, als een enkel persoon, tegen zulke groote Lighamen, zijnen klem niet zoude verliezen; oordeelde men hem te moeten versterken door eenige Raden, afgescheiden van die Collegien, en deze Raden noemde men *met Hem het Collegie van Superintendentie*; doch dewijl dit slechts voor *een jaar* was voorgesteld, raakte dit in 't jaar 1593. te niet; en Maurits bleef Admiraal, en behield dus die *Superintendentie* alleen.

De reden nu, waarom dit *Superintendent Collegie* zoo schielijk verdween, kan heelwel gezocht worden in 't ongenoegen en de tegenwerking der Provincie Zeeland. De Notulen van Zeeland leeren mij (53), dat de Staten van Zeeland hier zeer tegen waren. Zij noemen het (54) *eene gepretendeerde Superintendentie, die best soude kunnen beleid worden by den Rade van State.* En zij klagen, *dat die van Holland voorts noch verscheyden nieuwigheden ingevoert hebben, ende dagelix noch plegende zyn uyt hun eygen authoriteyt.* Het schijnt, dat zij dit hier onder begrepen, en men vindt dieshalve bij hun besloten (55), *te benerstigen, dat 't Collegie, oft die Gedeputeerden, die die van Hollant hebben by zyne Excellentie, gerevoceert worden, ende dat zyne Excellentie hem behelpe metten Rade van State.* Zeeland zelf nam de zaak zoo hoog op, dat zij zulks als eene nieuwe orde van Zaken rekenden, en gelasteden (56), *de Gedeputeerden* op de Generale Staten, *zoo veel mogelyk is, te blyven by de jegenwoordige ordre, zonder te admitteren eenich Superintendent oft Generael Collegie;* en zij verboden hen *intestemmen in de nieuwigheden of Erectie van een Generael Collegie ter Admiraliteit.* En de grond was duidlijk daarin gelegen, dat Holland verre het meeste gezag hadde *in de Generaliteit* (57); en

(53) Zie *Resol. van Zeel.* 1589. bl. 38.
(54) Ibid. 1591. bl. 51, 52.
(55) 1594. 20 Mei bl. 153.
(56) 1596. 10 Oct. bl. 277, 334, 360.
(57) Notulen van Zeeland 1597. bl. 34. en de *Remonstrantie* bl. 73. Zij deden zelfs in dat jaar, bl. 176. een sterk *Adres* tegen eene *nieuwe Superintendentie van Ad-*

en zij spraken daarom (58) van dat vorige *Superintendent Collegie*, als 't welk *t'eenemaal uit Hollanders*, op één na, *bestaan had.*

3°. Beschouwen we nu ook Maurits, na deze algemeene macht, als afzonderlijk Stadhouder of *Gouverneur en Kapitein Generaal van eenige Provincien!* Maurits, Stadhouder van vijf Gewesten.

Oordeelde een treflijk Schrijver, boven bl. 64. dat men, *om 't oog der Gemeente*, hem de waardigheid opdroeg van Stadhouder, Kapitein en Admiraal van verscheiden Gewesten, en hem plaatste aan 't hoofd van den Raad van Staat, welke onder Leicester, 't hoog bewind over de algemeene *Regering* plagt te hebben; de Heer VAN WYN daarentegen, in dezen, of meer verlicht, of de zaak in hare rechte gedaante beschouwende, heeft hiervan beter de ware reden opgegeven. Het *Stadhouderschap* van Utrecht geschiedde, zegt hij, *om 't gezag van Holland te doen rijzen.* En wat *Gelderland* en *Overijssel* belangt, hij acht, dat *het aanzien*, *'t welk Maurits, zich door vlijt, verstandig bestuur van 's Lands zaken, en uitmuntende bedrijven te velde, allengskens, bij vriend en onvriend, verwierf, de naaste oorzaak was, om welke ook de Staten van Gelderland en Overijssel de keuze op hem deden vallen.* Dit waren zeker veel gewichtiger gronden, dan om voor 't oog der Gemeente *een voorwerp of schaduwbeeld van achting* te stel-

Admiraliteit; dit werd bl. 185. hoog opgenomen *om de Hollandsche nieuwigheden*, en zij willen, dat *Prins Maurits*, als hun *beider Gouverneur*, *bij interpositie van zijne Authoriteit*, die zaak te recht brenge. ...

(58) 1596. bl. 191.

ſtellen. Zulks was ook toen 't begrip van *Barneveldt* niet. Zien we hoe alles in zijn werk ging, en welk deel *Holland*, en met name 's Lands *Advokaat*, ook de Staten Generaal, in deze zijne Verheffing hadden. Maurits geboren in 't jaar 1567. den 13 Nov., was, eer hij den ouderdom van 23 jaren bereikte, reeds Stadhouder en Kapitein van vijf Provincien, Holland, Zeeland, Utrecht, Gelderland, Overijsſel (59); *Vriesland* kreeg, na den dood van Willem I. zijn' eigen Stadhouder; en *Groninge* moest nog den Spanjaard afhandig gemaakt worden, en dit gelukte eerst ten volle in 't jaar 1594.

Van Utrecht. Wat vooreerst *Utrecht* betreft: De Staten van Holland hadden voor en gedurende de Landvoogdij van Leicester vele pogingen gedaan, om *Utrecht* weder te brengen onder het Gouvernement van den Stadhouder van *Holland*, volgens de *Unie* of de Vereeniging van Keizer *Karel* van 't jaar 1534. welke bepaalde, dat Holland, Zeeland en Utrecht onder één Stadhouderlijk beſtier zouden geregeerd worden. Door de troebelen waren die drie Provincien van een geſcheiden. Na 't *Gentſche Verdrag* was het Stadhouderſchap van Utrecht weder aan Willem I. gekomen; maar na zijn' dood wilden die Staten voor zich een afzonderlijk Gouverneur nemen. Hiertoe deden zij, (het welk zeermerkwaardig is,) verzoek bij *de Staten Generaal*, dat deze wilden *aggreëren* de *aanneming* van den Heer *van Villers*, en Hem, des noods, hiertoe behoorlijke *Brieven van Commis-*

(59) VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. VIII. bl. 54.

missie verleenen (60). De Heer Villers gevangen rakende, verzochten zij om den Hr. ADOLF, Graaf van *Nieuwenaar*, als nu *zonder hoofd en authoriteit zijnde, — alzoo zijne Genade door toedoen van den* RAAD VAN STATE *daarin gecondescendeerd heeft*; onder bepaling, zoo daarin bij de aankomst van Leicester als *algemeen Stadhouder* anders mogte *voorzien worden.* Doch hij bleef Stadhouder onder Leicester, en ſtond onder Leicesters gebied, maar werd na deszelfs vertrek weder in zijne vorige Macht herſteld (61). Maar bij 't overlijden van Graaf *Adolf* in 1589. poogde *Holland* die oude Gewestelijke Vereeniging weder te verlevendigen, echter zonder nadeel van de *Algemeene Staten.* Hiertoe hield de *Advokaat van den Lande van Holland* (62) verſtandhouding met verſcheiden Stichtſche Regenten. En Barneveldt zegt zelve in zijne *Remonſtrantie* bl. 200. *Het brenghen van de Gouvernementen van Gelderlandt*, UTRECHT, *ende Overyſſel aan ſyne Excellentie is by my ghevordert ende ghehandelt.* Het gevolg van alle die pogingen was niet *de Vereeniging* met Holland (63), maar

(60) MSS. *Reſolutie van de Staten Generaal*, den 11 Oct. 1584. *Ontfanghen Brieven van de Staten van Utrecht, verſoekende, dat den Heeren Staten zouden gelieven d'aenneminghe van den Heere Villers, by hen als Gouverneur by proviſie aengenomen, over de Stad, Steden ende Landen van Utrecht te aggreëren, ende voor zo vele als nood is, hem daerop te doen expedieren Brieven van* COMMISSIE *in behoorlyke forme.*

(61) Zie boven, D. II. bl. 136, 137.

(62) Volgens BOR B. XXVII. bl. 14. c. die alles breeder verhaalt.

(63) Zelfs werd bij de Voorwaarden §. 4. uitdrukkelijk bedongen, de *Provincie* afzonderlijk te *beſtieren.* BOR bl. 16. b.

maar dat de Staten van Utrecht voor zich besloten, 't *Gouvernement* aan Maurits optedragen op zoodanige *Instructie*, als zij den 6 Febr. 1590. hadden vastgesteld. Dit wierd onderling gesloten en verteekend door Prins *Maurits* en *de Gedeputeerden van de Geëligeerden uit de Collegien*, *de Edelen en gemeene Ridderschap*, *de Stad en Steden van den Lande van Utrecht*, *representerende de drie Staten van den Lande*. En de beëediging geschiedde den 2den en 3den April. Onder de bijzonderheden der Voorwaarden, buiten de beloften van de *ware Christelijke Religie* alleen te handhaven, belooft hij §. 6. (en hierop hebben onze Schrijvers weinig acht geslagen,) niet slechts *'t Land*, maar ook *zijn eigen persoon* niet te zullen onderwerpen, zooveel Utrecht aangaat, dan *aan de Generale Staten en Raad van Staat*, *bij provisie gecommitteerd tot het Gouvernement van de vereenigde landen*, *in zaken van oorlog*, en 't geen er aankleeft, of *alzulke* ANDERE *Regering of* HOOGE OVERHEID, *als namaals bij de Vereenigde Gewesten aangenomen mogt worden.* Uit welk Artikel men duidlijk ziet, 1°. dat die van Utrecht zorgen, om niet onder Holland te geraken, 't welk nader blijkt beneden uit Art. 36, 37. maar evenwel hare onderhoorigheid onder *de Staten Generaal* erkenden. 2°. Dat zij nog geenszins uit het hoofd gesteld hadden, om een algemeene Regering of Opperhoofdigheid, (hoedanig die van Engeland was,) aantenemen. Men bedingt verder, §. 15. dat hij in zaken *van Politie*, *met advis en believen* der Staten, mag maken NB. *alle Plakaten*, die tot 's Lands welzijn oorbaar zijn, maar dat zij *zullen uitgaan*, en volvoerd worden, op *den*

naam

naam zijner Doorluchtigheid en dien der Staten. Hierdoor kreeg of behield hij in Utrecht deel aan de Wetgevende Macht. Voords §. 36, 37. Hij zal bevorderen, dat de Staten van *Holland* beloven zullen, tegen deze Artikelen niets te ondernemen, maar hen, Staten, in hunne Rechten zal handhaven.

Dan, eene tweede bijzonderheid, en die, tot verſtand der *Generale Regering*, vooral in aanmerking komt, is, dat de Staten van Utrecht (en zoo ook de anderen,) wel hadden de benoeming van *den Gouverneur*, de voorloopige aanſtelling, en de zorg, om hem zijn *Berichtſchrift* voorteſtellen met de voorwaarden, maar dat de Generaliteit, of de Vergadering van de Algemeene Staten, als vertoonende het geheele Bondgenootſchap, eigenlijk nog de *Commisſie* of *Aanſtel-* of *Lastbrief* verleende, en hem den Eed op die *Commisſie* afnam, en zulks niet alleen op grond van 't nog voorddurend Verdrag met *Eliſabeth*; maar ook op *'t ernstelijk verzoek der Staten van Utrecht zelf, om Hem behoorlijke Commisſie te doen depecheren, en op den Eed, aan hun te doen.* Ik legge ten bewijze hiertoe over, in *de Bijlage* (den 2 April 1590.) niet alleen *de Commisſie*, zoo als zij door de Staten Generaal aan Prins *Maurits* is gegeven, als *Stadhouder en Kapitein Generaal der Provincie van Utrecht*; maar ik laat alhier ook volgen *het Beſluit der Algemeene Staten* zelve. De plaats is wel wat lang, maar de woorden, die alles uit doen, zijn te gewichtig voor het gansch beloop der zaak, zoo voor het Stadhouderſchap van dit Gewest, als

De Lastbrief ſtaat aan de Algemeene Staten.

als van alle de andere Gewesten, om ze hier niet in te lasschen (64).

„ Den 2 April 1590.

„ Compareeren d' Heeren Duuenvoerde, Domdeken, Heermalen, Zuylen, Schout, Renesse, Van der Aa, Canter, Bernt Stel, Schepenen, ende Mr. Floris Thin, Advocaet, t'samen Gedeputeerde van de *Staten van Utrecht*, Ende hebben verthoont, door 't overlyden van den welgeboren Grave van Nuenaer, Moeurs, Limborch, etc. ledich worden *het Gouvernement* van den Lande van Utrecht, ende dat in desen genaerlycken tyde niet dienstelyck en was, dat 't voorsz. *Gouvernement langer ledich soude blyuen*, dat daeromme de Staten van den Lande van Vtrecht, nae voorgaende wettige beschryuinge ende verscheyden communicatien, daerop gehouden, goetgeuonden hebben 't voorsz. *Gouuernement* te presenteren den hoochgeboren Vorst ende Heere Graeff *Maurits* van Nassau etc., ende dat op sekere poincten ende Articulen, by henlieden daertoe beraempt; dat die voorsz. Staten om zyne Excellencie te versuecken, dat hem gelieven soude 't voorsz. Gouvernement onder de voorsz. conditien te aenveerden, henlieden Comparanten gecommitteert hadden, die sulcx gedaen ende so verre met zyne Excellentie gehandelt hadden, dat deselve bewillicht heeft 't voorsz. Gouuernement onder de voorsz. conditien te accepteren.

(64) Ik ben dezelve verschuldigd aan de goedheid van den Heer Archivarius H. VAN WYN, die mij deze en andere plaatzen uit de nog ongedrukte *Notulen* of *Resolutien der Staten Generaal*, op mijn verzoek, heeft medegedeeld.

ren. Ende dat hy ouerſulcx de voorſz. Articulen van de *Inſtructie*, neffens henlieden *Comparanten geteyckent*, ende den *behoorlycken Eedt*, daertoe ſtaende, aen haer Comparanten handen gedaen heeft: dat zy Comparanten, volgende de macht, henlieden gegeuen, zyne Excellentie onder haerlieden handen verleent hebben *brieuen van Commisſie*, met beloften, dat zy voerder *Commisſie* in behoorlycke forme, *onder 't ſegel van de Staten*, metten jerſten ſullen ouerſenden; dat zy oock ſouden procureren *aen de Heeren Generale Staten*, dat dezelue de voorſz. *handelinge* GOETVINDEN, ende daerop *gelycke Brieuen van Commisſie op zyne Excell.* ſouden *gelieuen te depecheren*, verſueckende diensvolgende, dat deſelue Heeren Staten *deſe handelinge willen goetvinden ende houden*, Ende op zyne Excellentie, *als Gouuerneur en Capitain Generael* van den Lande van Vtrecht, doen depecheren *brieuen van Commisſie in behoorlycke forma.* Hietop gedelibereert weſende, hebben d' Heeren *Staten Generael* de voorgegeuen handelinge met ſyne Excellentie *goetgeuonden*, ende dyen volgende *geaccordeert*, dat op zyne Excellentie ſal worden gedepecheert de verſochte Commisſie in behoorlycke formen, *naer ouder gewoonte*, Ende voorts *den Staten van Vtrecht* met haren *nieuwen Gouuerneur* aengeboden geluck ende voorſpoet."

Hierop volgt, den 3 April 1590.

„ Is geleſen de *Commisſie*, gedepecheert in behoorlycke formen op zyne Excellentie, als Gouuerneur van de Stad, Steden, ende Lande van Vtrecht, volgende de Reſolutie, ghisteren genomen; ende zyn gecommitteert d' Heeren

Ber-

Berneuelt, Vosbergen, Zuylen ende Cantere, om dezelue zyne Excellentie te presenteren ende te versuecken, dat Hem gelieue te compareren in de Vergaderinge van de Heeren Staten Generael, om aldaer te doen den Eedt, daertoe staende, in de *Commisſie* geruert. Desen volgende is zyne Excellentie in de Vergaderinge van de voorsz. Heeren Staten gecompareert. Ende heeft gedaen Eedt, als *Gouverneur* van de voorsz. Stad, Steden ende Lande van Vtrecht, zoo denseluen hem by den Griffier is voorgelesen worden."

Maar welke Eed was dit? Ik geve denzelven in de *Aanteekening* op de *Bijlage* den 2 April 1590. En 't merkwaardigste van dien Eed is, dat hij woordelijk (*mutatis mutandis*) overeenstemt met het Formulier, 't welk, *bij de Algemeene Staten* voor *Maurits*, als Stadhouder van *Holland*, en de andere Provinciale Gouverneurs was opgesteld, den 1 Junij 1588.: 't welk aldaar dus luidt (65):

„ Mercurio, prima Juny 1588.

„ Is geleezen den geconcipieerden Staat van „ Oorlog, enz. Praesent Egmont, Barnevelt, „ Vos, Malson, Roelsius, Berk, Van den „ Berch, Dompzelaer, Kamminga, Voorda, die „ van Overysſel, — —. Is geleesen ende ge„ arresteert den Eed, te doen *by den Gou„ verneurs* van de respective *Provincien*, als „ hierna volgt, van *den* Gouverneur *van Hol„ lant: mutatis mutandis: Wy beloven en sweeren, den Staten Generaal van de Vereenichde* „ *Ne-*

(65) MSS. *Register van de Resolutien der Staten Generaal*, den 1 Junij 1588. Den Eed zelven heeft ook SLINGELAND, *Staatk. Geschr.* D. I. bl. 140.

„ *Nederlanden, die by de Unie en de handha-*
„ *vinge van de Gereformeerde Religie ſullen*
„ *blyven, ende namentlyk den Ridderſchap,*
„ *Edelen ende Regeerders van de Steden van*
„ *Hollant ende Westfrieslant, repreſenterende*
„ *de Staten* van denzelven Lande, gehouw ende
„ getrouw te weſen; dat wy *de Ordonnantien*
„ *ende bevelen* van de voorſz. *Heeren Staten Ge-*
„ *neraal, den Raed van State, tot de Generale*
„ *Regering* van den voorſz. Lande gecommit-
„ teert, ofte nog te committeren, in 't gene-
„ raal, *ende van de Staten van de voorſz. Pro-*
„ *vincie van Hollant* in 't particulier, ſullen na-
„ comen, ende by den Overſten, Capiteynen en
„ allen anderen, onder onſen gebied ſtaende,
„ ſullen doen nakomen, en agtervolgen na be-
„ hooren. Soo waerlyk helpt ons God Almach-
„ tig." De Gelderſche Afgezondenen voegden hier onmiddelijk bij: „ Dies verklaren die van
„ Gelderlant, dat zy verſtaen, dat deezen Eed
„ niet ſal praejudicieren ofte contrarieren het
„ Tractaet, met hare Majeſteyt gemaeckt." En dit ſcheen hij zeker niet te doen, zooverre *de Staten Generaal* er in gekend raakten: ſchoon dit meer zag op 't Recht *van den Raad van State.*

En dit heeft zoo voordgeduurd, ook volgens *van Slingeland*, tot het einde van 't jaar 1620.; en men kan uit die verplichtingen vele ophelderingen afleiden omtrent het gebeurde te Utrecht, gedurende de Kerkgeſchillen, met Oldenbarneveldt, de aanneming van Waardgelders in 't Sticht, enz. welke zaken wel eens buiten de aandacht blijven. De uitdrukking, in het formulier gebracht, *de bevelen — van de Staten van Holland*

in 't particulier — te zullen nakomen — is zekerlijk met goed overleg, en niet vergeefs of zonder reden daarin gebracht. Gelijk ook niet vergeefs in de *Instructie* der *Staten* van Utrecht, §. XXXVI. en XXXVII. Maurits belofte deed, van te zorgen, dat *de Staten van Holland* niets in 't Sticht deden, 't welk tegen de beloofde Artikelen streed, maar dat hij zulks zoude tegengaan. (bl. 108.) En 't is zeeraanmerklijk, dat de Heer *van Barneveldt* onder de tegenwoordige Leden was, toen deze Eed in de Staten Generaal is *geärresteerd.*

De verplichting daaruit.

Hieruit nu rees die verplichting, dat de Stadhouders, hoezeer in dienst van de afzonderlijke Gewesten, uit kracht dezer Belofte, steunende op den band der Utrechtsche Unie, ook verbonden wierden aan- en betrekking hadden tot het geheele Bondgenootschap, en wel in de eerste plaats, ten opzicht van 't algemeen *Bewind*, gehoorzamen moesten aan de bevelen van de Algemeene Staten. Hoeverre nu die verplichting zich uitstrekte, verklaren de Staten van Holland zelve in hun antwoord aan Hohenloo, den 2 Febr. 1590. Waarvan hierna (66).

Maurits, Stadhouder van Gelderland, en zijne Commissie.

Wat *Gelderland* betreft: ik heb in 't IIste Deel bl. 426. (in de *Bijlagen*) aangewezen, dat in 't jaar 1581. Graaf *Willem van den Berg* door de Staten Generaal aldaar tot Stadhouder is aangesteld, bij *advise van Prins Willem I.* en de anderen *van den Raad van Staat*; dat ook *de Commissie* door hun verleend is, en *Eed* en *Weder-Eed* door de Staten van Gelderland gedaan is.

Dit

(66) Zie VAN SLINGELAND, D. I. bl. 141.

Dit zelfde heeft ook plaats gehad bij de aanstelling van *Adolf*, Graaf van Nieuwenaar en Meurs, gelijk ik D. II. bl. 138. bewees, en waartoe ik tot bevestiging nog kan voegen, het geen hiervan *bij de Staten Generaal* aangeteekend is (67). Toen nu deze overleed, wilden eenigen het opengevallen *Stadhouderschap* opdragen aan den Graaf van Culemborg (68), maar de meerderheid ging over tot *Maurits*, die op de *Oude Instructien* aldaar verkozen, en met *Eed* en *Wedereed* werd aangesteld (69). De Voorwaarden heeft BOR op den 10 Jul. 1590. waarbij Maurits beloofde zijn best te zullen doen, dat *Bommel* met zijne onderhoorigheid, het welk tot heden toe zich met *Holland* gevoegd had, weder aan Gelderland gehecht wierd. 't Welk naderhand geschiedde. Maar de *Commissie* zelve van den 16 Mei 1591. (70) werd insgelijks gegeven door *de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden*, die zulks zeiden te doen *bij deliberatie van den Raad van Staat*; doende den Eed in handen van den *Raad van Staat* (71). Dit kwam mede uit het Tractaat met Engeland. En zulks blijkt overtuigend uit den vroegeren Brief van den *Raad van Staat* aan 't *Hof* van Gelderland, van den 21 Dec. 1589. dien ik boven gewaagde, en om zijne merkwaardigheid met eene ophelderende aanteekening in de *Bijlage* geplaatst hebbe.

De

(67) Zie *de Bijlagen*, 6 Febr. tot 12 Julij 1584.
(68) BOR B. XXVII. bl. 14. d.
(69) Zie hier voren, D. II. bl. 139.
(70) Nog in wezen, in de Archiven van 't Huis van Oranje Nassau, op den 16 Mei 1591.
(71) BOR, *Bijvoegsel* op 't IV. D. bl. 32, 33.

De Hr. P. BOR B. XXXVII. bl. 17. c. zegt wel, dat hij *de Commissien ofte Instructien van die van Gelderland ende Overysſel, daerop zyne Excellentie de Gouvernementen van deſelve Provincien heeft aengenomen, niet en heeft — en geene zonderlinge moeite daarom gedaan heeft als onnoodig, naardien deſelve in ſubſtantie niet veel konden verſchelen, en de verandering alleen beſtaat naardat de gelegenheid der Provincien en derſelver Rechten, Coſtumen en Privilegien mag aangaan.* Doch men ziet hier, hoe belangrijk deze *Commissien* zijn tot recht verſtand van de Geſchiedenis. Ook valt hier optemerken, dat ter wederzijde *Eed* en *Weder-Eed* gedaan zij door *Stadhouder* en door Staten (72). Dusverre van Gelderland.

Van Overijsſel.

Zien wij de toedracht in *Overijsſel.* In dit Gewest had nog iets bijzonders plaats. In 't jaar 1577. den 19 Nov. had aldaar de Graaf van Renneberg, als *Stadhouder*, zijnen Lastbrief ontvangen van de *Staten Generaal*, en zulks op verzoek *van Ridderſchap en Steden* (73). Ook *de Graaf van Nieuwenaar* (74). Hiervan is mede weinig bekend. Maar de MSS. *Notulen der Staten Generaal* leeren ons de ganſche toedracht der zaak op deze wijze:

„ Den 12 Aug. 1584.

„ De voirſz. Sloet heeft voorts aengegeven, „ van wegen die van Overysſel, dat in den lesten

(72) Zie mijn IIde Deel, bl. 138, 139.

(73) Zie denzelven bij DUMBAR, *Analect. Med. aevi*, Tom. III. p. 494. Vergel. *Tegenw. Staat van Overijsſel*, D. I. bl. 217.

(74) *Tegenw. Staat*, D. I. bl. 219. Vergel. hier boven, D. II. bl. 126 (81).

„ ten Landdag aldaer by dezelve Provintie is „ goedgevonden, te verzoeken ende aentenemen „ den Grave van Moeurs voor *Stadholder*, *op 't* „ *welbehagen van den Heeren Staten Generael*, „ hebbende dienvolgens verzogt, dat dezelve „ Heren Staten hem dat zouden willen laten ge„ noughen."

„ *Is* goedgevonden ende ge-accordeerd, dat „ die voorf. Heere Grave van Moeurs worde *ge*„ *committeerd*, ende committeren denzelven mids „ dezen *Stadholder over de Provincie van Over*„ *ysfel*."

Toen nu deze overleed, meende *de Raad van State*, dat Hij uit het nog voorddurend Verdrag met Elifabeth bevoegd was, om de verkiezing tot *Gouverneur* te doen uit *drie perfoonen*, op benoeming der *Ridderfchap en Steden.* Maar de Staten van *Overijsfel* brachten hiertegen in, dat zij buiten dit Verdrag waren (75), en zij verzochten daarom de *Staten Generaal*, om, op hunne verkiezing van *Maurits*, als *Gouverneur* en *Kapitein Generaal*, eenen *Lastbrief* of *Commisfie* te verleenen. 't Welk zij dan ook deden (76). Die van Overijsfel fchijnen in die ftribbeling de hulp der *Hollandfche Staten* te hebben ingeroepen. Altans de zaak was aldaar een onderwerp geweest van raadpleging, en werd *verklaard*, *dat bij de Staten Generaal Brieven* van

(75) *Dit Verdrag nimmer te hebben aangenomen*, zegt de Heer DUMBAR, *Tegenw. Staat*, D. I. bl. 220.

(76) Deze *Commisfie der Staten Generaal*, die ik niet wete ergens te hebben aangetroffen, van den 8 Febr. 1590. is nog voorhanden op de *Lijst der Commisfien* in de Archiven van 't Huis van Orange-Nasfau.

van Commisſie op zijn Excellentie zullen mogen worden verleend. Dit leeren *de Registers van Holland* (77). Daar was dan geen verſchil, of *de Staten van Overijsſel, als zelf Souverein*, niet enkel hem benoemen, en ook die *Commisſie* verleenen zouden, maar of zij, behalve *de Staten Generaal*, ook nog kennen moesten *den Raad van Staat*. En de gansche zaak, en de bemoeienis van Holland met dezelve bewijst klaar het aandeel 't welk Holland nam, om, door de *Algemeene Staten*, het aanzien, 't gezag, en de macht van Maurits te bevorderen.

De Overijsſelſche Schrijvers tillen dit verſchil met den *Raad van Staat*, naar 't mij voorkomt, veel zwaarder, dan de hoofdzaak, waarop het alhier aankomt, *de Commisſie door de Staten Generaal*. Ik wete niet, of zelfs van dit hun Verſchil nopens *den Raad van Staat*, in de MSS. *Reſol. der Staten Generaal* wel eenig gewag voorkomt; maar hiertegen leveren dezelfde *Notulen* de handelingen op, die over 't geven der *Commisſie* aan Maurits een groot licht verſpreiden. Zie hier de woorden:

„ Den 8 Febr. 1590.

„ Die Gecommitteerden der Lantſchap van „ *Overijsſel* verthoonen, dat heure Principalen „ met eendrachtige Reſolutie goetgevonden heb„ ben, zyne Excell. te doen defereren het *Gou*„ *vernement* der voorſz. Provintie, vacerende by „ den dood van den welgeb. Graef van Moeurs, „ G. M. Ende dat zyne Excellentie van hen „ ontfangen hebbende contentement op eenige „ ſwaricheyden 't ſelue oyck heeft ge-accepteert.

„ Ver-

(77) *Reſol. van Holl.* 8 Febr. 1590.

„ Verſueckende mitsdien, dat d' Heeren Staten „ ſouden gelieuen zyne Excell. te doen depeche- „ ren *Commisſie in forma*, daertoe dienende. „ Is gereſolveert ende geconſenteert, dat men „ die verzochte *Commisſie* opten *naem van de* „ *Heeren Staten Generael* op zyne Excell. zal „ depecheren, ende zyne Excell. *gebuerlyck pre-* „ *ſenteren.*"

„ Dus verclaren die van Vrieslant hier inne te „ conſenteren, zo verre 't zelve niet directe en „ ſouden ſtryden tegen de gerechticheden van „ Vrieslandt."

Hier ziet men, dat de Gewesten allen gekend en geraadpleegd wierden over de Uitgave der *Gewestlijke Commisſie* aan *Maurits*. Alleen *Vriesland* ſtemde er in toe, met verklaring, dat dit hare Provintie geen nadeel zoude doen in 't recht op Overijsſel. Hoe plechtig nu deze *Commisſie* van wegens de Staten Generaal is overgeleverd, leeren de Notulen, 15 Febr. 1590.

„ Es gereſolveert, dat *de Commisſie* van het „ *Gouvernement van Overijsſel* zyne Excell. ſal „ werden gepreſenteert van wegen de Staten, „ *by een van elcke Provincie*, neffens die van „ *Overijsſel.* En hebben die van Vrieslandt ver- „ claert, daer inne te accorderen, voor zoo vee- „ le dezelve de Provincie van Vrieslant niet en „ prejudicieert."

Maar ook heeft Maurits hierop den Eed aan de Staten Generaal gedaan. MS. Notulen, *den* 16 *Febr.* 1590.

„ Syne Excell. comparerende in deſe Verga- „ deringe, heeft gedaen *den Eedt op de Com-* „ *misſie van 't Gouvernement van den Lande* „ *van Overysſel.*"

De Stadhouder van Vriesland, en zijne Commisfie.

Met Vriesland heeft het zelfde plaats gehad, en hebben de *Staten Generaal*, toen zij bij 't overlijden van Willem I., die ook op *Commisfie* der Staten Generaal zoowel als van *Matthias*, *Gouverneur van Vriesland* geweest was (78), op den 10 Nov. 1584. op verzoek der Staten van *Vriesland* eene *Commisfie* uitgegeven op *Willem Lodewijk*, als *Stadhouder en Kapitein Generaal*, volgens het *gewone* Formulier (79), 't welk zoo naaukeurig gevolgd wierd, dat, daar de Friefche Landdag hem benoemd had tot *Stadhouder en Gouverneur*, het Formulier alleen den naam van *Stadhouder* gebruikte. Ook dit is in de *MS. Notulen der Staten Generaal* breeder te vinden. Zij luiden aldus: *den* 12 *Nov.* 1584.

„ Gezien by myne Heeren de Generale Staten „ *Copie* van zeeker Acte van den 16 Oct. lestleden, van de Volmagtigden van Oostergoe, „ Westergoe, Sevenwolden ende de Steden, „ reprefenterende de Staten van Vrieslant, ver„ zoekende te hebben voor abfolut Gouverneur „ den welgeboren Heere, Heeren *Willem Lo„ dewich*, Graaff tot Nasfauwen, in de plaatfe „ van wylen hooghlöflyker memorie fyne Ex„ cellentie, wiens Lieutenant hy is geweest, „ hebben hen daermede geconformeert, ende „ dienvolgende den voorfz. Heere Graeff als „ *Gouverneur* over de voorfz. Provintien ge„ committeerd ende geordonneerd, daer *af te „ depecheren* in forma behoorlyke Commisfie."

Wat

(78) MSS. Notulen der Staten Generaal, den 10, 11 Jun. 1580.

(79) SCHWARZENB. *Charterb. van Vriesland*, D. IV. bl. 512.

Wat eindelijk den Stadhouder van *Groninge en Ommelanden* betreft: deze heeft ook zijne *Commissie* van de *Staten Generaal* ontvangen; 't welk voordgeduurd heeft tot het jaar 1620. Althans ik leze in de *MS. Notulen* of *Resol. der Staten Generaal*, den 10 Mei 1584. deze aanmerklijke woorden: „ *belangende 't verzoek, van te committeren Graef Willem Lodewich tot Gouverneur, mits assignerende syn Tractement op de Verdingen* (80), *syn gedepecheerd Vosbergen, Balcx ende Kaminga, omme te communiceren met syne Excellentie.*" Dat *Willem Lodewyk* zijne *Commissie*, na 't veroveren van Groninge, in der daad van de Generale Staten verkreeg, staat duidlijk in 't 5de Art. van '*t Tractaat van Reductie van Groninge* 1594. (81), waarin bedongen wordt: *Dat de welgeb. Heere Graeff Willem Lodewyck van Nassau enz. als Stadthouder ende Gouverneur der Stadt Groeninghen ende Ommelanden, luyt de Commissie der Heeren Generaele Staten, erkendt, aengenomen ende ontfanghen sal worden.* Dat Hij ook aldus ontvangen is, wijzen de MSS. *Resol. der Staten Generaal* uit, op den 22 Junij 1595. „ *Is ter nominatie* van de Heeren Staten *van Stad ende Ommelanden* van Groningen ge-accordeert, dat men van wegen *de Heeren Staten Generael* de welgeboren Heere *Graef Willem* van Nassau sal geeven *Commissie* als Gouverneur ende

De Stadhouder van Groninge en Ommelanden.

(80) Welke deze *Verdingen* geweest zijn, is mij niet gebleken. Doch zie aant. 82.

(81) Zie Mr. H. L. WICHERS, *Verklaring van het Tractaet van de Reductie der Stadt Groninge enz.*, D. I, Verkl. bl. 29.

de Capitein Generael van deselve Provincie, ende dat met sulcken Tractement als na proportie syne Excellentie [versta Maurits] getracteert wordt." (82)

Waarop onmidlijk volgt:

„ De Gedeputeerden van Stadt ende Ommelanden van Groningen *consenteren* voor dit maal ten respecte van syne Genade sonderlinge diensten ende genadige welmeeninge, dat *de Commissie* alhier van de Heeren Staten Generael, staande nogthans als recht *d' Instructie* tot de *dispositie* van de voorsz. Stadt ende Ommelanden, *gedepecheerd* ende gegeven zal werden metten expressen bedinge ende voorbehalt, dat zulcx hen verder in egeen consequentie getogen, maar dat die voorn. Provincie kumstiglyck *in 't committeren eenes Stadhouders 't zelve recht* (83) zal behooren te hebben ende behouden, dat by *andere geunieerde Provincien* als dan gebruyckt ende geobserveerd word, versoekende daervan Ac-

(82) 't Is mij niet onwaarschijnlijk voorgekomen, dat dit beding der *Proportie* zag op de bedongen *evenredige* Verplichting in 't *Tractaat van Reductie*, dat Groninge en Ommelanden zoude dragen *nae advenant van andere contribueerende Provincien.*

(83) Daar alhier gesproken wordt van *de benoeming* van Graaf *Willem*, door de Provincie van Stad en Lande, en onmiddelijk volgt het Besluit der Staten Generaal, om hem op die *benoeming* de *Commissie* te geven: zoo wordt het moeilijk te verstaan, hoe hier dan van *voorbehouding* en van *consent voor dit maal* kan gesproken worden; maar dewijl er aanstonds op volgt; dat zij *in 't committeren eens Stadhouders het zelfde Recht voor* zich bedingen als de andere Provincien, zoo wordt dit eenzins klaarder. 't Recht, dat de andere Provincien toen nog hadden, bestond hierin, dat elk voor zich

Acte, die hen is geaccordeerd, voorbehoudende een yder zyne gerechtigheit. Ende zyn gecommitteerd de Heeren Brienen, Nyvelt, ende Rengers, met den Griffier, om den voorn. Heere Grave den gewoonlyken Eed, als *Gouverneur* ende *Capitein Generael* voorsz. aftenemen." Waarop onmiddelijk volgt de afgeleide Eed:

„ Eedem die post prandium.

„ Den welgeboren Heer Graaf Willem van Nassau heeft *gedaan den Eed als* Gouverneur ende Capitein Generael van de Provincie van Stad en Ommelanden van Groningen en Ommelanden, in handen en ter presentie van de Heeren Brienen, Van der Heyde, Nyvelt, Alting; Absent Rengers. Hiertegen heeft Alting overgegeven seker Protest, hangende aen de Liasse." (84)

Na den dood van Graaf Wilhelm, in 't jaar 1620. heeft dit zelfde ook plaats gehad. De Pro-

zich een Stadhouder niet enkel *kon benoemen*, maar ook *committeren* en *Instructie* geven, mits de *aggreatie* en bijkomende *Commissie der Staten Generaal.* Dit schijnt hier bij *Groninge* niet gedaan te zijn; en 't Tractaat van *Reductie* 1594. bracht alleen mede, dat *Graaf Willem* erkend zoude worden naar luid *der Commissie* der *Staten Generaal*, zonder van voorgaand *committeren* door de Provincie te spreken. Dit dan schijnen zij nu voor 't vervolg ook te bedoelen en te bedingen. En dit Recht hebben zij in 't jaar 1620. bij *'t benoemen en committeren* van Maurits naderhand ook gebruikt. Zie *de Bijlage*, den 31 Dec. 1620. waar gezegd wordt, dat zij hem hadden *gekoren*, en verzochten om *Commissie*, *in wettige forma*, *beneffens die van de Staten van Stad en Lande*, *op de Instructie*, *bij zijne Excellentie geaccepteert.*

(84) Dit *Protest* zal mogelijk betreffen 't aangemerkte in de vorige *nota*.

Provincie van Groninge *benoemde* en *committeerde*, en de Staten Generaal verzagen ook toen nog met hunne *Commissie* den Prinse *Maurits*. Doch dit geschiedde toen voor de laatste maal.

De Stadhouder van Wedde, enz. en Commissie.

Met de Heerlijkheid van *Wedde* en *Westwoldingerland*, als mede 't Landschap *Drente*, was dit eene geheel andere zaak. *Maurits* werd ook in beiden tot Gouverneur en Kapitein Generaal, bij *benoeming* en *Commissie* der Generale Staten aangesteld; maar dit geschiedde, omdat *Wedde en Westwoldingerland* was eene *Heerlijkheid* op zich zelve, behoorende onmiddelijk onder de *Generaliteit*; en 't Landschap *Drente* stond in naauwe Bontgenootschap met dezelfde Generaliteit (85). Maar 't aanmerklijkste, en dat mogelijk bij niemand opgemerkt is, bestaat hierin, dat de Commissie van *Drente* in 't jaar 1596. nog regelrecht ging op naam der Staten Generaal; maar dat hiertegen dezelve in 't jaar 1621. uitging op naam van *den Drossaerd en Gedeputeerde Staten des Landschaps Drente* (86).

Die Commissien allen van de Staten Generaal.

Dat nu die Commissien van *Gewestlijke Stadhouders*, te dier tijd, gegeven zijn door *de Staten Generaal*, schoon de *Benoeming*, benevens de *Instructie*, het werk ware van de afzonderlijke Gewesten, was geen bloot *erreur* (87), maar vloeide voord uit de begrippen over 't *Staatsbewind* van dien tijd. Toen deze begrippen

(85) Zie de *Bijlagen*, 16 Aug. 1596.

(86) Uitwijzens de *Commissie*, daarvan zijnde in *de Lijst* der *Archiven* van 't Huis van Orange-Nassau, 1621. den 10 Jan.

(87) Zoo als het genoemd wordt bij den Schrijver van *Oldenbarneveldt's Eer verdedigd*, 1773. bl. 37.

pen allengskens veranderden, zoo veranderde ook dit; en het kan zeerwel zijn, dat het ontſlag van 't *Verdrag* met Engeland, waaraan de Hr. van Oldenbarneveldt in 't jaar 1616. de laatſte hand leide, hiertoe naderhand den Gewesten de handen ruimer liet, als niet meer aan *den Raad van Staat* gebonden (88). Mogelijk heeft ook het meerdere licht, 't welk *de Verantwoording* van den Heer H. DE GROOT over de gronden of begrippen der afzonderlijke *Souvereiniteiten* der Gewesten, geſteld tegen die der *Staten Generaal*, en van den *Raad van State*, verſpreid heeft, de oogen der Gewesten geopend, of de denkbeelden daarheen geleid, om geene *Stadhouders* na Maurits dood meer te ontvangen uit de hand of uit den boezem der *Algemeene Staten* bij *Commisſie*, en die dus niet meer bij 't ſlot hunner *Commisſie* behoefden te zeggen, dat zij *zulks tot dienst van den Lande bevonden te behooren* (89). Maar ook die overgang viel vrij gemaklijk, naardien en *benoeming* en *Inſtructie* toch bij elk Gewest was; en het ſcheen dus bij 't overlijden van Maurits in 1625. zeergepast, om *de Commisſie*, ook zelfs bij Holland,

(88) Evenwel zoo niet, dat dit Verdrag met Eliſabeth hiervan de oorzaak was. Dit ontkent zelfs de Hr. VAN SLINGELAND D. IV. bl. 100. die het gebeurde tusſchen Overijsſel en den Raad van Staat, in 't jaar 1590. over 't aanſtellen van Prins Maurits, en zijnen Eed aan, en Commisſie van de Staten Generaal zegt te zijn *een evident bewijs, dat de Stadhouders van de Provincien geoordeeld wierden te ſtaan onder de Generaliteit*, ZELFS *buiten relatie* TOT HET TRACTAAT MET ENGELAND.

(89) Zie mijne Aanteek. op de *Bijlage* 1590. den 2 April.

land, uit te vaardigen, zonder eenigen, mij bekenden, tegenftand of bedenkingen van de zijde der *Algemeene* Staten, en nog minder van den *Raad van Staat*, die dit recht te voren gehad had. Dit zelfde beftemt ook de Hr. *Van Slingeland* (90), zeggende, „ dat na het jaar 1620. het geven van *Commisfie van Generaliteits wege aan de Stadhouders, en het beeedigen derzelven, in ongebruik is geraakt* —."

Ook in Holland. Maar nu is de Vraag: Heeft Prins *Maurits* dan ook *in Holland* zijne *Commisfie* gehad van *de Staten Generaal?* en moest Hij als zoodanig dan ook den Staten Generaal den *Eed* doen? Ik antwoorde, wat den *Eed* betreft, dien Eed heeft *Maurits*, als Stadhouder van Holland, wel degelijk gedaan, aan en in de *Staten Generaal*. Dit leert zelfs de Heer *Van Slingeland* (91), daar hij in algemeene bewoording fpreekt *van de zonderlinge relatie der Stadhouders van de Provincien tot de Generaliteit*, en er, zonder eenige uitzondering, bijvoegt, dat *de Stadhouders — tot het jaar* 1620. *incluis, bij de Generaliteit, op nominatie van de Provintien aangefteld, van* COMMISSIEN *voorzien en* BEËEDIGD *zijn*. Dit leert ook het Formulier *van den Eed* zelf, 't welk federt het vertrek van Leicester, 1 Junij 1588. ook *voor den Gouverneur van Holland* bij Hun Hoog Mogenden gearrefteerd, en boven bl. 112. aangehaald is, en waarop ook gedoeld wordt in de *Refolutien van Holland*, op den 14 Septemb. 1588., luidende onder anderen: *Wij beloven en zweren den Staten Generaal* —

ge-

(90) D. IV. bl. 102.
(91) D. I. bl. 139. feqq. en D. IV. bl. 98—102.

gehouw en getrouw te wezen — — en de Ordonnantien en bevelen van de Staten Generaal, den Raad van Staat, in 't generaal, — te zullen nakomen. — Ook kwam dit overeen met den geest dier tijden, en met de regelmatige afklimming van onderwerping. Want moesten zelfs *de Gecommitteerde Raden van Holland*, na Willems dood, bij *Instructie* van 12 Oct. 1584. gehoorzamen aan de bevelen van *Maurits*, als het toenmalig hoofd van *den Raad van Staat* (van wegen de Staten Generaal aangesteld); bracht daarna de *Instructie* van Prins Maurits zelve mede, dat hij gehouden was, *als Gouverneur, Kapitein en Admiraal, behoorlijk te respecteren den Gouverneur Generaal*, die door Elisabeth zoude gezonden worden, en NB. *de bevelen van dien Gouverneur Generaal en van den Raad van Staat, trouwelijk na te komen,* BINNEN *de limiten van zijn Gouvernement van Holland en Zeeland* (92): zoo lag de grond hiervan in *de Opperhoofdigheid*, die den Staten Generaal over dien *Raad van Staat* zelve toekwam; aan welken *Maurits* in Holland dan ook zoowel als de andere *Gewestlijke Gouverneurs* onderworpen was, doch met dien verstande, dat de Staten Generaal noch de Raad van State geene bevelen aan de Gewestlijke Staten konden zenden dan door dien *Gewestlijken Stadhouder*, in alle die zaken, waarover de *Commissie* liep. Maar nu komt hier de gewichtige vraag; of er *waarlijk* zulk eene *Commissie* voor Holland door *de Staten Generaal* aan Maurits uitgegeven zij, en of hier blijk van zij?

(92) Beide ook bij *Slingeland* aangehaald, D. I. bl. 138—140.

zij? En zoo niet; wat daarvan de reden zijn mag? Laat mij dit onderscheidenlijk beantwoorden! Dat de Staten Generaal Maurits bij *Commissie* aanstelden als *'t Hoofd* van den *Staatsraad* (93); — dat de Staten van Holland Hem kort daaraan de *Commissie* en *Instructie voor zich* gaven als Gouverneur van *Holland* (94); — dat de Staten Generaal daarop hem met de andere Stadhouders onderwierpen aan *de bevelen* van den *Gouverneur Generaal* (Leicester), zoo in het *Regerings-* als *Krijgsbewind* (95); — dat, na 't vertrek van Leicester, 1588. de Raad van Staat, bij *Instructie* Art. XVIII. belast werd toetezien, dat *alle de Gouverneurs*, en dus ook *Maurits*, den Eed deden aan de Vereenigde Staten (96); dat vervolgens Prins Maurits, als Hollands Gouverneur, van dien Eed aan Leicester ontslagen, den Eed aan *de Staten Generaal* afleide: dit bleek alles boven (97): doch hiermede is mij nergens bewijs voorgekomen van eene *vormelijk* gegeven *Commissie* (98). De reden hiervan schijnt te zoeken daarin, dat, dewijl Maurits, die eerst aan 't *Hoofd des Staatsraads* stond, en daarna op last der Generale Staten, dus ook van Holland, bij Leicesters tijd, regelrecht onderworpen geraakte aan de bevelen

van

(93) Zie boven, D. II. bl. 7.
(94) Bl. 45.
(95) Bl. 129.
(96) D. III. bl. 9.
(97) Zie D. II. bl. 456. en VAN SLINGELAND D. IV. bl. 101.
(98) Dit bestemt ook de Hr. VAN SLINGELAND, D. IV. bl. 101.

van den *Gouverneur Generaal*, men het niet noodig zal gekeurd hebben, om hem ter Staten Generaal eene nieuwe *Commisfie* te geven, mits *Hij* flechts na Leicesters vertrek, den Eed *ter Generaliteit* afleidde, volgens het *Formulier*, waarbij hij gehoorzaamheid *den Staten Generaal* beloofde: verfchillende daarin dan alleen van de overige Stadhouders in *Gelderland*, *Utrecht*, *Overijsfel*, enz. die te voren zulke hooge Posten niet bekleed hadden, en die na Leicesters tijd eerst aangefteld wierden. Ook kan de Partijzucht van later dagen wel gemaakt hebben, dat dit ftuk, 't welk zooveel licht aan 't gebeurde van 1618. en 1619. bijzet, als eene eerfte waarheid, bij de Hiftoriefchrijvers niet zoo klaar geboekt of vermeld zij, namelijk, dat Maurits, beiden in 't *Sticht* en in *Holland*, ja ook elders, als *Gouverneur* of Stadhouder, bij trapklimming, zoowel, en in de eerfte plaats moest gehoorzamen *de Bevelen der Staten Generaal* en den *Raad van Staat* als die *der Provincien*; als mede dat Holland zich even zoo weinig vermogt te fteken in zaken van 't *Sticht*, als het *Sticht* in zaken van *Holland*, zoo in 't *Politike* en *Justitieele* als in 't Militaire; maar dat zij in beiden ook nog *den Generalen Staten* en hunne orders onderworpen bleven. 't Is waar, de Hr. *van Slingeland* (99) heeft hiervan iets gezien, maar hij bepaalt die betrekking *van Maurits* en der andere Stadhouders ter *Generaliteit* alleen tot *de militaire qualiteit en het Provinciale Kapiteinfchap*, en beroept zich ook op de tweederlei *Tractementen* op den *Staat van Oorlog* en *der Provinciale Kas*. Bedenking.

Doch

(99) D. I. bl. 139.

Beantwoord. Doch de woorden *van den Eed*, en die der *Commisfien* zijn, mijns bedunkens, te klaar, om daaraan die bepaalde en bekrompen beteekenis te hechten. En daar de onderwerping des Stadhouders *Maurits* in Holland, voor 't jaar 1588. aan den *Gouverneur Generaal*, die van wegens de Generaliteit handelde, naar mijn inzien zoo duidlijk is bewezen: zoo is nergens blijk, dat deze onderwerping sedert is weggenomen, maar eer regelrecht versterkt. Immers, de Gewesdlijke Stadhouders beloofden, in 't jaar 1588. de *Ordonnantien en bevelen van de Staten Generaal*, *den Raad van Staat*, *tot de Generale Regering* van de Landen *gecommitteerd* in 't generaal, en *van de Staten van Holland*, enz. in 't particulier, *te zullen nakomen.* Dit beloofde Maurits, zonder bepaling. En hieraan beneemt niets de bijvoeging, van die *te doen nakomen bij de Overften*, *Capiteinen en allen anderen*, *onder* ONSEN *gebied ftaande;* alzoo de benaming *allen anderen* hier eene ruimer beteekenis in zich besluit; die ook zijne verklaring krijgt uit de *Commisfie* zelve ter Generaliteit, welke de *bevelgeving* zeeralgemeen ftelt, om *het Gouverneur- en Capiteinfchap te bedienen — en voords generalijk in de* REGERING *van den Lande — te doen alles dat een goed en getrouw Gouverneur en Capitein Generaal behoort te doen, — en in alle voorvallende zaken met de Staten Generaal en den Raad van Staat te houden goede correspondentie — tot het welvaren van den Lande*, met *bevel*, gelijk dit in *de Utrechtfche Commisfie* ftaat, aan *alle Maarfchalken*, *Drosten — en andere Ambtsluiden*, mitsgaders *de Regeerders van Steden en Dorpen — Hem* (Maurits) *te*

obe-

obedieren en te gehoorzamen. Dit waren toch geene Krijgs- maar *Politike en Justitieele Ambtbedienden.* Zelfs brengen de woorden dezer *Commissie* der Staten Generaal voor Maurits den 2 April 1590. te Utrecht uitdruklijk mede, dat die Provincie *onvoorzien was van Gouverneur en Captein Generaal, tot goede directie, zoo van den Krijgshandel, als van de* REGERING EN JUSTITIE. Ook erkent de Hr. *van Slingeland* zelve, dat tot het jaar 1620. *incluis* bij de Generaliteit, *op nominatie der Provincien de Stadhouders* zijn aangesteld, van *Commissien* voorzien en beëedigd; en hij zondert die van *Holland* niet uit, en haalt verscheiden *Resolutien* der Staten Generaal tot aan het jaar 1620. aan, waarbij de Gewestlijke Stadhouders in Utrecht, Overijssel, Vriesland, Groninge, Gelderland, tot aan dat jaar 1620. hunne Commissien van de Generaliteit ontvingen (100). Maar 't geen, mijns bedunkens, alles afdoet, is,

1°. Dat de *Artikelen* en *Conditien*, waarop *elke Provincie* eenen *Gouverneur* koos en aannam, na Leicesters vertrek, uitmaken den grond, waarop de Generale Staten hunne *Commissie*, in algemeene bewoording, uitgaven, en welke bewoording dus aangemerkt wordt, als in hunne *Commissie*, stilzwijgende en zonder uitname, ingevlochten.

2°. Dat, indien hier eenige uitzondering gemaakt ware, en dus die Commissie der Staten Generaal alleen het *militaire* betroffen had, en de *militaire* Werkzaamheden des Stadhouders alleen raakte, zoo als Slingeland meende; zulks uitdruklijk had moeten gezegd zijn.

3°. Dat

(100) Vergel. Hop D. IV. bl. 99—100.

3°. Dat dit dan nog maar alleen konde gelden in die *Commisfien*, waarin de Ambten van *Stadhouder* en *Kapitein Generaal* te zamen gepaard gaan. Maar niet in die, waarbij hij enkel als *Gouverneur*, en niet als *Kapitein Generaal* gesteld wordt, zoo als in *Overijsfel* en *Vriesland*, (bl. 117. enz.) en hoe dan met den Eed zelve, terwijl in *de Resolutie der Staten Generaal*, (bl. 112.) ronduit gezegd wordt, dat *Maurits* den Eed als *Gouverneur* van *Stad, Steden en Lande van Utrecht* gedaan heeft, zonder eens *het Kapiteinschap* te roeren.

En wat 4°. het *Eedsformulier* zelve betreft: dat hij zorgen zal, dat de Kapiteinen en Overften de bevelen van *de Staten Generaal*, *Raad van State*, *en Staten van Holland*, zullen *nakomen*; deze bevelen waren zoo wel *Politiken* als *Militairen*, en als hij beloofde de *Politike* bevelen *van Holland*, *Utrecht*, enz. te doen nakomen, zoo beloofde hij teffens ook die der Staten Generaal te volgen, en door zijne Overften te doen volgen, alleen met dat onderfcheid, dat de *trapklimmende* gehoorzaamheid hier moest in acht genomen, en bij onverhoopte botzingen van tegenftrijdige bevelen, die toen nog weinig te voorzien waren, als dan maar de regelen van 't algemeen Staatsrecht bij trapklimming moest gehandeld worden; gelijk dit in alle gevallen plaats heeft, waar hooger en lager bevelen gegeven worden.

Eindelijk 5°. dat, indien men den Heer van Slingeland al konde toegeven, dat alleen het *Militaire* bedoeld wierd, als dan ook zeker wordt, dat de eene Provincie zich met de andere *in 't Krijgswezen* niet mogt bemoeien of zich daarin fte-

ſtrekken, maar alles overlaten moeſt aan de *Staten Generaal* en de *Stadhouders* dier Gewesten, die hierin zich den bevelen der Algemeene Staten of den Raad van Staat moesten onderwerpen.

En wat betreft het Bewijs, 't welk de Heer van Slingeland (1) daarbij ontleent uit de betaling van *'t Militaire Ambt* des Stadhouders uit *de Kas der Generaliteit*, en van zijn *Politiek* Ambt als Gouverneur, ten laste der Provincie, tot welke Hij alleen betrekking hadde: zulks doet bij mij weinig uit, dewijl de Stadhouders, als *Kapiteins Generaal* der Provincien, volgens van Slingeland, altijd *onder de hooge Krijgsofficieren van de Generaliteit geteld worden*, 't welk in het ander Ambt niet zoodanig was.

Men ziet dan in dien tijd den Staten Generaal toegekend het Oppertoezicht in alle de Provincien, in zaken van *het Uitvoerend Bewind*, en zulks door middel van elks Gewestlijken Gouverneur of Stadhouder, zonder onderſcheid van *Militaire* of *Politike* Macht; en dat dit voordduurde tot het jaar 1620. toen nog op den 31 Dec. bij de Generale Staten Prins Maurits als Gouverneur van de Stad Groninge en Ommelanden is aangeſteld (2); maar ſedert welken tijd de Gewestelijke Staten hunne afzonderlijke Souvereiniteit, ook in dezen opzichte, volledig handhaafden. Daar nu dit begrip eenen gewichtigen invloed moet gehad hebben op vele gebeurde zaken, vooral op die in Holland, in 't jaar 1618. en

(1) D. I. bl. 139. en D. IV. bl. 98.
(2) VAN SLINGELAND, D. IV. bl. 101.

en 1619., zal 't niet ongepast zijn, een oogenblik hierbij stil te staan, en den oorsprong van het hiervoren neêrgestelde begrip, 't welk naderhand verbeterd is, uit te vorschen. Men kan hier met eene bloote bespiegelende Staatkunde weinig afdoen, als de Geschiedkunde niet te baat komt.

Elk Provincie voorheen afzonderlijk bestierd.

't Is zeker, dat onder de Landsvorsten en Graaflijke Regering alle deze Gewesten wel aan den zelfden Souverein en Wetgever onderworpen waren, en de algemeene verplichting van verdediging tegen buitenlandsche Vijanden volgden; maar dat zij, wat de binnenlandsche aangelegenheden aangingen, door die Vorsten naar verschillende Wetten en Rechten, naar behoef hun voorgeschreven, gehandeld en bestierd wierden. Dit laatste echter niet in dien zin, dat Volk en Staten eene *Autonomia* of *Eigenheerigheid* op zich zelven hadden, met dien gevolge, dat Volk of Staten zelve de Wetten stelden; maar zoo, dat zij elk naar de Wetten en Rechten, hun door den Landsheer voorgeschreven, geregeerd wierden. Toen nu de dwingelandsche Regering van Alba Volk en Staten noodzaakten op zelfsbehoud verdacht te zijn; zoo bracht de dwang der Omstandigheden een naauwer Verband der Gewesten tot algemeenschaplijke Verdediging te weeg. Dit veroorzaakte het *Gentsche* Verdrag in 't jaar 1576. Dit gaf aanleiding tot *de Unie van Utrecht*, 1579. en vele latere Verbintenissen, waardoor die banden van algemeene Vereeniging en Verdediging door de Staten en hunne Gouverneurs nog naauwer werden toegehaald zoo in Krijgs- en Geldzaken, als in alles wat *de Ge-*

Hoe daarna vereenigd.

ne-

neraliteit van dien Verbande aangaat, gelijk elders gezegd wordt. De uitgestrekte en toenmaal noodige macht van een' *Gouverneur Generaal*, oulings gewoon zijn oog te laten gaan over alle de inlandsche behoeftens, wetten en gewoontens der Gewesten, gaf een groot gewicht en klem aan 't Uitvoerend Bewind der Gouverneuren in de Provincien. De Staten stelden het eerste voor zich in gemeenschap aan den Aartshertog *Matthias*, als Gouverneur Generaal. Deze Matthias had de macht over de *Gewestlijke* Stadhouders, en stelde Graaf *Jan van Nassau*, tot Gouverneur van Gelderland. Na hem volgde *Willem I.* van Orange; en toen de nood drong, gaven zij evenvolle, ja nog meer macht, aan den Hertog van *Anjou* en *Alenzon*. De verlegenheid hooger klimmende, en de nood niet toelatende om op alles zoo naaukeurig te letten, plaatste men na Willems dood zijnen Zoon Maurits aan 't hoofd van den Raad van Staat. De Instructie daaraan gegeven, Art. XI. bracht mede, dat aan hun stond de aanstelling *van de Stadhouders*, schoon *ter benoeming der Provincien.* Hierop beriep men in 't jaar 1585. uit Engeland den Graaf van *Leicester*; zij bekleedden hem met alle die macht, die *een Gouverneur Generaal* onder Keizer Karel in alle de Gewesten gehad had; zij onderwierpen zich aan hem met *alle de Gewestlijke Stadhouders.* Bij Art. XXIV. van 't Verdrag werd bepaald, dat bij overlijden van een *Stadhouder* twee of drie persoonen door de Gewestelijke Staten zouden genoemd worden; om er een uit te kiezen. De *Staten* van Holland deden toen zelve den Eed aan Hem; zij be-

Onder een algemeen Gouverneur.

valen, dat alle *Gewestlijke Ambtenaren*, van hooge tot lage, hem gehoorzaamheid zullen zweren in alle zijne bevelen, zoo *in politike*, *justitieele* als *pecunieele* en *militaire* zaken, gezamelijk met den Raad van State en de Algemeene Staten. De Staten van Holland laten Hem alle de Ambtenaren, zelfs *Boden van 't Hof van Holland* en *Deurwaarders* aanstellen; en groote Ambtenaren, gelijk *P. Buis* en *Reingoud*, door hem te recht stellen. De Staten Generaal werden beschouwd als dat Lighaam, uit welks boezem alle die machts-oefening gerekend wierd af te vloeien. Na Leicesters affcheid ontslaan de Staten Generaal, met medeweten van Holland, enz. alle die Gewestelijke Ambtenaren van den Eed, aan Leicester gedaan (3), met name *alle Gouverneurs* — *alle Presidenten*, *Raden*, *Officieren*, *Ontvangers*, *Baljuwen*, *Schouten*, *Marschalken*, *Drossen*, *Grietmannen*, *Magistraten*, *Edelen*, *Vasallen*, *Burgeren* — behoudende in volle kracht den Eed van getrouwheid aan de Vereenigde Gewesten, Staten, Steden, en Leden. — De Staten van Zeeland drukken dit aldus uit (4): „ dat uit kracht der Resolutie der Staten Generaal in 't Plakaat van den 12 April 1588. *die van de Admiraliteit*, *en alle anderen*, *den Lande dienende*, *zijn gecontinueerd in hunnen dienst en Eed.*" Men schijnt zelfs te moeten geloven, dat het algemeen begrip was, dat, dewijl alle die *Leicesteriaansche Commisfien* oorspronglijk kwamen van de Generale Staten, dezelve ook bij *de Generale Staten vernieuwd* moesten worden. Dit

De macht der Staten Generaal.

een

(3) Boven D. II. bl. 456.
(4) *Notulen van Zeeland* 1591. bl. 147.

ten minsten was nog in 't jaar 1591. duidlijk het verstand van Zeeland in de Commisfien der Admiraliteit. De *Notulen van Zeeland* 1591. bl. 57. zeggen dit uitdrukkelijk: „ *De Staten van Zeelant — houden, dat die Commisſien, daer die van der Admiraliteit alhier op dienen, hoewel die by den Grave van Leycester, H. G. verleent zyn, nochtans van de Generale Staten* ORIGINELYCK SPRUYTEN, *ende mits die continuatie by de Generale Staten daer aff gedaen, te meer voor zulck geacht moeten worden.*" Zij ſtrekken dit zelfs uit tot het beheer van 's Lands penningen, die tot de openbare Verdediging ter Admiraliteit inkwamen, en wel naar dezen algemeenen grondregel (5): „ *Alſoo by alle de andere Provintien verſtaen wordt, alle de Commisſien by den Grave van Leycester binnen zynen leven gegeven, door zynen doot geëxpireert te weſen, ende nyet langer geraden gevonden, zonder Commisſie oft gemeene ordre van den Lande t' hebben, ende zonder in 's Lands Eed gebrocht te weſen, des gemeene Lants penningen te maniëren* — — — zal daarom — volcomelic gelast," — en 't Beſluit was: „ wordt generalick „ goetgevonden, dat die Commisſien behooren „ verandert te worden, ende *op den naam van* „ *de Generale Staten* gemaect ende uytgegeven."

En, ſchoon ik boven toonde, dat Holland, ſteunende op zijne zoo ſterk tegen Leicester beweerde Souvereiniteit, zich meer en meer zocht te onttrekken aan dat algemeen Bewind, en veel *op eigen naam* aanving, 't geen te voren of op 's Vors-

(5) *Notulen van Zeeland* 1589. bl. 37.

'S Vorsten naam of op dien van *den Gouverneur Generaal* geschiedde: zoo bleef echter nog lang het *denkbeeld* algemeen, dat in zaken van 't *Uitvoerend Bewind*, waar het de *Commisfien* van Gouverneurs, en andere hooge Ambtenaren en de Unie betrof, den Staten Generaal zoo niet de volle Souvereiniteit, ten minste, een zeker oppertoezicht; of wil men liever eene te zamenloopende machtoefening, die gelijk ftond met *voorkoming* (*praeventie*), toegekend wierd.' En verder fchijnen ook de Staten Generaal zelf hunne beweringe ook toen, en later, niet uitgeftrekt te hebben. Op dien grond ftelden zij nog in 't jaar 1620. een Gelderschman te recht (6). Ik kan dwalen, maar ik meene in dien zin van *Preventie*, bij de te rechtftelling van de drie gevangenen, de Heeren *Van Oldenbarneveldt*, *Hoogerbeets* en *De Groot*, te moeten opvatten het aanmerklijk Befluit der Staten van Holland, genomen den 30 Jan. 1619. waarin zij zeggen, *dat*, *nadien de Heeren Staten Generaal de faeke van de Gedetineerde* EERST *ter handen hebben genomen*, *ende foo verre by examinatie en anders in fyn getreden*, *dat men heur de kennisfe en* MEDE-JUDICATURE, *neffens Gedeputeerden uit defe Provincie niet en kan onttrekken*, — *men daarom voorbehouden de hoogheid*, *vryheid*, *en gerechtigheid van den Lande van Holland*, *in de Generaliteit fal mogen procederen tot* DELEGATIE. En zoo doende, zal men den fleutel hebben van 't voorzichtig, of liever *ontwijkend* oordeel, in deze zoo teedere zaak, van den Heer WAGENAAR, wanneer hij na 't verhaal der doodftraffe van den Advokaat, 't ver-

Toegepast op 't gebeurde 1618.

(6) VAN WYN, Aanmerk. op WAGEN. D. X. bl. 109-111.

verschil over de *rechtvaardigheid* of *onrechtvaardigheid* der Vonnissen over die Heeren, en mitsdien *hunne schuld of onschuld afhanglijk maakt* van dit ander Verschil, *of den algemeenen Staten de opperste macht toekomt over de Vereenigde Gewesten, dan of de Staten van elk Gewest, binnen elk Gewest de opperste macht hebben over alles, wat niet aan 't Bondgenootschap afgestaan is* (7). En men verstaat dan ook klarer, 't geen WAGENAAR bl. 380. verhaalt, dat de Heer Advokaat, *op dit verschillend begrip over de Opperste Macht* schijnende te oogen, in den jongsten nacht gezegd zou hebben: *Ik wil de Regters niet beschul-*

(7) De plaats luidt in haren ganschen omvang bij WAGENAAR D. X. bl. 379. aldus: *Ten besluite, 't gansche verschil over de regtvaardigheid of onregtvaardigheid der vonnissen, van welken wij spreeken, hangt af van dit ander, of den algemeenen Staaten de Opperste Magt toekomt, over de Vereenigde Gewesten, dan of de Staaten van elk Gewest, binnen elk Gewest, de opperste magt hebben, over alles, wat niet aan 't bondgenootschap afgestaan is. 't Laatste is* NU *'t gemeen gevoelen, en 't was ook 't gevoelen van Oldenbarneveldt en van hun, die 't met hem hielden. 't Eerste werdt, door Prinse Maurits en door veele anderen, staande gehouden. En wij hebben, bij eene andere gelegenheid, aangemerkt, dat dit stuk, ook in vroeger tijd, niet eveneens begreepen geweest is. Waarom het niet vreemd schijnen moet, dat men, deswege, ook in den tijd, waarvan wij handelen, verschillende gedagten hadt. Maar hieruit moest ook een verschillend oordeel volgen over 't gedrag der beschuldigden. Zo den algemeenen Staaten de opperste magt toekwame,* WAREN ZIJ, ZEKERLIJK, SCHULDIG, *omdat zij zig dikwils gekant hadden tegen de besluiten der Algemeene Staaten. Doch zo de opperste magt ware bij de Staaten der bijzondere Gewesten,* WAREN ZIJ ONSCHULDIG, *omdat zij niets gedaan hadden, dan op last dier Staaten, en binnen de paalen van derzelver gebied.*

fchuldigen; maar ik kom in eenen tijd, waarin men andere grondregels van Regeeringe volgt, dan men plagt; en dat de Prinfe, dit naderhand hoorende, hierop geantwoord zoude hebben: *De Advokaat heeft die Grondregels in den Staat niet gevonden; maar zoeken in te voeren.* De Hiftoriefchrijver laat aan het oordeel des onpartijdigen lezers over, wiens meening naast aan de waarheid kwame: en dit doe ik ook. Maar men veroorlove mij aantemerken, dat de Heer WAGENAAR, zoo al niet ter dezer plaatze, echter elders genoegzaam getoond heeft, dat hij deze macht den Algemeenen Staten niet toekende, maar veeleer in gedachten ftond, dat men in dien tijd *dat gezag wederom begon op te vijzelen* (8); maar zooveel ik wete, zwijgt hij *van die Preventie*, die Holland echter hier zoo duidlijk verklaart en erkent. Indien men evenwel dit verfchil uit het vroeger gegeven oogpunt inziende, mogt onderfcheid willen maken tusfchen de aanftelling der Rechtbank en benoeming der Rechteren, volgens de gronden der Regering, met Hollands toeftemming, toen nog geldende, en tusfchen eene te groote ftrengheid in het oordeelen over betwiste zaken, in zulk een gewichtig punt, en 't daarop gebouwde Vonnisfen van dat achtbaar en verdienstlijk Hoofd: zoude men mogen twijfelen, of men over 't gemeen, te dien tij-

(8) Dus zegt hij, in zijn *Verhand. over 't Stadhouderfchap*, bl. 10. *In 't begin der volgende Eeuwe* [XVIIde], *toen de meeste Provincien met Holland verfchilden over 't houden van een Nationaale Sinode, en toen Maurits zig bij de meeste Provintien voegde, begon men het gezag der Staten Generaal wederom hooger te verheffen.*

tijde, de wettigheid der Rechtbank en der Rechters wel zoo rechtstreeks betwist hebbe, of kunnen betwisten, hoezeer men het *vonnis des doods* ook moge afkeuren. Wanneer men toen die wettigheid betwijfeld had; gelijk na meerder licht en bedaardheid, hierover, op andere gronden, naderhand gedacht en geschreven is: hoe komt het dan bij, dat hiervan geene sterker verklaringen, aantuigingen, en tegenkantende betuigingen, of anderszins, gevonden worden, zelfs niet, bij *de Staten van Holland*, noch bij de Hollandsche Gerechtshoven, geheel anders, dan toen in 't jaar 1650. de Hollandsche Heeren door Willem II. gevangen gezet wierden. Toen deden de Hoven van Holland een' krachtigen aandrang bij den Stadhouder over dat gevangennemen (9). Hier tegen vindt men, dat in de zaak van den Advokaat, *de Staten van Holland*, na voorafgaande verklaring van onverminderde hoogheid van den Lande, te vreden waren met de aanstelling van 24 Rechters, mids dat een gelijk getal uit hun Gewest voor de helft gekozen wierd, waardoor Holland alleen *twaalf*, en de zes Provincien elk twee, dus te zamen 24, in die naderhand zoozeer veroordeelde Rechtbank gehad hebben. Dit verhaalt zelfs G. BRANDT (10), en voegt er uit de *Hollandsche Resolutien* bij het Voorstel, *dat aan de Gedeputeerden van Holland, tot de examinatie van de drie Gevangenen, Commissie bij de Generaliteit zoude worden gegeven, nevens de genen, die van* *de*

(9) Zie den Hr. VAN WYN, Bijlage B. bl. 20–24. in de *Nalezingen* op WAGENAAR, D. I.

(10) *Historie der Rechtspleging*, bl. 16, 17, 38–41.

aan *Fredrik Henrik*, Maurits Broeder, en aan *de Staten Generaal*, geen van drieën, hiertoe eenige aanleiding of bewijs. In den eersten, aan Maurits zelf, meldt hij, dat hij zonder eenig geweld of andere middelen te gebruiken, dan die eenen gevangenen man vrijstaan, zijne gevangenis ontkomen was. Hij grondt in die Brieven alles daarop, dat hij als Minister niets anders gedaan hadde, dan 't geen hem door zijne Meesters belast was, en hij naar de kennisse, die hij van de zaken had, geraden hadde, met bijverklaring, in den Brief aan de Staten Generaal, dat al het kwade, hem bejegend, of nog te bejegenen, hem nooit *zal afkeeren van de liefde, die ik* (zegt hij) *altijd hebbe gedragen, en naar mijn kleen vermogen betuigt, tot mijn Vaderlant; voor welkers vrijheid, rust en voorspoedt ik den Almogenden altijts bidden zal.* De Heer VAN WYN (14) noemt dit te recht: *Eerlijke, voorbeeldige, en altoos eerbiedswaardige woorden.* En dit komt volmaakt overeen, met het geen dezelfde H. DE GROOT nog in zijne Gevangenis op Loevestein den 15 Jan. 1621. schreef (15), *dat hij in de Republiek geene nieuwigheden bedoeld, en altijd geijverd had voor de handhaving van hun, van welken de Natuur hem tot* ONDERDAAN, *en zijn Ambt tot* DIENAAR *gesteld, en wien hij trouw gezworen had, blijvende bij de Vereenigde* Gewesten *en den Prinse die macht, welke, hun bij openbaar gezag en stem opgedragen, tot nog toe door hun geoefend was.*

Ik konde hierbij nog vele bewijzen voegen, die

(14) Aanm. op WAGEN. D. X. bl. 108.
(15) H. GROT. *Epist.* fol. 50.

die aantoonen, dat, wat men ook over de ſtrengheid der Rechtspleging in die tijden van partijſchap moge oordeelen, echter, toen ten tijde, er geene bedenkinge geweest zij tegen de *wettigheid* der Handelingen van de Algemeene Staten, zoo als dat, in latere dagen, bijzonder na de meer opgeklaarde Begrippen, uit de *Verantwoording* en de gevolgde Verandering in de denkwijze over de Macht der Algemeene Staten in de Gewestlijke Huishoudinge, heeft plaats gegrepen. Doch dit is buiten mijn oogmerk. Alleen moet ik nog een woord zeggen over den rang der *Staten Generaal*, betreklijk *Holland*, zoo als men die vroeger beſchouwde; ik ſpreke hier niet van den *rang* in dien zin, welke de aard der Unie van Utrecht medebracht, dat de Staten Generaal bij buitenlandſche Mogendheden werden geëerbiedigd als het geheele Lighaam van den Staat, werwaards zich de Ambasſadeurs begaven; noch in 't Stuk der Bevelen, betreklijk de zaken van oorlog, van algemeene beſcherming van opbeuring van algemeene geldmiddelen; als zijnde zaken, die of bij vorige toeſtemming, aan de Generaliteit waren toebetrouwd, of waartoe de Gewesten hunne ſtemmen ter Algemeene Vergadering uitbrachten: maar in dien zin, waaruit bijzonder in de jaren 1618, 1619. zulke gebeurtenisſen voordvloeiden; dat, namelijk de Algemeene Staten ook boven de bijzondere Staten uit waren in zoodanige aangelegenheden, die meer dan eene Provincie raakten, ten minsten, dat dit Lighaam den Voorrang moest hebben in alle voorkomende uiterlijke *Plichtbetooningen.* Het is zeker, dat men in die tijden zulke opgeklaarde denkbeelden hierover

 niet

niet hadde. Zulks dat men in een Werkje in 1622. 4°. uitgegeven en betiteld: *Bergen op den Zoom belegert — 1622. ende ontlegert*, eene Opdracht of toewijding vindt *aan de Hooge, Doorluchtige ende Mogende Heeren, Myn Heeren, de Staten Generaal; myn Heere den Prince van Oraengien, ende myn Heeren van den Rade van State*, SOUVERAINE HEEREN *der Vereenigde Nederlanden*; waarvan 't zonderlinge was, dat dit in Middelburg uitkwam, *met Octrooi van de Staten van Zeeland, die verzocht* waren bij *de Hoogmogende Heeren Staten Generael kennis te nemen van dat Boek*. En in de Opdracht zelve wordt ronduit gezegd, dat zij dit doen uit *eerbiedinge, die wy uwe Hooghe, Doorl. ende Ed. Mog. toedragen, als hooge ende Souveraine Overigheden van de vereenigde Provincien —. Want* (voegen zij er bij) *'t is door Gods genade, dat wy Uwe Hooge, Doorl. ende Ed. Mog. Souveraine Overheden hebben over ons gestelt; het is door Uwe H. D. ende Ed. M. weldaet, dat wy soo geluckelick worden geregeert, soo mannelick beschermt, ende soo wonderbaerlick verlost.* Het is ook zeker, dat en toen, en nog veel later tijd, in alle de openbare Kerkgebeden, de *Staten Generaal* in rang voor de Gewestlijke Staten gesteld wierden, 't welk eerst onder den Hr. Raadpensionaris J. de Witt in Holland veranderd wierd, en welks gevolgen ik in 't XXIste Hoofdstuk zal aanwijzen.

Maurits, in betrekking tot Holland. Dus verre dan zagen wij den *Stadhouder*, in zijne betrekking tot het Bondgenootschaplijk Bestier, en bijzonder ook tot het Bewind in Holland over 't algemeen. Zien we nog kortlijk zijne Ambtsverrichtingen in betrekking tot *Holland*, bij

bij hare deelen. En hier zal men mogelijk ontwaren, dat, hoe uitgebreider en aanzienlijker het vak en de grenzen van 't gezag van Maurits waren, in het *algemeen Bewind* over de Republiek, en zijnen invloed in de Staten Generaal en Raad van Staat: hoe naauwer men allengskens de grenzen zijner groote macht zocht intekrimpen en te bepalen, voor zoo verre het afzonderlijk den *Staten van Holland* betrof. Men moet hiertoe nu den Prins beschouwen, en als *Gouverneur* of *'t Hoofd der Uitvoering* in 't Politike, en als *Kapitein-* en *Admiraal Generaal* in 't Militaire, zoo te water als te land, beiden met *Commissie* en *Instructie.*

Wat het eerste betreft: hij was in Holland *Gouverneur* of *Stadhouder.* Te recht onderscheidt de Hr. VAN WYN (16) met anderen *Stadhouder* en *Gouverneur*, schoon deze namen naderhand in een gesmolten, of door elkander zijn gebruikt, zelfs bij Maurits leven, en schoon in 't vervolg *Stadhouder* in geenen anderen zin genomen is, dan de naam van *Gouverneur* onder Maurits medebracht. Het onderscheid lag, mijns bedunkens, hierin. *Stadhouder* of *Stedehouder* onder de *Graven* was 't zelfde als *plaatsbekleeder* of *plaatsvervanger* van den afwezigen *Souverein* of *Graaf*; maar *Gouverneur* beteekende een' *Opperbewindsman*, of *Bevelhebber*, of iemand, die onder een ander het Opperbestier of 't *Gouvernement* heeft en oefent. Als *plaatsbekleeder* van den Graaf had weleer een *Stedehouder*, bij afwezen des Vorsten, alle de macht, zelfs de *Wetgevende* Macht, in handen. Dit was

Maurits, in wat zin Gouverneur van Holland genoemd?

(16) Aanmerk. op WAGENAAR, D. XI. bl. 2.

was geen ander, die 's Vorsten macht uitoefende, buiten hem. Hij bekleedde het *Souverein* gezag van den afwezigen Graaf, zoo in 't *Wetgevende*, als in 't *Bestierende* Deel der Oppermacht, de Uitvoerende Macht genoemd; en dit overeenkomstig zijn *Last-* en *Berichtschrift*. Maar als *Gouverneur* of *Bestierder* had hij alleen de *Uitvoerende Macht*, en kon ook, bij de tegenwoordigheid des Vorsten, als de Graaf des begeerde, deze *Uitvoerende Macht* blijven bekleeden. *Stadhouder* was dan, naar de verschillende betrekking, of *meerder* of *minder dan Gouverneur*. Meerder was de Stadhouder, wanneer de Graaf afwezig was; want dan had hij ook de Wetgevende Macht; en die had hij als *Gouverneur* niet. Minder was de Stadhouder, als de Graaf aanwezig of in 't land was; want dan hield die plaatsbekleeding op; als dan was er geen *Stad-* of *Stedehouder* noodig, dan voor zoo verre de Vorst hem als Gouverneur het bestier of de *Uitvoering* bleef toevertrouwen of overliet: 't welk in zulk geval, onder den titel van *Stadhouder* wel mede begrepen wierd; doch allerzichtbaarst en zeker als dan plaats hadde, wanneer hij te gelijk als *Gouverneur* en *Stadhouder* werd aangesteld: gelijk dus Willem I. 1559, genoemd werd, *Gouverneur et Lieutenant General de nos Contez*. Maar onder de *Staten*, die of zelve of door hunne *Gecommitteerde Raden* altijd aanwezig, of tegenwoordig waren, kwam eigenlijk die *plaatsbekleeding* niet te passe; of ten minste berustte dezelve in 't vervolg bij die *Gecommitteerde Raden*; maar wel *de bewindvoering* onder de Staten.

Hieruit dan volgde, dat Maurits *Gouverneur* wor-

wordende, de *Wetgevende* macht hiermede verbleef aan de Staten, en dat alleen het *Gouvernement*, of de *Uitvoerende Macht* hem werd opgedragen.

Of men nu zoodanig *perſonadie*, gelijk naderhand onder den Heer *J. de Witt*, met den eenvoudigen naam van *Minister* beſtempelde (17), of, gelijk in later dagen, Hem *eerſten Dienaar van Staat* noemde (18); dan wel *Stadhouder* of *Gouverneur:* zoude weinig ter zake doen; indien onder die nieuwe benamingen geen adder in het gras verborgen had gelegen. Dit zal men opſtonds ontdekken, als men afgaande op 't woord *Minister*, deze ſtelling, als een vast beginſel, aanneemt; „ dat *het aanſtellen*, of *'t niet aanſtellen van Ministers de orde of vorm van de Regering niet in 't minste raakt.*" Nu maakte de Heer *J. de Witt*, zoo in zijne *Deductie* van 't jaar 1654. als in de *Memorie* tegen de aanſtelling van een' Stadhouder en Kapitein Generaal in 't jaar 1652. dit *Axioma* toepaslijk op 't verkiezen van Willem III. in 's Vaders plaats. De Provincien toch hadden aangedrongen op 't bewaren van de *oude ordre en forme van Regering;* maar hiertegen werd bij de Hollandſche Verklaring (*Reſol. van Holl.* 1652. 14 Dec. bl. 612.) ronduit gezegd, *dat haar Ed. Gr. Mog. vertrouwen evident te zijn, dat het aanſtellen of nalaten van* MINISTERS *de ordre en forme van de Regering in het minste of in het meeste niet en raakt.* Dit is ook *evident;* ten ware juist die *orde en forme* zulke *Ministers* vereischte. Men ne-

(17) *Reſol. van Holl.* 1652. bl. 612.
(18) Zie D. II. bl. 320.

neme ten voorbeelde zoovele mindere Ministers, *Baljuwen*, *Hoofdschouten*, *Schepenen*, *Dijkgraven*, *Heemraden*, *Rentmeesters*; en men stelle, dat het nalaten van alle die Ministers niets in de *orde en vorm* van Regering veranderde. Hoe hoog werd somtijds wel genomen, het *buitentijds veranderen van Hoofdschouten*, *Schepenen*, anders dan *bij de Privilegien*; ik late staan: het geheel vernietigen of achterlaten van die Posten. Of was een *Raadpensionaris* ook geen Minister? — De vrage is dan alleen: In hoe verre de gronden van eene *reeds gevestigde Regering* zulke weglating van Ministers, *Baliuwen* enz. veroorloofden? En of het *Hoofdministerie*, of de *opperste* van alle Ministers, kon worden weggelaten, zonder dat zulks in de vorige *orde* of *vorm* der Regering, eene gansche omkeering of eene gaping veroorzaakte: dat is, met andere woorden: of de *Staten*, buiten een Hoofd van *uitvoerende* macht, konden blijven, zonder dat gezegd kon worden, dat in de *orde* en *vorm* der Regering verandering kwame, of de oorspronglijke Regering veranderd werd? Doch dit in 't voorbijgaan. Men ontkent toch hiermede niet, dat de *Stadhouders* zijn *Ministers* of *Dienaars van het Land*, of *van den Staat*, welken naam Prins *Fredrik Henrik* zelf erkende, toen hij op zijn sterfbedde betuigde, dat hij den Lande getrouwelijk *gediend* hadde (19). Maar dit *dienen in oorlogstijd* was ten aanzien van het algemeen hoofdbewind en den noodigen uitvoer van zaken van een veel wijderen omvang en invloed. Aan het verlies van *dien Dienaar*, en zulk *Hoofdbewind*, hing

(19) WAGENAAR, *over 't Stadhouderschap*, bl. 23.

hing dikwils, in 't oog der Staten zelf, het verlies van 't geheele Land af. Dus begrepen het de Staten van Zeeland, bij Maurits krijgsbeleid en heldhaftigheid, toen hij in 't jaar 1596. wilde medetrekken naar *Calais* en *Ostende*, en zij bij het verklaren hunner vrees, dat hij zijn leven te veel wagen zoude (20), ook tot reden gaven, dat *de Landen zonder Hoofd niet konden zyn, indien 't voornemen misluckte, off zynen Persoon door accidenten van oorloghe in eenich gevaer quame, (d'welk Godt verhoede)* —. *Zij schreven* daarover *aan de Staten Generaal*, en begrepen, dat zelfs *de afwezigheid* van dien persoon den vijand herwaard konde lokken, of aanleiding geven, dat hij met grooter macht de Stad, waarin de Stadhouder zich bevinden mogt, zoude aanvallen. Zulke begrippen komen overal voor.

Zien wij Maurits, na deze opheldering, eerst in zijne *Politike* Waardigheid, als *Gouverneur* of *Stadhouder*. In deze hoedanigheid had hij, volgens VAN SLINGELAND (21), deze vijf navolgende Plichtsbetrachtingen, of Bedieningen, voordvloeiende uit *zijne Commissie*. Maurits als Gouverneur in Holland.

1°. De zorg voor de handhaving en oefening van den waren Christelijken Godsdienst, met uitsluiting van den Roomschen, enz.

2°. De zorg voor de handhaving der Justitie.

3°. De Veranderingen der Magistraten in de Steden.

4°. De Aanstelling veler Ambtenaren en Staatsbedienden.

5°. 't

(20) *Notulen van Zeeland*, 18 April 1596. bl. 148. 22 Jul. bl. 178, 185.

(21) *D.* I. bl. 128.

5°. 't Geven van *pardon* en *remisſien* van ſtraf en misdaden.

De *wee* eerſte Onderwerpen behoeven geene verdere verklaring. Aan 't hoofd der *Commisſie* ſtond de *Gereformeerde Godsdienst*, zijne aangelegenheid, en openbare handhaving.

Handhaaft 1°. Godsdienst.

Als *'t Hoofd der Juſtitie* zagen wij Hem dikwils met het Hof van Holland de orders uitvaardigen, en zijn naam was altijd boven aan geplaatst. In zoo verre, en in dien zin was hij verplicht, volgens zijnen Lastbrief, *te expedieren en te verleenen de proviſie van Juſtitie, en te doen executeren alle Ordonnantien, Appoinctementen en Sententien, bij adviſe van den Preſident en Raden van Holland en Zeeland* (22). En dit bleef zoo, na den tijd van Leicester.

2°. Juſtitie.

Omtrent het derde, *de Magiſtraatsbeſtellingen*, volgens elks *Stedelijke Privilegien* en *Vroedſchapsinrichtingen*. Die *Privilegien* verſchilden zeerveel van elkander, en in de wijze hoe, en in de voorwerpen, en in de uitgebreidheid. Deze verſcheidenheid ſproot voord uit de verſchillende tijden, waarin zij aan de Steden gegeven waren, en aan de onderſcheidene behoeftens der burgeren, en gelegenheden, waarbij zij gevraagd of nader uitgebreid zijn. 't Waren toch de Burgers en Gemeenten zelve, die door hunne Magiſtraten in de XVde en XVIde Eeuw, of ook wel, door hunne Dekens en Gilden, den Landsheeren, om zoodanige Stedelijke Privilegien en Vroedſchappen verzochten; waarbij de wijze van Verkiezing en andere inrichtingen, 't zij voor een' tijd, 't zij tot wederopzeggingen bepaald wer-

3°. De Magiſtraatsbeſtelling.

(22) VAN SLINGELAND, D. I. bl. 129.

werden. Doch dit daargelaten, en de zaak in 't algemeen beschouwd: zoo kwam naderhand de bedenking, of de Stadhouder ook bevoegd ware, om de Magistraten *buiten's tijds* te veranderen, of aan- en afstellen. De vrage was bij deze bedenking niet, of de Stadhouder dit *bij willekeur* kon doen? dit heeft nooit iemand van gezonde harsfens beweerd. Dit recht zouden de Staten zelve nooit hebben kunnen eischen, en dus even min aan een' Stadhouder geven. Dit leden de Privilegien niet, zoolang zij duurden. Ook is de vrage niet, of, even gelijk de Graaf als Souverein, en zijn Stadhouder als plaatsvervanger, dat vermochten, ten tijde dat zelfs *de Vroedschapslighamen* geheel afhanglijk, en op tijd, waren, of dus ook, sedert Willems I. dood, de Staten den Stadhouder Maurits en zijne Opvolgers, als de naaste betrekking hebbende tot- en het hoofd zijnde van alle Magistraten, niet kunnen of konden *auctoriseren* of *machtigen*, om bij voorvallende gelegenheden of noodzake, dit buiten's tijds te doen? Dit is meermalen geschied, ook bijzonder in het jaar 1618 (23); maar, of dit in de *Commissien* in 't vervolg bevat ware. Dit ontkent de Heer *van Slingeland* (24), met *Grotius*, en anderen, en meent, dat de woorden, *daar 't van nooden wezen zal*, verstaan moeten worden alleen van de aanvulling der plaatzen, die tusschen tijds openvallen bij overlijden, vertrek, of rechtelijke ontzetting. Evenwel hij erkent, dat aan Willem I. in 't jaar 1581.

(23) WAGENAAR, *Amsteld.* D. V. bl. 100. Vergel. D. IV. bl. 305.
(24) *Staatk. Geschr.* D. I. bl. 130. enz.

1581. die macht gegeven is, doch bij bijzonder beding.

Zien wij de zaak wat nader in. Bij de aanstelling van Willem I. door *Koning Philips*, en bij zijne *Instructie*, als Stadhouder, in 't jaar 1559. luidde zijn last aldus (25): *Wanneer onbevoegde of onbekwame persoonen in de Wet gesteld zijn, zal hij ze moeten afzetten, en andere bekwamen in derzelver plaatse stellen.* Dit, niet gebonden wordende aan den gewonen tijd van af- en aanstelling; maar aan de bevinding van *ongeschiktheid*, liet niet slechts Hem de handen ruim, maar leide Hem die afzetting als een' plicht op. Alles wat dan Willem I. na de omwending in 't jaar 1572. toen de Staten hem, als 's Konings *Stadhouder* erkenden, hierin gedaan heeft, dat kon hij doen, dat mogt en moest hij doen, uit kracht zijner *Commissie* als *Koninglijk Stadhouder*; en hiervan getuigen ook de Geschiedenissen in 't breede, vooral in en na 't jaar 1572. Hiervan getuigt ook een nog in wezen zijnde aanmerklijk Stuk, een *MS. Register van de Commissien*, door Willem I. verleend tusschen de jaren 1572 tot 1574 (26). Maar dit veranderde, toen de Sta-

(25) DU VAL, *over 't recht verstand der Unie van Utrecht*, bl. XVI. Bijlage.

(26) Dit zonderling Stuk, 't welk zeervele *Geschieden Staatkundige Daadzaken* ophelderr, berust nog tegenwoordig in den Boekschat van den Hr. Mr. *W. J. van Noort*. In hetzelve komen meer dan 100, *aanstellingen* en *commissien* van Ambtenaren voor, door Willem I. tusschen 1572—1574. aangesteld. Ik zal hiervan een proef geven in de *Bijlage* op den 3 Novemb. 1572. waar hij *de Raden nevens Hem*, en de *Raden* van 't *Hof van Holland*, in plaatze van de Voordvluchtigen aanstelt, en zelfs in 't volgend jaar 1573. Mr. *Paulus Buis*,

Staten van Holland en Zeeland, in 't jaar 1576. hem *de Hooge Overigheid*, zooveel in hun was, opdroegen, en van hem Art. XIII. bedongen (27): *van ten gewonen tijde de Stedelijke Magistraten te veranderen, maar met dien verstande, dat, bijaldien* DE NOOD *of verzekerdheid eenige Afstelling, buiten den gewonen tijd vereischte, hij zulks vermogt te doen met kennis van zaken, en van der meerderheid van de Vroedschap*, als die het Lighaam der Steden *representeert.* Dit zelfde bevestigden zij bij de vernieuwing dier Opdracht in 't jaar 1581. Zie daar dan 't geval van *nood* of *verzekerdheid!* Van deze macht heeft Willem I. wel eens gebruik gemaakt, hoezeer de Hr. H. de Groot, (boven D. I. bl. 122.) het tegendeel vermeende. Maar hoe was dit in *Maurits Commissie* en *Instructie* ten jare 1585. Schoon men daarbij inriep zijns Vaders *Commissie*, en daarop voordbouwde, spraken toch de Staten in dit punt vrij ingewikkeld; de Commissie spreekt van Magistraten *te veranderen naar behooren — — daar het van* NOODEN *wezen zal* enz. En de *Instructie* zegt ook, *dat hij met de Gedeputeerde Raden — veranderen zal nae behooren, ende daar het* VAN NOODE *wezen zal.* Men zal, misschien niet ten onrechte, zeggen, dat alhier wel eenigzins de woorden van de vroeger Commissie zijn behouden, maar dat de geest derzelver bijna uit het oog verloren zij. Men spreekt niets van *buiten*

Buis, (naderhand Advokaat der Staten), benoemt en last geeft, om te zijn aan 't Hoofd van dien aangestelden *Raad nevens Hem bij zijne afwezigheid.*

(27) Zie boven, D. I. bl. 121.

ten tijds, maar *van nood*, en *van noodig* zijn. En men kan dan zeggen, dat, hoezeer men zich bij *Maurits* aanstelling in 't gemeen op zijns Vaders oude *Commissie* beroept, en veelal dezelfde bewoordingen gebruikt, evenwel in dit bijzonder geval *die Uitlating* opzetlijk gedaan is, zoodat men alles laat afstuiten op de woorden *naar behooren*, en *daar 't noodig is.* Ik meende hieromtrent eenig licht te zullen scheppen uit een nog ongedrukt, en zooveel ik weet, onzen *Staat-* en *Geschiedkundigen* onbekend Stuk, van den Rechtsgeleerden Hr. *Simon van Leeuwen*, genoemd: *Bedenckingen over de Stadthouderlijcke Magt, omtrent de Verkiesinge van de Magistraten in de Steden van Holland, tot noodige verelaringe van veele saeken, de Politie, en bysonderlijck de Regeringe van de Steeden betreffende*, door hem in 't jaar 1676. opgesteld, en ter lezing aan zijne Hoogheid Willem III. aangeboden (28). Doch hetzelve Werk leert mij niet meer, dan dat de Stadhouders in der tijd gemachtigd zijn geweest tot de *gewone* Veranderingen der Stedelijke Magistraten, en ook *de noodige*, wanneer de Staten zelve, die noodzakelijkheid inzagen, en den *Stadhouder* daartoe machtigden. Zijnde mij ook, wat de daad betreft, geen geval voorgekomen, dat na 1585. de Stadhouders zulke Verandering buiten's tijds gedaan hebben anders, dan op voorafgaande *Autorisatie der Staten*; ten zij men met sommigen hiertoe brenge de Verandering in eeni-

(28) Ik zal van dit Werk en zijne bijzonderheden, en den *bijgevoegden Brief* van S. V. L. aan *Prins Willem III.* in eene *Bijlage* iets breeder gewagen, op 't jaar 1676.

eenige Hollandſche Steden in 't jaar 1618. door *Maurits*; doch welke naderhand door de Staten, hoe dan ook, gewettigd zij geworden (29), iets, 't welk *S. van Leeuwen* insgelijks ontkent, dat *op eigen gezag* gedaan zij; gelijk ten aanzien van Amſteldam dit ook alzoo bij WAGENAAR (30) is begrepen, wanneer hij zegt, dat Prins Maurits *op eene bijzondere Magtiging in 't jaar* 1618. *de wet te Amſterdam buitens tijds verzet heeft.* Ik late dit aan zijne plaatze, en eindig dit Artikel met de aanmerking van den Hr. J. MEERMAN, die, uit de Schriften van den Hr. *de Groot* (31), voor en na 1619. dit beſluit opmaakt, „ dat, ſchoon de Groot *eene eigenmachtige Remotie* door den Stadhouder ten *hoogſten* verwerpt, zelfs wanneer *de Staten* ze daarna mochten goedgekeurd hebben, (daar dit ten deele ſlechts een goedkeuring was hunner eigen *aanſtelling*,) hij evenwel het geval *niet* voor onmogelijk houdt, dat een zulke daad van gezag dan *wettig* ondernomen kon worden, *wanneer* beide deze dingen zamenliepen: de hoogſte *noodzakelijkheid*, *en de voorafgaande machtiging* der Staten." Evenwel dit heeft ook zijne bedenking.

4°, Het Vierde raakt de begeving van vele *Ambten*, vooral bij benoeming der Staten. Hierover heb ik reeds gehandeld (32), en herhale dit niet.

Maurits 4°. in 't verkiezen van vele Ambtenaren.

Het

(29) WAGEN. *Stadhouderſchap*, bl. 77.

(30) Ibid. boven, bl. 153. (23).

(31) H. DE GROOT, *Vergelijking der Gemeenebesten*, D. II. bl. 153—164.

(32) D. III. bl. 33. Voeg er bij *Van Slingeland*, D. I. bl. 132. IDSINGA, *Staatsrecht*, D. I. bl. 186. D. II. bl. 91. en verv.

Maurits 5°. in 't verleenen van Pardon.

Het Vijfde raakt het verleenen van *Pardon*, *Remisfie*, enz. waaromtrent buiten vorige aanmerking bl. 38. niets bijzonders te zeggen valt. Hij oefende die macht door tusfchenkomst van 't *Hof van Justitie*, en onder eenige bepalingen (33).

Wat het geval met den grijzen Staatsman *J. van Oldenbarneveldt*, en 't geven van *pardon* betreft: men heeft in later tijd aan Maurits ten hoogste kwalijk genomen, dat, hoe men ook over de wettigheid of onwettigheid der Rechters, en de rechtvaardigheid of onrechtvaardigheid van zijn vonnis moge oordeelen, Maurits dit zijn recht van Pardon toen niet heeft willen uitoefenen, zonder er om verzocht te zijn; en, niettegenstaande alle zijne beroemdheid, zijne groote bedrijven, en de dankbare nagedachtenis zijner heldhaftige daden en nuttige diensten aan het Vaderland, heeft men zulks als eene smet, hem uit *wraakzucht* aangewreven; ja! in 't jaar 1795. heeft zich iemand in zijne driften niet ontzien, om uit dien hoofde hem *moorddadiger gedachtenis* te noemen. Het ware zekerlijk te wenfchen geweest, zoo voor het huis van Oranje zelf, als voor de vroegere diensten, die ook Oldenbarneveldt als Staatsman den Vaderlande bewezen had, dat het Vonnis der Rechteren eenmaal daar zijnde, de uitvoering van 't zelve, naar de orde van den Lande, door het vragen en verleenen van *pardon*, ware achtergebleven. Maar dit behoort niet tot mijn oogwit. Ik hale 't geval hier alleen aan, om op hetzelve twee aanmerkingen te maken. De eene is, dat de befchuldiging, dat

(33) WAGENAAR, *over 't Stadhouderfchap*, bl. 66.

dat Maurits toen van zijn recht van *Pardon* geen gebruik gemaakt heeft, zelve onwederspreeklijk toont, dat hij, en hij alleen, dat recht bezat, en wel zelfs over zoodanigen, die van wegens *de Algemeene Staten* gevonnisd wierden, zonder dat de Staten, noch Hollandsche, noch Algemeenen, zich hiermede bemoeiden: dewijl anders de pijl geen doel raakte. Maar daar men het wel eens laat voorkomen, als of zoodanig *pardonvragen* alleen afhanglijk gemaakt was van den persoon des Advokaats zelve, zoo is dit onwaarachtig; niemand der Familie heeft dit ook gedaan noch willen doen. Dit schreef Maurits nog den zelfden dag aan zijnen Neef *Willem Lodewijk*, Stadhouder van Vriesland, ten antwoord op zijnen Brief, waarbij hij Maurits met krachtige redenen aanried, om alle mogelijke *moderatie*, zoo verre hem aanging, te gebruiken. En waarop Maurits Hem met korte woorden antwoordt: *dat de Vrouw van Barneveldt, noch ook eenige van Zoons, Zwagers, of andere Vrienden nooit eenige supplicatie van Pardon gepresenteerd hebben; maar altijd even heftig aangehouden om recht en justitie.* 't Geen ook bij G. BRANDT, *Historie der Rechtspleging*, bl. 135. niet ontkendt wordt. Daar ik niet weet, dat die twee merkwaardige Brieven uitgegeven zijn, zal ik dezelven in de *Bijlagen* plaatzen, op den 10 April en 13 Mei 1619.

De tweede aanmerking is, dat de Hr. H. de Groot in zijne *Verantwoording*, *de Verdediging* zijner Handelingen, en de aanwijs der ongeregeldheden bij het Vonnissen, zooveel ik weet, dit nimmer als een bezwaar tegen Prinse Maurits heeft ingebracht; voor wien hij, buiten dit, altijd de grootste achting

ting betoont, zelfs in deze zijne *Verantwoording.*

Maar nu is de vraag: Bleven alle die Ambtsverrichtingen, sedert Leicesters vertrek, zoo volstrekt en onafhanglijk aan Maurits, zoo als zij in 't jaar 1586. gedurende den twist met Leicester, door Holland waren bevestigd geweest? Geenszins. Dit kon het oogmerk van *Barneveldt* niet zijn, en 't was ook het belang niet der Staten van Holland. Men leert uit de *Registers* van Holland, dat men al spoedig na Leicesters vertrek is werkzaam geweest, om aan Maurits, *tot goede directie van het Gouvernement van zijne Excellentie, en het beleid der zake, daartoe dienende, eenige Raden* toetevoegen. Men kon daartoe gevoeglijk komen, omdat de *Commissie* van Maurits (34), zoo als zij den 1 Nov. 1585. opgesteld en hem overgegeven was, medebracht, dat, gelijk hij de *Justitie* zoude *administreren met advis van den Hove*, zoo ook *aangaande de zaken van Oorlog en Politie, met advijs en ten overstaan van de Edelen en Raden uit de landen van Holland, Zeeland en Westvriesland bij zijner Excellentie te voegen.* En daar men zich ook op de te gevene *Instructie* beriep, zoo was in der daad in dezelve te lezen, dat Hij *met de* GEDEPUTEERDE RADEN, *die nevens hem zullen gevoegd worden, zoude veranderen de Magistraten, verleenen alle brieven van gratien, remissien, pardonnen* enz., uitgezonderd *gequalificeerde doodslagen* enz. voorzien op de *guarnisoenen, bescherming der landen*, enz. met voorbehouding aan de Staten, om die *Instructie* te mo-

Alles met een bijgevoegden Raad.

Op grond zijner Commissie.

(34) BOR B. XX. bl. 85.

mogen veranderen, enz. Dit gaf dan den Staten de handen ruim. Het kwam er maar op aan, op wat wijze dit werkstellig te maken. Hiervan werd in 't begin van 't jaar 1589. een *punt* van *Beschrijving* gemaakt (35), waarin men leest: §. XI. *Zal ook eindelijk dienen geresolveert op de goede directie van het Gouvernement van zijn Excellentie, en het beleid van de zake, daartoe dienende.* Doch dit had veel moeite en raadplegings in. Eerst wilde men den 11 Maart 1589. (36), *dat tot goede directie* enz. *twee uit den Collegie van de Gecommitteerde Raden — zullen worden geautoriseert — om zijn Excellentie alomme te assisteren met raad en advise, ter plaatze aldaar zijn Excellentie wezen zal.* — Hierdoor zoude de Prins altijd twee Raadsheeren bij zich ten bijstand gehad hebben. Dit ging niet door. Men was tusschenbeide nog op een ander middel bedacht. Ter Vergadering van 7—14 Aug. en den 15 Oct. (37) kwamen *de verscheidene deliberatien en ommevragen, bij de meeste stemmen* neder op 't stellen van *drie persoonen*, die als een *Collegie op Instructie* zouden aangesteld worden, als *Gecommitteerde Raden van de Staten* NEVENS *zijn Excellentie.* Dit ging ook niet door. Men kwam den 4 Januarij 1590. bl. 3 en 4. tot besluit, om Raden te benoemen. De brieven van Beschrijving hielden dit in, en wel op dezen grond, dat *tot goed beleid en directie van de zaken, het Gouvernement der voorschr. Landen (zijn Excell. gedefereerd,) aan-*

Waarover veel te doen viel.

(35) *Resol. van Holl.* 1589. bl. 52.
(36) Ibid. bl. 170.
(37) Ibid. bl. 739. en 742.

aangaande, *en NB.* OPDAT *zijne Excellentie volkomenlijk van den staat*, *bewaarnis*, *en gesteltenis* DERZELVER LANDEN *gestadig mag worden geinformeerd* — —. Een ieder van een weinig fijn gevoel zal uit deze uitpluizing van het oogmerk waartoe, en de benoeming *dezer landen* bij meerderheid, ligtlijk ontdekken, dat hier tusschen iets moet voorgevallen zijn, waarom de Staten door hunnen *Advokaat* het punt van Beschrijving toen zoo omzichtig inrichteden. En dit dunkt mij kan geen ander geweest zijn, dan dat er tegenbedenkingen gerezen zullen zijn over de aanstelling dier Raden, te meer, daar men voor *die Raden* eene *Instructie* ontworpen had, en men de *persoonen* teffens benoemen wilde. Bij de meeste stemmen werden dan eindelijk hierop niet *drie*, maar *vier persoonen* benoemd, *tot Raden van de Staten* NEVENS *zijne Excellentie*, met name *J. van Egmond*, *Hr. van Kenenburg*, *Johan Pauli*, *Reinier Cant*, en *Doctor Fr. Maalson*. Men gaf van die verkiezing kennisse aan zijne *Doorluchtigheid*; Hij vond die goed. Men ontwierp toen ook eene *Instructie* voor dien Raad. Maar die verkozen Raden maakten „ *verscheiden difficulteiten en excusen.*" Deze werden afgeslagen. De drie eerste Raden, na 't ontvangen van 't Besluit, *op de poincten*, *bij henlieden gemoveerd*, namen de *Commissie* aan, en *deden Eed.* Maar Fr. Maalson was *noch bij de Staten noch bij zijn Excellentie tot het aannemen van dien last te bewegen.* Men zoude dan die Raden *bij alle behoorlijke middelen bewegen, om den voorsz. last aantenemen voor den tijd van één jaar.* Dus verre leeren ons de Regis-

gisters van Holland (38). Maar BOR geeft nog meer bericht, en levert de *Instructie* zelve (39). *Zij* is van den 22 Jan. 1590. De *Commissie* is ook van den 22 Jan. 1590. en vangt dus aan: „ De Ridderschap, Edelen en Steden van Holland en Westvriesland, *representerende* de Staten van denzelven Lande." (40) — — „ Alzoo wij na voorgaande rijpe deliberatie en verscheiden beschrijvingen, tot dienst der voorsz. Landen en goede directie van de zaken, *het Gouvernement* van dien aangaande, noodig bevonden hebben te committeren eenige gequalificeerde persoonen, als *Raden* van de *Staten* voorn. *nevens* den Doorluchtigen Hooggeb. Furst en Heere *Maurits*, — — als Gouverneur en Capitein Generaal van den Lande, om gestadig zijne Excellentie bij te wezen, en denzelven te raden en assisteren in de zaken van het *voorschr. Gouvernement, na inhoud der Instructie, bij ons daarop gemaakt: zoo is 't — dat wij — U committeren.*" — — De *Instructie* dier Raden zelve brengt mede, zijne Excellentie te helpen *radèn en adviseren* (41); zonder op bijzondere belangen te zien; zij moesten zijn Doorluchtigheid overal volgen, en verga-

(38) Bl. 3—5. en 134.

(39) BOR B. XXVII. bl. 12. a. Ook in de *Resol. van Holl.* 1590. bl. 152. en de nadere Verklaring van 12 Febr. bl. 226.

(40) *Resol. van Holl.* 22 Jan. 1590. bl. 156.

(41) *En nu gevoelt men*, dat door deze *Instructie der Raden*, (wat ook te voren moge geweest zijn.) van zelve achter de bank geraakte de *Instructie* van *Maurits*, waarover zooveel geschreven is, en hoe men naderhand te recht en *Staatsgewijs* heeft kunnen zeggen, dat *dezelve niet bestaan hebbe*.

Maalson toen de *Advokaat*, en een ijverig voorstander was; 't welk misschien de reden geweest is, waarom *Barneveldt* met *Maurits* dezen man liefst verkoos, om daardoor dien twist te doen eindigen. Immers men leest: *Maalson leide kort daarna zijn Ambt van Syndicus* (Advokaat van Westvriesland) *neder, en werd nevens zijne Doorluchtigheid tot Raad aangesteld.* Ten ware de oorzaak daarin zat, dat Westvriesland ook *Zeeland* er in begrijpen, en om de gelijkheid één uit *Zeeland*, één uit *Holland* en één uit *Westvriesland* wilde genomen hebben. 't Welk de geest dier *oude Instructie*, indien men daarop bouwen wilde, ook scheen mede te brengen. Ik leze ten minsten in de *Registers* van Holland (44), dat „ die van Hoorn, Enkhuizen en Medenblik „ verklaarden, dat eene uit Holland, Zeeland, „ en Westvriesland nevens zijn Excellentie als „ Raden zullen worden gecommitteerd, achtervolgende *Instructie*, A°. 1585. gemaakt, op „ het Gouvernement van zijne Excellentie; zonder ook last te hebben te procederen, om iemand te helpen committeren tot het maken van „ *de Instructie*, daartegens dienende." (45)

Deze Raden nu, vier in getal, werden in 't volgende jaar 1591. nog voor *één jaar* in hunne be-

vervallen was, als de Staten van Holland en Zeeland zich de oppermogendheid over hunne bijzondere Gewesten toeëigenden. Maar Holland zeide: *Westvriesland* was oorspronglijk een overwonnen land geweest bij de Graven van Holland. En *Holland* en *Westvriesland* maken maar *een lighaam*.

(44) Den 16 Jan. 1590. bl. 157.
(45) Vergel. *Resol. van Holl.* 16 Febr. 1590. bl. 240.

bediening gehouden (46); ook in 't j. 1592. (47)

Die Raden duren niet lang.

Maar hiermede was het bijna afgedaan. Want in 't volgend jaar 1593. in Jan. raakten, volgens VAN SLINGELAND, deze Raden te niet (48), of liever, zij werden geplaatst en in een gesmolten in 't Collegie *van de Gecommitteerde Raden ter Finantie.* Van welk Collegie ik boven gewaagde, als een nog wankelbaar Lighaam tot aan het jaar 1590. Maar in dit jaar, en wel op den zelfden dag, (22sten Januarij) waarop *de Raden nevens zijne Excellentie ingesteld, en hunne Instructie* wierd opgemaakt, heeft ook het *Collegie van Gecommitteerde Raden der Staten, tot bestuur der geldmiddelen,* zijne nieuwe Vastigheid en *Instructie*-gekregen. Door deze zijne *Instructie* nam het een zoodanige gedaante aan, dat men dit Collegie naderhand aanmerkte als het *representatief Lighaam* van den *afwezigen Souverein,* de Staten; het welk buiten zijne voorddurende Finantie-bezigheden, ook waarnam alles wat de Staten, zelf niet vergaderd zijnde, op dat oogenblik niet konden verrichten, ten opzichte hunner *Rechten* en der voorkomende *onderwerpen.* Maar het zonderlinge was, dat thans bij die nieuwe *Instructie* (49) werden uitgelaten die vroegere Punten van Bewind, welke overgingen op de *vier Raden nevens Maurits.* Doch ook dit veranderde weder, volgens SLINGELAND, in het jaar 1593. Toen gingen die vier Raadsheeren in 't *Collegie der Gecommitteerde*

Zij zijn gelijktijdig vastgesteld met de Gecommitteerde Raden.

de

(46) *Resol. van Holl.* 1591. bl. 13.
(47) Ibid. 1592. bl. 13.
(48) SLINGEL. D. I. bl. 126.
(49) Bij BOR B. XXVII. bl. 13. c.

de Raden ter Finantie over, en werden dus die twee *Raadslighamen* in een gesmolten, maar de punten, in 't jaar 1590. uit de *Instructie* weggelaten, werden daar nu niet weder *ingevuld*, maar bleven weg (50). Dus ten minsten stelt het de Heer van Slingeland voor, en gist er bij, dat het *misschien een directie geweest is van Prins Maurits, als welke stilzwijgens acquireerde het geen dat den Gecommitteerden Raden afging* (51). Maar de Hollandsche *Registers*, waarop hij zich beroept, naslaande, bevinde ik dit geheel anders, en wel bij besluit van de Staten, 1593. (52) „ *dat als Raden — nevens zijn Excellentie —* „ als Hij binnen of buiten den Lande op eenige „ tochten of expeditien zal wezen, zullen wor„ den gebruikt Joh. van Duvenvoorde, Joh. Pau„ li, R. Cant en Fr. Maelson, met zulken ver„ stande, dat de Staten, uit de *Vergadering* van „ de Edelen en Steden, of uit het *ordinare* Col„ legie alzulke *andere persoonen* nevens zijne „ Excellentie (des noods en oirbaar zijnde,) „ verstaan te committeren, als haar E. goedvin„ den, omme met en beneffens de voorsz. Ge„ committeerde te besoigneren, en dat zijne Ex„ cellentie in den Hage wezende, de voorschr. „ Ge-

(50) VAN SLINGELAND, D. I. bl. 121, 122. En *Resol. van Holl.* 1593. bl. 15.

(51) Dit zelfde vind ik in den Brief der Staten van Holland aan Gelderland, in 't jaar 1730. den 15 April, dat aan Maurits in *Januar.* 1590. *een Raad nevens zijne Excellentie* werd toegevoegd; met *Instructie*, genomen uit die der Gecommitteerde Raden van 12 Octob. 1584. maar *dat hij wist te bewerken*, dat in 1593. dat Collegie werd vernietigd of ingesmolten.

(52) *Resol. van Holl.* bl. 15. 5—27 Jan. 1593.

„ *Gecommitteerde Raden neffens zijne Excell.*
„ in het ordinare Collegie van de Gecommitteer-
„ de Raden en met de andere Raden zullen be-
„ foigneren, en dat als dan in de occurrerende
„ *Politike zaken*, den ftaat van den Lande of
„ Steden betreffende, de twee Raden, uit een
„ Stad wezende, maar een ftemme te zamen zul-
„ len hebben."

Men zoude dus veeleer hier uit befluiten, dat zij, behalve de *vier Raden benevens Maurits*, nog meerder invloed op den perfoon des Gouverneurs of op die der *Uitvoerende Macht* trachtten te bekomen, op grond van hun *wetgevend* vermogen. Daarbij duurden die vier Raden nog 't volgende jaar 1594. fchoon in 't jaar 1593. *Johan Pauli*, een derzelven, *Raad van State* geworden was (53). Immers in dat jaar 1594. bl. 56. lees ik vooraf nog onder de punten van Befchrijving, §. 4. *dat men refolveren moest op de perfoonen, die voor den loopenden jare als Raden* NEFFENS *zijne Excellentie zullen worden gebruikt.* En bl. 59. is het Befluit, *te verzoeken hen, die voorleden jare gediend hadden, en NB. dat uit de* ANDERE *Gecommitteerde Raden — een of meer benevens dezelve bij zijne Excellentie zullen worden gecommitteerd, zoo wanneer zijne Excell.* BUITEN *Holland zal wezen.* Deze bijvoeging *buiten Holland* heeft iets geheimzinnigs, en fchijnt ook die laatfte aanftelling *binnen Holland* ftilzwijgende wegtenemen. Ik vinde van dit alles naderhand niets meer in de Registers; zelfs geen *punt* van Befchrijving, zoodat mij voorkomt, dat die Raden van zelfs opgehouden heb-

(53) *Refol. van Holl.* 1593. bl. 74.

hebben, of wel, dat zij niet in 1593., gelijk SLINGELAND, maar in 't volgende jaar 1594. volkomen zijn ingesmolten in het *Collegie van Gecommitteerde Raden tot de Geldzaken*, welk Collegie ook naderhand uitgebreider werkzaamheden gekregen heeft (54). Waarvan ik hier niet handele. Het Staatkundig inzicht van Holland met *die Raden* schijnt mij dan geweest te zijn, om Maurits, ten aanzien der Generaliteit, meer te bekrachtigen, of veeleer, om zelve door *Maurits* en *zijnen Raad* grooter invloed te hebben in de zaken van *'t Bondgenootschap*. 't Welk ook de jalousij der Staten van Zeeland in 't jaar 1594. gaande maakte, die niet dulden wilden, dat Maurits in Holland zulk *Collegie* of *Gedeputeerden* uit Holland bij zich had, daar hij zich *met den Raad van State wel kon behelpen*, of, indien zij dit niet weren konden, dan ook begeerden, *eenige Zeeuwsche Heeren* aan Maurits, met zijne voorkennis, toetevoegen (55). 't Welk ook

(54) Men heeft Schrijvers, die meenen (Waalwijk p. 116.) dat, daar Maurits in 't jaar 1593. volle 25 jaren oud was, die Raad toen is afgeschaft, als zijnde hem om zijne jonge jaren toegevoegd. 't Is mij uit het vroeger gebeurde zoo niet voorgekomen.

(55) Men zie deze aanmerklijke plaats in de *Notulen der Staten van Zeeland*, 1594. 20 Meij bl. 153. *Goetgevonden, dat 't* COLLEGIE *oft die Gedeputeerden, die die van Hollandt hebben by Zyne Excell., gerevoceert worden; ende dat Zyne Excellencie hem behelpe metten Rade van State; oft zoo zulcx nyet en zoude connen geweert worden, zal men voor het toecommende jaer met preadvijse ende vorige communicatie met Zyne Excellentie, van wegen* DIE VAN ZEELANDT, *oock eenige by Zyne Excellencies Persoon deputeren, ende midlertijt vernemen, wat Instructie dat als nu hebben, die van wegen Hollandt by zyne Excell. thans zyn.*

ook de oorzaak kan geweest zijn, dat dit *Collegie* in Holland in duigen raakte. Vast gaat het, dat hierdoor Maurits sedert geene andere bepaling in de zaken van 't Hollands Bestuur gehad heeft, dan 't geen zijne betrekking tot *Gecommitteerde Raden* met zich bracht; en 't geen *die Gecommitteerde Raden* ook hadden tot den Gouverneur: wordende dit bij de *Instructie*, hun in 't jaar 1590. gegeven, dus uitgedrukt: §. 2. *zij zullen vooral houden goede correspondentie, zoo met zijne Excellentie als Gouverneur en Capitein Generaal van voorf. Lande, ende den Raed nevens denzelven, als* — —: maar waarvoor in de latere van 1623. Art. 2. alleenlijk dus gezegd wordt: *zij zullen vooral houden goede correspondentie — met zijne Excell. als Gouverneur en Kapitein Generaal van den Lande.* — Ook was hun belast, Art. 31. van 't jaar 1590. en daarna Art. 28. van 1623. te zorgen, dat de Guarnisoenen in Holland en ten laste van Holland staande, behoorlijk betaald en gemonsterd worden, en dezelve dikwils van plaatze veranderen. Art. 37. werd gezegd, dat op alle voorvallende zaken, 's Lands toestand aangaande, die niet bijzonder staan ter beschikking van zijne Excellentie, *als Gouverneur*, of zijn Raad nevens Hem, noch ook aan de Staten zijn voorbehouden (*gereserveerd*), of aan de Admiraliteit bevolen, zij ten dienste van den Lande mogen beschikken; en over *voorbehoudene zaken* beschrijven zij de Staten. Ook in de latere waren Art. 34. de woorden *den Raad nevens hem* weggelaten. Ziedaar alles, wat naderhand den Gecommitteerden Raden, in betrekking *tot den Gouverneur* bevolen werd. Maar 't is opmerklijk, dat bij Art. 28.

over

over 't *dikwils veranderen der Guarnisoenen*, die Gecommitteerde Raden, bij hun *Vertoog* over deze *Instructie*, den Staten onder 't oog brachten, dat het *dikwils veranderen strekken zoude tot excessive kosten voor den Lande*, *boven dat zijne Excellentie* PRIVATIVELIJK *daarvan in posfesfie is*, *ende mitsdien zijne Excellentie 't zelve niet kan onttrokken worden*. Ook wilden zij, op Art. 34. van 1623. dat de Staten nader zouden opgeven, „ *wat zaken speciaal tot* „ *lasten van zijne Excellentie staan*, *midsga-* „ *ders wat gereserveerde zaken zijn*." Het eerste was niet in de *Instructie* der Gecommitteerde Raden van 1590., maar daar was iets anders in, 't welk de bevelen van 't krijgsvolk raakte, Art. 38. waarvan straks nader. Op deze wijze bestond dan tot in later tijden de betrekking dier *Gecommitteerde Raden der Staten tot den Stadhouder* of *Gouverneur*. Ondertusschen schijnt het aanzien, 't welk Maurits zich door *zijne heldendaden* en den *voorspoed tegen den vijand* meer en meer verworf, en 't welk in 't jaar 1591. reeds zoodanig toegenomen was, dat, volgens BOR (56), *er in dien tijd niets bijzonders ter hand genomen wierd zonder zijn advis*; dat aanzien schijnt veroorzaakt te hebben, dat men die bijgevoegde Raden ligtlijk missen konde. Altans reeds 1592. was er bij sommige Steden bedenklijkheid over het aanhouden *dier Raden nevens zijne Excellentie*. Wat de reden daarvan ware, wordt niet gemeld. Maar ik make zulks op uit het gebeurde in dat jaar. Men had in de punten van Beschrijving §. X. alleen gesproken van 't ver-

(56) BOR B. XXVIII. bl. 39. b. c. bl. 42. c.

vervullen der *persoonen van 't Collegie.* Toen 't nu op besluiten aankwam, was de meerderheid er voor, om de Heeren *Raden nevens zijne Doorluchtigheid nog voor den jare* 1593. *haren dienst te continueeren* (57). Doch eenige Steden verklaarden „ dit *poinct* van de Beschrijving „ niet zulks verstaan te hebben, dat daarbij op „ het *Collegie* NEFFENS *zijne Excellentie* gedeli- „ bereerd werd." En dit was ook zoo, dewijl 't woord *Collegie* alleen kon slaan op *'t Collegie van Gecommitteerde Raden van de Staten of van de Finantie.* Men verbeterde dit voor 't volgende jaar. Altans de punten van Beschrijving voor 1593 (58), bevatteden het stellen van orde, op *het Collegie van Holland en Westfriesland* NEFFENS *zijne Excellentie, en den persoon daarinne dienende, wiens dienst in de maand van Januar. eerstkomende is expirerende.* Elk jaar werd er één vernieuwd. 't Gevolg heb ik boven aangewezen; en hier bleef het bij. Die Raden versmolten dan in den *Raad van Staat* en in *Gecommitteerde Raden* der Staten, zonder dat ik vinde, dat de *Gecommitteerde Raden* verder met Maurits iets uitterichten hadden, dan de allezins noodige en goede verstandhouding ten dienste des lands.

Ik ga over tot zijne Militaire Macht, als KAPITEIN GENERAAL. En daaromtrent moet men, buiten de algemeene toeverzicht over alles wat de Krijgstroepen, Guarnisoenen, en bescherming der Landen door den Krijgsarm aangaat (59), bren-

Maurits als Kapitein Generaal.

(57) *Resol. van Holl.* 1592. bl. 13.
(58) Ibid. 1592. 2—16 Nov. bl. 80.
(59) Waarvan SLINGELAND, D. I. bl. 137.

Stelt Krijgsoversten aan.

Geeft de Patenten.

brengen de Aanstelling der Krijgsoversten, en het uitvaardigen der *Patenten.* Het eerste was bij *Maurits* meer bepaald dan naderhand onder Willem III. (60). Doch wat de *Patenten* aangaat, ik weet, dat men in later tijd in 't denkbeeld geweest is, dat de Kapiteins Generaal geen recht hadden op de Patenten, uit kracht hunner militaire bediening; maar dat zij dit recht hadden als *Stadhouders* (61). De aard der zake schijnt dit wel te wederspreken; maar daar de *Stadhouder* of *Gouverneur* en *Kapitein-Generaal* onder het Republikeinsche Stadhouderlijk Bewind bij *Commissie* te zamen ging, zelfs zoo; dat VAN SLINGELAND D. II. bl. 110. den post van *Kapitein Generaal* één gedeelte of een *gevolg* rekende van *het Ambt van Stadhouder;* zoo geeft dit weinig verschil: indien dit vast staat, gelijk niet te loochenen is, dat een wezenlijk deel der macht van Stadhouder en Kapitein Generaal uitmaakte de *uitvaardiging der Patenten*, als zijnde hij ook hierin *aan 't Hoofd der Uitvoerende Macht.* Doch bij de *Instructie* van Maurits 1585. was die macht niet onbepaald, maar gebonden aan den *advise* van die *Gedeputeerde Raden*, die men Maurits wilde *toevoegen : de Gouverneur*, staat er, *zal met de Gedeputeerde Raden — voorzien op de Guarnizoenen.* En bij de bekrachtiging dezer zijner Aanstelling, op den 6 Februarij 1587. (62) wordt gezegd, *dat zijn Excel-*

(60) VAN SLINGELAND, D. I. bl. 133.

(61) VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. XVIII. bl. 15.

(62) BOR B. XXII. fol. 30. *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 85.

cellentie — de besettinghe van alle Steden en Sterckten der Landen, bij advys van de Staten of hare Gecommitteerde sal hebben, met het gansche beleid van den Oorlog in Holland, en alle Overstens op Commissie en Eed aan zijne Excellentie gehoorzamen: en dat geen Volk zal mogen *doortrekken zonder patente van zijn Excell.* OF *zijn Genade* [Hohenloo] *als Lieutenant* enz. En toen die vier Gedeputeerde Raden wierden aangesteld den 22 Jan. 1592., werd hun bij *die Instructie* belast, Art. 12. *te bevorderen, dat bij zijne Excellentie de Steden en Sterkten van de Landen met goede guarnisoenen bewaard en beset gehouden worden, en dat dezelve guarnizoenen dikwils veranderd, doende onderhouden in 't* GEVEN VAN DE PATENTEN, *de ordre en resolutie daarop bij de Staten alrede genomen* EN NOG TE NEMEN. Doch hierop gebeurde iets, 't welk ik niet wete, dat bij onze Schrijvers opgemerkt is, en waarin de schrandere pen des Stellers doorstraalde. Op den zelfden dag, waarop de *Instructie* voor de Raden *nevens Maurits* verveardigd is, was ook de nieuwe *Instructie* den *Gecommitteerden Raden der Staten* voorgeschreven, die, gelijk wij zagen, weinig verschilde van de vorige; maar dewijl in die vorige gesproken was, van — *de Resolutie op de patenten* — — *nog te nemen*, zoo werd nu achter de woorden van Art. 38. *zij zullen alle hare depeches uitgeven op de navolgende titule: de Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland ende Westvriesland*, dit volgende Artikel ingevoegd: „ *uitgezonderd de depeches en bevelen aan den volke van Oorloge, die zij NB. uitgeven zullen* OP DEN NAAM VAN ZIJNE EXCELLENTIE *bij*

bestuur van de Gecommitteerde Raden van de Staten vermeent. Dat nu hier iets nieuws, of iets te voren onbekends aan de *Gecommitteerde Raden* werd opgedragen, en dus stilzwijgends iets aan *Maurits* of onttrokken, of liever, zijn recht van *Prinsen*, als Uitvoerende Macht in 't Krijgswezen, zulker wijze hunlieden medegedeeld werd, dat zij ook de bevelen konden uitgeven, doch *op den naam van Maurits*; zulks bewijs ik uit het gevolgd Vertoog, of de bedenking der aangestelde Gecommitteerde Raden zelve op die *Instructie*, den 16 Febr. overgeleverd, waarin zij op dit zelfde Art. 38. aanmerken: *Aangaande de depechen en bevelen aan den raide van oorloge dunkt den Gecommitteerden Raden, hetzelve* HET WERK *te wezen van* DE RADEN *nevens zijne Excellentie, volgende 't 12de Artikel van hare Instructie* (63). Wat antwoord of oplossing kregen zij hierop? Geen ander, dan het geen meermalen in zulke gevallen doorging: *het was nodig tot 's Lands dienst*, zonder dat ik hier het voor- of nadeelige van dien zamenloop (*concurrentie*) van twee *machten* wil beoordeelen. Evenwel moet men de zwarigheid gezien hebben; en het eindlijk antwoord was eene naauwer of meer inkrimpende verklaring van 't Artikel, alleen *bij afwezigheid! Der Staten verstand is, van 't gene in* ABSENTIE VAN *zijn Excellentie bij de Gecommitteerde Raden tot der Landen dienst zal worden gedaan.* Het zelfde had plaats met de tegenbedenking op Art. 30. over *de verandering der Guarnisoenen; dit*, zeiden de Raden, *schijnt meest* HET WERK *te wezen*

van

(63) *Resol. van Holl.* 16 Febr. bl. 243.

van zijne Excellentie en de Raden NEVENS *dezelve*, *of den Raad van Staat.* Doch deze zwarigheid, als of zij hierdoor traden in het Ambt *des Stadhouders*, of der uitvoerende Macht, werd op deze wijze hun opgelost, dat zij *het veranderen der Guarnizoenen* niet *zullen doen dan in het* AFWEZEN *van zijne Excell. uit de Provincie van Holland*, *en zullen alsdan daarvan terstond zijne Excellentie adverteren.* Men redde zich dus met het woord *absentie*; en hiermede werden dan deze, zoo 't scheen, algemeene Verordeningen, nader beperkt alleen tot het geval van des *Gouverneurs afwezigheid*, wanneer er ten dienste des lands voorziening gedaan *moest* worden door *de Wetgevende Macht* zelve, *de Staten*, of door *hunne Gecommitteerde Raden*, doch dezen dan niet in hoedanigheid van *Uitvoerende Macht*, maar als Raden, die het *vertegenwoordigend lighaam* van den Souverein zelf bij plaatsvervanging uitmaken, zoo als SLINGELAND bij eene andere gelegenheid zich uitdrukt. Ook had dit aanstonds ten gevolge, dat de Staten den 24 Jan. onmidlijk na die *Instructie* eene wet maakten, nopens het optrekken van 't Volk van oorlog en de verandering der Guarnizoenen, zoo wanneer 't zelve *te water* niet gedaan konde worden; in welk geval zij besloten (64), *dat voortaan geen volk van oorloge ten platten lande passeren zal op de patenten*, BIJ OF VAN WEGEN *zijne Excellentie verleend*, *ten zij met conduite van een' Commissaris van de Monstering* — *zoo wanneer dezelve te water niet zullen mogen worden getransporteerd.* — — Bij welk, in zich zelf

(64) BOR B. XXVII. bl. 11. b.

zelf heilzaam bevel, stilzwijgende verondersteld wordt, dat tot meer ontlasting van de burgers en ingezetenen de soldaten moetende *verplaatst* worden, dit, zoo mogelijk, *te water* zoude geschieden, maar kon dit niet zijn, dat er dan goede orde op 't doortrekken ten platten lande zoude zijn, door middel van een' Monstercommissaris.

Verschil met Hohenloo. Offchoon nu Maurits zich dit alles, naar 't schijnt, liet welgevallen, en 't laatste ook aan den Wetgever stond, was het zoo niet gelegen met den dapperen en verdienstelijken Hopman, den Graaf van Hohenloo, die dus lange als *Lieutenant Generaal* onder Prins Maurits den lande gediend hadde. Dees had reeds in 't jaar 1588. zich gebelgd getoond over het schrijven *van Gecommitteerde Raden* aan Hem, over *de knechten, die uit Heusden naar Zeeland gezonden zouden worden, (immers zijne Genade was daardoor geoffenseert)*, zoodat hem eene Commissie uit de Staten (waaronder 's Lands *Advokaat*) gezonden wierd, om hem *volkomen diesaangaande te onderrechten* (65). 't Welk zekerlijk *het recht van Patenten* betrof; alzoo er den volgenden dag (26 April) onmiddelijk op volgt, dat *zijne Genade, de Graaf van Hohenloo, in de Vergadering van de Gecommitteerde Raden* verschijnende, wegens *de Compagnien* die uit Heusden naar Zeeland getrokken zouden worden, *verklaarde*, dat hij *niet van meening was* PATENTEN te geven, omme de Compagnien — te laten vertrecken." Doch in 't jaar 1590. den 26 Jan. deed hij al aanstonds na 't gebeurde met Prinsse Mau-

(65) *Resol. van Holl.* 1588. 25 April, bl. 137, 138.

Maurits, een Voorstel (66) aan de Edelen en Steden, *aangaande den dienst, bij hem den lande gedaan, en om te hebben verklaring, in wat qualiteit bij hem deze Landen verder diensten gedaan zullen mogen worden.* De Memorie zelve, die ook *het recht der Patenten* schijnt betroffen te hebben, heb ik niet gevonden; maar zij moet van gewicht zijn geweest, omdat er op besloten wierd, *zijne Genade schriftlijk antwoord te geven*, en werden aangesteld *de Advokaat Barneveldt, Menyn*, en anderen, om dat antwoord opteſtellen, voords hetzelve bij de Staten te overzien, dan aan *zijne Excellentie* (Maurits) eerst medetedeelen, en eindelijk bij de Staten te besluiten. Dit antwoord verscheen op den 1 Febr.; men besloot, het namiddag aan aan zijne Excell. (Maurits) *voortehouden* (67), door wien? Door *een uit de Edelen, den Advokaat, en een uit elke Stede*, [dat is, door eene bezending van 20 persoonen,] *om daarop te verstaan de goede meening van zijn Excellentie.* Maar zij voegen er nog bij, en dit doet zien, dat het juist raakte *de macht* des Gouverneurs in 't Krijgswezen, en de onderscheiding tusschen die macht van hem, en des Graven van Hohenloo, als zijn *Lieutenant Generaal: de Staten hebben voords verklaard, dat zijlieden niet raadzaam bevinden nader te komen in dispute of particularisatie van de distinctien van den last en au-*

(66) *Resol. van Holl.* den 30 Jan. 1590. bl. 188. Uit bl. 192. den 1 Febr. blijkt, dat dit *een mondeling* voorstel was geweest; maar op den 2 Febr. bl. 194. wordt er, van gesproken, als in geschrift vervat.

(67) Bl. 190. 1 Febr.

[illegible] Maurits, in het
[illegible] Excellentie, als Gouver-
[illegible] Genade als Lieutenant
[illegible] Zeeland — — om
[illegible] te verhoeden. Prins
[illegible] den Raadsheer Nicol.
[illegible] in zeeralgemeene be-
[illegible] hij verklaarde, tot bescher-
[illegible] stand van den lande, en tot
[illegible] zaken — niet hooger ooit ge-
[illegible] dat bij de genen, die tot de
[illegible] der zaken beroepen zijn, alle
[illegible] correspondentie werde onderhou-
[illegible] 't Geschrift der Staten geene
[illegible] wege vond, en geheel
[illegible] hij zijne Heeren, de Staten,
[illegible] zonderlinge zorgvuldig-
[illegible] zonder ophouden, tot vor-
[illegible] gemeene welvaren bewezen,
[illegible] van dat Geschrift, en
[illegible] Beroep en Ambt, alle goede
[illegible] orde zal worden gesteld."
[illegible] een dubbel van het Geschrift
[illegible] Verklaring gaven zij, den Gra-
[illegible] hun antwoord op eene
[illegible] Een voornaam gedeelte van
[illegible] (69) uitgegeven. Zij
[illegible], en erkenden danklijk zij-
[illegible] en langdurige diensten, in
voor-

[illegible] 1586. Een zo-
[illegible] Willem I. in alles
[illegible] voor Bergen
[illegible] Zie de Ver-
klaring der Staten Generaal in de Zitting 1586. 2 Febr.

voor- en tegenspoed. Zij melden het gehandelde met Leicester; het misbruik, dat deze van zijne macht maakte; hoe zich de Staten, bijzonder van Holland, daartegen stelden, ook tot behoud des wettigen gezags van den Gouverneur van Holland; hoe hierover na Leicesters afstand verschil rees met Willougby, bij gelegenheid der nieuwe *Instructie* 1588. voor den Raad van Staat; welke inmiddels wordt achtervolgd, en waaruit *de Raad van Staat* verplicht is zijne Besluiten ten uitvoer te doen leggen *door de Gouverneurs der Provincien*, zoodat *geen krijgsvolk uit* of *in Holland* trekt, ten zij het *bij zijn Excellentie, als Gouverneur* EN *Capitein Generaal, of bij de Gecommitteerde Raden* (71), *op den naam en van wegen zijn Excellentie* BIJ PATENTEN *bevolen wordt.* „ En zoo zijn Excellentie „ of die Gecommitteerde Raden zich bezwaard „ vinden over bevelen van den Raad van Staat, „ zoo staat hun vrij, dit te vertoonen; ook blijft „ *zijn Excellentie* vrij, op zijn gewoon gezag „ als Gouverneur en Kapitein Generaal, met „ advis der Gecommitteerde Raden der Staten, „ of bij hunne afwezigheid (72), *zonder hun* „ *advis*, het krijgsvolk zelf te veranderen; in „ welk geval hij den Raden kennisse geeft tot „ bewaring der verstandhouding. En om zijn „ Excellentie met raad en daad van eenige uit „ de

(71) Dit werd naderhand bij verklaring nader verbonden *aan zijne afwezigheid.*

(72) Dat schijnt te beteekenen, als hij zelve met zijne reizende Raden buiten 's Hage, en *Gecommitteerde Raden* in dien zin *afwezig* waren. Van de *afwezigheid* van Maurits wordt daarna gesproken.

„ de Staten bijtestaan, zijn hem op alle reizen
„ eenige Gemachtigden toegevoegd geweest,
„ thans vier in getal, voor één jaar, om hem
„ alomme *als Raden bij te staan.* En om de
„ menigte verfchillen bij Leicester, bij Wil-
„ lougby, en bij den Raad van Staat, over den
„ eed van 't krijgsvolk, zoo heeft men *eind-*
„ *lijk* (73) het oorlogsvolk, ftaande ten *laste*
„ van Holland, fpecialijk mede door den Eed
„ aan zijne Excellentie benevens de Staten ge-
„ bonden en verplicht; en om wegtenemen de
„ zwarigheid van den Raad van Staat, dat zij
„ bij 't afzijn der Provinciale Gouverneurs niet
„ altijd met vrucht de bevelen aan die Gouver-
„ neurs konden toezenden; zoo heeft men dit
„ NB. *daarmede geremedieerd, dat in zulk ge-*
„ *val de bevelen komen aan de Gecommitteerde*
„ *Raden der Staten, die dan op den naam van*
„ *zijne Excellentie* de bevelen geven, en zijne
„ Excellentie tot bewaring der verftandhouding
„ daarvan verwittigen, en bij merklijke zwarig-
„ heid hem vooraf kennis geven. En daar zijne
„ Genade van *Hohenloo*, zoo genegen is tot
„ 's Lands dienst en befcherming, en 's Prinfen
„ wettig *gezag;* zoo is 't den Staten zeeraange-
„ naam, dat hij zich gelieve te laten gebruiken
„ tot bijftand dezer landen en van zijn Excellen-
„ tie, als zijn *Lieutenant Generaal* over 't Volk
„ van

(73) Dit woord *eindelijk* fchijnt dan hier eene nieuwe Verordening van de Staten mede te brengen; dat namelijk het *Krijgsvolk*, ftaande ter betaling van Holland (*ter repartitie*) afzonderlijk Eed zoude doen aan den Stadhouder en de *Staten*, niet als *territoriale Overheid*, (als zoodanig had de Eed plaats,) maar *als Betaalsheeren*.

„ van Oorlog, ten laste van Holland en Zee-
„ land; waartoe zij hem ernstig verzoeken, met
„ vol vertrouwen op de goede verstandhouding
„ tusschen zijne Excell. en zijne Genade." — —
Tot verstand van 't geen gezegd wordt van de *vier Raden*, dient aangemerkt, dat dezen toen nog niet in bediening getreden waren (74), en zelfs, dat de *Instructie*, voor hun gemaakt, eerst den 10 Febr. daaraanvolgende, door de nieuwe Raden ter lezing werd gegeven aan Maurits, met voorkennis der Staten, terwijl Maurits ook op dien dag, na gedane onderrechting, zich gunstig voor dat werk verklaarde (75). Doch dit in 't voorbijgaan! Wat betreft *Hohenloo*; dit zijn ongenoegen werd hierdoor niet weggenomen, maar in 't volgend jaar 1591. nog meer openbaar, toen hij uit Duitschland gekeerd, zich belgde, dat, daar hij was *Lieutenant Generaal* van den Prinse Maurits, deze bij zijn afzijn alles, wat den oorlog aanging, afdeed met de andere Krijgsoversten, bijzonder met Graaf *Philips van Nassau* en de Raden, bij hem gevoegd, en dat hij hiermede bij zijne terugkomst voortging, waartegen Maurits zich beriep op zijne *Commissie*. Dit gevoegd bij huiselijke verschillen en familiebetrekking, maakte eenige verwijdering (76); doch hier bleef het niet bij; zijn ongenoegen vertoonde zich uitdruklijker, in 't jaar 1592 (77). Toen verscheen hij ter Vergadering der Staten, met

(74) *Resol. van Holl.* 9 Febr. 1590. bl. 214, 215.
(75) Den 10 Febr. bl. 218.
(76) BOR B. XXVIII. bl. 56.
(77) *Resol. van Holl.* 8—15 Jan. 1592. bl. 53. en BOR B. XXIX. bl. 24.

met klachten, dat, bij afzijn des *Gouverneurs*, de Gecommitteerde *Raden* aan drie Compagnien naar Zeeland PATENTEN *hadden gezonden*, *zonder dat hij die patente hadde gegeven*, *gelijk eertijds gebruikt was*; „ dat hij vernemende, zulks geschied te zijn volgens voorgaand besluit der *Staten*, hij niet goedvond daarover met die Raden in geschil te komen, maar hij zich vervoegde bij de Staten, *zijne Heeren en Meesters*, — dat hij dit niet vorderde, om meer gezag te willen gebruiken, dan den Staten beliefde, en ook niet begeren zoude, zoo hij het *niet te voren gehad hadde*; *maar dat men wel konde bedenken*, *dat met zijne eere het niet mogte bestaan* — — „ dat, zoo hij de Brieven der „ Staten niet meer teekende, zulks zonder zijne „ oneere niet geschieden konde." (78) — — Na lang overleg viel 't besluit, om daarop ter naaste Dagvaart te raadplegen; men zoude hem door Gemachtigden nader spreken. Dit geschiedde in de maand Junij 1592. Doch 't liep nog aan tot het jaar 1593., wanneer op het Vertoog van *Hohenloo* besloten wierd (79), „ dat voortaan, bij afwezigheid van zijn Excellentie in „ Holland, *de Patenten* door hem, als deszelfs „ *Lieutenant Generaal*, met *advis*, van de Gecommitteerde Raden, en onder *paraphe* van „ een der Raden, op den naam van Maurits „ zou-

(78) Men weet, hoe teeder eens Krijgsmans eere is. En men leert hieruit, dat het ontnemen van eenig bevel of *Commando* aan eenen Militair, van wat rang ook, die dit te voren hadde, niet anders dan tot zijn oneer strekken kan, en zwaar gewogen wordt: en hoe hooger rang, hoe zwaarder!

(79) *Resol. van Holl.* 1593. bl. 17. f.

„ zouden uitgegeven worden." Men leert hieruit, dat Hohenloo vorderde, dat hij de *Patenten* had bij *Maurits* afzijn, als zijn *Generaal Lieutenant*; en hoe dit zelve geschikt werd. Maurits aan de Staten *toestemmende*, dat bij zijn afwezen de Patenten door *Gecommitteerde Raden* zouden gegeven worden; had *Hohenloo* uit het oog verloren; en dit werd bij hem kwalijk opgenomen. De woorden, waarop *Hohenloo* zijnen eisch bouwde, waren ook duidlijk, vooral in de Bekrachtiging van Maurits *Commisſie*, bij *Reſolutie* van den 6 Febr. 1587. *dat geen Volck van oorloch te voet of te paert eenighe inlegeringhe oft deurtochten ſal moghen doen, ſonder patente van zijn Excellentie*, OF ZIJN GENADE *als Lieutenant* — —. Doch dit hield met zijnen dood bij vervolg denklijk op. En de zaak der *Patenten* was dan overzulks deze, dat Gecommitteerde Raden, alleen bij afwezigheid, de Patenten op Maurits naam uitgaven. Hoedanig Patent van 17 April 1595. men aangehaald vindt in de *Deductie* van Holland op de *Militie*, 30 Jan. 1651. (80), luidende: *Maurits* — — *bij advyſe van de Gecommitteerde Raden — last en ordonneert.* — — Offchoon misſchien dit bij die *Deductie* te algemeen geſteld wordt, met bijvoeging, dat *eenige jaren herwaards de laatſte Stadhouders* (dat is, Fredrik Henrik en Willem II.) *eenige Patenten, zonder kennisſe van de Gecommitteerde Raden, bij haar zelven mogen gegeven hebben.* Welke uitdrukking, *eenige patenten*, ook den weg openlaat voor *andere patenten* met *advyſe*, bij 's Prinſen afwezigheid uit-

(80) AITZEMA, *Herſtelde Leeuw*, bl. 184.

uitgegeven. Welke verklaring ook niet strijdt met het begrip der Staten van Holland, die dit alleen aanhalen, om te betogen het *recht van Holland* tegen dat der Generaliteit, als voegende er onmiddlijk bij, *dat zulks bij henlieden, als Stadhouders en Gouverneurs particulier van de Provincie, en dienvolgende uit name van dezelve — — en niet uit den name van de Generaliteit geschied zijnde, gevolglijk het recht van de Provincie daardoor — niet is verkort geworden.* Dit Verschil met *Hohenloo* is dan naderhand vereffend, en hij zelve heeft daarop nog naauwer familiebetrekking met Maurits gekregen; zijnde hij in 't jaar 1595. den 7 Febr. getrouwd met de oudste, dus lange ongetrouwd geblevene, Dochter van Willem I., *Maria*, Maurits Zuster; tot het vieren van welk huwelijk de Staten Generaal genoodigd, niet alleen door eenige Afgevaardigden ter bruiloft kwamen, maar ook hem en zijne Nakomelingen ten eeuwigen dage eene Jaarrente toeleiden, met dankbare erkentenis zijner vorige Verdiensten. *Zie de Bijlage*, den 2 Februarij 1595. Dit deden insgelijks de Staten van Zeeland, ook op de Bruiloft genoodigd en door Afgevaardigden verschenen (81).

Beslissing der Geschillen.

Nu blijft nog over 't Stuk *der Afdoening* en *Beslissing* der Geschillen onder de leden van Holland. Die beslissing had, volgens vorige Verdragen, gestaan aan Willem den I., met bijvoeging eeniger Raden. Maar Maurits macht was die van Willem niet. Ook, hoezeer Maurits oneindig vele twisten, gelijk wij boven zagen, bij gewillige onderwerping (*submissie*) der partijen had

(81) *Notulen van Zeeland* 1595. bl. 1.

had afgedaan en nog afdeed; en zelfs de macht daartoe *bij* Besluit der Staten in 't jaar 1586. verkregen had: zoo kon het recht daartoe maar eene voorloopige voorziening voor een jaar gehouden worden (82). Dit was evenwel een Stuk van groot belang, zoodanig, dat zelfs de Staten, den *19 Febr.* 1585., zeiden „ dat zonder de „ submissie van zaken, waarin geene overstem„ ming valt, de gemeene zaken niet gevor„ derd noch gehandhaafd zullen mogen wor„ den;" en nog sterker! „ dat zij bemerken, „ dat op het verdrag van dat poinct berust de „ behoudenis of ondergang van den Lande;" waarom zij ook zelfs den Hr. *Maurits* in 't jaar *1586.* ernstig verzochten, om in Holland over te komen, bijzonder tot beslissing van Geschillen (83); dan vooral liepen in 't jaar 1590. die twisten tusschen verscheiden Steden en Staatsleden zoo hoog, dat ten aanzien der eersten, in *de punten van beschrijving* ronduit gezeid wordt, dat die twisten tusschen de Steden *zulks wassen en toenemen*, te meer, *nademaal zij schijnen hen noch de ordinaris Justitie, noch de Decisie van zijne Excellentie, noch submissie noch or-*

den-

(82) VAN SLINGELAND, D. I. bl. 126. en 110.

(83) De woorden in de *Staatsresolutie* 1586. den 19 Jul. bl. 270. zijn zeerkrachtig: *Is geresolveert, dat aen zyn Excellentie van Nassau, zal worden geschreven, dat in gevalle syn Excellentie eenighsins gelegen is, deselve believe eerstdaeghs in Hollandt te komen, om de Staten in alle occurrentien te assisteren met syn* AUTHORITEYT *ende goedt advis, besonder in 't* BESLICHTEN *van seeckere differenten tusschen eenighe Steden, aen syn Excellentie gesubmitteert.*

dentelijke wegen niet te willen onderwerpen (84). 't welk eenen voorslag ten gevolge had, van ter maste Vergadering in overweging te nemen, om eerst en alvorens de zaak door Brieven of Gemachtigden *vriendschaplijk* of bij *onderwerping* bij te leggen; kon dit niet gelukken, de Regeerders alsdan voor zijne Excellentie en eenigen uit den Hoogen en Provincialen Rade te beschrijven, om bij *verdrag* of *onderwerping* van partijen den twist aftedoen; en indien ook dit niet gevonden wordt, dat zijne Excellentie dan de zaak aan de Justitie verzende — en dezelve aldaar in staat van wijzen gebracht zijnde, voor alle andere zaken afgedaan worde, en haar volle beslag krijge. Dit werd in Nov. 1590. woordelijk herhaald (85); maar na lang raadplegens bleef het werk steken. Gelijk ook alles wat gepoogd werd, om de verschillen onder de Leden der Staatsvergadering zelve over punten van Raadpleging te vereffenen. Het was zeker het ware belang van Oldenbarneveldt, (het Staatkundige ter zijde gesteld,) als eersten Minister der Staten en Advokaat van Holland, dat de dagelijksche Verschillen onder de Staatsleden, vooral wegens de geldmiddelen en opbrengsten, spoedig en zeker beslist wierden; maar het was juist zijn belang niet, om aan Maurits zulke macht optedragen of te doen opdragen, om voortekomen den te grooten invloed, die hierdoor de Gouverneur op de Leden der Wetgevende Macht en de Staatsvergadering verder verkrijgen zoude. Zelfs schijnt het,

(84) *Resol. van Holl.* 1590. bl. 91.
(85) Ibid. bl. 451, 477, 563.

het, dat, doordien Prins Fredrik Henrik, in 't jaar 1637. in 't lighaam of in de orde der Hollandsche Edelen, wierd aangenomen, en dus mede stem en zitting in de Staten kreeg, een Stadhouder hierdoor minder bevoegd geraakte tot *die beslissing*, uit hoofde, dat hij in sommige gevallen nu minder onpartijdig konde geacht worden te zullen zijn. Wat bij de andere Provincien, en bij de Staten Generaal in 't Stuk *der Beslissingen* door den Stadhouder, of Stadhouders, zoo uit kracht der *Unie*, als uit andere Verordeningen plaats greep, behoort tot mijn bestek niet.

Maar hoe nu met de *Finantien?* Had de Stadhouder in *de Geldzaken* ook eenige beschikking? Ik antwoorde, geenszins! Uit het vorige mag men opmerken, dat, hoe groot ook 't *gezag* en de *macht* van *Maurits* ware, hij met dit *teedere* maar teffens *lastige* punt niets te schaffen had. Dit hielden de Staten, als hun oud voorrecht, altijd aan zich en hunne Raden; doch echter konden zij, volgens de oude gronden van Regering, niet geacht worden dit te doen, als *Souverein* of uit kracht *van Wetgeving*; (immers dan waren zij hooger geweest dan de Graaf zelve, die, hoe oppermachtig, nimmer een' duid uit de beurzen der Ingezetenen, bij *Wet* of *bevel*, van rechtswege, konde afeischen, maar die zulks bij wijze van *petitie* of *bede* vragen moest,) maar zij moeten gerekend worden, dit te doen in eene andere betrekking, als zoodanigen namelijk, die van wegens alle de Ingezetenen, na de opgenomen behoeftens, door daartoe bevoegde Collegien opgemaakt, de geëischte Geldvorderingen inwilligden. 't Is waar, sedert de afzwering,

ring, werden de vorderingen van Geld en derzelfs hoeveelheid, tot ſtuur der zaken, in de Staats-vergadering gedaan. Die dat deden, waren wel dezelfde perſoonen, die de macht uitoefenden; of derzelver Raden en Hooge Ambtenaren; maar die Macht werd getemperd, eensdeels, doordien de Raadplegingen hierover in alle de *Vroedſchappen* vooraf rondgingen, en daarin geene *Overſtemming* geduld wierd; ja ſomtijds eene enkele ſtem, de heffingen, indien de nood der tijden de toeſtemming niet afperste, wist tegentehouden; andersdeels, doordien alle de Leden en perſoonen, welke ſtemden, onder de toegeſtane belastingen, zoo wel zich zelven als hunne medeingezetenen, betrokken, en er niemand vrij ging; iets, dat onder de *Graafſlijke* Regering geheel anders was. Men kan ook in 't voorbijgaan hieruit leeren, hoe weinig het met het belang eens *Stadhouders* ſtrookte, om naar de *Souvereiniteit* des Lands te ſtaan, of hij zoude dien bezwarenden lastpost der Geldopbrengſten toch aan de Staten hebben moeten laten, of uitzonderen: maar ook dan zoude hij niet hebben kunnen ontgaan de *beſchuldiging*, of 't *verwijt*, of ten minsten de *verdenking*, (gelijk reeds Willem I. klaagde, D. I. bl. 401.), dat alles *om* en *voor hem* moest opgebracht worden, en dat hij 's Lands Inkomſten inſlokte.

Zie daar de uitgebreidheid der Stadhouderlijke Macht, zonder eenige bijoogmerken onpartijdig ontvouwd. Indien Maurits, of zijne Opvolgers nog andere Ambten of Waardigheden bekleed hebben, gelijk de eerſte in 't jaar 1593. den 15 Januarij werd aangeſteld tot *Groot en Opperhout-*

houtvester of *Jagermeester* (86); zoo is dit, en zoo zijn alle die Waardigheden hem en hun opgedragen bij afzonderlijke Lastbrieven, en maken dus geen gedeelte uit van het *Stadhouderschap* van Holland. En het is in dezen zin van meerdere en uitgestrekter waardigheden, en van invloed op vele andere voorwerpen van den Staat en 's Lands bewind, maar niet in den zin van *grooter macht* of *recht*, als *Stadhouder* of *Gouverneur* en *Kapitein Generaal* van Holland en de Unie, dat de latere Stadhouders, Willem IV. en Willem V., schijnen te kunnen gezegd worden veel grooter gezag, macht, en waardigheid gehad te hebben, dan hunne Voorzaten, welken noch wel minder Ambten in aantal, maar in het wezenlijke punt, in dat van *Stadhouder*, *Kapitein- en Admiraal over Holland*, in vele opzichten veel onbepaalder geweest zijn dan hunne Nazaten, schoon die Stadhouderlijke waardigheid met de bijkomende Ambten ook meer vastigheid gekregen hebbe door de *Erflijke* Verklaring derzelven (87). Maar deze *vastigheid* gaf daarom geen meer *recht*. Alles wat in dien vroegen tijd de

(86) Zie zijne *Commissie* in de *Resol. van Holl.* 1593. bl. 19.

(87) Men behoeft hiertoe slechts te lezen de merkwaardige Gronden, waarop de Staten bouwden in 't geven der *Survivance* en *Opvolging* van 't Stadhouderschap aan *Willem II. Groot Plakaatb.* D. III. bl. 107. en *Resol. van Gelderland* 1631. den 9 Junij; als mede de gronden, waarop zij aan *Willem III.* de Erflijkheid voor de *manlijke Linie*, en in 't jaar 1747. voor beide *de Linien* opdroegen. Ik geve het Besluit der Staten van Gelderland wegens de *Survivance* in de *Bijlage*, 1631. den 9 Junij.

de Staten, en hun Advokaat, de Hr. van Oldenbarneveldt, tegen de grooter en aanzienlijker Macht van Maurits, als 't *Hoofd van dat gene*, 't welk de latere tijden in onderscheiding van het *Wetgevend Vermogen*, bij de Staten berustende, genoemd hebben *de Uitvoerende Macht*, hebben kunnen aanwenden, en ook hebben aangewend, dewijl toch de Staat, in dien onzekeren stand, zonder *Gouverneur* of *Stadhouder* niet *kon* blijven, en volgens de gemaakte veronderstelling mogelijk niet *mogt* blijven, ten zij alle de Machten in één gesmolten, en in den boezem *der Staten*, of wel van *het Volk*, in geval eener geheele Omwenteling of vernietiging van 't *Unieverbond*, gebracht wierden: dat alles bestond in de bijvoeging van *eenige Raden*, of een zoogenoemd *Consilium a latere*, met een behoorlijk *Berichtschrift* (*Instructie*) voor die Raden voor een' korten tijd (88).

Fredrik Henrik Stadhouder.

Na 't overlijden van Maurits in 't jaar 1625. volgde Hem in alle die Rechten en Plichten op zijn Broeder *Fredrik Henrik*, en na hem in 't jaar 1647. zijn Zoon *Willem II.* Waarover ik weinig te zeggen hebbe. Alleen dient ook hierbij opgemerkt te worden, dat de *Commissie* van *Fredrik Henrik* van den 24 Mei 1625. (89) wel aan 't hoofd hadde alleen den naam van de Sta-

(88) Men denke toch niet, dat de *Instructie*, die deze Raden kregen, zoolang zij duurde, noch ook, dat de *Instructie* van *Maurits* zelve, naauwer palen stelde aan de Macht, *bij Commissie* Hem gegeven; maar zij dienden, om deze en gene zaken langs meer zekere en vaste orde te regelen.

(89) Zie ze in 't *Groot Plakaatb.*, D. III. bl. 107. en AITZEMA, *Zaken van Staat*, D. I. bl. 995.

Staten van Holland (90), doch dat hij echter daarbij werd aangesteld tot *Gouverneur*, *Kapitein Generaal en Admiraal van Holland*, *Zeeland en Westvriesland*, in vereeniging; en dat dezelve aldus in vereeniging eindigt: *Gegeven in den Hage*, *onder de Zegelen van de Staten van Holland ende Zeelant voornoemt*, *en van harent wege onderteykent* — den 24 Mey 1625. *J. van Wassenaer*, *hebbende twee uythangende Zegelen van rooden wasse.* Op de plycke stont: *Ter Ordonnantie van de Heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant.* Onderteyckent, *C. van der Wolf. Ter Ordonnantie van de Heeren Staten van Zeelant.* Geteeckent: *J. Boreel.*

Dit zelfde had nog plaats den 18/28 April 1631. bij de *Acte van Survivance* (91), op Prins Willem II. waarbij hij de opvolging verkreeg van zijnen Vader, *van* HET STADHOUDER- *Gouverneur- Kapitein- en Admiraalschap-Generaal van de Zee*, *van de voorsz. Graafschappen van Holland*, *Zeeland en Westvriesland*, met vooraf gaand *Verbaal*, dat zulks op *aanschrijving* door de twee Provincien te zamen besloten was, hebbende ook aan 't hoofd den vereenigden titel: *Staten van Holland*, *Zeeland*, *en Westvriesland*, en beiden op 't slot: *onder de Zegelen der Staten van Holland*

(90) Die van Maurits heeft beide de namen *Holland en Zeeland* aan 't hoofd. *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 105. En ik geloof ook, dat hier eene verzinning is; althans op de Lijst *der Commissien* (in de Archiven van 't Huis van Orange-Nassau nog voorhanden,) staat duidlijk, *Commissie van de Staten van Holland en Zeeland.*

(91) *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 107. Men leest ook in de *Resol. van Holl.* 1631. dat dit geschiedde *bij bewilliging van Zeeland.*

land en Zeeland — ter Ordonnantie van de Staten van Holland — en van de Staten van Zeeland - met twee Zegelen; ten bewijze van de naauwe verknochtheid, waarmede deze twee Gewesten zich ook toen nog verbonden hielden.

Fredrik Henrik werd, om den dringenden nood, zeerspoedig, en spoediger zelfs dan *Stadhouder van Holland*, door de Staten Generaal, den 23 April 1625. in Mauritis plaatze aangesteld *tot Kapitein Generaal te lande ende te water* (92). De Schrijver, die dit verhaalt, en toen leefde, de Heer *A. van der Capellen*, voegt er bij, dat dit *buiten kennis en last van de Provintien geschied was*; maar zoo *niet behoord had.* Doch hij verschoont het met *de tegenwoordige constitutie van de saken*, „ daer 't leger te velde „ is, ende de tijt van exploict over 't ontset van „ Breda voorhanden, ende aen d' eene sijde de „ nieuwe Generael te animeren, ende aen d' an„ der confusie ende misverstanden *voortekomen* „ *sijn*, *'t welk*, zegt hij, *excuseert dit werk van* „ *de Staeten, die andersints daertoe niet be*„ *machticht waeren.*" Evenwel is 't zeker genoeg, dat dit ter Vergadering der Staten Generaal, op voordracht en aandrang der Provincie van Holland (93), door de afzonderlijke Staten der

(92) Zoo wordt dit uitgedrukt door ALEX. VAN DER CAPELLEN, *Gedenkschriften*, D. I. bl. 349. Doch zijne Commissie, nog aanwezig, noemt hem *Kapitein Generaal en Admiraal der Vereenigde Nederlanden.*

(93) *Resol. van Holl.* 23 April 1625. waar men leest, dat de Hollandsche Afgevaardigden uit *de Generale Staten* terug keerende, bericht brachten, *dat bij alle de Pro-*

der Gewesten naderhand is goedgekeurd; en 't hinderde dus niets aan de wettigheid der *aanstelling* zelve. Eene andere aanmerking van meer gewicht, van dien zelfden Schrijver, wil ik hier niet ongemerkt voorbijgaan; 't is eene bedenking over *de macht der Stadhouders;* welke ik met zijne eigen woorden laat volgen. „ De Liberteit
„ van dese vereenichde Nederlanden vereischt wel,
„ dat Prins Henrick niet en succedeerde in de autoriteit ende macht, die Prins Maurits gehadt
„ heeft, ende dat deselve nu met goede *Instructie* besneden ende gereguleerd werde; maar
„ dat sal soo wel niet kunnen gescieden by chrystijden, sonder syn Excellentie te offenseren ende grootelix te *miscontenteren*, het welcke
„ voor den Staet van 't Lant oock niet geraedtsaem is, sonderlinghe soo de beginselen van
„ sijn regieringhe, met eenigh notabel geluck of
„ exploict worden gelegt. Evenwel dient daerop gelet, opdat de Liberteit ende autoriteit
„ van de Provintien niet t'eenemael worde geopprimeert. 't Sekerste is, dat die gene, die
„ dus langhe in de Staten Generael geseten, ende Prince Maurits geadoreert hebben ende
„ hooch verheven, om selfs te meer credyt te
„ hebben, ofte met sekere *Instructie* ende niet
„ met absolute *Commissie*, als tot noch toe gesciet, naer den Haghe gesonden worden, ofte
„ andere in haer plaetse gedeputeert."

Tot beter verstand dezer op zich zelf gewichti-

Provincien zulks ingewilligd was, even zoo als Maurits hetzelve gehad hadde; en besloten was, *nog dien zelfden nacht, de Commisfie aan zijn Excellentie te exhibeeren.*

tige aanmerking, dient, 1. Dat de Hr. VAN DER CAPELLEN geen groot vriend was van *Fredrik Henrik*, wegens zijne toen reeds bekende meerdere gematigdheid jegens de *Remonſtranten*; maar wel van Maurits. 2. Dat hij als Geldersch Edelman altijd meer opzag tegen den grooten invloed van Holland in de Staten Generaal, met voorſtand der Staten der andere Gewesten! Dit zelve heb ik in *de Notulen van Zeeland* dikwils waargenomen, die zich in vele zaken ſchikten naar de Beſluiten van *Holland*, als het aankwam op hun bewind en macht in de Provintie zelve; maar verre van daar, wanneer bij Holland Beſluiten genomen wierden, die de macht *der Generale Staten*, waarin Zeeland ook zijn deel had, ſchenen in te krimpen of te belemmeren. Maar met dat alles, welke heerlijke lesſen en ophelderingen bevatten niet die weinige woorden van dezen aanzienlijken en ſchranderen Staatsman, wiens ſchriften nog zoo min bij onze Landgenoten bekend, en nog minder in gebruik zijn. Men leert hieruit 1°. de waarlijk groote Macht en 't Gezag, 't welk hij aan Maurits toekent, en in hem erkent.

2°. Hij veronderſtelt de afwezigheid eener *Inſtructie* bij Maurits.

3°. Hij oordeelt zoodanige *Inſtructie* voor een' Stadhouder wel noodig; maar als een voorzichtig en diepdoordenkend Staatsman, achtte hij zulks toen niet voorzichtig noch raadzaam, ten dienste van den Lande.

4°. Hij wil zulke *Inſtructie* gegeven hebben bij de *Aanſtelling*, als alleen den geſchiktſten tijd. Hoedanige les naderhand bij de aanſtelling van *Willem III.* en *Willem IV.* of over 't hoofd gezien,

zien, of wegens de tijdsomstandigheden ook niet doenlijk geweest is.

5°. Inziende de gebreken in de Vergadering der Staten Generaal, had hij gaarne gezien, dat, even gelijk de Provincie Holland hare Afgevaardigden aan eene *Instructie* verbonden, dit zelfde ook de andere Provincien deden.

Dezelfde Schrijver meldt kort hierop, dat de Staten van Holland ook *Fredrik Henrik* aannamen voor *Gouverneur*, *op dezelfde conditien ende met gelijcke macht*, *als sijn' Heer Broeder.* Hij voegde er bij, „ dat velen dachten, dat dit „ niet in alle manieren alzoo geschieden zoude, „ zonderling *rakende de keur van de Magistraten*, meenende, dat die van Amsteldam daar„ in eenige verandering beginnen, ende van an„ deren gevolgd zouden worden.” Doch dit geschiedde niet; ook is hiervan geen 't minste gewag *in de Registers*, maar integendeel ademt alles de hoogste aandrift voor Fredrik Henrik; men volgde (op den 1 Mei) *de Commissie van Maurits*, en, overmids die ging op den naam *van Holland en Zeeland* met Westvriesland, zoo wilde men toen nog aan Zeeland schrijven, om zich daarmede te vereenigen, en men besloot, om *devoiren* te doen bij *Gelderland*, *Utrecht*, en *Overijssel*, om hem, even als *Maurits*, *Stadhouder* te maken. Die *Commissie* ging dan den 24 Mei 1625. ook door.

Wat *Willem II.* betreft; gelijk de blakende gunst, waarin zich Fredrik Henrik, ten tijde van *Maurits*, bij Volk en Staten bevond, van tijd tot tijd aanleiding had gegeven, dat gedurende Maurits bewind, dees zijn Broeder aanzienlijke Ambten en Waardigheden waarnam: even zoo had, Willem II. Stadhouder.

had, gedurende zijns Vaders leven, Willem II. vele Posten bekleed, en had, nog een kind zijnde, reeds de Opvolging in Holland en elders bekomen. Zijn Vader den 14 Maart 1647. (94) overlijdende, kwamen de *Staten van Holland* reeds 's morgens te 7 uren bijeen: men las aanſtonds *de Acten ter Generaliteit gepasſeert over de Survivance* — van 22 April 1633. 29—31 Mei 1637. de *Commisſie* als Kapitein Generaal der Vereenigde Nederlanden, en 't formulier van den Eed, gedaan bij Fredrik Henrik 1625. — en men zal Willem II. verzoeken, den Eed als Kapitein en Admiraal te doen, gelijk *Fredrik Henrik* gedaan heeft 1625., alleen met bijvoeging, dat in plaatze, dat de Eed 1625. gedaan is op *de Commisſie, bij Hun Hoog Mogenden gegeven* — zoude worden geſteld: *op de Commisſie ende Inſtructie, gegeven ende noch te geven*, dewijl de Commisſie duidlijk gewaagde *van een Inſtructie, als nog te maken.* — Men zoude dit *ter Generaliteit inbrengen*, gelijk ook dadelijk geſchiedde, en Hun Hoog Mogenden, hiermede inſtemmende, namen den zelfden dag Hem den Eed af, alleen met die verandering, dat zijn Hoogheid zelve in de Vergadering daartoe verſcheen, zonder dat verder van *Inſtructie* gewaagd wierd.

Zijne Commisſie.

Maar met de *Commisſie* van het *Stadhouderſchap van Holland*, 't welk hij bij overleving en opvolging bekwam, duurde het nog tot het einde des jaars 1647. eer de *Eed* op dezelve werd afgeleid, offchoon hij aanſtonds zijn Ambt als

(94) *Reſol. van Holl.* 1647. 14 Maart.

als Stadhouder waarnam (95), en de overige Provincien hem reeds vroeger van *Commisſie* voorzagen. En hier treffen wij twee zaken aan, die de aandacht verdienen: 1. het *Bondgenootſchaplijke* met Zeeland, en 2. de poging tot het opmaken *eener Inſtructie.*

Wat het eerſte: wij zagen boven, *dat*, en *hoe*, *Fredrik Henrik* met eene vereenigde *Commisſie* van Holland en Zeeland, als twee naauverbonden Provincien, was aangeſteld, en dat zijn Zoon Willem op dezelfde wijze 1631. de *Survivance* en *Opvolging* bekomen had. Thans wijzen de Hollandſche Staatsbeſluiten genoegzaam uit, dat *Holland* zich ook hiervan zocht los te maken, en zich ook dadelijk, na vele onderhandelingen, heeft losgemaakt, en *de Commisſie* afzonderlijk gegeven. En zie hier de ware reden, waarom de beëediging zoolang vertraagd is, en langer dan elders. Hoe zich dit toedroeg, zal ik kort opgeven.

Daags na de Opdracht ter Generaliteit, den 15 Maart 1647. werd bij Holland gelezen *het Verbaal* van 't gepasſeerde den 29 April 1631. ten aanzien van 't gehandelde over 't Stadhouderſchap tusſchen *de Heeren van Holland en Zeeland:* als mede *de formulieren van de Commisſien, bij beide de Provincien gedaan depecheren;* men beſloot *het Stadhouderſchap* van Holland hem *optedragen*, (wat hierbij gevoegd wordt,

(95) Dit behoeft geen bewijs. Dit leert ons al 't gebeurde, en Willem II. wordt daarom, *Reſol. van Holl.* 1647. den 15 en 25 Maart genoemd *den nieuwen Capiteyn ende Admirael Generael en Stadhouder deſer Provincie* —.

wordt, van vooraf na te zien, *of, en wat van Instructie* hieromtrent voordezen plaats hadde, zal straks volgen). Dit nu schijnt *de Heeren van Zeeland* gaande gemaakt en opgewekt te hebben, tot het houden eener *Conferentie*, om ten opzichte *van de Commisſie en Introductie van ſyne Hoogheydt tot het Stadthouderſchap van beyde de Provincien, te doen — — als voordeſen* (96). Hierover viel in 't vervolg nog veel te beraden. Men wilde (den 9 April) in Holland wel *in conferentie* treden over *Zeelands* verzoek, en dit trachten te vinden; en anderszins, van wegens *Holland* en Westvriesland eene *afzonderlijke Commisſie geven*, en den Heeren van *Zeeland vrij laten*, om zulks ook te doen. Dit wilden die van Zeeland niet, en drongen ſterk aan, om alles op *den ouden voet* te houden; maar geene twee *afzonderlijke Commisſien* te maken. Dit duurde nog lang (97), en na veel tusſchenhandels ſloeg Holland (bl. 175.) tot afdoening voor, om *twee distincte Instrumenten van Commisſien* optemaken, een wegens Holland, en een wegens Zeeland; dezelve aan zijn Hoogheid *te behandreiken*, en de *Introductie*, op de rolle, bij afwezigheid van de Ed. Groot Mog. en der extraordinare *Gecommitteerden van Zeeland* te doen bij de beide Raad-Penſionarisſen der twee Gewesten (98). Nadat Zeeland hierop zijne bedenkingen had gegeven, viel de raadſlag den 8 Aug.; om *de Commisſien* afzonderlijk te geven; doch 't be-

(96) *Reſol. van Holl.* 29 Maart 1647. bl. 86.
(97) Den 10, 11, 12 April, 13 Mei, 27 Junij, 5 Aug.
(98) Den 6 Aug. bl. 175.

't besluit vertraagde, en zelfs nog den 30 Oct. viel er bij Holland zelve weder bedenklijkheid, *om dit in den tegenwoordigen toestand van zaken* buiten Zeeland *te doen* (99). Dit duurde nog tot den 16 December. Toen kwam er een Brief uit *de Staatsvergadering* van Zeeland zelve, van den 14 Dec., waarbij zij regelrecht zich verklaren *den ouden voet te willen houden*; en zoo niet, dan zouden zij *Commissarissen* zenden, om een eindlijke afkomst te hebben. Hierop besloot Holland aanstonds (den 17 Dec.) tot het geven van *afzonderlijke Commissie*, maar zoo, dat de *twee Raadpensionarissen* de *Introductie* zouden doen; men las die Commissie, (te gelijk met eene Concepte-Instructie); men maakte ze op; vond ze goed, en Willem II. deed daarop den Eed in Holland (100). Zooveel had het in, om ook in dit geval zich van Zeeland los te maken.

Maar nu de *Instructie!* Gedurende al dien tijd waren er pogingen bij vele leden, om de *Commissie* te doen gepaard gaan met eene *Instructie*. Niet wetende, dat dit ooit klaar uiteen gezet is, (te meer, daar ik elders leze, dat het bij de *Commissie* van *Fredrik Henrik* in 't vervolg zoo gebleven is,) zal ik naar aanwijzing der Staatsbesluiten, ook dit trachten optehelderen. Daags na 't overlijden van Fredrik Henrik, den 15 Maart werd ter Staten Vergadering gelezen het reeds gemelde *Verbaal* van den 29 April 1631. tusschen Holland en Zeeland, en men besloot aan Willem *'t Stadhouderschap van Holland optedragen*, Instructie.

(99) Zie de *Resol. van Holl.* 13, 16 Nov. en 16 Dec.
(100) *Resol. van Holl.* 18, 19, 20 Dec. 1647.

gen, doch men zoude, voor 't geven der *Commisfie*, eerst nazien, OF, *en* WAT *Inftructie zijne Hoogheid Fredrik Henrik op 't Stadhouderfchap voor dezen heeft gehad.* Het fchijnt mij toe, dat men wel wist, of al fpoedig kondfchap bekwam, dat de vorige Stadhouder zoodanige *Inftructie* niet gehad hadde. Altans op den 9 April befluit men reeds, om bij 't opmaken der *Commisfie* te volgen die van Fredrik Henrik, doch, zonder nu van *Inftructie* te fpreken, wilde men er bijvoegen twee Artikelen, die anders tot de ftoffe eens *Berichtfchrifts* konden behooren; namelijk, *wat aengaet de claufule in de Commisfie, roerende het beleydt van de faken van Oorloge ende Politie, defelve fal worden gefteldt in voegen hiernaer volgende;* „ *Geven* volkomen „ macht, authoriteyt ende fpeciael bevel enz. te „ houden, te exerceren ende te bedienen de fa- „ ken van Oorloge ende Politie van de voorfchr. „ Landen, by goetduncken van defelve Heeren „ Staten, of met advis van derfelver Gecommit- „ teerde Raden, volgens derfelver Inftructie; de „ *Burgemeefteren*, Schepenen ende Wetten te „ veranderen naer behoren, ende daer hetfelve „ *van noode* wefen fal, conform de Privilegien „ van de refpective Steden ende plaetfen." Hierop wilde men, (den 11 April) gedurende het verfchil met Zeeland, eene *Provifionele Commisfie* opmaken, en eenige *leden noemen om eene Inftructie opteftellen.* Dit draalde tot den 8 Aug. Toen befloot men nader tot *afzonderlijke Commisfie* — *maar verfcheiden leden deden toen nog inftantie, dat de Commisfie* OFTE *Inftructie voor defen aan Prins Maurits gegeven, ende hier ter Vergadering t'anderen tijde getoont, fal werden ge-*

geresumeert, en dewijl men zeide, dat eenige der andere Provincien een *Instructie* hadden *geformeerd*, zoo zoude men trachten hiervan een Affchrift te bekomen, en dan nader besluiten. Men krijgt dan hier het eerste gewag van *Maurits Instructie*, en men beroept zich op andere Provincien; waarmede *Zeeland* bedoeld werd. Maar wat gebeurde hierop? Den volgenden dag, (den 9 Aug.) laat de Raadpensionaris van Zeeland aan de Hollandsche Staatsvergadering weten, gehoord te hebben, als of bij Zeeland eene *Instructie* zoude geformeerd zijn; hij verklaart, dat dit *abusief was; dat er niets aan was;* dat bij de Staten van Zeeland *geen letter*, de voorschr. *Instructie* rakende, op 't papier was gebracht; maar dat alleen zijne Hoogheid was aanbevolen, *in het stuk van de Remissien — met circumspectie te willen gaen, ende over gequalificeerde dootslagen niet te disponeren; dat van gelycken yet was gesproken van Patenten te geven in desselfs afwesen door de Heeren Gecommitteerde Raden; doch dat syne Hoogheydt niet buyten gewoonte en was gevergt.*

Hierbij bleef dit tot den 30 Oct. Toen maakte men nog de bedenklijkheid, om buiten Zeeland iets te doen; maar eenige leden namen toen *reflectie* op 't maken der *Instructie.* Naderhand, den 16 Nov., werd ingebracht en opgelezen een breed *Advis* der leden, die benoemd waren ter voorlichting over de manier, hoe het *Stadhouderschap* van Holland Hem optedragen. (bl. 292.)

„ Men had, zegt men, nagezien de Commissie van den overledenen Prinse Stadhouder van 24 Mei 1625.

„ De *Concepte Instructie* voor Prins Maurits

van

van 1585. *die NB. in geen 's Landts Registers en is te vinden, maer is getogen uyt de Historie van Pieter Borre;*

„ De *Commissie* van Prins Maurits, den 14 November 1525. (l. 1585. 1 Nov.)

„ Met nog eene van 't *Houtvesterschap*, 24 Februarij 1625.

„ Men oordeelt vervolgens, *dat geene Instructie voor zijne Hoogheid dient te worden gemaakt, maar dat men in de Commissie — dezer Provincie zal laten invloeien de navolgende poincten:*"

„ Dat zijne Hoogheid, na genomen Advijs „ van den Hove Provinciaal zal mogen verleenen „ Brieven van gratien, remissien, pardon, en „ abolitie, mits dat de Brieven *zullen moeten* „ worden geinterineerd, als na behooren; wel „ verstaande, dat van gequalificeerde doodslagen „ en andere enorme delicten, gecommitteerd „ met geleyder lage of opzetten wil, geen re- „ missie of pardon zal worden verleend of gege- „ ven."

„ Dat zijne Hoogheid zal mogen veranderen „ de Burgermeesteren, Schepenen en Wetten „ naar behooren, en achtervolgende de Privile- „ gien van de Steden en Plaatzen; en dat de „ woorden, in de *concepte Commissie* gebruikt, „ *daar het noodig wezen zal*, uit dezelve zullen „ worden geligt of gestelt achter de volgende „ woorden, *doen houden goede opzicht, orde en* „ *wachte in de Steden en Sterkten, te water en* „ *te lande*, DAAR HET NOODIG WEZEN *zal.*"

„ Dat het verleggen van de Guarnizoenen zal „ worden gelaten bij de *Instructie* van de Hee- „ ren *Gecommitteerde Raden.*"

Men

Men vormde hieruit den 16 Dec. (1) een voorſtel, en 't eindlijk beſluit viel, om, na 't lezen van het *advis van Gecommitteerden* van *Hun Hoog Mogenden*, en van het *Formulier der Concepte-Inſtructie*, de *Commisſie* van 't Stadhouderſchap optemaken; en op deze *Commisſie* deed Willem II. den Eed, den 20 Dec. 1647. Dit Formulier nu, aldaar geplaatst, houdt woordedelijk in de punten, den 16 Nov. voorgeſlagen, zonder dat er iets blijkt van *Inſtructie*, en zonder dat gevonden wordt, wat het *advis der Algemeene Staten medebracht*. Vervolgens gaven de Staten van Zeeland den 2 Jan. 1648. ook hunne *Commisſie* afzonderlijk uit, en de plechtige *Introductie* of zittingneming des Stadhouders in *het Hof van Holland en Zeeland*, geſchiedde den 23 Januarij 1648. door de *Raadpenſionarisſen* der twee Gewesten (2).

Ziehier de Staten van Holland, voor de eerſte maal, doch voor altijd, geheel ontſlagen en vrij van alle banden, waarmede zij, ten aanzien hunner Stadhouders, eenigzins gehouden waren zoo aan *de Staten Generaal* tot 1620. als aan de *Staten van Zeeland* tot 1647., uitgezonderd, dat hiervan is overgebleven de gemeenſchaplijke Rechtspleging voor *het Hof van Holland*.

Had men het ſtuk der *Inſtructie* in *Holland* toen kunnen ten einde brengen, en zulks met we-

(1) Den 16, 17, 18, 19 Dec. 1647.

(2) De Schrijver van 't *Leven van Willem II.* D. I. bl. 232. houdt van dit alles een diep ſtilzwijgen, en verhaalt alleen, dat *die van Noordholland* eene *Inſtructie* wilden; maar dat dit niet doorging. Doch men kan uit zijn bericht niet zien, of dit de *Generaliteit*, of *Holland* alleen betrof.

wederzijdsch genoegen afdoen: de Republiek zoude mogelijk, zoowel als de *Stadhouders*, zich er beter bij bevonden hebben!

Besluit. Ziedaar ontvouwd de gansche toedracht van den ouden Regeringsvorm, en de *ware Souvereiniteit der Staten van Holland*, zoo als zij werkzaam geweest is door middel van 't Lighaam der Edelen en 18 stemmende Vroedschapslighamen, bij *representatie* hunner Stedelijke Ingezetenen, sedert de Regering des Graven van Leicester, tot aan de nadere vastStelling aller Machten en Collegien, zoo in het Bestuur en de Wetgeving der *Staten*, als in derzelver betrekking tot de Hoven van Justitie, tot Gecommitteerde Raden, tot de Admiraliteiten, en tot het Stadhouderlijk Bewind en 's Stadhouders onderscheiden Ambten en Bedieningen; gedurende het eerste en oorspronglijke Tijdperk, 't welk wij gewoon zijn te noemen *de Stadhouderlijke Staatsregering.*

De wettigheid van alles. Daar blijft voor dit Tijdsbestek niets over, dan een kort overzicht der *wettigheid* van dien *Staatsvorm*, tegen die genen, die meenen, dat *de Staten niet wettig* geregeerd hebben; ten minsten, dat de *stemme des Volks* in alles, wat er gebeurd zij, niet *uitdruklijk gehoord*, maar veeleer *gesmoord* zij. Eene stelling, die men onder de wonderspreuken van het uiteinde der XVIIIde Eeuw wel moge rekenen, welke ik mij nog niet hadde voorgesteld, toen ik in het jaar 1790. uitgaf mijne *Historia Federum Belgii Federati*, en, sprekende van den tijd, dien wij beleefden, hem (bl. 483.) noemde, *Seculum Philosophico- Politico- Paradoxum*; maar waarvan het *wonderspreukige* zich in vele opzichten sedert dien

dien tijd duidlijk genoeg vertoond heeft. Ten betoog dier *Wettigheid* hebbe ik weinig noodig. De vrage is toch niet, of alle de *Besluiten* en *Handelingen*, zoo der *Staten*, als der *Stadhouderen*, der *Hoven*, der *Vroedschappen*, der *Magistraten*, en andere *Bewindvoerende Collegien*, in allen deele, zoo in *vorm* als in *stoffe*, het volle afdrukſel van *wettigheid* gehad hebben; dan of ook hierbij, gelijk in alle wereldſche zaken, oneffenheden, menschlijke zwakheden, en *misbruik* van *macht* of *recht* plaats hadden, en wel eens groote overdrevenheid van denkwijze, jalouſien, verdeeldheden, partijſchappen, en driften, de plaats vervingen van bedaarde Overleggingen, of van ongeveinsde en belangelooze Vaderlandsliefde. Hierover heb ik mij nergens het oordeel willen aanmatigen, maar alleen ſomwijlen mijne bedenkingen geopperd. Maar de vraag raakt alleen de wettigheid van *den Staatsvorm* of der *Staatsregeling*, *betreklijk het geheele Volk*, en de goedkeuring door de ganſche menigte, die men onder het denkbeeld van *Volk* begrijpt. Nu toonde ik, zoo ik meene, door 't geheel beloop, dat alles zich langs vaste regels, op gewone wijze, heeft toegedragen, door middel van eene algemeen erkende Vergadering der Staten: dat deze Staten hunne Bevelen en Beſluiten haalden uit de Lighamen der Edelen en der Vroedſchappen van een groot getal van ſtemmende Steden; dat deze *Vroedſchappen* op haar beurt waren de *repreſentative Lighamen* hunner ganſche *Burgerijen* en Stedebewoners; terwijl het Lighaam der Edelen opkwam voor alle de platte Landen of boerenſtand en van eenige kleine Steden, voor zoo verre deze

of

of geen mededeelgenootschap aan de Besluiten gehad of gekregen hadden, of ook wel uit eigen beweging wederom weggebleven waren; vervolgens, dat *de geheele Natie* daarin toegestemd en berust hebbe, dat is niet enkel zij, die deelgenoten waren van de bijzondere takken en deelen van 't bewind, alle Ambtenaren, hooge en lage, die toch het kundigste en beste gedeelte of de bloem der Natie uitmaken; niet enkel ook de Lighamen der Schutterijen, Burgerijen, Gilden, die te zamen een zoo groot en aanzienlijk deel van den zoogenoemden *middelstand der Natie* uitmaken; maar zelfs ook de minst gegoeden, de minst kundigen, de minst geachten, of de zoogenoemde *gemeene Man*, *'t gemeene Volk*, armen en behoeftigen, die, hoezeer van anderen afhanglijk, ook tot het denkbeeld van *de Natie* gebracht worden. Dat nu dezen allen, niet slechts in de voorddurende Beschikkingen over den ingestelden Regeringsvorm, zonder bedenkingen of tusschenspraak, of gedeeld of berust hebben; maar daarenboven allen, zonder onderscheid, naar mate van hunne vermogens en toestand, ijverig, en openlijk, hebben medegewerkt, dezelfde lasten gewillig gedragen, en geholpen hebben, om de zaken in zulken vorm te brengen, waarin zij toen gebracht en gebleven zijn, en daardoor ook in alle de voordeelen gedeeld en die genoten hebben: dit zal immers niemand van gezond verstand willen tegenspreken. En dit zoo zijnde, valt er bij mij geene twijfeling aan de *wettigheid* van het zoo heerlijk opgetrokken Staatsgebouw. En dan is 't besluit ras opgemaakt, dat wel verre, dat de *stem der Natie*, door *Staten* of *Stadhouder*, gesmoord zij:

de-

dezelve zich integendeel ter begunstiging van dit *Bestuur* en van dien Regeringsvorm duidlijk heeft doen zien, doen hooren, doen gevoelen; en dat de Staten, als wettig Souverein, met een bijgevoegd Stadhouderlijk Bewind, zijn erkend geworden en gebleven.

Daar blijft mij niet over, dan beknoptlijk, op den vorigen grond voordbouwende, aantewijzen, hoe *de Souvereiniteit* der Staten zich sedert tot aan 't jaar 1795. in Holland heeft staande gehouden en wettig is uitgeoefend, waartoe ik in de eerste plaats in 't volgend Hoofdstuk zal opgeven de gewichtige veranderingen, die na den dood van Willem II., twee jaren na den Munsterschen Vrede, bijzonder onder den Heer Raadpensionaris *J. de Witt*, in het Stuk der *Uitvoerende Macht* begonnen, en tot aan 't jaar 1672. hebben stand gehouden.

EEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Gewichtige Veranderingen in het Hollandsche Regeringsbewind, na den dood van Prins Willem II. 1650. *door 't niet aanstellen van een' Stadhouder.*

Op dien voet stond de oude *Staats-Regering*, sedert de oprichting der vrije Republiek, onder de Stadhouders *Maurits*, *Fredrik Henrik* en

Willem II., wiens vroege en onverwachte dood in het jaar 1650. inviel (3).

De Staten van Holland zonder Stadhouder, 1650.

Deze dood veroorzaakte groote Veranderingen in 't stuk van 't *Gouvernement*, of, zoo men wil, in 't Hoofd der *Uitvoerende Macht. Door dit afsterven*, zegt WAGENAAR (4), *bevond zich het Gemeenebest in eenen staat, waarin het nimmer sedert zijne oprechting geweest was.* En 't is in dien zin, dat hij van Holland zegt, dat *die dood* en 't *oogmerk*, om *vooreerst* nog geenen Stadhouder aantestellen, *noodwendig merkelijke verandering maken moest in* DEN VORM *der Regering.* Het maakte dan, volgens *Wagenaar*, *verandering in den Regeringsvorm.* Zulk een' Regeringsvorm had men te voren niet gekend. Want niet zoodra was Willem I. overleden, of de Staten zagen verlegen uit naar een buitenlandsch Opperhoofd; zulks niet gelukkende, stelden zij *Maurits* aan 't hoofd van den Raad van Staat, en voords tot *Stadhouder*, met een' meer bepaalde macht. Na zijn dood volgde *Fredrik Henrik*, en na hem onmiddelijk Willem II. Nu stierf

Verandering in de Regering.

(3) Uit het vroeger opgehelderde van de *Stadhouders* onder de Staten, zal men nu mogen besluiten, dat de benaming van *Willem den tweeden* oorspronglijk eene dwaling of verzinning onzer Historieschrijvers zij, door 't niet duidlijk onderscheiden van 't *Stadhouderlijk* of Oppermachtig Bestuur van *Willem I.* zeerverschillend van 't Bewind der opgevolgde Stadhouders. Want als Prins van Orange was Willem I. de *negende*, en Willem II. de *tiende* van dien naam. Of men moet gezien hebben op de familiebetrekking hier te lande van *Orange* en *Nassau*, te zamen in Willem I. vereenigd.

(4) *Vaderl. Hist.* D. XII. bl. 125.

ftierf deze, onverhoeds, en zonder kinderen (5). Dit noemde de Raadpenfionaris J. CATS (6) *eene nooit voorgevallen conftitutie van zaken.* De Staten van Holland zelve noemen het daarom *de fuppletie van het defect, 't welk in een notabel gedeelte van de Regering is voorgevallen* (7). 't Is dan eerst na dien tijd, dat men onderfcheid heeft *kunnen*, of *begonnen* te maken tusfchen *Stadhouderlijke* en *Stadhouderlooze* Regering. Over het eigenaardige van welke uitdrukking ik met niemand begeere te twisten. Sedert den aanvang der vrije Republiek onder het Stadhouderlijk bewind had de Staat, bijzonder Holland, tot aan 't jaar 1650. nimmer zonder Stadhouder geweest. De Staat kende geen ander Regeringsbewind, dan waarin de *Uitvoerende Macht*, gelijk men thans fpreekt, afzonderlijk, en aan een enkel Hoofd, zoo in 't *Politike* als in 't *Krijgswezen*, was opgedragen en aanbetrouwd. Eene *Staatsregering zonder Stadhouder*, of zonder eene *Uitvoerende Macht*, was een geheel nieuw verfchijnfel.

Onderfcheiding van Machten bij ons.

Men heeft, wel is waar, bij latere tijden, in klarer licht gefteld de benamingen van- en de leer der onderfcheiding, of *affcheiding* van *Wetgevende*, *Uitvoerende* en *Rechtfprekende* Machten, (zonder te fpreken van alle de uiterftens, die deze begrippen verzellen, en die reeds zooveel bloeds gekost hebben:) maar de zaak zelve was niet

(5) Hij overleed den 6 Nov. 1650. en zijne Gemalin beviel eerst den 14 Nov. 1650. van eenen Zoon, naderhand *Willem III.* genoemd.

(6) *Refol. van Holl.* den 10 Nov. 1650.

(7) AITZEMA D. VII. bl. 292.

niet nieuw, noch bij ons onbekend. Zulk *Uitvoerend Bewind*, met zoodanige bepalingen omtuind, welken de aard der zaak medebrengt, als altijd blijvende ondergeschikt aan het *toezicht* der *Wetgevende*, of liefst aan de *Opperste Souvereine Macht*, was altijd geweest in handen van den *Stadhouder*, het zij *met* of *zonder* bijgevoegden Raad; terwijl de *Rechtsplegende Macht*, als het ander deel der *Uitvoering*, toekwam aan *den Stadhouder*, *President en Raden*, zoo van 't *Hof van Justitie*, als van den later door Willem I. opgerichten *Hoogen Raad* of *Raad van Appel*, en lagere *Rechtbanken*, mede ondergeschikt aan het Oppertoezicht van die zelfde *Souvereine* of *Wetgevende Macht*.

Ik weet mij op dit punt niet klarer uittedrukken, en verbeeld mij, dat, hoe ook de ijverigste voorstanders der onderscheiding van die drie zoogenoemde Machten, over de noodzakelijkheid dezer Afscheiding, en over de toepasfing op onzen Staatsvorm mogen oordeelen, zij mij evenwel, ten aanzien der zaak zelve, zonder aan woorden of klanken te blijven hangen, zullen toestemmen de navolgende hieruit afgeleide stellingen:

1°. Dat die Afscheiding bij ons oorspronglijk heeft plaats gehad. Nooit toch hebben de Staten bij de oprichting en voordduring der Republiek het Regeringsbewind alleen, zonder *Stadhouder* of *Opperhoofd* op- of aangenomen, dat is, zij hebben nooit zonder eene afgezonderde *Uitvoerende Macht* of Hoofd van Uitvoering geregeerd. Zulke Regering was den Heeren *H. de Groot* en *Barneveldt* onbekend, en zij hebben nooit getoond eene andere te begeren.

2°. Dat

2°. Dat zoodanige Affcheiding van *Uitvoerende Macht*, tot handhaving der Burgerlijke Vrijheid tegen misbruik van de Oppermacht, tot het te keer gaan van allen *Ariſtocratiſchen* dwang, ter eener, en tot beletting van alle *Democratiſche* opſtokingen en beroeringen, ter anderer zijde, ook bij ons noodzakelijk was geacht, hoe dan ook ingericht en gewijzigd.

3°. Dat deze affcheiding van *Uitvoerende*, zoo wel als van *Rechtſprekende* Macht, echter zoo niet kan of mag begrepen worden, dat zij geheel onafhanglijk van de *Wetgeving* of *Wetgevende* Macht zijn moest; 't welk even zoo ongerijmd is te ſtellen, als dat op een groot ſchip de *uitvoering* van den wil des *Vlootvoogds* of Admiraals, die 't *bevel* voert, door den *Stuurman* en andere *beambten*, geheel afgeſcheiden of onafhanglijk van den *Vlootvoogd* zijn zoude; volgens het Hollands ſpreekwoord: *twee masten op een ſchip beſtaan niet*, dat is, twee onafhanglijke machten van *bevelen* en *beſturen* kunnen niet zamengaan; het *beſtuur* moet vrij wezen; maar ondergeſchikt aan de *bevelende macht*, die het *beſtuur* den weg en regel aanwijst, hoe en waarnaar te handelen. Hierover zal ik in eene *Bijlage* nog iets aanmerken (8).

4°. Men zal dan ook mij toeſtemmen, dat, zoodra bij ons die *Uitvoerende Macht*, of dat *Bewind*, zoo verre 't zelve te voren bij eenen *Stadhouder* of *Gouverneur* berustte, of dees ten minsten aan 't Hoofd was, ophoudt, of terug gebracht, of liever overgebracht wordt in den boezem van *de Wetgeving*, en daar *ingelijfd*: dat,

(8) Zie *Bijlage* op 't jaar 1650.

dat, (zegge ik) hierdoor, alsdan, de klem en kracht, of de macht en 't souverein gezag der Staten oneindig versterkt is; zijnde daardoor de *Wetgevende* en *Uitvoerende* Macht in een gesmolten, zoo verre die laatste bij den Stadhouder te voren berustte.

5°. Dat, daar de *ineensmelting* van de twee Machten, bij velen, geacht wordt voor de algemeene en *burgerlijke Vrijheid* gevaarlijk, en tot een willekeurige Regering overhellende; dus ook die ineensmelting of overbrenging in den boezem der Staten, ten tijde van den Heer *J. de Witt*, verkeerdelijk is genoemd *de Burgerlijke Vrijheid*, of *Bevestiging der Vrijheid in den Burgerstaat*, door het *afschaffen* van 't Stadhouderschap; even als of de *Stadhouderlooze* Staats-Regering, toen gevolgd, meer bevorderlijk geweest ware aan die zelfde *burgerlijke Vrijheid*; daar integendeel datzelve veel meer strekte tot sterking van een meer en meer toenemend *Aristocratisch* of eigenheerig bestuur, in eenen kwaden zin genomen.

Alleen zal mogelijk bedenking vallen, of alle de deelen van 't *Uitvoerend Bewind*, welken te voren in handen des Stadhouders waren, en door zijnen *dood* vervielen, en die evenwel moesten waargenomen worden, wel in den boezem der Staten van Holland gekomen of gebleven zijn?

Om dit te beantwoorden, dient men te onderscheiden 't geen de Staten Generaal en de Unie aanging, en 't geen Holland alleen betrof; en dit overeenkomstig der Staten begrip zelve (9), die onderscheiden wilden hebben, hoe verre *de pun-*

(9) *Resol. van Holl.* 3 Dec. bl. 361.

punten domestiek, of met de andere Provincien gemeen moeten verstaan worden te wezen.

Ik zal eerst bij de Generale Staten mij bepalen. De Stadhouder Willem II. overleed onverwacht; hem werd eerst eenige dagen na zijn overlijden een Zoon geboren; alles was in verlegenheid en verwarring. De partijschappen waren groot. Gelukkig, dat het een oogenblik van buitenlandsche Vrede was. En hierdoor werd veroorzaakt, of liefst noodzakelijk gemaakt, het geen reeds voor den Munsterschen Vrede noodig was geoordeeld (10), eene *algemeene Vergadering* of *Zamenkomst* van Afgezondenen der zeven vereenigde Gewesten, op de groote Hofzaal in 's Hage, doch in welke, naar gewoonte, Holland wel het meeste gewicht en invloed hadde. De Voordracht geschiedde door den bekenden Staatsman en Dichter, den Raadpensionaris van Holland JACOB CATS. De Hoofdonderwerpen in deze groote Vergadering ter overweging waren *de Unie, de Godsdienst, en de Militie.* Ik moet van deze hoofdpunten een woord zeggen, voor zoo verre, *ter oorzake van het afsterven des Stadhouders, en van het gene kort voor zijnen dood gedreven en gebeurd was, eenige nadere verklaring of vast
stelling behoorde gemaakt te worden*, volgens WAGENAARS woorden (11). De Heer CATS zeide bij de opening, in zijne Aanspraak, dat de Staten van Holland nog vasthielden aan *de Unie, zoo als dezelve A°. 1579. binnen Utrecht besloten was, en aan de Religie, gelijk dezelve alomme in de publike Kerken der Ver-*

Welk gevolg voor der Staten macht.

Zoo voor de Algemeenheid.

In de bijeenroeping der Groote Vergadering.

(10) *Publiek Gebed* D. III. bl. 244.
(11) D. XII. bl. 158.

Vereenigde Nederlanden jegenwoordig gepredikt, *en bij de Sinode van Dordrecht A°.* 1618. *en* 1619. *opgehelderd was; en aan de Militie*, gelijk *de Besluiten*, op de voorafgaande punten tot de Vrede, medebrachten. Hij vertrouwde ten aanzien der twee eerste punten (12), met de Hollandsche Staten, dat er geen verschil onder de Provincien wezen zoude. Omtrent *de Unie* werd dan niets naders bepaald, alzoo elk der Bondgenoten vooruitstelde, dat dezelve als nog verplichtende, en elk zoo wel nu als te voren daaraan verbonden was, en derhalve een nader besluit ingewikkeld zoude medebrengen eene verklaring van gedane verkortingen. Alleen was 't natuurlijk, dat, daar Art. 9, 16, 21. der *Unie* spraken van *den Stadhouder* en van 't nederleggen der verschillen door de Stadhouders, *nu ter tijd wezende* (13), men over 't verstand dier

1°. De Unie.

(12) *Publ. Gebed* D. III. bl. 245. WAGEN. D. XII. bl. 155.

(13) Zoo staat er in 't Verdrag, Art. 9. en men spreekt later Art. 24. van de *Stadhouders*, *die nu zijn of namaals komen zullen.* Hoe men over de woorden: *nu ter tijd wezende*, in lateren leeftijd moge gedacht en getwist hebben, als zagen zij alleen, en met *uitsluiting* op den tijd van 't *aangaan der Unie*, doet hier ter zake niet; indien maar vast sta, dat, zoolang de Unie werklijk bestond, en telkens op nieuws, zoo als zij lag, bevestigd wierd, de woorden *nu ter tijd* ook hunne kracht behielden, en bleven bestaan, ten ware men die toevoeging door uitdruklijke besluiten voor *vervallen* of *vernietigd* verklaarde. 't Welk ik echter niet wete, dat ooit geschied zij. Partijschap heeft ook hierin een merklijk aandeel gehad, en 't komt mij voor, dat, als men meer op 't hoofd-doeleinde der Unie gelet hadde, waarbij men *Staten* en *Stadhouders* vetonderstelde, (zie D. I. bl. 186—189.) men over dit Stuk nooit had behoeven te twisten.

dier Artikelen handelde; doch men liet dit ſtuk toen onaangeroerd, en kwam tot geen beſluit, op grond, *niet*, omdat die woorden alleen zagen op de Stadhouders, *toen*, dat is, bij 't aangaan der Unie, aanwezig, maar op grond, dat de verſchillen onder de Bondgenoten nooit zoohoog geloopen waren, dat men tot de middelen, in die Artikelen vermeld, had behoèven te komen; en altijd bij middelijke ſchikkingen alle verſchillen tot een goed einde had gebracht (14). Ik laat de gegeven reden aan hare plaats. Doch het beſluit was toen zeervoorzichtig en Staatkundig (15).

Omtrent het ſtuk van den *openbaren Godsdienst*, welks handhaving te voren den *Stadhouderen* bij hunne *Commisſien* was opgeleid, en welke den Staten Generaal, en bijzonder den *Gedeputeerden* van *Holland* op die Vergadering, bij *Inſtructie* nu was aanbevolen, werd niets naders beſloten, maar den 27 Jan. 1651. bij de Gewesten VERKLAARD; dat *de Staten van de bijzondere Gewesten, elk in den hunnen, zullen vasthouden, en met de macht van 't Land handhaven den waren Christelijken Hervormden Godsdienst, zoo als dezelve alom, in de openbare Kerken, geleerd werd, en door de Sinode van Dordrecht bevestigd was, zonder te gedogen, dat ooit, daarin, bij iemand eenige verandering gemaakt werd.* enz. (16). Men teekent bij onze 2°. Den Godsdienst.

(14) Ik geve dit uit den Schrijver van 't *Publiek Gebed* D. III. bl. 247. Hoeverre dit met de geſchiedenisſe ſtrookt, behoef ik niet aantewijzen.

(15) WAGEN. D. XII. bl. 163-172.

(16) Zie verder WAGEN. bl. 172-176.

ze Historieschrijvers met veel omslag aan, en velen hebben het als eene zaak van groot gewicht aangemerkt (17), dat door den Voorzitter der Algemeene Staten het besluit wel zulks was opgemaakt, dat de Staten der afzonderlijke Gewesten, elk in den hunnen, VERKLAARDEN *en* BELOOFDEN, *de ware Christelijke Gereformeerde Religie*, overeenkomstig de Synode van Dordrecht, te handhaven, maar dat op aanmaning, dat in de Provinciale *Advisen* het tweede woord, *beloven*, niet voorkwam, hetzelve op orde van den Voorzitter door den *Griffier* was uitgelaten; en dat zulks een groot verschil maakte. Het is zoo. Daar is groot verschil tusschen iets aan elkander te *verklaren*, of *aan elkander te beloven*; het laatste geeft niet alleen eene verklaring en verzekering van iemands wil, maar ook een recht aan een ander, om van mij aftevorderen, dat ik die belofte nakome: maar het andere was slechts eene ronde verklaring van der Staten onderlinge toenmalige *oprechte meening*, over het geen zij *van zins* waren, of 't geen zij oordeelden *verplicht* te zijn om te doen; doch 't geen evenwel geene *verplichting* opleide, of *verbintenis* gaf voor een' derden, of den genen, aan wien men die verklaring deed, zoodanig dat het eene Gewest daardoor geen recht konde bekomen op het ander Gewest, om te eischen de voldoening of kennisneming van 't nakomen dier ver-

De verklaring daar omtrent.

(17) Zie hiervan *Publ. Gebed*, D. III. bl. 249. WAGENAAR D. XII. bl. 176. en VAN WYN, Aanmerk. op WAGEN. bl. 86. Vergel. CAPELLEN, *Gedenkschr.* D. II. bl. 345.

verklaring (18), dat is, dat de Staten wel op die wijze tot handhaving van den openbaren Godsdienst, en tot wering van alle andere gezindheden, zich aan elkander plechtig verklaarden, maar zich daartoe bij geen *Besluit ter Algemeene Staatsvergadering* wilden verbinden; *niet*, omdat hunne meening was, daar ooit van aftegaan, (want zij VERKLAARDEN stellig er bij, *niet te zullen gedogen, dat* OOIT, *daarin, bij iemand eenige verandering gemaakt wierd,*) maar uit een Staatkundig inzicht, omdat zij aan en in die *Algemeene Staatsvergadering* zooveel gezags en klems niet wilden geplaatst hebben, om dezelve daardoor een zeker recht op Holland en de andere Gewesten overtegeven. Met andere woorden: Zij wilden *'t stuk van den Godsdienst*, elk voor zich, *Provintiaal* houden, en niet *in gemeenschap* brengen. Dit blijkt duidlijk uit het voorstel *ter Groote Vergadering*, den 21 April 1651. bl. 197. door den President, tegen de stoutigheden der *Pausgezinden*, en over de *eenparige practycque van de Placaten tegen dezelven* gedaan. Hierop viel dit Besluit: „ is „ verstaan hetzelve afgedaan te wezen in het be„ ginsel van de Groote Vergadering, op de *Ver„ klaring*, bij de Provincien als toen gedaan, „ dat *ieder in den sijnen* is geresolveerd, de „ Plakaten naar haren forme en inhoud in het „ werk te stellen, en dat hetzelve *daarom*, ALS „ PROVINCIAAL ZIJNDE, daarbij *behoort* te wor„ den gelaten." Doch die zaak uit een ander oog-

(18) Ik volge hier den Schrijver van 't *Publiek Gebed*, D. III. bl. 250. die zeerwel wist, hoeverre hij in den geest van den Hr. J. de Witt gaan mogt.

oogpunt beschouwende, en de Staten aanmerkende niet in betrekking tot het Algemeene Bondgenootschap, maar tot hunne eigen ingezetenen, zoo komt, mijns bedunkens, dit zeerweinig in aanmerking, en de vrage is niet, of de Gewesten dit onderling aan malkanderen, 't zij *verklaarden* 't zij *beloofden*, maar wel, 1°. wat zij, als de wettige Vertegenwoordigers van alle de inwoners, van 't gansche Volk van Holland, tot gerustſtelling der gansche Natie, 't zij aan die der *Hervormde* Ingezetenen en *openbare Kerken*, 't zij aan de gezindheden, die van de *openbare oefening uitgeſloten* en dus *verre gedoogd* waren, openlijk *verklaarden*, zoo ten aanzien van de handhaving van den Hervormden Godsdienst, als ten aanzien der oogluikende toelating der overigen, mids zich in alle goede orde en ſtilte te gedragen. En hiermede was en bleef de *Hervormde* of Gereformeerde Godsdienst, met veroorloving van alle anders denkenden, *de Godsdienst van 't Nederlandſche Volk* (19). En dan 2°. komen hier mede in aanmerking de beweegredenen en gronden, waarop de noodzakelijkheid zulker *verklaring op dat tijdſtip* gebouwd was.

En

(19) Heelwel komt hier te pas het zeggen van eenen *Veridicus* na 1795. dien men voor den toenmaligen Representant *van Hamelsveld* houdt, in zijnen tweeden Brief, of *Onderzoek*, *of de Rechten van den Mensch — ſtrijden met de Leer der Hervormde Kerk*, waar bl. 12. wordt toegeſtaan, *dat de Regering* PLAGT *belijdenis te doen van de publieke Kerke*, *en dat deze gehouden werd het ganſche Nederlandſche Volk te vertegenwoordigen*, en hier uit afgeleid ,, *dat de Hervormde Leere en Godsdienst geacht werd de Leere en Godsdienst van het Nederlandſche Volk te zijn.*"

En deze schijnen mij toe geweest te zijn, vooreerst, omdat der Stadhouderen plicht en last, als een der voornaamste punten inhield, en ook naderhand altijd ingehouden heeft (20); dat zij moesten waken voor de handhaving en bewaring van de *ware Christelijke Gereformeerde Religie*, zoo als dezelve voor en na de Afzwering van Philips van Spanje in de Kerken was gepredikt, en nog nader bij de Nationale Synode van Dordrecht 1618, 1619. was begrepen; waaromtrent bij vele Predikanten, na 't overlijden des Stadhouders, reeds bekommeringen waren ontstaan, en waaruit verklaard moeten worden de verzoeken der Afgevaardigden der Synoden, wien *in de groote Vergadering* gehoor verleend wierd (21).

Ten tweeden, voor het aangaan van den Vrede met Spanje hadden de Staten der Gewesten noodig geoordeeld, vaststellen *drie voorafgaande punten (preliminairen), waarop het geheele Gebouw en de welstand van den Staat berustte, de Religie, de Unie, en de Militie* (22), gelijk dan

(20) Van hier is 't, dat in *de Commissie* aan Willem III. als Gouverneur Kapitein Generaal enz. den 9 Jul. 1672. uitdruklijk gezegd wordt, dat het geschiedde, *tot voorstand van de ware Christelijke Religie.* En dit staat ook in de Lastbrieven van Willem IV. en V.

(21) AITZEMA, *Herstelde Leeuw*, bl. 148 - 151.

(22) ALEX. VAN DER CAPELLEN, *Gedenkschriften*, D. II. bl. 362. 't Vertoog der Synoden bij AITZEMA D. VII. B. XXXI. bl. 224. En de *Verklaring* der Staten zelve bl. 231. Dit zelfs werd bij Holland in het zoogenoemd *Besoigne* over 's Lands gesteldheid vooraf, als een vaste zaak gerekend, *Resol. van Holl.* 19 Nov. bl. 339. *is goedgevonden, dat het stuk van de Religie, van de Unie, en Militie voor alsnog zal worden gelaten bij de Resolutien, dient-*

dan ook op dien grond de Munsterſche Vrede met Spanje in 't jaar 1648. is aangegaan, en §. 19. de *openbare oefening der Religie* vooruitgeſteld zijnde, de onderdanen van Spanje verplicht zijn geworden, *om in deze landen verkeerende, zich ten dien opzichte met alle zedigheid te gedragen, zonder eenig ſchandaal te geven met woorden of met werken.* En dit begrip ging in dien tijd zoo verre, dat, toen de Stadhouder over zijne Bezittingen en ſchadeloosſtelling met Spanje den 8 Jan. en 27 Decemb. 1647. zich vooraf verdragen hadde, bij ſommige ijveraars zeerkwalijk afgenomen werd, dat hij toegelaten had het beding, om den Roomſchen Godsdienst op eenige plaatzen vrij te mogen oefenen, ofſchoon de Staten zelf die Verdragen goedgekeurd hadden, als ſtrekkende tot bevordering der algemeene Vrede. Zij werden ook bij *de Munſterſche Vrede* bevestigd, maar Holland deed dit met dien verſtande, dat *de orde op den Godsdienst — niet benadeeld wierde* (23). Men begrijpt ligtlijk, dat ik hier alleen *hiſtorisch* verhale, wat toen der tijd de begrippen waren over 't ſtuk van *den openbaren Godsdienst.* De Veranderingen, hieromtrent gemaakt, ſedert het jaar 1795. zijn buiten mijn beſtek.

3°. Het

dienthalve alreede genomen. En 't is opmerklijk, dat zij 't verlies van een' *Stadhouder* zoo te zamen paren met de *Religie*, *Unie*, en *Militie*, als of, de Stadhouder dood zijnde, die banden konden ſchijnen los gemaakt te zijn. Men had dien tijd nog nooit beleefd, en daarom beroepen zij zich voorzichtig op *Beſluiten*, die onder den *Stadhouderlijken Regeringsvorm* reeds genomen waren.

(23) WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. XI. bl. 475. en 489.

3°. Het derde punt was het ſtuk der *Militie* of 't *ganſche Krijgswezen.* En hierover viel meer, ja alles te doen. Daar waren oneindig vele bedenkingen, waarin de Gewesten, vooral de minderen met de meerderen, of de zwakkeren met de ſterkeren, verſta Holland met de overigen, gansch niet eensgezind waren, bijzonder na het versch gebeurde tusſchen Holland en de zes overige Gewesten, over het afdanken van een gedeelte krijgsvolk na den Vrede. Het grootst verſchil was, hoeverre de *Lands-Militie* zoude ſtaan onder *de Unie*, en hoeverre *Provinciaal* zijn en onder elk Gewest behooren; en voor zooverre zij *tot de Unie* behoorde, welk Collegie daarover het meeste te zeggen zoude hebben, dat van de *Staten Generaal* of van *den Raad van Staat.* Voor het laatſte ijverde *Holland*, voor zooverre zij 't niet *Provinciaal* oordeelde; voor 't eerſte, in meer uitgeſtrektheid, de andere *Gewesten.* De Hoofdbijzonderheden kwamen, vooral naar 't gevoelen van *Gelderland* neder 1°. op het hoogst gezag over 't Krijgsvolk, 2°. het begeven der Krijgsambten; 3°. het verleggen der bezettingen, en 4. de geheime verſtandhouding binnen en buiten's lands (24). ALEX. VAN DER CAPELLEN (25), die deze tijden en raadplegingen, als een werkend en opmerkzaam Lid heeft bijgewoond, en wiens aanteekeningen van 't gebeurde daarom van zeerveel gewicht moeten gehouden worden, telt vier hoofdzaken, die veel meer bijeen bevatteden, en waarvan

3°. Over de Militie.

(24) WAGEN. D. XII. bl. 177.
(25) *Gedenkſchriften*, D. II. bl. 337.

van zij nadere opening van Holland verzochten; 1°. de bestelling van de Militie, die dus lange geweest was bij en aan den Kapitein Generaal; 2°. het vergeven van Militaire Ambten, Commandementen en Gouvernementen; ook 't verleggen van Compagnien, en uitgeven van Patenten. 3°. *Submisfie* en *decifie* van *differenten*, die bij de Unie gedefereerd werd aan de Stadhouders. 4°. Ordre tot verzekering van rust binnen en buiten de Gewesten, tegens onverwachte nood en overval. De punten, bij Holland voorgeslagen, sterk aangedrongen, en als zoovele Staatsregelingen begeerd, kwamen volgens Hem bl. 347. op deze 8 neder; en 't is tot verstand van zaken noodig, dezelve hier optegeven.

1°. Dat van alle oude tijden het beleid van den oorlog, met den aankleven van dien, was aanbevolen aan den Raad van Staat; wiens Berichtschrift kon overzien worden.

2°. Dat de Staten der zeven Gewesten, ieder in 't zijne, het recht hadden tot verleggen der Compagnien binnen hunne grenzen.

3°. Dat de Raad, willende bezetting verleggen, gehouden zoude zijn, daartoe te verzoeken toestemming van de Gewesten, welken die bezetting raakte.

4°. Dat geene krijgsbenden in stemmende Provincien zouden worden gelegd dan met derzelver toestemming, en op *patent* harer Staten.

5°. Dat de krijgsbenden, die over de Provincien verdeeld (*gerepartitieerd*) zijn, ook gelegd worden in dezelfde Provincien of Forten, daaromtrent gelegen of aangewezen, met voorslag,

ſlag, om aan ieder Provincie zekere frontieren toetewijzen (26).

6°. Dat de Militie afzonderlijken Eed zoude doen aan de Provincien, waarop zij aangewezen is.

7°. Dat de Provincien de beſchikking zouden hebben over militaire Ambten, ſtaande op hunne aanbedeeling.

8°. En NB. dat het aanſtellen van een *Kapitein Generaal* was ondienſtig en ongeraden. Van 't ſtellen van *Stadhouders*, waarop *Vriesland* en *Groninge* ſterk aandrongen, en zulks uit de verplichting der *Unie* afleiden, kwam niets in (27). Dit werd alles wijdluftig betoogd, en bij WAGENAAR beknopt nedergeſteld bl. 182—184. die het tot 9 punten uitbreidt. En het Beſluit bij bemiddeling kwam hoofdzakelijk, volgens den zelfden WAGENAAR (28), hierop neder; „ het geven van *patenten* buiten de Provincien zou bij voorraad, en tot nader last der gezamenlijke Bondgenoten, ſtaan aan de Vergadering der *algemeene Staten*, met voorgaanden raad des Raads van Staat, en op een Berichtſchrift, te beramen door de bijzondere Gewesten. Doch men zou geen krijgsvolk mogen ligten uit de ſtemmende Pro-

De beſloten punten.

Bijzonder der Patenten.

(26) Bij WAGENAAR wordt dit klärer uitgedrukt, dat, zooveel doenlijk, de Vendels behoorden gelegd te worden in en omtrent de Gewesten, door welken zij betaald worden. Gelijk ook nog; dat de Raad van Staat, volk willende ligten uit grensplaatzen, dit niet mogt doen dan met verlof der Staten of Gecommitteerde Raden, ter welker betaling dat volk ſtond.

(27) CAPELLEN D. II. bl. 349. en 362-365.

(28) WAGEN. bl. 186. Vergel. *Publ. Gebed*, D. III. bl. 252.

Provincien, dan met kennis van de Staten of Gecommitteerde Raden; deze zouden in dit geval de Patenten invullen. Dezelfde bewilliging werd vereischt, als eenig krijgsvolk in een ſtemmend Gewest zal inrukken. De Staten mogen, elk in hun Gewest, op eigen Patent, het krijgsvolk verleggen. Het krijgsvolk doet niet enkel Eed aan de Generaliteit, maar ook aan de Staten van 't Gewest, waar het ligt, en waardoor het *betaald* wordt." Op het begeven der Krijgsambten werd toen niets vastgesteld, maar gevolgd de gewoonten der bijzondere Gewesten, die daarheenen helden, om geene Ambten te begeven dan met uitdrukkelijke bewilliging van de Staten, hunne *[illegible]*. Men [illegible] het ſtuk der geheime verhandeling aan de Algemeene Staten (39). Ofschoon nu dit onze WAGENAAR bl. 188.

Der Krijgsambten.

(39) De *Inſtructie*, die toen in 1651. op *den Raad van State* gemaakt of herzien werd, als zaamgeſteld uit de twee vorigen van 15 Aug. 1584. en 12 April 1588. is in later tijd een ſteen des aanſtoots geworden voor *de Staten van Holland*, omdat in dezelve uit *de Unie van Utrecht* nog ten aanzien der *Stadhouders* overgebleven waren de woorden van *Gouverneurs*, *daar deſelve zijn of namaels mogten komen.* Van hier, dat men in den Brief van Holland 1730. den 15 April aan Gelderland klaag valt op *die nieuwe Inſtructie*, en meent, dat zij niet overeenkomt met de toenmalige *Regering*, en vele blijken geeſt van de weinige *oplettendheid*, waarmede dezelve is *gerevideerd*. Men haalt daartoe ten bewijze aan §. 5. en §. 28. Doch in 't antwoord wordt dit ten ſterkſten ontkend door *Vriesland* en *Groningen*, en aangetoond de groote *aandacht* en 't naaukeurig *toeverzicht* der Staten en hunne Gemachtigden, juist in 't bijvoegen dier woorden: *Gouverneurs*, *daar dezelve zijn of namaels mogten komen.* Ik ben deze aanmerking aan de lieſde tot de waarheid verſchuldigd.

188. laat voorkomen, als of Holland hiermede *een weinig moest toegeven* in 't punt van 't beleid over krijgszaken: zoo oordeelden hiertegen de andere Gewesten, en met name wegens Gelderland *Alex. van der Capellen*, geheel het tegenovergestelde; en waarom zouden wij van wederzijde de zaken niet opgeven? Dees beklaagt zich op verscheiden plaatzen, dat Holland door zijn overwicht zeervele zaken aan zich wist te trekken, en (bl. 375—377.) zelfs vele *schadelijke nieuwigheden* invoerde. Hij zegt, dat de vier punten van 't beleid des oorlogsvolks te brengen aan de Algemeene Staten, (en dies den *Raad van Staat* te onttrekken;) het niet aanstellen van een *Kapitein Generaal;* het begeven van *Krijgs-ambten*, 't uitgeven van *Patenten* en 't verleggen der *Bezettingen*, bij Holland worden *voorgegeven* te zijn conform het *recht* hunner *Provincie*, volgens de *Unie* en *oude Gebruiken* (30), maar volgens hem, *wel onderzocht wordende, niet anders zijn dan afwijkingen van de oude ordre, in Regering gebruiklijk, en prejudiciabel aan de Bondgenoten, vermengd met schadelijke pretensien en disputen.* Iets diergelijks had bij Zeeland plaats, welks Raadpensionaris den 3 Dec. aan *J. Cats* in Holland schreef, „ *dat de Regering aldaar* niet ten besten was „ geëdificeerd (*gesticht*), dat haar Ed. Groot „ Mog. zich hadden ingelaten, om te delibere„ ren, en de leden toetezenden verscheiden za„ ken, die men aldaar oordeelde, dat *gereser„ veerd* behoorden geweest te hebben tot de *al*-

Klachten over Holland.

„ ge-

(30) *Resol. van Holl.* 6 Dec. bl. 363.

„ *gemeene Bijeenkomst* van de Provincien in „ 's Gravenhage." Wat de beſlisſing der *Geſchillen*, onder de Gewesten oprijzende, betreft: hierover werd in deze *Groote Vergadering* wel geraadpleegd, maar niets beſloten, omdat Holland naderhand eene *uitzondering* wilde gemaakt hebben ten aanzien van *de Geld-opbrengſten*; waardoor dat geheele werk ſteken bleef (31). Doch dit alles daargelaten, zien wij, tot ons oogmerk, wat bij 't overlijden des Stadhouders hieruit de Staten van Holland in hunnen boezem overbrachten, of aan anderen aanbevalen.

Wat Holland hier bij won 1°. in de krijgszaak.

En wel 1°. wat het Bondgenootſchap en Krijgsvolk betreft: *de Hollandſche Staten trokken aan zich*, volgens WAGENAARS woorden (32) *het begeven van alle hooge Krijgsambten, die de Provincie betaalde, tot dat van Kapitein ingeſloten.* Op die wijze ſtelden zij ook aan den bekenden Held *Tromp* tot Lieutenant-Admiraal wegens Holland, ſchoon 't *Berichtſchrift* wierd gegeven op *den naam der Algemeene Staten* (33).

2°. Zij kregen, benevens de andere Staten, in hun Gewest het recht van toeſtemming in 't ontvangen van krijgsvolk.

3°. 't Recht van toeſtemming in de Patenten, als de *Raad van Staat* eenige bezetting uit hun Gewest elders wilde verleggen.

4°. Zij mogten 't krijgsvolk binnen hun Gewest ook op eigen *patent* verleggen.

5°. En

(31) Zie breeder VAN WYN, *Nalezingen*, D. II. bl. 127-130.

(32) D. XII. bl. 135. f.

(33) *Reſol. van Holl.* 1651. bl. 76, 98, 102, 121, 491.

5°. En 't krijgsvolk moest aan de Staten van 't Gewest, daar het lag, en ook, aan die, waardoor het *betaald* werd, eed doen *gelijk ſedert*, zegt WAGENAAR, *geſchiedde.*

Hierbenevens verordenden de Staten van Holland al aanſtonds, dat de *Lijfwacht te paard* van den overleden Prinſe den naam ontving van *de Lijfwacht der Staten van Holland* (34). Zij belastten ook, dat de Lieutenants en Vendrigs der Wacht *eed* zouden doen aan Gecommitteerde Raden, en de *Kapitein* het Wachtwoord van die Gecommitteerde Raden ontvangen (35); en bepaalden verder de formulieren van Eeden, door de Militairen te doen aan de Staten en aan de Stedelijke Magiſtraten (36).

Dusverre de Gevolgen uit de Groote *Vergadering.* Maar ook werden al aanſtonds, en buiten die Groote Vergadering, door de Staten vele zaken van 't *huishoudelijk beſtier*, en binnen hun eigen Gewest, op eenen anderen voet ingericht. Zien we hiertoe vooraf, in welke zaken, behalve 't Krijgsbewind, de Stadhouder ook gedeeld had, of welken hem waren opgeleid.

2°. In Godsdienst en Juſtitie.

Het eerſte was de Godsdienst. Hiervan genoeg boven! Alleen voeg ik er bij, dat onder de vereischten voor de Magiſtraatsperſoonen uitdruklijk werd verordend, dat zij *moesten zijn van de Christlijke Gereformeerde Religie*, volgens

(34) D. XII. bl. 136. *Reſol. van Holl.* 7 April 1651. bl. 186.
(35) *Reſol. van Holl.* 1651. 15 Febr. bl. 79.
(36) Ibid. 1651. 2 Maart, bl. 110.

gens de Synode van Dordrecht bevestigd, of ten minsten dezelve toegedaan (37).

Het tweede *de handhaving der Justitie.* Hieromtrent werd aanstonds gezorgd, en 't Hof van Holland gelast, om ten aanzien des titels in *de Provisien van justitie te doen, zoo als voor dezen in gelijke gelegenheid* (38).

3°. De Magistraats-bestellingen in de Steden.

Het derde waren *de Magistraatsbestellingen* in de Steden. Dezen hadden, overeenkomstig de Privilegien, zoo als zij bij de Unie van Utrecht bevestigd en in gebruik waren, voor zoo verre het den Schepenen en een deel der Burgemeesteren en Vroedschappen aangaat, op *benoeming* van de Steden, altijd gestaan ter *keuze* van den *Stadhouder*, en bij zijn afwezen (39), van het *Hof van Holland*, 't welk als de oude Provinciale Raad in 't Burgerlijk bewind altijd zijne plaats vervulde, en de keuze deed. Dan, de Staten had-

(37) *Resol. van Holl.* 8 Dec. 1650. bl. 372.

(38) Ibid. 1650. 10 Nov. bl. 330. Dit zal denklijk gezien hebben op het tijdstip van het overlijden van Willem I. 1584.

(39) Dit *afwezen* wilde, volgens den geest van alle die Graaflijke Privilegien niet zeggen, *als er geen Stadhouder was, of dat ambt niet bestond*, (gelijk thans 't geval was); maar alleen als de Stadhouder met andere Landszaken bezet, of buiten 's Lands of buiten 's Hage, *afwezig was.* Als dan vervulde het *Hof van Holland*, in zijne Politike hoedanigheid, des Stadhouders plaatze. Was de Graaf zelfs in 't land woonachtig, zoo kon hij 't zelf doen, of zijnen *Regeringsraad*, die toen *het Hof* was, aanbevelen. 't Kwam er dan nu maar op aan, welke Privilegien sedert *de Unie* aan ieder gewaarborgd waren; en of er dezen toe behoorden?

hadden voorheen allengs het Politike Bestuur van 't *Hof* aan 't zelve of afgetrokken of zeerbepaald. Thans namen de Staten een besluit, op de bestelling der Wethouderschap in de Steden, zoo voor zulken, die stem in Staat hadden, als die buiten de stemming waren, waarbij zij veroorloofden aan allen, om, iets verder begerende, daartoe vrijheid, (*Octrooien* genoemd) te verzoeken, en waarbij zij der Steden, dat is, *de Vroedschappen der Steden*, vergunden, hare eigen Regeerders te *benoemen* en te *verkiezen* (40). Dit zoude hun bij Octrooi ter Staats-Vergadering toegestaan worden, *bij meerderheid van stemmen;* en, indien sommige Steden niet goedvonden, volgens dat algemeen Besluit, *de verkiezingen* te doen, dat zulks dan geschieden zal door *de Staten* zelf, *Staatsgewijze* vergaderd, of bij afwezigheid dier Vergadering door *de Gecommitteerde Raden*, in elks Kwartier. Het is zicht- en tastbaar, dat die *Octrooien* (41) voor de stemmende Steden van zelfs gemaklijk vlotteden, dewijl en de *Verzoekers*, (dit waren de *Magistraten* voor hunne Steden en Stedelingen,) en de *Toestemmers* (de Afgezondenen van de Magistraten,) in zeker opzicht dezelfde persoonen waren. Maar daar is nog iets bij optemerken; dat de Staten niet afwachteden, dat de Steden hierom verzochten, maar zelve haar *de Octrooien aanboden, tot bestellinge harer eigene Wethouderschap*,

Bij nieuwe Octrooien.

(40) *Resol. van Holl.* 8 Dec. 1650. AITZEMA, *Zaken van Staat* D. VII. bl. 133. Vergel. WAGEN. D. XII. bl. 134.

(41) Zie alle deze Octrooien in 't *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 399-430.

schap, gelijk de Heer WAGENAAR bl. 134. op den kant dit zelf aanteekent. Hierdoor nu werd de keuze bij afwezigheid niet meer aan het *Hof Provinciaal gelaten*, maar overgebracht in den boezem der Staten of van hunne *Gecommitteerde Raden*. Te recht zegt er Wagenaar van bl. 136. „ *'t Besluit op het bestellen der Wethouderschap in de Steden ontmoette — eenige zwarigheid van wege het* HOF *van Holland, welk oordeelde, bij mangel van eenen Stadhouder, deze bestelling te moeten doen, gelijk van ouds. Doch de Staten verstonden 't anders* (42), *en 't Hof vond ongeraden, zich sterk te kanten tegen den wil der Staten; die, thans, meer dan immer te voren toonden, dat zij zich, als* SOUVEREINEN *der Provincien, gedragen wilden.*" AITZEMA spreekt nog sterker (43): *De Staten van Holland doen nu alles zelf, wat te voren door den Stadhouder gedaan was*, en op 't stuk der Octrooien (44): „ *ieder Stad bestelde na haar welgevallen — meest sorti* (aan de loting) *committerende de Electie uit het dubbel getal, 't welk de Stadhouder met advijs van den Raad of Hof Provinciaal pleeg te doen, of bij absentie van den Stadhouder het* HOF *alleen; daarom het Hof wel reden had, om te pretenderen, dat het nu alleen en privative aan haar toekwam. Maar 't zelve heeft nooit den mond daarom* WILLEN *of* DURVEN *open doen.*" Doch dit niet *durven* is onnaaukeurig, Want op het voorge-

Tegen den zin van 't Hof.

(42) *Resol. van Holl.* 24 Febr. 1651. bl. 97.
(43) AITZEMA, *Herstelde Leeuw*, bl. 126.
(44) *Zaken van Staat*, D. VII. bl. 148.

gemeld besluit verschenen van wegens 't Hof, den 24 Febr. vier Raadsheeren ter Staatsvergadering, die *'s Hofs bezwarenisſen* openden *in de veranderinge na het overlijden van zijne Hoogheid — in het ſtuk van het verkiezen der Magiſtraten — mitsgaders — van het geven van 't Wachtwoord; — verzoekende — in deszelfs gerechtigheid en oud gebruik niet te worden* VERKORT. Zij *openden* dan wel den mond, en noemden zelfs die Besluiten een *verkorting van hun recht.* De Staten schijnen zelfs hier wat mede verlegen geweest te zijn; ten minsten die Raden werden verzocht, *hun gededuceerde ſchriftlijk inteſtellen.* Hierop verscheen den 10 Maart een Brief van 't Hof, die, naar 't schijnt, vrij dringend was, als „ houdende verscheiden redenen en motiven, om hun Ed. Gr. Mog. te disponeren tot „ verandering van de Resolutie van den 8 December (45) — — —" besluitende, „ onder „ eerbiedige *proteſtatie*, het voorschreven geheel „ werk, het Hof *ongehoord*, [kwalijk, *aangehoord*] te zijn in het werk gesteld, tot *verkortinge* van verscheiden *gerechtigheden*, den „ Hove van ouds gecompeteerd hebbende; verzoekende redres van hetzelve, immers mitigatie van de opgemelde Resolutie." De Leden namen hierop den Brief bij Afschriften over, om in den hunnen te raadplegen. Toen nu hierop zoude geraadpleegd worden (46), vinde ik twee aanmerklijke bijzonderheden, met name gemeld, 1°. dat men voorstelt, wat te antwoorden op *'s Hofs Propoſitie, roerende het beſtellen van de Ma-*

't Welk zich beklaagt.

Maar gesust schijnt.

(45) *Resol. van Holl.* 14 Maart 1651. bl. 133.
(46) Ibid. 31 Maart en 4 April, bl. 176.

Magistrature; op het Wachtwoord in 's Gravenhage; en ANDERE *gelijke gelegenheden:* waaruit schijnt te blijken, dat er nog andere diergelijke bezwaren door het Hof geopperd waren. Maar 't geen van meer uitzicht is; 2°. onmidlijk, *na het voorstel, wat tot antwoord zal dienen te worden gegeven* — laat men volgen: *is mede voorgesteld de augmentatie van* DE WEDDENS *der opgemelde Heeren, voor dezen meermaals in beschrijving zijnde geweest* — door welk nieuw voorstel de zaak toen wierd opgehouden. Naderhand werden hierop nog vele Vergaderingen en Raadplegingen gehouden (47), bij welken, op grond, dat de verhooging der *Weddens* meermalen in aanmerking was gekomen, *'s Hofs bezwaren*, en de verbetering *der Jaarwedden* gelijktijdig en op gelijken voet behandeld wierden, doch van 't welk ik op dat jaar geene afdoening aantreffe: waaruit ik schier besluiten zoude, dat het uitzicht op verbetering der *persoonele inkomsten* als een *werkmiddel* is gebruikt geworden, om de Raadsheeren wat gemaklijker te maken, om *zich niet sterk te kanten tegens den wil der Staten*, zoo als *Wagenaar* dat noemt. Intusschen komt er in de maand December 1651. een geval voor, waarin het Hof nog *de keuze* deed, namelijk van *Leenmannen van Kennemerland*; 't welk de Staten zeereuvel opnamen. Zie hier 't geval! Volgens Bericht der Afgevaardigden uit Haarlem (48), had de Baljuw van Kennemerland, bij gebrek van Aanschrijving, de benoeming van een dubbel tal van Leenmannen gezonden

(47) Den 26 April bl. 204. den 25 Mei bl. 266.
(48) *Resol. van Holl.* 2 Dec. bl. 584.

den aan 't *Hof*; 't Hof had daaruit de keuze van *zeven* gedaan; dit namen de Staten kwalijk, ALZOO *bij afſlijvigheid van den Stadhouder — de keuze aan haar Edele Gr. Mog. nu was gedevolveerd.* Men zou hiervan aanſchrijvinge doen aan 't Hof; en *de redenen* afvragen, waarom 't Hof die keuze op die wijze gedaan heeft. Hierop antwoordt het Hof (49), met bijvoeging van 't *Privilegie* van 't jaar 1556. en den *Eed der Leenmannen* in 't jaar 1560. Men zoude dit nader onderzoeken. Immers men grondde zich op het vorige Beſluit der Staten van den 31 Maart bl. 172. toen zij bij gelegenheid der verkiezing van *de Mannen* van den Baljuw van Zuidholland, *dien Baljuw en andere Collegien en Perſoonen* aanſchreven, zich *met de benoeming* te vervoegen *aan de Staten*, om daaruit te doen de keuze, te voren bij zijne Hoogheid gedaan. Maar alzoo reeds vroeger, en nog op denzelfden dag, *het Hof* daarover een Voorſtel deed, en dat Voorſtel nog in overweging was: zoo kon ook het Hof zich hierop gronden; te meer, daar de duidlijke Letter der Privilegien dat recht aan 't Hof toewees.

Het vierde was de begeving van vele andere Ambten, die aan den Stadhouder geſtaan hadden. Alle bedieningen, die den Staat of den welſtand van een Volk raken, naar alle beginſelen van 't Staatsrecht, komen oorſpronglijk uit den boezem van den Souverein, als 's Volks Vertegenwoordiger; maar zoodra er Privilegien zijn, of andere grondwetten, aan welken de Souverein zelf verbonden is, zoo bepalen dezen *de wijze* van *uit-* 4°. In de Ambten.

oe-

(49) Den 19 Dec. bl. 610.

oefening, of de *perſoonen*, door wie die begeving of aanſtelling van Ambtenaren geſchieden moet. Daar was nu geen Stadhouder, die de begeving had! Die begeving moest toch geſchieden. De Staten *trokken* die allen aan zich, en wel bij dat zelfde Beſluit in woorden, die weinig in getal maar krachtig van zin waren: *wat aangaat het vergeven van* ALLE *Politike Ambten buiten de Magiſtrature, wordt verſtaan, dat het abſolut vergeven van dezelve na dezen zal ſtaan aan haar Ed. Gr. Mog.* (50). En uit dien hoofde beſloot men (51), den 10 Dec. *alle Collegien aanteſchrijven, ten einde dezelve de nominatie van de Politike Ambten, tot de opgemelde Collegien ſpecterende, aan hun Ed. Gr. Mog. zullen hebben overtezenden.* En men beſloot den 15 Febr. 1651. bl. 78. nader, van den Geheimſchrijver des Stadhouders, den Heer van Zuilichem, aftevragen *de lijst der civile en politike Ambten, die bij de Heeren Stadhouders in der tijd zijn vergeven, mitsgaders de lijst van de Prebenden en andere Beneficien, bij de Stadhouders geconfereerd.* Hierin werd onder den Raadpenſionaris *de Wit* nog veel meer krachts en klems aan de Statenvergadering toegebracht, door een Beſluit, den 20 Jul. 1660. bij de leden genomen, behelzende (52), dat *alle Acten en Commisſien van Ambten, Officien, Staten en Bedieningen, bij hen uitgegeven of nog uittegeven, geacht moeten worden verleend te zijn bij pro-*

(50) *Reſol. van Holl.* 1650. 19 Nov. bl. 342. AITZEMA D. VII. bl. 134. Vergel. WAGEN. D. XII. bl. 135.
(51) Ibid. bl. 376.
(52) *Reſolutie onder J. de Witt*, bl. 502.

provisie en tot wederzeggen, al ware 't zelfs, dat dit niet uitdruklijk in die *Commissien* stond." Want hierdoor werden, en waren voortaan alle *Ambtenaren* los en wederroepelijk. 't Welk in eene vrije Republiek eene verbazende afhanglijkheid van de Staten verwekte, en eene wijde deur openzette tot willekeurige Afzettingen. Ambtenaren, te voren door den Stadhouder aangesteld, werden nu door de Staten, of hun, die 't meeste bij de Staten vermogten, onmidlijk aan- en afgesteld.

5°. In 't geven van pardon.

Hetzelfde, 5°. had plaats met het recht van *pardon*. „ Alle gunsten, vergiffenissen, en uitwisschingen van misdaden, die, voor dezen „ door den Stadhouder, verleend waren, moesten voortaan van de Staten zelven verzocht „ worden," zegt WAGENAAR (53). En dit ging zelfs zoo ver, dat, toen de Regering van Amsteldam zelve, „ bij zeker oproer, na 't straffen „ der misdadigen, eene soort van algemeene *vergiffenis* had laten afkondigen, de Staten zulks „ aanzagen als eene inbreuk op hunne Souvereiniteit, aan welke alleen het Recht behoorde, „ om vergiffenis te verleenen, en die over zulks „ zich zeergebelgd toonden." (54)

Zie daar de beschikkingen over de Posten, die den Stadhouder, als zoodanig weleer toekwamen, en als zijn wettig Recht gerekend wierden. Maar benevens dezen waren er nog vele andere zaken, waarin ook voorzien moest worden. De Stad-

(53) D. XII. bl. 136. die daarbij aanhaalt de *Resol. van Holl.* 10 Dec. 1650. bl. 376. Vergel. den 25 April 1651. bl. 201. 2 Mei bl. 216. 4 Mei bl. 220.

(54) WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. XII. bl. 226.

Ook nog in andere rechten.

Stadhouders, bij voorbeeld, waren bij afzonderlijke *Commisſie* aangeſteld tot *Opperhoutvesters* (55). Thans beſloten de Staten „ het Lieu„ tenant-Houtvesterſchap, na voordracht van het „ Lid der Edelen, zelven te zullen begeven; en „ behielden aan zich het gene tot de waardigheid „ van Opper-Houtvester behoorde." (56)

Daar alle Plakaten op de Jacht, Wildernisſen, Houtvesterijen, voormaal gingen op den naam van *Maurits*, *Fredrik Henrik*, en *Willem II.* benevens *den Preſident en Raden van den Hove*, werden dezelven na dien tijd door de Staten zelf uitgegeven, of, om met de *Reſol. van Holl.* (57) te ſpreken, „ de Heeren Edelen zouden, wan„ neer het Lieutenant-Houtvesterſchap zal komen „ vacant te vallen, uit hare ordre vermogen te „ doen voorſlag van drie perſoonen, tot beklee„ ding van hetzelve Ambt, om bij de Vergade„ ring de Electie te werden gedaan; behoudens „ dat het Opperhoutvesterſchap, en alle Acten, „ daartoe ſpecterende (als daar zijn de Regle„ menten over de Wildernisſe, Acten van Ad„ misſie om te mogen jagen, het ſtellen van „ Meestersknapen, met den gevolge van dien, „ en diergelijken) *zullen blijven ter dispoſitie* „ *van haar Ed. Gr. Mog.*" Waaruit in 't voorbijgaan blijkt, wat men al bij de Staten rekende tot den Post van *Opper-Houtvester* te behooren. Ondertusſchen werd den 6 April van 't volgend jaar 1651. ter Staatsvergadering nog voorgeſlagen, dat de Staten *de Publicatie* op de Jacht en Wil-

(55) Zie boven bl. 191.
(56) WAGEN. D. XII. bl. 136.
(57) Den 19 Nov. bl. 342. vergel. 10 Dec. bl. 376.

Wildernissen zouden uitgeven, *na advis van 't Hof en de Rekenkamer.* En dit schijnt mede behoord te hebben tot de bezwaren van 't Hof, die dit als hun recht konden aanmerken, en 't welk eindlijk zoo geschikt werd, dat men *het Hof* vooraf zoude raadplegen.

Was de Leidsche Hoogeschool, eertijds gesticht door Willem I., met rade der Staten van Holland, en moest deszelfs *Rectoraat* achtervolgens *de Statuten* §. 2. vervuld worden *door den Stadhouder van Holland*, en in zijn afwezen door 't *Hof van Holland;* de Staten besloten nu ook, dat Rectoraat zelve te begeven (58), op de benoeming van drie door den Academie-Raad.

Om niet te spreken van zoodanige Veranderingen, waarin het wapen en de naam van *Stadhouder* nu van zelfs uitviel; gelijk bij voorbeeld besloten wierd, omtrent 't voorverhaal *van de Generale Ordonnantie van de Gemeene Middelen* (59).

Schoon nu *het Hof van Holland* alle deze Besluiten onvervolgd liet; scheen dit zoo niet te schikken met andere lighamen, bijzonderlijk met de Steden en burgers, ten aanzien der Magistraatsbestellingen. AITZEMA zegt (60) enkel, dat het Lid der Edelen en Leiden zich wat genegen toonden tot den Prinse. Maar WAGENAAR voegt er bij, „ dat die verandering van „ Wetbestelling *aanleiding gaf tot oproer* in som- „ mige Steden, met name te Dordrecht en in „ den Briel; werwaards de Hr. van Brederode Beroertens hierover in de Steden.

„ en

(58) WAGEN. D. XII. bl. 136.
(59) *Resol. van Holl.* 1651. den 14 Maart bl. 134.
(60) D. VII. bl. 148.

„ en eenige andere Gemachtigden, in Hooi„ maand des jaars 1651. gezonden werden door „ de Staten (61). Zij bevonden, dat men, „ onder dekſel van *Privilegien*, verandering „ zogt te maken in de Regering dezer Steden, „ waartoe men, door zamenrotting en door 't „ ſtrooien van ſchimpſchriften, den weg dacht „ te banen. Doch nadat eenigen der voornaam„ ſte belhamels gevat, andere gevlucht waren, „ ſtilde de beroerte, door den tijd, geheel„ lijk." (62) Het beſtek van *Wagenaar* liet niet toe, hier breeder te zijn, en het gebeurt meermalen, dat men door kortheid duister wordt. Het geval te Dordrecht was oorſpronglijk uit het verſchil over de benoeming en de verkiezing der mannen van *Achten*, door *de Dekens der Gilden*; een deel burgers vorderden ook, dat geene Stedelijke Keuren zouden gemaakt worden dan op naam van *Schout*, *Burgemeester*, *Schepenen*, *Raden*, *Oudraden*, *oude en nieuwe lieden van Achten*, *met de Dekenen en Gilden*, en diergelijke eiſchen meer, welke de Staten na onderzoek verklaarden voor *ongegrond en voor gevaarlijke nieuwigheden*; maar ook had men gevorderd, ('t welk bijzonder hier te paſſe komt,) dat aan *de gemeene Dekens alleen toekwam de benoeming van de Achten*; dat daaruit *bij den Stadhouder* en *den Hove de verkiezing* geſchiedde der *Achten*, en dat *het Ambt van Stadhouder* thans ophoudende, de *verkiezing* nu verviel aan

(61) *Reſol. van Holl.* 12, 14, 28 Jul. 9 Aug. 1651. bl. 367, 372, 416, 420, 425.

(62) AITZEMA D. III. bl. 651. *Holl. Mercur.* 1651. bl. 67, 68.

aan dezelfde perfoonen, die de *benoeming* deden: dit noemen de Staten een *geheel abusijf praefuppoost*, *daar in tegendeel*, zeggen zij, *het recht van Electie aan ons zelfs is vervallen, of aan zoodanigen, aan welken wij dat recht bij delegatie of Octrooi zullen goedvinden te defereren.* Ook werd ten zelfden dage, en bij die gelegenheid, het zoogeroemd recht van *Politike Uitzetting* aan de *Magiftraten* der Steden met de grootfte klaarheid nader verzekerd, als hun toekomende *van alle oude tijden, uit kracht van politike macht, en niet ingevolge van ordinaris Jurisdictie* (63). In den *Briel* waren ook ongeregeldheden *bij gelegenheid van het Octrooi* opgerezen (64). Men zond Gemachtigden derwaards, die door een onderling Verdrag onder de Regering de zaken fchikten, loopende meest over de wijze van 't *verkiezen der Schepenen*, zonder dat mij gebleken is, dat de burgerij zich daarmede gemoeid heeft.

Dit waren de middelen, die in het werk gefteld wierden, om alle de bedieningen en ambten des Stadhouders, bij voorraad, over te brengen in den boezem der Staten, of dezelven ter hunner befchikking te ftellen. En dit nog maar bij gelegenheid van de algemeene *Groote Vergadering*, om de zaken van de *Unie* te regelen, gedurende den tijd, dat er geen Stadhouder was, en

(63) *Zie* VAN DE WALL, *Handvesten van Dordrecht*, bl. 1725-1731. Doch tegen welk laatfte, *de Uitzetting*, de Hr. IDSINGA, *Staatsr. der Vereenigde Nederl.* D. I. bl. 227. enz. zich fterk uitlaat. Vergel. boven bl. 54.

(64) *Refol. van Holl.* 12 Jul. bl. 367. 14 Jul. fol. 372.

en er, naar 't schijnt, nog geene voorafgaande bepaling regelrecht in Holland gemaakt was, om zonder Stadhouder te blijven regeren. Ten minste, het konde gerekend worden slechts *tijdelijke* voorzorgen te zijn; doch welke voorzorgen genoeg toonden, dat men geen gedachten hadde, om het pas geboren Kind (Willem III.) tot 's Vaders Waardigheden te verheffen. Maar 't bleef hier niet bij. De haat, dien Willem II. de Stadhouder, voor zijn' dood, om den onverwachten aanslag op de Stad Amsteldam, en 't gevangen nemen van zes Hollandsche Staatsleden, zich op den hals geladen heeft, gevoegd bij den ouden wrok, dien vele Regeringsleden en familien nog koesterden wegens het gebeurde met den Heer van Oldenbarneveldt, en zijne gevolgen, schijnt hierin wel het voornaamste deel gehad te hebben, meer dan het wezenlijke belang van het Land.

Geval met Willem II.

Ik behoef het toen gebeurde hier niet in 't breede optegeven, noch mij over 't verschil wegens de afdanking van eenig krijgsvolk tusschen Holland, de Staten Generaal en den Stadhouder uit te laten. Hetzelve is bij WAGENAAR (65) en anderen breedvoerig te lezen. Ik zal alleen tot mijn oogmerk, zooverre Holland betreft, aanmerken, dat het Verschil, 't welk zulke nadee-

(65) Men leze hiertoe WAGEN. D. XII. bl. 59. enz., met bijvoeging van *de Gedenkschriften van Jonkheer* ALEX. VAN DER CAPELLEN, uitgegeven door *Jonkheer* R. I. VAN DER CAPELLEN TOT DE MARSCH, Utr. 1778. D. II. bl. 265. enz. Doch welk Werk aan Wagenaar niet is bekend geweest; deszelfs Schrijver echter heeft mede een groot aandeel in de Gebeurtenissen van dien tijd gehad, en alles bijgewoond.

deelige gevolgen voor de rust van 't Land gehad heeft, van zich zelve zoo groot niet, noch van dat aanbelang was, als velen zich verbeelden. Hetzelve kwam neder op het verminderen of afdanken van eenig krijgsvolk, na het eindigen des oorlogs en het sluiten van de Munstersche Vrede. Men was het in 't gemeen wel eens, zoo bij de Generale Staten, als bij den Stadhouder, met die van Holland, dat er eenige *afdanking behoorde* te geschieden; maar men verschilde over *de hoeveelheid, en 't getal.* En dit verschil was reeds tot zulk eene geringe verscheidenheid gebracht, dat de Staten Generaal en de Stadhouder in dienst wilden houden 26315 voetknechten en 3000 ruiters; en die van Holland, en zulks maar bij eene meerderheid van 13 Staatsleden (66), slechts 26000 voetvolk en 2700 ruiters; en dus liep het geheel geschil over 't minder of meerder afdanken van 615 man, met bijkomende kleinigheden van jaarwedden en logijsgelden (67); en hoe gering was toch zulk verschil, om hierdoor 't gansche Land aan zooveel heete driften bloot te stellen, en in rep en roer te brengen; maar de grond lag dieper, en de

't Was geen groot verschil.

(66) Ik zegge de meerderheid van 13 Leden. Want ter andere zijde stonden de *Edelen*, met de Steden *Leiden*, *Rotterdam*, *Gorinchem*, *Schoonhoven* en *Enkhuizen*. Zie VAN WYN, *Aanmerk. op* WAGENAAR, D. XII. bl. 17-24.

(67) Zie WAGENAAR D. XII. bl. 82. De Hr. ALEX. VAN DER CAPELLEN, *Gedenkschr.* D. II. bl. 318. zegt, dat het Verschil tusschen Holland, en tusschen de Staten Generaal met den Stadhouder en Raad van State was over 4 *Compagnien paarden*, *en eenige* 100 *soldaten te voet:* 't welk daarop zal nederkomen.

de hoofdzaak was van wijder uitzicht, omtrent de macht *van Holland*, die van den *Stadhouder* en der *Generaliteit over het Militiewezen.* De zes Provincien, of de Algemeene Staten met den Stadhouder en Raad van Staat, oordeelden, dat, dewijl de oorlog tusschen Spanje en Vrankrijk nog bleef voordduren, de Staatsvoorzichtigheid eischte, om niet te veel volk te gelijk aftedanken; doch een groot getal Hollandsche Staatsleden, waaronder vooral *Amsteldam*, 't meest gedrukt door de schulden en de lasten van het krijgsvolk, wilden met den aanvang der Vrede, al aanstonds door 't verminderen der Militie van dien last ontheven worden, en de *betalingen* verminderen. Hier floeg bij het begrip, dat Holland koesterde, om *het krijgsvolk van den Staat*, voor zooverre het ter hunner *betaling* stond, op *eigen gezag* te kunnen afdanken, als Provinciale Souverein: waartegen de zes andere Provincien met den Stadhouder beweerden, dat de Troepen, die in den Eed der Algemeene Staten stonden, uit de algemeene kas betaald wierden, en wezenlijke *militie van den Staat* waren, volgens de gronden der *Unie*, bij besluit en op last der Staten Generaal, wel door *den Raad van Staat*, maar niet naar goedvinden door eene Provincie alleen konden afgedankt worden (68); terwijl de Staten van Holland, ten mins-

Maar was groot van gevolgen.

(68) Dit wordt ook door WAGENAAR D. XII. bl. 64. erkend voorheen gewoon te zijn geweest, als hij zegt, dat die van Holland *toestonden, dat* de Afdanking, *gelijk in der daad gebruiklijk was, door den Raad van Staat, uit den naam der Algemeene Staten geschiedde.* Maar Holland nog meer afdanking begeerende, bl. 67. deed dit toen op zich zelf.

minste derzelver meerderheid, beweerden, dat dit stond aan elk der Gewesten, voor zoo verre *zij* weigerden de verdere betaling te doen. Hiertegen hielp niet het klaare betoog, dat, indien het aan elk Gewest stond, om eenmaal aangenomen Staats-Troepen aftedanken, het dan gedaan ware met de *verordeningen der Unie*, en met de zekerheid der *Landtroepen*, die elk naar zijn goedvinden dan konde aanhouden en afdanken (69).

Het langdurig en hevig twisten over dit Punt, en de daarop gevolgde bezending, op last dier Algemeene Staten, door den Prins, aan 't hoofd, en de andere Gemachtigden, in de Hollandsche Steden gedaan; en de afzonderlijke afdanking van Militie, *door Holland* geschied, hadden nu de gemoederen te zeer verbitterd; de gevolgen, daaruit geboren., waren geweest het gevangen nemen van zes Hollandsche Staatsleden, die wel het meeste tegenstreefden, door den Stadhouder, en de onverwachte aanmarsch van Troepen naar Amsteldam, op *patentbrief* des Stadhouders, buiten kennis der Staten van Holland. Hierdoor raakten de harten nog meer ontvlamd, naar mate, dat die van Holland iets hadden moeten toegeven aan den tegenstand en 't Besluit der Algemeene Staten. 't Was ook te wenschen geweest, dat de Prins tot dien veruitzienden stap niet gekomen ware; eenen stap, die, zoo als ik elders leze, *eene zwarte vlek van onbedachtzaamheid op zijn bestuur wierp, die een rijke bron van beschuldigingen ten zijnen opzichte opleverde, aan allen, die hem reeds vijand waren;*

(69) Men zie hierover de Aanmerk. van *Alex. van der Capellen*, D. II, bl. 323-332.

[illegible] *en die zijn Vrienden nooit in staat geweest* [illegible] *houdens de waarheid en onpartijdigheid,* [illegible] *willekeur en te verregaand misbruik van* [illegible] *vrij te pleiten.* Eenen stap, die, hoe [illegible] over het gebeurde met zijnen Oom, [illegible] denke, hiervan zeeronderscheiden was; [illegible] deze navolgende hoofdzaken:

[illegible] De Mauris zich van die *drie Heeren* ver- [illegible] *uitdrukkelijken last van de Staten* [illegible] waaregen Willem II. in 't ge- [illegible] zes Heeren, en 't verder [illegible] van Loevestein, zich [illegible] op een in alge- [illegible] der Staten Ge- [illegible] 1650.

[illegible] veel nauwer be- [illegible] aan de Staten Gene- [illegible] toen nog, al- [illegible] *Algemeene Staten.* [illegible] Staten, als *Stad-* [illegible] Zij moesten daar- [illegible] en, als zij de [illegible] ook dien Eed ge- [illegible] Willem II., sedert dat die [illegible] van de *Algemee-* [illegible], niet meer [illegible] zelve, waarvan [illegible] Willem II. was wel *Ka-* [illegible] maar dit deed niets tot [illegible] op zich zelve.

[illegible] als Stadhouder van Utrecht

[illegible] 128. 130. zoo duidelijk niet [illegible] 1618. den 29, 30 Au- [illegible] pogen te stellen.

trecht onderworpen en bij eede verbonden was aan de Staten Generaal, om aldaar ook hunne bevelen uittevoeren; hoedanige Willem II. niet had. Daar nu het wapenen en aannemen van Waardgelders, zoo in Holland, als bijzonder in 't Sticht, bij Maurits tijd, geschied was tegen 't goedvinden der Staten Generaal, en zulks in een Gewest, waar hij zelve deel had aan de Wetgevende Macht; zoo mogt Maurits, volgens zijne opgeleide verplichting, ook zonder Staten Generaal, niet dulden, dat de leden eener andere Provintie zich met het wapenen van Stichtsche Ingezetenen bemoeiden, en wel zonder Hem te kennen. Hiertegen had Willem II. alleen met de Leden der Hollandsche Provincie te doen.

4°. Dat Maurits geene Generaliteits- of Staatswapenen gebruikte tegen eene stemmende Stad van Holland, gelijk Willem deed; en, al hadde die Stad nog zoozeer in 't ongelijk geweest, kon hij, zonder een duidlijker en meer gewettigden last van hooger hand te hebben, zulk een aanmarsch niet bevelen, om een stemmende Stad met wapenen te dwingen; gelijk Maurits op uitdruklijken last der Staten van Holland weleer de Stad Medenblik en den Oversten Sonoi met de wapenen dwong; en, gelijk ook Prins *Fredrik Henrik*, als Generaal van der Staten Leger, onder Maurits, op bevel der Staten Generaal, den Prinse Maurits, en den Raad van Staat in het jaar 1610. de Stad Utrecht en hare Regering met de wapenen van den Staat aantastede, belegerde, en tot overgaaf dwong (71): 't welk beiden noch Hem

(71) Van dit laatste geval, en 't gebeurde bij die gelegenheid, spreekt WAGENAAR D. X. bl. 25—32. in 't bree-

Hem noch den Staten Generaal immer euvel is afgenomen.

5°. Dat het verrichte van Maurits door de Staten Generaal terſtond is goedgekeurd, als op hunnen last gedaan, en dat Holland daarin berust heeft, als bij *Preventie* geſchied; waarop al het verder voorgevallene gebouwd is; waartegen de goedkeuring van Willems gedrag bij de Staten Generaal zoobreed niet geweest is: de Gewesten bedankten Hem wel, maar ſommigen in algemeene bewoording, anderen met eenige achterhouding; alleen Zeeland keurde het bedrijf volmondig goed, zoo als ons WAGENAAR verhaalt. De Heer van Aartsbergen zelf keurde den gedanen ſtap af (72).

6°. Dat de zaak onder Maurits van een veel ernstiger natuur was dan onder Willem. Men rekende met de eerſte de rust en welvaart van de geheele Republiek verbonden, daar het gebruik van 's Lands militie, onder den Stadhouder, en van de Stedelijke wapening of *Waardgelders* zonder Hem, tegens een geſteld wierd. De tweede betrof alleen de meerdere of mindere bezuiniging van Landspenningen, door 't afdanken van eenige Landsmilitie.

7°. Dat

breede; maar 't rechte daglicht, waarin die belegering geſteld moet worden, vindt men in de *Inſtructie voor Prins Henrik* 1610. den 30 Maart. Niet wetende, dat dit ſtuk ergens is uitgegeven; heb ik hetzelve in de *Bijlage* geplaatst. Men zal er uit zien, hoe men toen nog dacht over de macht der Staten Generaal, om eene Stad door krijgsvolk tot reden te brengen, zelfs met voorkennis en behulp der Ambasſadeuren van *Engeland* en *Vrankrijk*.

(72) WAGEN. D. II. bl. 112. en ALEX. VAN DER CAPELLEN, *Gedenkſchriften*, D. II. bl. 274.

7°. Dat het eerste van een veel misdadiger natuur gerekend wierd dan het tweede. Na het gevangen nemen der drie Heeren stelde men de Rechters aan bij alle de Gewesten; en die Rechters ontslaakten de gevangenen niet, maar vonnisden. In 't tweede werden geene Rechters noch Rechtbank ingesteld; en de *zes* gevangen Heeren werden spoedig, na het vereffenen van 't verschil, op vrije voeten gesteld.

8°. Eindelijk, dat *Maurits* nimmer zijnen gedanen stap, noch bij Holland noch ter Staten Generaal, heeft behoeven te verdedigen; maar *Willem* wel; zijnde zijn Verdedigschrift in de Vergaderinge, zoo der *Algemeene* Staten als die van *Holland*, niet gelezen, maar, *om de wonde, die zich tot genezen begon te zetten, niet wederom op te krabben*, zegt WAGENAAR bl. 110. *ongeopend weggesloten, en verzegeld onder den Raadpensionaris geplaatst.*

Maar de uitslag was daarenboven, indien de uitslag iets afdoet, voor de nagedachtenis van dien Stadhouder allerongelukkigst. Had Willem II. langer blijven leven, zoude mogelijk die wonde, door een zacht en innemend bewind (gelijk zijne uitmuntende hoedanigheden bij den Heer WAGENAAR (73) anders onpartijdig geroemd worden,) meer heelbaar geworden zijn; maar met zijnen onmidlijk gevolgden dood brak nu de misnoegdheid los.

En

(73) WAGEN, D. XII. bl. 120. *Hij werdt — van zijne tijdgenoten, gehouden voor eenen Vorst, die, in zulke jonge jaren, als hij nog maar bereikte, zijnen Voorouderen niet behoefde te wijken, in uitmuntende hoedanigheden.*

Oordeel des Schrijvers.

En zeker, hoe men ook oordeele over 't singulier gedrag van Holland, in 't onbetaald laten en 't gevolgde afdanken van krijgslieden, die ten dienste van den Staat geworven waren, die uit de algemeene kas betaald wierden, en die overal verspreid lagen, alleen op grond, dat hun jaarlijks consent *vrij* was, en over 't volhouden van zulk afzonderlijk besluit, nadat het verschil van afdanking tot zulk klein getal gebracht was; hoe men ook opvatte, dat bij zes Provincien en eenige Hollandsche Leden die afdanking nog te ontijdig en voor den Staat nadeelig gehouden wierd, het welk ook Holland, na het voorgevallene, iets deed bijkomen in het vastitellen van den volgenden Staat van Oorlog op eenen eenparigen voet van afdanking (74); hoe men ook denke over de bezending, op last der Algemeene Staten, in de Hollandsche Steden; en over de dankzegging, die de andere Provincien, voor en na, den Stadhouder deden voor zijne zorg, trouw en ijver, in 't handhaven der Rechten van de Unie betoond: zoo kan de daad van 't gevangen nemen dier zes Heeren, en 't verrasschen van Amsteldam, zonder uitdrukkelijken last der Algemeene Staten, en buiten kennis of goedvinden van Holland, niet anders aangemerkt worden dan voor eene met 's Lands Rechten en Verordeningen strijdende onderneming; waarom zij ook verbazend medegewerkt heeft, zoo niet de voornaamste oorzaak geweest is, dat met zijnen onverwachten dood zulke Stadsregeerders, die den meesten invloed op 's Lands zaken hadden, van het *Stadhouderlijke* Be-

(74) WAGEN. D. XII. bl. 111.

Bewind en de aanstelling van eenen *Kapitein Generaal* over 't krijgsvolk, hoezeer dat Bewind de Republiek tot zulke ontzaglijke hoogte van aanzien, macht en rijkdom had helpen opvoeren, zich toen zoo afkeerig betoonden, en in Hollands Staatsvergadering hun gezag daarentegen zoo sterk vestigden, dat, wat bewegingen en pogingen, ook zelfs in Holland en de overige Gewesten, gedaan zijn, niet alleen geen Stadhouder gekozen; maar dat zelfs alles, wat over dat geval gedaan en besloten was, nu aanstonds uit een tegengesteld oogpunt beschouwd wierd. Terstond geraakten de ontslagen Regenten weder op 't kussen; het vorig gedrag des Stadhouders werd afgekeurd, en eene algemeene *Amnestie* of *Vergiffenis* en *Vergetelheid* den 19 August. 1651. bij de Staten Generaal afgekondigd (75). „ Amsteldam ontving naderhand, zegt WAGE- „ NAAR bl. 197. vergoeding van de Staten van „ Holland, wegens de buitengewone kosten —— „ men verstond NU, dat dezelven ten dienste van „ den Lande gedaan waren." Bij deze algemeene Vergiffenis, waardoor sommige voorname Staatsleden voor rechterlijke Vervolging gedekt raakten, werden ook de *Besluiten der Algemeene Staten* van 5 en 6 Jun. 1650., waarop de Stadhouder zich beroepen hadde, voor nietig verklaard: en men begrijpt hieruit gemaklijk, hoe zulk geval het aanzien, gezag en klem, der Hollandsche Staten, nu meer op zich zelf staande, en zonder Stadhouder of zijnen invloed regerende,

(75) *Resolutie der Staten Generaal*, in 't *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 2397.

de, hooger verhief, en ook in de Vergadering der Algemeene Staten steigeren deed.

Opening van 's Prinsen verdediging.

Hier sloeg een tweede geval bij, het afscheid van den Hr. *Jacob Cats*, als Raadpensionaris van Holland, en 't gezegde en gebeurde ter dezer gelegenheid. Van 't *gezegde* is door onze Schrijvers weinig geboekt. Bij het verzoek om ontslag 1651. had hij er bijgevoegd, dat hij, gedurende zijne bediening, *groote en notabele veranderingen in den Staat, ook verscheiden bekommerlijke deliberatien, daaruit geresulteerd, hadde ontmoet* (76); waarmede hij waarschijnlijk doelde op den dood des Stadhouders, en de veelvuldige veranderingen, bij en door dien dood veroorzaakt, met al het gene hij schrander vooruit zag, uit de gemoedsgesteldheid van die Heeren Regeerders, die na 't ontslag van Loevestein niet vergeten konden het kwaad, hun bejegend. Bij deze gelegenheid nu gaf de Raadpensionaris Cats teffens den Staten over het *Geschrift* des Stadhouders, behelzende „ de redenen, die wijlen „ zijne Hoogheid bewogen hadden tot het vast- „ zetten der zes Heeren, en tot de onderneming „ op Amsteldam, welk Geschrift hij tot hiertoe „ onder zich gehad hadde." (77) De Hr. WAGENAAR zegt, dat *men in beraad lei, of men 't verbranden of openen en leezen zou. Dat de meeste leden neigden tot het laatste.* En dit veronderstelt dan ook, dat er Leden waren, die het *besloten* wilden houden, als nu onvoegzaam, dewijl door het vorig Besluit der Algemeene Staten

(76) *Resol. van Holl.* 1651. den 20 Mei, bl. 255.

(77) Zie WAGEN. D. XII. bl. 192, 193. en *de Nalezingen* van VAN WYN, D. II. bl. 124.

ten die zaak nu gerekend konde worden, afgedaan te zijn. En zoo begreep het de Stad Leiden ook, keurende de gedane *opening* ten sterkste af, bij een volledig Besluit der Vroedschap van den 25 Sept. 1651. 't welk ik, om zijne bijzonderheid, in *de Bijlage* plaatze, waarin zij, na vooraf gezegd te hebben, dat hetzelve, om redenen, te voren *ongeopend* was *gedeposeerd*, verklaren, dat het *ongeopend* laten blijven *voor den dienst van den Staat, en voor de rust, vrede en eenigheid veel beter ware geweest — dat daardoor met der daad betoond zoude zijn, dat de oprechte meening der Staten was, om onder en met de andere Gewesten en Leden van Holland heilig te onderhouden de liefde, vriendschap, eenigheid en onderling vertrouwen, zoo als dat schriftlijk en mondeling beloofd was.* Maar het was nu geopend, en daardoor bekwam men de aanleiding, om 's Prinsen gedrag ten hoogsten aftekeuren, en *den aanslag op Amsteldam*, en het *aantasten der zes Heeren*, te verklaren voor *eenen toeleg (attentaat) op de vrijheid, hoogheid, en Souvereiniteit dezer Provincie*, zoo als WAGENAAR het uitdrukt (78).

Doch het bleef hier niet bij. De dood des Stadhouders gaf aanleiding, dat, gelijk bij het Hof van Holland de noodige verandering gemaakt was in 't opschrift van 's Hofs bevelen, en 't vonnisfen; zoo ook eene aanmerklijke verandering voorviel in den titel van *Staten van Holland*, en in de Formulieren van Eeden, op dien *titel* gebouwd, 't welk bij onze Historieschrij- De titel der Staten van Holland.

(78) WAGEN. D. XII. bl. 193. *Ref. van Holl.* 23 Aug. 1651. p. 453.

schrijvers of niet, of niet genoegzaam opgemerkt is. Men had voorheenen meest geschreven *de Ridderschap, Edelen en Steden, representerende de Staten.* Maar sedert het Raadpensionarisschap van den Hr. *Johan de Wit*, werd het eene doorgaande gewoonte, aan 't Hoofd van Plakaten, Besluiten, en Octrooien enkel te schrijven: *de Staten van Holland en Westvriesland.* Dit maakte wel in 't wezen van de zaak of geene of weinige verandering, en de wettige macht der Staten moet hiermede gerekend worden, dezelfde gebleven te zijn: maar het kan niet missen, of er hebben verschillende denkbeelden aan kunnen gehecht worden: 't welk zich gemaklijk laat begrijpen voor ieder, die weet, welke de kracht zij van *voordeelen*, uit het gebruik van *woorden* veroorzaakt; te meer, als die *nieuwe woorden* zelve gelegenheid tot verandering van denkbeelden geven kunnen. De aanleiding nu tot die verandering, meen ik, te mogen zoeken in een Besluit der Staten van Holland, na 't overlijden des Stadhouders, over het gebruik van 't woord *Hooge Overigheid.* Men had bij gelegenheid der uitgifte eens Briefs van *Remissie* of Schuldonthef eens misdadigers, den 13 Junij 1651.(79) besloten, om in plaatze der vorige *Clausule* in de Brieven: *te verbeuren ten profijte van de Hooge Overigheid*, te stellen, *ten profijte van de Edele Groot Mog. Heeren* STATEN *van Holland*; maar men zoude in eene volle Vergadering een nieuw Voorstel doen, *of zulks overal, en in het generaal in de extensie van Sententien, of andersins zal gedaan worden?* Hierop oordeelden

(79) *Resol. van Holl.* bl. 283. f.

den reeds, den volgenden dag, eenige Leden, „ *dat in deze gelegenheid van tijde, en de jegenwoordige constitutie van zaken, de woorden van Hooge Overigheid en Graaflijkheid van Holland en Westvriesland in Sententien en andere publicque Acten niet* MEER *behoorden gebruikt te worden:* en men besloot, over die zaak eene nieuwe afzonderlijke raadpleging (*besoigne*) aanteleggen; dat men ook 't *Hof* en *Gecommitteerde Raden*, en de *Kamer van Rekening* vooraf zoude hooren, met mededeeling aan de Heeren van Zeeland." 't Welk ik aanhale, om te doen opmerken, dat men hier handelde over eene zaak van groot uitzicht of gewicht, zoodat men over dezelve alle de Collegien of *wilde* of *oordeelde* te *moeten* hooren, of, gelijk men 't noemt, *te adviseren.* Doch hiervan kwam niets, voor den 19 Dec. (80), wanneer de Heer *J. de Witt*, toen nog Pensionaris te Dordrecht, uitbracht een schriftlijk Bericht van *Commissarissen*, „ op het „ *redres* van de Depechen, die in publicque „ Acten en Sententien zouden behooren te ge„ schieden ten reguarde van de qualificatie van *de* „ *Hooge Overigheid en Graaflijkheid*, en in „ plaatze van dien te stellen, NB. DE STATEN „ VAN HOLLAND *en Westvriesland, of diergelij*„ *ke.*" Dat schriftlijk Bericht kwam hoofdzakelijk hierop neder, dat, alvorens iets te besluiten, van nooden ware te hebben *de* FORMULIEREN *van Eeden, die binnen deze Provincien, bij Burgemeesteren, Schepenen, Vroedschappen, Schutters, Gilden, Burgers, en alle andere Regenten, Officieren, Collegien, of Inwoneren, onder*

(80) *Resol. van Holl.* 19 Dec. 1651. bl. 611.

zelfs dit jaar, gedurende die Raadplegingen over de Eeden, alle de *Octrooien* tot de *Magistraats-bestellingen* in de Steden uitgegeven (85). Evenwel waren er ook, die kortheidshalve enkel zeiden, *de Staten*; en 't Plakaat op de *Jacht en Wildernisse*, hoedanigen altijd op den naam der Stadhouders gingen, kwam nu in 't zelfde jaar 1652. den 10 Mei, uit, op den naam van *de Staten van Holland en Westvriesland* (86); en vele formulieren der Eeden hadden vooral die kortheid betracht, evenwel met dat onderscheid, dat in zeervelen derzelven niet alleen *de Staten*, maar ook *de Stadhouder* voorkwam, en dat die uitdruklijke bijvoeging, *onze Hooge en Souvereine Overigheid*, te voren niet uitdruklijk er ingevoegd wierd, maar in velen wel het woord *Graaflijkheid*.

Bedenking. Indien ik voor mij niet overtuigd ware, dat in *'t wezen* der zaak door deze handeling geene verandering gemaakt werd ten aanzien van de erkentenis der *Souvereiniteit* der Staten, betreklijk het Volk: zoo konde ik hier eene aanmerking maken, die bij velen, minder ingenomen voor de Staten, en meer genegen voor de *Volksregering*, van zelfs in de oogen springen moet. Zij is deze: Hadden de Staten de macht, om formulieren, die dus lange de oude *Vertegenwoordiging* nog levend hielden, in dier voege te veranderen, waardoor dit denkbeeld in 't vervolg bij-

(85) Men zie dezelve in 't *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 399, 420. enz. Vergel. boven bl. 230.

(86) *Resol. van Holl.* bl. 184. Doch 't is opmerklijk, dat nog in 't jaar 1670. den 4 Oct. in de *Instructie* voor de *Gecommitteerde Raden* aan 't hoofd staat, *bij de Ridderschap, Edelen en Steden, representerende de Staten* —, ten zij dit uit de vroegere *Instructien* overgebleven zij.

bijna geheel verloren raakte, en 't *Volk* nu verplicht werd, eenvoudiglijk te verklaren, *de Staten* als *den Souverein*, *hunnen* Souverein en *eenigen* Souverein, te gehoorzamen? Die dus denken en vragen, konden dit mogelijk nog sterker aanklemmen, met optemerken, dat, als zij al toegaven, dat de Staten tot dien tijd zich gewoonlijk noemende *de Representanten der Natie*, daarin naar de gewone orde en vorm *wettig* gehandeld hadden, en die *wettigheid* door het Volk genoegzaam erkend was geworden, gelijk ik meene ten aanzien des vorms dus verre bewezen te hebben: zij, evenwel, met die verandering zich meerder thans aanmatigden, dan hun toekwam, zonder bijkomende openlijke erkentenis van het Volk of de gansche Natie. Dan, voor zoo verre deze Bedenking schijn heeft, is dezelve van dien aard, dat zij meerder treft de voorstanders der zoogenoemde *zuivere Staatsregering*, bij anderen haatlijk genoemd *de Aristocratische*, ja nog haatlijker de *Loevesteinsche Factie*, aan welken zij dan aan 't hoofd stellen den Raadpensionaris *J. de Witt*, als onder welken, toen hij nog slechts Pensionaris van Dordrecht was, en op wiens Aangifte (*Rapport*) dit Besluit genomen is geworden. Maar zij treft niet de Voorstanders *der Staats-Stadhouderlijke Regering*, onder welke die Verandering niet is gemaakt. Doch men kan er op antwoorden, dat, offchoon de afwezigheid eens Stadhouders *den Staten* meer gezags en meer klems gave, dit buitengesteld, er door die verandering van formulieren in 't *wezen der zaak*, hoegenaamd geene verandering in het Souverein oppergezag en in het *wetgevend* gedeelte van de *Oppermacht* gemaakt is gewor-

den; en daar *de Staten*, in wat zin dan ook genomen, toen en te voren, erkend waren en wierden voor *den Souverein;* zoo was deze bijvoeging naar de letter maar een *Eclaircisſement*, en geene *nieuwigheid* of *verandering*, wat het wezen aangaat; maar ja! in de woorden zelf was het eene *verandering*, die veel invloed maakte op de denkwijze van velen uit de Gemeente, en zelfs van Regeringsleden; (als waardoor het ganſche denkbeeld van *Repreſentatie* allengskens uit het oog geraakte, en, gelijk ik boven aanmerkte, naderhand den Schrijver van 't *Publiek Gebed* en anderen van dat ſlag in den waan bracht, dat *de Staatsregering* was eene *volſtrekte Souvereiniteit*, die aan geene *Verdragen*, *Privilegien*, of *vastgeſtelde Gebruiken* verbonden ware. Welk denkbeeld evenwel algemeen zoodanig niet was, maar eerst onder het Raadpenſionarisſchap van *J. de Witt*, zoo ſterk veld won, dat men *der Staten Regering*, zonder *Stadhouder*, tot eene groote hoogte dreef, en daarbij dezelve veelmeer geſchikt achtte voor de *burgerlijke Vrijheid* dan de vorige *Stadhouderlijke*.

Invloed hiervan.

Dat dit denkbeeld in 't eerst zoodanig niet was, zelfs niet bij de Staatsleden, ſchoon het ſedert allengskens veld won, toont een voorbeeld, in dat zelfde jaar te vinden in de *Registers* van Holland, in de zaak van de *Weduwe* van *Hugo de Groot*. De Regering van Rotterdam vorderde van 't Hof van Holland in rechte *tegen de Staten*, om kost- en ſchadeloos gehouden te worden van de Proceduren, bij haar aangevangen, en van 't voorloopig Vonnis, reeds ten voordeele dier Weduwe geveld. Het Hof zond dat Request der Regering bij beſloten Brief aan de Staten,

De Staten nog in rechten aanſpraaklijk.

ten, waarbij *den Staten* dag beteekend werd, om *voor Commissarissen van den Hove* te verschijnen: wat deed men? Zond men dien Brief, volgens het begrip van lateren tijd over de *Souvereiniteit*, met verontwaardiging terug? Geenszins. Maar men wendde het op eenen anderen boeg. *De Brief* van 't Hof en 't *Request* van Rotterdam werden gesteld in handen van die *Commissarissen*, die over de Eedsformulieren zaten, om te zien, of die brief ook inhield *eenige superscriptie of teneur, niet overeenkomende met de Hoogheid en Souvereiniteit van haar Ed. Gr. Mog., en of* VOORTAAN *geen andere forme in de Aanschrijvingen en* DAGVAARDINGEN *van haar Ed. Gr. Mog. in cas van justitie te doen, zoude behooren geobserveerd te worden* — (87). Mijn oogmerk eenvoudig zijnde, naar de Staatkundige gesteldheid van zaken te zoeken uit de oorspronglijke Handelingen zelve, zoo merke ik hierbij op, 1°. dat de Staten toen niet weigerden, om over zaken van *justitie* voor 't recht geroepen te worden, of te recht te staan, ook als Staten; 2°. dat zij zelfs *de Aanschrijvingen en Dagvaarding* daartoe niet afsloegen: maar *voortaan* een' anderen vorm daaraan wilden gegeven hebben. Doch waartoe die bijvoeging van *voortaan?* Dit moest dan strekken tot verandering van 't oud gebruik, regel of vorm. Men *noemde* zelve het dus! Maar welke zoude die andere Vorm zijn? VOORTAAN *zouden zoodanige Brieven niet meer aan de Staten, maar aan Gecommitteerde Raden moeten toekomen.* Ten minsten aldus schijnt men 't ingekomen Bericht,

Hoe en wanneer?

(87) *Resol. van Holl.* 28 Febr. 1652. bl. 73.

richt, bij monde van den Pensionaris *J. de Witt* met zijne *Medecommissarissen*, te moeten opvatten (88): „ Zij hadden met eenige Heeren *van* „ *'t Hof* gesproken, en vernomen, dat de *in-* „ *houd* des Briefs verkeerd aan de Staten was ge- „ daan, [dus noemde men het, naar 't schijnt, „ zeerzacht,] *daar hij hadde* KONNEN *en* BE- „ HOOREN *gedaan te worden aan Gecommitteer-* „ *de Raden, en ook in andere termen, gelijk* „ *NB. men voor dezen aan die van den Rade* „ *en Rekenkamer van wijlen den Prinse van* „ *Orange wel gewoon was geweest te doen?*" (89) Men weigerde dan niet in 't recht te verschijnen, als gedaagde, maar men bracht de daging over op de *Gecommitteerde Raden*, gelijk hiertoe altijd geschikt was en bleef de Procureur-Generaal, als dager, of aanklager, of als gedaagde en verweerder *in zaken* van zulk eenen aard, waarin 't Recht van den Souverein tegen afzonderlijke persoonen of Collegien moest gehandhaafd of onderzocht worden. En wat besloten de Staten hierop? „ men zal den Brief weder uitgeven en „ *dresseren* in maniere, boven verhaald; en men „ zal nader beraadslagen, *wat voet en ordre in* „ *het toekomende te gebruiken, ten aanzien van* „ *de provisien van justitie, bij het Hof jegens* „ *haar* ED. GR. MOG. *te verleenen.*" Men weigerde dan ook geene *provisie van justitie* tegen de Staten; maar men bracht de dagvaarding bij besloten Brief over op het Collegie van *Gecom-*

(88) *Resol. van Holl.* 29 Febr. 1652. bl. 75.
(89) Ieder die een weinig *Diplomatische* kennis heeft van den stijl van dien tijd, zal hier meer gevoelen dan ik hier zeggen wil.

committeerde Raden. Dit meen ik, is sedert altijd zoo gebleven.

Doch, hoe men ook het vorige onder de Staatsregering wil bemantelen met zucht tot vrijheid, en handhaving van 't gezag der Staten: evenwel, zoodra die handhaving in hare gevolgen medebrengt eenige vermindering van 't recht der burgeren, al ware 't slechts eenige meerdere bezwaring om hunne gerechtigheden, tegen den Souverein, te handhaven of staande te houden: zoo kan hetzelve, onder verbetering, niet vrijgepleit worden van ongeoorloofde *Aristocratie*.

Nog was er eene voorziening noodig in de begeving (90) van vele *Vicarijen*, *Kosterijen*, *en diergelijke Beneficien*. Dezulken *hadden voor dezen gestaan ter beschikking van de Graven van Holland; naderhand ter collatie van de Heeren Stadhouders. Zij waren*, zegt men, *nu wederom ter dispositie gekomen van haar Ed. Gr. Mog*. Of dit woord *wederom* hier recht geplaatst zij, vermeet ik mij niet te beslissen. Zij hadden nooit te voren die beschikking gehad; of 't zoude moeten zien op die weinige maanden na den dood van Willem I. 1584. of bij den afstand van Leicester 1588. Maar men wilde op de zaak zelf den *Commis Crab* hooren, en de Raadpleging uitstellen. De uitslag is mij niet gebleken. In Geestlijke Vicarijen.

Ondertusschen haperde het ook toen niet aan *bewegingen onder 't gemeen* in Holland bijzonder over *de vlagge*. WAGENAAR (91) schrijft het toe *aan den oorlog met Engeland*; hij voegt er bij, *dat die bewegingen gevoed werden* In 't veranderen der Vlaggen.

(90) *Resol. van Holl.* 1652. bl. 216, 230. f.
(91) D. XII. bl. 224

den door de vrienden van het Huis van Orange. Doch hij ontkent niet, dat de grond aan de andere zijde lag, ten minsten, dat de pogingen, om zonder *Stadhouder* te zijn, hierin een groot aandeel hadden; „ *in Holland*, zegt hij, *had-* „ *den eenige Steden beſloten, voortaan geenen* „ *Stadhouder te gedogen.*" Men kan dies met even zoo goed recht zeggen, dat de *vijanden* van het Huis van Orange zooveel deel aan die onrust hadden; want niet enkel het *veranderen* van *de Princevlagge* op de Zeeſchepen in eene *Statenvlagge*, en de orde daartoe bij gelegenheid eener ontmoeting met de Engelſche Oorlogſchepen aan de Zeevoogden gezonden (92), maar ook 't veranderen *der Vlaggen en Vendels te land*; ſtootte geweldig. „ Men „ liet, zegt Wagenaar, 's Prinſen vlaggen en „ vendels veranderen: 't welk door 't gemeen, „ in den Hage, zoo kwalijk genomen werd, dat „ ſommigen beſtonden, de veranderde burger- „ vendels, met hagel, boonen en erwten, aan „ flarden te ſchieten, en, met het losſen van „ hun geweer, bij nacht, merkelijke onrust te „ verwekken." Een ſnood beſtaan zeker op zich zelf. Maar dit ſtuk der *vlaggen* gaf aanſtoot niet enkel aan het gemeen, maar zelfs aan *de Zeekapiteinen*, en dat nog geruimen tijd, zoo zelfs, dat men bij *d'Estrades* (93) op 't jaar 1665. leest, dat *eenige Zeekapiteinen openlijk gezegd hebben, dat zij niet weder naar zee zullen gaan, zoo men de Prince-vlag niet voert.* Welke kleuren men hiermede bedoelde, is mij niet gebleken.

(92) *Reſol. van Holl.* bl. 219.
(93) *Brieven*, D. III. bl. 257.

ken. Ik leze bij *Brandt* (94) van een Besluit der Admiraliteiten van geene andere vlaggen te voeren, dan die van 't Collegie der Admiraliteit of der Generaliteit, *orange*, *wit* en *blaauw*, en hij noemt elders bl. 119. de Hollandsche *Statenvlag*, *Orange*, *blaauw en wit*. En hiermede komt overeen de Verklaring der Utrechtsche Staten te Amesfoort in 't jaar 1787. den 17 Julij, dat *bij de coleuren van Orange wit en blaauw 's Lands vlag van oude tijden af door geheel Europa is bekend geweest* (95). Schoon 't mij twijfelachtig voorkomt, of hier *het rood* niet in plaats van *Orange* gemeend wordt. „Ook werd", „ zegt Wagenaar, de tegenwoordige Regering „ van Holland, onder den naam van *Loevestein-* „ *sche Factie*, in verscheiden schimpschriften, vin- „ nig doorgestreken; waartegen bij een openbaar „ Plakaat in Oogstmaand voorzien werd." (96) Maar, zoo als hetzelve in de Hollandsche Registers gevonden wordt (97), bleef het niet bij *vinnig doorstrijken der Regering*; waartoe bijzonder strekte een boekje, genoemd *Articulen tegen de Loevesteinsche Heeren*; maar men sprak ook van *ongerustheid*, *die onder de Gemeente gevonden en meer en meer werd gevoed*; — van *calumnieuse*, *schandaleuse en seditieuse Propoosten tegen te Regering in het generaal*, *en tegens de Regeerders in het particulier*; en men stelde zoodanige voorzieningen daartegen te werk, die de

(94) Leven van *Mich. de Ruiter*, bl. 104.
(95) *Nederl. Jaarb.* h. 2. bl. 2113.
(96) *Resol. van Holl.* 3 Aug. 1652. bl. 319. *Groot Plakaatb.* D. I. bl. 457.
(97) Ibid. 30 Jul. bl. 315. 1—3 Aug.

Streng Plakaat tegen Oproeren.

de grootste gestrengheid en de krachtigste maatregelen aanduidden. De strengheid van het Plakaat in de middelen mag hier wel eens opgegeven worden, opdat men een denkbeeld krijge, welke die hoog-opgehemelde *Vrijheid in den Burgerstaat* in dien tijd geweest zij. Onder anderen werd den Procureur Generaal gelast, „ met *correspondentie* „ van eenige Heeren, bij de Vergadering te committeren, zich in de *Veerschuiten*, en *anderszins*, te informeren, *door expresse persoonen*, „ daartoe te gebruiken, op die genen, die *zulke* Propoosten — — voeren en uitbreiden, „ en gelijke devoiren door de *Hoofd-officieren* in „ de Steden en ten platten lande te laten doen, „ en de penningen, daartoe te *emploijeren*, door „ de Heeren Gecommitteerde Raden te doen „ furneren, en door de Magistraten te laten verschieten, die aan dezelve zullen worden gerembourseerd; en dat dienvolgende tegen zoodanige kwaadwillige met allen ernst zoude behooren geprocedeerd te worden; ook de zake „ zulks vereischende de seditieuse persoonen bij „ de wachten *aan de poorten* van de Steden aangehouden, om te beter geattrapeerd te mogen „ worden; insgelijks den Procureur Generaal en „ andere Officieren zouden behooren *geauthoriseerd* te worden, *de Drukkerijen te bezoeken*, „ en daar zij merkelijke *suspicie* vinden, de *letteren* en *Persfen na zich te nemen*; dat daarenboven ook in bedenken was gegeven, om „ bij notificatie alle goede ingezetenen te animeren en te waarschouwen, op zoodanige persoonen reguard te nemen en dezelve *bekend te maken*, met belofte van recompense." Ziedaar eene in der daad gestrenge voorziening, de eer-

eerste van dien aard, die uit de pen en voordracht van den Pensionaris J. de Witt, toen hij de plaats van Raadpensionaris voor den Hr. Pauw vervulde (98), voordgevloeid is; ik zegge, *uit de pen en voordracht*, alzoo hij aan 't Hoofd van die *Commissie* gesteld was. Indien dan ooit eigenlijk gezeide smooring *van de Volkstem* in ons Land heeft plaats gehad; zoude het te dezen tijde hebben moeten zijn; maar 't was dan meer eene smooring van de *Volkstem*, zoo als die *voor de Stadhouderlijke waardigheid* zich hooren liet, of liever tegen bedenklijke *aanmatigingen* der Staten, meer dan tegen *de wettige Souvereiniteit der Staten* zelf, voor zooverre de gewone *Wetgevende Macht* betrof.

Ik ga voorbij de gevolgde bewegingen en oproeren, die over het *bevorderen van den jongen Prins van Orange tot Kapitein Generaal* in 't volgende jaar 1653. zijnde het eerste jaar van 't Raadpensionarisschap van den Hr. *Johan de Witt*, plaats hadden, zoo in de *Hollandsche Steden* als in de andere Gewesten, en welken krachtig medewerkten, om door het dempen derzelven, zelfs met militaire macht, het gezag van Hollands Staten te doen rijzen en te eerbiedigen. Ik weet wel, dat de Hr. WAGENAAR, die de oproeren van dit jaar verhaalt (99), deze opschuddingen overal stelt op rekening van het *graauw*, van 't *gemeen*, in vele *Hollandsche en Zeeuwsche Steden*, als ook elders, in de andere Gewesten. En ik stemme volledig toe, dat al was we-

Pogingen der Gewesten voor den Prins.

(98) *Resol van Holl.* 1 Jul. 1652.
(99) WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. XII. bl. 278. enz.

wezenlijk *oproer*, wat *handdadigheid*, wat *plundering* en *geweld* is, zulks het eigenlijk bedrijf is van 't Gemeen, 't graauw, 't gemeenste slag van menschen, door anderen opgeruid. Maar de zaak zelve, waaruit die Oproeren sproten, lag dieper; het Gemeen of dat Volksgedeelte, 't welk men 't Gemeen noemt, en waarvan onze Republiek vooral wel voorzien is, dit Gemeen was Prinsgezind; en kon, zoo min als meer verlichte Vaderlanders, zoo schielijk niet uit de gedachten zetten de gewichtige diensten en weldaden van het Huis van Orange, aan den Lande bewezen, hoezeer die ook danklijk erkend waren. Zelfs volgens WAGENAAR (100) was het Gemeen te Amsteldam *voor een groot gedeelte zeerprinsgezind*: zoodat zelfs in 't jaar 1654. bij 't afkondigen der Vrede met *Kromwel* gemeld wordt, *dat de Trompetters aanvingen met het blazen van Wilhelmus van Nassouwe, 't zij gevallig of op last van Burgemeesteren, tot genoegen van 't gemeen.* Maar 't niet bewilligen in 't aanstellen van eenen *Stadhouder* en *Kapitein Generaal*, waarop de andere Gewesten, met name *Gelderland*, *Zeeland*, *Overijssel*, met eenige Hollandsche Steden zeerernstig aandrongen (1), gaf hiertoe de meeste stoffe en aanleiding. Men wilde in die Gewesten den jongen Prins Willem III. ten minste voorschikken tot den post van *Kapitein Generaal*, zoodat Graaf Willem van Nassau, Stadhouder van Vriesland, bij 's Prinsen minderjarigheid tot zijn' *Lieutenant* Ge-

(100) Bl. 208.
(1) WAGEN. D. XII. bl. 227.

Generaal verkozen wierde (2). Dan de Staten van Holland, en vooral de Raad van Amsteldam, hadden hier geene ooren na; zij hadden zelfs eene bezending naar Zeeland gedaan, aan 't hoofd hebbende den Hr. J. de Witt, toen nog Pensionaris van Dordrecht, met uitdruklijken last, om het Besluit aldaar op het *Kapitein-Generaalschap te voorkomen*, of, gelijk in de Registers van Holland staat, *om het te stuiten:* 't welk dan ook, na 't voorstellen eener sterke *Memorie*, en vele pogingen, schoon niet dan laat, gelukte (3). Ondertusschen onze Geschiedschrijver zegt, en te recht, dat onder de Gemachtigden van Holland, die met de Zeeuwschen handelden, *meest uitmuntte in bekwaamheid en in ijver tegen het benoemen van eenen Kapitein Generaal*, de naderhand beroemde *Johan de Witt*, Zoon van dien Burgemeester *Jacob de Witt*, *die in 't jaar* 1650. *op Loevestein gezeten had*, en van welk zitten, sedert dien tijd, de hatelijke benaming van *Loevesteinsche Factie* aan de tegenstanders van het Huis van Orange gegeven is. Hij had bij de afwezigheid van den Raadpensionaris *Pauw*, zoo in Engeland, als om zijns Zoons ziekte in Amsterdam vertoevende, het Raadpensionarisschap in 't jaar 1652. reeds een en andermaal waargenomen. Men had bij die gelegenheid, den 1 Jul. 1652. (4) op zijne voordracht reeds besloten, het 31ste Artikel des Berichtschrifts voor een' Raadpensionaris, 't welk het

(2) Bl. 281. enz. en *Beschrijving van Amsteldam*, D. V. bl. 201.

(3) Zie breeder WAGENAAR D. XII. bl. 227—231.

(4) *Resol. van Holl.* 1 Jul. 1652. bl. 247.

De Heer J. de Witt Raadpensionaris.

het openen van Brieven anders dan in de Vergadering verbood, zulks te veranderen, dat bij voorraad voor een maand, *om de tegenwoordige zwarigheden van tijden en zaken*, Hij, de Witt, gemachtigd wierd, de Brieven aanstonds bij zich te openen, om daar naarvolgens de Vergadering te beleggen. Dit werd naderhand verlengd. 't Was in 't zelfde jaar, den 9 Octob. dat besloten wierd (5), dat *alle Resolutien, eenige secretesse of gevolge van dien medebrengende — in een afzonderlijk Register afgeschreven zullen worden.* 't Welk ook de reden schijnt, dat, schoon na 't overlijden van *Pauw* hem 't Raadpensionarisschap, eerst in Febr. 1653. bij voorraad werd opgedragen, en de volle bevestiging in *Hooimaand* volgde, evenwel zijne bekende Brieven van *Verstandhouding* met buitenlandsche Ambassadeurs reeds vroeger teekenen, en met name die van en aan den Heer van *Beuningen*, welken de dagteekening hebben van 13 en 17 Aug. 1652., gelijk hij zelve ook van zoodanige Brieven der Gezanten *Keizer* en *van Beuningen* in de Vergadering gewaagt (6). Hij toonde zich reeds in deze beginselen een groot en snedig man te zijn, ijverig om op 't voetspoor van den grooten Oldenbarneveldt de macht der Staten alle mogelijke klem en gezag bijtezetten.

Geheimhoudingen in Holland gevestigd.

Hier sloeg verder bij de ontdekking in 't jaar 1654. van *de geheime Briefwisseling* tusschen den Heer *de Witt* en de *Hollandsche Afgevaardigden in Engeland.* Waaromtrent de Hr. WAGENAAR dus spreekt: *'t Vermoeden uit dezen bedek-*

(5) *Resol. van Holl.* 9 Oct. bl. 449. bl. 457.
(6) Ibid. 12 Oct. 1652. p. 456, 479, 553.

dekten handel gerezen, dat er iet broeide ten nadeele van het Huis van Orange, deed de Vrinden van dit Huis de handen in een slaan, om de Verheffing van den jonge Prinse, die in 't voorleden jaar niet gelukt was, met meer ernst te bevorderen. Men bediende zich hiertoe van het misnoegen op de Regering, welk, ter gelegenheid van den kwaden uitslag der meeste Zeegevechten onder 't Volk ontstaan was en gevoed werd; ook van de zucht voor het huis van Orange, die nog ZEERALGEMEEN *was. En men bracht te wege, of zag ten minste niet ongaarn, dat er beroerten ontstonden, in sommige Steden, alzoo men zich hieruit verandering in de Regering derzelven beloofde, waarop de verheffing van den Prinse natuurlijk volgen moest.* Aanmerklijke woorden voorzeker van onzen WAGENAAR! Maar dit oogmerk werd niet bereikt; die algemeene zucht voor 't huis van Orange kon niets uitwerken; die verheffing volgde niet: het schrander beleid van den Hr. J. DE WITT in de Vergadering van Holland, en de klem en achtbare houding, die hij aan die Vergadering, zelfs tegen de poging der andere Gewesten, wist bijtezetten, overwon allengskens alle tegenstand. Doch mogelijk zoude dit alles niet gebaat hebben, indien, bij gelegenheid der bevrediging met Engeland, er niet iets ware tusschengekomen, 't welk Hollands gezag, betreklijk de Algemeene Staten, en evenzeer der Staten Oppermacht, betreklijk de Ingezetenen, de stevigste klem had bijgezet.

De oogmerken, om den jongen Prins van zijner Voorouderen waardigheden *van Stadhouder en Kapitein Generaal* aftehouden, of met andere

Geval met Olivier Kromwel.

te worden voortaan eene *Stadhouderlooze Regering* vast te stellen; of ten minsten te zorgen, dat die twee waardigheden, *Stadhouder* en *Kapitein Generaal*, niet in eenen persoon in tijden van oorlog zamengevoegd wierden, liepen in één punt te zamen met de pogingen en 't oogmerk van *Olivier Kromwel*, den Stichter van Engelands zoogenoemde Gemeenebestregering, na het omhalsbrengen van Koning Karel I., Schoonvader van Prins Willem II.; het zij dat die vereende pogingen toevallig bijkwamen, en door Kromwel begonnen waren, 't zij dat ze van hier naar Engeland overgewaaid waren. Men gaf den Heer *J. de Witt* ten minste bij velen na, dat hij, bij 't handelen over den Vrede met Engeland, (met welke de Republiek in oorlog geraakt was,) door afzonderlijke verstandhouding met twee onzer Afgezanten in Engeland het werk zoo bestoken hebbe, dat Kromwel dit als een wezenlijk punt tot bevrediging eischen, en door het gezag van Holland dit ter Algemeene Staatsvergadering zoude trachten te bevorderen. Doch die beschuldiging aan eene zijde gezet, en die bedenking overlatende aan het gewag bij WAGENAAR (7); dewijl mij dit niet duidlijk gebleken is, zal ik alleen kortlijk schetzen, wat deel *Holland* daadlijk hierin hadde. Het *ontwerp* van Vredeverdrag van de Engelsche zijde in 't jaar 1654. braght Art. XII. mede, „ dat noch de Al„ gemeene noch de bijzondere Staten der Ver„ eenigde Gewesten, Willem Prinse van Oran„ je, Kleinzoon van wijlen den Koning van En„ geland, noch iemand van zijne Nakomelingen, „ ooit

Handling met Engeland tot uitsluiting des Prinsen.

(7) *Vaderl. Hist.* D. XII. bl. 310. enz.

„ ooit zouden aanstellen tot Kapitein Generaal; „ Stadhouder of Admiraal, maar alle pogingen, „ die hiertoe aangewend werden, met der daad „ tegengaan en stuiten." (8) Men twistte hier lang over, totdat men op voordracht van Holland ter Algemeene Staten besloot, dat punt dusdanig te verzachten, of door een zoogenoemd *Temperament* te vereffenen, „ dat *allen, die* „ *ooit door de Algemeene Staten tot Kapitein-* „ *of Admiraal-Generaal, of door de bijzonderen*, tot *Stadhouder* van eenig bijzonder Ge- „ west zouden bevorderd worden, gehouden „ zouden zijn, dit Verdrag *te beëedigen.*" Verder kwamen de *Algemeene Staten* niet; en verder hadden onze Ambassadeurs of Onderhandelaars geenen last. En die was op dit Artikel al vrij stellig en bepaald. Ik bezit de oorspronglijke Brieven van den 19 Febr. 1654. der Algemeene Staten aan hunne Afgezanten te Londen, *Beverning* en *Nieupoort*, die ook gewaagd worden in 't Verbaal (9), waarbij de Staten Generaal, om voortekomen dat er *niets verders* in gedaan wierd, den Gezanten veroorloven, om tot bevordering der Vrede, in alle overige Artikelen liever eenige toegevendheid te gebruiken, maar geene *letter* toetegeven of te veranderen in 't stuk van 't zoogenoemd *temperament* op 't Artikel des Stadhouders; maar ik bezit daarenboven, uit den boedel van een' dier Afgezanten herkomstig, eenen oorspronglijken Brief der Algemeene Staten,

(8) *Verbaal van Beverning* enz. bl. 197. bij WAGEN. D. XII. bl. 311.

(9) *Verbaal*, bl. 302. en DE WITTS *Briev.* D. V. bl. 305.

ten, *uit de allersecreetste Resolutien*, (zoo heet het), van wiens inhoud noch in 't *Verbaal* noch in eenige geheime Berichten of Brieven gewaagd wordt, in welke de Afgezanten nog nader gelast worden, *zich op 't poinct van 't bewuste temperament, rakende den Heere Prince van Orange, niet verder te elargeren, dan in hare Hoog Mog. Resolutie, op huiden dienaangaande genomen, staat geëxpresseerd.* Ik geef denzelven in de *Bijlage* op den 19 Febr. 1654., waaruit men moge opmaken, dat de Staten Generaal reeds toen iets gemerkt, of eenigen argwaan opgevat hebben van afzonderlijke handelingen van Holland. Bij dit Artikel dan werd alleen beloofd, dat de Staten nooit besluiten zouden om een *Kapitein Generaal* of *Stadhouder* aantestellen, dan met teffens hem te verplichten, dit Verbond te *beëedigen* en dat te *volkomen.* Waaruit in 't voorbijgaan optemerken is, welk eene kracht men stelde in *die Ambten*, zoodat zelfs Verdragen, met buitenlanders aangegaan, zonder bewilliging des Stadhouders of des Kapiteins Generaal, geacht werden vrij wankelbaar te staan, ten ware hij dezelve bekrachtigde; niet, om dat hij als Medesouverein dezelve bekrachtigen moest, maar omdat de vorm van Regering bij de buitenlanders als zoodanig werd aangezien, dat de invloed der goedkeuring of afkeuring van Verbonden door den Stadhouder veel klem op derzelver instandhouding hadde. En dit was 't begrip ook des Konings van Vrankrijk, die bij zeker geval bedreigde, dat hij zich aan 't Verdrag van 1662., *met de tegenwoordige Regering gemaakt, niet zoude houden, indien men de gesteldheid derzelve Regering in haar voornaamste*

deel

deel wilde veranderen, *door eenen Stadhouder en Kapitein-Generaal te kiezen* (10).

Op dien voet dan van het *Temperament* werd het Verbond met Kromwel gesloten den 15 April 1654. En dus schenen, volgens Wagenaar, de Staten Generaal *hun oogmerk* bereikt, en *de uitsluiting des Prinsen van Orange ontweken te hebben*, namelijk door zich aldus te verbinden met eene buitenlandsche Mogendheid. Maar hierbij bleef het *in Holland* niet! Dees Provincie had ook gestemd in 't *temperament*. Maar, na het teekenen van 't Vredeverdrag met Kromwel, ging zij nog eenen stap verder. Van 't geheim wisten alleen de twee Hollandsche Afgevaardigden *Beverning* en *Nieuwpoort*. De andere Afgezant, *Jongestal*, (na doode van *Van de Perre*) niet wetende wat er omging, had nog korts aan Graaf Willem van Nassau geschreven, dat het belang des Prinsen van Orange bij 't Verdrag, wel genoeg in acht genomen zou worden (11). Maar JOHN THURLOE, Geheimschrijver van Staat, had BEVERNINGK, voor 't aanvangen der jongste handelinge, bekend gemaakt, „dat zijne Hoogheid, de Hr. Protector, niet „zou konnen bewogen worden, om van het „12de punt van 't Ontwerp, vorderende de „uitsluiting des Prinsen van Oranje, afstappen, „zoo *de Staten van Holland* in 't bijzonder hem „niet beloven wilden, 't gene bij dit punt van „alle de Gewesten gevorderd was." En hier bleef hij bij, niettegenstaande het Verdrag gemaakt,

Vrede met Kromwel.

Acte van Seclusie door Holland alleen.

(10) VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. XIII. bl. 87.

(11) WAGEN. D. XII. bl. 320.

maakt, en geteekend was. En 't gevolg was den 4 Mei eene afzonderlijke teekening der zoo beruchte *Acte van Seclusie* (Uitsluiting) *der Prinsen van Orange*, wier hoofdzakelijke inhoud was, dat Holland aan Engeland beloofde, dat zij nimmer den *Prince van Orange of iemand zijner Linie zouden verkiezen tot Stadhouder of Admiraal harer Provincie*, noch ooit *toestaan, zoo veel hunne stem aangaat, dat zij ooit verkozen wierden tot Kapitein Generaal over de Militie van den Staat*. Deze Acte werd door Holland, onder eed van geheimhouding, bij meerderheid van stemmen, op voordracht van den Raadpensionaris J. de Witt besloten, en door denzelven in *de Vertrekkamer* opgesteld (12), offchoon vele Steden zich er tegenstelden, sommigen zelf de geheimhouding dreigden te verbreken, en hiervan opening gedaan wilden hebben aan de andere Gewesten. Zelfs de Stad Haarlem verklaarde er bij: „ dat de *Acte* niet kon „ worden gevordert dan met kwetsing van de „ vrijheid en eere van den Staat, die de Voorouderen van den tegenwoordigen Heere Prinse „ van Oranje, *die men buiten alle emploij en* „ *digniteit — zoekt te sluiten*, onder Gods zegen gegrondvest, *en eenige van dezelve met* „ *hun bloed verzegeld hebben. — — Dat zij* „ *ook niet kan worden verleend zonder blame* „ *van den Staat bij al de wereld, zonder merklijke verkleining van de aanzienlijkheid van* „ *dezelve bij vrienden en vijanden, en zonder* „ *grooten ondienst en zwarigheden, die daaruit*

Opgemaakt door J. de Witt.

Tegenstand eeniger Steden.

(12) WAGEN. D. XII. bl. 321.

„ *uit van binnen kunnen ontſtaan* enz." (13) De Stad Leiden deed insgelijks eene ſchriftlijke aantuiging „ tegen die *Acte*, als nadeelig aan „ de Hoogheid en vrijheid van den Staat in 't „ gemeen, en van Holland in 't bijzonder." Meer anderen verklaarden er zich tegen, als Alkmaar, Enkhuizen, Edam, maar de meerderheid zette de zaak door, en de *Acte* ging naar Engeland.

Het verhaal van het voorgevallene vindt men elders in 't breede (14), doch 't is opmerklijk, dat van deze afzonderlijke Handeling tusſchen Holland en de Afgezondenen geen enkel woord gevonden wordt in 't bekend *Verbaal der Ambasſade* dier Afgezanten, ofſchoon deszelfs titel inhoudt: *Verbaal, gehouden door de Heeren H. van Beverningk — — waarin omſtandiglijk gevonden wordt de Vredehandeling met die Republiek, onder het Protectoraat van Kromwel, en alle het gepasſeerde omtrent de bewuste Acte van Seclufie des Prinſen van Oranje, bij Kromwel gepretendeerd.* Het eerſte gewag van die Vordering nopens den Prinſe vindt men, zooverre mij bekend is, op den 6 Jan. 1654 (15). Maar dat

(13) Ik volge hier WAGEN. D. XII. bl. 325. maar heb er bijgevoegd de onderſchrapte woorden, dewelke, mijns bedunkens, wel het wezenlijkſte der Verklaring uitmaken. Vergel. DE WITT, *Secret. Reſol.* D. I. bl. 136-140.

(14) Zie bij AITZEMA, *Zaken van Staat*, D. VIII. bl. 102. WICQUEFORT L. VIII. p. 432. *Holl. Mercur.* 1654. bl. 43. DE WITT, *Brieven*, D. V. bl. 338. Ook *Reſol. onder de Witt*, bl. 33. enz.

(15) *Brieven van de Witt*, D. V. bl. 280, 286. en over de Verzachting, daarin te brengen, bl. 288, 297.

dat de Staten van Zeeland al vroeg daar iets van gemerkt hebben, make ik op uit DE WITTS *Brieven*, schrijvende, dat het gerucht wilde, dat de Staten van Zeeland *den Gedeputeerden op den Eed wilden hebben afgevraagd, of dezelve ook iets secretelijks boven de bewuste* 29 *Artikelen hebben gehandeld* (16); doch de Hr. *de Witt*, of *Kromwel*, of mogelijk beiden, hadden die zaak zoo wel bestoken, dat de Gedeputeerden zelve daar niets van wisten. Alles was in Holland op den Eed van Geheimhouding behandeld. Maar zoodra het Besluit ruchtbaar wierd, (en dit werd het spoedig, alzoo Haarlem en Leiden zich van dien Eed voor ontslagen hadden gerekend,) was de ontroering onbeschrijflijk, en van tegenstrijdige uitwerking in de Provincien, ook in Holland, zoo bij Overheden als bij Ingezetenen. Want niet slechts enkele Leden van Holland, maar zelfs geheele *Provincien* verzetteden zich openlijk tegen dit Hollands besluit (17).

Holland verdedigt zich.

En 't was van die gevolgen, dat de Staten van Holland zich genoodzaakt vonden, om door de pen van hunnen Raadpensionaris J. de Witt hun gedrag te verdedigen in een wijdloopig en meesterlijk opgesteld Geschrift, den 17 Junij, genoemd: *Deductie van de Staten van Holland — tot justificatie van 't verleenen van zekere Acte van Seclusie, rakende 't emploij van den Heere Prinse van Oranje.* — — (18) In dit Vertoog, wiens

(16) *Brieven van de Witt*, bl. 297.
(17) *Resolutie onder J. de Witt*, bl. 144.
(18) Dezelve is afzonderlijk in fol. en 4to uitgegeven; en in de *Resol. onder de Witt* bl. 30, enz. De korte inhoud is bij WAGEN. D. XII. bl. 346.

wiens inhoud ik hier verkort zal opgeven, verdedigen zij hun gedrag meestal door de wederlegging van de tegenbedenkingen, die gemaakt waren of schenen te kunnen gemaakt worden. Men geeft vooraf een kort voorbericht van 't gebeurde, met aanwijs van de hooge noodzakelijkheid, waarin men gebracht was, om hiermede een einde aan den oorlog te maken. Het Stuk zelf was verdeeld in twee Hoofddeelen, waarvan 't eerste raakte *het recht*, het tweede *de betaamlijkheid.* Het eerste diende ter beantwoording, dat Holland *geen recht* had om dit te doen; het tweede, dat, zoo al gerechtigd, het niet te min *onvoeglijk* en ONBETAAMLIJK (*nec honestum nec decorum*) was, dit afzonderlijk te beloven. Inhoud dier Verdediging.

I. Dat Holland hiertoe niet gerechtigd was, wilden zij, die tegen Holland stonden, bewijzen uit deze zes gronden:

A. Omdat het strijdig was met de Unie van Utrecht 1579. Uit 't recht van Holland.

B. — Strijdig met de Besluiten en Verklaringen der Groote Vergadering in 't jaar 1651.

C. — Strijdig met de naauwer vereeniging en 't Verbond tusschen Holland en Zeeland.

D. Dat bijzonder in betrekking tot Engeland, bij Art. X. der Utrechtsche Unie verboden waren alle afzonderlijke Verdragen der Gewesten met Buitenlanders.

E. Dat volgens Art. IX. de zaken van *Vrede* en *Oorlog* den Bondgenoten in 't gemeen zijn toegewezen. En

F. Eindelijk, dat het *Temperament* in 't Verdrag, om *den Stadhouder bij eede* te verbinden, tot onderhoud van 't zelve, bij een-

eenparig besluit der Bondgenoten was beloofd en bedongen; en dat hiertegen deze afzonderlijke belofte aanliep, die hem uitsloot.

A. De eerste tegenwerping ontleend uit de strijdigheid van 't *gedrag* van Holland met de Unie van Utrecht, wordt beantwoord met deze vier grondstellingen:

1. Dat elke Provincie hare Oppermacht afzonderlijk had, en meester harer daden was. Zij had *de volle en absolute Souverainiteit.*

2. Dat zij bevoegd was en 't recht had, om eenen Stadhouder aanteſtellen of niet aanteſtellen.

3. Dat zij in de Algemeene Staatsvergadering ook hare vrije stem heeft tot het aanstellen van eenen *Kapitein Generaal.*

4. Dat Holland dit recht ook gebruikt heeft, toen zij in 't jaar 1581. Philips afstelden, en in 't jaar 1583. den Hertog van Anjou uit hunne Provincie hielden.

B. De tweede bedenking was ontleend uit de Besluiten der Groote Vergadering 1651. Hierop wordt geantwoord: dat zij toen danklijk erkend hebben de groote diensten van het Huis van Oranje, en dat men ook alle liefde, achting en eere betoonen moest aan den jongen Prinse; maar dat hiervan veel verschilde de verplichting, om hem tot die Ambten zijner Voorouders te *bevorderen;* waartegen zij zich verklaarden. Ook was er iets ongerijmds in, dat men hen toen daartoe had willen *verplichten;* en dat men nu dit vermogen van *zich te verplichten* hun wilde weigeren.

C. Men zeide: het streed met de naauwer Unie van Holland en Zeeland. Het antwoord was,

was, dat er onderscheid ware tusschen het *aanstellen* eens *Stadhouders* en het *buitensluiten*. Het eerste mogt volgens die Unie tusschen Holland en Zeeland niet afzonderlijk geschieden; het laatste wel. Hierenboven hadden die van Zeeland zulk een' ijver getoond tot het aanstellen van een' Kapitein Generaal, dat er geen noodzaak was hun gevoelen te vragen. De kortheid van tijd had dit ook belet. Zeeland had in 't jaar 1584. ook zoo sterk geijverd en gehaast, om de Souvereiniteit aan Vrankrijk optedragen, dat Holland geen gehoor had kunnen krijgen.

D. Het Xde Artikel der Unie van Utrecht verbood, *Verdragen* aantegaan zonder gemeene bewilliging. Doch men antwoordde: die *Unie* zwijgt van zulke *Verdragen* en *Beloften*, van welke hier gehandeld wordt. Dit bewijst het verband tusschen Art. X. en XI. Dit bevestigen vele voorbeelden. Meermaal hebben de Provincien afzonderlijke Handelingen aangegaan. In 't jaar 1579. handelde Holland afzonderlijk met Deenemarken. In 't jaar 1581. Holland en Zeeland afzonderlijk met Elisabeth. In 't jaar 1580. Vriesland met den Hertog van Anjou. In 't jaar 1586. Holland met Vrankrijk enz. Zelfs Prins Willem van Oranje ging afzonderlijke Verdragen aan, zonder kennisse van de Staten of hunne Gemachtigden.

E. Het IX. Artikel der Unie stelt de zaken van Vrede en Oorlog aan de Bondgenoten in gemeenschap. Men antwoordt: hetzelve verbiedt den Bondgenoten niet, tot bevordering van Vrede eenige afzonderlijke opoffering te doen van 't zijne. Zelfs Fredrik Henrik had in 't jaar 1647.

 tot

tot dat einde door den Hr. de Knuit een afzonderlijk Verdrag gesloten.

F. Eindelijk, de zesde tegenwerping was uit het bewuste *temperament*; waarvan 't besluit tweeledig was;

1. Dat den Gezanten was geoorloofd, hetzelve toeteestaan; dat hun dit bij eenstemmige Resolutie bevolen was.
2. Maar, dat zij niet verder mogten gaan, noch daartegen strijdig handelen.

Men antwoordde: op 't eerste; dat Hollands gedrag hier niet mede streed; het *Temperament* was in 't Verdrag bevat. Holland vermogt dat toeteestaan. Op het tweede van niet *verder te mogen* doen; hiertoe was door Holland geen last gegeven. Men had hiertegen ook met alle kracht gewerkt en gepoogd. Maar ook hadden zij minder *afgestaan* dan in 't jaar 1647. de Heer de Knuit, die door last van zijne Hoogheid *Fredrik Henrik*, zelfs wel toegegeven had de openbare oefening van den *Roomschen Godsdienst* in sommige plaatzen. Nooit had ook Holland afzonderlijk de *Souvereiniteit* aan iemand aangeboden, gelijk Oostergo in 't jaar 1587. aan Engeland gedaan had. Ook had Zeeland met den vijandlijken Magistraat van Brugge, tegen zin en wil der Bondgenoten, twee Verdragen aangegaan.

En hiermede oordeelde Holland de zaak tegen alle die bedenkingen verdedigd, en hun *Recht* gestaafd te hebben.

II. De tweede Hoofdbedenking was, dat, al had Holland *recht* daartoe, zulks evenwel *onvoeglijk* en *onbetaamlijk* was. Partijen grondeden zich op deze vijf redenen.

A. Die

A. Die toestemming streed met de Vrijheid der Republiek, en was beledigend voor de rechten en de Hoogheid der overige Gewesten. Tegen het onbetaamlijke.

B. Het veronderstelde eene zwakheid van gebied, en bracht eenigzins eene kleinhartigheid en onderwerping mede aan eens buitenlanders wil, en dus een groote kwetzing van aanzien, ontzag, en achtbaarheid van den Staat bij andere Mogendheden.

C. Hieruit zullen ontstaan of zijn te vreezen vele burgerlijke oneenigheden en scheuringen, zoo tusschen de Regeerders als de Ingezetenen.

D. Hierdoor de jonge Prins en zijne Nakomelingen ontzet van de Ambten en Waardigheden, door zijne Voorouders bekleed, waartoe hij als bij geboorte geroepen scheen.

E. Het bewees eene groote ondankbaarheid jegens veelvuldige verdiensten, door welke de Republiek aan 't Huis van Orange, en dat Huis aan Haar verbonden was.

A. Men beantwoordde het eerste, met te zeggen, dat zij gevoelig waren over die beschuldiging; 's Lands Vrijheid was hun dierbaar. Daarin waren zij de eerste geweest, en zouden daarvoor alles opzetten. Wel is waar, Holland had zich zelven verbonden, en zich de vrijheid benomen, om den Prins en zijne Afstammelingen tot die hooge Waardigheden voor zich te benoemen; maar dit was geschied, om oorlog voor te komen; en 't voeren der wapenen benam ook veel van de vrijheid eens lands. Ontallijke vrijheden kreeg men door de Vrede terug, door eene veel geringer overgifte. Zulke Verdragen wa-

waren er ook velen aangegaan, als bij voorbeeld in 't jaar 1635. met Vrankrijk. Zij, die zoo klaagden, zagen niet op 't behoud der Unie, maar wilden een Kind indringen, en dat in 's lands zaken gebruiken, even als of die waardigheden hem waren aangeboren. Dit streed veel meer met 's Lands Vrijheid. De Historien weêrleidden dit denkbeeld. Zulke erflijke *Gouverneurs* werden eindelijk *Souvereinen.* Voorbeelden in den handel met *Anjou*, *Willem I.*, *Leicester*, en *Willem II.*

B. Het tweede; de schijn van zwakheid, kleinachting, en onderwerping aan een ander! Zij hadden in alle handelingen voor de achting en aanzien der Republiek krachtig gezorgd. Maar om *vrede* te bekomen, was het nooit laagheid iets afteestaan. De Spaansche Nederlanden moesten wel toestaan het vertrek van uitheemsche soldaten. De Stad Amsterdam heeft in 't jaar 1650. tot dat zelfde einde ook veel toegestaan. Hierover weidde men breed uit.

C. De oneenigheden van het Land! Men antwoordde, dat de *Hollandsche* ingezetenen, *als goede en getrouwe onderdanen*, meer en meer vereenigd raakten, en de handelingen hunner *natuurlijke en Souvereine* Overigheid goedkeurden. Dat zij die Provincien beklaagden, waar de Hooge Overigheid *door de zinnelijkheid van de Gemeente*, belet wierde, *den dienst van 't Land — — te betrachten.* Dat zij ook hope hadden, dat door dit hun Vertoog de overige Gewesten meer bedaard, en de gemoederen ter nedergezet zouden worden. De grootste tweedracht was hun altijd bij- en toegekomen *door of van wegens* 't stellen van *Hoofden.* Waarvan de

voor-

voorbeelden waren in *Matthias*, *Anjou*, *Leicester*, enz. De Republiek geniet meer rust en bedaardheid, als die hoofden minder aanzien en achting hebben, of zich meer met het krijgswezen bezig houden, dan dat zij zich ten onrechte met het Burgerlijk bewind bemoeien. De Historien wijzen bij ons uit, wat *Hoofden* gedaan of verwekt hebben, onder *Hertogen*, *Graven*, *Bisschoppen*, en daarna onder Willem I., Matthias, Anjou, Leicester. Thans twistte men weder over een *Hoofd*, of *schaduw* van een Hoofd. De Republiek was in rust, zij was eensgezind, en, bleef zij zonder Hoofd, zoo was alle vrees voor die oneenigheden geweken. Zij werden zamen gebonden door vele belangen en middelen, ook *door den Goddelijken band van eene en dezelfde Religie.* Holland wordt ten onrechte verdacht gehouden van slinksche aanslagen, of met ongegronde vermoedens bezwaard; de *Staten* hadden voor den 15 April, (de dag der teekening van 't Vredeverbond,) door Beverningk en Nieupoort, aan niemand eenige afzonderlijke bevelen gezonden; ja zelfs na de teekening van den Vrede wisten zij niet, wat Kromwel van die Uitsluiting gevorderd had (19).

Op

(19) Men moet evenwel, om de waarheid gestand te doen, aanmerken, dat WAGENAAR D. XII. bl. 313. zelve verhaalt, dat *Beverningk* dit reeds den 6 *Januarij* geweten heeft, en dat, volgens CAPELLEN, *Gedenkschr.* D. II. bl. 431. die *uitsluiting* de grondslag was, waarop dat *Vredeverbond* van den 15 April berustede, en dat dit den 15 April ook aan *Holland* alleen was overgeschreven. Vergel. WAGENAAR bl. 320, 321. De zaak was dan deze. J. de Witt kon met waarheid zeggen; de Staten, dat is, alle de Staatsleden *Staatsgewijze* als één

Op die wijze had de tweedracht onder de ingezetenen kunnen gevoed worden, en de ontijdige bevordering der zaak door de Provincien had aan Kromwel daartoe wel aanleiding kunnen geven.

D. Wat de Ambten betrof! men leefde in eene vrije Republiek, waarin niemand uit geboorte gerechtigd was tot Ambten, maar alleen door verdiensten.

E. En wat eindelijk de *Verdiensten* zelve en de *Dankbaarheid* aan 't *Huis van Orange* betrof: Zij schuwden altijd alle ondankbaarheid; maar zij hadden door die Acte geen de minste ondankbaarheid bewezen. Doch *de verdiensten* van Voorouders hiertoe aantehalen, was even zoo goed gezegd, als eenen last te willen leggen op de schouders van een kind, omdat zijne ouders dien last getorscht hadden. En zoo al aan dien last, *eere en aanzien* verknocht is; hoe zou iemand verplicht kunnen worden, om aan den nakomeling die zelfde *eere* te bewijzen! Men ontkende niet de uitmuntende Verdiensten van 't Huis van Oranje. Maar dat zelve had ook uitnemend aanzien gehad, vele ambten bediend, vele voordeelen genoten; Zij waren hierdoor bij Koningen in achting geweest, hadden koninglijke huwelijken gedaan, en bij Vrede was veel voor hun bedongen. Maurits, Fredrik Henrik, en Willem II. hadden aan Traktementen, Pensioenen, Buitgelden, van den Staat getrokken meer dan

één lighaam aangemerkt, wisten er niet van. Maar velen der afzonderlijke Staatsleden waren niet onkundig van de zaak. De ontkenning dan rustede op de fijne onderscheiding van *Staten* Staatsgewijs, en van de *Staten* als afzonderlijke *leden* met hunne Ministers. Ik volge hier Wagenaar.

dan 20 millioenen. Men gaf alle de lijsten daarvan op in eene *Bijlage* (20). Men ontkende niet,

(20) Deze Lijsten geven voor het oog zeker een groot denkbeeld van vele kosten en geldvoordeelen, aan de Prinsen van Orange tot dien tijd toegevoegd. Men schermt daar dikwils mede. Maar als men bedenkt, dat van den jare 1584 tot 1650. verloopen zijn 66 jaren; zal er door een jaarlijks uitkomen eene somma van ruim 3 tonnen gouds. 't Is altijd haatlijk, de *diensten* of *verdiensten* naar 't *geld* te berekenen. Toen ten jare 1795. de Raden *der Domeinen* van den Prinse van Orange, Willem V. gelast wierden door de Representanten der Fransche Natie, hun optegeven, wat de Prins, zoo uit zijne Heerlijke Goederen hier te Lande, als uit zijne Ambtsbedieningen in deze Republiek, jaarlijks getrokken had, gaven zij het laatste, 't stuk der Ambten, als uit den boezem der Republiek genoten, aan, ter somma van *f* 339,867:-:-, het welk in diergelijk tijdperk van 66 jaren zoude bedragen ruim 22 millioenen. Maar hoe haatlijk zoude het niet zijn, dat men bij zulke gelegenheid aanmerkte, dat in één jaar, en wel 't zelfde jaar, van des Stadhouders, Willem V. vertrek uit deze Landen, voor de kosten van den oorlog, door de Fransche Natie, bij Verdrag, den 15 Mei 1795. eene somme van 100 millioenen is bedongen. Dit is toch even zeer eene daadzaak! Maar hoe onvoeglijk is het niet, die dingen in zulk een *daglicht* te stellen. De vraag is deze! Zouden naar de meest Staatkundige berekening de Republiek en hare Ingezetenen sedert 1584 tot 1650. wel tot dien top van aanzien, macht, en rijkdommen gestegen zijn, zonder het besteden van die 20 millioenen aan de Stadhouders? En had Willem I. niet onberekenbare schulden gemaakt voor zijn huis en erfgenamen, ten dienste der Republiek? En dan konde nog eene tweede vraag er bijkomen: Of naar die uitgemeten berekening der Geldsommen door den Heer J. de Witt, en naar de opgave, in 't jaar 1795. gedaan, van de jaarlijksche kosten, toch alle de Stadhouders te zamen, sedert het bestaan der Republiek, in ruim twee Eeuwen, aan den Staat wel 100 millioenen gekost hebben? Maar hoe weinig doet dit bij verstandigen uit!

niet, dat Willem I. *goed* en *bloed* voor 't Vaderland had opgezet. Hij had de gronden van de Vrijheid geleid. Dit had men moeten erkennen, en na zijnen dood vergelden; maar 't was niet geschied. Doch ook heeft Vriesland *Maurits* toen voorbijgegaan, en Graaf *Willem Lodewijk* tot zijn Stadhouder verkozen (21). En dit is dat zelfde Vriesland, 't welk nu de wraak van Willem I. inroept voor zijnen Achter-Kleinzoon. Men telde op alle de verplichtingen, die de overige Gewesten aan Holland hebben — in 't voeren des oorlogs tegen Spanje — in 't afkeeren der aanslagen van den Hertog van Anjou — — en die van Leicester — in 't opbrengen van meer dan de helft van alle oorlogskosten, van zoovele millioenen van vooruitschotten, ook in den oorlog met Engeland, en in *'t afstand doen*, tot bekoming der Vrede; iets, welk voor de Provincien zoo dierbaar was. Dat men ondankbaar zoude zijn aan 't Opperwezen, indien men hierover nog wilde murmureren. Eindelijk verklaren de Staten, dat zij zich ijverig houden willen aan de Unie van Utrecht, en die handhaven; en zij verzoeken daartoe den bijstand der overige Gewesten.

Ziedaar den zaaklijksten inhoud dier bewuste *De-*

(21) Men moet toch aanmerken, dat deze *Willem Lodewijk* (en niet Maurits) in 't jaar 1584. door Willem I. zelve in Vriesland was aangesteld tot zijn *Lieutenant Stadhouder*; dat hij was *Neef* en *Schoonzoon* van Willem I. en *Zwager* van Maurits; dat hij kort daarop door de Staten van Vriesland tot *Stadhouder* wierd benoemd, of liever, in zijnen dienst aangehouden. Zie JOH. VAN DEN BOSCH, *de Heeren Stadhouderen van Vriesland*, Leeuw. 1770. bl. 21-23.

Deductie, of Verklaring, die de Staten van Holland in vollen getale (*en corps*) zelf overbrachten ter Vergadering der Algemeene Staten, en daarna aan de Staten der bijzondere Gewesten afzonden; maar 't was er zoo verre van af, dat de zaak bij de Algemeene Staten goedgekeurd wierd, dat, na de inlevering van dat Vertoog, men bij de Algemeene Staten, met uitzondering van Holland, besloot (22), „ dat de Acte van *Seclusie* „ streed met de Unie van Utrecht 1579. en met „ het Besluit der Generale Staten, op het *temperament*, bij de Vrede beloofd; en dat men „ den jongen Prinse van Oranje niet moest uitsluiten, maar van nu af aan voorschikken tot „ Kapitein Generaal en Admiraal; hem bekwame persoonen toevoegen, om denzelven optevoeden in den Hervormden Godsdienst, en in „ begrippen, zijner hooge geboorte voegende." Dan, de Gemachtigden van Vriesland en Stad en Lande gingen nog verder, en waren van begrip: „ men moest de Afgezanten, *Beverningk* „ en *Nieupoort*, die de *Hollandsche* bevelen „ over 't leveren der *Acte* van *Uitsluiting*, „ buiten kennis der Algemeene Staten, uitgevoerd hadden, uit Engeland te huis ontbieden, en rekenschap van hun gedrag afvorderen (23);" maar dit slechts in 't gemeen. Bij afzonderlijke Besluiten hebben alle de Gewesten, die Hollandsche *Verdediging*, en de gedane *belof-*

Wordt ter Generaliteit afgekeurd.

(22) WAGEN. bl. 358.

(23) *Secret. Resol. van Holl.* bl. 156. Hoe zich *Beverningk* hierna, zelfs met Eede, verschoond hebbe, zie AITZEMA, D. VIII. bl. 312. en *Resol. van Holl.* 1655. 20 Jan.

Afzonderlijk bij Vriesland,

loften, afgekeurd; ook verklaarden de Staten van Vriesland afzonderlijk, *dat zij de Verhandeling der Staten van Holland hielden voor een Geschrift, vol van gevaarlijke inboezemingen en grondregels, strijdig met de grondwetten van den Staat, welks ondergang daaruit te duchten was; dat er verscheiden tegenstrijdigheden in gevonden wierden* enz. (24). Zij noemden het Besluit eene *ongehoorde en prejudiciable Resolutie, bij de Staten van Holland, buiten weten en kennis van de gemeene Bondgenooten, in dese bedroefde ende bekommerlijcke tijden ghearresteert — Resolutie, niet alleen strijdig tegens d' Unie, d' Instructie van de Heeren Ambassadeurs, de secrete Resolutie van haer H. Mog. — maer ook streckende tot laesie van den Heere Prince van Oraigne, en desselfs Linie —*. Zij noemden het zelfs *een Attentaat*. In het stuk van afkeuren, doch met minder snerpende woorden, kwamen de overige Gewesten overeen (25). Die van Zeeland verzetteden zich tegen dezelve met eene afzonderlijke *Deductie*, die ook lezenswaardig is (26); zij merkten er in op, en drongen aan, dat er geheel geene noodzake toe was geweest; dat de Vrede reeds voor die *Uitsluiting* tot

en de andere Gewesten.

(24) WAGEN. D. XII. bl. 359. Vergel. bl. 334. enz. AITZEMA, D. VIII. bl. 102. 107. Resolutie ten tijde van *J. de Witt*, bl. 144.

(25) Van *Gelderland*, zie AITZEMA D. VIII. bl. 168, 187. WAGEN. bl. 358. Van *Zeeland*, *Resol. onder de Witt*, bl. 135. en *Brieven van de Witt*, bl. 145. Van *Utrecht*, AITZEMA bl. 143. Van *Overijssel en Groninge*, bl. 164. en *de Resol. onder de Witt*, bl. 110, 112, 132, 139, 144.

(26) *Resol. onder J. de Witt*, bl. 135. enz.

tot stand was gekomen; en dat die *Resolutie niet is genomen, dan nae de uytwisselinge, ten wederzijde gedaen, van de Ratificatie van het Tractaat van Vrede.* Zij draafden nog sterker door, en gaven de middelen op, om herstelling van 't gebeurde te erlangen, zoo zelfs, dat Kromwel zich met de zaak bemoeide (27). De Afgevaardigden van Groninge verklaarden, *dat de Uitsluiting des Prinsen voorgeslagen, en met eenparige stemmen door alle de Provincien zijnde afgeslagen, hieruit volgde, dat de afzonderlijke Handelingen dier twee Hollandsche Ambassadeurs, hierover gehouden, zonder noodzakelijkheid, buiten weten, en zonder toestemming der andere Provincien, was krachteloos en nietig, als strijdig met de Unie, en aanloopende tegen den uitdrukkelijken last, aan de drie Ambassadeurs medegegeven* (28). Die van *Overijssel* spraken nog later sterk door ter Generaliteit, en de Staten van Holland noemden zelve het *Clausulen van accusatie, disaveu ende verzoek van co-oporatie tot annullatie ten reguarde van de andere Provincien* (29). Men heeft ook bij WICQUEFORT (30) de wederlegging door die van Overijssel; en deze gingen daarin nog veel verder, stellende in de maand September den jongen Prins tot Stadhouder hunner Provincie aan. Ik zwijge van afzonderlijke Geschriften,

(27) WICQUEFORT, *Provinc. Unies*, L. VIII. p. 443.
(28) Ibid. L. VIII. p. 437.
(29) *Secret. Resolut. De Witt*, D. I. bl. 161. den 21 Julij.
(30) *Provinc. Unies*, L. VIII. p. 449.

ten, die van tijd tot tijd hiertegen uitkwamen (31). Alleen voeg ik hier iets bij van den Overijsselschen Ridder ALEX. VAN DER CAPELLEN, uit zijne nagelaten *Gedenkschriften.* Hij leefde en schreef in die dagen. Eerst beloofde hij, D. II. bl. 400. zijn gevoelen tegen het gedrag van Holland te verklaren, en geeft daarna bl. 421. een Opstel, genoemd: *Bedenkingen op de separate Acte van de Provincie of eenige Leden in Holland, overgezonden aan de Ambassadeurs Beverning en Nieupoort, tot seclusie van den Prince van Orange*, met de redenen, bl. 425. waarom *Holland deze Belofte* aan zijne Bondgenoten had behooren mededeelen. Hij maakt bl. 426. verscheidene aanmerkingen, waarom zulke belofte aan Kromwel niet had moeten geschieden; zelfs wilde hij bl. 430. de Ambassadeurs terug roepen tot rekenschap. De Heeren Beverningk en Nieupoort, naderhand sterk gedrongen over hunnen afzonderlijken handel en verstandhouding met J. de Witt, hebben zich daarin bij eede gezuiverd; en, zegt WAGENAAR (32): *zoo men op die beëedigde Verklaringen aan kan, was de Acte de Witt en den Staten, zijnen meesteren, afgedrongen door Kromwel.* Daar evenwel 't gezag van *de Witt* zoo groot was, kan men aannemen, dat hij, door zijn overwegend gezag, des anders gezind, wel middel zou geweten hebben, om bij tijds er in te voorzien, en om 't Volk

(31) Bij AITZEMA opgenoemd, bl. 115. en WAGEN. bl. 362.

(32) WAGEN. *Hist. en Polit. Trakt.* D. II. bl. 466. en *Vaderl. Hist.* D. XII. bl. 369.

Volk van Holland, de Hollandsche Staten, en de Algemeene Staten van zulke vorderingen kennis te geven, zelfs voor 't sluiten der Vrede; te meer, daar wij zagen, dat Beverningk reeds den 6 Januarij er kondschap van hadde. Maar het moest zoo zijn. Ik zwijge van de afzonderlijke pogingen der Grootmoeder en Moeder van den jongen Willem III. en den Keurvorst van Brandenburg, als zijnen Voogd; doch, gelijk men begrijpt, zonder eenige vrucht (33). Men heeft naderhand veel opgehad met het oordeel van BYNKERSHOEK (34), namelijk, dat de Hollandsche Staten wel *gerechtigd* waren tot die Uitsluiting voor *hunne stem*, maar niettemin *een weinig onheusch* en *niet zeervriendlijk* gehandeld hadden. WAGENAAR acht dit het oordeel van de nakomelingschap en van onpartijdigen, nadat de driften wat bedaard waren. Doch of dit over alle tijden heen en bij alle Gewesten zoo geweest zij, is eene andere zaak. Vast gaat het, dat alle *de Registers van Staat*, alle de *Staatswijze* genomen Besluiten, zoo der Gewesten als der Algemeene Staten, vol zijn van afkeuring van 't Hollandsch Gedrag; zelfs dat vele Staatsleden van Holland, daaronder met name *Haarlem*, *Leiden*, *Alkmaar*, *Enkhuizen*, enz. zich tegen dien handel verzetteden, zoodra het hun ter ooren kwam: en dat alleen het overwegend gezag, de onbezweken moed, en 't schrander beleid van den Hr. *J. de Witt* tegen alle die hinderpalen bestand was. En wat de Heeren *Van Byn-*

Poging der Familie des Prinsen.

Latere oordeelen.

(33) AITZEMA bl. 104. enz.
(34) BYNKERSH. *Quaest. Jur. Public.* L. II. C. 4. p. 210.

Bynkershoek en *Wagenaar* betreft; ik late hun het oordeel vrij: maar men veroorlove mij aantemerken, dat beiden die Heeren in een tijdperk schreven, waarin de algemeene en openbare stem meer tegen *de Stadhouderlijke regering* ingenomen was, en het te bezien zoude staan, of in een tijdperk, als wij heden beleven, waarin men de daden der Vooroudersn, zoo die der Staatsregering, en Oppermacht, als der Stadhouderen, meer bedaard, koelbloedig, en zonder driften of vooroordeelen, kan en mag overwegen, dit in alle de Gewesten, bij nadere overweging, even nog zoo begrepen zoude worden, dan of het tegengestelde oordeel meer een gevolg zij van *navolging* of *van gezag*. Eene zaak kan ik niet onaangeroerd voorbijgaan, omdat zij mijn onderwerp regelrecht betreft. Ik bedoele de Belofte, die, buiten het verband van geen *Stadhouder* te nemen, bij Holland nog gedaan werd, om niet toeteſtemmen ook ter Algemeene Staten, in het aanſtellen van een *Kapitein Generaal over de Militie van den Staat*; waardoor indedaad de Prins werd geſloten uit *die waardigheid*, die de *Algemeene Staten* Hem bij tijde konden opdragen. Men kan den Heeren *Wagenaar* en *Bynkershoek* wel toegeven, dat Holland zich niet verder verbonden had, dan in *zijne ſtem*, en aan *elk Gewest volkomen vrijheid liet*, *om naar zijn eigen goedvinden ter Algemeene Staten te ſtemmen.* Doch wat zegt de Heer *Van der Capellen* bl. 422. omtrent dit *ſtemmen ter Algemeene Staten*, en wat is daaromtrent nader bij Holland vastgeſteld? De *Unie* van Utrecht Art. IX. liet zulke Beſluiten over aan eene *meerderheid* van ſtemmen, en veroorloofde hierin de *Overſtemming.*

ming. Maar zoodra men eenmaal vorderde en volhield, dat het aanstellen van een Algemeen *Kapitein-Generaal* niet geschieden kon *bij Overstemming*, maar gedaan moest worden met *volle eenparigheid*; en dat Holland aan eene *Buitenlandsche Mogendheid* plechtig zich verbond, om zijne stem daartoe niet te geven: zoo werd deze *Vrijheid*, om naar goedvinden bij de Algemeene Staten te stemmen, *eene harsenschim*, en bleef zonder gevolg. Hooren wij nu hierop Alex. van der Capellen, in *zijne Bedenkingen op die separate Acte*, bl. 422. „ Dat die van Hollant, met grooten ernst ende ijver, bij de Bontgenooten, op de *groote Sale* vergadert wesende, voorgestelt ende gedreven hebben, onnodich ende ondienstig te sijn, om een' Capiteyn Generael aentestellen, ende de *electie* van dien hebben getracht te binden aen eene *Resolutie* (die nochtans bij alle Leden der Unie voor *onwettigh*, ende d' intentie ende observantie der Unie strijdigh, ende buytendien scadelick geoordeelt is geweest,) van dat geen Capiteyn Generael aengestelt soude mogen werden, *als met eenparigheyt van stemmen*; die echter geen voortganck heeft gehadt." — — „ Daerbij in acht moet genomen, dat die van Hollant haer bij particuliere Acte verbonden hebben, van den Prince van Oragnen noyt tot geen Capiteyn Generael te sullen verkiesen, ende wel weten, dat *alle de Provintien ende Gemeente* in deselve geen ander oogenmerck noch wit hebben, als den Prince daertoe te designeren, ende tot sijn jaren gekomen wesende, te eligeren tot Generael, op Instructie." — — „Dat met dit Verbant van Hollant de geheele Staet onweetende gebonden wort, om noyt Capi-

 pi-

piteyn Generael te kunnen aenstellen, alsoo die van Hollant geen vrijheit hebben behouden, om d' andre Provintien in sulken val te mogen bijvallen." Daar nu dit bij Holland werd volgehouden, zoo verhinderde zulke Belofte de Bondgenoten, om eenig Besluit dies aangaande met eenparigheid te nemen; en hiertoe verbond zich Holland, buiten weten der andere Gewesten, met eene *buitenlandsche Mogendheid;* en hierin helpen weinig de voorbeelden van vroeger handelingen, vooral dezulken, die voor den jare 1587. plaats hadden; en even weinig het Beroep op den afstand van de Hr. *de Knuit*, die in 't Verdrag voor den Prins in Zevenbergen toestond de oefening van den Roomschen Godsdienst; 't welk juist *Holland*, op zijn tijd, als onwettig gedaan, had afgekeurd; en 't welk toch maar eene *toelating*, en geen *verband* tot *belemmering* of *uitsluiting* inhield.

't Lotgeval dier Acte.

Zie hier, hoe 't overwegend aanzien van Holland deze *Acte van Uitsluiting* in de wereld bracht, op het aanstaan, zoo men 't noemde, van Kromwel, en hoe men die daad verdedigde. Beschouwen we kortlijk de lotgevallen dezer *Acte.* Dezelve was van geen' langen duur. Na doode van Kromwel, en afstand van zijnen Zoon Richard, en na de herstelling van Karel II. als Koning van Engeland, verstonden de Staten van Zeeland in 't jaar 1660. in navolging van Gelderland, Vriesland, en Overijssel, om Prins Willem aantestellen tot hunnen Stadhouder en Kapitein en Admiraal Generaal; zij deden eene bezending aan de Staten van Holland (35), en brach-

(35) AITZEMA D. X. bl. 943.

brachten het daar zooverre, 1°. dat dezelven toen de zorge der opvoeding van den jongen Prins op zich namen: 2°. dat zij den 29 Sept. die beruchte *Acte* herriepen en vernietigden (36). Op welke wijze de Hr. Johan de Witt onder Karel II. zich hierover verschoond hebbe, verhalen de Schrijvers (37). Hij vraagde, op last der Staten van Holland, in Wijnmaand en later de oorspronglijke *Acte* van den Koning van Engeland terug, en wel, om die zaak in *eeuwige vergetelheid* te begraven (38). De Koning beval zijnen Kanselier dezelve terug te geven, maar men kreeg toen ten antwoord (39), dat zij *onder de papieren des overleden' Konings* niet te vinden was; naderhand zeide men, dat zij niet gevonden wierd onder de *papieren der overleden Prinsesse.* En geen wonder! zij had moeten gezocht worden onder de papieren van *Kromwel*, en bij de Stukken tot den Vredehandel; doch de Heer *J. de Witt* drong naderhand er niet sterk op, en de zaak bleef daar bij (40). Men ziet hieruit, welk een klem en stevigheid de Staten van Holland, onder 't beleid van den Heer de Witt, aan hunne Staatsvergadering gaven.

Een

(36) AITZEMA D. IX. bl. 968. Voorrede op DE WITTS *Brieven*, D. III. bl. XI. WAGEN. D. XIII. bl. 35. BASNAGE, *Annal.* p. 333, 337. seqq.

(37) Zie *Brieven* van DE WITT D. IV. bl. 27. f. 30-40. en VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. XIII. bl. 32. enz.

(38) VAN WYN bl. 30. en DE WITTS *Brieven*, D. IV. bl. 30, 36, 73, 112.

(39) DE WITT ald. bl. 101.

(40) VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, bl. 30-34.

Kerkgebeden veranderd.

Een niet minder bewijs daarvan was in 't Besluit over de *Kerkgebeden*. In den openbaren Godsdienst waren van de vroegste tijden der Republiek, tot dezen tijd toe, in alle de publieke Kerken, volgens de toenmalige *formulieren*, de Gebeden dus ingericht: „ *Wij bidden u voor de Overheden, die het u belieft heeft over ons te stellen: voor de Hoogmogende Heeren Staten Generaal van deze Vereenigde Nederlanden, en voor den Raad van State; voor onzen getrouwen Gouverneur; voor mijne Heeren de Staten van dezen Lande, en de Heeren Gecommitteerde Raden; voor mijne Heeren van den Hove Provinciaal, en voor den achtbaren Magistraat* — —." (41) Maar ook dit veranderde. De Staten van Holland stelden onder den Raadpensionaris *Johan de Witt*, en op zijn *aandrijven*, volgens WAGENAAR, hierop voor zich eene andere orde. Zij besloten, den 13 Maart 1663. (42) te doen *bidden, in de eerste plaetse voor haer Ed. Groot Mog. ofte de Ridderschap, Edelen ende Steden van Hollandt ende Westvrieslandt, wesende den ontwijffelbaren Souverain, ende (naest Godt) de eenige Hooge Overigheydt deser Provincie, ende daer naer voor de Staten van de andere Vereenighde Provincien, hare Bondtgenooten, midtsgaders voor derselver gesamentlijcke Gedeputeerden ter Vergaderinge van de Staten Generael ende in den Raedt van State.* Het Formulier zelve werd vervat in deze woorden:

(41) Zulks vindt men nog in de *Bijbeluitgaven* te Amsteldam, in 't jaar 1772. bij J. Ratelbandt.
(42) *Resol. ten tijde van J. de Witt*, bl. 658. 4to.

den: „ Wij bidden u voor die genen, die 't u
„ belieft heeft over ons te stellen, te weten, de
„ Staten van Hollandt ende Westvrieslandt, zijn-
„ de onze wettige Hooge Overigheid; wij bid-
„ den u ook voor de Staten van de andere Ver-
„ eenigde Provincien, hare Bondgenooten; voor
„ derzelver gezamenlijke Gedeputeerden ter Ver-
„ gaderinge van de Heeren Staten Generaal en
„ in den Raad van State — — —."

Welke verschillen, verscheidene aandoeningen, beroeringen, driften, en heftige uitvaringen, deze veranderingen van formulier door Holland, niet alleen bij vele Hollandsche Ingezetenen, Predikanten, Clasfen, en Sinoden, maar ook in de overige Provincien bij de Staten der Gewesten, bijzonder bij Vriesland, verwekt hebbe, even als of daardoor alle goede orde en den geheelen Regeringsvorm door Holland de bodem werd ingeslagen, verhaalt ons WAGENAAR in 't breede (43). „ De Staten van Gelderland, Zeeland, Overijssel en Groninge dreven, dat het niet kon aangemerkt worden, als bijzonderlijk tot de huishouding van Holland behoorende, vermids er de rang *der Algemeene Staten* in bepaald werd tegen de oude gewoonte." Doch Holland begreep het anders, verdedigde zijn gedrag, en zette het besluit zoodanig door, dat zij nog in Wijnmaand 1666. besloten, de jaarwedden van zulke Predikanten, die zich niet stipt aan 't Voorschrift hielden, in te houden (44). Doch deze *wan-*

Beroerte hierover.

(43) D. XIII. bl. 57-62.

(44) *Resol. ten tijde van J. de Witt*, bl. 791. Men zal zich mogelijk verwonderen, dat, daar Holland dit werk zoo ijverig doordreef, men niet teffens zorgde, dat

wanvoeglijkheid, om in de eerste plaats voor *de Staten Generaal* te bidden, zoo als Holland het noemde, was zoozeer het eenige ware bedoelde niet, maar, gelijk WAGENAAR zelf opmerkt, het voorname en heimlijke oogmerk daarmede was, om voortekomen, dat niet meer in de openbare Kerken, gelijk tot nog toe plaats hadde, door vele Predikanten gebeden wierd voor *den Prinse van Oranje*, wien zij thans aanmerkten als een bijzonder Persoon, die de hooge Ambten en Waardigheden zijner voorzaten niet bekleedde. En om dit verder te stijven, en het Besluit van Holland te wettigen, kwam er in dat zelfde jaar 1663. een boekje te Amsteldam in 't licht, genoemd: PUBLIC-GEBEDT, *ofte Considerarien tegens het nominatim bidden in de publique Kerken voor particuliere persoonen, en specialijken voor den jegenwoordigen Prince van Orangien, door D. H.*, welke bekend is, geweest te zijn *De la Court*, of *Van Hoven*, dezelfde, die in dien tijd onder het oog en in den geest van den Raadpensionaris *J. de Witt*, zoo niet somwijlen met zijne pen, vele Werkjes geschreven heeft tot verdediging van het toen heerschend stelsel der Staatsregering *zonder Stadhouder*; doch welke Schrijver het Systema der Staatsregering onder den Hr. de Witt, op den naam van *vrijheid*, tot eene, zoo ik meene, te voren niet bekende hoogte opvoerde,

dat bij de nieuwe Uitgaven der Bijbels die *formulieren* in de Gebeden veranderd zijn. Maar dit zoude mogelijk meer voeten, gelijk men zegt, in de aarde hebben gehad, alzoo die Bijbels gedrukt zijn overeenkomstig de *Dordsche Synodale Besluiten*, en *op last der Staten Generaal*, die deze formulier-verandering niet goedkeurden.

de, en den Staten eene zoodanige volheid van macht en gezag toeschreef, als ligtlijk niemand tegenwoordig erkennen zoude (45), zoodanig, dat er volgens zijne begrippen eene *volstrekte macht*, en bloote *Aristocratische* Regeringsvorm plaats had, zonder de minste *Representatie*, dan voor zoöverre de Ridderschap, Edelen en de Vroedschappen der Steden *gerepresenteerd* werden in *de Staatswijze Vergadering* (46), 't welk bij hem zoo verre gedreven is, dat het geen bij de *Unie van Utrecht* §. 25. van 't beëedigen der Schutterijen, Broederschappen, enz. bevolen werd, hij eerder dacht *te smaken naar particuliere conjuratien en populaire factien, dan naar eene goede en oprechte forme van regering* (47), en die daarom zeer verheft en prijswaardig keurt, dat de Staten in Maart 1581. goedvonden, „ dat „ voortaan geene Steden des Gemeenelandszaken „ in beraadslaging zullen mogen leggen met eeni„ ge Schutterijen, Gilden (48) enz." 't Welk ik hier met geen ander oogmerk aanhale, dan om te doen zien, dat men ten dezen tijde het gezag der Staten onder *de Witt* ten hoogsten top eener *volstrekte* Souvereiniteit voerde. Maar het had ook die gevolgen, dat alles, wat nog overgebleven was van *den voorrang der Staten Generaal* en hunnen invloed op de *Gewesten*, of van eenige Oppermacht der Unie, sedert dien tijd geheel is weggeraakt: 't welk in de heete twis-

(45) Dat ik niet te veel zegge, kan men zien, D. III. 1 sect. bl. 10. en 231-233. van dat *Publiek Gebed.*
(46) Zie dit dus uitgedrukt D. I. bl. 31.
(47) D. III. bl. 232.
(48) Zie mijne Aanmerking hierover, D. I. bl. 263. enz.

twisten, tusschen de jaren 1781—1787. zooverre in Holland gedreven is, dat er bedreigingen geschiedden, om der *Vergadering der Staten Generaal zelve*, het Hollandsche Territoir te ontzeggen; en dat de vreemde Ambassadeurs, door een zoogenoemd Hollands vliegend Burgerlegertje verschrikt, op hunne veiligheid verdacht geraakten: 't welk alles toen door den inmarsch van eenige Pruissische benden voorgekomen is.

Voeg hier bij, dat de *Staten van Holland*, zoo veel ik weet, de eenigen zijn, die hunne *Gedeputeerden* en *Gecommitteerde Raden* ter Algemeene Staten bepaald hebben aan een Berichtschrift (*Instructie*), waardoor die leden gebonden zijn aan hunnen last, en in vele punten afhanglijk van de nadere orde der Staten van Holland (49). 't Welk zeker niet weinig diende om 't gezag en klem van Holland ook ten dien opzichte te vergrooten, en de Vergadering der Staten Generaal min of meer van hun afhanglijk te maken; bij welk Berichtschrift en den Eed, daarbij gedaan, vooral beloofd wierd, *om de Staten van Holland en Westvriesland, als* SOUVEREIN *van dezelve Provincie, gehouw en getrouw te zijn; de ware Gereformeerde Religie voorteſtaan; en te onderhouden de Unie van Utrecht met de opgevolgde besluiten.*

Acte van Schadeloosstelling.

Men ontwierp of versterkte toen ook het Besluit van *Schadeloosstelling* der Staatsleden van *Holland*, den 19 Jul. 1663. waarbij bepaald werd, „ om alle zulke leden der Vergadering, „ welken in vervolg van tijd, ter oorzake van „ de

(49) AITZEMA, *Zaken van Staa*, D. V. B. 23. bl. 552.

„ de voorslagen, vertogen, raad of besluiten, „ tot handhaving *der tegenwoordige Regering* en „ *behoudenis der Vrijheid*, eenig nadeel, in lijf, „ goed, ambt of eere, mogt overkomen, schadeloos te houden, en hun of hunnen erfgenamen vergoeding te doen uit 's Lands middelen." (50) Dit is bekend, onder den naam van *Acte van Indemniteit*, welke ook met name tot den Heer *Raadpensionaris* uitgestrekt wierd.

Men ziet hieruit, hoe alles zamenliep, om den Staten van Holland, door de groote vermogens van den Hr. J. de Witt voordgeholpen, meerdere vastigheid en klem in hunne Staatsvergadering, buiten eenen Stadhouder, bij te zetten, zonder dat iemand hieruit zal stellen, dat de Burgerlijke Vrijheid, of de toen zoo hoog verheven *Vrijheid in den Burgerstaat* er iets bij won, of dat de ingezetenen geacht konden worden hieruit eenige meerdere voordeelen voor zich te trekken; maar integendeel, als men onpartijdig waarheid spreken zal, dat de Staatsleden en de Stedelijke Regeringen onderling, en voor zich zelven, meer onafhanglijk werden.

Dit zelfde zij ook gezegd betreklijk *de Staten Generaal*. Hun aanzien en gezag onderging hierdoor ook eenige verandering. Men kan beide zeggen: het werd er door *verduisterd* en *opgeluisterd*. De *verduistering* bepaalde zich meer naar binnen, de *opluistering* naar buiten. Hoe grooter het gezag en de invloed van Holland in de *Algemeene Staatsvergadering* zich verhief boven dat der overige Gewesten, die Holland van de hand vlogen, gaf hetzelve aan dat Gewest

't Gezag der Staten Generaal,

deels verduisterd,

(50) *Resol. ten tijden van de Witt*, bl. 696.

west een machtig groot overwicht in de Staatsbesluiten; de Gewesten geraakten meer en meer gewoon, de stem en Besluit van Holland eerst af te wachten, eer de werkzaamheden ter Vergadering begonnen. En dit deed de groote schranderheid, en werkzame ijver van den wakkeren Staatsman *J. de Witt*, gepaard met het groot vertrouwen, 't welk die Heer zich had verkregen; zoodat alles hem meer naar de oogen zag, dan immer eenig Staatsminister bejegend was.

deels opgeluisterd.

Maar daar Holland, door de gezegende gevolgen van den Spaanschen oorlog, verre van uitgeput te geraken, was verrijkt geworden; schatten op schatten had gehoopt; daar men op die rijkdommen nog lang teerde, zware vloten uitrustede, groote daden verrichtede: zoo verspreidde zich de luister en achtbaarheid der Republiek door Europa meer en meer; zij verwekte den naijver der Mogendheden, gewoon met de geheele Republiek door de *Algemeene Staten* te handelen; zij was hierdoor bij de heele wereld in aanzien; zonder dat het den Vorsten of hunnen Afgezanten verscheelde, of de achting, die zij der Republiek toedroegen, werde afgeleid uit den boezem der zeven Staatsleden, of uit de overwicht, die Holland daarin had, en uit 't groot gezag, 't welk daarin *een Stadhouder* uitoefende, of wel een ander zoodanig *Staatsman*, wiens overwegende vermogens dezelfde kracht en klem aan de besluiten wisten bijtezetten, als weleer een *Stadhouder* gedaan had; mits zij met de Republiek maar konden handelen als voorhenen.

Door voorbeelden

Tot welk een toppunt het gezag, de invloed, en 't vertrouwen van den Hr. J. de Witt, tot opluistering van dezen Staat, zoo binnen als buiten

ten 's Lands, gestegen ware: zal ik hier door enkele staaltjes aanwijzen. En wel vooreerst met onzen Afgezant W. Boreel aan 't Fransche Hof. onder J. de Witt.

De oneenigheden met Vrankrijk wegens den Koophandel liepen in de jaren 1655. en 1656. vrij hoog. De Koning van Vrankrijk, na den Munsterschen Vrede, met Spanje nog in oorlog blijvende, had uit kracht zijner Zeewet van 1584. en hare vernieuwing in 1650. (51), volgens zijnen regel, die medebrengt, *que la robe d'ennemi confisque celle d'ami*, of ook, *que la robe ennemie confisque la marchandise et le vaisseau ami* (52), machtig velen onzer Schepen, met Spaansche Goederen geladen, genomen (53), schip en lading opgebracht en verbeurd verklaard (54); hij had wel eenige orde daartegen ge- In Vrankrijk.

(51) Zie mijn *Index Federum Chronol.* No. 431.

(52) Zie mijne *Historia Federum Reipubl. Belgii Fed.* p. 431. seqq. §. CCCCLI. waar ik breeder van dit onderwerp handele.

(53) Zie het getal der *Schepen* bij AITZEMA, *Zaken van Staat*, D. VIII. bl. 202, 654, 656, 824. WAGEN. D. XII. bl. 452. zegt 320 Schepen.

(54) Men gelieve te weten, dat *Engeland en Vrankrijk*, buiten Handelverdragen, hierin gelijk stonden, dat zij geenszins gedoogden den regel *vrij schip vrij goed*. Maar Engelands regel, *waar ik vijands goed vinde, dat hale ik aan*, was hierin altijd veel gematigder: *hij liet vriendenschip en goed vrij doorvaren*, maar sloeg het *vijandlijke goed daarin* aan; daartegen nam hij vijandlijk *schip en goed*, maar gaf vriendengoederen daarin geladen terug. Maar de Fransche *Regel en Wet* was veel scherper en ondraaglijker: wanneer hij *vijandlijk goed* in *een vriendenschip aantrof*, met *vrij vriendengoed* tevens beladen: zoo sloeg hij alles aan, en *goed en schip* van *vrienden* werden ook verbeurd verklaard. Dit is bekend, maar wordt bij onze Schrijvers weinig in acht genomen.

gesteld en teruggave bevolen, maar de uitvoering haperde. Hierover beklaagden zich de Staten, en men zond M. de Ruiter in zee tegen die kaperijen. Men gaf Brieven van *Wedervergelding* (*Retorsio*) uit, en de Ruiter bemachtigde twee Fransche Kaperschepen. De Koning hierover gebelgd, en de Kardinaal *Mazarin* den Koning tot sterker middelen radende, leide hij een beslag op alle onze Schepen; men nam elkanders Schepen. Maar de Koning, door den Spaanschen oorlog nog gedrukt, zond aan de Republiek tot Afgezant den jongen *Thuanus* (*de Thou*), om over 't vermeesteren zijner oorlogschepen te klagen, en eischte, dat onze Afgezant *Boreel*, die den Koning zoude beledigd hebben, door de Staten t'huis geroepen wierd (55). En wat was 't geval geweest? De Hr. Boreel had in 's Konings tegenwoordigheid, toen nog een jongeling, met gansch geene zachte woorden geklaagd over 't nemen en opbrengen van zoovele Koopvaardijschepen; de Kardinaal Mazarin, hierbij tegenwoordig, zeide eens in 't gesprek: *het schijnt gij hier den declamateur wilt maken*: waarop onze Afgezant, hem aanziende, zeide: *mijn Heer, ik heb de eer tot den Koning te spreken.* Na 't melden van vele geruchten over dit gesprek, verhaalt AITZEMA (56), dat *Hun Hoog Mog. en inzonderheid Holland*, den Heer Boreel *krachtiglijk maintineerden*, (hij bleef aan 't Hof); dat zij aan zijnen Zoon een gouden Ketting schonken; en *de uitkomst alles prijzen deed, wat hij gedaan hadde.* Besluitende met deze krach-

(55) WAGEN. D. XII. bl. 449.
(56) AITZEMA D. VIII. bl. 801.

krachtige en der Republiek eere doende woorden: *Een machtich Principael maeckt lichtelijck alles goedt, wat een stout Minister doet, als 't den Principael aengenaem is.* Men vindt, dat het de Heeren *van Gendt* en *de Witt* waren, die meest met *de Thou* handelden (57). De zaak werd met groote hevigheid ter wederzijde, en met grooten ernst in Holland gedreven, zoo zelfs, dat, toen er bij gelegenheid der Staatsvergadering geruchten liepen, dat de Fransche Afgezant *groote sommen* gelds medegebracht had, om daardoor alhier te werken, in Holland tot eenen afzonderlijken Eed besloten wierd (58); waarbij de Afgevaardigden zich plegtig verbonden, *om, in 't raadplegen en stemmen over de zaak van Frankrijk, geen opzicht te hebben op eenige bijzondere voordeelen van mij zelven, mijne familie, vrienden of bekenden.* — —

Een nog sterker bewijs van het gezag, en 't vertrouwen op den Hr. de Witt, levert het gebeurde met Denemarken. Gedurende den tweeden oorlog der Republiek met Engeland na den Munsterschen Vrede 1665—1667. stelden beide de partijen zeergroot belang, om de vaart, door *de Sond*, naar de Oostzee en Dantzich voor zich te houden, ten minste de vrije vaart te bewaren. Hiertoe had de Staat zeervele Verdragen van *Tollen*, enz. met Denemarken; ook vele pogingen gedaan met vloten naar de Sond, om Zweeden en Deenemarken met elkanderen in ruste te houden;

In Denemarken.

(57) WAGEN. D. XII. bl. 450, 451. AITZEMA D. VIII. bl. 806.
(58) AITZEMA D. VIII. bl. 806. en WAGEN. D. XII. bl. 451.

den (59): thans had Engeland de Deenen aan zich getrokken. Maar 't wel ingezien belang trok den Deenschen Koning schielijk van Engeland af, en deed hem zich voegen bij de Republiek, die den 11 Febr. 1666. alle Verschillen met ons bij afzonderlijke Verdragen in eens vereffende, en bij het eerste Verdrag, genoemd 't *Verbond van onderlinge Bescherming en Koophandel*, niet minder deed, dan zich te verbinden, om gedurende den Engelschen Oorlog met de Republiek geene Engelsche Oorlogschepen in de Zeën en aan de Kusten van Deenemarken toetelaten; met heimlijke bedingen, onder anderen, dat Hij na de *Ratificatie* aanstonds zich in den oorlog tegen Engeland bij hen zal voegen. Doch hiertoe werd *spoed* en *geheimhouding* vereischt. En wiens invloed bewerkte dit? Hooren wij hierover AITZEMA, WAGENAAR, D'ESTRADES. „ Op den IXden Febr., zegt AITZEMA (60), „ zijn geteekent zeven distincte Tractaten (61), „ waarvan het laatste genaamt *secrete* of *separate* „ Articulen, wierdt zoodanig gesupprimeert, dattet ook niet gesonden wiert aan de Provincien, „ die het diensvolgens *blindelingh* ratificeerden: „ sijnde aenmerckelijck ende te verwonderen: „ nademael, self geduyrende het Gouvernement „ van de Princen van Orangie sulcks noyt was „ geschiedt, selfs niet in 't jaer vijf-en-dertigh, „ doen oock verscheyde *secreete* Articulen met „ Vranck-

(59) Zie dit beknopt in mijne *Historia Federum Reipubl. Belgii Fed.* T. I. p. 299-303.

(60) *Zaken van Staat*, D. XII. bl. 461.

(61) Zie ze in mijne *Historia Federum*, *Index Chronol.* No. 572-578.

„ Vranckrijck wierden geslooten; maer wierden „ den alle gesonden aen de Provincien; om gesien ende geratificeert te worden. Want oock „ hoe kan men ratificeren wat men niet gesien „ en heeft? Een Exempel, dat men oock onder een Republycque, de saecken durf en kan „ secreet houden voor de Principalen meer, als „ doender was eene quasi Monarchale Regeeringh." — De Hr. Wagenaar, die AITZEMA meermalen volgt, zegt er van (62): „ Het laatste Verdrag werdt — geheim gehouden: ook „ voor *de Staaten der* bijzondere Gewesten, *die 't bekragtigden*, zonder het gezien te hebben; „ ten blijke, dat de tegenwoordige Regeering, „ en in 't bijzonder *de Raadpensionaris de Witt*, „ middel wist, om geheime Verdragen te sluiten, en te doen bekragtigen, zonder dat er „ de Staaten der bijzondere Gewesten kennis van „ hadden: eene wijze van doen, waarvan men, „ gelijk sommigen aanmerken, ook onder het „ hoog gestegen Stadhouderlijk gezag van wijlen „ zijne Hoogheid, *Prinse Fredrik Henrik*, geen „ voorbeeld gezien hadde. Ik behoef hier 't verschil in de bewoording dier Schrijvers voor een opmerkzaam lezer niet aan te toonen. Maar ten bewijze, dat men dit met den Hr. *de Witt* niet vreemd vond, zoo diene de Brief van *d'Estrades*, die in 't jaar 1663. dien Heer ook wilde overhalen, om *heimlijk* met Vrankrijk over een Verdrag te handelen. Aldus schreef hij *aan den Koning* (63): „ *Over de wijze van het Tractaat heb ik hem* (J. de Witt) *gezegt, dat het* „ *mij*

(62) WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. XIII. bl. 187.
(63) *Brieven van d'Estrades*, D. II. bl. 254.

„ *mij toescheen, dat hij het in zijne hand hadt,*
„ *vermits hij door de Burgemeesteren en Pensio-*
„ *narissen van de Steden heimelijk gevolmagtigd*
„ *was, en Grootzegelbewarer en Raadpensiona-*
„ *ris van Holland zijnde,* het genoeg ware,
„ dat het Tractaet door den Secretaris mede on-
„ derteekend wierd, zonder dat andere perfonen
„ het ondertekenden, gelijk gebeurde, toen de
„ Provincie Hollant besloot, den Koning van
„ Denemarken hulpe te bieden, en niet dan lan-
„ gen tijd er na, de andere Provintien kennis
„ gaf van het Tractaat, door haar met den Ko-
„ ning van Denemarken gesloten (64); gelijk
„ zulx ook ten aanzien van den Engelschen Vre-
„ de met Cromwel geschiedde (65). Hij heeft
„ een dach beraad genomen, of hij de teekening
„ alleen op zich nemen zoude; doch is dezen
„ morgen van dat besluit, en het met mij eens
„ geworden, dat dit het eenig en zeker middel
„ was om de zaak geheim te houden." (66) Zulk een gezag en vertrouwen had de Hr. de Witt, zoodanig, dat d'Estrades elders (67), rekende, dat hij, de Witt noemende, de Staten noemde; *ik zie,* zegt hij, *de Staten, dat 's te zeggen, den Heer de Witt, zeergenegen, hunne Vloot zo spoedig mooglijk in zee te zenden.* — — Hij noemt daarom *den Heer de Witt, de ziel hunner Staat-vergaderingen.* Ook elders (68) schrijft

(64) Dit schijnt te slaan op 't gebeurde, waarvan mijne *Historia Federum*, T. I. §. 308. p. 300.

(65) Dit zag op 't gebeurde, waarvan hier voren, bl. 275.

(66) Vergel. *d'Estrades* D. II. bl. 274. en D. IV. bl. 559.

(67) D. V. bl. 226, 408.

(68) D. IV. bl. 408.

schrijft hij, dat „ *alle de Provincien verplicht* „ *zijn, de geneigtheden van die van Holland* „ *te volgen, welke de vermogendste en rijkste is,* „ *en die door den Hr. de Witt geleidt wordt,* „ *die haar naar zijn welgevallen regeert.*" Toen nu de Koning van Vrankrijk het Verdrag met Deenemarken verstond, nam hij dit zeercuvel op (69), maar naderhand vernemende de geheime Artikelen, om Engeland te beoorlogen, veranderde hij van gedachten.

Een ander, en niet minder belangrijk staaltje van 't groot vertrouwen van Holland op zijnen Raadpensionaris; 't welk teffens zal aantoonen 't toenemend gezag der Staten van Holland onder zijn bewind, vertoonde zich bij gelegenheid van den nieuwen oorlog met Engeland onder Koning Karel II., die, ondankbaar tegen de Nederlanders, hun den oorlog in 't jaar 1665. aandeed. Men klaagde in Engeland over de Nederlanders; zij namen daaruit aanleiding, om in 't voorjaar van 1664. vele plaatzen op de Kust van Afrika ons te ontnemen, en 't scheen, dat zij zich meester wilden maken van de gansche Kust tot aan *de Kaap de Goede Hoop.* De Staten klaagden hierover, en de Koning speelde den onkundigen. Bij toeval was onze Michiel de Ruiter met eene Vloot in de Middellandsche Zee, tegen de Barbarijsche Zeeroovers. Opstonds zonden de Staten Generaal orde aan de Ruiter, om ijlings en op 't allergeheimst rechttoe zich naar de Kust van Guinée te begeven, en de Engelschen onverwacht op 't lijf te vallen (70). Dit al-

In Engeland.

(69) Zie D'ESTRADES *Brieven*, D. IV. bl. 145, 147.
(70) WAGEN. D. XII. bl. 122.

alles was zoo heimlijk aangeleid door den Heer de Witt, (en van 't geheim hing alles af,) dat zelfs *de President van de Staten Generaal*, die deze bevelen teekende, niet wist wat hij geteekend hadde (71). De Hr. WAGENAAR verhaalt er bij, dat de Engelsche Afgezant DOWNING, op 's Konings last, (daar de Ruiter te Cadix was aangeweest,) aan den Hr. J. de Witt afvraagde: *of de Ruiter, gelijk het gerugt liep, last hadt, om naar de Kust van Afrika te zeilen.* Doch dat de Witt, *gesleepen op het beantwoorden* van diergelijke vragen, voor bescheid gaf, „ dat „ de Staten van Holland aan de Ruiter gee„ nen last gegeven hadden, waarover de Ko„ ning, zijn meester, ongerust behoefde te zijn." *En* (vervolgde hij) *wat den Algemeenen Staaten aangaat, daarvan behoef ik u niet te zeggen: gaande daar niets om, 't gene gij niet uitvorscht, zo dat gij 't uit mij niet behoeft te hooren.* „ Downing verzekerde, op dit zeggen, „ den Koning, zijnen meester, wederom, dat „ de Ruiter niet naar Guinea was. Doch 't bleek „ haast anders." En de oorlog ging door.

In 't beletten van Vrankrijks desseinen.

Een ander geval met d'Estrades, gewoon Gezant van Vrankrijk. De Koning had met de Republiek in 't jaar 1662. een Verdrag gesloten, zoo van Bescherming als van Koophandel. Hij was dus verplicht, den Staat in den Engelschen Oorlog 1665 1667. bij te staan. Maar die hulp kwam traag, of geheel niet, dan toen de Vrede gemaakt wierd. Maar de reden zat in Vrank-

(71) VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. XIII. bl. 64, 65. en BRANDT, *Leven van de Ruiter*, bl. 294.

Vrankrijks oogmerk, om zich meester te maken van de Spaansche Nederlanden. Hij overviel dezelven op 't onverwachtst. Onze Republiek, met Engeland hierop bevredigd, zond den Heer *Johan Meerman*, als Afgezant naar Engeland, om te vernemen, hoe die Staat over dien inval dacht, terwijl de Hr. J. de Witt bij den Franschen Afgezant d'Estrades alle poging aanwendde tot bijlegging der Verschillen tusschen Spanje en Vrankrijk; en 't zoo verre gebracht had, dat Spanje bewilligde, de reeds veroverde plaatzen of afteſtaan of iets anders van dezelfde waardij te geven. Toen Spanje hiermede talmde, verbonden zich Engeland en de Republiek, den 23 Januarij 1668. om elkander bijteſtaan, en bij afzonderlijke Artikels beloven zij te helpen in 't bevorderen der Vrede tusschen Vrankrijk en Spanje (72). Op den zelfden dag floot men de bekende *Triple Alliantie* tusschen Engeland, Zweeden, en de Republiek, welke een tweeledig oogmerk had. Men wilde den oorlog voorkomen tusschen Vrankrijk en Spanje, en zorgen, dat bij Spanje geene vertraging ware in 't vervullen van zijne belofte. Maar ook, daar men vreesde, dat Vrankrijks bedoelingen verder ſtrekten, wilde men hem dat beletten, en zorgen, dat hij niet verder ging: maar alzoo het grondbeginſel van J. de Witt altijd medebracht, om Vrankrijk wel ten vriend, maar niet ten onmiddelijken nabuur te hebben; zoo moest juist dit laatſte werk op het *allerheimelijkst* en teffens zon-

(72) Zie mijne *Hiſtoria Federum Reip. Belgii Federati*, T. I. §. 198. p. 209. ſeq. en *Index Chronolog. Federum Reipublicae*, No. 602. p. 153.

zonder eenige *Vertraging* bespoedigd worden. Tot bereiking van die beide oogmerken wisten de Heeren *W. Temple* en *J. de Witt*, binnen den tijd van *vijf dagen* dit Verdrag in 't geheim tot stand te brengen. Dat dubbel oogmerk verklaart de Hr. *de Witt* zelve in zijne Brieven (73), zeggende: *het principale effect der triple Alliantie zal, mijns oordeels, wezen, dat, bij zoo verre Vrankrijk weder eenige nieuwe feitelijkheden, met verbreking van de Vrede, aan Spanje zou willen aandoen, de drie Staten gezamenlijk haer illico daertegen zullen kanten, ende alzoo niet alleen Spanje bij haar regt en posseslie, maar ook hunselven van een te redoutablen nabuur zullen guaranderen.* Maar hoe ging dit in zijn Werk? De Hr. OFFERHAUS (74) zegt er van, dat *het Verdrag veel schielijker beslagen wierd, dan de Regeringsvorm scheen te veroorloven.* En hoe dit geschiedde, verhaalt RAPIN THOYRAS (75) en TEMPLE (76), en bevestigt WAGENAAR (77), en allen leeren ons, dat het gezag van en vertrouwen op *de Witt* alle zwarigheden van den Vorm deden over 't hoofd zien. RAPIN zegt, dat *binnen vijf dagen — het Tractaat geteekend wierd door de Staten Generaal, zonder de Gewesten er kennis van te geven. Ik had het geluk,* (schrijft Temple) *om met de Staten Generaal drie Tractaten te sluiten, die op 't papier te brengen, in 't net te laten*

(73) D. IV. bl. 791, 793.
(74) *Compendium Historiae Belg. Feder.* p. 289.
(75) *Hist. de l'Angleterre*, T. IX. p. m. 272.
(76) *Remarques sur les Provincies Unies*, 1674. p. 153.
(77) WAGEN. D. XIII. bl. 301-303.

ten schrijven, van beider zijde te laten teekenen, in vijf dagen; overstappende alle de gewoone vormen van 't Gouvernement, en zonder de Provincien te raadplegen, in welken men de zaak noodwendig aan de Regeringen van alle de Steden had moeten openbaren enz. Wagenaar versterkt dit alles; *hij tradt met* DE WITT *en andere Gemagtigden der Algemeene Staaten in onderhandeling, en binnen vier dagen werden er twee Verdragen gesloten — — getekend —, zonder dat men er rugspraak over gehouden hadt met de bijzondere Gewesten; gelijk, volgens de gewoone orde der Regeeringe, zou hebben moeten geschieden. Doch men week, in deze gelegenheid, af van de bestendige gewoonte, opdat de handeling niet te vroeg rugtbaar worden zou: in welk geval de Franschen ligtelijk eene spaak in 't wiel gesteken zoude hebben* enz. Men moet een *de Witt* zijn, om zulks te ondernemen, vooral in onze Republiek! Maar 't bleef hier niet bij. De Hr. de Witt wist *d'Estrades*, wiens aandacht toch niet sluimerde, aardig en loos te leur te stellen. De zaak zelve was zeergoed, en toen ze ruchtbaar wierd, droeg zij de goedkeuring van geheel Europa weg buiten Vrankrijk (78). *D'Estrades* zelf had geheel geen kwaad vermoeden. Hij meldde nog den 2 Febr. (79), kort na 't teekenen van 't Hoofdverdrag, aan den Koning de redenen van 't geheim houden in dezer voege: „ *dat ten blijke, hoezeer de Staten ge-* „ *dwon-*

(78) *Rapin Thoyras* D. IX. bl. 272. zegt: '*Il reçut l'applaudissement de toute l'Europe, excepté de la France.* Vergel. *De Witt, Brieven*, D. IV. bl. 640.
(79) D. VI. bl. 301.

„ *dwongen geweest zijn, dat Tractaat met die* „ *overijling ende geheimhouding, waarmede het* „ *uitgevoerd is, te sluiten, zij de gewone forme,* „ *en hun Tractaet van Unie overgestapt hebben,* „ *hierin bestaande, van geen Tractaten met* „ *Vorsten te sluiten, dan na 't zelve alvorens de* „ *Provincien medegedeelt te hebben; en niet te* „ *min heeft men het met de Staten Generaal* „ *geteekent, aleer de Provincien er iets van* „ *wisten, en haar vervolgens al het bovenstaan-* „ *de vertoont, om het haar te doen goedkeuren.*" Doch *de Koning* en zijn Minister *de Lionne* te Parijs dachten over dat *geheimhouden* en *overhaasten* geheel anders, en hadden vermoeden, dat er iets achter schuilde. Hierom schreef Hem de Hr. *de Lioune* (80): „ *Al wat men u wegens* „ *de overhaasting en geheimhouding* van 't Tractaet gezegd heeft, en de fraaie redenen, die „ men u heeft bijgebracht, dat het zelfs niet „ vooraf — — is 't geen u meer reden van „ klachten behoorde te geven; zelfs zoude ik u „ tot een jota kunnen zeggen, hoe er alles toegegaen; wat de eerste oorzaak er van geweest, „ en hoe vervolgens alles gevordert is; doch „ *zulx baat nu niets meer*, en moet men den „ Heer *van Beuningen* afwachten — —." Hij laat op 't einde volgen: „ Het komt mij voor, „ dat in het Tractaat van den Hage *Artikelen* „ zijn, die den Spanjaarden leeren, hoe zich te „ gedragen — —." Men ziet hier, hoe de Hr. d'Estrades met schoone woorden om den tuin geleid wierd, als die den 26 Jan. aan *de Lionne* een

(80) Den 10 Febr. 1668. *Brieven van d'Estrades*, D. VI. bl. 310.

een Afschrift van het Tractaat toezendende, het welk Hem de Heer *de Witt* (81) zelf *gebracht* had, nog geschreven hadde: „ *ik geloof niet, dat de Koning zijn geld ooit nuttiger dan het uitgedeelde besteed heeft. Zoo de Provincie Holland niet vast bij haar eerste advis gebleven was, — —* ZOUDEN ZIJ *tot het verdedigen der* [Spaansche] *Nederlanden gekomen zijn, zonder dat de Heer de Witt, van Beuningen, en ik, het hadden konnen beletten: en dit ware een oproerig besluit geweest.*" En juist brachten dit die *geheime* Artikelen mede. Want het Verdrag met Engeland hield wel in, om den Koning van Spanje, ter gunste van Vrankrijk, en tot behoud van Vrede, te noodzaken, eene keuze te doen uit de twee voorgestelde Voorwaarden, de *overgifte* van 't veroverde, of iets anders van *gelijke waardij* in de plaats; en dus verre wist het d'Estrades maar: doch 't geheim Verdrag of de *Artikelen*, hem geheel onbekend, brachten mede, dat, ingeval Vrankrijk hiermede niet te vrede ware of hooger inzichten op de Nederlanden hadde, dat dan de Bondgenoten, *Engeland*, *Zweeden*, en *de Republiek*, met vereenigde krachten den Koning zouden tegenstaan, en gewapender hand Hem noodzaken de wapenen neêrteleggen, ten einde hij geen Meester van de Spaansche Nederlanden wierd. Dit was toch altijd de werkzame kring van *den Heer J. de Witt* geweest, om de vriendschap met Vrankrijk aantekweeken, maar te zorgen, dat hij de Spaansche Nederlanden niet veroverde. Alles wat men ooit den Hr. de Witt van Franschgezindheid heeft nagegeven, zijn in mijn oog

De Witts Systema met Vrankrijk.

(81) *Brieven*, D. VI. bl. 291.

oog valsche aantijgingen zijner vijanden: de Franschgezindheid bepaalde zich bij die belangen der Republiek, waardoor zij den Koning van Vrankrijk wel tot *vriend* maar niet tot *nabuur* kreeg (82); of 't geen zijn handlanger *de la Court* (83), als een der eerste Staatsmaximes van dien tijd, opgaf: *Dat alle Alliantien met Engeland ons schadelijk zijn, uitgenomen alleen eene Defensive tegens Vrankrijk*, en: *Dat om den Fransman tot ons gebuur niet te krijgen, bijna alle Verbonden goed zijn.* Het behoud der Republiek, in dat licht beschouwd, lag hem zeerna aan 't hart. En hiertoe diende dit geheim Verdrag, 't welk zijn voorzichtig beleid, en zijn schrander doorzicht bewerkte: waardoor de ontwerpen van Vrankrijk voor dien tijd geheel verijdeld wierden. De Koning nam dit den Hr. de Witt zeerkwalijk af, en daarom schreef 's Konings Minister *de Lionne*, in dien zelfden Brief van 10 Febr. aan d'Estrades, bl. 312. „ *Gij moet den Heer de Witt een weinig* kammen, *vermits hij ons de drie geheime Artikelen van de nieuwe Alliantie niet mededeelt; en 'er bijvoegen, dat, zoo hij ons dat vertrouwen niet waerdig keurt, zijne Majesteit verwacht dezelve welhaast te zullen weten, zonder hem die verplichting te hebben.*" De Hr. d'Estrades bleef na deze heusche vermaning niet in gebreke, en schreef hierop reeds den 16 Febr. terug (bl. 316.) „ ik heb tot heden

„ niet

(82) Zie mijne *Historia Federum Reipublicae Belg. Federati*, T. I. p. 76. §. LXXIII. seqq. en de Witts eigen woorden, *Brieven* D. IV. bl. 749. r. 1.

(83) *Politike Gronden en Maximen van Holland*, D. II. Hoofdst. IX. bl. 287, 288 en 292.

„ niet gewacht, mij aan den Hr. de Witt te be„ klagen, dat hij mij niet gezegt hadt, wat in „ de *geheime Artikelen* vervat was, die ik door „ een' anderen weg dan door hem bekomen heb, „ zonder er een Affchrift van te hebben konnen „ verkrijgen. Een dier Artikelen behelst, dat, „ *zo* de Koning de keurgeving weigert, de Sta„ ten en Geällieerden zich vereenen zullen, om „ Hem het verder voortzetten van zijne Over„ winningen te beletten." — Vergelijk DE WITTS *Brieven*, D. IV. bl. 651. Dit nu noodzaakte den Koning van Vrankrijk, tegen zijne hope en meening, om van 't vermeesteren der Spaansche Nederlanden voor dien tijd aftezien, en de bekende Akensche Vrede met Spanje, den 2 Mei 1668. te sluiten (84). De Republiek ging er hoog op, dat zij den oorlog had afgekeerd. Men beroemde zich, dat geheel Europa aan haar de voordduring der Vrede te danken had; men sloeg op het een en ander Gedenkpenningen; onder welken uitmuntede die op de *Akenschen Vrede* door den *Raad van Staat* vervaardigd was (85): op welks voorstuk, volgens VAN LOON „ in 't „ verschiet gezien werden verscheiden Schepen, „ in eene bedaarde zee onder zeil, en op den „ voorgrond de Vereenigde Gewesten, in de „ gedaante eener Maagd, die, hebbende den „ open Bijbel, en het Nederlandsche Wapen„ schild aan hare zijde, vertredende de Kluisters, „ en

(84) Zie mijn *Index Federum Chronolog.* No. 610. p. 156.

(85) G. VAN LOON, *Nederlandsche Historiepenningen*, D. II. bl. 156. enz. D. III. bl. 23, 24. welken penning men toeschrijft aan 't vernuft van den Hr. *Govert van Slingeland*.

„ en voerende den Hoed der Vrijheid op eene
„ Speer, tegens eenen opgerechten Zegestan-
„ derd leunt. Op het ruggestuk heeft men eenen
„ Krans, waaraan de bijzondere Wapenschilden
„ der zeven Vereenigde Gewesten, en even zoo-
„ vele bondels, ieder van zeven pijlen, gehecht
„ zijn, met dit hoogdravende Opschrift er bin-
„ nen:

ASSERTIS LEGIBUS,
EMENDATIS SACRIS,
ADIUTIS, DEFENSIS,
CONCILIATIS REGIBUS,
VINDICATA MARIUM LIBERTATE,
PACE EGREGIA VIRTUTE
ARMORUM PARTA,
STABILITA ORBIS EUROPAEI QUIETE,
NUMISMA HOC SENATUS FOEDERATI BELGII CUDI FECIT CIƆIƆCLXVIII.

In het Nederduitsch bij G. VAN LOON dus overgezet:

DE LANDWETTEN VERZEKERD,
DE GODSDIENST HERVORMD,
DE KONINGEN BIJGESTAAN, BESCHERMD, VERZOEND,
DE VRIJHEID DER ZEËN GEHANDHAAFD,
EENEN HEERLIJKEN VREDE DOOR DE KRACHT DER WAPENEN VERKREGEN,
EN DE RUST DER EUROPESCHE WERELD BEVESTIGD HEBBENDE,
HEEFT DE RAAD VAN 'T VEREENIGDE NEDERLAND DEZEN PENNING DOEN MUNTEN 1668.

In Zweeden. Het gebeurde met Zweeden over *de Sond*, en de *Vaart* door dat groote Kanaal naar de Oostzee

zee en Dantzich, levert een gelijk bewijs, hoe hoog onder hem het gezag der Republiek gestegen ware. Men vindt aangeteekend, dat de Republiek met Zweeden verschil hebbende over de Noordsche Belangen en de doorvaart van *de Sond*, de Koning van Zweeden, Karel Gustaaf de Xde, onzen Afgezant *K. van Beuningen* eene bedreiging toeduuwde, met deze woorden: *Dan zal ik de Sond sluiten;* waarop *Van Beuningen* geantwoord hadde: *Maar ik heb de houten sleutels van de Sond te Amsteldam in de haven zien liggen* (86); gevende te kennen, dat de Republiek moeds en krachts genoeg hadde, om zich van de vaart door de Sond, en van den doortocht naar de Oostzee door eene Oorlogsvloot, te verzekeren; en reeds in den zomer waren onze Zeevoogden, *de Ruiter* en *Obdam*, met eene Vloot van 42 Schepen door die Sond in de Oostzee en voor Dantzich. Toen Lodewijk de XIVde met een machtig en overwinnend Leger in de Nederlanden inviel, werd die zelfde *Van Beuningen* naar *Parijs* gezonden met de tijding van 't sluiten der *Triple Alliantie.* In de *Antichambre* des Konings verschenen, en de Hovelingen hoorende klagen over de moeilijkheid, om geld *tot uitrusting* voor den aanstaanden veldtocht te vinden; zeide hij: *tranquillisez vous, Messieurs; je porte la paix pour vous en poche.* Deze *Van Beuningen* was een van die *vier* Raads- en Staatsleden onzer Republiek, van welken de Heer d'Estrades aan den Koning eens schreef, dat zij niet

(86) Zie O. ZW. VAN HAREN *Vaderlandsch* Dichtstuk, *de Geuzen*, met de Aanteekeningen, bl. 310. Uitgave van den Hr. W. VAN BILDERDIJK, 1785.

niet *om te koopen* waren (87). Dit nu waren bij hem de twee Gebroeders *Johan* en *Cornelis de Witt*, *Beverningk*, en deze Hr. *van Beuningen*. Doch het nadeelige en hoonende, 't welk in dit schrijven des Gezants voor de eere van ons Land en van de toenmalige Regenten gevonden wordt, heeft de Heer *Wagenaar* met eene meesterlijke penneftreek weten weg te nemen of te verzachten, met er bij aan te merken, dat *d'Estrades geene gelegenheid hadde, om alle eerlijke luiden te kennen.* De schrandere en langdurige teleurstellingen van dien Franschen Afgezant, door den Hr. *J. de Witt*, verhaalt ook WAGENAAR op de jaren 1664. en 1667. (88), zeggende onder anderen: dat *d'Estrades*, *die hem* (de Witt) *geheellijk meende gewonnen te hebben*, *door hem*, *verscheiden jaren achtereen*, *behendiglijk om den tuin geleid werdt*; offchoon de Hr. de Witt, met Holland, en de Republiek, dit in 't jaar 1672. bitter bezuurde; want juist dit gansche bedrijf van den Heer de Witt, de penningen bij ons geslagen, en de noodzakelijkheid, waarin de Fransche Koning hierdoor gebracht was, om de Akensche Vrede den 2 Mei 1668. te sluiten, en daardoor voor dien tijd aftezien van zijn geliefkoosd oogmerk, om de Spaansche Nederlanden te vermeesteren, was volgens de beste Geschiedschrijvers de oorzaak van den wrok en 't ongenoegen van Lodewijk den XIV. tegen den Hr. J. de Witt, tegen de Staten van Holland, en tegen de Algemeene Staten; hetwelk hun den oorlog van 1672. berokkende.

Dit

(87) WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. XIII. bl. 164.
(88) Ibid. D. XIII. bl. 110. en 285.

Dit waren dan wel de gouden dagen der Republiek. — — Dit was de eerbiedwaardige toestand van het Vereenigd Nederland, in 't welke, door, met, en sedert den Munsterschen Vrede, na een bijna 80 jarigen oorlog, van binnen een allerbloeiendste koophandel en opeengehoopte schatten en rijkdommen, en van buiten een jaloersheidwekkend aanzien, macht en waardigheid, zamenspanden, en als wedijverden, om, gedurende het Stadhouderlooze Tijdperk, door de allesomvattende vermogens en 't beleid van den grooten Raadpensionaris J. de Witt, vruchtbaar genot te trekken van de voorheen verworven voordeelen; van dezelve een krachtig gebruik te maken, en volgens den loop van zaken het roer van Staat te wenden of te keeren, en door die bekomen middelen zich tegen andere Mogendheden te handhaven, en altijd voltehouden. Ik zegge, met nadruk, *voltehouden.* Immers men verbeelde zich niet, dat de verbazende Verrichtingen, die dit Tijdperk kenschetzen, gewrochten zijn geweest van het Stadhouderlooze Bewind, of van eene meerdere onafhanglijkheid der Staatsregering zelve, of wel van 't Bestuur van den Heer de Witt! Die groote Man trof de Republiek in zulk een toppunt van voorspoed eer en aanzien aan, die hem 't werk gemaklijk en mogelijk maakten, geholpen door zijn schrander beleid en vernuft, en door 't vertrouwen der Regenten op zijne meer dan Stadhouderlijke bemoeijingen, en door de keuze van bekwame en hem van de hand vliegende Ambtenaren en Magistraten! — — Indien de Staat, gedurende den Oorlog met Spanje, door eenen gelukkigen zamenloop van gunstige omstandigheden onder de Stadhouders niet zoovele

De ware bron van dien voorspoed.

ſchatten had aangeworven, en zijnen naam en macht in het Oosten en Westen en langs beide de Polen niet had uitgebreid en geducht gemaakt, waardoor de Republiek, na den Vrede met Spanje, tegen alle zwarigheden bestand, en op die verkregen voordeelen en winsten lang in ſtaat geweest is, om groote dingen uittevoeren, en zware ſlagen doorteharden: zoo zoude zeker noch de Heer de Witt, noch immer iemand, het zoolang hebben kunnen volhouden, en zulke luistervolle zaken uitrichten, die de verwondering van Europa hebben uitgemaakt. Dan 't welk ook de oorzaak geweest is van de jaloezij der Mogendheden, vooral der Koningen van Vrankrijk en Engeland, die in 't jaar 1672. de Republiek in eens tot dien lagen en vernederenden ſtaat brachten, waarvan in 't volgende Hoofdſtuk.

Beſchouwing van het tegengeſtelde.

Maar daar ik van het luisterrijke dezer tijden ſpreke, veroorlove men mij ook, om den ſtaat der Republiek van hare meer donkere zijde te beſchouwen, en de moeilijkheden, waarmede dat groot vernuft van dien tijd te worstelen heeft gehad, aan te ſtippen. Hiertoe heb ik bijna niets van nooden, dan de openhartige verklaring der *Staten van Holland*, welken, toen zij den 2 Febr. 1674. de waardigheden van 't *Stadhouder-* en *Kapiteinſchap Generaal* in hun Gewest *Erflijk* verklaarden, de redenen en gronden van dit gewichtig Beſluit leggen, en toeſchrijven aan de gebeurtenisſen en geſteldheid, in welke de Republiek gedurende het vorige tijdſtip had verkeerd: „ Zij hadden (89) gezien en ondervon-

(89) Zie 't *Groot Plakaatb. van Holland*, D. III. bl. 123.

vonden, (zeiden zij), dat de Staat sedert het jaar 1650. met vele rampen, zoo binnen als buiten 's Lands, geworsteld hadde: van buiten was men bijna nooit zonder oorlog of vreeze voor oorlog geweest; de Engelsche oorlog onder Kromwel had de gronden der Regering geschud; hierop volgde de oorlog met Portugal 1654., en zij waren genoegzaam in oorlog in 1658. en 1659. door den Noordschen Krijg; hierop kwam de tweede oorlog met Groot-Brittanniën in 1664—1667. onder Karel II. en na 't eindigen van dien overviel hen de tegenwoordige krijg met Vrankrijk. In dien tusschentijd leden zij vele wederwaardigheden van Naburen, die hen te voren ontzagen. Van binnen was de Republiek door innerlijke tweedracht gescheurd en verdeeld. Van 't jaar 1650. tot 1660. ijverden vele Staatsleden zeersterk voor, en anderen zeersterk tegen den Prins van Orange. En in 't jaar 1660. had de Staat aan den Koning van Engeland, en aan de Princesse Weduwe van Orange beloofd te zorgen voor de belangen en opvoeding van zijne Hoogheid; men was daarin weder verflaauwd; en bijzonder in 't jaar 1671. en in 't begin van 1672. was men in hevig verschil geraakt over het aanstellen van den Prinse tot *Kapitein Generaal* van 's Lands Militie; en de droevige ervarenheid had geleerd, dat die binnenlandsche Tweedracht den vijanden telkens aanleiding gaf, om de Republiek te hoonen; en de verschillen, die over 't verkiezen van een *Hoofd* over de Militie ontstonden, met het wantrouwen, daaruit rijzende, deden den tijd met twisten verloopen, en hielden besluiten achter, die dienen moesten, om uitheemsch geweld aftekeeren,

ren, en, toen men in 't laatst van 1671. klaarlijk ontdekte, dat Vrankrijks desseinen strekten, om de Republiek aantevallen: zoo bracht men maanden door met raadplegingen over het verkiezen van zijne Hoogheid tot Kapitein Generaal, die besteed hadden moeten worden tot het aanwerven van Krijgsvolk en tot middelen van Verdediging; waardoor de Staat in 1672. in 't uiterste gevaar van volslagen ondergang was geraakt. Om dan zulke onheilen voortekomen, en om de diensten van het Huis van Orange te erkennen, oordeelde men noodzakelijk, de Waardigheden van *Stadhouder* en *Kapitein Generaal* in die familie, in de *manlijke linie* Erflijk te verklaren.

De Staten van Zeeland spraken nog sterker door (bl. 125.); zij bouwen op die Staatsgronden, dat *er niets gevaarlijker ware, dan de fundamenten, gronden en maximen van Staat — wankelbaar te maken; dat de ondervinding dit hun smertlijk geleerd hadde, toen men beweerde, dat de Staat niet van noode had een Eminent Personage tot de hooge directie van hare zaken in Politie, Justitie en Militie; waaraan nochtans deze Republiek niet alleen gewoon, maar ook daardoor opgekweekt en groot geworden was.*" Ik weet, dat velen dit als een partijdig getuigenis en als vleierij der Staten, onder Willem III. zullen houden, en beweren, dat de Staatsbesluiten, onder 't Stadhouderloos Bewind, even zoo sterk het tegendeel verklaren. Zulke verklaringen zijn er ook; maar de vraag is alleen: aan welke zijde de waarheid staat, voor welk der beiden de ondervinding pleit, en of in de Verklaring van 't gebeurde in dien tusschentijd

iets

iets gezegd zij, 't welk of opgesierd, vergroot, of uitgemeten zij? De oorlogen zijn bekend. Men telt van de elf kostbare oorlogen sedert de Munstersche Vrede er *vijf*, die de Republiek onder den Hr. J. de Witt gevoerd heeft, als tegen Kromwel in 1652., tegen Portugal in 1654., tegen *Zweeden* in 1656., tegen Engeland in 1664., tegen Munster in 1665., behalve nog den oorlog, die onder den Hr. de Witt in 't jaar 1672. aanving tegen *Vrankrijk*, *Engeland*, *Keulen* en *Munster* te zamen, die tot aan de Nimweegsche Vrede 1678. met Vrankrijk voordduurde (90). Wat de binnenlandsche oneenigheden aangaat, dezen beslaan buiten de oorlogen en hunne gevolgen het grootst gedeelte in 's Lands Historiebladeren. Ik roere dit niet aan, dan voor zoo verre Holland betreft, en waarin het groot aanzien van den Hr. J. de Witt zichtbaar is. Men denke slechts om de geweldige schuddingen en tweedracht, die de Provincie Overijssel verscheurde, alleen over 't verkiezen van den jongen Prinse Willem III. tot Stadhouder of tot Kapitein Generaal. Gedurende dit kleine tijdperk is de Staatsvergadering van dat Gewest tot tweemalen toe in twee afzonderlijke deelen of Landsvergaderingen gescheiden geweest, in de jaren 1654. en 1668. waarvan de eene te Zwolle, de andere te Deventer gehouden werd; zoo als in 't breede verhaald is door de Heeren DUMBAR (91) en WAGENAAR (92). De eerste ver-

Vele oorlogen.

Vele binnenlandsche oneenigheden.

(90) Zoo telt ze de Hr. W. M. KEUCHENIUS op, *Nationale Balans der Bat. Rep.* bl. 2.

(91) *Tegenw. Staat van Overijssel*, D. I. bl. 228. en 233.

(92) *Vaderl. Histor.* D. XII. bl. 402-412. D. XIII. bl. 344-351.

verdeeldheid duurde drie jaren, van 1654—1657. en werd eindelijk beslist door tusschenkomst van Holland, onder bemiddeling van de Heeren *K. de Graaf* en *J. de Witt*, waarbij de gedane verkiezing van den Prinse van Oranje in zijne waarde en onwaarde werd gelaten, totdat zijne Hoogheid bekwame jaren zoude bereiken. De tweede, in de jaren 1668—1671. liep nog veel hooger, zelfs tot aanwerving van Krijgsvolk tusschen Staten en Staten, of hen, die zich voor *Staten* droegen. De Hoofden der verdeeldheid waren toen de Drosten van *Salland*, en van *Twente*. De eerste handelde met die van Zwolle, om den Prinse tot Stadhouder te bevorderen; de laatste stelde er zich met die van Kampen en Deventer tegen. *Haarsolte*, Drost van Salland, beriep den Landdag te Zwolle; *Raasveld*, Drost van Twente, beriep hem te Kampen. De voorstanders van Raasveld riepen den Baron van Pallant, naverwant van Haarsolte, uit de Algemeene Vergadering te 's Hage naar huis. De Staten van Holland hielden het met die partij. Niet voor September van 't jaar 1671. werden deze twisten door tusschenkomst van Holland bijgeleid. *Dan het zaad der Tweedragt*, (zegt de Hr. *Dumbar* bl. 235.), *de strijdige neigingen en belangens, met betrekking tot de invoering van het Stadhouderlijke bewind, was niet zo gemakkelijk te verdelgen.* En hij besluit aldus: „ *Aan deze* „ *tweedragt mag men gerustelijk toeschrijven,* „ *dat deze Provincie, in den kort hierop uitge-* „ *borsten oorlog* [1672.] *zonder slag of stoot,* „ *eene prooi werd van de vijandelijke magt.*" WAGENAAR voegt er bij (93): „ *Men bespeurde* „ *klaar-*

(93) *Vaderl. Hist.* D. XIII. bl. 351.

*„ klaarlijk, dat alle deze tweedragt in de bij-
„ zondere Gewesten voornamelijk te wijten ware
„ aan den ijver van sommigen, om den Prins
„ van Oranje te bevorderen, of aan de drift
„ van anderen, om zijne bevordering te belet-
„ ten. De eersten bleeven in Friesland en in
„ Stad en Landen; de laatsten in Overijssel,
„ in 't hoog bewind.*" Men leze bij denzelfden WAGENAAR al het gebeurde in die 22 jaren, en men zal bevinden, dat zijn verhaal bevat eene aaneenschakeling en zamenmenging, deels van *oorlogen*, *grootsche* en *treflijke zeebedrijven*, of *oorlogdreigende houdingen* en *vredes-onderhandelingen*, deels van *voorddurende binnenlandsche onlusten*, *twisten* en *partijschappen*, tot aan 't rampspoedige jaar van 1672. 't welk den Heeren de Witt zulk eenen onwaardigen dood berokkende.

Oogmerken buiten 's Lands.

Is het dan te verwonderen, dat die binnenlandsche Tweedracht en Verdeeldheden den vijanden ook dikwils aanleiding gaven, om op de Republiek toeteleggen en zelfs haar te hoonen? Tot bewijs hiervan zal ik slechts enkele gezegden onzer Afgezanten, van buiten 's Lands, aan den Raadpensionaris de Witt reeds in 't begin, overgebriefd, aanhalen. De Heer *W. Boreel*, onze Afgezant aan 't Hof van Vrankrijk, oogende op het voorgevallene in 't jaar 1654. ten tijde van Kromwel, zag zich dat zelfde jaar reeds genoodzaakt, om deze hartlijke taal aan den Heer J. de Witt te ontboezemen (94): „ De droevige dis-
„ sentien in 't Vaderlandt maecken hier mijne be-
„ vorderingen tot der goede Ingesetenen Justitie
„ soo

(94) *Brieven* van en aan *J. de Witt*, D. I. bl. 160.

„ soo weynigh considerabel, dat ick alle dagen „ bevinde, dat deselve Ingesetenen veel verliesen „ ende te kort schieten — — Ick wensche van „ harten, ende bidde de groote Godt, dat hij „ de *soo nodige Eenigheyt, ende het oude ver-* „ *trouwen tusschen de Provincien* ende de Hee- „ ren *Regenten* wil herstellen; opdat met eene „ den Staedt in eere, ende de Ingesetenen in „ haere sustenue mogen wesen herstelt." In het volgende jaar 1655. den 17 Dec. schrijft dezelfde *W. Boreel* aan J. de Witt (95): „ Indien Godt „ gelieft te geven, dat de gemoederen van d' „ Heeren Regenten wat konden worden gere- „ concilieert, ende herstelt tot de vorige oude „ ronde vertrouwde confidentie, daertoe U Ed. „ mij eenige voorslagen toegesonden heeft, voor- „ seeker mijn Heere den Staedt van hare Hoog „ Mog. soude hier werden aengesien met gehee- „ le andere oogen, als nu niet en geschiedt. „ Daer men nu hoogh verheft buyten waerheyd „ de groote dissentien, die tusschen de Provin- „ cien ende d' onderlinge Leden van dien, sou- „ den sijn, ende daeruyt dan quade constructien „ werden gemaeckt tot veragtinge ende depressie „ van den Staedt ende veele andere dingen, daer „ in eenige quaedwillige glorieren ende profijt „ doen tot nadeel van de Regeringe. Ende uyt „ de herstellinge van de oude confidentie ende „ eenigheyd onder de Provincien ende de Leden „ van dien; souden veele desseynen hier komen „ te vervallen, ende de saecken wederom ge- „ braght konnen werden tot eene vaste ende „ seeckere intelligentie, soo als nodigh is, mijns

„ be-

(95) *Brieven*, D. I. bl. 239.

„ bedunckens tusschen Vranckrijck ende den „ Staedt — —." Men ziet hieruit, dat *de vorige oude ronde vertrouwde Confidentie* uit den Staat geweken was; tot wier herstel de Hr. J. de Witt aan hem in Vrankrijk *eenige voorslagen* gezonden had; zonder dat blijkt, waarin die Voorslagen bestaan hebben. Reeds voor 't gebeurde met Kromwel schreef de Heer *K. van Beuningen*, Buitengewoon Minister van den Staat, in Zweeden, aan den Heer J. de Witt (96): „ De dis- „ puyten over het Kapiteynschap-Generael ex- „ tenderen haer quaede effecten tot in dit Hof, „ ende brengen voort, ick weet niet wat, dis- „ coursfen van oneenigheydt, partijschap ende „ scheuringe tusschen de Provincien, welcke tot „ onse seergroote disadvantagie werden geglos- „ seert, ende misschien getrocken om gevaerlijc- „ ke desseynen daerop te formeeren."

Zie daar den toestand der Republiek, gedurende dit tijdvak ook van de donkere zijde beschouwd. Ik zwijge van de Staats-Schulden die Holland in dat tijdstip noodzakelijk heeft moeten maken, en welken zeker vrij aanzienlijk waren, schoon niet in aanmerking te brengen bij die schuld, welke onze leeftijd kenteekent. Volgens *Keuchenius* (97) was de schuld van Holland tusschen de Munstersche Vrede tot het einde van den Franschen Oorlog bij de Nimweegsche Vrede in 1678. vermeerderd met 46 millioenen, 't welk vrij nabij komt aan de gedane opgave in 't jaar 1795. door den Hr. *P. L. van de Kasteele*. Staat-schulden.

Nog

(96) *Brieven van J. de Witt*, D. V. bl. 67.
(97) KEUCHEN. *Nation. Balans der Bat. Rep.* bl. 2.

Hollands Eeuwig Edikt.

Nog een woord van 't beruchte *Eeuwig Edikt*. Toen namelijk de staat der Republiek wegens de oogmerken van Vrankrijk onzekerer wierd, en de pogingen der Gewesten, om eenen *Stadhouder*, of ten minsten eenen *Kapitein Generaal* over 's Lands Krijgsbenden aantestellen (98), sterker wierden doorgezet, geraakte de Heer J. de Witt hierdoor in het naauw; maar zijn schrander brein wist ook toen iets uittevinden, dat hem van de zijde des Stadhouders voor altijd beveiligen, en het gezag van Hollands Staten, naar den uiterlijken schijn, meer bevestigen zoude, door het bevorderen van 't *Eeuwig Edikt*, zoo bekend in de Hollandsche Historie. Indien ooit iets in vaste vaten gekuipt, en met vele banden gebonden was; zekerlijk was het dit stuk: en de groote Staatkunde van J. de Witt wilde naar allen schijn een onontknoopbaar verband aan alle Regenten opleggen, om geenen *Stadhouder* in Holland immer aantestellen. Het Besluit hiertoe werd genomen in den jare 1667. den 5 Aug. (99). Deszelfs inhoud bracht mede, dat Edelen en Steden, *tot voorstand der vrijheid en behoudenis der eenigheid en gemeene rust*, zich bij vorm van *eeuwige Wet* verbonden, dat

Vernietigt de Stadhouderlijke Waardigheid.

1°. De verkiezing van Burgemeesters, Vroedschappen, Schepenen, en alle regeeringspersoonen in de Steden zoude blijven, volgens de tegenwoordige *Octrooien*, aan *de Steden*, zonder ooit te mogen worden afgestaan. Insgelijks de Beschrijving in de Ridderschap aan die Orde.

2°. Dat,

(98) WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. XIII. bl. 287. enz.

(99) Zie de Schrijvers, die dit Besluit opgeven, in mijn *Index Chronolog. Federum*, No. 599.

2°. Dat, met nadere beschikking over de Krijgsambten, de Staten zouden behouden de begeving van alle Ambten en Bedieningen, thans aan hun staande.

3°. Dat zij nooit ter Generaliteit zouden instemmen, dat hij, die na dezen tot *Kapitein* of *Admiraal Generaal* verkozen wierd; of onder eenigen anderen titel het *opperbevel* voeren zoude over 's Lands Krijgsmacht te water of te land, teffens zoude zijn of kunnen blijven *Stadhouder* van eenige Provincie. En dat in Holland *de waardigheid van Stadhouder* voor altijd zou zijn en blijven *vernietigd*.

4°. Dat dit door de Edelen, Vroedschappen, Leden der Staatsvergadering, Raadpensionarissen, en Secretaris zoude moeten beëedigd worden; en

5°. Dat het derde punt, in de *Instructie* voor een' *Kapitein-Generaal* bijgevoegd, en hij bij eede verplicht zoude worden, om daartegen nooit aantegaan, en het *Stadhouderschap* van de hand wijzen, indien 't hem buiten vermoeden mogt worden opgedragen (100). De aanleidende gelegenheid van dit *Edikt*, volgens den Heer WAGENAAR, werd ontleend uit de sterke aandrift der andere Gewesten en van vele Voorstanders der oude Stadhouderlijke Regering in *Holland* zelve, om den opwassenden jongen Prins van Oranje, die van zich zelven vele verwachting gaf, bij voorraad aantestellen tot *Kapitein Generaal*, toen men voor eenen oorlog met Frankrijk op de grenzen der Spaansche Nederlanden bekommerd geraakte. „ Men zag in Holland klaarlijk, zegt „ WA-

(100) *Resol. onder J. de Witt* 1667. 5 Aug. bl. 800. En hieruit WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. XIII. bl. 293.

„ WAGENAAR, dat men, na dien tijd niet zou „ konnen nalaten, den Prins te bevorderen *tot* „ *Kapitein Generaal*, vooral, zoo de Staat mogt „ ingewikkeld raaken in eenen oorlog te lande: „ waarvoor men thans met reden beducht was." Doch de Hollandsche Regering was ook beducht, dat daaruit ten aanzien des Prinsen ligtlijk iets meer konde geboren worden. „ Om deze zwa„ righeid te voorkomen, maakte de Raadpensio„ naris *de Witt* een ontwerp, volgens welk het „ *Kapiteinschap Generaal* voor altoos afgeschei„ den zou moeten blijven van het *Stadhouder*„ *schap*, op zulk eene wijze, dat deze twee „ waardigheden, nimmer, door een' en denzelf„ den persoon, zouden konnen bekleed worden." Men voorzag, dat men een *Kapitein Generaal* volstrekt zoude noodig hebben. Doch ook dit wilde bij Hun Hoog Mog. niet vlotten, en werd dus bij *Holland* alleen besloten. WAGENAAR zegt er van, dat „ de jonge Prins zich hierdoor voor „ altijd verstoken zag van het *Stadhouderschap* „ *van Holland* — — en zelfs kon hij, met be„ williging van Holland, geen Stadhouder van „ Zeeland of van eenig ander Gewest worden, „ ten ware hij voor altijd afzage van de waardig„ heid van *Kapitein Generaal.* — Men begrijpt „ dan ligtelijk, dat het misnoegen tegen Hol„ land, en vooral *tegen den Raadpensionaris de* „ *Witt*, *dien men hield voor de voornaamste* „ *oorzaak van het Eeuwig Edict*, *toenam bij* „ *velen.*" Zoo spreekt WAGENAAR! En naar waarheid. Men heeft wel voorgegeven, dat hetzelve door den Griffier *Fagel* en den Amsteldamschen *Burgemeester Valkenier* uitgevonden, en den Raadpensionaris de Witt opgedrongen was; doch

doch de Hr. Wagenaar (1) zelf schijnt dit niet te geloven. Ook is 't uit al het vorig verhaalde onwaarschijnlijk. Het belang van den Hr. *J. de Witt* was hier te onmiddelijk mede verknocht; het aanzien en 't gezag van de Staten, waarbij de Witt zoo groot een invloed had, rees er door, en de bijkomende beloften gaven den Stedelijken Magistraten, onder den naam van *Vrijheid*, veel meer klem en gezag over hunne burgers en ingezetenen. Tot meerdere zekerheid heeft men toen niet alleen in de Statenvergadering (2) *een Register* aangeleid, waarin de Afgevaardigden hunne namen schreven; maar ook werd elk aankomend Regent in de *Vroedschappen* verplicht, zijne Beëediging met Naamsonderteekening te verzegelen, en daartoe werden in de Steden ook *boeken* vervaardigd.

Hier kwam nog bij, dat, om het denkbeeld van *Hooge Overigheid* duidlijk op *de Staten* te vestigen, nog nader den 27 Sept. 1668. besloten wierd, om voortaan in de Vonnissen der Rechteren niet meer te gebruiken de woorden: *de Hooge Overigheid en Graaflijkheid van Holland*, maar in derzelver plaats, *de Heeren Staten van Holland*; merkende zij het eerste aan als *een nog overgebleven misbruik van voorgaande tijden* (3); schoon ik twijfel, of dit Besluit wel ten vollen en algemeen in trein gebracht is.

Men heeft Schrijvers gevonden, die, om de toenmalige Staten, zoo bij dit *Edikt*, als bij het ge-

(1) WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. XIV. bl. 85.
(2) Ibid.
(3) *Resol. de Witt*, D. II. bl. 824. en *Gr. Plakaatb.* D. III. bl. 85.

Aanm. bij 't Eeuwig Edikt.

geheele Stadhouderlooze tijdperk, vrij te pleiten van al te groote *Aristocratie*, of wel *Oligarchie*, en om grootscher denkbeeld van *Republikeinsche Vrijheid* aan dien handel te geven, wilden, dat op die wijze *de Autoriteit*, die anders een *Stadhouder* had, veel beter en meerder verdeeld geraakte onder *verscheiden Magistraten*, of *Magistraturen*; en dat, hoe grooter die verdeeling was, hoe minder de zwarigheid als dan ware voor eenige *Oligarchie*, of regering van eenige weinige voorname Hoofden. Maar ik kan mij met dit denkbeeld niet vereenigen; want al die macht, die een *Stadhouder* afzonderlijk van de *Staten* oefende, kwam toch nu in den boezem van de Staten; en, zegt men, de Staten konden dat toch zelf niet in persoon waarnemen, en gebruikten tot alle die bedieningen wederom andere persoonen; 't zelfde is toepaslijk op een' Stadhouder, die ook alles in persoon niet kon verrichten, en daartoe ook anderen moest gebruiken. De *invloed* is de zaak. De vraag is derhalve slechts, aan wien de *onmidlijke bestelling* behoorde, en of er nu tusschen *Staten*, *Magistraten*, en *Burgers* wel eenig tusschenkomend genoegzaam evenwicht bleef, zoo als de Stadhouders anders waren, tot handhaving van elks gerechtigheden en bescherming aller ingezetenen zonder onderscheid. Het eenig geval, waarin de macht in den boezem der Staten zelf niet regelrecht getrokken wierd, was de benoeming der *Regenten* in de Steden en de bestellingen der *Vroedschappen*, evenwel niet zonder bijkomend *Octrooi* der Staten. Maar wel verre, dat dit een stap te meer tot de *Republikeinsche Vrijheid*, buiten 't Stadhouderschap, zoude geweest zijn,

waar-

waarbij de Burgers en Ingezetenen iets zouden bevoorrecht zijn geworden; zoo is men thans onbevooroordeeld genoeg om te erkennen, dat juist dit het middel ware, om de *Aristocratie*, en zelfs in sommige Steden de *Oligarchie* door familiebegunstigingen, te bevorderen, daar juist die Vroedschappen de Staatsregering in de volste kracht voltooiden, buiten *keuze*, zoowel van de burgers, als van den Stadhouder, die anders daarin, volgens de oude Privilegien, zijnen behoorlijken invloed ten nutte der burgeren meer onpartijdig hebben konde. Alle overige Posten kwamen nu meer onmiddelijk aan *de Staten*, als die van *Kapitein Generaal*, *Admiraal*, en *Stadhouder*; en als zoodanig stelden zij nu alle die *Ambtenaren* aan, die anders ter begeving van den *Stadhouder*, *Kapitein Generaal* en *Admiraal* gestaan hadden, met al wat betrof *'t bevel der legers*, *'t uitgeven der patenten* enz., door welk alles de zoo noodzakelijke *eenheid* van 't Bewind niet bevorderd wierd; maar het Bewind zelve aan veel meer botzingen en verwarringen onderhevig geraakte; om nog te zwijgen van de vertraging der Besluiten in de hoogste aangelegenheden. De Heer J. de Witt ijverde dan hiermede sterk, voor 't geen hij meende tot 's Volks nut te strekken. De Hr. WAGENAAR (4) verdedigt ook het gedrag van de Witt daarmede, dat hieruit toch *geen haat*, geen eigenlijke *haat* tegen *den persoon* van Willem III. kan bewezen worden, dewijl hij *Kapitein Generaal* kon worden, en daartoe door J. de Witt zelve in tijd van nood voorgeschikt wierd, zonder echter *Stadhouder* te zijn of te kun-

(4) *Hist. en Polit. Trakt.* D. II. bl. 467.

kunnen worden. Doch ik acht dit eene magere verschooning. Zeker, J. de Wit was een groot Staatsman; voeg er bij, in zijne beginselen een *eerlijk* man; onbegrijplijk groot waren zijne werkzaamheden voor 's Lands dienst en welzijn, en voor 't geen men toen rekende *'s Lands Vrijheid;* hij had een' ijver zonder voorbeeld. De Staten van Holland deden in 't jaar 1668. een opstel maken van zijne diensten. Hieruit bleek, dat de Registers zijner Voorzaten in den tijd van 67 jaren (dat is van 1585—1652.) besloegen 23475 bladen, en die der zijnen in 15 jaren 22591.; de *Commissien* en *Rapporten* zijner Voorzaten (die doorgaans hiervan verschoond waren,) beliepen in 67 jaren slechts 87., en de zijnen in 15 jaren 534. Na den Heer van Barneveldt was de Verstandhouding met *uitheemsche Mogendheden* zijnen Voorzaten als Pensionaris verboden geweest; maar den Hr. de Witt aanbevolen (5). Hierdoor rees zijn gezag en invloed wel oneindig hooger, maar ook zijne bezigheden werden menigvuldiger. Getuigen daarvan strekken voor een gedeelte de zes Boekdeelen met *Brieven* van en aan J. DE WITT, meest met onze Buitenlandsche Ambassadeurs gewisseld. Maar hij dreef zijnen ijver tegen 't Stadhouderlijke Bewind, ook volgens WAGENAAR, te verre, en hield het te lang uit, zoodat *het Volk* zelve, bij den opkomenden nood, zijne stemme liet hooren, voordat vele *Regenten* te bewegen waren; en de algemeene schrik en vrees voor overmeestering, en het daaruit

(5) *Naspor. van Hollands Heil en Rampen*, door H. J. Z. C. dat is, *Huich Jans Zoon Coornhout* van *Rotterdam*, bl. 393.

uit volgend verlies van *Vrijheid* en *Godsdienst*, deed en *Volk* en *Staten* terug keeren tot hunnen *ouden* en *oorſpronglijken Regeringsvorm*, zoo als ik dien, na het vorige betoog, nu gerustelijk durf noemen.

De Vraag alleen is hier ten beſluite, of de Staten, gedurende dit tijdvak, wettig geregeerd hebben van de zijde *van het Volk;* dan of de *ſtemme des Volks* ook toen *geſmoord* zij geworden, met dien gevolge, dat, zonder uitgedrukte toeſtemming des Volks, de Wettigheid der *Staten-Regering* geene plaats gehad hebbe? Om dit te beantwoorden, herhale ik mijne aanmerkingen, bl. 206. enz. Alleen voege ik er bij, dat, indien *het Volk*, afgeſcheiden van de Regering, toen had mogen of kunnen ſpreken, hetzelve Volk, ten minsten bij eene groote meerderheid, zijne ſtemme ten duidlijkſten zoude hebben opgeheven en laten hooren tot het aanſtellen van *eenen Stadhouder*, met bijbehouding der *wettige Regering* der Staten; zonder meer! Men voege er als waarſchijnlijk bij, dat uit de toenmalige pogingen, om zonder Stadhouder te regeren, geboren zijn alle die woelingen, onrusten, tweedracht, en partijdigheden, welken door vele onzer Hiſtorieſchrijvers zoo mild beſtempeld worden met den naam van Oproer, om het Huis van Orange te bevorderen.

Beſluit tot de wettigheid.

* * *

TWEE-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Terugkeering tot den vorigen Regeringsstand, het Stadhouderlijke Staatsbewind, sedert en door den inval der Franschen in 't jaar 1672.

De Fransche inval 1672.

De Franschen begonden dien oorlog met de Republiek in 1672. en sleepten de Engelschen mede daarin. De Bisschoppen van Keulen en Munster voegden zich bij hen. Wij werden dus te land en ter zee benaauwd. Op eenen oorlog met Engeland had de Raadpensionaris J. de Witt geheel niet gerekend. Door dit onverwacht ongeval vervielen in korten tijd alle vorige pogingen, ingericht tot meer bestendigheid van den Stadhouderloozen Regeringsvorm in Holland, en tot bevestiging van het afzonderlijke, en alles omvattend, bewind van Staten en Steden zonder Stadhouder; in welk tijdstip het Stadhouderlijk Bewind of geslapen had, of liefst in andere handen geweest was. Men had wel reeds vroeger zich genoodzaakt gezien, om den jongen veel belovenden Prins, Willem III., zitting te geven in den Raad van Staat. Dit geschiedde in 't jaar 1670. bij eene zoogenoemde *Harmonie* of beraamde overeenstemming onder de Gewesten, waarbij het *Stadhouderschap* voor altijd afgescheiden zoude blijven van 't *Kapiteinschap-Generaal* (6). Ook zag Holland door de tijdsomstan-

(6) WAGEN. D. XIII. bl. 489.

ſtandigheden zich gedwongen, om hem in 't begin van 't jaar 1672. aanteſtellen tot *Kapitein Generaal* van den Staat te *velde* voor den aanſtaanden Veldtocht, doch zoo, dat hij op het *Eeuwig Edikt* zweren moest, van geene *Stadhouderlijke* Waardigheid daarbij te zullen aannemen (7). Dit deed hij. Maar de nood al hooger rijzende, en de vijand te land met groote krijgsmacht reeds doorgedrongen zijnde tot in de *Veluwe*, *'t Sticht*, en den *Bommelerwaard*, en die van Keulen en Munster tot in *Overijsſel*, vonden de Staten van Holland zich genoodzaakt, om, wilden zij iets van 't Land behouden, en de noodige klem aan 't bewind en aan de geestdrift der Ingezetenen, die geene Franſchen in 't land wilden dulden, bijzetten, Hem ook de waardigheid van *Stadhouder* optedragen. Maar hoe dit tegen 't *Eeuwig Edikt* aanteleggen. WAGENAAR verklaart het. Men begreep, dat zij, die dit Beſluit van 't *Eeuwig Edikt* genomen, en de Eeden bevolen hadden, ook gerechtigd waren, om dat beſluit weer intetrekken, en ontſlag te verleenen van die Eeden. Hetzelve toch was geen Verdrag met het Volk, of met eenen derden. Het was eene onderlinge verbintenis onder de Staatsleden zelve. Die leden, na over- en weêrſpraak, ontſloegen dan elkander Staatsgewijze van den Eed (8), vernietigden het *Eeuwig Edikt*, met eenparige ſtemmen; ook het *Register*, waarin de namen ſtonden van hun, die dit *Edikt*

(7) WAGEN. D. XIII. bl. 480.
(8) *De leden dispenſeerden malkanderen van den Eed*, leest men bij VALKENIER D. I. Bijl. bl. 117.

Edikt bezworen hadden (9); zelfs te Amsteldam en te Leiden werden de Boeken met de namen van de Vroedschappen in de Raadkamer verbrand (10). De ijver en verlegenheid ging te Amsteldam zoo verre, dat sommigen in de Vroedschap, volgens *Wagenaar*, met voorbehouding van 't *Edikt*, niet slechts den Prins tot Stadhouder benoemden, maar ook van Stadswege voorsloegen, om hem tot *Graaf* te verheffen. Het slot was, dat de Prins den 4 Jul. 1672. bij eenparige stemmen in Holland werd aangesteld, en uitgeroepen tot *Stadhouder*, *Kapitein- en Admiraal Generaal van Holland*, hem ontslaande van den vorigen eed, bij 't aannemen van 't *Kapiteinschap-Generaal*, door hem gedaan (11); waarop spoedig ter *Generaliteit*, op voordracht van Holland, volgde *het Recht* der *Patenten* en de volle Macht over 't gebruik der *Militie*, te voegen bij het *Kapiteinschap-Generaal der Unie*, of over de legers te velde en over het krijgsvolk in de Generaliteits-Landen (12). Men gaf hem in Holland bij besluit (13) enkel eene *Commissie*, geene *Instructie*, en deze *Commissie* hield in, dat men den Prinse opdroeg den post van *Gouverneur*, *Kapitein Generaal en Admiraal*, *met alle zoodanige digniteiten en waardigheden*, *als*

Will. III. Stadhouder van Holland.

(9) WAGEN. D. XIV. bl. 85. uit de *Resol. van Holl.* 3 en 8 Jul. 1672. bl. 242, 266.

(10) WAGEN. *Amst.* D. V. bl. 353. VALKENIER, *Verward Europa*, D. I. bl. 686.

(11) Zie de *Commissie* in 't *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 56.

(12) *Resol. van Holl.* 3 Jul. 1672. bl. 242. bij VALKENIER I. D. Bijl. bl. 117.

(13) WAGEN. bl. 88.

als dezelve bij de Prinsen zijne voorouderen bekleed zijn geweest. Zonder eenige bepaling; ook niet bij de bovengemelde Opdracht van 't *Kapiteinschap-Generaal*, van de Generaliteit of over de Legers van den Staat, in 't gemeen genomen; dan alleenlijk werd bij de Opdracht der Algemeene Staten de *vrije Macht over de Patenten, zoo als zijne Voorzaten die gehad hadden, hem gegeven, tot kennelijk wederzeggen toe:* 't welk ik niet wete, dat bij de *Commissie* van de afzonderlijke Opdracht in Holland is gevoegd, te meer, daar wij boven, ook uit VAN SLINGELAND, opmerkten, dat het *recht van Patenten* in Holland een wezenlijk deel van 't *Stadhouderschap* zelve, en niet van 't *Kapiteinschap* kon gerekend worden uittemaken; 't welk dus noodzakelijk had moeten uitgezonderd zijn geworden, gelijk bij de Generaliteit ten aanzien van de militie en de legers te veld gedaan is. Waartegen hij in Holland het *Stadhouderschap* en 't *Kapitein-* en *Admiraalschap-Generaal* verkreeg, met de onbepaaldste uitdrukking: *met alle zoodanige digniteiten en waardigheden, als dezelve voor dezen bij zijne Voorouderen bekleed zijn geweest.*

Onderzoek of bij door Oproer zij gekozen.

Doch ik zeide boven, dat *het Volk hiertoe zijne stemme liet hooren*, voordat nog de Staten tot die Opdracht besloten. 't Welk bij anderen dus wordt uitgedrukt, „ dat de Gemeen-„ tens aan 't hollen geraakten; dat de oproerig-„ heden overal in de Steden de Vroedschappen „ en Magistraten daartoe dwongen, en zij ge-„ weld gebruikten, en gevolglijk dat Willem III. „ zijne verheffing tot het *Stadhouder-* en *Kapi-„ teinschap-Generaal* niet verschuldigd was aan

 „ de

„ de *Staten*, maar aan *Oproeren en Geweld.*" Ja de Hr. WAGENAAR en anderen berichten in 't breede de oproerigheden veler Hollandſche Steden, die de verkiezing vooraf gingen; en zij verhalen de zaak zelve naar waarheid. Die Oproeren worden breeder verhaald ook door P. VALKENIER, den ijverigen voorſtander der Stadhouderlijke Regering, die in zijn Werk, *'t Verward Europa*, in 't jaar 1675. en dus kort na 't gebeurde uitgegeven, na eene opgave van de algemeene Staatsbelangen der Europiſche Machten, ons bericht 1°. de Franſche Desſeinen, en heimlijke pogingen bij alle Hoven van Europa, en hunne oorlogstoebereidſels tegen de Nederlanden: 2°. een naaukeurig verhaal geeft van alle de oorlogsverrichtingen in Europa en in de Nederlanden, in en na 1672.; en dan 3°. de *burgerlijke Beroertens*, vooral in de Hollandſche en Zeeuwſche Steden voorgevallen, met alle derzelver gevolgen, ook den eindlijk geboden wederſtand aan den vijand, en zijne gelukkige uitkomsten tot den jare 1675. Men loochent dan die *oproeren* niet. *Oproer* nu is en blijft altijd *oproer*; en kan nooit verdedigd worden. Maar de vraag, die hierbij te pasſe komt, is tweeledig. 1°. Kan alles, wat bij de Aanſtelling gebeurd en voorafgegaan is, den naam van Oproer zoo volſchotig dragen? 2°. Is de verheffing van Willem III. bij en door Oproer, en dus op eene onwettige wijze, geſchied? Ik weet, dat, als men de tegenwoordig bij velen aangenomen grondbeginſels volgt, dat een *opſtand* van een onderdrukt, of door zijne Regenten mishandeld of overdwarst *Volk*, geen *oproer* meer mag heeten, maar dat zulk *een opſtand* des Volks voor den *hi-*

Oproeren worden niet ontkend

noch gebillijkt;

maar alles was geen oproer.

heiligsten van alle *plichten* zoude moeten gehouden worden; en dat dus, *het Volk* sprekende, de Regering den wil van *'t Volk* eerbiedigen moet, en zijne stem niet smooren mag; maar ik wete er bij, dat, al stemde ik dit Beginsel eens in zijne uitgestrektheid toe, waarvan ik verre verwijderd ben (14), alles in dezen aankomt op *de toepassing*, en op de uitgebreidheid der benaming van het VOLK; en dat de voorstanders van *Opstand*, in 't naauw gebracht, eenen zoogenoemd geoorloofden Opstand alleen zouden erkennen, alsdan plaats te hebben, wanneer het *geheele Volk*, of het *grootste deel* deszelven tegen zijne Regering opstaat; en dat zij al het overige *Oproerigheden* noemen, vooral wanneer er buitensporigheden bij plaats grijpen, zonder welken echter *een Volks-opstand*, in eene Republikeinsche Regering, moeilijk te begrijpen of uittedenken is. Al bleek dan hier, dat het Volk van Holland, alle burgers, rijken en armen, ten minste, het grootste, het aanzienlijkste, het meestbelangrijke gedeelte der burgeren in dit geval, met de kleine Gemeenten vereenigd of in zamenstemming waren geweest, om hunne Magistraten en Regenten, toen zij bij eenen dus onverwachten en woedenden inval des vijands, en de spoedige overmeestering der Nederlandsche Gewesten, nog wilden volhouden, om zonder Stadhouder te blijven regeren, om die Regenten, zeg ik, door eene algemeene beweging of aandrang te overreden, te persen, ja te nood-

(14) Zie hierover *mijne Rechten van den Mensch in Vrankrijk, geene gewaande Rechten in Nederland*, 1793, *bl.* 446.

noodzaken om van maatregelen te veranderen: zoo zoude ik met dit te betogen nog niets anders uitwinnen, dan op twijfelachtige en betwiste grondbeginsels een nog meer twijfelachtig en waggelend gebouw optetrekken; 't welk omvertewerpen of wankelbaar te maken was, met eenvoudig te ontkennen, *dat de zaak zich zoo toegedragen hadde*, en dat dit *'s Volks* wil geweest ware. Ik weet ook ter andere zijde, dat, als men de grondbeginselen opvolgt van den Schrijver, wiens stelling boven is, dat *het Nederlandsch Volk* of de *Natie* nooit wettig is opgeroepen, om eene vaste Staatsregeling te maken, en dat alles geweest is aanmatigingen, zoo van *de Staten* als van *de Stadhouders*, waarin het *Volk* nooit uitdruklijk heeft toegestemd (15), maar integendeel 's Volks sprekende stem *door geweld gesmoord is*: dat zeg ik, als dan vooral hier konde te pas komen de aanmerking, dat, met uitzondering van eenige weinige Regenten, er toen ter tijd ten minste maar *ééne*, eene *enkele stem*, eene *eenparige Volkstem*, en één algemeen *Nationaal* geroep luidkeels uitging, om Willem *tot Stadhouder* bij de Staten (16) te doen verklaren, en door hem en bij hem, en door zijn vertrouwen op Hem, hunne verlossing te zoe-

(15) Zie Xden Brief van J. VAN MAANEN, *Wijsgerige Beschouwing*.

(16) Ik zeg, *bij de Staten*. Want zelve kon het Volk dat niet doen, 1°. omdat er dan weder vooraf regelen zouden moeten beraamd zijn, hoe dat in 't werk te stellen: en dit was harsenschimmig. Maar 2°. vooral, omdat zij hunne Representanten, als zoodanig erkend, in de Staten hadden. Zij leefden in Maatschappij, en niet meer in den Natuurstaat.

zoeken en te vinden; en dat zeker toen een uitdruklijk *Besluit der Staten*, door *den Volks wil* daargesteld en bekrachtigd, heeft plaats gehad. 't Welk veel verschilt van *'t smooren der Volksstemme.* Maar ik weet er teffens bij, dat, al omhelsden wij zijne grondbeginsels van *uitdruklijke toestemming*, de toepasfing ook hier veel tegenstands ontmoeten zoude, dewijl hij tot die *uitdruklijke toestemming* zoude vereischen eene bedaarde, welberadene en vrijwillige overweginge en besluit; hoedanige echter in den toestand van groote maatschappijen en in verlegene tijden, wel op 't papier te schilderen, maar niet in den uitvoer te bewerken is; zonder dat er altijd oneffenheden bij komen.

Ik zal dan liefst, met achterstelling van alle zulke harsenschimmige denkbeelden, mij bepalen bij 't gebeurde; met korte woorden 's Lands toestand schetzen, en daaruit afleiden, wat de nood bij *Staten* en bij *Volk* toen vorderde en uitwerkte. 's Lands toestand,

Ik zeide boven, en herhale het, dat de Gemeentens bij den schielijken inval van Koning Lodewijk XIV. aan 't hollen geraakten. Maar wanneer geschiedde dit? Ik antwoord: het geschiedde, toen de Franschen met een machtig Leger reeds in 't hart van 't Land waren ingedrongen, toen er, na 't overgaan van Utrecht, Woerden, Oudewater, Montfoort, eene allerakelijkste verlegenheid was in Holland en Zeeland; toen de algemeene verbijstering ook alle de Regenten had bevangen, en hunne handen slap hingen; toen de Hollandsche Schuldbrieven (*Obligatien*) eensklaps daalden tot 30 ten honderd, en nog lager; toen de radeloosheid tot dat uiterste Algemeene verslagenheid.

Radeloosheid der Regenten.

ſte was, dat men geheel Holland wilde onder water zetten, en de Raadpenſionaris J. DE WITT voorſtelde, om een eerlijk accoord van den Koning van Vrankrijk te verzoeken, en inmiddels aanried, om *de Vergadering van Holland*, benevens alle de overige Staatscollegien aanſtonds naar Amſteldam overtebrengen; eindelijk toen Koning Lodewijk met een zegepralend leger (17) binnen 28 dagen in Nederland meer dan 68 verſterkte Steden, Schanſen, en Forten veroverd had, behalven zoovele Dorpen en Heerlijkheden (18), over welk verlies de Gemeentens natuurlijk gebracht wierden op het denkbeeld of van *verraad* of van *ſtrafwaardig verzuim*, ſchoon 't mogelijk geen van beiden was. Een ooggetuige en Schrijver van dien tijd geeft ons eene akelijke ſchilderij van dien ontzettenden ſchrik, die groot en klein beving, en de *Staatsregisters* van Holland drukken er het zegel op. Hooren wij vooraf P. VALKENIER (19): „ De ongehoorde

Ontzettende ſchrik bij 't Volk.

„ ſuccesſen en het ſubijt aannaderen der Vijanden
„ bracht geheel Holland en Zeeland in de grootſte conſternatie en ongemeenen ſchrik, — —
„ elk ſtond als bedwelmd en ſtom; elk was zijn
„ huis te klein en te bang; daarom hij zich be-
„ gaf

(17) Den 14 Junij 1672.

(18) Bekend is 't tweeregelig Vers, 't welk toen op die groote voordgangen van 's Konings wapenen gemaakt is:

Una dies Lotharos, Burgundos hebdomas una,
Una domat Batavos Luna! Quid annus erit?

dat is: Hij vermeesterde Lotharinge in éenen dag, Burgundie in eene week, de Nederlanden in eene maand. Wat zal hij in een jaar doen?

(19) D. I. bl. 636.

„ gaf op de ſtraat, waar hij niet anders tot zij-
„ nen troost ontmoette als gekerm en miſerie;
„ elk liet zijn hoofd hangen als een bieze; elk
„ ſcheen zijne ſententie des doods ontvangen te
„ hebben; de ambachten ſtonden ſtil; de win-
„ kels waren toegedaan; de rechtbanken waren
„ geſloten; de Academien en Scholen maakten
„ vacantie; de Kerken daarentegen wierden te
„ klein voor alle de benaauwde herten, die van
„ angst meer zuchtten dan zij konden bidden;
„ elk was radeloos en verlegen, om zich met de
„ zijnen te bergen voor den blikſem van den
„ Franſchen Jupiter, die met zijne trawanten al-
„ les ſcheen te willen vernielen; vele verzonden
„ hunne vrouwen en kinderen met hunnen bes-
„ ten ſchat naar Engeland, Brabant, Denemar-
„ ken, Hamburg, Breemen, Embden, ja naar
„ Vrankrijk zelve; vele vergroeven hare koste-
„ lijkheden in kelders, putten en hoven; ande-
„ re metſelden die in muuren, om ze te ſalveren
„ uit de klaauwen der aankomende roofgierigen;
„ vele wenschten, dat men al met accoord on-
„ der de Engelſchen, anderen onder de Fran-
„ ſchen, was gebracht uit vreeze van het bloed-
„ bad en andere onheilen, die zij te gemoet za-
„ gen. In de meeste Regenten bemerkte men
„ de waarheid van die ſpreuk, dat God hun de
„ wijsheid ontneemt, als hij een land wil ſtraf-
„ fen; want hunne raadſlagen waren confuus;
„ hunne herten waren met ſchrik bevangen; nie-
„ mand wist bijna waar hij het werk van defen-
„ ſie zoude aanvatten, alzoo 't zelve te groot,
„ en de tijd te kort was, om op een ſtip de furie
„ der aankomende vijanden te ſtuiten. De Obli-
„ gatien op het Land liepen af tot 30 en minder

„ ten

„ ten honderd; de Oost-indiſche Actien, die
„ voorheen tot 572 guldens verkoft waren, wier-
„ den gepreſenteerd voor 250 guldens; het
„ Bankgeld, dat te voren ſomtijds 5 ten hon-
„ derd waardiger was als het Kasgeld, wierd nu
„ 4 a 5 *pro cento* minder verkoft als hetzelve,
„ ter oorzake, dat de Wisſelbanken mede geſlo-
„ ten waren (20). Op een gemeen gerucht,
„ als dat zijne Hoogheid [Willem III. die als
„ Kapitein Generaal te velde in 't Staatsleger
„ nog maar diende met bepaalde macht,] met
„ eenige duizend mannen binnen Utrecht was
„ getrokken, om de Stad met alle rigeur te de-
„ fenderen, de preſente burgers daartoe mede
„ te encourageren, en de gevluchten weder in-
„ tedagen op verlies van hunne burgerſchap en
„ confiscatie van alle goederen, veranderde de
„ verſlagenheid in Holland op eenige plaatzen
„ zoo ſubit, dat de Obligatien op 't land weder
„ tot 92 a 93, de Oost-indiſche Actien tot 340
„ en het Bankgeld tot 2 *pro cento* weder opſloe-
„ gen; 't welk geen langer ſtand hield dan dat
„ de onwaarheid van 't voorſchr. gerucht bekend
„ wierd; want toen keerde die gemeene *coura-*
„ *gie* weder in zulke *panique* vreeze of algemee-
„ nen ſchrik, dat daarvan bijna niemand onbe-
„ vangen bleef, als alleen ſommige *Roomsch-*
„ *gezinden*, die den Franschman, *als hunnen*
„ *verlosſer*, met verlangen te gemoet zagen, en
„ eenige perſoonen, die het ſecreet van *de misſe*
„ ſchenen te weten, alzoo zij weinig bekomme-
„ ring hadden, en andere benaauwde herten ver-
„ troos-

(20) Welk eenen ſpiegel voor den tijd, dien wij beleefd hebben.

„ troosten op deze wijze: *weest gerust en goeds-* „ *moeds, alles zal zonder merkelijk ongeval van* „ *den Staat, en met weinige verandering af-* „ *loopen; het heele land zal zoo glad overgaan* „ *als een vinkentouw.*"

Behalve de onteerende Vredes-voorwaarden, die zoo Vrankrijk als Engeland, in dien rampspoedigen toestand, aan de Republiek voorstelden, en die zoo buiten mate schandelijk en smadelijk waren, dat zelfs in latere tijden sommige Fransche Schrijvers dezelve getracht hebben in twijfel te trekken (21), en die ongeloofbaar konden schijnen, indien zij niet volledig zeker, en zelfs in de *Hollandsche Secrete Resolutien*, als punten van *Deliberatien* gevonden wierden (22), maar die echter door 't moedscheppend gedrag en 't voorstel des Stadhouders, mannelijk werden afgeslagen; behalve die Voorwaarden vindt men in de *Hollandsche Registers* de sterkste verklaringen ter bevestiging van de bovengemelde benaauwdheden; onder anderen zeggen de Staten (23): „ dat de Vijanden niet alleen in de „ Provincie van Holland ende Westvriesland verscheiden *Brandschattingen* hebben aangerecht, „ en door *schofferen* van vrouwen en dochteren, „ ver-

Schandelijke Vredesvoorwaarden.

Benardheid bij de Staten.

(21) Doch niet VOLTAIRE, *Siècle de Louis XIV.*, die dezelve opgeeft T. I. p. m. 285. en er bij zegt: *Ces conditions d'une Paix, qui tenait tant de la servitude, parurent intolerables, & la fierté du vainqueur inspira un courage dedesespoir aux vaincus. On resolut de perir les armes à la main. Tous les coeurs & toutes les espérances se tournerent vers le Prince d'Orange.*

(22) *Secret. Resol. van Holl.* D. III. bl. 264. en 274. volg. op den 1 en 20 Jul. 1672.

(23) *Resol. van Holl.* den 15 Maart 1673. bl. 22.

„ *vermoorden* en verbranden van stokoude lui-
„ den, onnoozele kinderen en zuigelingen, en
„ het bedrijven van allerhande *ongehoorde en on-*
„ *menschlijke Actien* en Wreedheden, zich op
„ zoo *barbarische* wijze hebben gecomporteerd
„ — dat daarvan onder de geciviliseerde Heide-
„ nen, ja onder Tartaren zelfs, bijna geen exem-
„ pelen gevonden worden — — dat zij —
„ openlijk — hebben betuigd, dat de ingezete-
„ nen dezer Landen moesten worden aangezien
„ als doodvijanden van alle *Monarchale* regee-
„ ringen, [dit was toch niet tot hunne oneer!]
„ en dat men derhalve deze Landen t'eenemaal
„ moest ruineren en verdelgen, even als de Stad
„ *Carthago* — — van de Romeinen verdelgd
„ en verwoest geweest is." — Amsteldam, eene Stad, die zich nog het moedigste gehouden had, deed, door middel zijner Burgeren, bij den Magistraat, en deze bij de Staten, uit naam der Burgeren, in den aanvang van 1673. nog eenen voorslag, om op zekeren voet binnen 14 dagen de Landzaten en Burgers in de wapenen te brengen, ten getale van 100000 man; en zij voegen tot aandrang in de Staatsvergadering er deze woorden bij (24): „ Dewijl in deze gruwelijke
„ Zond-

Bij Amsteldam.

(24) *Resol. van Holl.* 1673. 8 Febr. bl. 2, 3. Het gansche stuk is toen in 4°. uitgegeven, onder den titel: OPTOGHT *der Batavieren voor de vrijheit des Vaderlants, zijnde een Ontwerp, om uit Hollant alleen, ten langsten in veertien dagen, buiten kosten van den gemeenen Staet, hondert duizent weerbare mannen in 't velt te brengen, om 's Lants vijanden te verdrijven uit alle plaetzen, van hun ingenomen.* Met een titelprint van *Romijn de Hooghe*, en een dichterlijke Verklaring dier Print, door den Dichter *J. Antonides van der Goes.* Zie zijne *Gedichten* bl. 302.

„ Zondvloed der *Fransche Razernije*, die 't ge-
„ heele Landt, als een stroom tot in Holland
„ zelfs heeft afgeweid, een groot middel bij der
„ hand genomen moet worden, om die inbreuk
„ te stuiten," — en ten betoge, hoe schande-
lijk de Franschen hier toen huishielden, en hoe
zij de gansche natie, en niet enkel het gemeene
Volk, in ontroering en beroering brachten; la-
ten zij er op volgen — „ Het gaat hier nog hoo-
„ ger! Want nu hangen in de waagschaal *Vrij-
„ heid van Vaderland en Godsdienst*, het leven
„ en de kuischheid van onze vrouwen, doch-
„ ters, kinderen, en bloedverwanten, en wordt
„ gedreigd met een doodlijke schipbreuk, om
„ welke te ontkomen onze *onderdrukte voorva-
„ ders* hunne hoofden hebben gewaagd, en den
„ hoed der *Vrijheid* door bloed en vuur verkre-
„ gen! Hun zalig gebeente zoude uit den Grave
„ en op de Velden, daar zij eerlijk hunnen hals
„ hebben ten beste gegeven, om wraak schreeu-
„ wen over zulke ontaarde Nakomelingen, die
„ lafhartig liever een' uitheemschen Dwingeland
„ naar de oogen zien, en dien onrechtvaardigen
„ Roover hun voorouderen bezitting en bloedi-
„ gen arbeid inruimen, als nu zulk een geringe
„ gifte [een ten honderd van zijne bezitting] ten
„ dienst van het land vereeren." (25) Dus spra-
ken toen de Amsteldammers (26).

Maar

(25) Namelijk, om de Franschen uit het Land te ja-
gen, en uit de Stad Amsteldam te houden.

(26) Het gene zij van *de vrijheid van Godsdienst* zeg-
gen, ziet op de handhaving der *openbare Gereformeerde
Religie*, die zij vreesden, dat door den *Roomschen Gods-
dienst* zoude verdrongen of vervangen worden, zoo

Maar dit gaat nog hooger, als men niet alleen de voorstanders der Stadhouderlijke Regering en de Staten zoo hoort spreken, maar de heidensche woestheid der Franschen, in dien tijd, erkend vindt door de tegenstanders der Stadhouders en Fransche Schrijvers zelf. 't Is bekend, dat *Valkenier* tegen de Franschen en voor de Stadhouders, daarentegen *B. Kosterus* in zijn *Historisch Verhaal van 't voorgevallene* 1672, 1673. meer den Franschen gunstig, en den Stadhouderen ongunstig was, ja zich zeerhevig (bl. 327.) tegen *Sylvius* en *Basnage* uitlaat, om hunne verhalen der wreedheden en wandaden der vijanden in *Bodegrave* en *Zwammerdam*. Evenwel erkent hij kort daarop zelve (bl. 328.) de mishandelingen en vrouwekracht, met bijgevoegden uitroep, *quis talia fando — — temperet ab lacrymis!* Hij verhaalt (bl. 331.) *het in kolen*

Erkend door B. Kosterus.

wanneer de Franschen 't land overheerden. Ondertusschen, welk een onderscheid tusschen die en latere tijden. Dit verschil is zeker te aanmerklijk, om alhier onaangeroerd te blijven. Men verbinnere zich alleen uit *de Nederlandsche Jaarboeken* van 't jaar 1795., dat de Stad Amsteldam zich toen zonder tegenweêr aan de verwinnende wapenen van Vrankrijk heeft overgegeven; en dat de Representanten van de Fransche Natie alstoen dezen veelomvattenden Brief aan 't Opperbewind te Parijs schreven (Aldaar, bl. 748.): *Wij zijn te Amsterdam, en gansch Holland is in de magt der Republiek. — — — De voordeelen dezer glorierijke Overwinning — zijn onbeschrijflijk; zij levert Schatten, Magazijnen, Timmerwerven, Schepen, en, voornamelijk, zoo omtrent het Staatkundige als Commerciele, brengt zij — een overwigt aan, welks uitwerkselen en gevolgen onmogelijk kunnen berekend worden.* Men plantte en danste toen om *den Vrijheidsboom!* — Het gebeurde is nog in elks geheugen; ik vergroot niets; maar ik vergelijk slechts het vroegere gedrag.

len leggen van Zwammerdam, bl. 337. het afbranden van het ſchoone dorp van *Bodegraven*, de vernielingen en de puinhopen tot aan Woerden toe; en zulks bij bedaard Beſluit des Franſchen Generaals, om dit (zegt hij) *als* EEN MONUMENT *van verwoesting*, *naar den aard der Franſchen*, *in Holland opterechten*. Men beſchuldige dit mijn verhaal niet van partijdigheid. 't Is het bericht zelve van *B. Kosterus*. Dees, hoezeer hij de zaken bewimpelt en verſchoont, vaart zelve dikwils tegen de vijanden ſterk uit; *de Regenten van de Steden* (zegt hij bl. 201.) *hadden geene ondervinding*, *dat de Franſche beleefdheden zelfs ſtrikken zijn om andere natien daarmede te verſtrikken*. Hij noemt bl. 295. *de Franſchen van ouds de grootſte brandſtichters van Europa*, *en de verwoesters van die landſtreken*, *daar zij hunne wapenen komen te wenden* (27). En ſpreken de vrienden der Franſchen, ja Franſche Schrijvers zelve (28) zoo van hun; wat zullen dan hunne vijanden zeggen! (29) De wijze van oorlogen is ſedert dien tijd bij de Franſche Natie, bijzonder in onzen leeftijd, ten aanzien van die woestheden der ſoldaten, geheel veranderd, en op een veel menschlievender voet ingericht. Maar toen gold het de perſoonen der ingezetenen zelve.

Indien derhalve hiertegen, door 't Volk, door de burgers, bewegingen aangericht en oproeren ge-

(27) Zie verder hiervan, bl. 265, 267, 299.

(28) VOLTAIRE, *Siècle de Louis XIV.* T. I. p. 164. Ed. 1752.

(29) Vergel. VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. XIV. bl. 91.

De gevoelens [illegible]

geboren zijn: was zulks wel te verwonderen? te meer, daar zij vernamen, dat, in plaatze van het eenigste middel aantegrijpen, 't welk de Gemeenten dachten, ('t zij wel, 't zij kwalijk) dat alleen nog redden konde, *het aanstellen eens Stadhouders*, integendeel vele Hollandsche Staatsleden of hunne *Vroedschappen*, zich meer genegen toonden, (uitgezonderd de Magistraat van *Amsteldam*,) om met de vijanden, die zulke vernederende eischen deden, in onderhandeling te treden, en er teffens vernomen wierd, dat bij de Generale Staten reeds bij meerderheid het besluit genomen was (30), om den Heer P. DE GROOT eene volle en onbepaalde macht medetegeven, om op de beste wijze den Vrede te sluiten, mits de zeven Provincien bij hunne Vrijheden en Godsdienst zouden bewaard blijven; terwijl daarentegen *de cordate en genereuse resolutien van die van Amsteldam niet zullen vergeten worden, zoo lang de wereld duurt* (31), alzoo deze Stad in de *Secrete Resolutien van Holland* (32) verklaren deed, *daarin geen consent te hebben gedragen*. Ook te meer, toen Zeeland, de bezending van Holland aan den Koning afkeurende, een merklijk *Protest* tegen die Onderhandeling had ingezond, 't welk wel waardig is herlezen te worden (33).

Maar

(30) [illegible] fegq.

(31) [illegible]

(32) [illegible] D. III. bl. 263. [illegible] D. II. bl. 220, [illegible] *Amsteldam*, als van [illegible], tot het doen eener bezending aan den Koning.

(33) [illegible] en 48 in VALKENIERS *Bijlagen*, D. I. [illegible]

Maar de vraag is en blijft: kan alles, wat toen gebeurde, en *medewerkte* tot de herstelling van den ouden *Stadhouderlijken Regeringsvorm*, die twee-en-twintig jaren stilgestaan of geslapen hadde, den naam van Oproer dragen? Ik zegge *medewerkte?* En wat werkte toen al niet mede? Vooreerst, *de algemeene beroering* der gemoederen, niet enkel van 't gemeene Volk, van 't graauw, maar van de Burgers, van de Gilden, van de Schutterijen, van de Kooplieden, en de beste Inwoners. Kan men toch wel als oproer aanmerken, dat, bij voorbeeld, *de burgerij van Middelburg* den Magistraat bij *Requeste* verzocht, om de Provincie van *Zeeland*, met name *Walcheren*, spoedig in staat van verdediging te brengen, en dat *alle ingezetenen dier Stad in persoon hunnen dienst* daartoe aanboden; dit toch geschiedde geenszins door 't graauw, maar *door Kooplieden*, *Burgers*, *en Gilden* (34). De Staten van Zeeland zelve, op hun *Protest* een antwoord van de Hollandsche Staten bekomende, maakten dit antwoord (*Rapport*) *aan hunne Gemeentens der Zeeuwsche Steden inmiddels bekend, om te vernemen hoe zij genegen waren, alzoo* DE REGENTEN *zich bevonden in de uiterste verlegenheid; — dat die Gemeentens eer tot een' desperaten oproer dan tot een capitulatie inclineerden. Doch beide die uitersten werden toen voorgekomen met een ordenlijke Vergadering van over de honderd der* VOORNAAMSTE *en* ZEDIGSTE BURGEREN *van Middelburg, die uit hun midden omtrent* 30 *burgers benoemden.* Waarop de *geza-*

Oorzaken der aanstelling des Stadhouders.

De algemeene ontroering,

zoo der Regenten

als der beste burgeren.

(34) Zie de Stukken bij VALKENIER, D. I. Bijlag. bl. 121. en 122.

zamenlijke Gildens uit die 30 een getal van 8 perſoonen verkozen, om aan de Regering voortedragen deze 4 Artikelen:

1. Zullen en willen wij, tot behoud van Godsdienst en Vrijheid, goed en bloed opzetten?

2. Zullen wij ons geenszins inlaten in eenig Verbond, dat *Holland* of eenig ander Gewest of Gewesten met Vrankrijk mogten aangaan, of hebben aangegaan?

3. Zullen wij op 't ſpoedigst eene bezending doen aan den Prinſe van Orange, om zijne hulp en beſcherming te verzoeken?

4. En, zoo wij niet beſtand zijn tegen de groote macht, zullen wij dan ons eer aan Engeland dan Vrankrijk overgeven?

Dit zelfs waren geene voorſtellen van de *Regering*, maar *van 't Volk*, doch van welk Volk? van 't graauw? Geenszins! maar juist van *dat Volk*, 't welk, in een' gezonden zin, betreklijk de Regering, van bijzonderen en wichtigen invloed was! Wat deed toen de Regering? 't Verhaal luidt aldus: „ dat deze Artikelen bij elk „ aangenaam waren, en de *ganſche Regering* en „ *Gemeente* van Zeeland met nieuwen moed her„ leven deden, zoodat elk, tot vrouwen en kin„ deren, in den algemeenen nood, als met één „ lijf en ziel, hunne Provincie van binnen, en „ de Regenten de deſolate frontieren van buiten „ van alle noodzakelijkheden voorzagen; waar„ op een tweede Protest tegen de Staten van „ Holland volgde." (35). Dit geval ſchijnt den Heer WAGENAAR geheel niet onder 't oog en pen gekomen te zijn, als die alleen wegens de aanſtel-

(35) VALKEN. D. I. bl. 655-657.

ſtelling des Stadhouders zegt, dat hij te *Veere* 't eerst werd aangeſteld op 't aanſtaan der Burgerij, en er bij meldt, dat het gemeen in een' oploop de glazen bij een' Burgemeester inſmeet.

Maar hoe ging het in Holland? in dat Holland, waar toen zichtbaar de wanhoop aan behoud de overhand nam, en alle aanſtalte gemaakt was, om met den Franſchen Koning Bedingen te maken, zoo men ſlechts de tegenwoordige Regering kon behouden, met het geen men *onafhanglijkheid* noemde. Te *Haarlem* vervoegde zich bij *Requeste* niet het graauw, maar *de algemeene Schutterij* aan den Magiſtraat, en verzocht bij 't zelve zulke Stedelijke punten, die van achteren genoeg bewijzen opgeven van 't inſluipen van grove gebreken, en eenige verzoeken behelzen, die uit een Staatkundig oog beſchouwd, niet konden gerekend worden zonder grond te zijn geweest, ten minsten die ons leeren, dat de *Stedelijke Vroedſchappen*, gedurende dat eerſte Stadhouderlooze tijdperk, vele zaken op eenen meer Ariſtokratiſchen voet behandeld en gezet hadden (36). Hetzelfde omtrent gebeurde eerst te *Rotterdam* (37), waar vele burgeren, op de been gekomen, eenigen uit hun lighaam aan de Regering afzonden, om uit naam der *geheele Burgerij* te verklaren, dat zij bereid waren, de Stad tot den laatſten druppel bloeds te verdedigen, en met onderling vertrouwen zich aan de Regering, en de Regering aan de Burgerij, met eenen Eed zich verbonden, om de Stad en 't Land niet aan de Franſchen overtegeven, of

(36) VALKEN. D. I. Bijl. bl. 137.
(37) D. I. bl. 693.

of te *helpen overgeven*, of iets te ondernemen, dan met onderling overleg *van de goede burgerij.*

Maar wat werkte al meer hiertoe? Hooren wij WAGENAAR zelven! Onder de *oorzaken* der oproerigheden in de Hollandsche en Zeeuwsche Steden brengt die voorzichtige Schrijver bl. 62. „ dat de eerste geruchten van het overgaan der „ Steden *niet alleen de hooge Regering*, *maar* „ *ook het gemeen hadden ontrust*; — dat vele „ hunne beste goederen begonden te bergen; „ dat de vlucht algemeen was, uit Gelderland, „ Overijssel en Utrecht, en *Holland* met schrik „ vervulde; dat er *vermoedens* vielen, dat de „ Steden door verraad waren overgegaan; dat „ men de tegenwoordige Regering van achteloosheid en ontrouw beschuldigde; dat het volk „ argwaan opvatte over de handelingen met „ Vrankrijk; dat hierin sommige Predikanten „ roeiden, en dat vele vrienden van 't huis van „ Orange; die den Prins gaarne bij deze gelegenheid wilden gesteld zien in zijne Voorvaderlijke Waardigheden, 't volk in deze gedachten versterkten." Wat daarvan zij: en ik wil geloven, dat alles op zich zelven letterlijk waar was; zekerlijk was 't gansche Land in rep en roer, en de geheele Natie, groot en klein, niet enkel *het gemeen*, maar de aanzienlijke ingezetenen, die iets te verliezen hadden, Regenten en geregeerden, burgers en boeren, geraakten in Holland in de uiterste benaauwdheid, op 't hooren van den voortgang der wapenen, en den daarop rustenden schandlijken eisch der Franschen (38). Dit veroor-

(38) *De handeling met Frankrijk, waartoe ter Verga-*

oorzaakte niet alleen *angsten*, maar *ook driften*, vooral na den gemelden tegenſtand van Zeeland, na de manlijke gevoelens van Vriesland en Groninge, bij hun Hoog Mog. ingebracht. Deze gevoegd, *met den algemeenen oploop der Gemeente in Holland*, zegt VALKENIER bl. 657. *die als een pot te vuur, dreigde aan alle kanten te gelijk over te loopen, als zij vernam den inhoud van den impertinenten en ruineuſen eisch der Franſchen, brachten niet alleen te wege, dat de Ridderſchap, Edelen en Steden van Holland — malkanderen met een' nieuwen Eed verbonden, om al hun goed en bloed te wagen, — — 't welk zij bekend maakten aan de Steden, om 't zelve voor den volke te publiceren, maar ook zijne Hoogheid — in de volle Vergadering — — met eenparigheid van alle de ſtemmen op een wonderbare manier wierde aangeſteld* enz. Het manlijk en voorzichtig gedrag der Regering van Amſteldam, zoo in de ophelderende Verklaring en afkondiging aan de ganſche burgerij, als in den betoonden ijver, om zich op allerlei wijze tot verdediging te bereiden, voordat nog de Prins als Stadhouder werd uitgeroepen, beiden in 't breede beſchreven door VALKENIER (39) en WAGENAAR (40), voorkwam in die groote Stad alle gevreesde onheilen, en Amſterdam was daarin zeer te prijzen. Derzelver Regering had in diezelfde benaauwde maand van *Junij*, hoorende,

En van 't gemeene Volk.

gadering van Holland beſloten was, bracht veel toe, om 'T VOLK *in de Steden ongerust te houden*, zegt WAGEN. *Amſt.* D. V. bl. 346.

(39) Bl. 688-690. en 706-713.

(40) WAGEN. *Amſt.* D. V. bl. 339. en volg.

Inlating van 't Water overal; ook rondom Amsteldam.

de, dat de Franschen in de Over-Betuwe doorgedrongen waren, en na 't besluit der Staten, om Holland door 't inlaten van 't water te beveiligen, ook bij zich 't *zoet* en *zout water* ingelaten; zij staken eenige polders door om de Stad; de *Diemer-* en *Bijlemermeeren*; de *Amsteldijk*, *Veendijk*, en anderen: *kortom*, *men verzuimde niets*, *om de Stad ongenaakbaar te maken voor den vijand.* Toen de vijanden den 20 Jun. *Naarden*, en den 23 *Utrecht* overmeesterden, liet de Stad alle bruggen bij de toegangen afsmijten (41). Die zelfde Stad weigerde toeteftemmen in den voorslag van Dordrecht ter Staatsvergadering, *om de Gemeente van de ware geschapenheid der handeling met Frankrijk te onderrichten*; TEN WARE *tevens openbaar gemaakt werd*, *dat zij niet in het geven van volmacht* [aan P. de Groot] *gestemd had.*

Ik weet wel, dat dit door andere Steden met geene goede oogen werd aangezien, en zelfs sterk berispt. Die van Leiden merkten het aan als eene *verongelijking*, aan hun Ed. Gr. Mog. door Amsteldam gedaan. Volgens een' oorspronglijken Brief, (wiens inhoud ik om zijn zonderling bericht, in de *Bijlage*, den 29 Junij 1672. plaatze,) door den Leidschen Pensionaris *P. Burgersdijck* aan zijne *Vroedschap* uit 's Hage geschreven, *hadden de Heeren van Amsterdam*, *of*, *om beter te zeggen*, *de Hr. Pensionaris Hop*, dien dag en den vorigen, *met seer vehemente expressien de Leeden van de Vergaderinge aengevreven*, *als off deselve waren* „ vercoopers van „ de Souverayniteyt ende Vrijheyt," *concluderen-*

(41) WAGEN. *Amst.* D. V. bl. 336-342.

rende, dat sij haer van de andre Leeden niet soude laeten overleveren, noghte emmermeer willen tramperen in een Negotiatie van diergelijke basseſſe. *Dat sij haer voor de gemeente sullen konnen justificeren, maer dat* DIE *te vresen hebben die buyte noot, ende sonder een canonschoot ontfangen te hebben, soo prodigael sijn in het overgeven van de Liberteyt van hare subjecten.* Hierop waren andere Leden ter Vergadering, die dit *ongelijk niet konden verkroppen, losgebroken op de al te groote insolentie van gemelden Heer, en wezen aan, dat de Resolutie van de XXXVI. Raden van Amsterdam niet verschilde van de intentie van de hooge Regeeringe, noghte van de authorisatie, op de Gedeputeerdens verleent* (42); *ende dat het schrickelijk was, dat yemant soude denken, om de Vrijheit ende de Souverainetеit — te* VERCOOPEN, — zij voegden er beschuldigingen bij, dat Amsteldam alle bescherming aan zich trok, en de andere Steden scheen te willen verlaten. — Hierop viel geen besluit, maar men verzocht, dat *die van Amsterdam haere aenteykeninge soude willen lighten*, gelijk ook die van *Leiden*, (waarvan straks) en de Briefschrijver eindigt, met de vermelding, dat *de confusie en desordre onbegrijpelijk is — en dat de genesinge is desperaet, soo de Gecommitteerdens onverrighter saeken moeten terugge keeren* (43).

Wat

(42) Het verschil evenwel lag daarin, dat de een wilde *verdedigen* tegen-, de ander *handelen* met- een zegepralend leger. Maar wat *voorwaarden* konde men *bedingen*, als de wapenen te kort schoten, en zulke schandelijke eischen gedaan waren!

(43) Dit zag waarschijnlijk op P. DE GROOT, waarvan de Historie bekend is.

Presfing van Huisluiden.

Wat werkte al verder mede? De door den nood voorgefchreven en bevolen presfinge van huislieden en burgers. Boeren en huislieden werden van alle kanten opontboden, om te werken aan dijken, fluizen, dammen, en fchanfen. Burgers en Stedelingen werden in alle de Hollandfche Steden in de wapenen gebracht, uit de Steden geligt, en naar de frontieren gezonden; zelfs was de benaauwdheid zoo groot, dat de Staten den 16 Jun. (44) befloten en aanfchrijving deden, *dat den tweeden man uit onzen lande van Holland en Westfriesland tot refiftentie van den vijand zal worden opontboden.*

Van Stedelingen.

Onbezorgde Vestingwerken.

Hiertoe werkte nog mede, dat alomme de kreet opging, dat de Steden, vooral de Frontierplaatzen, onvoorzien waren van al het noodige, 't welk veelmalen in de *Refolutien van Holland* voorkomt op den naam van *Defecten.* Het Steedje Woudrichem, zeide men (45), was *onvoorzien van kanon, affuiten, en allerhande andere ammunitie van oorlog*, en hierom fchreven de Staten *aan hunne Gemachtigden in de Frontieren, om de Militie uit Woudrichem overtebrengen naar Gornichem en Loeveftein, om daar te krachtiger wederftand te bieden.* En op dien zelfden dag ftond het Leger van den Staat van binnen reeds *achteruittedeinzen* of *aftezakken tot aan Woerden*, en aan de Steden *Haarlem, Delft, Leiden, Amfterdam, Gouda, Gorinchem* en *Schoonhoven* werd aangefchreven, om de noodige leef- en mondkost derwaards aftevaardigen. En in de *Secrete Refolutien van Hol-*

(44) *Refol. van Holl.* bl. 142.
(45) Ibid. 16 Jun. bl. 140. f. 141.

Holland (46), is eene openhartige verklaring *van de onbedrevenheid der Militie en Officieren, en gebrek aan krijgstucht* (47).

Het eerste gewag ook, dat mij in de *Hollandsche Resolutien* is voorgekomen van *volksbeweging* tot *oproerigheid*, doch 't welk ook zelfs aldaar meer voorkomt onder den naam van *insolentien, bij de huislieden gepleegd*, dagteekent van den 17 Junij (48), waar men vindt van Gornichem, *dat de huisluiden aldaar, in plaatze van te pareren de bevelen — — om den vijfden man met een spade te doen optrekken — tot de werken, dijken, en grachten, — — zich onder de wapenen begeven hadden, en de Stad genoegzaam bezet hielden.* Dit was ware oproerigheid! „ Men schreef toen den *Baljuwen* en Officieren zelfs aan, zich op de *belhamels van die insolentie te informeren* — en hen *pede ligato* op de Voorpoorte in 's Hage te brengen. Ten zelfden dage was het te Gouda in roere. Maar waarover? Wegens verkeerd bericht van de bevolene onderwaterzetting. Men belastte (49) dus, die van Gouda *te disabuseeren, de meeninge niet te zijn, om eenige doorsnijdingen in de Dijken te maken, om het water in te laten, maar*

Eerste gewag van insolentie bij de huisluiden, over 't Waterinlaten,

(46) *Secret. Resolut.* D. III. bl. 255. den 7 Jun.

(47) De slechte toestand der Land-militie, gedurende het Stadhouderlooze Tijdperk, en hoe Burgemeesters-Zoonen of Neven in den Krijgsdienst werden voorgetrokken, erkent zelf VOLTAIRE, *Siècle de Louis XIV.* T. I. p. m. 271. en voegt er bij: *Cette petite Republique dominoit sur les mers; mais sur la terre rien n'étoit plus faible.*

(48) *Resol. van Holl.* bl. 145.

(49) Ibid. 17 Jun. bl. 146.

maar alleen om de Sluisen open te zetten, en hierdoor 't Land van *Stein* enz. onder water te brengen. — — Maar het waren juist de Dijkgraaf en Heemraden van Woerden zelven (50), die *het leggen van den Dam omtrent Nieuwerbrugge*, op last der Staten verordend, *beletteden, en daardoor aan de huisluiden voet gegeven hadden, om te ondernemen zaken, die hun alzoo weinig voegen, als hun het beletten van den Dam.* Hierop spreekt men den 18 Jun. (51) van *insolentien van zamengerotte moedwilligers*, waarvan er twee te *Rijswijk* opgebracht en naar den Hage gevoerd wierden. Men deed aanschrijvens aan den Baljuw van Rijnland, waaruit blijkt, dat *over de inundatien eenige murmureringen en feitelijkheden van de huisluiden ontstaan waren.* — Eenigen *opposeerden zich feitelijk tegen het openzetten van de Goëjanverwellesluis* (52). Men wilde *de inwoonderen, bij goede gelegenheid van hunnen plicht, en gehoorzaamheid omtrent het nakomen van onze bevelen vermanen, en van de goede intentie en cordaten ijver van de hooge Regering tot conservatie van het Land informeren.* Daarop geboden de Staten, den 19 Jun. (53) „ de onwillige huisluiden *manu militari* te hou„ den aan de werken tot stuiting van den vijand, „ op straf des doods, zonder vorm van proces." En toen de nood hooger klom, en de volstrekte orde gegeven was (54), om de Sluizen te openen,

en bij de Heemraden zelf,

(50) Ald. 17 Jun. bl. 148. en 18 Jun. bl. 153, 154.
(51) Bl. 153.
(52) *Resol. van Holl.* 18 Jun. bl. 154.
(53) Bl. 156.
(54) Den 19 Jun. bl. 158, 159.

nen, *ook in den Krimpenerwaard*; verzochten den 21 Junij (55) ſommige Steden, leden van Staat, *eenige Compagnien paarden in guarniſoen te hebben*, waartoe de Staten, na overleg met zijne Hoogheid, als toen nog alleen Kapitein-Generaal, de noodige patenten zouden geven. Dit verzochten ook *de Gedeputeerden van Rotterdam* (56) den 23 Junij, *uit naam hunner Principalen, tot voorkoming van alle gevreesde oploop en foules aldaar.* En zie daar het eerſte gewag van *Oploop* in een Stad, en 't beſluit was, om *met overleg van den Prince van Orange, derwaards te ſchikken twee Compagnien paarden.* Voords werd bij de Staten, op dien dag, overwogen (57), of men HET HOF *van Holland zal autoriſeren, om des noods de dijken tusſchen Waddingsveen en den Donderdam, en tusſchen Benthuizen en Hazerswoude en den Stompwijkſchen weg door te ſnijden tegen alle gevreesde overval des vijands alhier in den Hage.* en Stedelingen; waaruit vrees voor oploop.

Maar nog hooger klom de verlegenheid, en de daarmede gepaard gaande onrustigheid onder de ganſche natie, toen de *Gevolmachtigden* der Staten, bij 't indringen des vijands, den 26 Junij, uit het leger te Bodegrave ſchreven, „ dat de „ *Baljuwen*, *Schouten*, *Secretarisſen*, *welgeboren Mannen* enz. NB. WEGGELOOPEN waren; „ dat men geene orde onder 't volk in 't een en „ ander konde houden; en verzochten, daartegen „ orde te ſtellen, gelijk opſtonds geſchiedde." (58) 't Weglooopen der Baljuwen enz.

Ja

(55) 21 Jun. bl. 169.
(56) Bl. 176.
(57) Bl. 178. den 23 Jun.
(58) *Reſol. van Holl.* 27 Jun. bl. 188.

Ja zoo hoog was de verlegenheid, en teffens de [illegible] der [illegible], dat men den volgenden dag (59), [illegible] aan, „of men niet den „[illegible] van de opgezetenen ten platten „lande uit de beide Provincie ten spoedigste „zoude [illegible], en naar de maate passen „[illegible], en wel bij zitting om de acht da„gen." En 't was op dien zelfden dag (60), dat [illegible] de Vroedschap der *Stad Leiden*, door hare Gecommitteerden ter Staatsvergadering op eene [illegible] het Voorstel deed, om aan den Kapitein-Generaal over de Legers van den Staat bij de *Generaliteit*, *bij ampliatie zijner Instructie*, *[illegible] toe*, *opgedragen de vrije en ongedetermineerde macht over de Patenten.* Zij dringen de noodzakelijkheid daarvan aan „met [illegible] redenen, en beklagen zich over „de verkeerde [illegible], die *jaren herwaards* „in zwang gingen, en hoevele waarschouwin„gen daaromtrent in den wind geslagen waren; „hoe alles hierdoor in de uiterste verwarring ge„maakt was; zij hadden 't ongeluk gehad, (zei„den zij) *van niet gehoord te zijn*; men on„dervond nu, dat de wapenen van den Staat, „bij gebrek *van goede orde*, niet bestand wa„ren tegen den vijand, en *dat de Kapitein-Ge„neraal zich genoegzaam in alle zaken tot zij„ne functie specterende, moetende reguleren naar „de ordres en het goedvinden van de Politike „Regering* (61), noodzakelijk alles moest ver„ val-

Voorstel van Leiden over de Patenten.

Hun beklag van niet gehoord te zijn.

(59) 27 Jun. bl. 190.
(60) 27 Jun. bl. 187.
(61) Zie daar het punt en grondbeginsel, waar om *de Uitvoerende Macht*, bijzonder in 't *Krijgswezen*, in onzen

„ vallen tot de alleruiterste confusie." En 't geen er meer bijgevoegd wordt, 't welk bij onze Schrijvers weinig of geheel niet gewaagd wordt. Ik hebbe hierom dit Voorstel, om zijne belangrijkheid, geheel in eene *Bijlage* op den 27 Jun. 1672. geplaatst. Dit Vertoog deed den Leden der Staatsvergadering zoozeer aan, dat, volgens den Brief van den Pensionaris *P. Burgersdijk* aan de Leidsche Vroedschap (62), aan die van Leiden verzocht wierd, dat *zij hare schriftelijke Propositie, om den Capitein Generael meer authoriteyt te geven, souden believen te mitigeren, en daeruyt te laeten alle de exproratien, die van voorgaende saeken daerinne waren geinflueert, ende die met het werk van de voorsz. authorisatie geen gemeenschap hadden.* Maar de nood drong, en 't Voorstel werd (bl. 229.) op den 1 Julij goedgevonden, en besloten, ook zelfs ter Staten Generaal (63), en op den zelfden dag

zen Staat behoort *afgescheiden* te zijn van de *Wetgevende Macht en Politike Regering*; offchoon daarom, gelijk dit in alle Regeringsvormen te recht plaats heeft, niet onverantwoordelijk en geheel of volstrekt onafhanglijk. Waar dit gebeurde, zouden twee onafhanglijke Machten tegen elkander staan. Zie boven bl. 212. Het recht der *Patenten* wierd dan door Leiden begrepen niet te moeten zijn in de macht of 't *goedvinden der Politike Regering.*

(62) Zie de *Bijlage* den 29 Junij 1672.

(63) Men vindt hiervan, in *de Notulen van Deken en Hoofdmannen der Schutterije te Leyden*, mij onder 't oog gekomen, deze opmerkelijke *Aanteekening*, den 2 Julij 1672. „ Is mede bij den Heer Deken gecom„ municeert, dat op gisteren in de Vergaderinge van „ de Staten Generael was gedefereert aen sijne Hoog„ heyt den Heere Prince van Orangiè alle pouvoir en

dag (bl. 234.) werd bij Holland, zonder gewag van voorafgaande raadpleging, ingevlochten een Ontwerp (*Concept*), om het *Eeuwig Edikt* te vernietigen, op 't voorstel der Steden *Haarlem*, *Leiden*, *Rotterdam* en anderen, met onderlinge ontheffing van de gedane Eeden.

Het muiten der soldaten, wegens wanbetaling.

Ondertusschen kwamen ook de onbetaald gebleven krijgslieden op de been. De Regering van Gornichem schreef den zelfden 1 Julij (64) den Staten, dat in hunne Stad eenige Compagnien paardevolk lagen, „ *welken* de huisluiden „ daarenboven volstrekt *ruineerden* van 't gene „ zij nog eenigzins hadden zoeken te behouden, „ hen beroovende van vee en voeder — — dat „ ook het *Regiment*, uit Utrecht, 't welk was „ overgegaan, en ten wiens laste het stond, derwaards gekomen, onbetaald bleef, *waardoor* „ *zij eene apparente tumulte te gemoet zagen*, „ en verzochten, tot voorkoming van desorde, „ om spoedige betaling." Onderwijl liep de angst al hooger, en men besloot daarop, den 2 Julij (65), „ de schotdeuren op den Leidschen Dam, alle de Sluizen in Delf- en Schieland opentezetten, ook te Rotterdam, Schiedam en Delfshaven, opdat de boezem in Rijnland zoude kunnen volloopen — met machti-

„ ging,

„ gesach, 't geen voortijts aen desselfs Voorsaten, als „ Capiteyn Generael oyt is gedefereert geweest; ten „ eynde gemelde Hooftmans 't selve souden willen communiceren aen de Schutteren, opdat 't selve mochte „ comen tot yders kennisse, ende strecken tot genoegen van de gemeynte binnen deese Stadt."

(64) *Resol. van Holl.* den 2 Jul. bl. 236.
(65) Bl. 238.

„ ging, om, des noods, de sterke hand te ge„ bruiken." — En den 3 Julij belastte men Mariniers naar die posten afte zenden (66). Ziedaar de akelijke verlegenheid van *Inwoners*, van *Regenten*, en van 't gansche *Volk*, groot en klein.

Dit is ook alles, wat ik, tot op den dag der aanstelling van den Prins van Oranje, den 4 Julij, tot Stadhouder van Holland, in de *Registers van Hollands Staten* gewaagd vinde van *beroertens*, van *oproeren*, van *geweld*, of van verzochte *voorzieningen* tegen dezelve. Men leert er uit, dat niet alles oproer *onder 't gemeen* was, wat velen voor oproer van 't *gemeen* houden; maar dat er zeervele pogingen, zoo van de *Militie* als van den welgestelden *Burgerstaat*, de Burgerijen, Schutterijen, en 't gansche Volk, hervoord kwamen, met de aanleidende gelegenheden en drijfveren, die daartoe dienden. Besluit.

Ik heb hierover iets breeder uitgeweid, om 't verband met het betoog der wettigheid der handelingen in dien tijd. En dan valt nu de vraag, of onze Geschiedschrijvers, of een deel derzelven, in alles wel naaukeurig of onpartijdig schrijven, als zij de herstelling van het Stadhouderschap in Willem III., of wel zijne aanstelling en verheffing tot de vooronderlijke Waardigheden, zoo ruimschoots werpen op rekening van *Oproer*? Of men moet *oproer* noemen, als eene geheele Natie, een gansch Volk, zonder door binnenlandsche vreeze zijne stem te laten smooren, door een' buitenlandschen vijand zich zoo naauw geprangd bevindende, en geen ander reddingsmiddel kennende, bij zijne zelf radelooze Regenten aandringt, en hen Daar was geen ander redmiddel.

(66) Bl. 241.

hen overtuigt, dat, zoo er nog behoud op zij, dit behoud moet gezocht worden, in spoedig en onverwijld *de uitvoerende Macht* en 't *gansche Krijgsbeleid* weder opgedragen aan een' Man, in wien 't Volk zijn vertrouwen stelde; aan een' man, die, hoe jong van jaren ook, door beleid en dapperheid zich reeds kenteekende, en blijken gaf, dat het voorouderlijke bloed, tot heil van den Lande, nog door zijne aderen vloeide. Hoe dit zij: Prins Willem de III. werd dan den 4 Julij voor *Stadhouder* van Holland uitgeroepen, niet door gesmoorde stemmen des Volks, maar met uitbundige vreugde van 't *geheele Volk*, van rijken en armen, regent en burger; indien men misschien eenige Aristokraatsche Regenten uitzondert. De onverwachtheid van den inval en de doorbreking des Vijands in 't hart van 't Land, had hierin 't voornaamste deel; en 't is zonderling van toepassing, dat de Heer *J. de Witt* bij zijn opgevolgd verzoek om ontslag, den 4 Aug. erkende, dat *God almachtig in sijnen toorn gelieft den Staat te laten overkomen de desastres en calamiteiten — — op eene wijse die onbegrijpelijk is, en soo subitelijk, ook met soo weinig tegenstand, dat de posteriteit reeden sal vinden, om hetselve niet te konnen gelooven* (67).

dan de aanstelling eens Stadhouders

De Besluiten nu, die in de Vergadering der Staten genomen werden, waren drieledig; zij betroffen 1°. de Patenten; 2°. 't Eeuwig Edikt; 3°. de verkiezing des Stadhouders.

bij wettig Staatsbesluit.

1. Tot opdracht der Patenten.

1°. Op 't vorig gedane Voorstel besloot men, bij de Generaliteit voorteslaan, en de zaak daarheen te beleiden, dat den Prinse de vrije macht werd

(67) *Resol. van Holl.* 4 Aug. 1572.

werd gegeven „ *tot kennelijk wederzeggen, over* „ *de Patenten en andere zaken, tot de Militie* „ *van de Vereenigde Nederlanden betreklijk,* „ *zoo als zijne Voorouders als Stadhouders en* „ *Kapiteinen Generaal hebben uitgeoefend.*"

2°. Op voorſtel der Gemachtigden van Haarlem, Rotterdam, en anderen, werd het zoogenoemd *Eeuwig Edikt* met eenparige ſtemmen vernietigd; en 2. Herroeping van 't Eeuwig Edikt.

3°. Met dezelfde eenparigheid Prins Willem ontſlagen van zijnen Eed op dat *Edikt*, en verkozen tot *Stadhouder*, *Kapitein Generaal* en *Admiraal* over Holland; van wiens voorbeeld en dapperheid zooveel, en van wiens behoudenis alles geacht wierd aftehangen. En 3. benoeming des Stadhouders enz.

De gevolgen van die Aanſtelling waren gewichtig, zoo ten opzicht van die waardigheid op zich zelve, als ten aanzien der redding van Volk en Land uit hunne ongelegenheden. Ten aanzien der *waardigheid* op zich zelve! Op den titel van dit Hoofdſtuk gaf ik aan 's Prinſen Herſtelling, of liever *Aanſtelling*, den naam van *terugkeering tot den vorigen Regeringſtand.* Om dit te verdedigen, behoef ik weinig woorden. Ik beroepe mij alleen op 't gezag van den Heer *Pieter Paulus* (68), die de vorige Regering van 1650—1672. daarom *eene Tuſſchen-Regering* noemt; en van die Tuſſchenregering getuigt, dat *zij te aanmerklijk is, en te vele bewijzen bevat voor de nuttigheid der Stadhouderlijke Regering, dan dat wij dezelve ſtilzwijgende*, (zegt hij) *voorbijgaan.* Hierom verklaart hij ook, dat *met de aanſtelling van den Stadhouder Willem III. het* Gewicht dier Aanſtelling.

(68) *Nut der Stadhouderlijke Regering*, bl. 55.

het Land zijne oude Regeringsvorm wederkreeg (bl. 79, 128.), *en dat dezelve de oorzaak onzer redding was.* (bl. 68.) Ik behoef dan geen verder betoog, dat dit voor den ouden *Regeringsvorm* gehouden wierd! Alles toch, wat de Staten, na den dood van Willem I., deden en zeiden; alles wat 'er in die verlegenheid, en in 't bijzonder onder Leicester gebeurde, met de gevolgde Geschiedenisfen tot aan 't Jaar 1650., bewijzen zulks ten overvloede. Ik toonde bij de aanstelling van Maurits, en bij de nadere bekrachtiging van zijn gezag, het voorzichtig gedrag der Staten van Holland en van hunnen Advokaat den Heer van Oldenbarneveldt, daarin, dat, toen zij zagen, dat men het zoogenoemde *Volk* in 't spel zocht te brengen, en onder dien naam *hun gezag te verkleenen*, zij verre verwijderd waren om Maurits, zoo in zijne *Militaire* als *Burgerlijke Waardigheden* en *Patenten-recht* te bekrimpen of inrekorten; of door openbare Geschriften of Besluiten verachtlijk te maken, maar integendeel hem, tot handhaving en dekking hunner eigen achtbaarheid, in allen deele sterkten en vestigden. Zij namen altijd, om zoo te spreken, de Stadhouders in den arm, en deden dit niet zoozeer om *de Prinsen*, als om *zich zelfs* wille, en om langs den gebaanden weg van den gewonen Regeringsvorm zich tegen alle woelingen, van buiten en van binnen, te beschermen, gedachtig aan de oude spreuke: *Eendracht maakt macht.* En 't is daarom door den Heer *van Slingeland* elders niet onaardig aangemerkt, dat *de Vrees voor Spanje en het groot Vertrouwen op de Prinsen van Orange*, tot aan den Munsterschen Vrede de banden geweest waren, welke de Re-

Republiek tot dien tijd bij elkander gehouden hadden; en deze banden nu verbroken zijnde (69), was dit de reden geweest, dat de buitengewone *Groote Vergadering der Bondgenooten* in 't jaar 1651., volgens Hem, zich niet konde verstaan over de twee groote punten, 1°. *het gezag over het krijgsvolk van den Staat*, en 2°. *de manier, om de verschillen tusschen de Provincien, over allerlei onderwerpen, oprijzende, bij te leggen of te beslissen;* en zij de zaken ten dien opzichte in de verwarring liet blijven, waarin zij toen waren. Maar ik merke er verder bij aan, dat in even die *onbepaaldheid* en *onzekerheid* de reden lag, dat de Staten van Holland met den Heer *J. de Witt*, door het grooter gewicht en gezag dier Provincie, bij 't afzijn eens Stadhouders, altijd ruimer handen hadden, om vele zaken meer naar den zin en 't doeleinde van dat Gewest, dan van de overige Provincien, interichten en doortezetten.

Aan de zijde van 't gansche Volk was eene algemeene en groote vreugde over de herstelling van den vorigen Regeringsvorm, een vernieuwd vertrouwen op de middelen van-, en beter eensgezindheid tot verdediging. Algemeene vreugd; nieuwe moed.

Van den kant des vijands was 't niet minder gewichtig. „ Zoo haast, zegt VALKENIER bl. 716. de Koning van Vrankrijk te Zeist hoorde, dat Vrankrijks bedremmeling.

(69) Niet ongepast zegt daarom kortlings de Heer KRUCHENIUS, *Nationale Balans*, bl. 4. *De spreuk, Eendracht maakt macht, was tot de Munstersche Vrede het Bolwerk, dat ons aanwezen daargesteld heeft; maar na dien tijd, de roede van 't lighaam zijnde, is zij uit het geheugen geraakt.*

dat zijne Hoogheid — — in den Haag had afgeleid den Eed wegens zijn Stadhouderschap over Holland, resolveerde hij 's anderen daags met zijn geheel leger van de Hollandsche frontieren op te breken, en verliet onverwacht, en in alle stilheid, zonder trommelslag, met alle zijne manschap, de Steden *Oudewater* en *Woerden*, om zich hooger op te verschansen." (70).

's Prinsen vermaning tot rust en afmaning van oproer en wantrouwen.

En wat de Staten? Het eerste, dat zij na de beslotene Opdracht van 't Stadhouderschap deden, was, zijne Hoogheid te verzoeken, „ om „ door eenen beredeneerden Brief de Steden van „ Holland aantemanen, om elk in 't zijne zoo„ danige ordre te stellen, en *voorzieninge te* „ *doen, dat de tumulten en oproerigheden, al*„ *daar ontstaan, gestild, en tegens de autheurs* „ *in het toekomende scherp onderzoek gedaan* „ *worde*, en dat zijne Hoogheid in dien Brief „ zoodanige bewoordingen geliefde te brengen, „ waardoor *de gemeente* wierd terug gebracht „ van de verkeerde indrukfels, tegen hunne Over„ heden opgevat, *in allen schijn als of zij wa*„ *ren Verraders, en den dienst van 't Land* „ *niet naar behooren betrachteden.*" — En dit strookt volmaakt met het geen de Raadpensionaris *J. de Witt*, bij zijn Affcheid kort daarna zelf verklaarde (71), dat die *calamiteiten en subite desastres de gemoederen van de Gemeente en van alle de Inwoonderen van het Land, nevens een generale schrik en tremeur, hebben doen opvatten eene sinistre impressie van hare Regenten,* *en*

(70) VALKEN. bl. 717, 718.
(71) *Resol. van Holl.* 4 Aug. bl. 70. en VALKEN. Bijl. D. I. bl. 157.

en voornamelijk van die genen, die boven anderen eenig bewind of bestier gehad hebben. En was dit te verwonderen? De ondervinding leerde ten allen tijde, dat men de schuld op vorige Regenten schoof. En schoon noch *verraad* noch *plichtverzuim* waarlijk plaats gehad moge hebben, moet men echter aan die opgevatte gevoelens of inboezemingen, *schrik* en *tremeur*, toeschrijven alle de gebeurtenissen, en woelingen, die na 's Prinsen verheffing in sommige plaatzen tot verwoedheid, en tot toomeloosheid zijn losgebarsten, en gevolgd zijn van den afschuwelijken moord der gebroederen J. en C. DE WITT, door de Haagsche Burgerij, en de veranderingen der Regeringen en der Magistraten in vele Steden, in welken sommige Regenten eenen zoo grooten haat tegen Stadhouder of Stadhouderlijke Regering voedden, dat zij beschuldigd wierden, liever onder de Franschen te hebben willen bukken, dan *eenen Stadhouder* aan 't hoofd van 't Bewind te zien, of, gelijk men 't wel eens uitdrukte, *liever Fransch dan Prins* te zijn. De bewegingen toch tot *veranderingen* van Regenten in eenige Hollandsche Steden, gelijk te Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Rotterdam, enz. waren zeker allen na, en niet voor de aanstelling des Stadhouders. Men vindt ze in 't breede verhaald bij VALKENIER, en daaruit meest bij WAGENAAR (72); zij hadden vooral plaats in de maanden *Augustus* en *September*. De kwade indrukfels tegen eenige voorname Regenten, en vooral hen, die het ijverigste de maatregels van den Heer *J. de Witt* gevolgd hadden, (wien men

Oproeren na de Aanstelling.

(72) *Vaderl. Histor.* D. XIV. bl. 102.

men den hatelijken naam van *Loevesteinschen aanhang* toevoegde,) hadden die opschuddingen verwekt; en veroorzaakt, dat de Staten van Holland op den 27 Augustus den Prinse magtigden, om, des noods, de Regering in de Steden te veranderen; doch van welke machtiging hij niet dan een spaarzaam gebruik gemaakt heeft. Het beknopt verhaal van den Hr. WAGENAAR bl. 196. nopens Leiden wijst dit genoegzaam uit. De Stukken, mij hiervan onder 't oog gekomen, toonen, dat het aldaar meer het werk geweest zij van de Schutterij, en hare Officieren, en dat de Prins op het Verzoekschrift der Burgeren en Schutteren, om uit een getal van 80 persoonen een nieuw Lighaam van *Veertigen* te verkiezen, daarin dus te werk ging, dat hij alle de 25 Regenten, welke uit de vorige *Veertigen*, door de Verzoekers zelve, op die Lijst gebracht waren (73), op nieuw inkoos. Ondertusschen waren het de oude Regenten zelve, en niet deze nieuwen, welke (boven, bl. 368.) hadden aangedrongen op Willems verheffing.

Regeringsverandering.

Dit alles daargelaten, en aan den rampzaligen toestand, en den uitersten nood en rampen, waarin het Land zoo eensklaps, bij 't indringen des vijands, geraakte, toeschrijvende, is de eenige vrage, die ten aanzien van *Hollands Staatsregering* hier nu te passe komt, deze: Is de aanstelling *door de Staten*, als *'s Volks Representanten*, toen gewelddadig geschied, of overeenkomstig den

Willems aanstelling was wettig.

(73) Ik heb de bewijzen, hiertoe dienende, voor zoo verre zij niet bekend, of, zooveel ik weet, onuitgegeven zijn, in eene *Bijlage* geplaatst op den 8 September 1672.

den vorm der Regering? dat is, hebben de Vroedschappen der stemmende Steden, als des Volks wil bij eigen overtuiging uitbrengende, daarin wettig en vrijwillig ter Staatsvergadering toegestemd? zonder dwang van 't Volk, ook zelfs voordat er in de Stedelijke Regeringen eenige verandering gemaakt zij? Hierop antwoorde ik, volmondig, ja! De Regenten van dien tijd zijn niet gedwongen, noch in den *eigenlijken*, noch in eenen meer *algemeenen* zin van 't woord. Dit wijzen de Registers uit! Deze spreken uitdrukkelijk (74): „ Bij de Leden generale en „ eenparige inclinatie getoond zijnde, om den „ Heere Prince van Orange — — aan te stellen „ en te eligeren tot Stadhouder deeser Provincie; „ hebben de Heeren van de Ridderschap en Ede- „ len, midsgaders de Gedeputeerden van de „ Steeden, *uit den naam en van weegen de Hee-* „ *ren haare Principalen goedgevonden en gere-* „ *solveert.*" — — Eenen *zedelijken* dwang, die door de omstandigheden hen en hunne lastgevers tot die daad noopte, zal niemand ontkennen: maar de vraag is van *feitelijken*, van *gewelddadigen dwang*, waardoor de Regenten van 's Volks wege en door 's Volks oploop en geweld, daadlijk gedwongen wierden. Indien al eens in enkele Steden, welken *stem in Staat* hadden, de Vroedschappen door de burgerijen, of zelfs door 't lager gemeen, zijn aangedreven of gedwongen geworden, (des neen, in den laatsten zin) zoo beneemt dit niets aan de wettigheid der *Staatsbesluiten*, die in *'s Hage*, waar geen zoodanige dwang was, met algemeene vreugd en gejuich ge-

(74) 3 Jul. bl. 242.

genomen werden. En 't doet dan weinig ter zake, dat sommigen onzer Historieschrijveren, met zooveel ophefs, verhalen, en zelfs in prent afmalen, hoe de Ruwaard C. de Witt, te Dordrecht ziek liggende, met geweld gedwongen wierd, om de *Acte* van *Aanstelling* des Stadhouders met zijne handteekening te bekrachtigen. De toestemming van *een* of *meer leden* in eenige Vroedschap doet hier niets af; of men moet daartoe komen, dat het groot gezag, 't welk de Heeren DE WITT door hunne uitmuntende begaafdheden zich hadden verkregen, de gansche Dordrechtsche Vroedschap zoo onderdanig en gedwee gemaakt hadde, dat zij zonder toestemming van een' hunner Mederaden, *C. de Witt*, een zoodanig besluit niet durfden nemen. Dit was dan ook dwang! Of stelt men de reden in den gedanen Eed *op 't Eeuwig Edikt*, als 't welk zonder eenparige toestemming van alle de verbondene leden in de Vroedschapscollegien niet konde afgeschaft worden, (schoon 't op die wijze niet was aangeschaft), zoo zal dit een bewijsgrond te sterker voor de wettige aanstelling des Stadhouders door de Staten uitleveren; dewijl hieruit besloten zal moeten worden tot de eenparigheid van zoo groot een aantal van stemmende Leden. Altans dit staat vast, dat niet de *aanwezende Afgezondenen* alleen, maar ook hunne Machtigers, *de Vroedschappen*, als de wettige Representanten der Natie, allen hunne toestemming gegeven hebben. Want men zal als geen tegenbewijs willen doen doorgaan, dat volgens de *Holl. Resol.* 8 Jul. „ *een enkel lid* der Rotter„ damsche Vroedschap, men name *Sonmans*, „ *zijn ontslag wilde nemen*, omdat niemand,

„ *zelfs*

„ *zelfs niet de Staten*, hem van zijn Eed op 't „ *Eeuwig Edikt* konden ontslaan." 't Welk ongerijmd was. Zij, die den band geleid hadden, maakten hem los, en konden dien band ook alleen losmaken. Niet de *Stadhouder*, niet *het Volk* deed dit.

Uit al het opgegevene kan men nu ook een alles afdoend bewijs aanvoeren tegen de stelling, dat de stem des Volks *altijd met geweld gesmoord is*, ja zelfs het bewijs tegen den Schrijver omkeeren. Hij wil er mede zeggen, dat, als het *Volk* was gehoord geworden, hetzelve zijne *Souvereiniteit* wel krachtiger zoude gehandhaafd hebben. Maar hier was het geval gansch omgekeerd. Het Volk riep. Men hoorde het Volk, het algemeene Volk! De *stem* des Volks was *ééne stem*; zij werd niet gesmoord. Maar die *stem* was niet, (zoo min als in vroeger tijden), om eene *werkzame Volks-Souvereiniteit* boven het gezag der *Staten* en *des Stadhouders* te verheffen of te doen gelden; maar om *bij de Staten* zelf, en door middel *der Staten*, als de algemeen erkende en wettige Volksvertegenwoordigers, bij Besluit te verkrijgen eenen door hun, (de Staten), aan te stellen Stadhouder, die aan 't Hoofd van 't *Uitvoerend Bewind* gesteld, door zijn gezag de verlopen zaken des Lands, onder de Staten, en door hun behulp, met meer klems kon helpen uitredden, en aan den voordgang des trotzen Konings door raad en daad paal en perk stellen. Gelijk de uitkomst ook medebracht.

Op die wijze gedroeg zich de zake, en hiermede werden *alle verordeningen*, die sedert 1652. waren ingevoerd, en die met het Stadhouderlijke Bewind en zijne vorige Plichten, Rechten en Voor- Hare gevolgen.

Voorrechten onbestaanbaar waren, vernietigd, of vervielen van zelfs; en dat gedeelte der *Uitvoerende Macht*, 't welk de Staten in hunnen boezem hadden getrokken, of aan anderen opgedragen of gesmaldeeld, keerde nu door die Aanstelling terug, of werd weder overgedragen op den Stadhouder, als geschiedende de aanstelling *met alle zoodanige digniteiten en waardigheden, als dezelve voor dezen bij de Prinsen, zijne Voorouderen, bekleed zijn geweest.* Van welke uitdrukking wij de kracht gezien hebben uit de *Commissie* van Prins Maurits.

't Is dan nu niet noodig, om bij de stukken aantewijzen, dat alles, wat, gedurende het *Stadhouderlooze Tijdperk*, de Staten van Holland in hunnen boezem overgebracht hadden, nu van zelfs daar wederom uit geraakte: maar het leidt mij tot eene algemeene aanmerking; dat men in latere tijden onder de Stadhouders zich wel eens verkeerdlijk beroepen heeft op zulke besluiten, den Regeringstand van Holland rakende, die genomen zijn gedurende het Raadpensionarisschap van den Heer J. DE WITT, en onder eene Staatsregering zonder Stadhouder. Ik wil hiervan geene voorbeelden aanhalen. Zij zijn te wel bekend.

Reden, van 't Erflijk verklaren. Deze op nieuw aangevangen Stadhouderlijke Staats-Regering heeft 30 jaren voordgeduurd tot 1702. Men had de voordzetting daarvan bedoeld en gewild, toen men in 't jaar 1674. die Waardigheden in de *Manlijke linie* erflijk maakte, en de redenen daartoe opgaf in die aanmerklijke Verklaring van den 2 Febr. 1674. (75), wier inhoud ik boven beknopt schetste; en waarin gezeid werd, dat

men

(75) *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 123.

men voorheen zooveel tijds met raadplegingen te zoek bragt, toen de Koning van Vrankrijk in 't laatste van 1671. genoegzaam zijne vijandlijke oogmerken openbaarde, welken tijd men tot aanstalten van verdediging had behooren te besteden. Dit openbaren van Vrankrijks oogmerken, in 't laatste van 't jaar 1671., stemt volkomen overeen met het geboekte in de *Secrete Resolutien van Holland* (76), alwaar, uit de *Instructien*, den Afgezondenen bij 't Spaansche Bewind naar *Brussel* medegegeven, den 11 Jan. 1672. duidlijk blijkt, dat men bij ons zulk eenen aanval verwachtte, en aan Spanje voorstellen deed, om gemeenschaplijke maatregelen te nemen; en ook nog den 18 Jan. eene *Instructie* opmaakte voor eenen buitengewonen *Afgezant naar Engeland*, om op de misnoegdheid van Vrankrijk, des Konings *tusschenkomst* te verzoeken, en anders *zijne hulp en bijstand* in geval van oorlog. Waaruit bevestigd wordt, 't geen ik, bl. 340. in 't voorbijgaan opmerkte, dat de Hr. J. de Witt, met andere Staatsleden, geen 't minste denkbeeld toen nog hadde, dat Engeland ook de Republiek wilde beoorlogen; en waaruit te verklaren is de groote ongelegenheid, waarin die onverwachte gebeurtenis den anders diepschranderen Raadpensionaris J. de Witt onverhoeds stortede. En daar deze bijkomende Engelsche Oorlog het werk was van eenigen van 's Konings Ministers, door Vrankrijk gewonnen (77), zoo kan hieruit, na 't herstel

(76) D. III. bl. 203. den 11 Jan. 1672.

(77) Men denke hier om de Hertoginne van Orleans, wier zuster getrouwd was met den Koning van Engeland, en haren invloed op 't Engelsche Hof.

ſtel van den Vrede met Engeland in 1674., verklaard worden het niet onaardig zeggen van den Engelſchen Lord *Arlington* aan Willem III., *nous ſommes entré avec cet Etat bien cavalièrement dans la Paix*, met Willems ſnedig antwoord, *vous étiez auſſi entré bien cavalièrement dans la guerre.*

Uitbundige lof aan Willem III.

't Gewicht, dat toen in den perſoon van Willem III., als Stadhouder en Algemeen Krijgsbevelhebber, geſteld wierd, was onbeſchrijflijk groot. Men kan hier van oordeelen uit de *Holl. Reſol.* (78), toen de Staten van Holland hem plechtig lieten verzoeken, zijnen perſoon niet te zeer aan gevaar bloot te ſtellen, *aangezien haar Ed. Gr. Mog. oordeelen*, *dat van het behoud van zijne Hoogheid*, *voornamelijk bij den tegenwoordigen gevaarlijken toeſtand* (79), *het behoud van den Staat afhangt.* Dit zelfde herhaalden zij nog in 't jaar 1676. den 27 Jul. bij gelegenheid zijner verwonding in 't gevecht. En het begrip, dat de Staat zonder Stadhouder, (dat is, Hoofd der Uitvoerende Macht,) veiligheidshalve niet wezen konde, dit begrip deed reeds den 8 Aug. 1672. de Vroedſchap van *Dordrecht* beſluiten, om ter Staten-Vergadering voortedragen, 1°. om zijn perſoon *door getrouwe Guardes en Hellebardiers*, en met alle menſchlijke voorzichtigheid te bewaren, 2°. om met behoorlijke voeglijkheid Hem aanteſporen tot het aangaan van een huwelijk, om daardoor eene *wettige opvolging* te erlangen, en anders te bepalen, *waar en op wien bij*

(78) 9 Aug. 1672. bl. 105.
(79) *De jegenwoordige dangereuſe en perplexe conjuncturen van tijden en zaken.*

bij zijn overlijden zijne Opvolging te doen komen (80). En 't is overeenkomstig die begrippen, dat, wanneer 't huwelijk met *Maria Stuart* hem geen kinderen verwekte, Prins Willem III. zijnen Neef *Jan Willem Friso*, Vrieslands Stadhouder (81), bij Testamente erfgenaam maakte van alle zijne Staten en Goederen, en ook gaarne gezien hadde, dat dezelve, hoe jong ook, *tot Stadhouder van Holland* was voorgeschikt geworden; maar 't geen denklijk, om zijne jongheid niet doorging, en bij Willems kinderloos overlijden geheel achterbleef. 't Welk op 't onverwachtste, en ontijdig voor de belangen van Europa, voorviel in 't jaar 1702.

Al het verdere gebeurde, als geene betrekking hebbende tot mijn hoofdbedoelde, ga ik voorbij. De vraag is alleen: Is er in al het dus verre verhaalde wel iets, 't welk volgens de toenmalige Staatsregering en gesteldheid van zaken voor *onwettig* kan gehouden worden? Daar ik boven aanmerkte, dat, indien er ooit eene ware Volkstem, eene algemeene geestdrift des Volks, zonder opruijing, zich vertoonde of kon vertoonen, dezelve zich bij de aanstelling van Willem III. tot Stadhouder vertoond hebbe, alzoo en Regenten en geregeerden, door dwang der omstandigheden genoopt, allen te zamen zonder onderscheid, ééne ziel, ééne stem, uitmaakten, om weder te keeren tot den ouden Regeringsvorm, de Staten-Regering met eenen Stadhouder: zoo

(80) Vergel. VALKENIER D. II. bl. 842.
(81) Hij was de naaste en regelrechte telg uit *Johan van Nassau*, oudsten broeder van Willem I., en was geboren 1687.

zoo zal ik dit niet verder aandringen, en ga ook met stilzwijgen voorbij alle de grieven en bezwaren, bij den Heer Valkenier (82) opgeteld tegen de vorige *Staatsregering zonder Stadhouder*, gedurende die afgeloopen 22 jaren, en van alle de middelen, welken in dit eerste Stadhouderlooze tijdvak gebruikt zijn, om 't Volk en de Gemeentens eenen afkeer inteboezemen van *het Stadhouderlijke Bestuur*, en minkundige ingezetenen te vleien met den zoeten naam van *vrijheid* in den *Burgerstaat* ten tijde dier Staatsregering. Maar, daar men in onze dagen zoo oneindig veel, zoo buitensporig en voorbeeldeloos geschreven heeft tegen al *wat Stadhouderlijk bewind* was, en daaronder ook tegen Willem III.; zoo kan het aan een bedaard voorstander en erkenner der groote verdiensten van dien zoo miskenden Vorst, niet kwalijk worden afgenomen, dat ik dit tijdperk besluite, met eenige trekken van 't geen in de eerste twee jaren, als door hem uitgevoerd, wordt opgegeven (83), met bijvoeging der uitkomst van zijne bedrijven, zoo als de Staten van Holland, niet toen, maar bij en na zijn overlijden dezelven afschilderden.

Willems daden 1672 tot 1675. Wat het eerste betreft: na 't verhaal zijner onverwachte verovering van *Coeverden*, en 't verjagen des Vijands in 't laatst van December 1672, vervolgt VALKENIER aldus: „ Met deze overgroote Victorie wierd het fatale jaar 1672 ge„ eindigd, en aan het verdrukte Nederland, ge„ lijk als uit den hemel beloofd eene genadige „ verlossing uit dien poel van ellenden, waarin „ het-

(82) *'t Verward Europa*, D. I. bl. 226-304.
(83) Zie dit bij VALKENIER D. I. bl. 852.

„ hetzelve overftelpt lag, waartoe de hemel zij-
„ ne Hoogheid Willem den III., Prince van
„ Orange, door den eenparigen mond van de
„ gezamenlijke Nederlandfche Gemeente als een
„ gezegend Inftrument fcheen uitverkoren te heb-
„ ben, dewelke alreede den desperaten ftaat van
„ ons Nederland niet alleen uitwendig heeft ge-
„ maintineerd, door zijn postvatten met een hand
„ vol volks op de vijf Frontierplaatzen van Hol-
„ land; door zijne *proteftatie* tegens alle verdere
„ onderhandelinge met den Koning van Vrank-
„ rijk; door zijne aanbieding van goed en leven
„ ten dienste van 't Vaderland; door zijne re-
„ formatie en vermeerdering van de Miltie;
„ door zijne verbetering aller wanorden; door
„ zijne herftelling van de krijgsdiscipline; en
„ door het opnemen van den last dezes zwaren
„ oorlogs op zijne fchouderen; mitsgaders door
„ het bezorgen met een' onvermoeiden ijver van
„ al 't gene tot bevorderinge van den gemeenen
„ welftand dient; maar denzelven inwendig ook
„ heeft verzekerd door het aanvaarden van 't
„ Stadhouderfchap in alle zedigheid en onder-
„ werping, zich geenzins dienende van zijn ver-
„ kregen macht omtrent zijne tegenpartije, maar
„ liever door vergetinge als ftraffe wrekende;
„ door het onverdrietig waarnemen en civiel be-
„ antwoorden van de oneindige Deputatien van
„ alle de Steden en meest alle de dorpen van
„ Holland en Zeeland; en door het appaiferen
„ van de ontroerde gemoederen der Gemeente,
„ dewelke zoo verre in furie tegens de Regerin-
„ ge was uitgeborsten, dat dezelve door nie-
„ mand ter wereld te toomen was, als door
„ Hem alleen, die 't zelve heeft uitgewerkt

 „ door

„ door krachtige middelen, die van onbedenk-
„ lijke zachtigheid waren, aan de eene zijde we-
„ gens de noodzakelijkheid des tijds eenige Hee-
„ ren van de Regering licentierende, doch zon-
„ der de minste kreuk van hunne eer en trouw,
„ daaronder wel sommigen waren, welkers dienst
„ de Gemeente niet onaangenaam was, om de
„ anderen te minder *suspect* te houden, en aan
„ de andere zijde, door eene generale *Amnes-*
„ *tie*, en door strenge bevelen alle vordere *in-*
„ *surrectie* voorkomende, met een voldoende
„ vertooning van zijn aanminnige en niet te min
„ ontzaggelijke persoon, in verscheiden Steden,
„ in welke bevredinge wij zien zullen dat ge-
„ grondvest is geweest de behoudenis van den
„ Staat, en dat daarin uitblinkt de hooge wijs-
„ heid en onvermoeide zorge van *zijne Hoog-*
„ *heid* voor 't Gemeenebest; dewelke als een
„ *Descendent* van dien *grooten Willem*, dat
„ groote instrument van onze dierbare Vrijheid,
„ gesteld is tot Hoofd van onze Legers, zoo te
„ water als te lande; en wij zullen in 't volgen-
„ de Deel bevinden, dat hij onze verwachting
„ niet alleen voldaan, maar ook zelfs te boven
„ gegaan heeft, en dat de *affectie* jegens zijn
„ persoon is verdubbeld, en de remarques van
„ zijne oprechte genegenheid voor dezen Staat
„ aan die persoonen, dewelke anders van hem
„ hebben geoordeeld en gesproken gehad, ge-
„ geven hebben een genereus en eerlijk *dementi*,
„ zoodat zijn naam daardoor zal *geaeterniseerd*,
„ en hij bij de *posteriteit* bekend zijn met den
„ *glorieusen* titel van BEHOUDER VAN ONZE VRIJ-
„ HEID, gelijk zijn Overgrootvader den naam
„ verdiend en verkregen heeft van GROND LEGGER

„ VAN

„ VAN ONS GELUK — —." Dus schreef Valkenier in 't jaar 1675. Men moge hiervan veel op rekening van vleierij zetten; maar men kan de waarheid zelve daarmede niet wegpraten. Het gebeurde zelf kome in overweging, en Nederland blijve dan nog *ondankbaar* aan zijne nagedachtenis!

Ook bij de Regerings-reglementen.

't Was deze Stadhouder, aan welken de drie door Vrankrijk overheerde Provincien, Gelderland, Utrecht, en Overijssel, (hoe men ook in latere tijden die Regeringsreglementen uit bijzondere inzichten beschouwen mogte,) te danken hebben, dat zij, tegen den aandrang der machtige en overwegende *Hollandsche* Provincie, wederom in 't *Bondgenootschap* met gelijke Rechten van Deelgenootschap aan de Unie van Utrecht, en met zitting in hunner Hoogmogende Vergadering zijn op- en aangenomen; waarvoor Hem, in plaats van berisping en smaad, lof en dankzegging op zijn tijd gegeven is; gelijk de Staatsregisters uitwijzen (84). 't Is deze zelfde Stadhouder, welke bij zijne Levensbeschrijvers en anderen, wegens zijne goede hoedanigheden, beschreven wordt, als ware hij *vrij geweest van alle gebrek of ondeugd* (85), en die, wat pogingen de Fransche Afgezant *d'Avaux*, naar uitwijs zijner Brieven, bijzonder in de jaren 1684. en 1685. hebbe aangewend, om hem bij de Hollandsche Natie, en bijzonder te Amsteldam, gehaat te maken, zich zoodanig door zijn onbezwe-

(84) Vergel. VALKENIER D. II. bl. 825.
(85) WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. XVII. bl. 117. Vergel. VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, bl. 30. en *Nalez.* bl. 420-422.

zweken gedrag wist te handhaven, zijn gezag te vestigen, en in de algemeene Staatsbelangen bij Holland zich zoo noodzakelijk te maken, dat op de onverwachte tijding van zijnen dood uit Engeland, welk Rijk hij ook als *Koning* sedert 1689. beheerde, er in den Politiken en hachlijken toestand van geheel Europa, en ook dezer Republiek, eene algemeene neêrslachtigheid bij *Volk* en *Staten* plaats had, zoodanig zelfs, dat volgens de *Resol. van Holl.* 1702. bl. 78. de Staten van Holland zich *en corps* naar de *Generale Staten* begaven, en *wegens de jegenswoordige bedroefde Constitutie van tijden en zaken* een voorstel deden, waarbij Zij ronduit verklaarden, *dat zij, door dat funest, ongelukkig, en ontijdig afsterven, kwamen te missen dat appui, en dien band, waarmede de Leden van hunne Provincie en de Unie van de Bondgenooten aan een waren geschakeld —, dat de Staat miste een Opperhoofd, zoo te water als te land, die hen, onder Godes zegen, tot nog toe zoo menigmaal jegens de Vijanden, met gevaar van zijn lijf en leven, had beschermd; dat zij waren ontzet van dat aanzienlijk credit en authoriteit, — en 't voorsichtig beleid, waardoor niet alleen zoo vele Potentaten met den Staat zijn geallieerd, maar ook die Geallieerden als in een Lighaam jegens hunne Vijanden zijn verknocht geweest.* — — Maar nog krachtiger, na de eerste vervoering hunner verlegenheid, op den 29 Maart bl. 87. zegt de *Raad van Staat*, bij hunne Petitie aan Holland: *Dat, soo de dood des Konings van Spanje billijke reden gaf tot het verdubbelen van den arbeid aan de fortificatien — nog veel billijker reden daartoe geeft het overlijden*

Willems overlijden.

den van den Koning van Groot-Brittannien O. G. *wiens* MOED, *wiens* BELEID, *wiens* ZORG, *wiens* NAAM, *meer gerustheid gaven aan den Staat als de beste* FRONTIEREN.

Maar hoe groot ook zijn gezag en aanzien in deze Republiek geklommen zij, 't welk niet verminderde, toen hij de Koninglijke Regering van Engeland aanvaardde, en hij hierdoor de Banden van Bescherming en Verdediging tegen de macht van Vrankrijk, volgens het toenmalige *Staatssystema*, nog naauwer toehaalde: *de Staatsregering* bleef toch in wezen, en nooit is er in al dien tijd eenige twijfeling gerezen, dat de Staten van Holland niet waren *de wettige en Souvereine Representanten* van het gansche Volk. Besluit.

XXIII. EN LAATSTE HOOFDSTUK.

Veranderingen in 't Staatsbewind, bij 't kinderloos overlijden des Stadhouders, Prins Willem III. in 't jaar 1702. *en de herstelling der Stadhouderlijke Staats Regering bij den inval der Franschen in 't jaar* 1747 *tot aan de geheele omkeering der Staatsregering in eene Volksregering* 1795.

Willem III. stierf, zonder kinderen, en door dat kinderloos overlijden, bleef de Republiek, bijzonder de grootste en aanzienlijke Provinciën, Holland, Zeeland, Utrecht, tot aan den jare Na zijn dood

1747. *zonder Stadhouder*, en vervielen alle die Waardigheden, Bedieningen, en Rechten des Stadhouders, voor de tweedemaal na de opkomst der Republiek, in den boezem der Staten-vergadering, welke nu weder die bedieningen of zelve waarnam, of door anderen liet waarnemen. De Staten waren en bleven met dat alles de ware *Representanten van de Natie.* Alleenlijk rezen er de vijf of zes eerste jaren in de Provincien *Gelderland*, *Utrecht* en *Overijssel* geweldige verdeeldheden en beroertens, veroorzaakt niet door zoogenoemde *Orange-voorstanders*, maar door geheel andere lieden en grondbeginsels, namelijk door zoodanigen uit de Gemeentens en Burgerijen, die, op algemeene *Democratische* beginsels bouwende, het Volk dier Gewesten aan de hand gingen, de Gemeentens vleiden, en de zaak zoo deden voorkomen, als of de *bestelling* of *benoemingen der Regenten en Magistraatspersoonen*, die te voren aan den Stadhouder gestaan hadden, nu moesten geacht worden te staan, of vervallen te zijn aan de *Burgerijen*, *Gemeenten*, of het *Volk*; waarvan sommigen, door verkeerde begrippen misleid, zoo verre gingen, dat zij de goede Gemeenten in den waan brachten, zoo als het toen werd uitgedrukt, dat de *Souvereiniteit was bij het Volk*, en dat, daar de Stadhouder nu was overleden, *het Gouvernement*, maar vooral het recht *tot aan- en afstellen van Regenten en Magistraten toekwam aan het Volk.* Aldus verhaalt dit WAGENAAR (86), maar nog veel breeder een gelijk-

Bleef de Republiek zonder Stadhouder.

De gevolgen in Gelderland, enz.

(86) *Vaderl. Hist.* D. XVII. bl. 132-147. 231-246. en 299-305. Vergel. JAN FOKKE, *Geschiedenis van de XVIIIde Eeuw*, D. I. bl. 230-243.

lijktijdig buitenlandsch Schrijver, die in ons Gemeenebest leefde, en vele Staatstukken medegedeeld heeft; ik mene den Heer DE LAMBERTY (87). Dit was toen de hoofdbedoeling, en niet, gelijk de Schrijver der *Geschiedenis der XVIIIde Eeuw* en anderen het voordragen, als of het eene worsteling was tusschen de genen, die onder eene Stadhouderlooze Regering op 't kussen wilden blijven zitten, en tusschen hen, die zich in 't bewind zochten hersteld te zien. Neen! het was een geheel verschillende geest, welke toen die drie Gewesten beheerschte; doch die geest vloog in die tijden niet over tot *Holland*, maar integendeel, de Staten van Holland hielden zich bij hunne oude grondbeginsels, om, hoewel zonder Stadhouder, de klem van zaken in hunne handen te houden, en zij werkten met de Staten Generaal ijverig mede, om die onlusten en beroertens in de drie Provincien te stuiten, en den toenmaligen *Democratischen geest*, zoo men dien noemde, te onderdrukken, en die opwellingen te dempen; waarin zij ook slaagden. Ik zoude dit hier breeder moeten aanwijzen, indien mijn plan zich niet bij Holland bepaalde. Daarenboven is het gebeurde in die dagen nog veel omstandiger dan te voren, en met volle toepassing op de gebeurtenissen en verschillen, welke sedert 1781 tot 1787. en vervolgens, in de Republiek, en vooral in *Holland*, voorgevallen, en uit openbare Geschriften genoeg bekend zijn, voor den onderzoekenden Lezer in een zeerklaar dag-

Men brengt daar 't volk in 't spel.

(87) *Memoires pour servir à l'Histoire du XVIII. siecle*, T. III. p. 424. T. XII. p. 215. T. XIII. p. 47. T. XIV. p. 38. en Append. p. 1—111.

daglicht gesteld in den laatsten Brief *der Zeven Vaderlandsche Brieven*, waarbij niet vergeten zijn de veelvuldige overeenkomsten der gebeurtenissen en *maximes* van dien vorigen tijd in die drie Gewesten, vergeleken met het voorgevallene in onzen leeftijd, sedert het noodlottige jaar 1781., alles gehaald uit- en bewezen met de schriften en eigen bewoordingen van *den Post van den Nederrhijn*, den *Politieken Kruier*, en andere diergelijke toen gretig gelezen *Weekbladen*, *Tijdschriften*, en *Kouranten*, welken zoo krachtig medegewerkt hebben, om den *geest der Natie* voor te bereiden tot de algemeenmaking van die denkbeelden, dat *de Souvereiniteit was bij het Nederlandsche Volk*, met dien gevolge, dat het Volk bevoegd ware, zoo dikwils het zulks goedvond, zich zelve eene nieuwe Staatsregeling te geven, en de vorige afteschaffen. Waartegen ik, schoon vergeefs, in 't jaar 17 5. het Volk van Nederland, en bijzonder de *Hollanders*, en hen, die in Holland toen den meesten invloed hadden, achtervolgens de begrippen, die men zich toen maakte omtrent de *Souvereiniteit der Staten van Holland*, meende te moeten waarschouwen (88).

Deze Leer, die in de gemelde drie Gewesten in 1702—1707. gedreven wierd, steunde, ten mins-

(88) Zie mijn Werk: *De Souvereiniteit der Staten van Holland verdedigd tegen de hedendaagsche Leer der Volksregering, zoo als dezelve order anderen wordt voorgedragen in een geschrift, getiteld: Grondwettige Herstelling van Nederlands Staatswezen*; waarvan de eerste druk. in 't jaar 1785. en de tweede, met mijn' naam, verscheen in 't jaar 1788.

minsten toen, op een baarblijkelijk wanbegrip, dat namelijk *door den dood* van den Stadhouder *Willem III.* het Opperste Gezag vervallen was aan de Gemeentens, of 't Volk, en niet aan *de Staten*; en dit vloeide voord uit een verkeerd denkbeeld, geboren uit het hoog aanzien en gezag, 't welk de Stadhouder Willem III. bij zijn leven onder de Staten geoefend had. Indien dit gezag de maat te buiten ware gegaan, en de Staten der Gewesten zoodanig de klem van wetgeving en besluiten verloren hadden, dat hierdoor dat wanbegrip geboren was; wie zoude dat prijzen? Niemand zeker! Doch het was zulks niet! Alleenlijk hadden de zoogenoemde *Regerings-Reglementen* van de Provincien *Gelderland*, *Utrecht* en *Overijssel*, waarbij de aanstelling der Regenten hoofdzakelijk aan den Stadhouder, en hem hierdoor een groot gezag toekwam, meerderen grond tot zulke gedachten en wanbegrippen gegeven. Op wat gronden.

Een tweede gebeurtenis, hiertusschen met een woord te gewagen, was, dat Gelderland in 't jaar 1722. schoon zeer tegen den zin, bijzonder van Holland, den Frieschen Stadhouder uit het Huis van Nassau Dietz, (naderhand ook Stadhouder van Holland), op eenen bepaalden Lastbrief (*Commissie*) en Berichtschrift (*Instructie*) aanstelde tot *Stadhouder van Gelderland* (89), en dat hij in 1729. 18 jaren oud, toegelaten werd, om zijne bediening te aanvaarden. Zeervele bewegingen waren er bij Gelderland, Vriesland, en Stad en Lande, om hem, als zoodanig rang en zitting te doen hebben in *den Raad* Gelderlands Stadhouder.

van

(89) Zie WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. XVIII. bl. 243. en 252.

van State; en gewichtige tegenkantingen van de Provincie van Holland, om dat te beletten (90).

Edelen in Holland.

Ik ga voorbij het klein verschil over het recht, om geene vreemde Edelen in 't Lighaam der Hollandsche Ridderschap intelijven, en die ter Staten-Vergadering te beschrijven, gelijk dit plaats hadde, toen *Schoonhoven* en *Amsteldam*, hoewel te vergeefs, den *Baron van Hompesch*, een Guliks Edelman, in de Vergadering weigerden toetelaten (91). Wat er verder in de tusschentuimte van 1702. tot 1747. in dat Gewest voorviel, raakt mijn onderwerp niet. Het geheele tijdperk is aanmerklijk, ten aanzien van de meerdere klem, die de *Staten van Holland*, toen zonder Stadhouder zijnde, in hunne Verga-de-

(90) Men heeft in 't *Landdags-Reces* van Gelderland den 17 Oct. 1729. eene Memorie van den Heer Prinse Willem IV. „ *dat hij in ervaringe* gekomen was, hoe„ dat de Heeren *Staten van Holland* hadden kunnen „ *goedvinden*, een Resolutie in dato 18 Aug. laatstl. te „ nemen, om te trachten aan sijne Hoogheit te be„ twisten het Recht, hem volgens de Unie compete„ rende, om als Stadhouder van deze en twee andere „ Provincien sessie te hebben in den Raad van Staten." Hij verzocht hen, zich te voegen met de *Resolutien* van *Vriesland* en *Stad en Lande*, om hier op aan te dringen. 't Welk ook geschiedde. Deze Provincien grondden hun recht op de oorspronglijke instelling van *den Raad van State* en *de Instructien* van de Bondgenoten van 12 April 1588. vernieuwd en nagezien den 18 Julij 1651.; Holland grondde zich op hunne Resolutien van 1668. 19 Decemb. en 1705. den 18 Aug. in Stadhouderloozen tijd genomen. Over het aangehaalde van 1651. liet Holland zich zeer ongunstig uit; doch hierop werd zeerkrachtig geantwoord van de andere zijde.

(91) WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. XVIII. bl. 489.

dering uitoefenden. Maar daargelaten den zwaarwichtigen Oorlog tegen Vrankrijk, die de Staten, na den dood des Stadhouders, met de Geallieerden van 't jaar 1702. tot 1713. hebben uitgehard; kenteekent zich dit Tijdperk van de zijde van vredelievendheid, en van aanhoudende pogingen en handelingen met de Mogendheden, om bij en met het behoud van den Vrede in Europa, ook te zorgen voor het behoud der rust, en welvaart der Republiek, die tot tweemalen toe in de jaren 1733. en 1755. voor zich *de Neutraliteit*, die zij behoefde, wist te verschaffen met genoegen der Mogendheden, en met getrouwe aankleving aan de gemaakte Verbonden; totdat de nieuwe aan- en inval van Vrankrijk op het Staten-Territoir de gansche Republiek, en vooral Holland, op nieuws in de noodzaaklijkheid bracht, om tot eenen Stadhouder de toevlucht te nemen.

Ik behoef hierbij ten slot niet aantemerken, dat, gelijk in 't eerste Stadhouderlooze Tijdperk onder *de Witt*, zoo ook in dit tweede, de zuivere Hollandsche Staatsregering, schoon van zulk een gewichtig Hoofd, als de Heer *J. de Witt* was, verstoken, zich even zoo sterk en krachtdadig zien liet; en, dat de *Stedelijke Regeringen* en *Magistraten*, door het zoet van regeren aangenoopt, gedurende het lange tijdperk van 45 jaren, meerder klem en aanzien in hun eigen Stedelijk Bewind over 't gemeen hebben bekomen, of, gelijk anderen dit haatlijk zouden noemen, meer *Aristocratie* vertoonden, als wel onder de Stadhouders, en daardoor den grond geleid hebben tot de beschuldiging van invoering van familieregeringen en bevorderingen van Re-

gen-

genten-zoonen en Neven tot de meestvoordeeligste Ambten. Ik laat dit aan zijne plaatze. Ik zal alleen op *October* 1744. als eene *Bijlage* plaatzen zeker Stadsbesluit of beschikking omtrent de aanstelling van Vroedschapsleden, 't welk een sterk bewijs hiervan oplevert; 't welk in de Stadhouderlijke Tijdperken zeker zoo gemaklijk niet konde geschieden.

'T Stadhouderschap van Willem IV en V.

En hiermede kome ik tot het laatste tijdperk, de wederinvoering der Stadhouderlijke Regering, met de Erflijkverklaring derzelve in den persoon en de nazaten, beiden van 't manlijke en vrouwlijke geslacht, van den Stadhouder Willem IV. en de voortduring van 't zelve Stadhouderschap in Willem V. tot het jaar 1795., toen dat zelve, te gelijk met de *Staatsregering*, geheel is afgeschaft. En welk gebeurde, met alles wat, sedert het noodlottig jaar 1781. is voorafgegaan; wat hetzelve vergezeld heeft; en gevolgd is ten tijde *der Staatsregering*; ik alhier onaangeroerd late.

Gezegend tijdperk 1747 tot 1780.

Ik zegge met opzet, *sedert* 1781. Want voor dien tijd wist men niets van alle die verdeeldheden, en hevige uitvaringen tegen *het Stadhouderschap* en tegen *den Stadhouder Willem V.*; maar integendeel waren de Nederlanders met die Regering en met den persoon des Stadhouders zeerwel te vrede. Een stuk, dat alhier zijne aanmerking vooral verdient; om 't welk te bewijzen, ik slechts behoeve *twee*, doch *twee* zeergewichtige en alles afdoende *Getuigen* van dien tijd te noemen, die in hunne Geschriften voor den oorlog van 't jaar 1781. hierover de krachtigste Verklaringen hebben afgelegd; ik meen de meermalen aangehaalde beroemde Schrijvers, SIMON STIJL en PIETER PAULUS. De eerste in zijn ge-

geacht Werk, *Opkomst en Bloei der Vereenigde Nederlanden*, 1774. en 1778., welke 's Lands gezegenden gelukstaat, onder het eerste tijdperk van den Stadhouder *Willem V.* ten hoogsten top verhief. Zijne woorden zijn dezen bl. 374. *Is het evenwel waar, dat Jan de Wit zijnen afkeer van de Stadhouderlijke Regeering den teugel te ruim heeft gevierd; laaten wij tot zijne verschooning erkennen, dat hij in zijne dagen geen denkbeeld hebben kon van eene zo vreedzaame en beminlijke Regeering, als die, waarin wij thans het opperste geluk van ons Vaderland stellen, en waar van het voorbeeld nog heden bezwaarlijk in de Geschiedenissen te vinden is.* Deze dagen beleefden wij dan nog in 't jaar 1778. En hij maakt, na 't gewag van Willem III. bl. 355. dit aanmerklijk besluit: *Niets kan ons, mijns* S. Stijl. *oordeels, beter leeren, hoeveel belang wij moeten stellen in de behoudenis en voortplanting van het Doorluchtig Geslacht, het welk wij thans aan het hoofd van onzen vrijgevochten Staat geplaatst zien. Heeft de groote Verandering, in onzen leeftijd voorgevallen* (1747.), *niet in alles aan een iegelijk kunnen voldoen; zij heeft ten minste het Gemeenebest in dien stillen en gerusten staat bevestigd, dien men in de vorige Eeuw niet kende, en waaraan deszelfs hoogste belangen zo naauw verknocht zijn. Behaagt het de Voorzienigheid, dat eene lange reeks van Mannelijke Nazaaten de beminnelijke hoedanigheden van den tegenwoordigen Prins, als door een gelijk Erfrecht, met het Erfstadhouderschap vereenige; zo zal onze Republiek noch vele Eeuwen voor de heerschzucht der Monarchen beveiligd zijn, en in zich zelve de zetel van het waar geluk*

luk kunnen blijven; mogelijk de eenigste op den Aardbodem. Maar hoe sterk sprekende dit zijn getuigenis tusschen de jaren 1774. en 1778. moge geweest zijn; het haalt bezwaarlijk bij de krachtige Verklaringen, die toen uit de pen, en, zoo ik veronderstelle, uit het hart vloeide van den naderhand mede zoozeer van toon en handelwijs veranderden Heer, PIETER PAULUS, ten aanzien der *toenmalige* Stadhouderlijke Regering, onder *de Staten*, zoo in zijn Betoog: *Het nut der Stadhouderlijke Regering, aangetoond bij gelegenheid der geboorte van Willem Fredrik, Prinse van Orange*, uitgegeven in 't jaar 1772. als mede in zijn doorwrocht Werk, *Verklaring der Unie van Utrecht*, in 1775. In het eerste, (*'t Nut der Stadhouderlijke Regering*) verklaarde hij, bij de *Inleiding* bl. VI. zijn oogmerk te zijn, „ om uit de voordeelen te toonen, dat de „ Stadhouderlijke Regering boven de Republi- „ keinsche te verkiezen is:" en geeft dan bl. 10. rondüit zijne meening in dezer voege op: *Niemand zal ligtlijk ontkennen, dat het voor de gemeene zaak allerheilzaamst zij, bijaldien de Stadhouderlijke Regering op den tegenwoordigen voet tot in de laatste nageslagten mag blijven stand houden.* En bl. 25. *Ik durf besluiten, dat, bijaldien men niet t'eenigen tijde ware overeengekomen tot het aannemen van een Eminent Hoofd voor dezen Staat, ons Land reeds eene groote verandering zoude ondergaan hebben, of misschien tot dien luister nooit gekomen zijn.* Vergel. bl. 106, 121. En 't is dus niet te verwonderen, dat hij, bl. 165. toen eenen *Patriot* beschreef, als zoodanig eenen, die een voorstander zij van de Stadhouderlijke Regering.

Pieter Paulus.

Maar

Maar niet minder sterk spreekt die zelfde P. PAULUS in zijne *Unie van Utrecht* (92): *Zonder de aanwezendheid van een Uitstekend Hoofd had ons Gemeenebest buiten twijfel alle de ongelukken gesmaakt, welken twist en scheuring altijd ten onvermijdelijken gevolge hebben.* En hij laat onmiddelijk volgen: *Niets kan ons daarom beter leeren, hoeveel belang wij moeten stellen in de behoudenis en voordplanting van het Doorlugtig Geslagt, welk wij thans* —— —— ——
—— —— —— —— —— —— —— —— ——
—— —— —— —— —— —— —— —— ——
de beminnelijke hoedanigheden van den tegenwoordigen Prins, als door een gelijk erfregt met het Erfstadhouderschap, vereenige, zoo zal ons gezegend Vaderland — — *dit aanzienlijk Gemeenebest* — — *nog vele Eeuwen voor de heerschzugt der Monarchen beveiligt zijn, en in zig zelve de zetel van het waar geluk kunnen blijven* — *misschien* — *de eenigste op den ganschen Aardbodem.* De herhaling dezer woorden verrascht denklijk den lezer! Doch dit is meer de schuld des Schrijvers, dan de mijne, die zonder de voorafgegane aanhaling van den Heer *S. Stijl*, deze woorden met al het tusschengevoegde, als van den Heer *P. Paulus* afkomstig, konde aanmerken. Doch ten einde dit geen nadeel doe aan de kracht zijner betuiging; zoo herdenke men aan de vorige woorden; en men verwondere zich, hoe een man, met die overtuiging bezield, naderhand zoo gemaklijk *de Unie van Utrecht* en *de Stadhouderlijke Regering* heeft kunnen vaarwel zeggen, met alle de gevolgen, die daaruit voor de

Sta-

(92) D. III. bl. 260. Vergel. bl. 229.

Staten-Regering noodzakelijk geboren zijn. 't Is zeker, dat het tijdperk, van 't welk zij spreken, voor 't jaar 1781. (van 't welk alle de latere rampen, en de omkeering van denkwijze bij een groot deel der Natie, begonnen zijn,) een schitterend tijdperk geweest is, 't welk zich vooral ook vertoonde in de gunstige gesteldheid *der Finantien*, in de ruimte van penningen in Holland, en in den bloei van Koophandel en *Zeevaart*, naar gelang van zaken en tijden; zoodat men hierdoor in dien tijd *millioenen schats* heeft afgelost; volgens het geen sedert het jaar 1795. hiervan meer kenbaar is geworden, en waarvan de latere Schrijvers ook getuigen; onder anderen de Heeren *Loosjes*, *Rogge*, *Warnaar*, die in 't jaar 1797. door Holland aangesteld, om van den staat der Finantie verslag te doen (93), ronduit verklaren, dat de staat van Finantie tegenwoordig *is het regt tegenovergestelde van 't geen de vorige Regering betuigde in 't Plakaat van den 25sten Penning* [1788.], *dat namelijk eenige weinige jaren te voren de Finantieele toestand dezer Provincie zoo voordeelig was*, *dat de Voorzaten nooit zouden hebben konnen hopen*, *dat dezelve immer tot dien wenschlijken staat zou hebben kunnen komen*, *en het* — — *akelig vooruitzicht*, *dat men niet zal kunnen komen tot dien gelukkigen staat*, *waarin de Republiek zich bevond* SEDERT 1749—1780. En waarlijk, dit was alzoo! Men weet thans, dat onder het Raadpensionarisschap van den Heer STEIN, en het eerste gedeelte van den Heer VAN BLEISWEIK de Provincie Holland

zoo

(93) In hun Rapport, in *de Stukken van de Finantie van Holland*, 1797. April, bl. 8. f.

zoo wel voer en bloeide, dat zij van vroeger gemaakte Staatschulden eene aflossing of vermindering deed van *f* 1,178,530 :-:- aan *jaarrenten*, en dat de afgeloste *Kapitalen* zelve bedroegen de geweldige somma van *f* 41,181,298 : 18 : 8.

Doch dit in 't voorbijgaan! Tot mijn oogmerk dient alhier meer, ten aanzien der Staatsregering, te onderzoeken, of het waarheid zij, ('t geen aan minkundigen zoo ruimschoots wordt opgedischt,) dat de verandering van het tweede Stadhouderlooze Tijdperk in een *Stadhouderlijk* door de verheffing van Willem IV. tegen den wil van de *Staten* en het *Volk*, haren oorsprong aan *Oproeren* en *Beroertens* verschuldigd zij, en dat de Staten tot die aanstelling door *'t gemeene* Volk gedwongen zijn geworden. Iets, het welk in den volstrektsten zin onwaarheid is. Tot bewijs van 't tegendeel zal ik mij niet bedienen van de Verklaring der Staten zelve, die deze aanstelling niet als een gewrocht van *vrees*, of *dwang* of *geweld*, maar van *overtuiging* en *noodzaaklijkheid* beschouwende, den 16 Nov. 1747. openlijk zeiden: *dat de ondervinding van vroeger en latere tijden klaarlijk had doen zien, dat deze Republijk onmogelijk zonder een Eminent Hoofd konde bestaan en behouden blijven, zoodanig, dat dezelve daarvan ontbloot zijnde geweest, tot op den oever van haren ondergang meer dan eens was geweest; waaruit dezelve door geene andere middelen had kunnen worden gered dan door de verkiezing van een' Stadhouder, Kapitein en Admiraal Generaal.* Ik heb boven reeds aangemerkt, dat men uit de Staatsregisters hieromtrent wel geen volledig en alles afdoend bewijs kan ontleenen: dewijl sedert het jaar 1650. uit

Dit tijdperk uit geen oproer gesproten.

dezelven het *voor* en *tegen* even gemaklijk kan beweerd worden, achtervolgens den geest der tijden en de gezindheden der Stadsleden en Regenten. En ook zelfs dan nog niet altijd, wanneer de Staatsregisters prijzen of laken; zoodat, indien de Geschiedenis zelve, en de ervarenis hier geen overvloediger bewijs en voldingender overtuiging bij de opkomst, voordgang, en vermindering der Republiek aan de hand geven, het der partijdigheid of der onkunde aan gene middelen ontbreken zoude, om dit stuk nog twijfelachtig te houden. Evenwel had die verscheidenheid van oordeel bij de opkomst der Republiek, en gedurende het geheele tijdverloop van 1584. tot aan het jaar 1650. geene plaats. De Heeren H. DE GROOT en J. VAN OLDENBARNEVELDT waren verre van dat denkbeeld verwijderd. En wat den tegenwoordigen tijd betreft; daar de thans plaatsgrijpende grondbeginsels van Volksregering, zonder zoodanige Staten en Stadhouder, gepaard met het nog voorddurend bestaan der Republiek onder een geheel veranderde Inrichting van 't Bewind, den Nederlanderen de hope inboezemen, dat zulks tot heil van den Lande zal gedijen; zoo raken deze boven opgegeven aanmerkingen geheel niet den tegenwoordigen tijd noch den toestand van zaken, zoo-als zij tegenwoordig zijn. Tot mijn oogmerk is genoeg, hier optemerken, dat dit luide en herhaalde geschreeuw van *Oproer* en *Beroertens*, waardoor de jaren 1747. en 1748. in 's Lands Geschiedboeken als met eene zwarte kole gebrandmerkt staan, veel grond van waarheid hebbe; maar dat hetzelve niet *voor* maar *na* de aanstelling des Stadhouders Willem IV., even als in

1672.,

1672., hebbe plaats gegrepen, en dat die *beroertens* meest veroorzaakt zijn geworden door de onberaden pogingen van zulken, die, 't zij als voorstanders of tegenstanders der nieuwe orde van zaken, de ingekropen misbruiken in den Stadhouderlijken tijd, zoo eensklaps wilden verbeterd hebben, of zelfs dezen eisch van verbeteringen tot voorwendsels van andere laakbare oogmerken aanvoerden. Ik beroep mij hiertoe wederom op P. PAULUS, die, nadat hij in zijn *Nut van de Stadhouderlijke Regering* bl. 79. en 128. zich ruiterlijk verklaard had, dat bij de aanstelling van Willem IV. *ons Land hierdoor zijne oude Regeringsvorm wederkreeg*, teffens daarbij erkent, dat NB. *de Beroertens niet waren de schuld des Stadhouders, maar van hun, die tot bevordering hunner oogmerken het gemeen in den arm namen.* In dien zelfden zin gaf de Heer J. WAGENAAR, onze beroemde Historieschrijver, in dat zelfde jaar 1747. zijn *Weekblad*, DEN PATRIOT uit (94), waarin hij *het Volk* aantoonde, de voordeelen en voorrechten, welken hun het Stadhouderschap verschafte; en wiens *Vertogen* toen veel toebrachten tot bedaring der gemoederen, die tegen vele Regenten, na die Aanstelling, waren gaande gemaakt of werden opgeruid: maar welke Schrijver zich (bl. 125.) ook verzettede tegen de zoodanigen, die de Stadhouders, als nadeelig voor de vrijheid, aanmerkten. Zijne gezegdens zijn te gewichtig, om hier geene plaats te vinden. Dus sprak hij in 't jaar 1747.

J. Wagenaars Patriot.

„ *Som-*

(94) Zie hetzelve in zijne *Historische Politike Tractaten*, D. II. bl. 119. enz. schoon het toen zonder zijnen naam verscheen.

„ *Sommige Voorstanders eener Regeeringe zonder Stadhouder plagten de Republiek eerst* VRIJ *te noemen, wanneer zij geen' Stadhouder hadt. Doch zo hebben er de oudste Patriotten, zulken zelfs, die zij voor de besten houden, niet van geoordeeld. Zij waren van gevoelen, dat 's Lands Vrijheid beschermd en bewaard werdt door den Stadhouder, en hebben nimmer gedagt, om de Republiek zonder Stadhouder te regeeren. Heeft niet Oldenbarneveldt, heeft niet de Groot, hoe groote Voorstanders ook van Hollands Vrijheid en van de Souvereiniteit der Heeren Staten, het Stadhouderlijk bewind, als het bekwaamste, om dit Land wel te regeeren, openlijk aangepreezen? Heeft de eerste* (Oldenbarneveldt) *Prins Maurits het Stadhouderschap van Holland niet helpen bezorgen, toen Leicester zig hetzelve reeds beloofd had? Sluit de laatste* (de Groot) *zijne Verdediging, geschreeven, toen hij balling 's Lands zworf, niet met eenen wensch, dat God Prinse Maurits wilde gunnen, het Land gelukkiglijk te gouverneeren? De Raadpensionaris* DE WITT *zelf heeft, schoon tot zijn ongeluk, te laat, de noodzakelijkheid der Stadhouderlijke Regeeringe moeten erkennen.*"

Zoo dit een WAGENAAR, in zijnen tijd, en in dien toestand van zaken, welmeenend ter nederstelde; kan men dan wel verwachten, dat een zoo welberedeneerd, oproerhatend, en zachtzinnig man, als WAGENAAR zich in alle zijne Geschriften betoont, zoodanige aanprijzing der Stadhouderlijke Regering zich veroorloofd, en de aanstelling van Willem IV., toen gedaan, als *een geluk* en *voorrecht* voor de zeven Provincien aangemerkt zoude hebben, indien bij hem de minste

te schijn geweest ware, dat die Stadhouder zijne bevordering tot de Vorouderlijke Waardigheden aan *oproeren* en *beroertens* te danken hadde: daar hij integendeel dit zijn *Vertoog*, met toespeling *op den ouden en tegenwoordigen toestand onzes Vaderlands*, zoo als hij 't zelve noemt, dus besluit: bl. 127. „ Indien de *oude Patriotten*, vermaard in 's Lands Geschiedenissen, eens mogten opzien, en de Stadhouderlijke Waardigheid gesteld vonden in handen van zijne Doorl. Hoogheid: BREDERODE, die zig weleer aan 't hoofd van 's Lands Edelen in 't spits stelde voor de Vrijheid, zou er zig in verheugen. HOOFT, de Vader van den beroemden Drossaard, hoe weinig hij zig aan de genegenheid van eenen heethoofdigen Landvoogd liet gelegen leggen, zou zijne Hoogheids gunst op 't hoogt waardeeren, terwijl de strenge *Leicester* zelf zig genoodzaakt zien zou, hem, gelijk weleer Maurits, 't Stadhouderlijk bewind afteftaan. DE WITT zou hem, uit genegener hart dan hij *Willem den III.* deedt, met de verkreegen' Waardigheden geluk wenschen. DE GROOT zou hem dezelfde of nog grooter hoogagting toedragen, dan, in zijnen eersten tijd, aan Prinse Maurits. Van BIKKER en andere aanzienlijke Luiden hadt hij schatten tot voortzetting van den regtmaatigsten krijg te wachten. En, zo BARNEVELDT eens uit het gezelschap der bleeke schimmen terug geroepen werdt, zou hij de grootste Stadhoudersgezinde van allen zijn." Deze allen zouden dan, volgens de tegenwoordig zoo gemeene manier van spreken, hebben moeten zeggen: Neen! wij willen zulke Regering niet, die met oproer begonnen, op beroertens

tens gebouwd, en door een oproerig graauw en zijne hulpers is aangesteld geworden! Maar de Heer WAGENAAR liet daarom niet na, in dat *Weekschrift* ook de *Staten* en *Staatsregering*, waar het te passe kwam, te handhaven en te verdedigen.

De Schrijver Mr. A. V. K. Maar ik ga een' stap verder, en bewere, dat dezelfde gronden, die sedert later tijden zijn gebruikt voor het Recht van 't Volk, om niet alleen *de Stadhouderlijke*, maar ook *de Staatsche Regering*, ganschlijk te vernietigen en aftesschaffen, en die te veranderen in eene *Volksregering*, zoo als dezelve tegenwoordig aangenomen en omhelsd is, en waarnaar elk stil burger zich behoort te gedragen; dat ook toen die zelfde gronden bij sommigen gelegd en aangevoerd zijn, om te betogen, dat waarlijk de stem van *het Volk* niet *gesmoord*, maar *gehoord* is; en men beweerd heeft, dat *het Volk het Recht gehad heeft, en zelfs verplicht is geweest, de Stadhouderlooze Regering in eene Stadhouderlijke te herstellen.* Dit toch was de hoofdinhoud van het toen zoo beruchte Boekjen: *Het Gedrag der Stadhoudersgezinden verdedigd, door Mr. A. V. K.* 't Welke te Amsteldam door beuls handen verbrand werd, geensins, zoo 't schijnt, omdat de Schrijver, die bekend is, valsche grondstellingen van 't Staatsrecht aanvoerde, maar omdat hij geacht wierd eene verkeerde toepasfing van die grondstellingen op ons Staatsbewind te maken, en omdat hij aan 't *Volk van Holland*, '*t gansche Volk*, toekende, 't geen 't *werk der Staten* zelve geweest was, en die daarom dat *Volks-Recht* tegen *de Staten* te hoog verhief, als of die misbruik gemaakt hadden van hunne vorige wettige

macht,

macht, en die het onder de Gemeente toen gebeurde tegen den zin der Regering van Amsteldam te zeer verschoonde en goedkeurde, als door 't Volk gedaan; drijvende, dat *het Volk* de Staten kon afzetten, of den Staatsvorm veranderen. Iets evenwel, 't welk men naderhand den *Post van den Nederrhijn*, die dit met ronde woorden nog hooger deed klinken, niet eens euvel afgenomen, maar ongemerkt heeft laten zeggen (95). Doch hoe dit zij; zeker verhief hij daarin de voorddurende Oppermacht des ganschen Volks; hebbende die Schrijver A. V. K. tot zijn Hoofdwoord (*Motto*) genomen de woorden van LOCKE, *over de Staatsregering*: „Zoo die geen, „ die op 't kussen zijn gesteld, door hunne slech„ te beheering, hun recht en gezag verloren heb„ ben, zoo keert het opperste Gezag weder tot „ de Maatschappij, en het Volk heeft recht, „ zich de Opperheerschappij aantematigen, en „ de Wetgevende Macht te gebruiken, of wel „ *een nieuwe Regeringswijze* op te rechten, en „ het Hooggezag, daar het als dan geheel en „ volkomen meester van is, in andere handen te „ stellen, zoo als het dat goed vindt." Het zij verre van mij, deze stellingen van *Locke*, *zoo algemeen*, en zonder eenige *voorbehoedingen* voorgesteld, te willen omhelzen, en nog minder toepaslijk te maken op het gedrag der Staten, en 't Recht der Ingezetenen, om *zonder de Staten* in 't jaar 1747. eenen *Stadhouder* te willen aanstellen; ('t welk ook niet geschied is); maar ik geve in bedenking, of uit het bovengemelde niet veel-

(95) Zie mijn Werk, *de Souvereiniteit der Staten van Holland verdedigd*, tweede Druk, 1788. bl. 21.

veeleer dit gevolg zoude afgeleid kunnen worden, dat wel verre, dat bij de tweede herstelling van 't Stadhouderschap in Willem IV. de *stem des Volks*, 't zij voor of tegen, *door geweld gesmoord zij*, men veeleer den Schrijveren in zekeren zin zoude toevallen, die deze Herstelling geheel en al aan het *Volk*, of aan de *Volkstem* hebben toegeschreven; zoo, dat de Staten, als de wettige Volksrepresentanten, toen niet anders gedaan hebben of konden doen, dan die Volkstemme in 't aanstellen eens Stadhouders, doch bij eigen licht en overtuiging van de gegrondheid dier stemming, optevolgen, en hunne Besluiten daarnaar in te richten. Hoe dit ook zij, vast gaat het, dat de Stadhouderlijke Regering langs den gewonen vorm, door de Staten op eene wettige wijze, in 't jaar 1747. in Willem IV. wederom hersteld is; en dat zijn Zoon Willem V. daarin zijnen Vader wettig opgevolgd is.

Wat nu dit tijdperk van 1747. tot 1795. betreft: de Staatsregering, die al dien tijd in Holland voordgeduurd heeft; bevat dit zonderlinge; dat zij van het jaar 1747. tot 1780. onder de Stadhouders Willem IV. en Willem V. in de volste kracht zich werkzaam vertoond heeft tot 's Lands heil, en dat zij de Natie in zulk eenen bloeienden staat gehouden heeft, als naar de veranderde omstandigheden van tijden, zaken, en volkeren mogelijk ware; gelijk ik dit boven uit de Geldmiddelen aantoonde; maar dat daarentegen het gevolgde laatste Tijdperk van 1781. tot 1795. zich kenmerkt van eenen tegenovergestelden aard, van eenen ongelukkigen en hachlijken toestand, waarin dat Gewest met alle de overigen geraakt is: maar bij 't welke weder nood-

za-

zakelijk twee afzonderlijke Tijdperken zijn in acht te nemen.

Het eerste loopt van 1781. tot 1787., en kenteekent zich door den noodlottigen Engelschen Oorlog van 1781—1784. en de daartusschen ingevallen gewapende verschillen met Keizer Josephus, in 't jaar 1785. geëindigd, en alle de in die jaren opgerezen beroertens, heetgedreven twisten, scheuringen, en verdeeldheden der Provincien, bijzonder van *Holland*, welke twisten, naar den uiterlijken schijn en de meer zichtbare werkingen, zich vertoonden, als kwamen zij van twee tegen elkander worstelende Partijen, *Staten* en *Stadhouder*, of der zoogenoemde aanhangers der *Stadhouderlijke-* en der *Staten-Regering*, anders genoemd *Staats-* en *Prinsgezinden*, klagende de eerste over de aanmatigingen des *Stadhouders* op *de Rechten* der *Staten*, en Vrijheden der Burgeren, en de laatste over de minachting, de schending en verkrachting der Rechten en Waardigheden des Stadhouders. Doch van welken de zoogenoemde *Staatsgezinden*, of ten minste velen derzelven, zich tegen den Stadhouder verzettende of te weêrstellende, niet inzagen of opmerkten, dat zij achter den rug hadden *eene derde*, werkzame, en ijverige Partij, de zoogenoemde *Volkspartij*, die zich met en bij de Staten in alles, wat den Stadhouder betrof, voegende, teffens hunne raadslagen op den naam van *Grondwettige Herstelling van 't Nederlandsch Staatswezen*, tegen de *Staatsregering* zelve zeer wel beleidden, en door gewapende en ongewapende Genootschappen, Zamenkomsten, verzoeken, aandrangen, en overleggingen, alles zoo bedekt als openlijk daarhenen inrichteden, om eerst door

Een tweede tijdperk van 1781 af veel ongelukkiger.

door beraamde inbrenging der overige *kleine Steden* in de Hollandsche Staatsvergadering; vervolgens door algemeene Volks-telling en door eene nieuwe *Representatie*, bij Nationale Oproeping van alle de Ingezetenen, eenen geheel nieuwen Regeringsvorm intevoeren, en dus den Staten zelve de voet te ligten: iets, 't welk voorzeker in de maand *September* en *October* 1787., door behulp der vliegende Legertjes in Holland zijn beslag zoude gekregen hebben, en voords tot de andere Gewesten overgeslagen zijn, indien dat plan ware uitgevoerd, en geene hoogere macht van buiten, juist op dat zelfde tijdstip van uitvoer, die oogmerken verhinderd hadde; waardoor toen alles wederom op den vorigen voet terug gebracht, en de Staten, zoowel als de Stadhouder, in hunne wankelende macht op nieuws gevestigd geraakten, en door gemaakte schikkingen weêr naauwer vereenigd wierden. Dat ik hier niet te veel zegge, en niets dan zuivere, schoon bij velen minbekende, waarheden opgeve: kon ik bijzonder ten aanzien der wankele Macht *der Staten*, uit *echte Bescheiden en Bewijzen*, die alles zouden afdoen, zoo klaar maken, dat er bij niemand, hoe partijdig, of bevooroordeeld hij ook de zaak beschouwde, eenige twijfeling zoude overblijven. Maar het toen gebeurde met het voorafgegane, en de persoonen, die daarin gemengd zijn geweest, van welken ook velen dit stuk van achteren beter hebben leeren inzien, veroorloven niet, deze bewijzen, in dit tijd[illegible] duidlijker aan den dag te leggen. Alleen [illegible] heldering diene hier een gewichtig [illegible] afdoend stuk. Ik bedoele de [illegible] *punten van Raadplegingen*, [illegible]

voor Staten en Stadhouder.

MOT (96), en ook met Drukkers naam en handteekening afzonderlijk *in folio* gedrukt; genoemd: *Poincten van Deliberatie, voor het Reces der Algemeene Provinciale Vergadering van Krijgsraden, Geconstitueerden, gewapende Genootschappen, Burger-Societeiten, en Patriottische Corporatien, te houden binnen Amsterdam, den 17 September* 1787. Dit stuk, welks echtheid boven alle bedenking, en nooit tegengesproken is, was een gevolg van vorige *Provinciale*, zoogenoemde, *Vergaderingen — der Patriotsche Corporatien* in Holland; hoedanigen er reeds te *Leiden*, *Amsteldam*, en elders gehouden waren, en genoeg bekend zijn, dienende tot voorbereiding van *de ontworpen Staatsverandering en Regeringsvorm.* Hiertoe werd in dit zonderlinge stuk, *uit naam van de Commissie der Gewapende Burger-Corps in Holland, ter expeditie van Militaire zaken, te Woerden*, met Naamsonderteekening, een *Concept-Plan* rondgezonden, en tot bekortinge der *Deliberatien* over het *stemmen der Departementen*, voorgedragen, Artikel I. de *telling van 't gansche Volk van Holland, om daaruit Gecommitteerden ter Algemeene Vergadering uit de Departementen te zenden, om de overigen te representeren.* Het stuk zelve bevat 28 Artikelen! Met voorbijgang van 't geen Artikel 2. e[illegible] wegens *de Staten*, en *Stadhouder*[illegible] *schap, terugroeping* [illegible] *sters, zuivering der* [illegible] *en die der Administratie* [illegible] gesteld wordt, ste[illegible] [illegible] *n* §. 15, 16, 18, 19;

[illegible] *aten, Resolu*[illegible] *betrekking* [illegible] *de maand*

19: *tot verbetering van den Guarnizoens-Eed voor de Militairen — tot verbetering der Nationale Opvoeding — — tot ontheffing der landerijen van de schatting der Tiendens, — tot het geven van een openlijk Declaratoir tot geruststelling van de Belijders der publicque Godsdienst*, — — maar wel bijzonder §. 26. DE PROPOSITIE TOT HET ONTWERPEN VAN EEN PLAN TOT EENE NATIONAALE REPRESENTATIE IN EENE VOLKS-VERGADERING VAN ALLE DE PROVINCIEN EN DE GENERALITEITSLANDEN. Daar nu de Pruissische Troepen over het Territoir van Gelderland, op Saturdag te voren, den 15 September, Utrecht en Holland waren ingetrokken, en in drie kolommen verdeeld, op *Utrecht*, *Schoonhoven* en *Gornichem* aankwamen, en de zoogenoemde Volksgezinden dien nacht de Stad Utrecht ontruimden, waardoor bij hun alles in ontsteltenis geraakte: zoo kon deze Vergadering, des Maandags daaraan, op den 17 September niet gehouden worden, met zoodanige gevolgen, dat de daarbij voorgestelde Punten ten Besluite gebracht en uitgevoerd wierden. Dat evenwel die Bijeenkomst gehouden is, maar door de opgekomen verandering van zaken, zeergebrekkig, onvolledig, en *vruchteloos is afgeloopen*, weten wij uit het Verhaal van den Schrijver van 't *Vervolg der Vaderlandsche Historie* (97), die van alle Handelingen, op deze en vorige Vergaderingen tot dat zelfde einde beleid, zeerwel toont onderricht te zijn geweest, en zelfs *het verlegen* en *verward scheiden* van de laatste Vergadering van den 17 Sept. 1787. niet verzwijgt in deze bewoording: *De Vergadering — hervatte volgens afspraak de Bijeenkomst op den 17den van Herfstmaand; doch de toen*

(97) D. XIV. bl. 265.

toen reeds voorgevallene veranderlng in den Lande maakte het getal der Leden veel kleiner; ja het bestondt uit slegts eenige weinige Departementen, en deedt de Zamenkomst, waar verlegenheid *en* verwarring *heerschte, vrugteloos afloopen.* Doch wij missen bij dit verhaal de boven opgegeven Artikelen zelve.

Dit slechts met een woord van 't eerste tijdperk van 1781—1787. Het tweede tijdperk levert ten aanzien van de wettigheid *der Hollandsche Staats-vergadering* niets wetenswaardigs op. Door 't stremmen der pogingen, om *die Staats-Vergadering*, zoowel *als 't Stadhouderschap*, te niet te maken; en te vervangen door eene *Nationale Representatie in eene Volksvergadering van alle de Gewesten:* zoo als het voorstel van 1787. luidde: zoo geraakten de Staten, of de Leden, die de oude grondbeginselen weder omhelsden, zoo in Holland als elders, uit hunne wankelbaarheid, waarin Zij, zonder het recht te weten, gebracht waren; en werden op nieuws, van Sept. 1787. tot Jan. 1795. met den Stadhouder, naauwer vereenigd, en, schoon niet zonder krachtig tegenstribbelen van andersgezinden, verbonden zij zich door sterker en naauwer banden, zoo men dacht, aan elkander, eensdeels, door plechtige Verdragen met *Pruissen* en *Engeland* van 15 April, 13 Junij, 13 Aug. 1788. anderdeels door de bekende *Acte van onderlinge Guarantie* van den 3 Julij 1788. waarbij de Bondgenoten, of de zeven stemmende Gewesten met het Landschap Drente, zich nog plechtiger vereenigden, om de erflijke waardigheden van het Stadhouder- Kapitein- en Admiraalschap, zoo als zij in 't jaar 1747. ingericht, en in 't jaar 1766. op nieuw bevestigd waren, te handhaven in betrekking tot *de Unie*, en den

Tijdperk van 1787 tot 1795.

den *Regeringſtand* der Geweſten; en door dezelven als een *esſentieel deel van de Conſtitutie en Regeringsvorm* te waarborgen, ſtelden de Staten zich en elkander onderling meer gerust tot bewaring van den Band der Unie, en tot waakzaamheid tegen alle inbreuk, en voegden tot eene drangreden er bij, *dat de ondervinding in de laatſte beroerten geleerd heeft, hoe uit de geringſte beginſelen, die in het eerst kleine veranderingen ſcheenen te bedoelen, nogtans een algemeene verwarring is ontſtaan, welke het Bondgenootſchap op het punt van een totale ſloping heeft gebracht* (98).

Deze Beroertens nu, welken velen op den naam van de *Volkſtem* lieten doorgaan en aankweekten, hebben de Republiek aan vele rampen en onheilen blootgeſteld; en daar de *Eendracht* eertijds *Macht* maakte, heeft daarentegen de *Tweedracht* die *macht* ontzenuwd; en ten gevolge gehad, dat de opgekomen nieuwe verſchillen met eene Buitenlandſche Mogendheid ſedert het jaar 1792., en de hervatting der vorige pogingen, en binnenlandſche woelingen, gemaakt hebben, dat de oude en ruim tweehonderdjarige *Staatsregering bij Repreſentatie* in 't jaar 1795. veranderd is in eene *Volksregering bij Repreſentatie.*

Beſluit. En hiermede heb ik dan mijn *eerſte Hoofdonderwerp* afgedaan, en, zoo ik meene, betoogd, dat *de Staten van Holland waren, gedurende de Republikeinſche Regering, de wettige Souvereine Vertegenwoordigers van 't ganſche Volk van Holland, of der geheele Natie.* In welken zin nu dit verſtaan moet worden, zal het *tweede Hoofdonderwerp* zijn, bevat in 't volgende *Vierde Deel*, waarmede ik dit werk beſluiten zal.

(98) *Nederl. Jaarb.* 1788. bl. 1090.

B IJ L A G E N,

TOT HET DERDE DEEL.

BIJLAGE

Den 3 Nov. 1572. op bl. 154. (26).

Commisſie des Stadhouders WILLEM I. *op de Raden, die nevens Hem het Land van Holland zouden regeren, op benoeming der Staten, door Hem daartoe verkozen.*

Den Prince van Orangien, Graue van Naſſau enz. *Stadthouder* ende *Capiteyn Generael* ouer Hollandt, Zeelandt, Westvrieslandt etc. Ouerſien hebbende *de perſoonen*, zijne Excell. bij geſchrifte ouergeleuert, omme daer vuyt te verkieſen zeecker getal, die vuyt den name ende als volcomelijck *geauthoriſeert van den Staten van Hollandt* ende Westvrieslandt meest continuelijck *neffens zijne Excellentie ſouden weſen*, omme met dezelue *te beſoigneren*, raetſlagen ente te helpen reſolueren 't gemeen beste van denſeluen Lande, heeft daer vuyt verkoſen die ghene, hier naer genomineert.

Vuyt den Eedelen

Otto van Egmondt.
Johan van Mateneſſe.
Jacop van der Does.

Van Dordrecht

Meester Adriaen van Blittenberch. [l. Blijenburch.]

Van Haerlem

Nicolaus van der Laen.

Van Delft

Hendrick Duyst.

Van Leyden

Willem Jan Reyersz.

Van der Goude

Dirck Dirck Hoensz.

Van weghen de smalle Steden (1)
Meester Nanninck van Foreest, ende
Adriaen Dircksz Gorikum.
Gedaen tot Haerlem, den IIJden Nouembris anno XVc twe en 't zeuentich.

Commissie van denzelfden WILLEM I. *op de Raden in het Hof of den Provincialen Raad van Holland, op voordracht en benoeming der Staten.*

Den Prince van Orangien, Graue van Nassau, etc Stadhouder van Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt ende Vuytrecht etc. Begerende *den Raedt Provinciael van Hollandt te redintegreren* ende de plaetse te veruollen van den gheenen *die voirtvluchtich zijn*, ten eynde dat *goede justitie* wederom geadministreert mach werden, heeft bij aduijse ende denominatie van den Staten van Hollandt de vacerende persoonen [lees, plaatzen] gegeuen de persoonen, hier naer genomineert.

Meester Jan van Treslong, President.

Meester Willem de Cock, Raedt ende Procureur Generael.

Raiden

Meester Nikolas van der Laen.
Meester Adriaen van der Houff.
Meester Cornelis van der Bouckhorst.
Meester Gerard van Wijngaerden.
Meester Nicolaes van Valckesteyn.
Meester Dierick van der Niuborch.
Meester Pieter van der Meer.

Ordonneert zijne Excell. dat *de Commissie* voir den bouengen. President ende Raiden gedepescheert werde in behoirlijcker ende gewoonlijcke forme,

[zoo]

(1) Men ziet hier in 't voorbijgaan, dat, terwijl de vijf groote Steden, elk een Raadsman leverden, de smalle Steden, zoovelen er waren, die den Prinse volgden, slechts *twee* te zamen verschaften.

[zoo] zij luyden die begheeren te accepteren, ende dat dezelue den Eedt gedaen hebbende, vuyt crachte van dien, ende volgende *'s Hooffs Instructie* recht wijsen bij Arreste, doende heurluyder sententien executeren, zonder eenighe appellatien aen te sien, zoo lange ende ter tijt toe *dat het acces tot den grooten Raedt tot Mechelen wederomme geopent zij* (2). Gedaen tot Haerlem, op den IIJden Nouembris anno XCC twe en tzeventich.

* *

Uit het MS. *Register van verscheyde Commisſien onder en door Willem I.*, Prinſe van Orange, als Stadhouder des Konings in Holland en Zeeland, in de jaren 1572–1574. gegeven, fol. 21. berustende bij den Heer Mr. *W. J. van Noort*, Schepen van Leiden.

AANMERKING.

Dit zonderling Register, hier genoemd, en tot heden onbekend, vangt aan met de *Commisſie* van 't *Schoutampt der Stede van Hoorn*, door *Philips* van Spanje, van 10 Jan. $15\frac{65}{66}$. Dan volgen bl. 2–5. de Commisſien door Prins Willem I. *van 't Schoutampt der Steede van Alcmaer*, door Prins *Wilhelm I.* op *Jan van Foreest*, zonder jaarteekening, maar van den jare 1572. naar uitwijs van 't gewag van *Diedrich Sonoy*, *Gouverneur van Waterland*. Nog andere *Commisſien* op de Schouten van *Oisterhout*, *Dordrecht*, *Hoogwoude*, *Schoten*, *Zeven-*

(2) Dit is die *Hooge* of *Groote Raad van Mechelen* over alle de Nederlandsche Provincien, van wiens oprichting men zie mijne *Primae Lineae Collegii Diplomat. Historico Politici* §. 417. p. 62. Deze werd weder geopend, en duurde daarna nog voord, zelfs tot aan de Afzwering. En hieruit laat zich het 1ſte Artikel *der Utrechtsche Unie* verſtaan: *zoolang partijen* (van Provincien of Steden) *zich het Recht onderwerpen.*

venhuizen, in 1572, 1573. Hieraan volgt bl. 6. het *Baliu- en Dijkgraafschap van Rijnland*, doch dit wéderom op naam van *Philips*, den 28 Aug. 1573. Aldan heeft men eene Commissie van 't *Baljuwschap van Waterland* den 12 Sept. 1572., door den Grave *van der Mark*, *Vrijheer van Lumei*, op *Willem Bogaart*, welke ik, om de Historische Bijzonderheden, daarin vervat, waardig keure, om bl. 427. als *Bijlage* intevoegen.

Hierop volgen, bl. 7. verso tot 20. nog verscheiden andere Lastbrieven van Prins Willem door een, op *Dijkgraven*, *Baljuwen en Schouten van Middelburg*, *de Nieuburgen*, *Vere*, *Beverwijk*, *Nieupoort*, *de Wateren van Zeeland*, *Middelharnis*, *Abbenbroek*, *Westkappele en Domburg*, *Walcheren*, *Schieland*, *Raon*, *Alblasserwaard*, *Ruigenhille*, *Altena*, enz. waarop voords bl. 21. de Commissie op zijne *Raden*, en op de Raden van den Hove van Holland. (boven, bl. 419.) Hierop volgt dan weder ('t welk vreemd kon schijnen,) bl. 22. de Commissiebrieven des Konings, op Mr. *Cornelis Suys*, als *President van den Rade van Holland* van 9 Aug. 1559. op Mr. *Corn. van Uitwyck*, als *Raad en Procureur Generaal in den Rade van Holland*, zonder jaarteekening; en dan bl. 24. de *Commissie* van Prins Willem I. *als Raydt ordonnaris in den Rade van Hollandt*, ook zonder dagteekening; zoo als hier volgt:

Willem I. bij zijne komst in 't Land den Provincialen Raad van Holland geheel verstrooid of voordvluchtig vindende, herstelt dien Raad, en stelt bij deze Commissie aan Mr. Corn. van Bouckhorst.

Wilhelm etc. Allen den ghenen die dese tegenwoirdige zullen zien ofte hooren lesen, saluyt. Alsoe *wij tot onsen aencomen in desen Lande* ende Graefscappe van Hollandt, *staende onder onsen Gouvernemente*, beuonden hebben den *Raidt Prouinciael* alhier *geheelijck verstroijt ende desolaet* te zijn, doer 't verloopen ende voirvluchticheyt van den mees-

meesten deel, soo *van de Raiden* als *ander Officieren*, aldaer *bij zijne Majesteit* gestelt geweest zijnde, waer deur het recht ende justitie geheelijck was cesserende, tot grooten *achterdeele van zijne Majesteits goeden* onderfaeten in desen Lande van Hollandt, Ende wij willende hierinne versien ende verhueden alle Inconvenienten, daer inne dit Lant ende die inwoonders desselfs bij faute van recht ende justitie geadministreert te worden, mochten vallen, hadden voiral noidich gevonden, den voirn. *Raidt Provinciael* alhier in Hollandt te *redintegreren*, ende die plaetse te veruollen van den ghenen *die voirvluchtich sijn*, ten eynde goede justitie wederom geadministreert mach werden, hebbende daerom *bij advijse ende denominatie van den Staten* desselfs landts van Hollandt gecoren ettelijcke personen, om in den voirn. Raidt in de plaetse van den bovengenoemden voirvluchtige gestelt te worden, ende alsoe den voirss. [Raed] ende Camere van Justitie wederom te openen, ende aldair Recht ende Justitie te doen administreren als naer ouden tijden geweest is, tot conseruatie van *zijne Majesteits hoocheyt* ende heerlicheyt, mitsgaders van de gemeyne welvaert, die, welcke anders *sonder justitie ende ordre pollityque* (3) nyet en soude langhen blijven subsisteren.

(3) Daar het *Hof van Holland*, zoowel in 't *Polistique* als 't *Justitiele* was des *Vorsten Raad*, en 't dus verbazend veel verschilde, hoe de Leden van dien Raad gestemd waren, bij de omkeering van zaken en gemoederen, in 't jaar 1572., zoo kwam de *voordvluchtigheid* van velen der Leden, die Spaanschgezind of liever *Koningsgezind* bleven, alhier aan *Willem I.* en *den Staten* alleraanmerklijkst te stade, om dien Provincialen Raad met zoodanige *Raadsperfoonen* aantevullen, die aan de zaak des Vaderlands en aan Willem I. (nu ter hulpe als 's Konings Stadhouder en Kapitein Generaal ingeroepen,) waren toegedaan; en sulks te doen met inneming van den raad (*advis*) der Staten en hunne toestemming; daar toch het Hof van Holland ook de *Politike Raad* was.

ren, Waerom soe eest, dat wij desen aengesien, ende om 't goet aenbringhen, ons gedaen van den persoone van onsen welbeminden Mr. *Cornelis van Bouchorst*, Doctoor in den Rechten, ende van zijne wijsheyt, geleertheyd, rechtuaerdicheyt ende experientie, wij denselnen volcomelijck betrouwende, zijner getrouwicheyt ende goede ernsticheyt, Gehadt hierop *'t advijs van de Staeten* des Lants van Hollandt als voirseyt hebben onthouden, geordonnëert ende gecommitteert, onthouden, ordonneren ende committeren jn den Staete van *Raidt Ordinaris* in zijner voirsz. *Majesteits Rade van Hollandt*, hem geuende volcomen macht, autoriteyt ende sunderlinge beuel, denseluen staet ende officie voirtaen te houden, exerceren ende bedienen, des Con. *Majesteits Hoocheyt ende heerlicheyt Demeynen ende Rechten te helpen bewaren*, met den President ende andere zijne Majesteits Raden, te verstaene tot consultatie, deliberatie ende expeditie van de saecken die aldair vuercomen, gehandelt ende getracteert sullen worden. Ende voirts te doene alletgene dat een goet ende getrouwe Raidt voirsz. schuldich is ende behoirt te doene. Totten eeren, rechten, preëminentien, vrijheden, prouffijten ende veruallen, daertoe staende ende behoirende. Waerop ende van hem wel ende getrouwelijck in den voirsz. State te quyten die voirsz. Mr. *Cornelis van Bouchorst* den behoirlijcken Eedt in onsen handen gedaen heeft, midts 't welcke wij den voirn. Mr. Cornelis van Bouchorst gestelt ende geinstitueert hebben, stellen ende institueeren van weghen Con. Majesteit in de possessie ende gebruijckenisse van den voirn. Staet van Raidt in Hollandt, Mitsgaders van den eeren, Rechten, preëminentien, vrijheden, prouffijten ende veruallen, daertoe staende: Ordonnerende daerom van weghen Con. Maj. allen Rechteren, Justicieren, Officieren ende ondersaeten dien dit aengaen sal, dat zij hem doen laeten ende gedooghen rustelijck ende vredelijck genyeten ende gebruycken den voirn. zijnen [officie] metten preëminentien ende aencleuen van dien, in alderweghen

en-

ende manieren als voirseyt is, cesserende alle beletten ende wederseggen ter contrarien. Des t'oirconde enz. — —

Hierop volgt, na tusschenkomst eener Commissie van Philips, het navolgend aanmerklijk Stuk, op bl. 25. verso, waarbij:

Willem I. Stadhouder, den Heer Mr. Paulus Buys aanstelt, om gedurende zijne afwezigheid naar Haarlem, te zijn President van den door hem aangestelden Raad nevens Hem, wordende dit aan 't hoofd des Commissie-Briefs dus genoemd:

Presidentscap ende Raidt van den Staten, tot Delft te presideren jn de plaetse van zijne Excellentie.

Den 6 Junij 1573.

Wilhelm etc. Alsoe wij tot hulpe, assistentie *ende ontset der Stede van Haerlem*, voirgenomen hebben, metter hulpe Goidts, ons te begeuen bij onsen *crijchsvolcke*, 't welck wij tot dien eynde bij malcanderen hebben versamelt, ende als noch verwachtende, ende daerom vuyt deser *Stede van Delft* voir eenen tijt zullen moeten trecken, willende nochtans, *dat geduerende onse absentie bij die van den Raide van Staten, neffens ons wesende, alle voirvallende zaecken, soe wel den* Lande int generael, als den innewoonderen desselfs int particulier aengaende, getracteert ende gehandelt worden, volgens 't gene wij den Luyden van denseluen Raede al *breeder mondelinge* daerop gecommitteert hebben (4), ende bevindende te dien fijne noodich, jman-

(4) Dit geschiedkundige weet ik niet, dat ergens gewaagd wordt. 't Is ondertusschen uit den zamenhang duidlijk, dat alhier door *den Raad van Staten nevens ons wezende* geene andere bedoeld worden, dan de *Raden* of *Staatsraad nevens Hem*, bl. 419. die door hem

jmanden aldaer in onse plaetze te stellen, om geduerende den tijt wij elders vaceren moeten, over den selven Raide van Staten te presideren. Soo eest, dat, om de goede kennisse, die wij hebben van den eersamen hoochgeleerden, onsen lieuen besunderen *Mr.* PAUWELS BUYS genomineert, gestelt ende geordonneert hebben, nomineren, stellen ende ordonneren bij desen, om geduerende onsen affwesen vuyt deser Stede van Delft, aldair metten *Raiden van Staten* voirn. te blijuen, ende over denseluen Raids te presideren, ende alle voiruallende saecken, soo wel den Lande int generael als den jnwoonderen int particulier beroerende, metten anderen Raiden aldair te raetslaghen, beleyden, handelen, ende tracteren, ende daerop eenen ygelijcken goede corte expeditie te doen, ende te doen doen soe naer als mogelijck wort, ende voirts al te doen dat hij tot voirderinge ende weluaren van den Lande ende van den goeden Jnwoonderen van dien sal beuinden behoirende, Versoucken daerom allen ende ygelijck den anderen Luyden van den bouengen. *Raide van Staeten*, dat hij denseluen Mr. *Pauwels Buys*, naer huer vterste vermogen in als met hueren goeden Raide ende advijse bijstaen, ende voirts alle hulpe, assistentie ende voirderinge doen des mogelijck wordt, Ende sal ons zulcx aengenaem zijn, Des t'oirconde hebben wij deesen met onse naem geteeckent ende onsen secreet zegel dair beneffens laeten drucken in placcate. Gegeuen tot Delft, op den VIden dach van Junie int jaer ons Heeren XVc LXXIIJ.

AANM.

hem werd aangesteld, en met welken hij *de geheele Landsregering* uitoefende; en 't welk dan de reden is, dat in *de Hollandsche Registers* geene *Resolutien* gedurende 1572. en 1573. voorkomen, maar alleen uitgevaardigde Bevelen op den naam van Willem, Stadhouder, enz. Deze *Paulus Buis* is dezelfde, wiens ijver voor 's Lands belangen, wiens volgende Diensten als *Advokaat van Holland*, en wiens Lotgevallen onder den Graaf van Leicester, wij in dit IIIde Deel hebben leeren kennen.

AANM. Ondertusschen was de Graaf van der Mark, door Willem I. bij zijn afzijn als *Gouverneur van Holland*, tot zijnen Plaatsvervanger aangesteld. In deze hoedanigheid nu gaf hij ook Commissien uit, waarvan dit volgende een aanmerklijk voorbeeld is, te voegen bij een tweede. Zie D. I. bl. 390.

De Graaf van der Mark, Heer van Lumey, als Gouverneur over Holland, wegens Willem I. herstelt Willem Bogaart in 't Baljuwschap van Waterland, tot wederzeggens, welke weleer op 't Bericht van de bevoten generale Apprehensie, door den Hertog van Alva in den nacht van Asschewoensdag 1568. *beraamd, vele persoonen in zijn Baljuwschap van dat bevel gewaarschouwd had, en zelf voordvluchtig geweest, nu van Bremen terug gekeerd was, met Brieven en Commissien van zijne Genade, Willem I.*

Den 12 Septemb. 1572.

Die Graue van der Marck, Vrijheer van Lumey, Sarrain Borsset ende Minderleyt, Erfvoocht tot Franchemont, *Ouerste ende Gouuerneur ouer Hollandt* (5). Alsoe *Willem Bogaert* ons verthoont heeft, hoe dat hij suppliant 't *Balliuscap van Waterlandt* den tijt van omtrent twintich jaren (1548 tot 1568.) wel ende getrouwelijck, sonder jactantie te spreecken, naa vermoghen zijne conscientie bedient heeft gehadt, indier voughen, dat hij suppliant ter oirsaecke van der Religie ende valsche ofte quade accusatien, bij eenighe quaetwillige aen *den Hartoge van Alua* gedaen *in Junio* anno XV^{c} LXVIIJ. hem

(5) Dit heldert veel op 't gebeurde en door mij gemeldt, D. I. bl. 67. De Graaf van der Mark schrijft zich hier eenvoudig *Overste en Gouverneur van Holland*, zoo als ook den 31 Jul. 1572. Zie Bijlage D. I. bl. 390.

hem heeft moeten *absenteren ende vrijwillich maec-ken*, ten welcken tijde des suppliants *pachten* van 't voirsz. *Bailiuscap* noch wel twe jaren geduerende, ende hij aen de *Majesteit* wel omtrent driehondert gulden volgende zijn Reeckeninge ten achteren was, die ten zelven tijde gehouden zijn voir confisqueert, waerschouwende niet te min d'voirsz. suppliant *voir zijn fuge alle geconfiscerde* ende beschuldichde persoonen, binnen zijn bedrijue wonende ende tot zijnen kennisse wesende, van de *generaele apprehensie*, die voirsz. Hartoge van *Alua op Ascheiwoensdach snachts* anno LXVIII. poochde te doen, nyet tegenstaende hem suppliant bij Missyue *van den Houe* ende oick van den *Stadhouder Bossu* belast was, Mr. Reynier Verduyn, Raedt als *Commissaris*, in deselue apprehensie te assisteren, waernaer de suppliant, houdende zijn Residentie binnen Bremen, *De F. G. des Princen van Orangien* enz. aen den suppliant gesonden heeft gehadt zeecker *zijne Missue ende Commissien*, dienende omme des suppliants goede vrunden (volgende haer precedente beloften) *te admoneren totte Leninghe* ofte contributie van zeecker penningen, elcx naer zijn qualité ende conditie, ten behouue van zijne Excell., naervolgende welcke last ende commissie die suppliant hem getransporteert heeft gehadt *in Junio* lestleden, binnen zijnen bedrijue ende Bailiuscappe van *Waterlandt tot Monnickedam*, ende in meninge zijnde met alder diligentie zijn voirsz. Commissie te effectueren, ende zijne goede vrunden te besoucken, soe schijnt dattet zelue den suppliant belet es geweest, van eenen *Willem Maertsz. Calf*, hem baptiserende, Bailiu aldaer te zijn, die met zeeckere zijn Sergeanten ende dienaers den suppliant omtrent een quartier van een mijle buyten der voirsz. Sted geapprehendeert ende in strickte geuanckenisse gestelt heeft gehadt, nemende naer hem des suppliants male, buersse, gelt, *Missiuen* ende *Commissien* van zijne F. G., die d'zelffde Calff als noch niet sonder injurie van zijne Excell. als van suppliant buyten recht van zeecker kuere van Monickendam, luydende ofte

te spreeckende, *op goeden die men souden willen buyten der Stadt vluchten*, ontanex bij die van Monnickendam gefabriceert, nogtans niet staet grijpende op den suppliant zijn teergelt, cledeeren ende bijsonder niet opte Commisfien van zijne Excell., ende alsoe tegens alsulcke oppresfie ende gewelt *bij der overhandt* behoirt geprouideert te werden, Temeer, dat men niet proberen en zoude, dat die suppliant hem in eenigger manieren, zoe tegens die Con. Maj., *onsen alder G. Heere*, als tegen zijne F. G. die Prince van Orangien, zijne Majesteits Stadhouder *, ontgaen hadde, ende daeromme weder tot zijn ouden staet behoirt gerestitueert te werden, Bijsonder, alzoe die suppliant 't zelue officie ten tijde van zijne vuytlandicheyt noch twe jaeren in pachte hadde, Soe versochte die suppliant, dat ons gelieuen zoude hem wederomme te committeren tottet voirsz. Officie ende Bailiuscappe, ten minsten bij prouisie, omme 't zelue bij den suppliant in voirleden manieren eerlijcken ende getrouwelijcken bedient te werden, midts van hem ontfangende den behoirlijcken eedt, daertoe staende. Soe eest, dat wij Regardt nemende opte pachte, die den suppliant van 't voirsz. officie ten tijde van zijn fuge noch loopende was, den seluen Willem Bogaert gecontinueert hebben ende continueren midtsdesen, int voorsz. offitie ende Baliuscap van Waterlandt ende Zeevanck, omme 't zelue, volgende den Inhouden ende Tenuer van zijn voirsz. Commissie te moghen bedienen, ende dit all *bij prouisie*, ende tot anders daer inne zal weesen geordonneert, Interdicerende allen ende eenen ygelijcken, hem int zelue te doen eenich hinder, letsel ofte moeyenisse, ter contrarie. Beuelende oick mede allen Rechteren ende Justicieren, hem na den inhouden van dien te reguleren, ende mitten suppliant Recht ende Justitie te administreren, Tot eere der Con. Maj. ende welvaren van den Lande, welverstaende, dat den voirsz. Bogert gehouden wert, te doen den behoirlijken eedt in handen van *den Commissaris van de*

* kwalijk, *staet houde*

de Staten neffens ons geordonneert. Gedaen in den Hage, den 12 Sept. anno 1572.

(Buiten stond gescr.)

Ter Ordonnantien van de Commissarissen van de Staten neffens zijne G. gecommitteert.

(Onderstond) P. de Houe.

(Noch stondt ondergescreuen)

Op huyden den XVIJ Septembris heeft *Willem Bogaert* gedaen den behoirlijken Eedt, als Bailiu van Waterlandt ende Zeevanek, in handen van den Commissarissen, hiertoe gecommitteert.

(Ende onderstond)

P. de Houe. (6)

* *

Uit het MS. *Register der Commissien van Willem I.* over de jaren 1572 tot 1574. fol. 6. vso. 7.

(6) Die zelfde onderteekening, *P. de Houe*, vindt men in de andere Commissie van *Lumei*, BIJLAGEN D. I. bl. 392. Maar deze en andere Commissien van den Graaf van der Mark zijn wegens zijn wangedrag, in de Hollandsche Historie genoeg bekend, door Prins Willem van Orange allen wederroepen: 't welk ik leer uit eene Commissie van Willem I. van Orange op een' Secretaris van Geervliet, den 25 Januarij 1573. ook in dit Register, bl. 30. vso. beginnende: *Wilhelm enz. Allen den gheenen die dese tegenwoirdighe — — Alsoe duer het wederroepen, bij ons gedaen, van allen den Commissien, eertijts vuytgegeuen bij den Graue van der Marcke het Secretarisscap der Stede van Gheervliet*, *'t welck die voirsz. Graue van der Marcke gegeuen ende geconfereert hadde* — —.

BIJLAGE 1584. 6 Febr.—12 Julij, op bl. 115.

ADOLF, *Graaf van Nuenaar, Meurs enz. wordt in Gelderland als Stadhouder aangesteld bij Commissie der Staten Generaal, op voordracht en benoeming der Geldersche Staten en bij advise van Prins Willem van Orange, met uitlating voor als nog van den titel van Kapitein Generaal.*

(Vergel. D. II. bl. 138.)

Den 6 Febr. 1584.

Op zekere verklaring der *Geldersche Staten*, aan *de Staten Generaal* gedaan, houdende hun verlangen, om den Grave *van Moeurs* tot Stadhouder van *Gelre* benoemd te zien, is woordelijk aldus geresolveerd:

„ Hoewel *de Generale Staten* den persoon van den *Graaf van Moeurs* bequaem vinden totten voorsz. *Stadhouderschap* ende der Religie seer toegedaen, hebben niet te min deeze zaecke gecommitteerd aen sijne Excell., sijnde van advise, indien het zijne *Excell.* goedvind, dat men in 't *departement van de Commissie* heure *authoriteit* daer inne zal *mogen gebruyken*, des noods zijnde."

Den 14 Febr.

„ Op 't aengeven van die van den Furstendom Gelre, dat heure *Landschappe* begeeren den Graef van *Moeurs voor Stadhouder*: is geresolveert te schrijven aen *'t Hoff* ende *de Gedeputeerden van de Staeten van het* Furstendom, dat *de Generale Staeten sulcx goedvinden*, ende zijnen persoon accept ende bequaem."

Den 30 Mei 1584.

„ Brieven van den Here van Oirschot ende Lange, daer bij zij schrijven, dat die van *Gelderland*, uit-

uitgenomen die van Nijmegen (7), hebben aengenomen den Graef van Nieuwenaer voor *Stadhouder ende Gouverneur*; en dat die van Nijmegen hebben verklaert, dat zij niet en willen zijn overstemt: weezende de Brieven in dato den 28 Mei 1584."

„ Andere Brieven van de Ridderschap ende Steden des Furstendoms Gelre ende Graefschap Zutphen, verzoekende NB. *Agreatie van de Electie* van den Graef van Nieuwenaer, ende dat men hem overgeven soude een Regiment knegten."

„ Ende is hierop, *bij advise van sijne Excell.* geresolveerd te *depecheren* voor den Graef van Nieuwenaer, *behoorlijke Commissie* als *Stadhouder van Gelderland ende Graefschap Zutphen*, *uytlatende als nog den tijtel van Capiteyn Generael*, om alle jalousie te schouwen, ende ter tijd men zal zien, wat God met de Schantze in de Veluwe zal doen, om niet te praejudicieeren de *authoriteit van den Graef van Hoënloo* (8), ende dat men na de gelegenheid derzelve Schantze hem zal *Acte* geven van *Ampliatie*, als *Stadhouder*; ende word gecommitteerd de Heere van Oirschot ende Langen te zenden, om sijne Genade overteleveren *van wegen de Staten Generael* de Brieven van credentie derselver."

Den 12 Julij 1584.

„ De Heren van Oirschot ende Langhen hebben raport gedaen van heur gebesoigneerde in Gelderland, ende verklaerd, dat den Graef van Moeurs *de Commissie als Stadhouder* van Gelderland heeft ge-

(7) De reden was, omdat Nimwegen Willem I. tot *Stadhouder* wilde hebben.

(8) De Heer VAN SLINGELAND D. IV. bl. 114. heeft dit ook opgemerkt. *De Staten Generaal gaven den Graaf van Meurs 1584. geen titel van Capitein Generael in Gelderland*, *zoolang de Graaf van Hohenloo het leger voor Zutphen commandeerende als Capitein Generael*, *daar niet goedwillig van afzag*. En hij beroept zich ook op de *Resol. der Staten Generaal*, 10, 11 Aug. 1584.

ge-accepteerd, ende *den Eed gedaen van getrouwigheit.*"

* *

Uit de MS. Notulen of Resolutien der Staten Generaal, den 6, 14 Febr. 30 Mei, 12 Julij 1584.

BIJLAGE 1585. den 19 Sept. op bl. 59.

De Staten van Holland het Collegie van de Gecommitteerde Raden van 9 persoonen op Instructie hebbende ingesteld, doen aanschrijving aan Pieter Adriaansz. van de Werff, Burgemeester te Leiden, om tegen den 1sten Oct. in 's Hage te komen, om als Lid den Eed daartoe te doen.

I.] Eersame, voorsienige, seerdiscrete Heere,

Alsoe wij tot onderhout ende goede beleyt der gemeene sake nodich beuonden hebben, *'t Collegie van den Gecommitteerde Raden van den Staten* alhier in Hollandt te doen stellen ende constitueren van *negen getrouwe ende ervaren* personen in des gemeene Lants saken, omme hen te laten gebruycken ende emploieren, achtervolgende d' *Instructie*, daer van zijnde, ende de Resolutie, daer up genomen, vöor den tijt van *een jaer*, inghaende den 1sten Octobris toecomende. Sal daeromme Uwer Ed. nyet nalaten ten voersz. dage hem tot dit alhier mede te laten vinden. Omme op de voers. Instructie ende Resolutie den eedt te doen, ende in besonghe te treden als naer behoeren. Nyet tegenstaende dexcuse van uwen twegen daer jegens gedaen.

Hyer mede

Eersame, seer voersiennige, discrete Heere. Ons-

ſe Here God ſij met Uwer Ed. Geſchreven in den Haghe, den XIXden Septembris 1585.

(Onder ſtond)

Ter Ordonnancie van de Staten,

Bij mij

C. de Rechtere,

1585.

Het Opſchrift des Briefs was:

Eerſamen, zeer voorſiennigen, discreten Here Pieter Adriaensz. van der Werve, Gecommitteerden van den Staten.

Het Zegel was gedrukt in een rooden Ouwel, met een papieren ruit, zijnde een liggende Leeuw, in den rechter voorpoot een ſtandaard met een vlagge van boven, in den Nederlandſchen Tuin.

* *

Uit den oorſpronglijken Brief, berustende bij den Heer Oudburgemeester H. DE WILDT te Leiden, waarbij blijkt, dat de Brief afkomstig is uit *de Archiven van den Heer Mr.* G. HUYSSEN, eertijds Secretaris van de Weeskamer te Leiden.

Pieter Adriaensz. van der Werff verzoekt, om bijgevoegde redenen, dat de Staten hem willen verſchoonen van het Ambt, hem als Gecommitteerden Raad opgelegd.

Den 30 Sept. 1585.

II.] E. vermogenden, wijſen ende zeervoorzienigen Heeren. Ick aenbiede mij mit alle dienstwillicheyt tot uwe E.

Mijne huysvrouwe is in mijn afweſen behandicht zeeckere Miſſive, den teneur van de welcke is, dat ick mijn zeluen opten eerſten Octobris zoude laten vinden in den Hage, omme aldaer te doen den eet, vol-

volgens den vuet, daer op genomen. Ende alzoe ick op huyden moet reysen naer Amsterdam, om eenige mijne notelicke affairen te vorderen, want ick anders, schortschende dezelue reyse, in groote schade zoude geraecken, zoe mij oick vuyte zelue reyse veel moeytens staet te verwachten, jae genouchsaem ondoenlick, behalven de zorge die ick dagelicx op mijn hals zij hebbende, ter oerzaecke van mijn zaligen broeders weeskinderen, die door mijn absentie geschapen zouden zijn te vallen in groot bederf, nyet alleen van guet, mer mede van in de vreese Goids ende eerlicke ouffeninge nyet opgebracht te werden. Ick laet staen mijn eygen huys, dat nyet cleyn is, zoe van kinderen als andere menichfuldige moeyten, 't welck te nyete zoude moeten gaen, in zoe verde ick den dienst, mij te laste geleyt, zoude moeten aenvaerden, Want ick nyemant binnen mijn huyse hebbe, die zoe verde is gebracht, dat mijn neringe can werden versorcht ofte waergenomen, ende omme daertoe te comen, waert van node, dat ick mijn broeders zoone dien aengaende onderwijsinge dede, die anders tot 't zelue nyet en zal connen geraecken. 't welck mij mit gueder consciente nyet vrij en staet, alsoe hij nv op zijn tijt is, Ende dewijle 't Lant (God zij lof) van God zulcx nyet en is verlaten, of men can noch eenige bequame luyden becomen, zijnde zonder occupatie, ende de giericheyt viant, wil ick uwe E. daeromme hartelicken gebeden hebben, dat deselue gelieuen ten respecte voorsz. mij te houden voor geëxcuseert, ende mij ouerzulcx van 't ampt, mij te laste geleyt, te ontslaen, daer aene mijn sonderlinge vruntschappe zal geschieden, Dat kenne God, die uwe E. vermogenden, wijsen ende zeer voorsienigen Heeren, wil sparen tot zalicheyt, Geschreuen in Leyden desen lesten Septembris anno XV^c LXXXV.

Uwe E. dienstwillige

Pieter Adriaensz. van der Werff.

't Opschrift:
D'Eedelen, vermogenden, wijsen ende zeervoorzienigen Heeren, mijne Heeren den Staten van Hollandt.

* *

Naar eene Copie, uit den eigenhändigen Brief van den Schrijver *P. A. van der Werff*, berustende bij den Heer Oudburgemeester *H. de Wildt*, te Leiden.

De Staten van Holland weigeren Pieter Adriaensz. van der Werff te ontslaan van het Ambt van Gecommitteerden Raad, met bedreiging van ieder dag, van den 7 Oct. af, niet verschijnende, zes gulden te verbeuren.

Den 2 Oct. 1585.

III.] Eersaeme, voorsiennige, zeer discrete Heere.

Alsoe wij uwer E. bij onse voorgaende brieuen van den XIXden der voirleder maent geschreuen hebben, dat dezelve nyet naelaeten soude den eersten deser maent hem alhier in den Haege te laeten vinden, omme mit d'andere Mede-Gecommitteerde Raiden opt beleyt des gemeene lants saecken ende d' Instructie, daertoe dienende, den eedt te doen ende in besoingne te treden als naer behooren, ende wij bevinden, dat uwer E. als noch daer toe nyet en is verschijnende: waer deur egeene order diesaengaende gestelt soude mogen worden, ten waere daer inne werde voorsien, Soe hebben wij uwer E. wel expresselijck bij desen willen vermaenen, ende nyettemin belasten, op Maendach toecommende, als den VIIden deser maent, alhier tot dyen eynde te compareren sonder eenige faulte, gemerckt uwer E. daer aff nyet gehouden en zall mogen worden voor geëxcuseert, nochte eenige redenen *van excusie* daer tegens gehoort; maer hebben wij uwer E.

bij

bij deesen wel willen gewaerschout houden, dat deselue ses gulden 's daechs sal verbeuren, ten behouue van den armen alhier binnen den Haege, t'elcken daege dat deselue uwer E. nae den zeuenden voornoemt alhier ten fijne als vooren nyet en zall verschijnen, nochte compareren, ende dat deselue peynen mitter daet aen uwer E. sullen worden verhaelt, ende geëxecuteert, daeraen de Magistraten aldaer mede de handt sullen houden, waeromme wilt hier van in geene gebreecke blijuen.

Hiermede

Eersaeme, voorsiennige, zeer discrete Heere, onse Heere Godt zij met uwer E. Geschreuen in den Haege, den IIden Octobris 1585.

Ter Ordonnancie van de Staten,
Bij mij
De Rechtere.
1585.

Het Opschrift was:
Eersaemen, zeer voorsiennigen, discreten Heere,
Pieter Adriaensz. van der Werffue,
Gecommitteerde van de Staten van Hollant.

* *

Uit den oorspronglijken Brief, gezegeld als voren, berustende ook aldaar.

De Staten doen Pieter Adriaensz. van der Werve ernstelijk verzoeken en belasten tegen de komst van den Graaf van Leicester, nevens de Gemachtigden der Stad Leiden en Gecommitteerde Raden in den Hage te verschijnen, op eene boete van zes guldens daags.

Den 27 Dec. 1585.

IV.] Eersame, wijse, zeervoorsienige, discrete Heere,

Alsoe UWelEd. bij ons mede is gecommitteert, om-

omme in Collegie op 't beleyt des Gemenelants saecken te besoigneren neffens d' ander *Gecommitteerde Raiden*, Soe hebben wij Uwer E. wel ernstelicke bij dezen willen versoucken, ende nyettemin overmits den noot van de zake, belasten ende ordonneren tegens d' ancompste van zijne Excellentie, *den Grave van Leycestre*, neffens den Gedeputeerden der Stadt Leyden, die al t' zamen ter dachvaert alhier zullen compareren, Uwer E. alhier mede te laten verschijnen, sonder daervan enichsins in gebreecke te blijven, gemerct *d' ander Gecommitteerde Raiden* belast is, alhier mede te compareren, zonder eenich vorder vuytstel oft excuse, oft andersins zullen wij genoitsaect zijn, aen Uwer E. te doen verhalen 's daechs zes Caroligulden, achtervolgende onse voorgaende Resolutie.

Hiermede

Eersame, wijse, zeervoorsienige, discrete Heere. Onse Heere God zij met Uwer E. Geschreven in den Hage, den XXVII Decemb. 1585.

Ter Ordonnantie van de Staten,

Bij mij

De Rechtere.

1585.

Het opschrift was:

Eersamen, wijsen, zeervoorsienigen, discreten Heere.

Pieter Adriaensz. van der Werve, Gecommitteerde Raidt van de Staten.

* *

Uit den oorspronglijken Brief, berustende ook aldaar. Hebbende het gewone Zegel, *den Leeuw met het vaantjen, in den Hollandschen Tuin.*

Aanm. Het hierop gevolgd Besluit der Staten toont genoegzaam aan, dat zoo min als de aanstelling van *P. A. van der Werff* eenig gevolg had, even

even zoo het *Collegie* zelve nog niet eens een jaar later ten volle tot stand kwam. Hetzelve bevat een:

Voorloopig Besluit der Staten van Holland, nopens het Collegie van de Gecommitteerde Raden der Staten, in het Zuiderquartier, alzoo die van 't Noorderquartier nog niet gereed waren om in 't hunne zoodanig Collegie opterichten, met de eindens, waartoe.

V.] „ Ende alsoo middelertijt bij forme van *provisie* in 't Zuyderquartier van Hollandt eenige nodelijck moeten worden gecommitteert, om te *continueren de correspondentie met sijn Excell. ende den Raedt van State*, de Steden van Hollandt van alle occurrerende saecken, den staet van den Lande betreffende, te adviseren, de Edelen ende Steden te beschrijven (is 't noodt), de betalinge van de consenten, sijn Excell. belooft, te vorderen, de middelen generael, volgens de Ordonnantie van verpachtinge in goeden trein te doen houden, de Reeckeningen van de Ontfangers en Rentmeesters van 't Gemene Landt te hooren ende te sluyten, ende voorts op alle voorvallende saecken, niet wesende van sulcker importantie, dat de Staten daerop beschreven moeten worden, *te disponeren* ten meesten dienste van den Lande: soo zijn daertoe bij de Edelen ende het merendeel van de Steden gestelt ende gecommitteert Jonckheer *Johan van Mathenes*, Heere van der Riviere, Opmeer, etc. *Johan Pauli*, *Adriaen van Berckenrode*, *Claes Simonsz. van Heemskerck*, *Dirk Jansz. Lonck*, *Corn. Pietersz. Vroesen*, ende *Arent Vinck*, dewelcke eerstdaeghs sullen worden beschreven, om onder behoorlijcken Eedt, aen de Staten te doen, den voorschreven Last aentenemen, sonder dat eenige excusen sullen worden geadmitteert.

* *

Uit de Registers *der Resolutien van Holland* 1586. pag. 344.

Doch zulks was den 1 Oct. 1586. nog niet *volkomen* doorgegaan, als blijkt, bij Besluit, aldaar, bl. 432. waar eerst de benoeming, schoon gebrekkig, tot stand kwam; of bevestiging kreeg.

„Zijn gedenomineert, om in den voorsz. Collegie als Gecommitteerde Raden te besoigneren, als vooren, den Heer *van Mathenes*, midts dat deselve bij de Heeren Edelen seer ernstigh *vermaent* sal worden, voortaen sijn comparitien in den Collegie beter te willen waernemen, dan deselve tot noch toe heeft ghedaen, *Jan Pauli*, *Berckenrode*, ende *Heemskerck*, mids, dat soo verre die van Haerlem ende Amsterdam (9) respective de voorn. Persoonen elcx in den hare daertoe niet soude kunnen verwilligen, noch mogen ontbeeren, sijluyden elcx twee in de plaets van deselve sullen nomineren, ende aen de Staten oversenden, om daeruyt een bij de Staten gestelt ende gecommitteert te mogen worden na behooren; *Dirck Jansz. Lonck*; *Cornelis Pietersz. Vroesen*; *Aert Cornelisz. Vinck*, wiens dienst als Burgemeester tot Gorcum in December toekomende sal expireren (10).

Hierop volgt bl. 516. den 29 Nov. 1586. op den kant der Resolutie:

„De Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland hebben, achtervolgende de Resolutie, en 't bevel van de voorsz. Staten van den 19 Nov. laetstleden gecommitteert, en committeren bij desen den Heer van *Mathenes* en *Dirck Jansz. Lonck*, haerlieder Mede-Gecommitteerde Raden, te compa-

(9) Deze wilden *Berkenrode* en *Heemskerk* niet missen. Zie bl. 345.

(10) Men leert hieruit het gebrekkig bestel van dit Collegie. Van de zeven leden komen er maar drie als verschijnenden voor. *Mathenes* bleef meest weg; Haarlem en Amsteldam weigerden *Berkenrode* en *Heemskerk* aftezenden, en *Vink* was nog regerend Burgemeester te *Gorkum*.

pareren met de Gecommitteerde Raden, Reeckeningen enz. uyt de Kamer van Reeckeninge te lichten.

De Staten verzoeken Pieter Adriaansz. van der Werff, om Prins Mauritz op zijnen eersten tocht te helpen, in 't verwoesten van 't platte Land van Brabant.

[Behoort tot de Bijlagen op het II. Deel, bl. 325.]

Den 24 Junij 1587.

Eersame, voorsienige, discrete Heere.

VI.] Alsoe wij noodich bevonden hebben, zijne Excellentie van Nassau te doen assisteren met eenige ijverighe ende welvertroude persoonen, ten eynde het voorgenomen exploict, volgende de Resolutie van den Staten Generael, metter daet, ende sonder eenige simulatie ofte conniventie, mach worden geeffectuert *in 't afbranden ende devasteren van allen dorpen, plaetsen ende huysen in Brabandt*, ende elders ten platten lande onder den vijandt gelegen, mit beroovinge van alle goederen, bestialen ende instrumenten, daer mede de vruchten van den velde gehaelt souden mogen worden. Waeraen, overmits de jegenwoirdige commoditeyt ende 't vertreck van den Vijandt, den dienst van den Lande ten alderhoochsten is gelegen; ende den meesten affbreek van den vijandt: behalven de groote eere, die zijne Excell. sal behalen, ingevallen *op zijne eerste tochte ende exploicte* de voorsz. dienste gedaen ende vuytgerecht mag worden, daertoe uwer E. mede onder anderen bij ons is gecommitteert: sal daeromme uwer E. gelieven nyet nae te laeten, omme noch eens den Landen eenen sunderlingen dienst in dese goede gelegentheydt te mogen bewijsen, Uwer E. op morgen vrouch alhier te laeten vinden, om met zijne Excellentie naer Geertruydenberge tot dien eynde te mogen trecken, aldaer Uwer E. mede sal

mogen blijven, sonder gehouden te zijn vorder te trecken, sonder dat Uwer E. hem daerinne weygerich oft onwillich sal mogen laeten vinden, gemerct 't voornoemde exploict, nochte de reyse boven thien ofte twaelf dagen nyet geduyren sal.

Hier mede,

Eersame, voorsienige, discrete Heere, Onser God zij met U. Geschreven in den Hage, den XXIIIJ Junij 1587.

Ter Ordonnancie van de State,
C. de Rechtere,
1587.

Het Opschrift was:
Eersamen, voorsiennigen, discreten Heere, *Pieter Adriaensz. van der Werve*, Burgermeester der Stadt Leyden.

* *

Uit den oorspronglijken Brief, berustende onder de Archiven van *P. A. van der Werve*, bij den Heer Oudburgemeester H. DE WILDT.

BIJLAGE 1588. den 8 Sept. op bl. 32.

De Staten van Holland besluiten, om de Commissien van Ambtenaren voortaan op hunnen naam uittevaardigen, met bepaling der Benoeming door de Staten, en der Verkiezing door den Stadhouder.

De Ridderschap, Edelen ende Steden van Hollandt en West-Vrieslandt, representerende de Staten van den selven Lande: Aenmerckende, dat verscheyde Staten ende Officien, *van ouden tijden* in den Lande van Hollandt ende West-Vrieslandt, ende Zeelandt bedient zijn ende noch tegenwoordelijck bedient wor-

worden, over de voornoemde Landen ende de Ingezetenen van dien te samen, als namentlijck in *den Hooghen ende Provincialen Rade* van den voornoemden Lande ende *anderen*, van welcke Staten ende Officien van ouden tijden *de Commissien bij den Prince* der voornoemde Landen, ofte den *Gouverneur Generael van de Nederlanden* op haren name, ende geduyrende den tegenwoordigen Oorlogh *bij sijne Princelijcke Excellentie*, hoochl. gedachtenisse, volgende *de delatie* van den Gouvernemente, ende speciale *authorisatie* van de Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, ende Zeelandt, ende daer naer *bij sijne Excellentie den Grave van Leycester*, als bij de Heeren *Staten Generael* van de Vereenighde Nederlanden, ghecommitteert tot *Gouverneur Generael* der selver Landen, TER *denominatie van de Staten* van de respective *Provincien* gegeven zijn geweest; ende dat tegenwoordigh DIENT *orde ghestelt* (11), ten eynde de selve Staten ende Officien bedient moghen worden *uyt den name van de Staten* van de voornoemde Provincien *conjunctim*, bij

(11) Wel is waar! in 't jaar 1588. 23 Meij (fol. 177.) was bij de Staten van Holland reeds besloten, dat, *om goede eenigheid in den Lande te houden*, — *alle Hooft-Officieren van den Lande van Holland, verdragen van den Eedt — aen Leycester, als Gouverneur Generael over de Geunieerde Nederlanden*, — — *van nieuws Eedt doen in handen van de Staten, ende de Brieven van Commissie van deselve Hooft-Officieren — verleent op den naem van de Staten* — — 't welk in zeker opzicht met het tegenwoordige kon schijnen te strijden; maar dit was geenszins een Besluit tot aanstelling en *commissien* van nieuwe Ambtenaren, maar alleen van de toen dienende; en enkel van de *Hoofd-Officianten*. Men ziet er teffens uit, dat hier reeds een overgang van Rechtsvorm plaats greep; zijnde hieruit blijkbaar, dat tot aan dien tijd *de Hollandsche Hoofdofficieren* niet direct stonden in den Eed met Holland, maar van de *Generale Staten*; doch die nu met alle anderen onder den afzonderlijken Eed en Commissie van de Hollandsche Staten geraakten. Ook was *Zeeland* toen geheel verzwegen.

bij interventie van de authoriteyt van sijne Excellentie, als Gouverneur ende Capiteyn Generael der selver Landen: hebben naer rijpe deliberatie geresolveert ende besloten, dat *de Commissien van* DE HEEREN, tegenwoordelijck de voornoemde Staten ende Officien bedienende, sullen worden *vernieuwt op den name van de Staten* van Hollandt ende West-vrieslandt ende Zeelandt; ende soo veel aengaet den genen, die namaels in eenige van de voornoemde Staten ende Officien sullen worden geaccepteert, dat de Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, ende de Staten van Zeelandt respective, volgende het Accord, tusschen denselven gemaeckt, in dato *den thienden November vijfthien hondert ses ende tachtigh* (12), respectivelijck sullen nomineren tot den vacerenden staet *twee ofte drie Persoonen*, daertoe gequalificeert wesende, uyt den welcken sijne voornoemde *Excellentie eene* sal verkiesen, den welcken op de verkiesinge van sijne Excellentie, op den name *van de Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt ende Zeelandt*, Commissie sal worden gegeven, die be-

(12) Ik wete niet, zoodanig *Accord* te hebben aangetroffen: altans hiervan is niets bekend in *de Hollandsche Registers* op dien dag. Echter wordt op den 6 Nov. 1586. bl. 488. gezegd, dat „ *voorgelezen het Tractaet ende Verdragh, gemaeckt tusschen de Staten van Hollandt ende Burgemeesteren, Schepenen ende Raden der Stadt Middelburgh, aengaende 't resfort van die van Middelburgh, voor den Hoogen Rade van Appèl in Hollandt; hebben 't voorn. Tractaet goetgevonden op 't behagen van elcx in den haren.* Dit Verdrag nu is van den 10 Nov. 1586. (in 't *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 553.) waarbij, Art. XII. wegens den Hoogen en Provincialen Raad bepaald wordt, dat Zeeland voor zich (tot twee Raadslieden) zal benoemen vier persoonen, waaruit zijne Excellentie *twee* verkiezen zal, en dat voords *gevolgd zal* worden, 't geen er tusschen Holland en Zeeland *zal worden geaccordeerd.* Hierop volgde den 29 Januarij 1587. (ald. bl. 554.) het toen eerst beraamd *Accoord* tusschen die twee Provincien, nopens de Jurisdictie van

bezegelt ende geteijckent sal worden van weghen de Staten der voornoemde Provincien, ofte NB. in ghevalle *eenigh dilay ofte refuys* soude gemaeckt worden bij een van de voornoemde Staten, in het doen bezegelen ende teijckenen van deselve *Commissien*, op de voorschreve *Electie* gedepescheert, sal in sulcken gevalle den selven bij provisie op de voornoemde Commissie bezegelt ende geteijckent bij dien, tot wiens nominatie sijn Staat ende Officie, volgende het voorsz. Accord heeft gestaen, sonder contradictie worden geaccepteert; dies verstaen de Staten voornoemt, dat in de voornoemde Collegien van den Hoogen en Provincialen Rade, niemandt als Raedt ofte Advocaet Fiscael derselver Collegien en sal worden geadmitteert ofte geaccepteert dan die geene, die Doctoren ofte Licentiaten in de Rechten zijn gepromoveert, ende daervan bij hare Brieven van promotie ofte andersints, op de allegatie van het verlies ofte verduysteren derselver, bij notoire possessie van de voorschreve promotie, de Heeren Praesidenten ofte Collegie van den voornoemden Ra-

van den Hoogen Raad over de Ingezetenen der beide Provincien; bij 't welke, Art. XVI. bedongen is, dat de Staten nu noemen zullen *vier* persoonen, en daaruit zijne Excellentie *twee* verkiezen; en dat in 't vervolg voor elk ontbrekend Lid er *twee* door de Staten benoemd, en daaruit door Maurits *een* verkozen zal worden, en *gecommitteerd*. Ik spreke hier niet van 't nader Verdrag den 21 Sept. 1596. (bl. 557.) en late aan 't welwikkend oordeel des Lezers over, hoe verre dit Hollands Besluit van 8 Sept. 1588. strookt met het gemelde Accoord van 10 Nov. 1586. waarop beroep gedaan wordt, 't welk alleen betreklijk is tot de Ambtenaren uit de twee Hoven of Raden van Justitie; terwijl dit later Besluit van Holland veel ruimer spreekt van *Staten en Officien*, — *namelijk die van den Hoogen en Provincialen Raad*, *en* ANDEREN; en van 't benoemen van TWEE *of* DRIE *Persoonen*, waaruit er *een* door zijn Excellentie *gekozen* zal worden; daar 't ander maas van *twee* benoemdens spreekt.

Rade respective doen blijcken: behoudelijck, dat de Edelen van den Lande van Hollandt ende West-Vrieslandt ofte Zeelandt, wettelijck geboren van de principale Stammen ofte Huysen van den voornoemden Lande, tot de voorschreve Staten ende Officien, volgende de Rechten, Praeëminentien ende Privilegien derselver sullen werden geadmitteert, sonder dat sijluyden door dese Resolutie in deselve hare Rechten, Praeëminentien ende Privilegien sullen werden verkort, geprejudicieert, ofte tot de voorschreve promotie anders verbonden, als hare Rechten, Praeëminentien en Privilegien medebrengen.

Gedaen in den Hage, in de volle Vergaderinghe van de Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, den achtsten September vijfthien hondert acht en tachtigh.

* *

Uit de *Resolutie van Holland* 1588, den 8 Sept. fol. 348.

BIJLAGE 1589. den 21 Dec. op bl. 7. en bl. 115.

Brief van den Raad van Staat aan den Cansellier en Raad of 't Hof van Gelderland, over 't benoemen en verkiezen eens Stadhouders.

Edele, Erentfeste, Hoochgeleerde, Eersame ende Wijse, seer lieve Besundere.

Diewijl dem almechtigen belieft heeft, wt deeser werlt te beroepen den welgeboren Heer *Adolph*, Grave tot *Nuenar*, Meurs ende Limborch etc. L. M. *Stadthouder* des Furstendoms *Gelre* ende Graefschaps Zutphen, ende der Landen van *Utrecht* ende *Overijssel*, ende *bij den Tractate* mette Coninglijke Majesteit van *Engelandt* gemaeckt, onder anderen bij het XXIVste Article is geseyt, „ *commende t' overlijden, ofte veranderinge geschiedende van*

een-

eenigen der Gouverneurs van de PROVINCIEN, *dat bij de Staeten van de Provincien, daer sulcx gebeurt, twee ofte drye gequalificeerde personnagien van de ware* CHRISTLICKE RELIGIE *sijnde, souden werden genomineert, om bij den* GOUVERNEUR GENERAEL *van 't secours van hare Majesteit ende den Raedt van Staete een wt derselver tot Stadhouder gecommitteert te worden,"* ende so wij Ampts ende Eedtshalven, tot onderhoudinge van *'t selve Tractaet*, wt crachte van onse *Instructie* eygentlijck verbonden zijn, hebben wij nyet nalaten mogen, deese aen ul. te scrieven, versueckende ende nyettemin ul. vermanende, *twee ofte drye* gequalificeerde personagien, van de ware Christlicke Religie sijnde, te willen nomineren, ende ons bij geschrifte over te seynden, om wt denselven in conformiteit van 't voergeruerde Tractaet *een Stadhouder over Ulieder Provincie gecommitteert* te worden (13), dewelcke na

(13) Men leert hieruit, dat de benoeming van 2 of 3 wel stond aan de Provincie, dus ook aan *Holland* voor hunnen *Stadhouder*, maar dat de *aanstelling* en 't geven van *Lastbrief* stond aan den Raad van State, die dus *deze wettelijke Overigheid*, gelijk hier *de Stadhouder* genoemd werd, aanstelde. Men kan zulke Staatstukken niet wegpraten, of door beroep op *afzonderlijke Souvereiniteit* van dien tijd, niet verzwakken. Men ziet er uit, in wat licht de *Stadhouderlijke* waardigheid ook van *Maurits in Holland* toen ten tijde beschouwd is, of beschouwd heeft moeten worden; namelijk, als een *Overigheids-Ambt* of *hoogstbeambte*, waarbij de benoeming van *drie persoonen* wel stoud aan de Staten van Holland, maar de bekrachtiging der *Verkiezing* en *de Lastbrief*, uit kracht van 't Engelsche Tractaat, zoo lang dit nog voordduurde, aan den *Raad van Staat* of 't *Staatsbewind* was verbleven. Hoe verre nu dit in Holland, alwaar de *aanstelling* en *Lastbrief* van *Maurits* reeds voor de aankomst van Leicester, door de Staten van Holland gegeven, maar toch door *Leicester* bij zijne komst bekrachtigd was, en als door Hem *op nieuw* gegeven aangemerkt werd, eenige verande-

na communicatie ende rijpe deliberatie daertoe best nut ende gequalificeert sal bevonden worden. Ende op dat deur wtstel *ende gebreck van wettelicke Overicheyt* (14), ende opsicht geen inconvenienten en reysen, sal het Ul. believen daerop metten eersten te

dering gemaakt hebbe, laat ik aan 't oordeel mijner lezers over. Dit ondertusschen is zeker, dat sedert den tijd, dat de Advokaat van Oldenbarneveldt, in de jaren 1608. en 1616. (waarvan men zie mijne *Historia Federum* p. 196.) dit Tractaat door afbetaling der schulden, zeerstaatkundig en prijslijk heeft uit de wereld gemaakt, de *Raad van Staat* hierdoor voor zich deze zijne kracht schijnt verloren te hebben, iedere Provincie in 't vervolg zich heeft doen gelden, en zich bevoegd geacht tot *verkiezing* en *aanstelling* hares *Stadhouders*. Het geval met Groninge in 't jaar 1620. raakte alleen *de Staten Generaal*, waarvan zie *de Bijlage* 1620. 31 Decemb. Deze brief nu was geschreven den 21 Dec. 1589. Doch het duurde nog geruimen tijd, eer de *benoeming* en *aanstelling* geschiedde. Volgens de Stukken, in de *Archiven* van Arnhem nog bevindelijk, blijkt, dat op den Landdag te Tiel 1590. aan Maurits het *Stadhouderschap* werd aangeboden; maar zoo dat zij *gaarn bij dispensatie* wilden ontslagen zijn, om volgens het Engelsche Traktaat, waarvan de Brief *des Raads van State* gewaagt, nog een' *tweeden* persoon op de *nominatie* te brengen. Doch Maurits was voorzichtiger. In zijn antwoord op deze benoeming, den 13 Augustus 1590. MSS. schreef hij, *gerne te zien*, *dat volgende het Tractaet tusschen die Coninglijke Maj. van Engelandt ende den Heeren Generale Staten der vereenigde Landen gemaeckt*, *die Nominatie van dien gedaen ende den Raeden van State der verschreven Landen gepraesenteert off andersints tot onderhoudt ende voldoeninghe van den voorschr. Tractate daerinne geprocedeert ende gehandelt worde.* Dit duurde dan toen nog voord. Doch zij hielden vol, *en wilden versuecken vor dese reisz te willen dispenseren:* maar zij konden 't niet gedaan krijgen. Zie den Tekst.

(14) De Stadhouder Maurits werd dan hier in Gelderland genoemd *de wettelijke Overigheid*, en het ver-

ont-

te letten, ende doen als voorschreven is. Hiermede Edele, Erentfeste, Hoochgeleerde, Eersaeme ende Wijse, seer lieve Besundere, Ul. in de hoede des Almogende bevelende, wt 's Gravenhage, den XXIste Decembris 1589.

(Geparapheert)

J. V. Matenesse, Vt.

(Onderstond)

Ter Ordonnantie van den Rade van State der Vereenigde Nederlanden,

(Was get.) Van Zuylen.

1589.

(Opschrift:)

Den Edelen, Erentfesten, Hoochgeleerden, Eersaemen ende Wijsen, onsen seer lieven besunderen Cantzler ende Raeden des Furstendoms Gelre ende Graefschaps Zutphen.

* *

Mij medegedeeld door den Hr. *G. van Hasselt*, uit den oorspronglijken Brief, ter Griffie te Arnhem.

tragen van aanstelling hiet *uitstel en gebrek van wettelijke Overigheid*, waaruit *inconvenienten konden oprijzen*. Op die zelfde wijze leest men, boven, bl. 107. dat *de Staten van Utrecht*, zonder Stadhouder zijnde, verklaarden te zijn *zonder Hoofd en Autoriteit*. In 't volgend *Stuk* 1590. den 4 April bl. 452. vindt men van Utrecht, dat zij noodig hadden *een aanzienlijk gequaliceerd en vertrouwd personagie*, als *Gouverneur en Kapitein Generaal*, *tot directie zoo van den Krijgshandel als van* DE REGERING EN JUSTITIE.

BIJLAGE 1590. den 29 Jan. op bl. 35.

Wijze van Verkiezing, door den Stadhouder Maurits gedaan, van Mr. Jacob Pauli, tot Raedt in den Hove Provinciael, uit een Drietal, benoemd door de Staten van Holland, en de daarop vervaardigde Lastbrief of Commissie door de Staten.

„ De Staten gesien hebbende de Brieven van *Elec-* „ *tie* van sijn Excell. hierna volgende:

MAURITS, *gebooren Prince van Orange, Grave van Nassau etc.* MARQUIS *van der Veere, etc.*

Edele, Erentfeste, Hooghgeleerde, Wijse ende Discrete bijsondere goede Vrienden (15).

Wij hebben gesien de nominatie, ons bij UL. overgesonden, van *drie Persoonen*, om daer uyt een bij ons geëligeert te worden in plaets van de Heer en Mr. Frederick van Boymer, in sijn leven Raedt in den Hove Provinciael van Hollandt, waerop Wij UL. wel hebben willen adverteren, dat Wij ingesien hebbende de langhduyrige merekelijcke ende getrouwe diensten bij Mr. Jacob Pauli, niet alleen sijn Vaderlandt in 't gemeen, maer oock onsen Heer en Vader den Prince van Orange, lofzal. ged in 't particulier uyt besonderen ijver gewilligh bewesen, ende daer benevens sijn ervarentheyt in saecken van Justitie ende Politie; deselve voor andere daertoe nut ende bequaem gevonden hebben, UL. versoeckende, deselve onse Electie achtervolgende, hem het voorsz. Raedtsheerschap doen bedienen, ende alsulcke Eeren, Preëminentien, Gagien ende Emolu-

(15) Dit was de titel, met welken de Stadhouder de Staten van Holland gewoonlijk benoemde of vereerde.

lumenten, als daer toe zijn staende, te laten genieten; ende wert ons 't selve zeeraengenaem.

Hier mede

Edele, Erentfeste, Hooghgeleerde, Wijse ende Discrete bijsondere goede Vrienden, zijt Godt Almachtig bevolen.

In 's Graven-Hage, den 28 Januarij 1590.

Onderstondt,

UL. Goedtwillige Vrundt.

Geteyckent,

Maurice de Nassau.

De superscriptie was:

Edele, Erentfeste, Hooghgeleerde, Wijse en bijsondere goede Vrienden, de Staten van Hollandt ende Westfrieslandt.

Recepta 29 Januarij 1590.

„ Hebben de Staten geordonneert te verleenen de „ naervolgende *Commissie:*"

COMMISSIE *voor Jacob Pauli, als Raedt in den Hove Provinciael.*

De Ridderschap, Edelen ende Steden van Hollandt ende West-Vrieslandt, representerende de Staten van den selven Lande, ende de Staten van Zeelandt. Allen den genen, die desen jegenwoordigen vertoont sullen worden, saluyt. Alsoo Wij, mides het overlijden van Frederick Boymer, in sijn leven Raedt ordinaris van den Hove Provinciael over Hollandt, Zeelandt ende West-Vrieslandt, nodigh bevonden hebben, tot vorderinge van de Justitie, een ander bequaem Persoon als Raedt in denselven Hove te stellen ende committeren: *soo ist*, dat Wij, om de goede kennisse, bij ons zijnde, van de Persoon van Mr. Jacob Pauli, ende van sijnder wijsheit, geleertheit, ervarentheyt ende voorgaende goede diensten in de gemeene saecken, ons oock volkomelijck vertrouwende sijnder goede ernstigheyt ende recht-

rechtvaerdigheyt, deselve onthouden, geordonneert ende gecommitteert. — — — — —

Gegeven in 's Gravenhage, onder onsen Zegel, hieraen gehangen, den 19 [l. 29] Januarij 1590.

* *

Uit de Resolutien van Holland, den 29 Jan. 1590. fol. 185.

BIJLAGE 1590. den 2 April, op bl. 109—111.

Commissiebrief, waarbij de Staten Generaal Prins Maurits aanstellen tot Stadhouder en Kapitein Generaal der Provincie van Utrecht (1), *op den Eed, door Hem aan de Generale Staten en de Staten van Utrecht te doen, en gedaan.*

Die Staten Generaal der Vereenigde Nederlantschen Provincien, allen den genen, die desen jegenwoordigen zullen zien ofte hooren leesen, salut. Alsoo door het overlijden van den welgebooren Heer *Adolph*, Grave van Nieuwenaer, Moeurs etc. die Stad, Steden, ende Lande van Utrecht, jegenwoordiglijk zijn onvoorzien van eenen *Gouverneur ende Capiteyn Generael*, ende tot goede directie, zoo van *den Krijgshandel*, als van *de Regeeringe ende Justitie* in den voorsz. Lande van Utrecht nodig is een aansienlijck gequalificeert en vertrouwde *personagie*, in plaatze van den voorsz. welgebooren Graave, tot *Gouverneur ende Capiteyn Generael* over den voorsz. Lande van Utrecht te committeren ende te stellen, ende bij de Geëligeerden uyt die Collegien, die Edelen en gemeen Ridderschap, Stad en Steden van den Lande van Utrecht, *repraesenteerende die Drie Staten* van denselven Lande, daartoe verkooren en versocht is den Hooggeboren Vorst ende Heere, MAURITS, gebooren Prince van Oran-

Orange, Grave van Nassau etc. Marquis van der Veere, Vlissingen etc. jegenwoordig *Gouverneur en Capiteyn Generaal van Holland*, *Zeeland*, *West-Friesland*, *Overijssel en Geassocieerden*, mitsgaders van de Landen, Steden en Sterkten van *Brabant* en *Vlaenderen*, nog in der Unie van de voorsz. Vereenigde Nederlanden wesende, ende *Admirael Generael* der voorsz. *Vereenigde Nederlanden*, *die door haere Gedeputeerden ons ernstelijck hebben doen versoeken*, dat wij sijne voorsz. Excellentie daertoe *behoorlijke Commissie* souden doen depecheren: Soo is 't, dat wij genegen wesende, *ter begeerte van de voorsz. Staten van den Lande van Utrecht*, en om de goede kennisse, die wij hebben van zijne voorsz. Excellentie, en van zijne getrouwigheyd, kloekheyd, dapperheyd ende goede ervarentheyd, ons gelijcke vertrouwende zijne wijsheyd ende vroomheyd, hebben den voorsz. Hooggebooren Vorst ende Heere, *Maurits*, gebooren Prince van Orange, Grave van Nassau, etc. verordent, gestelt, ende gecommitteert, verordenen, stellen en committeren bij desen tot *Gouverneur ende Capiteyn Generaal* over de voorsz. Stad, Steden en Lande *van Utrecht*, met haar toebehoorten, ende over *den Krijsvolcke* in den voorsz. Lande zijnde, ende die namaals aldaar zullen komen, hem gevende volkoomen macht, authoriteyt, en sonderling *bevel*; omme het voorsz. Gouvernement ende Capiteynschap Generaal van den Lande van Utrecht voortaan te houden, exerceren en bedienen, het zelve Land ende de goede Ingezetenen van dien te beschutten ende beschermen van alle fortse, kracht, overdaad ende geweld; goede en ernstige toezigte te nemen, *tegen alle vergaderingen van ruyteren*, *knechten*, *krijgsvolck ofte anderen*, die in denselven Lande *buyten weeten ende oorlof van ons*, *van den Rade van Staten*, *ofte van den Staten* van den selven Lande zouden willen koomen (2), om eenige oploop, invasie of aanslag te doen, ende tot dien eynde tot bewaernisse en versekertheyd van de Steden, huysen, sloten en sterkten van den Lande van Utrecht goede wacht te doen

 hou-

houden, bij dage ende bij nachte, ende daertoe te bedwingen allen den genen, die het behooren zal naar gelegentheyd van tijden, goede ordre, regule, en krijgsdiscipline onder den Krijgsvolke aldaar, ſoo in de Steden, Sterkten, als ten platten lande te houden, ende doen houden, ende bij den zelven te doen onderhouden die Ordonnantien ende Inſtructien, op het ſtuk van den Krijgshandel gemaakt, ofte als nog te maken; en dienstvolgende niet te gedogen, dat de ingeſetenen van denſelven Lande, het zij binnen die Steden ofte platte lande eenige hinder, moeijenisſe, gewelt ofte overlast bij den Krijgsvolcke, ten dienſte van den Lande ſtaande, geſchiede; alle neerſtigheyd aan te wenden, ten eynde alle Steden en Sterkten van denſelven Lande, inſonderheyd die frontierplaatſen zijn, behoorlijk met proviande ende munitie van oorloge voorſien, ende die fortificatien derſelver gevordert mogen werden, ende voorts generalijk in *de Regeeringe van den Lande van Utrecht met haaren* toebehooren te doen alle het geene, dat een goed en getrouw *Gouverneur en Capiteyn Generaal* van den Lande ſchuldig is en behoort te doen, *op de Inſtructie*, dien aangaande, bij de Staten van den Lande van Utrecht gemaakt, en de Heeren Gedeputeerden medegegeven, daarop zijne voorſz. Excellentie 't Gouvernement voorſz. aangenomen heeft, *mits dat deselve* zijne Excellentie t'allen tijden in alle *voorvallende zaken met ons ende den Raad van Staten zal houden goede correspondentie* (3), om des te gevoeglijcker op alle het geene *'t welvaren* van denſelven Lande zal mogen aangaan, te verſien, ende dit alles totten eere, rechten, praeëminentien, vrijheden, tractementen, prouſijten en vervallen, daartoe ſtaande en behoorende. Waarop ende van hem wel ende getrouwelijk hierinne te quijten, zijn Excellentie ſchuldig is en gehouden wordt den behoorlijken *Eed te doen ons ende den voorſchreven Staten van Utrecht*; verſoeken daarom *den gemeenen Staten* van den Lande van Utrecht, dat zij zijne voorſz. Excellentie, *als Gouverneur ende Capiteyn Generaal*

wil-

willen erkennen, ende hem die rechten, praeëminentien, vrijheden, profijten, vervallen ende tractamenten voorsz. laten volgen ende rustelijk vredelijk genieten en gebruycken. Ontbieden voorts [ende] amptshalven, *ordonneren en bevelen* (4) *allen Maarschalken*, *Drosten en Casteleynen*, *Schouten* en andere *Amptluyden*, mitsgaders die *Regeerders* en Wethouders van de Stad, Steden, Dorpen, Vlecken ende allen anderen, dien het aangaan sal, insgelijks, allen *Oversten*, *Colonellen*, *Ritmeesteren*, *Hopluyden*, *Bevelhebberen*, *Ruyteren en Knegten ende andere Krijgsluyden*, die daar jegenwoordig zijn, of namaels zullen mogen koomen, dat zij zijne voorsz. Excellentie voortaan kennen en houden als Gouverneur ende Capiteyn Generaal van den Lande van Utrecht, ende overzulks Hem alle behoorlijke eere ende reverentie doen ende bewijsen; ende hem obedieeren ende gehoorsamen, soo denselven Staat toebehoort; want wij *zulks tot dienst van den Lande hebben bevonden te behooren*. Des t'oirconde hebben wij dezen doen zeegelen met onsen contrezegel, ende teekenen bij onsen Griffier.

In 's Gravenhage, in onse Vergadering, den 2 April 1590.

Geparapheert,

Brienen, Vt.

Op de plycque stont geschreven:

Ter Ordonnantie van de voorn. Staten,

Geteeckent:

C. AERSSENS.

Ende gesegelt met den contresegel der voorn. Heeren Staten, uythangende in dubbelen steerte met rooden wassche.

Op de rugge stont geschreeven aldus:

Op huyden den 3 April 1590. heeft den Hooggeboren Furst en Heere *Maurits*, gebooren Prince van Oraigne, Grave van Nausau, etc. gedaen den behoorlijken eed, als Gouverneur en Capiteyn Generael

rael van den Lande van Utrecht, nader in het witte van desen vervat. Onderstont, mij praesent ende was geteeckent;

C. Aerssens.

* *

J. VAN DE WATER, *Plakaatboek van Utrecht*, D. I. bl. 748.

AANMERKINGEN.

1) Nadat de Heer VAN DE WATER, *Plakaatboek van Utrecht*, D. I. bl. 163. even als BOR *Nederl. Oorl.* B. XXXVII. bl. 12. opgegeven hadde *de Artikelen*, waarop Maurits den 31 Maart 1590. als Stadhouder van 't Sticht, volgens Last van 6 Febr. 1590. was aangenomen; voords bl. 746. den Last op eenigen uit de Staten, om hem als zoodanig *provisioneel* te ontvangen, en bl. 747. de *Commissie* zelve van den 2 April, van wege de Staten van *Utrecht* aan *Maurits* gegeven; met den Eed, door Hem den 2 April op zijne *Instructie* gedaan, bl. 165. b. zoo laat hij hierop volgen niet alleen bl. 748. deze boven opgegeven *Commissie der Staten Generaal* van den 2 April 1590. maar ook den Eed bl. 749. gedaan als *Gouverneur en Kapitein Generaal van 't Sticht, in handen van dezelve Generale Staten*; zijnde van dezen opmerklijken inhoud;

Wij beloovem ende sweeren de Staten Generaal van de Vereenigde Nederlanden, die bij de Unie en handhouding van de Gereformeerde Religie zullen blijven; ende namentlijken de Geëligeerden, Edelen, gemeen Ridderschap, Stad, Steden en Lande van Utrecht, repraesenterende die Staten van denselven Lande, gehouw ende getrouw te wesen, dat wij de Ordonnantien ende beveelen van de voorsz. Heeren Staten Generaal, den Raad van Staate, tot de generale Regeering van den voorsz. Lande gecommitteert, ofte nog te committeren in het generaal, ende van de Staten van den voorsz. Lande van Utrecht in het particulier zullen nakomen, ende bij

de

de Overſten, Capiteynen ende allen anderen onder onzen gebiede ſtaande, ſullen doen nakoomen, ende achtervolgen naar behoeren.

Soo waarlijck h. o. G. A.

Offchoon nu dit Stuk, 't welk over later gebeurtenisſen zooveel lichts verſpreidt, reeds bij VAN DE WATER voorkomt; heb ik hetzelve in 't geheel geheel gegeven, om gelegenheid te hebben, er eenige aanmerkingen bij te voegen.

Wat den Eed betreft, zoo als hij door Maurits ook aan de *Staten Generaal* en den *Raad van State* gedaan is, met de *belofte*, om hunne *bevelen in 't generaal*, en die *van de Staten van Utrecht in 't bijzonder te zullen nakomen:* zulks mogte aan iemand, die mijne aanmerking bl. 108, 109. gelezen heeft, (dat hij uit Art. XV. zijner *Inſtructie* in 't Sticht ook deel hadde aan *de Wetgevende Macht*), als eene ſtrijdigheid voorkomen: maar dit is meer in ſchijn dan in de daad. Hij was zeker in 't Sticht met meerder macht bekleed dan in Holland. Dit wijst de *Inſtructie* duidlijk uit. Hij mogt §. VI. het Land van Utrecht niemand onderwerpen dan *den Generalen Staten* en *den Raad van Staat*, in 't ſtuk van oorlog. Hij moest §. VIII. de zaken der POLITIE *uitrechten* met toeſtemming der Staten. Hij moest §. X. de Staten handhaven in *hunne Plakaten*, zoo in 't ſtuk van *contributien* als anderen. Hij moest §. XI. de *zaken van Oorlog aldaar beleyden met advijs der Generale Staten, Raad van Staat, en Staten van Utrecht; — en geen guarnizoen mogt in Stad of Steden gelegd dan met patent van zijn Excell. en toeſtemming der Staten.* Hij mogt niet gedogen, dat eenige *Overſten van 't krijgsvolk* zich met *Politike of Judiciele zaken bemoeien.* Hij zoude §. XVII. vergeven alle *Officien* en *Beneficien*, die voorgaande Stadhouders vergaven, en §. XVIII. allen, die voormaals ſtonden aan den Koning, ter benoeming van 2 of 3 perſoonen door de Staten. §. XXIV. alle de Magiſtraten in Stad en Steden aanſtellen *bij advijs en believen der Staten.* §. XXVI, XXVII. het recht van *Pardon, Reſpijt,*

Sauvegarde, *Paspoorten*, op zekere wijze uitoefenen. Eindelijk §. XXXVI. en XXXVII. bezorgen, dat *de Staten van Holland beloofden*, niets tegen alle die Artikelen *te doen*, *noch gedogen*, dat iets gedaan werde; en zooverre iets *ter contrarie* geschiedde, zal hij, daarvan onderricht zijnde, de hand daaraan houden, dat zulks *herfteld* worde. Met deze macht bekleed, belooft hij nu de bevelen der *Staten Generaal* te zullen nakomen, en die van 't *Sticht* in 't bijzonder: welk laatste hem te gemaklijker viel, omdat er geene bevelen der Staten van Utrecht konden uitgaan §. XV, XVI. dan *op den naam van zijne Excell. en de Staten gezamenderhand.* Waarom ook naderhand de Wetten in 't Sticht altijd ten titel voerden: *Maurits — Stadthouder*, *mitsgaders de Staten van den Lande van Utrecht*, of, *Maurits*, *Stadthouder — mitsgaders de Gedeputeerden van de Staten*, bij VAN DE WATER *Plak.* D. I. bl. 499, 501, 584, 585, 686, 711, 714. 't Welk mogelijk bij weinigen opgemerkt is. Ook was deze Eed volkomen overeenkomstig 't *formulier*, 't welk voor *Maurits* in 't jaar 1588. als Gouverneur *van Holland* was opgesteld. (bl. 112.)

2) *Toezicht tegen alle — Krijgsvolk* —] Als men op deze woorden doordenkt, zullen zij onbegrijplijk licht bijzetten aan 't gebeurde in 't jaar 1617 en 1618. toen de *Hollandsche Staten* en hunne Afgezondenen, buiten Maurits, zich staken in de zaken *van 't Sticht*, bijzonder ten opzichte van 't aanwerven van Krijgsvolk en zoogenoemde Waardgelders; en daaruit kan men beoordeelen de verhalen onzer Historieschrijvers, die op deze *Macht* en Verplichting des Stadhouders niet genoeg gelet hebben.

3) Goede correspondentie] namelijk met *de Staten Generaal* en *den Raad van Staat.* Welke belofte doet zien, hoe groot het gezag ware, 't welk de Staten Generaal zich hier nog voorbehielden; 't welk vooral in 't oog dient gehouden bij de beoordeeling van de gebeurtenissen in de jaren 1617. tot 1619.

4) De-

4) Deze Bevelen *der Staten Generaal* toonen, welke rechten zij zich niet enkel over de *Militaire*, maar ook over de *Politike Ambtenaren* toeschreven, die bij *Staten* en *Stadhouders* erkend wierden; terwijl ook de Staten van Utrecht aannamen en toelieten, dat zij in die *Commisſie* zich bedienden van de *Clauſul* der Hoogſte Overigheid, of 't *Wetgevende Beſluit: want wij zulks ten dienste van den Lande bevinden te behooren.*

BIJLAGE 1595. den 2 Febr. op bl. 180. (70) en 186.

De Staten van Holland geven aan Philips, Graaf van Hohenloo, die met Maria, oudſte Dochter van Willem den I., Prins van Orange, en van Anna van Egmond, ondertrouwd was, voor hem en zijne nakomelingen, uit deze Echtverbintenisſe ſpruitende, vijf en twintig honderd ponden te XL grooten 't ſtuk, 's jaars, zoolang er zouden leven: met verklaring zijner groote diensten, aan den Lande bewezen.

Die Ridderſchap, Edelen, en Steden van Hollandt ende Westvrieslandt, repreſenterende de Staten van denſelven Lande, Doen een jegelijck mits deſen te weten, dat, naerdien die Deurluchtige Hoochgeboren Furst ende Heere, *Willem*, Prince van Oraingien etc. Hoochloflijcker gedachtenisſe, tot vorderinge van de ware Christelijcke Religie eensaemtlijck de behoudenisſe van de Vrijheyden, Gerechtigheyden ende Privilegien der Nederlanden, niet alleen *ſijne ſchoone Heerlicheyden*, *Goederen, ende Gerechtigheyden, in de Nederlanden gelegen;* maer oock daer voere opgeſedt heeft ſijne ende ſijnder Heeren Broederen crediet ende Perſoone. Ende oock

oock tot handthoudinge van sijne Christelijcke lofflijcke ende Heroicque jntentie beweeght vele Vorsten, Graven ende Heeren, ende namentlijck den *welgeboren Grave ende Heere Philips*, *Grave van Hohenloo*, Vrij-Heere van Langenberg — Nijensteyn etc., die in den jaere XVc LXXII. hem mede in sijne Princelijcke Excellentie Heyrtocht voor Bergen in Henegouwe heeft laten gebruycken, ende daernaer in den jaere XVc LXXV. tot desen dage toe hem vromelijck, getrouwelijck ende onveranderlijck soo in qualité als Lieutenant Generael, als andersins voor den dienste der vereenigde Nederlanden, ende sonderlinge van den Lande van Hollandt ende Westvrieslandt, met groot gevaar, pericle ende costen heeft geëmploijeert; ende alzoo nu *eene Alliantie van Huwelijck* is besloten tusschen den welgemelten Grave ende Heere Philips, Grave van Hohenloo, Vrijheere van Langenberg — Nijensteyn etc. ende die Hoochgeboren Princesse *Maria*, geboren Princesse van Oraingnen, Gravinne van Nassau — Buren etc. oudste Dochter van den Hoochstgedachten Heere Prince, geprocreëert bij de welgeboren Vrouwe, Vrouwe Anna van Egmondt, Gravinne van Buren etc. L. G. Ende dat de Hoochgemelte geboren Princesse van Oraignien oock een sunderlinge lieffde ende affectie tot de ware Christelijcke Religie ende der voorsz. Landen welstandt altijts bewesen heeft, ende noch dageliek is bewijssende. Soo is 't, dat die Staten voirn. versocht sijnde ter *Hoochtijt ende Feeste* van de voorsz. Alliantie. Omme te bethoonen, dat hen dieselve (die sij verhopen dat God den Heere Almachtig met sijnen Godlijcken segen begenadigen sal,) seer aengenaem is, nyet alleen een competent getal uytte Edelen ende Steden gecommitteert (16), maer oock bo-

(16) Zulke noodiging en verschijningen op de Bruiloftfeesten dier persoonadien waren in dien tijd niet vreemd. De Staten besloten ten zelfden dage, dat *de kosten*, die bij de Gecommitteerden, d' Edelen en Steden,

boven de promte vereeringe van goude vaſellen ende andere properheyden (17) totte memorie van de voorſz. Alliancie, gedestineert ende vereert, bewilligt, geaccordeert ende belooft hebben, bewilligen, accorderen ende beloven bij deſen aen den Hoogh- ende welgemelte Graven ende Princesſe, ende aen den langstlevende van deſelven, mitsgaders aen den Descendenten die vuyten voorſz. huwelijcke deur Gods genade ſullen worden geprocreeert, ſoo lange iemandt van deſelve Descendenten, dat is Kindt ofte Kinderen, wettelijcke Kindtskindt oft Kintskinderen ende voordere wettelijcke Descendenten van deſelven in levenden lijve weſen ſullen, te betalen jaerlijcx die ſomme van twee-duyſent vijffhondert ponden van viertich grooten Vlaams 't pont, daer van het alderéerſte jaer verſchijnen ſal, den zevenden Februarij in den jaere XV^c^ ſesſe en ne-

den, op de reis van de voorn. Bruiloftfeest tot Buyren gedaen ſullen worden, uit des gemene Landts penningen zullen worden gedragen; en daertoe ter ſomme van 3 a 4000 guldens ſullen worden medegenomen. Ten zelfde dage werd den Staten 't huwelijk bekend gemaakt van Jonkvr. Sabina van Egmont met den Heer Grave van Solms, en daarop ook de Staten genoodigd tot de Bruiloftfeest te Delft, den 14 Maart, die aldaar ook door Gedeputeerden verſchenen. (bl. 33.)

(17) Deze Vaſellen worden in *de Reſol. van Holl.* den 2 Febr. opgenoemd, en beſtonden in: *twee Goude Koppetasſen*, *elk van omtrent* 5000 *ponden*, *ende 't ſupplement te zamen tot f* 20000 *ponden*, *aan goude Munt of Juwelen*, en voorts van een *Rentebrief* van *f* 2500 ponden van XL Gr. 's jaers, in een *goude Doos*. De Graaf van Hohenloo kreeg den 3 Febr. nog *twee Carcanten* en *twee Baggen*, bij de Edelen en Steden gekocht, buiten de *Gouden Koppen*. — De twee Gouden Koppetasſen met de Doos woegen 402 onzen 9 eng. — tot 33 ſtuivers de once; en beliepen met het fatſoen meer dan 12000 guldens, de twee Carcanten — met een ſchoone Bagge, om aan den grooten Karkant te hangen, *f* 8650: alles te zamen omtrent *f* 21234. — —

negentich. Voor welke jaerlijcke betalinge wij verbonden hebben ende verbinden bij desen alle de Inkompsten ende goederen van de voorsz. Landen. Ende hebben tot meerder versekertheyt van den Hooch- ende Welgeboren Grave ende Princesse ende haere voorsz. Descendenten geordonneert, ende ordonneren bij desen den Ontfanger Generael van de voorsz. Landen, die nu is, ende in der tijt van den verschijndach wesel sal, deselve betalinge sekerlijck vuyte eerste ende gereedste penningen van sijnen ontfanck vrij sonder eenige lasten of beswaernissen, hoe die oock souden mogen wesen off genaempt worden, te doen sonder eenige andere Ordonnantie te verwachten, niet tegenstaende eenige Ordinantien oft bevelen, gemaeckt offte noch te maecken ter contrarien, ende mits overbrengende voor de eerste reyse Copije authentijcke van desen met quitantie, daertoe dienende, ende voorts telcken verschijndach quitantie, sal den Ontvanger Generael van den voorsz. Landen in der tijt wesende dieselve betalinge in rekeninge werden geleden, ende gepasseert, sonder eenige swarigheyt. 't Welck wij wel expresselick belast hebben ende belasten bij desen den Gecommitteerden ter auditie van deselve Rekeninge. Des ten oirconden hebben wij het groot Segele van den voorsz. Lande, 't welck wij in gelijcken saecken gebruycken, hier aen doen hangen, ende desen bij onsen Gecommitteerden en Secretaris doen onderteeckenen. Gedaen in den Haghe, den tweeden Februarij XVc vijff en 't negentich.

(Geparapeert)

J. van Oldenbarneveldt.

(Ende was onderteeckent)

Jacques d' Egmont.
J. Wittentz.
J. Moerkercken.
— 15 — 95.

Ter Ordonnancie van de Staten,

C. de Rechtere.

Uit

* *

Uit de Resolutien der Staten van Holland, den 2 Febr. 1595.

LUNIG, *Spicilegium seculare des Teutschen Reichs-Archivs van den Reichs-Grafen und Herren*, I Theil pag. 307. en 308. (18)

BIJLAGE 1596. den 16 Aug. op bl. 124.

De Staten Generaal stellen Graaf Wilhelm Lodewijk van Nassau bij Commissie aan, tot Gouverneur van Wedde en Westwoldingerland, met de forten, de Bourtange, enz., als ook Gouverneur van Drente — onder voorbehoud van eens iegelijks Recht. En hij doet, als zoodanig, den Eed.

Den 16 Aug. 1596.

„ Is goetgevonden, dat men den welgeboren Heere Grave *Wilhem Lodewich van Nassau*, *Stadtholder* etc. zal geven *het Gouvernement* ende Commandement over *die Heerlijckheyt van Wedde* ende *van Westwoldingerland*, mitsgaders in de Forten van de *Bourtange* ende *Bellinger Wollsterzijl*, ende van andere Quarticren, daer omtrent gelegen, onder egheen van de Vereenichde Provintien wezende noch behoorende.

Den 24 Aug. 1596.

Dat volgende de Resolutie van XVI. dezer de *Commissie* voor den voorsz. Here *Grave*, als Gouver-

(18) Men vindt dit Stuk in de gemelde *Resolutien van Holland*, maar de bijvoeging op 't slot: *Ende desen bij onsen Gecommitteerden en Secretaris doen onderteekenen*, ('t welk in de Hollandsche Registers niet gevonden wordt), doet mij vermoeden, dat de Hr. LUNIG het oorsprongklijke zal gevolgd hebben.

verneur van *Wedde* ende *Westwoldingerland*, mett Forten, daerinne begrepen, zal worden gedepecheert bij provisie ende zonder yemants prejuditie. — Item dat men *insgelijk* voor den voorn. Here Grave zal *depecheren Commisfie* als Gouverneur van *de Drenthe*, met *de Forten*, daer inne gelegen, ook bij provisie, zonder yemants prejuditie. Die voorsz. *Commisfien* zijn gelezen ende ge-arresteerd zonder prejuditie als voren.

„ Post prandium:

„ Goetgevonden, dat men, op morgen, eenige uyt deze Vergaderinge zal committeren, die den Welgeboren Here, Grave *Wilhelm Lodewich* van Nassau, zullen presenteren zijne *Commisfien* als Gouverneur van *Drenthe*, ende *Westwoldingerland*."

Den 25 August. 1596.

„ Volgens het affcheydt van gisteren gecommitteert de Heeren *Brienen* ende *Junius*, om an den welgeboren Here Grave *Wilhelm Lodewich* van Nassau ter handen te stellen zijne *Commisfien* als Gouverneur van *de Drenthe* ende Landen van *Wedde* ende *Westwoldingerlandt*, ende zijne E. aftenemen *den Eedt*, *daertoe dienende*."

Post prandium:

„ De Heeren Brienen ende Junius hebben *de Commisfie*, bedruyden voor den middag opgeleit, aen den welgeboren Here Grave *Wilhelm Lodewich van Nassau*, *Stadthouder* etc. volvoert, ende heeft deselve Heere Grave *gedaen Eedt* als Gouverneur van de *Drenthe*, van *Wedde ende Westwoldingerlandt*, daermede de *Commisfien* zijn belast."

* *

Uit de MSS. Resolutien der Staten Generaal, den 16, 24, 25 Aug. 1596.

BIJLAGE 1609. den 11 April, op bl. 81.

De Heer JEANNIN, *Fransch Afgezant bij de Republiek, uit Antwerpen, geeft aan den Heer de Preaux, gaande naar den Koning van Frankrijk, mede een ontwerp tot verbetering van het algemeen Bewind der Vereenigde Nederlanden, met de daartoe vereischte inrichting van een geregeld Staatsbewind, door middel van eenen Staatsraad van* 12 *perſoonen, met Prins Maurits aan 't hoofd; of, Bewijs, dat Vrankrijk in 't jaar* 1609. *heeft willen invoeren een Staatsbewind van* 12 *leden en Maurits aan 't hoofd; met vernietiging der Collegien van de Staten Generaal en den Raad van Staat.*

(In 't Fransch te vinden in: *Les Negotiations de Monſieur* LE PRESIDENT JEANNIN, T. I. p. 58. ſeqq. Ed. 1659.)

De Heer *de Preaux* zal den Koning te verſtaan geven het genoegen der Heeren Staten, en de verplichting, die Zij erkennen aan zijne Majeſteit, voor de zorge en moeite, die hem beliefde te nemen om hun de rust te bezorgen. Dat zij thans onderling zeerwel vereenigd zijn, en verlangen hunnen Staat in alle *vrijheid* en *Souvereiniteit* te behouden, zonder zich ooit onder de gehoorzaamheid der Aartshertogen noch die des Konings van Spanje te begeven.

En daar te voren de Heer Prinſe Maurits, en de genen, die tegen het Beſtand waren, eenig *vermoeden hadden opgevat* tegen ſommigen van hun, die den meesten invloed op het Staatsbewind hadden; zijn zij thans overtuigd, dat de groote ijver, om medetewerken tot de rust des Lands, uit geen kwaad opzet is geſchied, noch ook, om hen onder het

het vorig juk terug te brengen; maar omdat zij er nuttigheden in zagen voor hun land: en aldus zijn de verwijderingen van den een' tot den anderen, bij deze gelegenheid, zeer afgenomen: Prins Maurits zelve denkt thans beter over den Heer *Barneveldt* dan te voren, en erkent zijne verplichting voor 't gedrag, bij de laatste handelingen gehouden, nopens zijne bijzondere Goederen en die van zijnen Huize; en men mag hopen, dat de Heer *Barneveldt*, hoewel van eene weinig eerbieddragende geaardheid, en te hooghartig voor zijnen staat, zich aan den anderen meer dan te voren zal onderschikken, en dat Prins Maurits, alle vijandigheid afleggende, en de vorige misnoegdheden vergetende, zich met hem zal bevredigen; zoodat de Heer Barneveldt zich op zijne vriendschap verlaten kan. Dit oordeelt de President *Jeannin* bovenal noodzaaklijk; daar integendeel, indien dit misverstand zoude aanhouden, het eer te vreezen is, dat 's Prinsen gezag daardoor zou afnemen, dan wel te verwachten, dat hij de overhand zou bekomen.

Evenwel zijn er vele redenen, die zijne Majesteit behoorden te bewegen, om het gezag van Prins Maurits, waarover te voren geschreven is, te bekrachtigen, en de Heer de Preaux is hiervan zeer wel onderricht, om hetzelve Hem van nieuws te vertogen.

Hij zal zijne Majesteit ook te verstaan geven, dat de Heer President *Jeannin* naar 's Hage keert, met oogmerk, om daar ten hoogste acht of tien dagen te vertoeven, hiertoe verzocht door Prins Maurits, te gelijk met de Afgevaardigden der Algemeene Staten, die zich te Bergen op Zoom bevinden, zoo als ook met de Afgevaardigden alhier; wel voornamelijk om twee redenen; de eene, om te voorzien in 't onderhoud van het Krijgsvolk gedurende het Bestand; waartoe de Gewesten zich altijd willig en bereid verklaarden; maar waarin het gezag zijner Majesteit veel kan doen, ook om eenige verschillen, bij deze gelegenheid opgerezen, te doen ophouden. De andere, die moeilijker is, het instel-

len

len van eenen *Staatsraad*, met macht, om alle de zaken van den Staat te behandelen en te besluiten; om de verschillen van Provincie tot Provincie, en van Steden tot Steden met volle macht te beslissen; om de Raadplegingen der Algemeene Staten te doen uitvoeren; en de sterke hand, daar 't noodig is, te verleenen, om de onwilligen daartoe te dwingen; en in 't algemeen, om dien Raad te machtigen, om het gansche Lighaam van den Staat te vertegenwoordigen in 't beleid en bestier der Landszaken, als *Souverein Magistraat*, om op alles bevel en orde te stellen; ten zij 't zake ware van verbintenissen met uitheemsche Vorsten, nieuwen oorlog, bestand, of vrede, of wel van buitengewone wervingen en belastingen op het Volk: welke zaken aan het oordeel der Algemeene Staten van alle de Provincien behooren te blijven.

Zulk een Staatsraad met bovengemelde Macht bekleed, schijnt vooral noodzakelijk, te meer, daar er tegenwoordig geene banden zijn, die de Provincien aan een verbinden, noch eenige Macht, die de zorg over 't geheel heeft; maar alle de Gewesten, zelfs de Steden in elk Gewest, maken een afzonderlijk lighaam, 't welk alle macht en recht van Souverainiteit oefent, zoodat men zeggen kan, dat de Republiek is zaamgesteld uit zoovele Souvereinen als er Steden zijn, die recht van stemmen hebben in de Algemeene Staten-Vergadering, waar hun getal zeergroot is; waaruit ontstaat, dat bij alle voorkomende gelegenheden, en zelfs in zaken van weinig aanbelang, men verplicht is de Staten Generaal bijeen te roepen. 't Welk vergezeld gaat met groote kosten, en vele langwijligheid en verwarring door het groot aantal van leden, daar bij tegenwoordig: 't welk ook de reden is, dat alles wat hier verhandeld wordt, wereldkundig gemaakt wordt; waaruit groote onheilen ontstaan: in plaatze dat die *Staatsraad*, wel ingericht en gemachtigd, van twaalf, of op zijn hoogst vijftien persoonen, bij goede keuze, hen allen vereenigen, en voorzien zoude op alle Staatszaken, met beter en zij-

rijper oordeel, alzoo men daarin plaatzen kon de meest ervarenen en de bekwaamften; iets, dat in de Algemeene Staten geene plaats grijpt, waar 't grootfte gedeelte beftaat uit Kooplieden, zonder ervarenis, noch kennis van zaken.

Het verftaat zich, dat Prins *Maurits* het *Hoofd* zij van dezen Raad; dat hij bijgeftaan worde van Graaf *Willem*, en Graaf *Henrik*, alle drie voor hun leven en zonder verandering; en dat de overige *Raden* om de drie jaren veranderen, opdat de hope voor ieder, om op zijne beurt ook zitting te hebben, die Inrichting en de Macht gemaklijker en draaglijker make.

't Geen tot uitvoering van dit ontwerp, hoe nuttig ook voor dien Staat, tot grooter hinderpaal moet ftrekken, is, dat de Heer *Barneveldt*, Advokaat en eerfte Raadsman van Holland, daarin niet kan zitten als de overige Raden, welken verplicht zijn, bij Eede alleen 't welzijn der Vereenigde Provintien te betrachten, en 't belang te vergeten van die Provincie, die hen afzendt: daar integendeel de Advocaat van Holland zweert, alles voor 't belang zijner Provincie achter te ftellen. En hoewel men hiertegen konde aanmerken, dat, om de groote kennis, die Barneveldt van de Landszaken bezit, hij *gedispenfeerd* moest worden, en in dien Raad ontvangen, zonder gevolgtrekking: is 't echter te vreezen, dat hij zelve daarin zwarigheid zal vinden, alzoo, gelijk boven gezegd is, die Gezagvoerende Raad eenmaal gemachtigd, alsdan de Algemeene Staten flechts eens of tweemaal 's jaars zouden bijeenkomen, alles alsdan overgelaten zijnde aan dien Raad, die de zaken zal afdoen; en waarin de Heer *Barneveldt*, als maar eene ftem hebbende, en zijne Mederaden, met hem gelijk ftaande, zijne gedachten kunnende tegenfpreken, en dikwils doen verwerpen; zoo zal hij eene groote vermindering in gezag ondergaan; want tegenwoordig, als de Algemeene Staten bijeen zijn, fchikken zich gemeenlijk de andere Provincien, en volgen het voorgevoelen van die van Holland, bij welken hij door zijne

schranderheid en 't vertrouwen, 't welk hij zich voorlange verworf, alles vermag. Hierom oordeelt de President *Jeannin*, dat, om hem genoegen te geven, het beste ware, hem te benoemen en den titel opte dragen van *President van dien Rade, en Grootzegelbewarer der Vereenigde Gewesten*, en aan zijnen broeder, die bekwaamheden bezit, en van veel zachter en gematigder geaardheid is dan hij, te geven den post van *Advokaat* van Holland.

Van dat alles heeft hij met Prins Maurits reeds gesproken, wien men daartoe wel zoude kunnen brengen. Ook zoude men dien *Post van President* hem voor zijn leven konnen geven, en aan zulken, die hem opvolgen, gelijk de tegenwoordige post van Tresorier Generaal, welke den vrijen toegang geeft in den Raad van State aan den genen, die hem bekleedt; daar integendeel de andere Raden maar voor drie jaren zijn.

Zoo de oprichting van dezen Staatsraad te eeniger tijd langwijligheid en zwarigheid ontmoette, gelijk zij buiten twijfel doen zal, wil de President *Jeannin* hiervan de *opstellen* vervaardigen, en dan zonder uitstel daarover met Prins Maurits spreken; vervolgens met den Heer van Barneveldt, ten einde deze eenigen der voornaamsten daartoe voorbereide, zonder het Besluit aftewachten, 't welk de Hr. de Rusfy zal trachten uittewerken. Dit zij genoeg, aangaande het Bestuur van den Staat, ten einde die beter worde geregeerd en bestuurd. Maar wat den bijzonderen dienst van zijne Majesteit aangaat; is het noodig zijn gedachten te verstaan. Men weet in de eerste plaatze wel, dat zijne meening is, om, zooveel mogelijk, te stevigen het gezag van Prins Maurits, en van zulken der particulieren, die men het meeste tegen de Spaansche heerschzucht gekant oordeele; en ook op zijne zijde te krijgen de leden, die men verplichten zoude om te zorgen, dat zij de weldaden en diensten zijner Majesteit den Staten gedurig indachtig maken, 't welk niet geschieden kon dan met jaarlijks *eenig geld* te besteden, om hen in 's Konings belangen en toegenegenheid te houden;

 want,

want, wanneer men met een geheel Staatslighaam te schaffen heeft, zoo betalen de Leden hunne schuld al dikwils met ondankbaarheid; maar, enkele lieden van invloed en bekwaamheden zijn daartoe zeer geschikt, en dit acht men in dezen Staat te meer noodig, daar men weet, dat zij gezet zijn op 't ontvangen van aangenaamheden en voordeelen, die men hun beschikken zoude willen.

En 't geen zijne Majesteit daarop te meer moet doen denken, is de groote waarschijnlijkheid, dat de Koning van Spanje, die een Verdrag gemaakt heeft, 't welk velen voor hem schandelijk rekenen, hiertoe niet gekomen is, buiten noodzaaklijkheid der groote zaak; vreezende ook voor de hulp en onderstand zijner Majesteit, daar hij hoopte of liever zich beloofde bij hun eenige pogingen te doen, met jaarlijks eenige aanzienlijke sommen uitteloven, om hen terug te brengen, van waar zij begonnen waren.

Nu is er geen beter middel voor *het goed en wijs gedrag* van den Staat in 't gemeen, dan dat zijne Majesteit *eenige gewonnen luiden wete te verplichten, om zich tegen* zulke praktijken en omkoopingen te verzetten; waartoe één kroon van hem meer zal uitdoen, om hem en zijne kroon toegedaan te blijven, dan honderd gulden van den Spaanschen Koning, om hen tot zich te trekken.

Aldus eenige Vertrouwelingen gewonnen hebbende, en dit gedurende eenigen tijd aan den gang zijnde, en zijne Majesteit dan verder willende gaan, zal men daarvoor moeten uitkomen; en dan is er groote hope, om zijn oogmerk te bereiken, als maar *Prinse Maurits en Barneveldt in goede verstandhouding blijven; zoodat men zich van beiden te gelijk bedienen kan.*

Want, wat Prins Maurits betreft, de President JEANNIN heeft daarover openhartig met hem gesproken, en hem daartoe *geheel bereidwillig gevonden;* gelijk de Heer de Preaux, daarvan volkomen onderricht, zijne Majesteit naaukeurig zal doen verstaan; en wat Barneveldt aangaat; dees *heeft beloofd, en*

hem

Hem alle verzekerdheid gegeven, van dienstbaar te blijven aan de belangen van zijne Majesteit, het zijne te doen, om de genegenheid en verplichting van den Staat voor Hem te behouden; uit al zijn vermogen te verhinderen, dat de Staat niet weder gerake onder de gehoorzaamheid des Konings van Spanje; en dat, indien zij hunnen Regeringsvorm wilden veranderen, en in plaats van eene Republiek er een Vorstendom van maken, hij den Koning voor alle andere Vorsten zal voortrekken, als zijnde hij de machtigste, om hen te helpen; die zich het meeste genegen voor hun betoonde, wien zij ook in 't gemeen, en Hij in 't bijzonder, zijn toegedaan. En over dit onderwerp zal de President *Jeannin*, voor zijn vertrek uit het Land, nog andere ophelderingen van hem trachten te bekomen.

Gemelde Heer de Preaux zal ook niet vergeten te zeggen, wat er wel in deze zaak jaarlijks vereischt zoude worden; en met wiens advis, en hoe dat aanteleggen.

Ook zal hij 's Konings meening vragen over 't onderhoud van twee Regimenten, en of hij die gelieft betaald te hebben door zijne Officiers, of wel 't geld aan de Staten ter betaling overtemaken, en dat Hij zich dan vergenoege met een Commissaris tot de betaling aantestellen, hebbende de Staten een' Opzichter (*Controleur*); indien de Staten dit verlangen, en de redenen, waarom?

Het verzoek, dat zij hem doen, gelijk de Heer Prinse Maurits, tot onderhouding der twee *Compagnien Ruiterij* van de Heeren *de Villebon* en *du Meix*.

Hem vertogen de noodzakelijkheid, dat de Staten gewapend blijven tot na het bekrachtigen (*Ratificatie*) *van 't Bestand* door den Koning van Spanje, waartoe, volgens veler meening, de gemelde Koning bezwaarlijk komen zal, of 't zelve geheel weigeren; ook om de krijgstoerustinge, die men in het Kleefsche vreest; en niettemin is het zeker, dat de Staten, om van de Onkosten ontlast te worden, een deel hunner troepen zullen afdanken,

daags of korte dagen na de afkondiging van *het Bestand*, ten ware zijne Majesteit hun dezelve beloofde gedurende dien tijd te onderhouden.

Hij zal ook zijne Majesteit berichten, 't geen hij door den Heer Prinse Maurits nopens Kleef vernomen heeft, en 't geen hem kort voor zijn vertrek daaromtrent gezegd is.

Als ook 't gebeurde met dien Koopman van Amsteldam, en wat men zoude konnen te werk stellen tot de ondernemingen en *tochten naar de Indiën*, zoo zijne Majesteit met goede kennis daar op denken wil.

Gedaan te Antwerpen, dezen 11 April 1609.

Geteekend:

P. JEANNIN.

Laatste Instructie van den Koning van Vrankrijk, medegebracht door den Heer de Preaux. (bl. 64.)

[Aan den Heer *Jeannin*, in 's Hage, om dien *Staatsraad* in Nederland heimlijk te bevorderen.]

Den 25 April 1609.

De Koning heeft met genoegen uit den Heer de Preaux verstaan, dat de Heeren Staten naar behooren erkennen en gevoelen de verplichting, die zij aan Hem hebben voor de goede hulp en gunsten, die zij ontvangen hebben van zijne Majesteit, tot bekoming der rust, die zij verlangden; en voornamelijk, dat zij in goede vereeniging leven, en gezind zijn om hunnen Staat bij zijne *vrijheid en Souvereiniteit* te behouden, zonder zich immer aan de Aartshertogen of den Koning van Spanje te onderwerpen, en dat insgelijks dezelve Staten genoeg verlicht en van elkanders einde en oogmerken verzekerd zijn, zoo in 't geen geschied is, als ook nog ten dien einde gedaan dient te worden: waarin zijne Majesteit verlangt, dat zij met allen ijver door zijne Ministers gesterkt en bevestigd worden. Vooral

zul-

zullen zij de goede vriendschap en verstandhouding aankweeken, *tusschen Prins Maurits en den Heer van Barneveldt*, als de twee hoofdzuilen van den Staat, welken in dien plicht volstandig en onwrikbaar volhardende, zullen zij ook het Lighaam van den Staat bij zijne welvaart, en aanzien van binnen en naar buiten 's Lands, meer en meer bevestigen.

De Heer *Jeannin* zal dan, uit naam zijner Majesteit, alle noodige stappen en pogingen doen zoo bij den eenen als bij den anderen, om hunne onderlinge eendracht en vriendschap te stevigen. Hiertoe veroorlooft en machtigt hem zijne Majesteit, om hun beiden, uit zijnen naam, te vertoonen, te beloven, en toetezeggen, al wat hij oorbaar zal achten tot bevestiging hunner eendracht, zoo voor het tegenwoordige als het toekomende.

En schoon zij verschillende wegen ingeslagen hebben, en onderscheiden gevoelens gevolgd zijn voor de welvaart van hun Land; heeft niettemin zijne Majesteit zulk een goed gevoelen van hun beider voorzichtig beleid door de uitstekendste bewijzen, die zij gaven, dat Hij zich verzekerd houdt, dat zij voortaan eensgezind zullen zamenwerken tot welzijn van den Staat, door de middelen, welken het Bestand hun verschaft, zonder elkander tegentespreken of tegentewerken, gelijk voor deszelfs onderteekening; 't welk noodig is, zoo zij voor 't algemeen en voor hun zelfbelang er eenig voordeel uit halen willen: zijnde het onloochenbaar, dat de zekerheid hunner persoonen en bestaan alleen afhangt van het behoud der *Souvereiniteit en Vrijheid* hunnes Lands, uit oorzaak *van 't vertrouwen en het vermogen, welk zij daaruit bekomen hebben*, en 't welk altijd verdacht en ondraaglijk zijn zal bij hun, die daar recht op eischen, naar de mate, dat zij hierdoor of door andere middelen het vorige weerom bekwamen; 't welk zoo zijnde, zijn zij te meer verplicht, om alle afzonderlijke belangen ter zijde te stellen, die 's Lands belangen konden schaden. 't Welk de algemeene raad is, die zijne Majesteit hun van zijnen wege wil gegeven hebben, zich ver-

latende op zijne Ministers, om hun dit in bijzonderheden voortedragen, tot aanbinding en verdere bevestiging van gemelden band hunner vriendschap, niettemin acht slaande op de waardigheid en macht van elk hunner..

Gemelde Heer de Preaux zal den Heer *Jeannin* ook berichten, dat zijne Majesteit zeer verlangt hem bij zich te zien, om hem mondeling het genoegen te verklaren wegens zijne uitstekende diensten, Hem bij deze gelegenheid bewezen, en in zijn persoon zijne dankerkentenis te bewijzen, waarvan hij hem intusschen laat verzekeren: niettemin vreest zijne Majesteit grootelijks, dat, indien hij dat Land verlaat, voordat er voorziening is gedaan in 't stuk der *Geldopbrengsten* (*Contributien*), en in 't *oprichten van den Staatsraad*, welken hij aan zijne Majesteit door den Heer de Preaux heeft voorgeslagen, zoo als 't behoort: dat daaruit twisten en verdeeldheden zullen spruiten, en andere toevallen, die door de vijanden hunner vrijheid aangestookt zullen worden: en die het Bestand, zoo sterk door hun gezocht, hun meer tot nadeel zal doen gedijen; en voor welk Bestand zijne Majesteit voor hun zoovele moeite aangewend heeft. Om die reden verlangt zijne Majejesteit, dat de Heer *Jeannin* voor zijne afreize deze twee punten trachte tot stand te brengen. Echter zoo hij bemerkt, dat, na de gedane voordrachten, dit zoo spoedig niet zoude vlotten, om de redenen, door den Heer de Preaux aan zijne Majesteit opgegeven, zoo zal de Heer *Jeannin* ten spoedigste zijne Majesteit hiervan bij renbode verwittigen, en daarbij zijne gedachten mededeelen over 't geen hij, sedert zijne terugkomst in 's Hage, van die zaak zal vernomen hebben; en zal zijne Majesteit hem alsdan zijn welbehagen melden.

In allen gevalle, indien hij voor zijn vertrek daarin niet voorzien kon, dient hij hun de hope te laten, dat zijne Majesteit hem zal terugzenden, om met dien raad en genegenheid, die hij hun toedraagt, hun voortaan bijtestaan, nadat zij de bekrachtiging van 't Bestand uit Spanje zullen bekomen

men hebben, en de Afgevaardigden uit de Provinciën en Steden zullen terug zijn met volmacht, om dit stuk, zoo noodig tot behoud van hunnen staat, zijn vol beslag te geven.

Zijn Majesteit verstaat, dat bij 't vertrek van den Heer *Jeannin* de Heer *de Russy* daar zal blijven, tot plaatsvervanging, om te voorzien op alles, wat voor zal vallen, ingevolge de raadslagen en de besluiten, die de Heer *Jeannin* en *Hij* te zamen zullen genomen hebben voor dat zij scheiden.

Maar de Koning laat aan hun over, wat raad zij den Staten geven zullen op het stuk der *Geldopbrengsten*, indien zij de moeilijkheden, van welken de Heer de Preaux gesproken heeft, niet reeds zelve te boven zijn gekomen; vast verzekerd, dat de Heer *Jeannin* daarin gemaklijk zal slagen, dewijl die van Zeeland, die de meeste moeite maken, verklaard hebben, dat zij zich aan 't oordeel van den Heer *Jeannin* zullen gedragen.

Maar zijne Majesteit oordeelt *vooral noodzakelijk*, den *gemelden Staatsraad intestellen*, om de gewichtige redenen, door den Heer de Preaux hem naauwkeurig opengeleid; hij keurt den *vorm* goed, en 't *gezag*, 't welk, volgens *Jeannin*, aan dien Raad moet gegeven worden, zoo als de voorslag is geweest, *om Prins Maurits en zijn gevolg hiertoe te machtigen, en ook den Heer Barneveldt te vrede te stellen; vindende zijne Majesteits niets te veranderen in de gegeven opening*. De Heer *Jeannin* zal bij zijn vertrek nog allen mogelijken nadruk gebruiken, om dit ontwerp *zijn beslag te geven, en zoo verre noodig is, daartoe den naam zijner Majesteit mogen gebruiken*.

De Koning zal volharden, *om Prinse Maurits bij alle mogelijke en geschikte middelen in zijn gezag te handhaven, om dezelfde redenen, die de Heer de Preaux hem voordroeg*; evenwel moet hij dit met die omzichtigheid doorzetten, dat *het den Heer Barneveldt niet doe achteruit gaan, en hem geene gelegenheid geve, om tegentewerken*.

De Koning keurt goed, dat het Tractaat van *Garan-*

rantie des Bestands worde gesloten, naar het ontwerp, hem door den Heer Preaux voorgeleid, en door zijne Majesteit overwogen; en indien de Engelschen zwarigheid maaken zich hierin bij zijne Majesteit te voegen, en afzonderlijk willen handelen; zoo zal de Heer *Jeannin* niet nalaten, dit voor zijne Majesteit, in den voorgestelden vorm, buiten hen, te brengen; het verscheelt Hem niet, of de Engelschen dit in gemeenschap doen. Maar 't schijnt noodig, dat de *Acte* over de zaken der Indiën gezamenlijk vervaardigd en geteekend worde door de Afgevaardigden van zijne Majesteit en van den Koning van Groot-Britannie, met die der Staten, in den vorm, door den Heer *Jeannin* opgemaakt, om de redenen, door hem gegeven, waarin zijne Majesteit vertrouwt, dat Engeland geene zwarigheid zal maken, als hebbende zich daartoe verbonden.

't Oogmerk zijner Majesteit is, om ten dienste der Staten te onderhouden, en te betalen 4000 voetknechten gedurende de twee eerste jaren van 't *Bestand*, zoo als 't hun toegezeid was in geval van *Vrede*, toen men met hun nopens de *Garantie* overeenkwam. Dat die 4000 man tot Opperhoofden zullen hebben de Heeren *de Chastillon* en *de Betune*, in denzelfden rang als tot heden. Dat de Vaandels, namelijk die van de Colonels of Hoofden (*Mestres de Camp*) zullen bestaan elk uit 200 man, en de overigen elk uit 100 man. Maar gezegde *Colonels* of *Hoofden*, en de *Kapiteinen* dier Kompagnien zullen hunne lastbrieven van hem ontvangen, om op zijnen naam die posten te bekleeden, bij welken hij de zelfde Kapiteinen en Officiers, die thans in dienst zijn, zal aan- en onderhouden, zonder iets te veranderen, ten ware dit uit bijzondere redenen noodzakelijk zij; in welk geval zijne Majesteit, hiervan kennis bekomende, zal voorzien, en voor zooverre hierdoor een Vaandel ontbrak van die tot het Regiment van den Heer *de Bethune* behooren, is zijn Majesteit van gedachten, om dien last optedragen aan den Heer *de Hauterive*, broeder van den Heer de Preaux, die de eer had, onder zijn oog groot-

ge-

gebracht te zijn; zich verzekerd houdende, dat hij dien post met waardigheid zal bekleeden. Waarvan de Heeren *Jeannin* en *de Russy* aan Prins *Maurits* en *de Staten*, en den gemelden Heer *de Bethune*, kennis zullen geven.

Zijne Majesteit had gedacht de betaling dier Kompagnien te doen door zijne Officiers, gelijk hij te voren aan de Heeren *Jeannin* en *de Russy* gemeld had. Niettemin om de redenen, hem door den Heer de Preaux van wegen den Heer Jeannin op dat stuk voorgedragen, om de Staten te begunstigen en genoegen te geven, is hij te vrede den gemelden Staten te doen geworden ƒ600000 Livr. jaarlijks, in twee gelijke termijnen, om daaruit door hunne Officiers de betaling te doen, mits die penningen tot niets anders worden besteed dan tot betaling van die 4000 man Franschen; waartoe zijn Majesteit van hun eene Verklaring en afzonderlijke belofte verlangt.

Maar zijn Majesteit wil, dat de monsteringen van die Compagnien geschieden voor eenen *Commissaris*, door hem daartoe te zenden en te benoemen, en keurt goed, dat hij door een Controleur van wegens de Staten bijgestaan worde.

En ten opzichte van den Eed, dien de Colonels of *Mestres de Camp*, Kapiteinen, Officiers en Soldaten zullen doen, wil zijn Majesteit, dat dezelve inhoude, dat zij, wordende onderhouden, en gelast door hem, om aldaar te dienen, beloven en zweren. om den Staten getrouw te dienen tegen allen, in alle maniere, als zij te voren deden. In veronderstelling, dat te voren er niets voor zijne Kroon en dienst nadeelig of strijdig in vervat zij.

En zooverre de Heer de Preaux zijne Majesteit onderricht heeft, dat de Staten thans noodig hebben en wenschten geholpen te worden met 300000 Livr., tot betaling dier gemelde Compagnien, heeft zijne Majesteit, altijd genegen om zich te schikken naar hunne behoeftens en zaken, zooveel de zijnen dat toelaten, gelast, die somme hun aanstonds overtemaken, en zal hun het slot der gezeide 600000 Livr. doen bezorgen binnen 't verloop der zes eerste maan-

maanden van 't jaar, dat de betaling begint: waarover men hierna zal overeenkomen.

En voor zooverre de Heer *de Preaux* eenige hope aan zijne Majesteit heeft gegeven, dat, door de beheering dier penningen aan de Staten te laten, de Heer Jeannin hen konde bewegen, om bij zich ook te houden en te betalen de Compagnien ligte Cavallerij van de Heeren de Villebon en du Meix, haar brengende elk op 50 man: zoo zal hij den Heer Jeannin zeggen, dat het zijne Majesteit aangenaam zijn zal, om dat onderhoud te bekomen om de bewezen diensten dier Kapiteinen.

't Zal noodig zijn, den Staten te melden het zenden van een Schip naar Dieppe, om daar in te laden die *f.* 300000 Livr., die ter hand gesteld zullen worden aan den gewonen Ambassadeur zijner Majesteit aldaar, die last zal hebben, om de noodige *Recepissen* daarvoor te ontvangen, en die te zenden aan den Heer Hertog *de Sully*, in de gewone vorm.

Zijn Majesteits meening en zorge is, om voor 't vervolg zoo veel mogelijk te *zien vergrooten zijn Vertrouwen an 't Gezag*, 't welk hij voorheen bij de Staten verworven heeft door den bijstand, hun verschaft, en zijnen werkzamen ijver, hun betoond, zoowel als het middel, om hun te blijven weldoen en zijne raadgevingen beter bij hen te doen ontvangen, als om den welstand en 't voordeel, 't welk zijn Rijk hieruit ook halen kan, en om andere goede redenen, hope, en inzichten, die de Heer Jeannin door de Preaux hem heeft doen voordragen.

Hiertoe heeft zijne Majesteit besloten, nog buiten dat aldaar te besteden *eene somma van f* 100000 *Livr. aan Jaargelden en Giften, om door den Heer Jeannin te verdeelen*, 't zij bij wijze van pensioenen, of van vrije giften aan dezulken, die hij deze gunsten waardig keure, en die 't vermogen hebben, om zijne Majesteit dienst te doen.

Door dit middel kan de Heer *Jeannin*, uit kracht dezer Memorie, met zijne hand geteekend, en lager op zijn bevel tegengeteekend, van stonden aan, en voor zijn vertrek, die Pensioenen en Giften uit-

be-

loven en inwilligen ter hoogte dier fomme, en op de best voeglijke wijze. Dit laat zijne Majesteit geheel over aan zijne braafheid en beleid. Alleenlijk wete hij, dat zijne Majesteit geprezen en goedgekeurd heeft het Plan, door den Heer de Preaux hem voorgesteld, en opgemaakt ten aanzien der hoedanigheid en invloed van de persoonen, op wien hij ten dien einde het oog wierp: welken hij zal *moeten behandelen en begunstigen elk naar hunne verdiensten en aanzien, en hier onder begrijpt zijne Majesteit, dat hij vooral niet moet nalaten, om aan Prinse Maurits eenig aanbod te doen, 't zij bij wijze van pensioen of gifte, zijnes waardig, al wiste men, dat hij 't niet zoude aannemen; om hem meer en meer te overtuigen, in wat achting Hij bij zijne Majesteit sta.* — Dit mag niet minder zijn dan *f* 30000 Livr. Niettemin laat zijne Majesteit dit over aan 't oordeel van den Heer *Jeannin*, gelijk ook al wat de verdeeling dier penningen betreft; waaraan *de Heer Barneveldt ook deel moet hebben*, overeenkomstig zijne verdiensten; 't welk de Heer de Preaux in last heeft, om meer bijzonder aan den Heer *Jeannin* te melden. Deze somme van *f* 100000 :- zal hem in twee termijnen geworden met de overige gelden, die zijne Majesteit denkt te zenden voor de soldij van 't oorlogsvolk, om die ter hand te stellen aan hem, wien de Heer Jeannin tot het werk der uitdeeling geschikt oordeelt, volgens de gemaakte bepaling, opdat alles *geheim* en *getrouw* behartigd worde, als in zulke zaken behoort.

Ook zal de Heer *Jeannin* voor 't vertrek zijn best doen, om meer en meer zich te verzekeren van de welwillendheid des Prinsen *Maurits voor zijne Majesteit*, ingevalle men genoodzaakt ware, of het noodig achtte om eenige veranderinge te maken in *den Regerings-vorm der gemelde Provintien.*

Niet, dat zijne Majesteit het voorstel daartoe nu wil gedaan hebben, noch schijnen wil dit aantedrijven of iets er van te weten; Hij weet toch al te wel, hoe noodig het zij, hierin met achterhouding te werk te gaan, om der gevolgen wille: maar ook

wil

wil hij niet nalaten, het werk van zijnen kant voortebereiden, en gemaklijk te maken, om het oogmerk te doen gelukken: en geene gelegenheid, die zich mogte voordoen, te verliezen, en om het verwijt der nakomelingschap te ontgaan, 't welk het verdienen zoude, indien uit gebrek van vooruitzicht en van voorzorg men zulk *een voordeel* zich liet ontglippen.

Dewijl nu de President *Jeannin* hiervan reeds eenige opening aan Prinse Maurits gedaan heeft, en hem daartoe vrijwel geschikt gevonden heeft: kan hij bij zijn afscheid daarvan nog wel eens spreken, en hem over 't geheel zijne gedachten mededeelen; 't welk zijne Majesteit zeerwel zal opnemen. Niettemin begeert dezelve, dat hij en alle anderen *zich voorstellen en gelooven*, *dat Hij dit ontwerp niet wil doorzetten met eenig bijzonder oogmerk*, tot achterdeel van den Staat.

De Heer Jeannin zal bij zijn afscheid zich wachten, om iets te zeggen of te doen, 't welk aan de Landzaten of aan hunne Naburen eenig achterdenken of jaloersheid *nopens de oprechtheid zijner meening* konde geven.

Zijne Majesteit keurt goed, dat de President *Jeannin* van dit stuk spreke met den *Heer van Barneveldt*, *bij wijze van voorwaarde*, gelijk hij begonnen heeft; zonder thans verder uittekomen, indien hij zelve hem geene aanleiding geve: 't welk zijne Majesteit aan de behoedzaamheid en voorzichtigheid van den Heer Jeannin overlaat.

't Verlangen zijner Majesteit was altijd, om in zijn Rijk *de Vaart naar de Indiën in te voeren*, om daar voordeelen uit te halen, gelijk zijne naburen. Hierom zal de Heer Jeannin spreken met de Kooplieden en Scheepskapiteinen aldaar, die gewoon zijn derwaards te varen, om van hun te verstaan, of zij, na 't sluiten van het Bestand, zich naar Frankrijk zouden willen begeven; op wat voorwaarden zij dat zouden willen, en welke plaatzen 't geschiktste zijn; op welken zij dan zouden moeten verzoeken, dien Handel en toerusting te mogen vestigen.

Ve-

Velen toch hebben een denkbeeld, dat *de Compagnie* en de Maatschappij, aldaar door de Kooplieden ingericht, om de Vaart naar de Oostindie te beleiden, niet lang duren zal na het Bestand; om 't geringe voordeel, dat zij er bij zullen vinden, door de gevaren, die zij zullen loopen, en door 't gene zij er voor zullen moeten uitschieten, dewijl zij nu niet meer die voordeelen zullen trekken van 't veroveren en buitmaken op de Spanjaards en Portugezen, waarin, gedurende den oorlog, hunne voornaamste winst bestond.

Hierom denkt zijne Majesteit, dat sommigen dier Kooplieden en Scheepskapiteinen, die te voren uit die tochten zulke voordeelen trokken, mogelijk wel in hunnen schik zullen zijn, met zich naar dit Rijk te begeven, om met dezelfde vrijheden daarin te volharden als te voren, zoo als zijne Majesteit hun dit zou kunnen toestaan, op zoodanige Voorwaarden, als men eens konde worden.

Zijne Majesteit twijfelt niet, of vele Fransche Kooplieden en Scheepskapiteinen en anderen zullen met hun tot hetzelfde oogmerk in Maatschappij treden, gelijk geschieden zal, als zij hiertoe door zijne Majesteit aangenoopt en gemachtigd worden.

Hierover zal de Heer *Jeannin* bij zijn vertrek de genegenheid en wil dier Kooplieden en Scheepskapiteinen ondertasten, en zich de moeite geven, om hen daartoe overtehalen, zoo als zijne Majesteit zelve mondeling aan den Heer de Preaux heeft aanbevolen, om dit meer in bijzonderheden aan *Jeannin* te ontvouwen.

Indien de Staten mogten besluiten, om eenige personadien van aanzien aan zijne Majesteit aftevaardigen, om Hem te bedanken voor zijne zorgen voor hun in dit *Bestand*: zoo zal hem aangenaam zijn, dat die last opgedragen worde aan Graaf *Willem van Nassau*, vergezeld met den Heer *de Maldree*, om het vertrouwen, dat Prinse Maurits in hun stelt; en dan kon men *Graaf Hendrik*, met nog een' ander, naar Engeland afzenden. Doch ingeval die keuze of bezending bij anderen nadeelige jalours-

heid mogt verwekken, moest men die veranderen of zig daar geheel niet mede moeien. Zijne Majesteit laat dit aan het oordeel van den Heer *Jeannin.*

Maar 't zou noodig zijn, om tijdig te veranderen en t'huis te roepen den Heer *van Aerssens*, om redenen, aan den Heer *de Preaux* opgegeven: gevende zijn vorig gedrag slechte verwachting van zijn volgend; en 't schijnt, dat, waar hij zich bevindt, hij zooveel kwaads niet zal kunnen doen, als hij thans doet waar hij is, door zijne verkregene kundigheden en verstandhoudingen, ook met die *van zijne Religie.*

Niettemin moet dit met vele omzichtigheid aangeleid, zoo als den Heer *de Preaux* is gezegd, om den Heer Jeannin, en geen' ander, dit te doen verstaan.

Men overwege ook, of 't geen zake zij, dat men, bij de instelling van *den Staatsraad*, tot bewind der Landszaken, zijn best doe, en verkrijge, dat *zijn Majesteits Ambassadeur*, die dan aldaar zal zijn, den toegang daarin hebbe, even als *die van Engeland* altijd gehad heeft; om aan de wereld te toonen het goed vertrouwen, 't welk zij in zijne Majesteit stellen; waartoe zij ook verplicht zijn door de menigvuldige weldaden, van hem genoten, en de doorslaande bewijzen van zijne genegenheid en waakzame zorg: oordeelende het onbetaamlijk en niet welvoegende, dat Engeland daarin worde toegelaten, en Frankrijk uitgesloten, na al het gebeurde; en daarbij in aanmerking brengende alle gunstbewijzen en onderstanden, die zij nog hierna van zijne Majesteit te wachten hebben; welke zijne Majesteit den Heer de Preaux gelast heeft, hiervan den Heer *Jeannin* opening te geven, om daarop zoodanig acht te slaan, en gebruik daarvan te maken, als hij zal oordeelen de waardigheid en de dienst zijner Majesteit te vereischen.

Gedaan te *Fontainebleau*, den 25 April 1609.

Get. HENRY.

Lager stond: DE NEUFVILLE.

AAN-

AANMERKING.

Ik heb in de aanteekening, bl. 82. (23) uit *Jeannin* in 't Fransch aangehaald de woorden, die hij aan den Koning schrijft, waarbij hij met *bedekte namen* te kennen geeft, dat de Heer *van Oldenbarneveldt* hem beloofd had, van in den aanvang van 't jaar 1610. in overweging te zullen brengen den voorslag, in t geheim aan *Hem*, aan *Maurits* en aan anderen gedaan, tot instelling van *dien Staatsraad*, *waarvan* (zegt hij,) *de nuttigheid zoo klaarblijkelijk is*, *dat men reden heeft te geloven*, *dat zij er eindlijk eens toe zullen moeten komen*, *als hunne gemoederen meer vrij zullen zijn van driften*, *die een onderling wantrouwen veroorzaken*. Doch ook hiervan is niets gekomen; schoon ik reden heb, om vastteſtellen, dat er buiten Holland bij andere Gewesten tot een zoodanig *algemeen Hoofdbewind* meer genegenheid gevonden wierd. Altans de Registers der Staten van Gelderland leeren mij, uit medegedeelde Berichten, dat men reeds den 18—22 Nov. 1600. sterk heeft gedrongen op de invoering van *eene Generale Regering*, en dat daarover tot het jaar 1613. toe een groot aantal van Besluiten voorkomen. Hoe weinig ondertusschen hebben onze Historieschrijvers, van 't geen in deze *Instructie* voorkomt, gemeld, en welk een ruim veld van Aanmerkingen verschaft evenwel dezelve, om de *caracteristike* gesteldheid van *persoonen* en *zaken* van dien tijd hieruit optemaken!

BIJLAGE 1610. den 9 Febr. op bl. 248. not.

„ *Instructie voor de Edele, Erentfeste ende Hooghgeleerde Heere Joncker Joost van Gent, Amptman van Bommel ende Thielrewaert, Doctor Sebastiaen Egbertsen, gewesene Burgemeester der Stadt Amstelredam, ende ons Gecommitteerde Raedt van de Heeren Staten van Hollandt, Albert Joachimi, Gecommitteerde in onse Vergaderinge van wegen die Heeren Staten van Zeelant, Rienk van Ringie, Grietman van Wymbritseradeel, Raedt van Staten, ende Georgie de Bie, Heere van Albrantswaert, Tresorier Generael van de Vereenichde Nederlanden,"* (om met behulp van den Stadhouder Mauritz te vereffenen de onlusten Verschillen in Utrecht, tot behoud van Godsdienst, Regeringsvorm en middelen van Contributie (19).)

Den 9 Febr. 1610.

DIe Sullen hen begeven metten eersten gelegentheyt naer Vtrecht, ende daer gecommen zijnde, hen voughen *neffens zijne Excellentie*, omme met dezelve te helpen arbeyden ende bevorderen, dat die onruste, ende misverstanden, die haer onlancx tot Vtrecht hebben geopenbaert, ende die pretensien van de gemeente metten eersten mogen werden geassopieert ende ter neder geleght, tot meesten dienst van de Generaliteyt, voordeel van de Provincie ende van der Stadt van Vtrecht, mitsgaders ruste van de gemeente.

Daer toe gebruyckende die bequaemste redenen, middelen ende inductien, die zijluyden naer gelegent-

(19) Dit stuk dient tot meerdere opheldering van de volgende *Instructie* van den 30 Maart 1610.

gentheyt van saecken sullen bevinden daer toe te konnen dienen.

Lettende daerop, datter niet en werde toegestaen, 't welck soude mogen strecken tot prejuditie ofte achterdeel van de Christelijcke Gereformeerde Religie.

Ende datter ghene veranderinge en geschieden in de jegenwoordige forme van Regeringe, van den Staedt van de Landen van Vtrecht, soo wel belangende die Electien, nominatien ende bedieninge van de gene, representerende den eersten Staedt, als inde beschrijvinge van de Ridderschap.

Mitsgaders dat die middelen van Contributien over de Consumptien ende onroerende goederen in de voorsz. Landtschap van Vtrecht mogen werden gecontinueert, gelijck deselve tot noch toe geheven zijn geweest, ende jndien eenige met de laeste verpachtinge zijn afgeset, off gemindert, dat die wederom in trayn werden gebracht, jndien het doenlijck is, opdat d'Heeren Staten van den Lande van Vtrecht genouchsame middelen mogen hebben om te voldoen 't gene bij den Raedt van Staten t'heuren last in den Staedt van Oorloge is gerepartieert, ende heure Ed. contingent inde achterstallige ende onbetaelde schulden van de Generaliteyt, mitsgaders 't gene begeert is tot assistentie van de Cleefsche saecke, ende dat de andere Provincien geen schadelijck exempel werde gegeven van gelijcken te doen.

Ende omme 't gene voorsz. is te beter uyt te voeren, sijn de voorsz. Gecommitteerden medegegeven brieven van Credentie aen de Heeren Staten ende andere aen de Magistraet van Vtrecht, dewelcke zijluyden sullen gebruycken naer gelegentheyt.

Ende ernstelijck vermaenen de Heeren Staten voorsz., dat deselve op het spoedichste haere Gedeputeerde ter deser Vergaderinge willen affsenden, volcomentlijck gelast op de propositie van den Raedt van Staten, de petitie tot assistentie van de Clevi-

sche saecken ende andere poincten vytten Rapporten van heure Ed. Gedeputeerde resulterende.

Ende sullen van tijde tot tijde ons adverteren van 't gene schrijvens waerdich henlieden inde besoigne sal occurreren.

Gedaen enz. den 9 Februarij 1610.

* *

Uit het MS. Register, Hoornenband, genoemd : *Instructien der Heeren Staten Generael* 1596—1610. bl. 261. berustende bij den Heer Mr. *W. J. van Noort*, Schepen der Stad Leiden.

„ *Instructie voor den Hooghgeboren Prince ende Heere Hendrick *, Grave van Nassau, Catzenellebogе Vianden Vits enz., Heere van Geertruydenbergh, hooge ende lege Swaluwe, enz. Generael van de Cavailerie, als Generael van der Heeren Staten Leger, omme de Stadt Vtrecht tot reden, ende onder de Unie van den Heeren Staten Generael van de Vereenichde Nederlanden te houden, mit goedbevinden van de Heeren Raeden van Staten, ende Staten van Vtrecht.*"

* Versta, *Fredrik Henrik*, naderhand *Stad'houder*, toen *Henrik* of *Henrik Frederik* genoemd. Vergel. VAN WYN Aanm. op WAGEN. D. X. bl. 20. (w).

Den 30 Maart 1610.

II.] De Heeren *Staten Generael* rijpelijck geleth, ende metten Heeren *Ambassadeurs* van de Coningen van Vranckrijck ende Groot Brittanien, zijne *Excellentie* †, ende *Raedt van Staten* verstaen hebbende, dat die Proceduren binnen de Stadt van Vtrecht inde naeste tien maenden gehouden, voor den Staet der Landen niet tollerabel en zijn, is haer eyntelijcke meninge, dat dese saecke moet behartight worden, als *eene zaecke, den Landen* ten alderhooch-

† Versta, Prins Maurits.

hoochsten importerende, soo voor den dienst, *als conservatie van de publycque authoriteyt van de Landen*, Daeromme d'selve, ende de vyterlijcke bevoorderinge van dyen jn alle mogelijcke diligentie opt aldereerste wordt gerecommandeert, sal daer toe den Heere Generael hem metten aldereersten *camperen voor de Stadt van Vtrecht.*

Indien die van Vtrecht met schieten ofte anderssints jegens den heeren, Generael, ofte het volck van de Heeren Staten Generael eenige vijantlijcke acten gebruycken, ende verstaen die heeren Staten Generael niet dat men deselve bij brieven ofte communicatie tot reden voorder sal jnviteren.

Maer alsoo zijluyden gene vijantlijcke Proceduereren en soude gebruycken, ofte van selfs presenteren haer *tot reden te begeven*, sal henluyden tot discretie van van de heeren * Generael, Raedt van Staten, ende Heeren Staten van Vtrecht voor het leste gepresenteert mogen worden den brief van de Heeren Staten Generael, omme daerop bjnnen vier ueren eyntelijcke verclaringe te doen.

* l. *Heere Generael.*

Soo zijluyden consenteren int innemen van de Compagnien, sal de Heer Generael met goetvinden van de voorsz. Heeren Raeden van Staten ende Staten van Vtrecht daerjnne *schicken twaelff* van de beste Compagnie, sulcx dat die met de gene daerjnne wesende, mogen maecken *ongevaerlijck twee duisent soldaten* te voet ende eene Compagnie te peerde, metten Raedt van Staten ende Heeren van Vtrecht begeven ende ordre stellen, dat soo in de poorten, op het Stadthuys als elders bij de soldaten, de wachten bij dage ende nachte met goede ordre bestelt worden, sonder andere opte wachte te laten, tot anders sal wesen geordonneert.

Ingevallen de zaecke alsoo niet gevonden, ende geaccommodeert en wordt, sal den Heer Generael met soo grooten ijver ende diligentie, als mogelijck is, de approche voorderen, *ende de Stadt aentasten*, omme deselve tot reden te brengen mette uyterste rigeur, ende sonder op eenige andere last te wachten, verstaende alles daertoe te strecken, omme de

de Generaliteyt ende de Heeren Staten van Vtrecht meesters van de Stadt te maecken, tot behoudenisse, ende verseekeringe van de goede burgers ende ingesetenen van dien.

Den Heere Generael sal sonderlinge daerop letten, dat goede ordre onder het volck van oorloge, ende allen den geenen die het leger volgen, gehouden mach werden, opdat den huysman ende anderen gheen overlast, ofte schade aengedaen en werde.

Tot welcken eynde, ende opdat alles met de beste mesnage, ende meeste voordeel ende diligentie mach gevordert worden, sal met goedvinden van den Heeren Raden van Staten, ende den Heeren Staten van Vtrecht, off hare Ed. Gecommitteerden, op alles soo goeden ende prompte ordre stellen, ende alles soo haest voorderen, als doenlijck wesen sal.

Sonder met die van de Stadt daerna eenich Parlement ofte Communicatie te voorderen, maar zijluyden ben tot reden begeerende van zelfs te begeven, sal de besettinge van de Stadt, ende ordre op de wachten van dien gedaen ende gehouden worden, als hier vooren verhaeldt is, *ende sullen die oude Magistraten ende afgestelde middelen van contributien, als mit geweldt ende extersie afgesteldt zijnde, worden gerestitueert, ende weder ingevoert worden, immers bij provisie, tot dat bij de Heeren Staten Generael, zijne Excellentie, ende de Staten van Vtrecht goetgevonden sal worden anders daerinne te disponeren.*

Alles gedaen ter Vergaderinge van de Hoochgemelte Heeren Staten Generael. In 's Gravenhage, den XXXisten Maerte int jaer XVIc ende thien.

* *

Uit het *MS. Register*, Hoornenband, genaemd: *Instructien der Heren Staten Generael* 1596—1610. bl. 263. berustende bij den Mr. *W. J.* van [illegible], Schepen der Stad Leiden.

AAN-

AANMERKING.

Deze zaak met derzelven uitflag, die niet zonder bloedgericht afliep, verhaalt ons breeder WAGENAAR D. X. bl. 25. enz., maar hij fpreekt niet van de hier geplaatfte *Inftructie* van 9 Febr. 1610. bl. 484. noch van deze van 30 Maart. De zaak was van een zoodanig ernstigen aard, dat niet alleen de *Ambasfadeurs* der twee groote Hoven er in gemoeid wierden, maar dat zij zelfs in *de Inftructien*, medegegeven aan onze Ambasfadeurs naar Vrankrijk en Engeland, bij gelegenheid van het *getroffen Twaalfjarig Beftand*, den 31 Maart 1610. §. 2. onder de redenen van die latere Bezending ook betrekken *de nyewicheden in de Stadt van Vtrecht voorgenomen*, — hopende zij §. 11. dat, voordat de Kleeffche zaken [dat was de oorlog over de Erfopvolging], voordgezet worden, *de Stad Utrecht tot reden gebracht zal zijn, 't welk ten hoogften noodig zijn zal, omme den Staet dezer Landen bekwaam te houden ten dienfte zoo van zijne Majefteit als van de Landen zelfs. Zullende zij ook*, §. 18. *bij goede gelegenheid vertoonen de devoiren, bij de Heeren Staten gedaan, tot gevoeglijke rechting van de overdaden en moedwille, tot Utrecht in de naaste* TWEE *maanden gepleegd, en in wat poincten de zaken aldaar tegenwoordig ftaan, en de redenen, waarom zulken koers jegens henlieden noodzakelijk heeft moeten gehouden worden.* Die *twee maanden* rekenden dus van *Februarij* 1610. En hierop ziet dus de vorige *Inftructie door de Staten Generaal*, den 9 Febr. 1610. aan eenige benoemde Staatsleden medegegeven, ter vereffening der Verfchillen, ontftaan tusfchen de Leden van Staat en de Gemeente van Utrecht, zoo ter zake van Godsdienst en Regeringsvorm, als der middelen van Contributien en Opbrengst, ten dienfte van de gemeene Zaak. Men zie van dit gebeurde breeder den Heer VAN WYN Aanmerk. op WAGEN. D. X. bl. 16—24.

BIJLAGE 1618. den 29 Aug. op bl. 246.

Bewijsstukken, dat Prins Maurits in 't gevangen nemen der drie Heeren, Barneveldt, de Groot en Hoogerbeets, niet anders gedaan heeft dan op uitgedrukten Last der Algemeene Staten.

VOORLOOPIGE AANMERKING.

In de vergelijkingen van het gedrag van Prins *Maurits*, bij 't gevangennemen der *drie* Staatsleden, en dat van Prins *Willem II.*, bij 't gevangennemen der *zes* Heeren, zeide ik ronduit, dat Maurits dit gedaan hadde op uitdrukkelijken *last der Algemeene Staten*, (aan wien hij, als *Stadhouder van Holland*, door den *Eed* van trouw en gehoorzaamheid, ook verbonden was;) hoedanige uitdrukkelijke lastgeving ik bij Prins Willem II. niet hebbe aangetroffen, en van hoedanigen last de Heer *Alex. van der Capellen*, die in deze zaken vooral gemoeid was, in zijne *Gedenkschriften* D. II. bl. 274. ook geen gewag maakt, maar integendeel het laat voorkomen, als zonder orde geschied. Wat *Maurits* betreft, hoe men ook bij onze Schrijvers, tot bezwalking van 's Vorsten nagedachtenis, het gegeven bevel door de Staten Generaal of ontkenne of verbloeme: is het mij thans eene klare en uitgemaakte zaak geworden, dat de Staten Generaal dien last wel degelijk aan *Maurits* en aan *eenige Gecommitteerden* gegeven hebben. Ik legge hiertoe over, *twee*, zooveel ik wete, ongedrukte, en bij onze Historieschrijvers niet gewaagde, stukken.

1°. Een Afschrift van den oorspronglijken *Brief der Staten Generaal*, den 29 Aug. 1618., op den zelfden dag van dat gevangennemen aan *de Leidsche Regering* geschreven; waarin zij met zoovele woorden zeggen, dat zij, om redenen, daarbij vermeld,

meld, *goedgevonden en geresolveerd hebben*, *dat die drie persoonen zouden worden verzekerd.*

2°. Een Afschrift van *een Request der groote Vroedschap van Leiden*, vier dagen daarna, den 2 September, aan Prins *Maurits*, als *Gouverneur van Holland*, waarbij zij, zeggende, *niet te weten*, *waar hunne toevlucht te nemen*, zich ootmoedig tot Hem keeren, om door *zijne intercesſie en authoriteit*, te bevorderen het ontslag van hunnen Pensionaris, *Rombout Hogerbeets*; en waarin zij toonen, van dien *gegeven Last kennisſe* te dragen, in de uitdruklijke woorden; dat hun *Pensionaris R. Hogerbeets* — — *door last van de Hoog Mog. Heeren Staten Generaal* — *is gedaen arresteren*, met bijgevoegde beloften, dat, zoo de Staten iets tegen hem hadden intebrengen, zij hem in Leiden zouden doen bewaren naar behooren.

De Hr. *Wagenaar* zegt wel (bl. 259.), en naar waarheid, *dat het Gemeen haast van de Gevangenis der drie Persoonaadjen onderrigt werdt door eene gedrukte verklaring*, die, op den dag der gevangenis, zonder *ondertekening of drukkers naam*, *bij der Staaten drukker*, uitkwam, en voor het werk gehouden werdt van eenige Heeren, uit de algemeene Staatsvergadering; met opgave van een groot deel der woorden dier *Verklaring* zelve: zonder van dit bovengemelde *Besluit* der Algemeene Staten te spreken. Offchoon 't nu duidlijk genoeg blijkt, dat die *gedrukte Verklaring*, bij den Staten-Drukker vervaardigd, van denzelfden inhoud is als 't geen de Algemeene Staten, op dien 29 Aug., *officieel* (zoo men 't noeme) aan *de Leidsche* Regering (mogelijk ook aan andere Steden) toezonden (20), waaruit zij dien *Last der Staten* wisten; zoo verbloemen dit evenwel de Leden der Leidsche Regering, en maken van die *gedrukte Verklaring* een' zoodanigen ophef, dat zij *aanstonds de Pacquetten* op-

(20) Zie mijne Aanmerk. *op de Bijlage*, den 30 Aug. 1618.

ophielden, *en over 't verspreiden van dat Biljet*, daags daaraan, den 30 Augustus, hunnen *Afgevaardigden* op de Dagvaart, met toezending van dat gedrukte Biljet of Verklaring, aanschrijving deden, „ *om te verstaan*, *wat van de zaecke is*, *ten eynde wij de gelegentheyt verstaen hebbende* — — *ons verder mogen verdragen nae wij bevinden zullen te behooren.* Ik late ook deze *aanschrijving* in *de Bijlage*, op den 30 Aug. 1618. volgen. Een oplettend lezer kan hieruit ruime stoffe tot aanmerkingen halen! — - Wat het *Besluit* der Staten Generaal betreft; ik wil gaarn geloven, dat dit *Besluit* genomen en die *Last* gegeven zij bij *Secrete Resolutie der Staten Generaal*, buiten medeweten of medewerking *der Hollandsche Afgevaardigden* (21). Hoe toch zoude anders die zaak zoo geheim hebben kunnen blijven, te meer, daar de Hollandsche Vergadering zelve, wier meerderheid het met de gevangene Heeren hield, openlijk in twee partijen gescheurd ware; uit welke er *zes leden* ten volle zamenstemden met de *zes andere Provincien*, ter Staten Generaal, daaronder *Dordrecht* en *Amsteldam*, die ook zelf wel in de Algemeene Staten verschenen en hunne stemmen deden hooren, tegen de overige 13 stemmen, die in de Hollandsche Staatsvergadering de partij van *Oldenbarneveldt* hielden; welke laatsten aldus tegen het Lighaam der Algemeene Staten, als 't ware, in 't harnas stonden, vooral sedert Prins Maurits, kort te voren, na 't nemen der *scherpe Resolutie* door Holland, 1617. meer openlijk was uitgekomen voor het gevoelen der meerderheid der Provincien, en van dat der Algemeene Staten. Uit het geen de Hr. VAN WYN Aanmerk. op WAGENAAR, D. X. bl. 84. hiervan heeft opgemerkt. moet dit Besluit van gevangenneming reeds 4 dagen vroeger genomen, en in 't *Secreetboek* gesteld zijn. Hij beroept zich op den Pre-

(21) VAN WYN Aanmerk. op WAGENAAR, D. X. bl. 83–85.

Predikant *Uytenbogaart*, die *naauwkeurig van de Staatsbesluiten onderrigt* — *uitdruklijk zegt*, — *dat* ,, *op den 25 August.* 1618. *wierdt geresolveert*, ,, *ende in 't Secreetboeck* (so houd de *Notule van* ,, *'t Prothocol*) *geteekent*, *dat men den Advocaet* ,, *'s Lants*, OLDENBARNEVELT, ROMBOUT HOGER- ,, BEETS, *ende* HUGO DE GROOT — — *soude nemen in apprehensie.*" Doch ik wil hieruit niets voor of tegen *het wettige* halen. Ik opene slechts de bronnen tot een meer onbevooroordeeld onderzoek. Men weet genoeg, hoevele zaken in de Staatslighamen in Nederland bij *geheime Raadsbesluiten* dikwils verhandeld zijn. Men denke om de bekende *Acte van Seclusie* in 't jaar 1654., die *door Holland alleen*, en slechts met meerderheid van stemmen, in 't geheim aan Engeland werd overgeleverd, en die voor de Staten Generaal, en zelfs voor vele Hollandsche Staatsleden, zoo lang mogelijk, verborgen was gehouden; 't welk ook gedaan was door de Ambassadeurs, die door *de Staten Generaal*, en niet door Holland alleen, gemachtigd waren, en van welken evenwel eenigen den afzonderlijken *last van Holland* uitvoerden, tegen de uitdrukkelijke Aanschrijving der Staten Generaal, om niet verder te mogen gaan, dan hun woordelijk was voorgeschreven. Zie de BIJLAGE den 19 Febr. 1654.

De Staten Generaal schrijven aan de Regering der Stad Leiden, dat op hun besluit en last de drie Heeren, Oldenbarneveldt, Hoogerbeets en Grotius in verzekerde bewaring en hechtenis genomen zijn, om redenen.

Die Staten Generaal der Vereenichde Nederlanden.

Erentfeste, Eersame, Vrome, Lieve, besundere.

I.] Alsoo bij de veranderinge, geschiet binnen de Stadt Utrecht ende andersints, *bij onse ordre*, *door zij-*

zijne Excellentie, ende *onse Gecommitteerde* hem bijgevoeght, *ontdeckt sijn* verscheyden saecken, daer van voor desen *groot achterdencken* is geweest, streckende tot groot nadeel ende prejuditie van de Provintien in 't generael ende van elcke Provincie in 't particulier, nyet sonder apparent gevaer ende pericle van den Staet van 't Landt, ende dat daerdoor nyet alleene de voorsz. Stadt Utrecht, maer oyck verscheyden andere Steden van de Vereenichde Provintien *souden hebben gevallen in een bloedtbadt*, ende dat voor de meeste beleyders daervan gehouden worden Mrs. *Johan van Oldenbarnevelt, Advocaet van Hollandt, Romboudt Hoogerbeets, ende Hugo Grotius*, gelijck daervan hierna naerder vercondinge ende verclaringe sal worden gedaen: Soo hebben wij noodich ende dienelijck geacht, UL. te adverteren, dat, om dese ende gelijcke *inconvenienten* voortecommen, *den Staet van 't Landt* te stellen in verseeckeringe, ende de *borgerije* van de Steden wederom te brengen in borgerlijcke eenicheyt, gemeenschap ende vrientschap, gelijck voordesen, wij *goetgevonden ende geresolveert hebben, dat de voorsz. drye persoonen souden werden verseeckert, omme die vuyt derselver* HECHTENISSE *hare actien ende beleydinge te doen verantwoorden* nae behooren, UL. hiermede in de protectie van den Almogende bevelende.

Vuyten Hage den XXIXsten Augusti 1618.

Scoltt, ut. (l. vt.)

Ter Ordonnantie van de hoochgemelte Heeren Staten Generael.

(Was geteek.) C. Aertsen.
1618.

Het opschrift was:

Erentfesten, Eersame, Vrome, onse lieve besundere, die Borgermeesteren, Schepenen, ende Raedt der Stadt Leyden.

En verzegeld met het Cachet der Staten Generael.

Uit

* *

Uit een Afschrift *van den Originelen Brief bij den Heere Mr. L. van Heemskerk:* met de hand van den Hr. FR. VAN MIERIS in zijne ongedrukte *Chronijk van Leiden*, thans bij den Heer Mr. *W. J. van Noort*, Schepen der Stad Leiden.

Brief van den Secretaris van Swanenburch aan de Gecommitteerden, ter Dagvaart der Staten van Holland, wegens de Stad Leijden, over een toegezonden Billet, of gedrukte Verklaring nopens het gevangennemen der drie Persónadien.

Den 30 Aug. 1618.

Erentfeste, wijse, voorsienige, zeerdiscrete Heeren ende Medebroeders.

II.] Op huyden is ons te kennen gegeven, dat binnen deser Stede gesonden waeren vele *pacquetten*, houdende aen verscheyden Boucvercopers, van 't *ingeleyde Biljet*, 't welck, alzoo 't *ons zeer vreemt voorquam*, ende *niet en wisten* (22) off het door

(22) Maar toch hadden *de Staten Generaal* daags te voren, den 29 Aug. hun reeds bij een' oorspronglijken Brief dezelfde zaak gemeld (bl. 493.), en dus konden zij het niet *voor vreemd* doen voorkomen, of aan de waarheid der zaak zelve en het gebeurde eenige twijfeling hebben. Men moet dit dan als een Staatkundige poging aanmerken, om *de Gemeente* zoolang mogelijk onkundig te houden van 't gebeurde bij *de Staten Generaal*, en van de redenen, die hen tot dien stap bewogen hadden. Dat nu dit Biljet, 't welk de Vroedschap *zoo vreemd* voorkwam, volmaakt het zelfde was, *als* hun Hoog Mog. hun toegezonden hadden, is mij ge-

door ordre van de Heeren Staten was gedaen drucken, ende oock doen verspreyden, hebben wij dezelve pacquetten, alzoo die aen een persoon waeren gesonden om onder de Boucvercopers te verdelen, bij provisie doen ophouden, ende goetgevonden, Uw Ed. een van dien bij desen over te seynden, om de verstaen *wat van de zaecke is*, ten eynde wij de gelegentheyt verstaen hebbende, beneffens Uw Ed. goetvinden, ons verder mogen gedragen nae wij bevinden zullen te behoren.

Hiermede

Erntfeste, wijse, voorsienige, zeerdiscrete Heeren ende Medebroeders, in de bescherminge des Alderhoochsten bevolen, in Leijden desen XXXsten Augusti A°. XVIc achtien.

Uw Ed. zeergoede Vrunden ende Medebroeders, Burgemeesteren ende Regierders der Stad Leijden.

Ter Ordonnantie derzelver,

(Was geteekend)

J. van Swanenburch

1618.

Het Opschrift was:

Erntfeste, wijse, voorsienige zeerdiscrete Heeren,

---

gebleken uit het gedrukte Biljet, waarvan ook een Afschrift in MIERIS *MS. Chronijk* op den 29 Aug. 1618. te vinden is, alleen dat uit den aard der zake in den aanvang der oorspronglijke Resolutie staat, *bij onse ordre, door zijne Excellentie ende onse Gecommitteerde Hem bijgevoeght*, maar in 't Biljet, in den derden persoon, *bij ordre van de Hooghe ende Mog. Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, door sijn Excell. ende hare Hoog Mog. Gecommitteerde Hem bijgevoecht.* Dit is het zelfde, 't welk de Heer G. BRANDT *Historie der Rechtspleging*, bl. 2. uitgeeft, en noemt *seker Biljet, of briefken, door den druk gemeen gemaakt, zonder eenige onderteikening en naem van Drukker*; doch hij erkent bl. 3. zelf dat men *terstond bevond dat het gedrukt was bij den Drukker der Staten Generael.* Dit zegt ook WAGENAAR bl. 259.

ten, Dirck Gerrytsz. Hogeveen, Burgemeester, ende d'andere Gecommitteerden der Stadt Leyden, jegenwoordig zijnde ter dachvaart in 's Hage.

Was bezegeld met het cachet der Stad Leyden.

* *

Uit een Afschrift van *den Originelen Brief*, bij den Heere Mr. L. van Heemskerk; in de MS. *Chronijk van Leiden* van FR. VAN MIERIS hand.

Eerbiedig Request van de groote Vroedschap van Leiden, aan zijne Excellentie Prins Maurits, als Stadhouder, als hun eenigste toevlucht, om te bevorderen 't ontslag van hunnen Pensionaris R. Hoogerbeets, door Last der Staten Generaal gevangen, met aanbod, om, des noodig gekeurd wordende, Hem te Leiden in goede verzekerdheid te houden. (Vier dagen na 't gevangen nemen.)

Den 2 Sept. 1618.

Aen zijn Excellentie den Prinche van Orangien.

III.] Geven ootmoedelicken ende reverentelicken te kennen die van de Groote Vroetschappe der Stadt Leyden, hoe dat nu enige dagen geleden, haren Pensionaris *Mr. Rombout Hogerbeets*, bij henlieden ter dachvaert in den Hage, beneffens andere gecommitteert, ende sulx uytten name der voorsz. Stede uyt sijnde, *door last van de Hoog Mog. Heeren de Staten Generael* der geunieerde Provincien *is gedaen arresteren*, ende doen setten in stricter gevangenisse, sonder dat yemant van henlieden Gecommitteerden daer bij heeft mogen comen, 't welck alsoo streckende is tot groot naedeel, hinder ende interest van de voorsz. hare Stadt, die den

voornoemden *Hegerbeets* in den Hage hadde gecommitteert, om aldaer nyet sijn eygen, maer des Stadts saecken te bevorderen, ende *sulx der suppliantem persoon was representerende*, daeromme naer aller volkeren wetten ende rechten, onder reverentie nyet en vermochten noch behoorde gesaiseert off aen lijff en goederen, zijnde int uytvoeren van dezelve sijne commissie, enichsints gelædeert off beschadigt werden: Soo is 't, dat die van de Vroetschappe voorsz., 't selve, als 't behoort, ter harte nemende, ende *nyet wetende bij dese gelegentheyt, waer haere toevlucht te nemen*, te rade geworden sijn hen te keeren *aen uwe Princelijke Excellentie*, als *Gouverneur* van Hollandt ende Westvryeslandt, van welcke Provincie de suppliantem mede een Lidtmaat sijn, versouckende dat uwe Princelijke Excellentie door sijne intercessie ende authoriteyt (23) favo-

(23) Het beloop der geschiedenis leert genoeg de zedelijke onmogelijkheid, dat dit verzoek door Maurits konde ingewilligd worden. Maar het bracht Maurits niettemin in eene vreemde en zonderlinge bedremmeling. (a) Ter eener zijde was hij *Stadhouder van Holland*, en had tot alle de *Hollandsche Steden* dezelfde betrekking; maar de Hollandsche Steden dachten zeerverschillende over de zaken. Hij was toch gebonden aan de Besluiten der meerderheid in Holland; doch voor zich verschilde hij van dezelve. (b) Ter andere zijde had hij ook Eed gedaan aan de *Algemeene Staten*, als *Stadhouder van Holland*, en hij werd gerekend zijnen Lastbrief als zoodanig ook van hun te hebben, en hunne bevelen te moeten volgen; hij was dan ook aan die Besluiten gebonden; die met zijne gevoelens strookten. (c) Als *Stadhouder* van Utrecht, waar 't aannemen van *Waardgelders* met Hollands medeweten 't sterkst gedreven was tegen zijn' zin, was hij in 't zelfde geval, en had daar zelfs deel aan de *Wetgeving*. Wat woeg hierover? De Hollandsche Vergadering bij meerderheid? Of de Staten Generaal, en 't Besluit van *zes Provincien*, waarmede *zes* Hollandsche *stemmen* in de hoofdverschillen eens waren. Doch waren 't zelfs wel *Stedelijke zaken?* Men kon hier ook vragen, wat het zoude

notabel zoo veel believe te wege te brengen, dat den voornoemden *Hogerbeets* uytte voorsz. detentie mochte werden ontslagen, ende den voornoemden supplianten, als sijne Meesters, met wiens commissie, ende uyt wiens name hij uytgereyst is, mochte werden overgelevert, met belofte, dat bij aldien de hoochgemelte Heeren Staten yet op desselfs persoon mochte hebben te pretenderen, men denselven in goede verseeckertheyt in de Stadt Leyden, 't sij in sijne huysinge off elders, zullen doen bewaren, als nae behoren, 't welck doende sy gestadich voor de persoon ende 't welvaren van sijn Princelijcke Excellentie sullen bidden.

* *

Uit een Afschrift van den Heere Mr. L. van Heemskerk, in de ongedrukte *Chronijk van Leiden*, van en met de hand van *Fr. van Mieris*; bij den Heer *Mr. W. J. van Noort*.

BIJLAGE 1619. den 10 April, op bl. 143, 159.

Missive van Graaf Willem Lodewijk van Nassau, Stadhouder van Vriesland, aan Prins Maurits van Orange, van den $\frac{31 \text{ Maart}}{10 \text{ April}}$ *1619. nopens de gevangen Heeren, Joan van Oldenbarneveldt, Hugo de Groot, Rombout Hogerbeets enz., met afrading van al te sterke middelen, na 't uiteinde van 't Proces.*

Den 10 April 1619.

Hooggeboren Vorst, Genadige Heer!

I.] Ik ben zedert mijn vertrek uit den Haag niet weinig bekommert gebleven over het stuk van de Ge-

de geweest zijn, indien Maurits eens medegestemd hadde met de meerderheid der Staten van Holland, tegen de Staten Generaal of de meerderheid der overige

 Pro-

Gevangens, in aanſeninge, dat in wat maniere ik hetzelve overlegge, ik het bevinde *vol zwarigheid*; daarom ik van harten wensch, dat alles wel rijpelijk overwogen worde, opdat men het kwaad niet erger en maake; die zaake meyne ik beſtaat voornementlijk daarin, dat het Land voor het eerſte *in ruste mag gebragt* werden; ende ten anderen in zulken *verzekering*, als het menſchelijk ende mogelijk is. Daarom dan niets nodiger is, nog bekwaamer, dan dat men die zaake te regten examineren naar de tegenswoordige Conſtitutie des humeuren ende Lands; dewelke mijns oordeels zoodanig is, dat, indien men alles *door uiterſte riguer* wil redresſeren, men *in vreeſe zal ſtaan*, van *die parthije tot meerder verbitering*, ja wel *tot desperatie* te bewegen, ende tot grooter confuſien oorzaak te geven; mitsdien die gemeinte, *geabuſeert zijnde door weinig Perſoonen*, veel eerder wederom te regten te brengen zullen weeſen door *opregte en waare informatie*, het welke als nu, na volending des Process beter als te voren geſchieden kan, inzonderheid wanneer zij *de Moderatie* daarbenevens zullen kommen te zien, daar zij anderſints, ende ſoo men *met uitterſten rechten* kwam voort te varen, lichtelijk door perſuaſie zoude konnen gehouden worden, *als of men door pasſie en al te groote verbitterheid* rigoureuſelijk procedeerden, ende daarom des te obſtinater blijven zoude. Ik meyne, dat men op dat *geheele Corpus en gantze gemeynte zien moet*, ende 't zelve kan niet geſchieden als met zich wat te vou-

Provintien? Zoude hij dan beter gedaan hebben zich tegen de Staten Generaal te verzetten? En wat zouden de gevolgen dan voor *de Unie* geweest zijn? Men weet, dat Maurits hoog geprezen is, omdat hij bij 't Twaalfjarig Beſtand, door den Hr. Barneveldt bijzonder voorgeſtaan, aan den wil der meerderheid der Algemeene Staten had toegegeven. Zie D. III. bl. 79. Hij volgde dan ook nu die meerderheid, maar tegens het begrip van Holland voor 't grooter gedeelte.

voegen, immers voor so veel het zich *met conservatie van den Staat* doen laat; van één parthij alles te contenteren, is maar half werk, waarmede het Land nimmermeer *van factie* zal wesen gesuivert. Te zorgen voor die *verzekertheid van den Staat voor 't toekomende, is zeer prijsselijk*, ende in groote redenen bestaande, maar om dies willen nu voor eerst zorg te draagen, dat men den Staat *in ruste* gebragt, ende geredresseert werde, waer mijnes erachtens die peert agter de wagen gespannen; dan die natuur leert, dat men eerst op het *Praesens*, ende daarna op het *futurum* behoort te letten; voornamentlijk in de consideratie van die periculen, die men vreest voor *UE. Excell. Persoon*, als die *bij rigoureuse Procedures* niet cesseren, maar apparentlijk zich veel eerder verdobbelen zullen; want niet alleen die *vijanden*, maar die *Parthijen zelfs vengeance* zoeken zal: daar hiertegen bij *wegen van moderatie* die parthijen binnen 's Lands veel verzachten, ende den vijand tot temperatie gedwongen zal werden. Dat men *den weg van Moderatie* niet zekerlijk zoude kunnen ingaan, het zij *bij milde incarceratie, confinatie, starcker cautie* oft anderzints, en kan ik niet gelooven. Immers houde ik het bij UE. Excell. buiten pericul, wanneer men maar behoorlijke zorge dragen wil: daar is alreede so veel exempels geschied, dat vooreerst zich niemant in gelijke parquet lichtelijk en zal derven steeken, ook soo *is die principaal te wijs daartoe; zijne Menées zijn op een ander voet aangelegt* geweest, van * wijdt alles gezogt heeft *bedektelijk te beleiden*, daartoe nimmer noch occasie noch tijds genoeg voor zijn kan: *hij was in groot credit, deed alles, en men liets doen*; daar hij tegenwoordig *is buiten credit ende alle maniment van affairen.* UE. Excell. hebben ook te bedenken, indien wat exorbitants, dat ik verhoopen niet en wil, kwam te gebeuren, dat het bij de gantze wereld UE. Excell. alleen zoude geweeten worden, ende dat men nu die zaaken *tot extremiteiten* dirigeeren zoude, alleen om eenen *casum fortuitum*, die

* Misschien die, in plaats van 't woordjen *van*.

die veellicht niet gebeuren en zal, *weesende des Advocaats eynde in apparentie naerder als* UE. Excell., dunkt mij dat UE. Excell. al te veel bezwaart zoude worden, wanneer alleen in dien reguard iets exorbitants voorgenoomen wierde; behalve dat, dat die na UE. Excell. kommen, ook het haare daartoe moeten doen, ende te hoopen ſtaat, dat God zijne zaaken dan, *zo wel als nu*, redden zal. Dat onze Vrienden ende wijze Politici eenpaarlijk raaden, die mannen van den Staat in acht te hebben, en *exempel te ſtatueren*, houde ik niet vremd, deur dien zij *des gelegentheid* van onzen Staat *niet kennen* en konnen; en overzulks ons toeſtaat te oordeelen, wat die zelve verdragen kan: mijnes oordeels is die zaake vooral daartoe te dirigeeren, dat tot de torture niet geprocedeert, *veel min eenich bloed vergoten* werde: behoorde alles bewezen te werden ſo klaar als den dagh, om dat het geheele Landt gedeelt is in partijſchap, ende diverſe zaaken met apparentie van wetlijkheid van beyde ſijden geſustineert connen werden, die men mettertijdt richten ende weelnemen kan. Die *qualiteyten ende dienſten*, bij eenige der Gevangens eertijds gedaan, jaa die lange en harder gevangenis behoort in conſideratie te commen, het welke dan tot UE Exc. lof ſtrecken moet, ende door de gantſche wereldt voor een groot werck gehouden zal werden, indien deze ſaak zonder bloedſtortinge kan werden gevonden; Al 't welke ik t' mijner eygen gerusticheyt niet heb connen voorbij gaan UE. Excell. in bedenkingen te geeven; mogende wel lijden, dat UE. Excell. deeſen met alſulcken Heeren, als zij goedvinden ſullen, communiceren, opdat dezelve kennisſe van mijn gevoelen moogen hebben, aangeſien ick dog voor mijn vertreck diergelijke Propoosten met den Heeren van mijn Gouvernement ende den Griffier Duick hebben gehadt, anders geeve ick geerne mijne voor een beters, inzonderheid dewijl alles ongewis ende alleen ſtaat op den Eventum, daarnae dan die gantze weereldt oordeelt, niettegenſtaande andere *praegnante redenen geweest zijn*, waar-

waarom men niet anders behoort gedaan te hebben. UE. Excell. biddende deze mijne vrijheit ten besten te neemen; ende indien het haar belieft met een woord wetens te laaten, off se dese mijne meyninge goedgevonden hebben: mij voorts mededeelende, hoe de saaken staan van Bohemen, Duytslandt ende Vranckrijk; ende wes UE. Excell. ontfangen hebben van die Lichtinge ende toerustinge van de Vijandt etc. etc.

Missive van Prins Maurits van Oranje aan Graaf Willem Lodewijk van Nassau, in dato den 13 Maij 1619., dienende tot een antwoord op de voorgaande.

Welgeboorene, vrundtlijcke, lieve Broeder.

II.] Nadat de Regters, gestelt over de gevangene, alhier nu eenige dagen besig sijn geweest over de uitspraacke van sententie jegens *den Advocaat Barnevelt*, is eindelijk deselve *gewesen*, ende op huiden morgen tusschen negen ende half tien uur alhier op 't Binnenhoff voor de groote Saale, alwaar een schavotte opgeregt was, metten swaarde ter executie gestelt.

De redenen die sij daartoe gehad hebben, zal UL. connen sien *uyt de Sententie, die ongetwijffelt in druck* sal uytgaan, ende wij UL. hiernae eens sullen oversenden.

De *Vrouwe* van voorschreeven *Barnevelt*, noch oock eenige van *Zoons*, *Swaagers* ofte andere Vrienden hebben nooyt *eenige Supplicatie van Pardon* gepraesenteert, maar tot noch toe even heftig aangehouden omme *recht ende justitie* over hem gedaan te werden, ende hebben dagelijx, onder de luyden de roup laaten gaan, dat sij eerst's daags souden uytcommen; hebben oock voor het huys *de Meijer* * laaten planten, verciert met cransen ende canderollen †, ende voorts andere vrolijkheden ende impertinentien bedreeven, in plaatse dat se haar behoort had-

* dat is Meiboom.

† mogelijk *Banderollen*.

hadden humble ende nederig te dragen; het welcke geen maniere van doen was, ende over sulcks *niet practicabel en was, omme de regters tot eenige gratien te bewegen*, al waar 't dat se daartoe hadden genegen geweest (24).

De saaken van de andere gevangenen sullen zij mede nog deese weeck affdoen; en deese tot geene andere eynde dienende, willen wij UL. hiermede

Welgeborene, vrundtlijcke, lieve Broeder des Almogende bevelen.

In 's Gravenhage, den 13 Meij 1619.

U. Dienstwillige Broeder

(Was geteekend)

Maurice de Nassau.

* *

Beiden in de Stukken, bij den Heer Mr. *W. J. van Noort*, Schepen te Leiden, uit een MSS. van de hand van den Heer Oud-Griffier *D. van Alphen*.

Missive van Prins Maurits van Oranje aan de Gedeputeerden der Noordhollandsche Synode, bij gelegenheid van die aanstaande Synode, in dato den 2 Sept. 1619. *inhoudende eene Vermaning, om de Verschilpunten van den Godsdienst, die nu beslist waren, zoo weinig mogelijk op den Predikstoel aanteroeren, om alles meer tot bedaren te brengen.*

Den 2 Sept. 1619.

III.] Den Prince van Oraengien Graue van Nassau, Moeurs, Bueren etc. Marquiz van der Vere ende van Vlissingen, Heere ende Baron van Breda, Diest etc.

Weer-

(24) Ik heb van dit *Pardon vragen en geven* een woord gezegd in den tekst, bl. 158. Men heeft hier-over

Weerdige, geleerde ende discrete, lieue besundere.

Alsoo, Godt loff! alle de Kercken van dese landen nu wederomme met gesonde leeraars zijn versien, ende die ongesonde affgedanckt, soo hebben wij niet willen naelaten, mits de Vergaderinge van 't Synode van Noort-Hollandt U hiermede te versoucken de Predicanten aldaer in onsen name welernstlick te vermanen (ende ist nodich hen dese onse brieuen te verthoonen,) datse *dese questieuse poincten*, soo luttel willen roeren als 't eenichsints doenlijck sal wesen, opdat de gemeente die hun noch ter tijt uyt de Kercken onthouden alleenskens wederomme daerinne mogen gelockt worden, ende datse voorts met besouckinge in de huysingen ende anders de gemoederen van deselue gemeenten sulcx sien te winnen, datse voortaen soo langer soo meer tot gehoor van Godes heylich woordt mogen gebracht worden, Ende dat de Predikanten van de Clasis, aldaer present sijnde, mogen belast worden, zoo haest zij bij heure medebroeders gecomen sijn, dat se hun van gelijcken, daertoe willen vermanen, opdat alsoo eenmael de lieffde ruste ende eenicheyt onder de gemeente in vorige fleur wederomme mach gebracht worden. Ende hiermede,

Weerdige, geleerde ende discrete lieve besondere, zijt Gode beuolen.

In 's Grauenhage, den IJden Septemb. 1619.

U. seer goede Vrundt

(Was geteekend)

Maurice de Nassau.

* *

Uit het oorspronglijke bij den Heer Mr. W. J. van Noort.

BIJ-

over nog iets in de *Aanmerk.* op VAN HAREN, *de Geuzen*, bl. 320, 321. Waar twee vragen voorkomen: 1°. of Maurits *jure perfecto* tot dat pardon geven gehouden was; en des *neen*, of 2°. hij er *jure imperfecto* in gemoede toe verplicht was. Het antwoord der We-

BIJLAGE 1620. den 31 Dec. op bl. 123.

Commissie den Staten Generaal op Prinse Maurits, als Stadhouder en Kapitein Generaal der Provincie Stad en Lande, op verzoek dier Provincie, na gedane benoeming en verkiezing van den persoon des Prinsen Maurits.

Den 31 Dec. 1620.

„ Zijn ter Vergaderinge gecompareert d' Heeren Alting, Wichering ende Gockinga, gecommitteert van wegen de Provintie van *Stadt Groeninge ende Ommelanden*; ende hebben bij monde van voorsſ. Here Alting geproponeert, alſo door het overlijden van den welgebooren Here *Wilhelm Ludewich*, Grave van Nasſau, Hoochloff. memorie, het *Gouverneur-* ende *Stadtholderſchap* van de Provincie van Stadt Groeningen ende Ommelanden is komen te vaceren, dat d' Heeren Staten van deſelve Provincie hoochnodich erachtet hebben, 't ſelve *Officie* op 't alderſpoedichſte met *een doorluchtich ende gequalificeert perſonagie* wederom te worden verſien, ende overſulcx op een gemeenen Lantsdach Staetsgewijze daertoe vergadert, na lange ende rijpe deliberatie van Rade met eenhellige ſtemmen van beyde Leden, den doorluchtigen, hoochgeboren Furst ende Heer, *mijn Heere den Prince van Oraignen* tot deſelve Staet, etc. — — gekoren; ook hun met ſpeciale commisſie belastet hadden, ſulcx ſijne Princelijke Excell. met gebuyrlijcke (25) reverentie aen

duwe van Barneveldt, in later tijd, die voor haren Zoon, op Maurits leven toegeleid hebbende, om Pardon vraagde, en die dit niet voor haren Man deed, wordt aldaar genoemd een *opgeblazen antwoord*, ontleend uit *de farfaronnade* van *Corneille*. Ik laat dit aan zijne plaats.

(25) Men leze *gebeurlijke*, dat is, *behoorlijke*, *welbetaamlijke*.

aen te dienen ende defereren, aengesien dus, dat na verscheyden communicatien hoochgedachte sijne Excell. sich genadich gevallen laten 't selve gunstich ende genadich te accepteren, dat sij jegenwoordich ingevolge van hare voorder Instructie, aen hare Hoog Mog. dienstelijck *versoecken*, dat deselve willen gelieven, voor *soo vele hare Hoog Mog. aengaet* ende concerneert, *tot aggreatie ende confirmatie* van zoodanige voorn. *wael ende electie*, de hoochgedachte sijne Excell. *met behoorlijcke Commissie, beneffens die* van de welgemelte *Heeren Staten* van Stadt ende Lande, opte voorverhaelde *Instructie*, bij sijne Excell. geaccepteert, *in wettige forma* te versien. Dat insgelijcx d' Heeren Burgemeesteren ende Raedt der Stadt Groeningen mede onderdienstelijck verzoeckende zijn, dat hare Hoog Mog. goetgunstich gelieven met eenen oock denselven Hoochgedachten zijne Princelijcken Excell. gebeurlicken *Commissie* tot het vacerende *Gouverneurschap* van de Heerlicheyt *Wedde en Westwoldingerlandt* te vereeren, ende finalijck eenige vuyt hun Hoog Mog. middel te committeren, die, nae voorhouding welgemelte *Commissie* zijn Excellentie den *behoirlijcken Eedt* in haerluyder Heeren *Comparanten presentie* mogen afnemen.

Hierop gecommuniceert, ende gezien zijnde *de Commissie*, die den welgemelten Heere Grave *Wilhelm* hoochloffelijcker gedachtenisse *van hare Hoog Mog.* tot *het Gouvernement* van de voorsz. Provincie van Stadt Groeningen ende Ommelanden (26), be-

(26) Dit zelfde wordt in 't *Tractaat van Reductie* 1594. Art. V. bij den Hr. *H. L. Wichers*, *Tractaat van de Reductie der Stadt Groninge*, D. I. bl. 29. erkend; als zijnde bedongen geweest, dat *Graaf Willem Lodewijk van Nassau*, *als Stadhouder en Gouverneur van Groninge en Ommelanden*, *naar luid der Commissie der Heeren Generale Staten*, *erkend — en ontvangen zal worden*. 't Was dan niet vreemd, dat ook nu *Maurits*, na 't overlijden van Willem Lodewijk, door de Staten Generaal werd aangesteld, en wel op 't verzoek der Pro-

benevens *de Commisfie* van defelve *Provincie* hadde ontfangen, hebben hare Hoog Mog. na rijpe deliberatie op alles geleth zijnde', geaccordeert, dat men voor zijne Excell. zal depecheren *gelijcke Commisfie in gewoonlijcke forma* tot het Gouvernement van de voorfz. Provincie van Stadt Groeningen ende Ommelanden, als die welgemelte Heere Grave in de voorfz. qualiteyt gehadt heeft (27); maer voor foo veele belanght de verfochte *Commisfie* tot het vacerende Gouverneurfchap van de Heerlijkheyt *Wedde ende Westwoldingerlandt* is opgehouden daerop te disponeren, ende defe zaecken gehouden in bedencken." (28)

* *

Uit de MSS. Notulen, of Refolutien der Staten Generaal, bij gelijktijdig Dubbel der oorfpronglijke Notulen, den 31 Dec. 1620.

BIJ-

Provincie van Stad en Lande zelve. Ook moesten, volgens Art. XX. *der Reductie*, de Magiftraat en de Burgers Eed doen aan de *Generaliteit*.

(27) Beide de *Commisfien* voor Groninge worden nog gevonden op de Lijst der Archiven van 't Huis van Orange-Nasfau. De eerfte aldus genoemd: *Commisfie van de Staten van Groninge en Ommelanden voor Maurits, als Gouverneur en Kapitein Generael, en Inftructie, den* 20 *Sept.* 1620. De andere: *Commisfie der Staten Generaal voor Prins Maurits, als Gouverneur en Kapitein Generael van Groninge en Ommelanden, den* 31 *Dec.* 1620. Sedert dit jaar weet ik niet, dat ooit door de Algemeene Staten *Commisfien* zijn verleend op *Gewestlijke Stadhouders*. Daar nu *Vriesland* en *Groningen* beiden in 't jaar 1628. ook *Maurits* tot *Stadhouder* kregen; zoo kan men zeggen, dat Maurits federt 1620. tot aan zijn dood 1625. is geweest *Stadhouder* van alle *Zeven de Gewesten*, benevens de Landen van *Drente* en *Wedde*.

(28) Deze *Commisfie* van *Wedde* enz. is ook in 't volgende jaar, den 4 Januar. 1621. door de Staten Generaal, (wien dit ook alleen toekwam, als zijnde *Generaliteits Land*,) uitgegeven op *Maurits*, waartegen *Dren-*

BIJLAGE 1622. op bl. 79.

Aanmerkingen van den Heer ALEX. VAN DE CAPELLE, (*Gedenkschriften*, D. I. bl. 16.) *in het jaar* 1622. *over het al of niet goed gevolg van het twaalfjarig Bestand, en hoeveel voordeeliger het geweest ware, zulk Bestand niet aantegaan; kunnende dienen tot ophelderinge der vroegere twisten tusschen den Stadhouder Maurits en den Advokaat van Oldenbarneveldt.*

(Uit het Fransch.)

Voordat wij met Spanje in 't jaar 1607. gingen handelen, waren alle onze Gewesten van binnen welvereenigd, van buiten zeerversterkt door middel van 't Verdrag met den Koning van Vrankrijk, die jaarlijks den Staten groote onderstandgelden verschafte; de trafieken en koophandel waren veel uitgebreider dan immer daarna; de ingezetenen tegen den vijand sterk ingenomen en gehard, uitgezonderd sommigen in 't Graafschap Zutphen, waar de krijgsheiren van beide de partijen twee jaren achter een hadden huisgehouden. En wat den Koning van Spanje betreft, het liep met hem op 't einde, hebbende reeds zijn' uitersten slag geslagen, en alle zijne pogingen vruchtloos aangewend. Zijne Soldaten in eenen staat van muiterij bij gebrek van betalinge; zijne Geldkoffers geledigd, zonder eenig uitzicht om dezelve gevuld te krijgen; zijn goed Geldgeloof te

Drenthe, als meer onafhanglijk van de *Staten Generaal*, op hare eigen hand, den 10 Jan. 1621. de Commissie op *Maurits* uitgaf als *Gouverneur*, *Stadhouder en Kapitein Generaal.* Beiden staan op de Lijst der *Archiven* van 't Huis van Orange-Nassau, als nog aanwezig, opgeteekend.

te Genua vernietigd; 't goud en 't zilver uit Spanje verbannen, en kopergeld in de plaats; alle zijne havens en zeegaten, zoo in de Indiën, als in Spanje door Hollandsche krijgsschepen bezet en geblokkeerd; zijne Zeemacht in de baai van Gibraltar door Heemskerke vernield. Zoodat de zaken des Spaanschen Konings in een veel zorglijker toestand waren dan ooit te voren.

Maar zoodra had de handeling over het Bestand geen' aanvang genomen; of de Overwinning van Heemskerke verloor hare kracht en goede gevolgen, en de Koning raakte buiten groote zorge, krijgende de zee weêr vrij. En 't Bestand volledig ten besluit gebracht, was de Koning in staat, zijne gebreken te heelen, zijne beurs te vullen, en zich te versterken, om met veel grooter krachten ons op nieuws aan te vallen. Ondertusschen de haat, dien wij koesterden tegen de tijrannij van den Spanjaard en den Aartshertog, en die de scherpste spoorslag tot den oorlog geweest was; dees werd door den gemeenschaplijken koophandel zeer verzacht; het aandenken aan zijne wreedheden raakte verloren, onze heldhaftigheid door de zoetigheden van den Vrede verslapte; onze Macht, die voornamelijk in *Eendracht* bestond, verzwakte door de binnenlandsche verdeeldheden; onze naauwe Verbintenissen met de Koningen van Vrankrijk en Engeland werden verijdeld en gesloopt; en hierentegen kwam er eene vaste en sterke Verbintenis, gesmeed door den Koning met den Paus en alle de Roomsche Mogendheden; de Ingezetenen der Gewesten, de een tegen den anderen, in oneenigheden ingewikkeld; de Grooten onder hun door 't Spaansche Goud omgekocht; alles vol jaloersheid en heerschzucht; 't gansche Volk aan groote gebreken overgegeven; kortom: onze Staat werd, gedurende den tijd van 't Bestand, van alle kanten ondergraven en ondermijnd; zoodanig dat wij *bij 't Bestand niet gewonnen, maar veel verloren hebben*, zelfs *de hope*, om tot eenen *goeden vrede* of *wapenstilstand* te geraken, nu wij zien, dat de Koning van Spanje zijne eischen

op

op deze Landen nimmermeer wil laten varen, niettegenstaande zijne gedane Verklaring, gedurende het Bestand, en dat daarenboven het geheele Eedgenootschap der Roomschen, de overhand hebbende in Boheme, Hongarije en Duitschland, ons bedreigt even als waren wij aanstokers van deze oorlogen, welke ter nedergelegd wordende, zullen zij niets meer van ons te vreezen hebben.

Aldus moeten wij ons schrap zetten om die groote pogingen van den Roomschen Paus tegentegaan, en aan geenen verzekerden vrede of stilstand denken, zoolang hij de wapenen in zijne overwinnende handen houdt.

Niets is zekerder [laat hij in 't Latijn volgen], dan dat alle onze hope op de wapenen gevestigd is; dat derzelver gebruik niet kan achterwege blijven; en ze nog minder kunnen neërgeleid worden zonder onzen ondergang. Alle oorlogen zeker, die men voert, moeten ten oogmerk hebben, om *Vrede* te bekomen; maar wij kunnen door onzen oorlog, met Spanje te voeren, op geenerlei wijze tot Vrede geraken, voordat wij den Koning en de Spaansche Soldaten onze Provincien uitdrijven. Voor den tijd van het Bestand, viel ons dit veel gemaklijker dan tegenwoordig.

AANMERKING.

Zulk een gedenkwaardig en gelijktijdig getuigenis van eenen Staatsman, die bij de langdurige ondervinding een gezond Verstand en ware Vrijheidsliefde paarde, kon ik hier niet voorbijgaan, daar het gebeurde van dien tijd door sommige partijdige pennen in een geheel verschillend licht geplaatst wordt, vooral in 't beoordeelen van 't gedrag der twee groote Staatsmannen, de Heeren *Barneveldt* en *Maurits*, bij 't maken van 't Bestand. Schreef de Hr. JEANNIN aan den Koning (bl. 79.), dat *Maurits* wel gedaan had zich te schikken naar 't gevoelen der meerderheid van de Staten; schoon deszelfs *gevoelen* over 't Bestand hem beter voorkwam: men kan

kan hieruit veel leeren, 't geen tot eere van Maurits strekt, 't zij men zie op 't *gezag*, 't welk JEANNIN in Hem en zijne Waardigheden veronderstelde, 't zij op zijne inschiklijkheid, 't zij op zijne kunde en doorzicht.

BIJLAGE 1631. op bl. 191. (87)

De Staten van Gelderland stellen den jongen WILLEM II., *Zoon van Fredrik Henrik, aan tot Gouverneur en Kapitein Generaal hunner Provincie, bij overleving (survivance) en opvolging van zijnen Vader, naar 't voorbeeld van Holland, Zeeland, Utrecht en Overijssel.*

D. Jovis d. IX. Junij [1631].

Lestl. is die Lantschap bij — Canteler ende Raden verwittiget, dat-bij die Heeren Staten van *Hollant*, *Zelant*, *Vtrecht* ende *Overisſel* onlancx gedefereert, ende door Gedeputeerden is doen overleveren die *ſurvivanee* ende *ſuccesſie* voor Heere Prins Wilhelmszoon van ſijne F. Gen. Fredrick Hendrick, Prince van Oraingnen, Statholder deſer Provincie, van 't Stadtholder Gouverneur ende Capiteinſchap Generael van de voorſ. Provincien in plaetſe van ſijn Heer Vader, ſo wanneer deſelve ('t welck Godt langh wil verhueden,) ſoude moegen koemen afflijvich te worden, ten eynde die Lantſchap daer op moege letten, gelijck derzelver gueden raet gedragen ſal.

Sabbatthi den XI Junij.

Is gereſumeert die memorie bij den Hove Provinciael overgegeven, betreffende de Survivance ende Succesſie voor Heere Prins Wilhelm, Soon van ſijne F. G. Frederich Henrick Prince van Oraingnen, Statholder dezer Provincie in 't Stadholder Gouverneur ende Capiteinſchap Generael van deſen Furſten-

stendomb ende Graefschap in plaetse van zijn Heer Vader, soe wanneer d'selve ('t welck Godt langh verhueden wil,) soude moeten koemen afflijvich te worden. Ende is om beweechlicke redenen. — —

[Deze redenen zijn bevat in de *Acte* zelf, op den XXIIIJ Junij, luidende:]

„, Wij Ridderschap ende Steden, representerende die Staten des Furstendoms Gelre ende Graefschaps Zutphen, doen te weten, Alsoe die groote, merckelicke, getrouwen ende aengenamen diensten eerst van den Doorluchtigen ende Hoochgeboren Furst ende Heere *Wilhelm*, Prince van Oraignen Grave van Nassau, etc. daarna van den Doorluchtigen ende Hoochgeboren Furst ende Heere, Heere *Maurits*, Prince van Oraigne Grave van Nassau, ende tegenwoordich van den oock doorluchtigen ende hoochgeboren Fürst ende Heere, Heere *Frederick Hendrick*, Prince van Oraignen, successivelick onse genadige Heeren Stathouders bewesen den vereenichden Nederlanden in 't generael, ende desen Furstendoms ende Graeffchap in 't bijsonder, in 't recuperiren ende vereenigen van vele notabile Steden ende forten met swaire lasten ende groot perikul van Haeren F. F. F. G. G. G. personen, alles tot welstant, gedijen, vermeerderingh ende toenemen van welgem. Furstendoms ende Graeffchap, *vereyschen behoorlijcke danckbaerheit ende erkentenisse* tegens den eerstgeboren Soon van sijne F. Gen. onsen jegenwoordigen gen. Heere Stadtholder, ten eynde d'selve moege genieten die vruchten van de voorverhaekde notabile getrouwe diensten, door middel van welcke Godt almachtig belieft heeft den staat van welgem. Furstendom ende Graeffchap, soo wel in *religie als politicq* sulx te bevestigen, dat alle machinatien ende gewelt van derselver vijanden tot nochtoe genadel, afgekeert ende vruchteloos geweest zijn: soo is 't, dat wij, willende inderdaet betoonen hoe aengenaem ons, mitsgaders den goeden Ingezetenen deser Lantschap die bovengemelte heroicque daden, sorge ende arbeyt, met wagenge van goed ende bloet geweest zijn, op vast betrou-

 wen,

wen, dat de Hooggem. sijne F. G. Soon zal volgen die lofflicke voetstappen van derselver Grootvader, Oom ende Vader, beydes tot voorstant van de ware Gereformeerde Religie, gelijck die in de andere mede vereenichte Provincien, ende namentlick in desen Furstendoms ende Graeffschap bij publicque auctoriteit geleert ende geëxerceerd wordt, en de handhaving van de rechten ende privilegien deses Furstendombs ende Graeffchaps, hebben op jegenwoordigen Lantdach Staetsgewijse. — — — —

* *

Extract uit het Reces des Lantdaegs, in Junie 1631. binnen Nijmegen.

AANMERKING.

In een Lijst der *Commisfien* aan Prins Willem II., nog voor zijns Vaders dood gegeven, als allen oorspronglijk nog aanwezig in *de Archiven* van het Doorl. Huis van *Orange-Nassau*, is de *Acte* dezer *Survivance* van den 25 *Junij* 1631. Die van *Utrecht* is aldaar van den 16 Dec. 1630. Van *Holland en Zeeland* van den 19 April 1631. Van *Groninge en de Ommelanden* den 8 en 13 Nov. 1640. Van *Drente* den 26 Jan. 1641., gelijk ook die van Graaf *Willem Fredrik* van Nassau, op *Willem II.* tot Stadhouder *van Vriesland*, den 3 Maart 1641. en die der *Staten Generaal* den 29 Mei 1637.

BIJLAGE 1650. op bl. 213.

Aanmerking over het Staatkundig Leerstelsel der onderscheiding der drie Machten in het Oppergebied, de Wetgevende, Uitvoerende, en Rechtsplegende Macht.

Op 't jaar 1650.

Zeergroot is, sedert eenige jaren van *Verlichting*, de begoocheling van 't menschlijke verstand over het

het Artikel der *Afscheiding der drie Machten*, zoo bekend in de Fransche Schriften onder den naam van *Division où distinction des Pouvoirs.* Deze Afscheiding, in den volstrektsten zin genomen, heeft geene plaats. Het *Misbruik en 't Gebruik* moet dan wel onderscheiden worden. De onkunde speelt ook hierin hare rol. Men kan het toestemmen in dien zin, dat in alle welingerichte Staten en Regeringsvormen zich bevinden 1°. eene Wetgevende Macht; 2°. eene werkzame, bestierende en Uitvoerende Macht; en 3°. aangestelde Richters of Rechtbanken: dat dezen wel driederlei Macht uitmaken, maar niet als zoovele onderlinge Machten, die geheel afzonderlijk staan, maar als eene drieledige Uitoefening of Werkzaamheid, welke in alle Oppermacht, hoe ook gewijzigd, is opgesloten, en met welke Oppermacht de *Souverein* zelf, in wat Vorm ook beschouwd, bekleed is; doch zoo; dat die twee laatsten bestaan bij aanbetrouwing, aanbeveling, of *opdracht* (*delegatie*) aan anderen van die zaken, welke *de Wetgevende Macht* zelve niet uit kan voeren, en moet laten uitvoeren, zoo echter, dat zij *uit-* of *voordvloeit* uit hun, of hem, en met verantwoordlijkheid aan hun of hem, die de *Souverein* is, 't zij *Koning*, 't zij *Staatsvergadering*, 't zij 't *Volk* zelf bij- of zonder *Representatie*. Zonder *Representatie* heeft dat plaats in de kleine Zwitzersche Cantons, waar het Volk zamenkomt, en hoofd voor hoofd stemt, en *de Wet maakt*, en tot den *Uitvoer* en *Rechtspraak* afzonderlijke Instellingen heeft. Bij *Representatie* heeft dit thans plaats in de Noord-Amerikaansche Colonien. Hoe een *Koning*, hoe *Staten*, de *Wetgevende* Macht uitoefenen, en de twee andere Machten onderscheiden, behoeft niet gezegd. In Engeland is de Wetgeving zelve langs vaste regels in drie takken verdeeld; en de Koning heeft buiten dat de *Uitvoerende Macht*, en hij regelt de *Rechtsprekende*. In Vrankrijk was de *Koning* de Wetgever; hij betrouwde den Uitvoer aan alle zijne *Gewestlijke Ambtenaren*, en de Rechtoefening aan de *Parlementen*. De *Staten van*

Holland hadden *de Wetgevende Macht*; maar de *oude* Vorm had voor den Uitvoer eenen *Stadhouder*, en voor het Rechtsplegend gedeelte de Hoven en mindere Rechtbanken. Maar alles in ondergeschiktheid. Men heeft hierover goede bemerkingen bij MONTJOYE, *Histoire de la Revolution de France*, T. I. p. 170. die opmerkt, dat men in de Betrachting veel verder gegaan is, dan MONTESQUIEU zelf, die wel deze *Machten* onderscheidde, maar van dezelven geene *drie* zoodanig onderscheidene Machten maakte, waardoor zij, als 't ware, *drie Souvereinen* werden, of *drie Souvereine* Uitvloeisels uit eene bron uitmaakten, die tegen elkander aanbotsten. Hij zelf kende maar *eene Oppermacht*, en die was bij hem *de Koning*. Het zelfde zegt hij van 't stelsel van J. J. ROUSSEAU, bl. 174. 't welk hij noemt *La Romanesque Theorie de la division des Trois Pouvoirs*. Of men moet tot die buitensporigheid komen, dat men *de oorspronglijke Grondmacht* eens Volks voor de *Souvereiniteit* of *Oppermacht zelve* houde; en dat als dan, die *drie Machten*, *Wetgeving*, *Uitvoer*, en *Rechtspraak*, geene *Machten*, maar slechts ondergeschikte Uitvloeisels (*emanatien*) van die *Souvereine Grondmacht* worden en zijn. Maar dan speelt men met woorden in de gewichtigste zaak, van welke 't welzijn en de rust van alle Natiën afhangt. Zulks heeft zelfs *Rousseau* niet gewild, die deze *Souvereine Grondmacht*, met de *Wetgevende Macht* vereenigd, nooit uitoefenbaar stelde dan in eenige der kleinste Staten, of der Zwitzersche Cantons. Men verwart dan ook *die Grondmacht* met de *Constitutie*, of *den Vorm der Regeering*. Hiermede strijdt ook volkomen de later opgekomen Staatsleere van THOMAS PAYNE, die, na eens gedane kiezing der Persoonen, door het Volk, als 't ware, of op zijn naam gedaan, gedurende derzelver zitting en aanwezen, de *Wetgevende Macht* zoo volstrekt *Oppermachtig* en *Gebiedende* vooruitstelt, als ooit eenig volstrekt gebiedend Monarch geweest heeft: alleen met dat onderscheid, dat, na verloop van eenige jaren, (bij den Staatsregel bepaald

paald of te bepalen,) juist dan, wanneer vele zaken onherstelbaar gemaakt of uit haar verband gerukt of geheel verloopen zijn, het Volk weêr meester heet, om bij oproep *nieuwe Wetgevers* te kiezen, en om de bewerkers van het kwaad ter verantwoording te roepen; of wel, alles weder te herzien, te verbeteren, te veranderen of te laten veranderen door 't aanstellen van *nieuwe Representanten*, of door 't maken van *nieuwe Verordeningen* of *Staatsregels*. Op die wijze is zulke Staatsregeling, waarbij het Volk, *grondwettig Souverein*, na 't gebruik zijner Grondmacht, door drie Machten geregeerd moet worden, na verloop van eenige jaren weder vrij en los, om 't Bestuur op nieuw interichten; en op zulke wijze raakt alle Volksbestaan, en eene geheele Maatschappij, telkens op losse schroeven, waartoe geen Volk of Volks-Maatschappij verordend is. Dit alles wel doorgedacht, en in praktijk gebracht, is dan wel een zoodanig *Mengsel* of *Amalgame* van 't *Contract Social* van *J. J. Rousseau*, en het *Representatief Bestuur* van *Thomas Payne*, dat ik den Heer *J. Meerman* toestemme, om liever onder het *Despotisme van den Dey van Algiers* te wonen, dan in een land, waar *'t Volk* volstrekt meester is, om, *zoo dikwils het zulk goed vindt*, zijne *Constitutie* of *Staatsregeling* te veranderen. En met dit alles is zoodanige *Volksouvereiniteit* in haren aard, en in de volste kracht, praktikaal beschouwd, niet anders dan eene *Kiezings-Souvereiniteit*, of 't Vermogen van de geheele menigte eens Volks, om te kiezen, hoe hetzelve wil geregeerd zijn, 't zij door een Koning of door Staten, of door afwisselende Raden, als *Representanten* met of zonder verantwoordelijkheid; alzoo het *Volk*, in dien stand, toch nooit zelf *Wetten maakt*, noch zelf *uitvoert*, noch zelf *recht spreekt*; maar alleen de zoodanigen *verkiest*, die het wil dat zulke Macht oefenen, of ook alleen maar *Kiezers* benoemt om zulken aantestellen, die dat doen zullen. Men mag dan hierop toepassen 't zeggen der latere Franschen,

dat de schoonste stelsels meestentijds zijn blinkende doolingen.

Doch de Leer zelve in hare zuiverheid, maar niet in hare overdrevenheid, toegepast wordende op ons onderwerp; zoo zoude men mogen zeggen, dat in Holland tot het jaar 1650. geweest is eene vrij juiste verdeeling der drie Machten, zijnde *de Wetgevende Macht* bij *de Staten* of de Lighamen der Ridderschap en Vroedschappen der Steden; de *Uitvoerende* bij den Stadhouder Kapitein en Admiraal, met en aan het Hoofd van alle Politike en Militaire Ambtenaren, en allen zoowel in zijnen Eed als in dien der Staten; en *de Rechtsoefenende Macht* bij de Hoven van Justitie, Stedelijke en andere lagere Rechtbanken; en dezen allen wederom aan de twee vorige Machten, zooverre des noodig zij, onderworpen; alles bij wijze van Representatie van 't gansche Volk, en zonder dat bij iemand, tot dien tijd toe, de minste twijfel was opgekomen, of dat zelve was de *grondwettige Inrichting* van den Hollandschen Staatsvorm, *bij het Volk* gekend, erkend, goedgekeurd, en opgevolgd; en waarvan de afwijkingen altijd aanleiding gaven tot *beroertens*, zelfs tot *oproeren*; die men naderhand met eene milde hand gesteld heeft op rekening van *de Stadhouders*, en hunne aanhangers, zonder den waren grond te peilen. Zie verder het *eerste Hoofdstuk* van mijn *Tweede Hoofdonderwerp*, D. IV.

BIJLAGE 1651. den 25 Sept. op bl. 253.

Missive der Vroedschap van Leiden, aan de Staatsvergadering van Holland, waarbij zij (onder voorbehoud van ongehoudenheid) voor deze reis verklaart, te hebben goedgekeurd al 't vorig gedrag harer Gedeputeerden ter Vergadering der Staten van Holland, en zich verwondert over het openen der Justificatie van Prins Willem II., met afkeuring van de gedane opening van 't Stuk.

Den 25 Sept. 1651.

Edele Groot Mogende Heeren.

Naer dat sekere Uwer Ed. Groot Mog. Missive van den VI Julij van den loopenden jare, daer van 't Opschrift was geaddresseert *aen den Burgemeesteren ende Regierderen der Stadt Leyden*, bij denselven was ontfangen, geopent, ende gelesen, mitsgaders daer inne bevonden, dat het versouck van uwer Ed. Gr. Mog. daerbij eygentlijck aen ons wierde gedaen: Soo hebben Burgemeesters ende Regierders voornoemt oock niet naergelaten de voorsz. Missive in onse Vergaderinge te doen voorlesen, daer uyt wij hebben verstaen, dat uwer Ed. Gr. Mog. buyten twijfel ons wel kundich houden van 't geene in den voorleden jare XVIc ende vijftich is gepasseert, ten aensien *van het saiseren van ses Heeren* van diversche Steden, in uwer Ed. Gr. Mog. Vergaderinge gecommitteert, met alle 't geene daeraen dependeert, het Geschrifte, 't welck tot Justificatie van die Acte wegens sijne Hoocheyt ontsterffelijcker gedachtenisse in uwer Ed. Gr. Mog. Vergaderinge omtrent dien tijt wierde ingebracht om consideratien doenmaels *niet goetgevonden te openen, maer te deposeren*, onder uwer Ed. Gr. Mog.

 Mog.

Mog. Raedt-Pensionaris, over weynich dagen voor den voorsz. VJ Julij bij den selfden gesloten, wesende geëxhibeert, hebben uwer Ed. Gr. Mog. *doen openen*, daer van de leden vervolgens te geven *Copie*; oock goetgevonden 't selve door Gecommitteerdens uyt Uwer Ed. Gr. Mog. rijpelick te doen examineren, ende dat op derselver provisioneel rapport [daervan onse Gedeputeerdens mede bij Copie sijn gedient,] onder anderen bij Uwe Ed. Gr. Mog. es goetgevonden, niet alleen de Vroetschappen van de respective Steden, uyt dewelcke de voorsz. ses Heeren op Uwer Ed. Gr. Mog. Vergaderinge sijn gecompareert, daer ende voor soo veel hetselve als noch niet es geschiet, maer oock alle andere *Vroetschappen*, op deselve Uwer Ed. Gr. Mog. Vergaderinge hare Gedeputeerdens seyndende, mitsdien te versoucken, omme te doen ende aen Uwe Ed. Gr. Mog. overtesenden *schriftelicke verklaringe, ofte de voorsz. Gedeputeerdens op de poincten van Mesnage*, ende in 't regard van de Deliberatien op den staet van oorloge voor den jare XVIc XLIX. gevallen, op d'inhoudinge der Consenten tot betalinge van eenich Krijchsvolck, bij den Raet van Staten, in den voorsz. staet van oorloge gepetitioneert, ende op de executie van dien, met het gunt daervan es dependerende, *haer hebben gedragen conform den last ende intentie van ons*, als derselver Principalen ende Committenten ofte niet; omme deselve verklaringe gesien, als dan in 't reguardt van de personen *van de meergemelte ses Heeren*, ende andere soodaenige nadere verklaringe te werden gedaen, als naer gelegentheyt ende eysch van saken sal bevonden werden te behooren.

Welcken inhout van Uwer Ed. Gr. Mog. voorsz. Missive bij ons rijpelick in deliberatie geleyt wesende, soo hebben wij noodich geacht ende geresolveert, daerop bij desen aen Uwer Ed. Gr. Mog. tot antwoorde toetevougen:

Eerstelick, dat wij, onder verbeteringe, *meynen, dat voor den dienst van den Staet deser Landen ende voor de ruste, vrede ende eenicheyt van de Regenten*

ende Onderdanen van dien respectivelick veel beter ware geweest, dat de saken in den voorleden jare gepasseert, ende hier vooren verhaelt, waren gebleven berusten ende ongeroert gelaten, ende dat dien volgens het voorverhaelde Justificatoir geschrift, bij den gemelten Heere Raedtpensionaris ten voorsz. tijde *wederom voorgebracht, niet en ware geopent, maer wederom gedeposeert geweest,* gelijck te voren bij uwer *Ed. Gr. Mog. Resolutie* van den IX Augusti des voorsz. jaers XVIc vijftich, om goede Consideratien, in effecte *was verstaen; want daerdoor soude metter daet sijn betoond geworden, dat Uwer Ed. Gr. Mog. sincere intentie es, de Liefde, vruntschap, eenicheyt, goede correspondentie ende confidentie tusschen de onderlinge Provintien, ende de Leden van dese Provincie te releveren, maintineren, ende deselve voor altijt heylichlick ende onverbrekelick te onderhouden ende cultiveren, sonder immermeer daervan te willen wijken, gelijck sulcx ten reguarde van den anderen geunieerde Provintien, aen den selfden bij ende van wegen Uwer Ed. Gr. Mog, schriftelick ende mondelingh is belooft.*

Ten anderen, dat wij niet weynich verwonderd, en sijn geweest over het versouck, bij de voorsz. uwer Ed. Gr. Mog. Missive gedaen, als wesende *een pure nieuwicheyt*, prejudicierende het recht ende de vrijheyt, dese Stadt competerende, volgens dewelcke deser Stede Gecommitteerdens ter dachvaert wel gehouden sijn noopende de *uytvoeringe van hare Commissien rekenschap te geven aen ons,* als aen hare Committenten off Principalen; maer, onder reverentie, aen niemant anders, gelijck deselve Gecommitteerdens, bij aldien sijluyden haren Last niet en hadden gevolcht, daer over oock bij niemant anders, als bij ons, censurabel souden sijn, ende dat wij mede ongehouden sijn [onder reverentie] *eenige rekenschap* off verklaringe, 't zij mondelingh off schriftelick *te geven* off te doen, aen andere Vroetschappen van andere Steden, veel min aen hare Gecommitteerdens ter dachvaert comparerende *van de actien van onsen Gecommitteerdens,* die

die van wegen de Stadt Leyden mede sijn ter dachvaert gecompareert geweest, ende off die sich conform den last ende intentie van haren Principalen ende committenten hebben gedragen ofte niet, derhalven, alhoewel wij ongehouden sijn [onder reverentie] het voorsz. versouck van uwer Ed. Gr. Mog. naertekomen, nochtans, dien onvermindert, soo en sullen wij geene swaricheyt maken [om gevouchlickheyts willen ende omme de curieusheyt van Uwer Ed. Gr Mog. te voldoen, alleenlich *voor dese mael*, sonder hiermede een voet voor het toekomende te leggen, off de vrijheyt ende gerechticheyt van de Stadt Leyden te prejudicieren,] te verklaren, gelijck wij met eenparicheyt van stemmen oprechtelick doen bij desen, dat onse Gecommitteerdens ter dachvaert respectivelick met alle sinceriteyt ende getrouwicheyt t'elkens ende van tijt tot tijt omstandich, pertinent, waerachtich ende getrouw rapport hebben gedaen, aengaende alle advisen ende considerațien, soo bij den anderen Leden in de Vergaderinge van Hollant, als mede bij de Gecommitteerdens van den anderen Provintien ter Generaliteyt soo pro als contra geopent ende gemoveert is, mitsgaders generalick van alle 't geen dat in ende omtrent de saken, bij de voorsz. Uwer Ed. Gr. Mog. Missive ende hier boven verhaelt, soo in particuliere conferentien als in de publycque Vergaderingen van den Heeren Staten Generael, ende van Uwe Ed. Gr Mog is voorgestelt, verhandelt, geadvifeert ende geresolveert, ende hoe sijluyden dien allen aengaende sich hebben gedragen, alles tot onse volkomene instructie, goet contentement, ende absolute satisfactie, mitsgaders dat ons daarbij ten genougen es gebleken, dat haerluyder comportementen doen ende laten in ende omtrent alle die saken, soo in het adviseren als anders, sijn geweest conform den last en de intentie van ons haren Committenten, ende dat wij niet anders konnen oordeelen off de voorsz. onse Gecommitteerdens hebben getracht, voor soo veel in haer is geweest, *met alle betamelicke middelen de saken te dirigeren* tot

tot ruste ende welstant, mitsgaders versekeringe ende bescherminge van desen Staedt ende van de Leden off Bontgenooten van de Unie van dien in 't generael, ende van de Provintie van Hollandt ende Westvrieslant in 't particulier tegens alle swaricheden, soo van buyten als van binnen, gelijck getrouwe Patriotten ende liefhebbers van de Vrijheyt ende 't welvaren van den voorsz. Lande ende van de goede Ingesetenen van dien schuldich sijn, ende behooren te doen, daerover sijluyden t'elckens voor haren ijver, getrouwicheyt ende goede debvoiren sijn gepresen ende bedanckt geweest, gelijckse als noch werden bedanckt bij desen. Hiermede meynende Uwer Ed. Gr. Mog. Versouck te hebben voldaen, sullen wij desen besluyten, ende,

Edele Gr. Mog. Heeren, van wegen den grooten ende goeden Godt, Uwer Ed. Gr. Mog. den geest van wijsheyt ende voorsichtigheyt toewenschen.

Geschreven binnen de Stadt Leyden, den XXVsten Septembris van den jare XVI^c een ende vijftich.

* *

Uit de MSS. Chronijk van de Stad Leiden van den Hr. Fr. van Mieris, bij den Heer Mr. W. J. van Noort, Schepen te Leiden.

BIJLAGE 1652. den 23 April, op bl. 257. (84*)

Besluit bij Holland, om de vorige Eedsformulieren, aan de Staten van Holland enz. gedaan, te redresseren, niet zonder tegenkanting van de Steden Leiden en Edam.

Den 23 April 1652.

Zijn gelesen de Resolutien van gisteren, ende, na deliberatie, gehouden voor gearresteert; — — Ende alsoo op de Resolutie, aengaende de geredresseerde Formulieren van Eedt, bij de Heeren Gedepu-

puteerden der Stadt Dordrecht overgelevert (29), ende voornamentlijck mede op de Resolutie van den XXI Maert voorleden, ter Vergaderinghe op deselve saecke ghenomen, daer uyt de voorsz. jongste Resolutie is ghedesfueert, ende bij de Heeren Gedeputeerden der *Stad Leyden*, die doenmaels haer niet hadden verklaert, eenige *consideratien* zijn gemoveert, ende daer op omvrage gedaen wesende, de Leden haer intentie omtrent het nemen van de voornoemde Resolutie hadden ge-elucideert, Is verstaen, dat het bij de voorsz. Resolutien sal worden ghelaten, Ende nadien de Heeren *Gedeputeerden van Leyden* echter versochten, dat *haer advis* mochte worden aengeteyckent, hebben de andere Leden deselve gherequireert, dat sij, alvooren de ronde verklaringen bij de ghesamentlijcke Leden ter Vergaderinge ghedaen, aen hare Heeren Principalen souden gelieven te rapporteren; Insgelijcks hebben de Heeren *Gedeputeerden van Edam* verklaert, dat sij in 't gheredresseerde *Formulier van den Eedt* niet konden consenteren, vooral-eer 't selve in *poincten van Beschrijvinge* soude wesen gebracht, daerop deselve mede te gemoet is gevoert, dat in desen *gene nieuwigheyt ofte veranderinge* voorgenomen (30), maer alleen esclaircissement gedaen zijnde van een saecke, die altijdt buyten *dispuyt is gehouden* (31), de

(29) Deze Stad had den 22 April alle hare Eeden, naar den toenmaligen staat, *geredresseert*, aan de Vergadering overgeleid, zoo als besloten was, 't welk voornamelijk daarin schijnt bestaan te hebben, dat de naam van *Stadhouder* vooraf door de Steden weggelaten wierd.

(30) Men ziet dan hieruit, dat, als er *Nieuwigheid* of *Verandering* werd voorgenomen, als dan zulks geschieden moest door middel van *een punt van Beschrijving* hiervan te maken.

(31) Het is mij duister, of dit *Eclaircissement* eener *Zaak, die altijd buiten dispuut* was, alleen bedoelde *de Souvereiniteit der Staten* of ook *het Stadhouderschap*. Ik zoude schier overhellen om te gelooven, dat alleen het eerste bedoeld wordt, nadat men, voorzichtigheids-hal-

de Vergaderinge daeromme hierop in manieren als vooren wel ende ordentelijck hadde geresolveert.

* *

Uit de Resolutien der Staten van Holland, den 23 April 1652. bl. 157.

AANMERKING.

Volgens mijne belofte (bl. 257.) deele ik hier mede het geen van *die Eedsverandering*, door de Staten van Holland besloten, gevonden wordt in *de Vroedschapsaanteekening* der Stad Leiden, van den 22 Maart tot 29 April 1652.

Extract uit het Vroetschapbouck Pº. begint den 10 *Nov*. 1649. *Eyndicht den XVden Julij* 1654. *fol. CLXII—CLXIIII.*

Vroetschappe gehouden den XXIJ Martii 1652.

[Volgen hier de namen der aanwezige leden.]

Edele Groot Mogende Heeren (32).

De leden, bij Uw Ed. Groot Mogende gecommitteert, omme te overwegen, off oock in dese gele-

halve, de Stedelijke Vroedschappen zelve, vooraf uit de Formulieren had laten ligten het gewag *des Stadhouders*. Na nu dit was doorgegaan, vinde ik den volgenden dag, den 24 April, de aanstelling van een' Schepen in 's Hage, waarbij teffens werd *gearresteerd het Formulier van den Eed voor Schepenen* — beginnende: *Wij beloven en zweren de Staten van Holland en Westvriesland, zijnde onze Hooge ende Souveraine Overigheid, gehouw ende getrouw te wezen*. 't Zelfde *Redres der Eeden* is den 25 April geschied *ter Kamer van Rekening*, zoo voor de Leden *der Rekenkamer* zelve, als voor alle *Officianten*, die aldaar den Eed op hunne Ambten kwamen afleggen. En op die wijze kreeg die gewichtige *Eedsverandering*, zonder veel omslags, zijn volle beslag.

(32) Dit is 't *provisioneel Rapport*, zoo als het door den Heer *J. de Witt* en verdere Gemachtigden ter Staatsvergadering is uitgebracht; maar waarin Leiden zwarigheid maakte. Zie aant. (33).

legentheyt van tijden ende de jegenwoordige constitutie van saecken de woorden van *de hooge Overicheyt ende Graeflijckheyt* van Hollandt ende Westvrieslandt in sententien ende andere acten voortaen meer sullen dienen te worden gebruyckt, hebbende gevisiteert de Formulieren van Eeden, ingevolge van U Ed Groot Mogende Resolutie van dato den 18 Januarij lestleden, van tijt tot tijt in haren handen gestelt, oordelen dat in alle eeden, die binnen dese Provintien gedaen worden bij d'Officieren, Borgemeesteren, Schepenen, Vroetschappen, Schutters, Gilden, Borgers, ende alle andere Regenten, Officieren, Collegien, ofte inwoonderen, onder eede staende, ende totte hooge regeringe relatie hebbende, ofte van deselve dependerenden, in den beginne behooren te influeren de naervolgende woorden in forma:

Wij beloven, ende sweeren, die Staten van Hollandt ende Westvrieslandt, sijnde onse hooge ende Souvraine Overicheyt, gehouw ende getrouw te wesen.

Ende dat voorts bij de leden van dese Vergaderinge den vorderen inhout van de voorsz. eeden in den haeren gedaen wordende, soodanich souden konnen werden gereguleert, als deselve *naer de tegenwoordige constitutie van den Staet*, de gelegentheyt *harer Stede*, ende sonderlinge *ten meesten diensten van den Lande* ende *ten beste van de Regeringe sullen oordelen te behooren*, gevende nochtans daer van communicatie aen U Ed. Gr. Mog., omme in de registeren van de selffde te werden geinsereert, dat voorts de vordere Formulieren van Eeden binnen de Provintie van Hollandt ende Westvrieslandt gedaen werdende, naer 't gunt voorsz. es bij Commissarissen gedresseert, ende naer voorgaende approbatie van U Ed. Gr. Mog. in practijcque gebracht behooren te werden. Actum den 20 Martii 1652."

Is bij den tweeden Pensionaris van de Stadt Leyden aen de Groote Vroetschappe van deselffde gedaen lecture van het bovenstaende *provisioneel Rapport*,

port, den XXsten Martii XVI^{C} twee ende vijftich ter Vergaederinge van de Heeren Staeten van Hollandt ende Westvrieslandt ingebracht, bij de leden gecommitteert, om t'examineren de Formulieren van Eeden, welcke bij den Officieren, Magistraten, mitsgaders anderen binnen de voorsz Provintie van Hollandt ende Westvrieslandt werden gedaen. Waerop die van de gemelte Vroetschappe, met rijpheyt van rade resolverende, hebben verstaen, hier nevens haeren Gecommitteerdens op de jegenwoordige Vergaederinge der Heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslandt te lasten, dat deselve het provisionele Rapport, ende insonderheyt het Formulier van Eede, daer inne begrepen, *sullen hebben te difficulteren*, is 't doenlick, doch eyntlijck sullen mogen amplecteren 't voorsz. Formulier van Eedt, ende dat behoudens de verbintenisse van desen Staet (33) met de gemeyne Provintien in de Unie vastgestelt, aen welcke Unie de Stadt Leyden verstaet in allen manieren gehouden te sijn, ende bij ontstentenisse van dien, dat alsdan de Gecommitteerdens van 't voorsz. haer advijs, achter de conclusie, op dese saecke genomen, sullen doen aenteyckeninge, ende dat de communicatie van 't verder inhouden der Formulieren van Eeden aen de Heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslandt te doen, als breder in 't voorsz. Rapport es geëxprimeert, van wegen de gemelte Stadt Leyden sal werden gedifficulteert.

Aldus gedaen ende geresolveert, bij die van de welgemelte Vroetschap, op den XXIJ Martii van den jaere XVJ^{C} twee ende vijftich.

Con-

(33) Die van Leiden wilden dan niet gebruiken het nieuwe Formulier van *gehouw en getrouw aan de Staten van Holland — sijnde onze Hooge ende Souvraine Overichheit*; en zoo zij daarin al toestemden, deden zij dit *behoudens de Verbintenis met de Gewesten, in de Unie van Utrecht begrepen*, en anders niet. Wat hieronder verborgen lag, en begrepen wierd, is niet moeilijk te ramen, voor hem, die opmerkt, hoe velen toen nog dachten, over *de Staten Generaal* en *de Stadhouders*.

Conceptformulier, omme t' influeren in de publijcque Gebeden naer de Predicatie.

Wij bidden U voor de Staten van de Vereenichde Nederlantsche Provintien in 't generael, met den Raede van State derselver Landen, ende voornamentlijck voor de Staten van Hollandt ende Westvrieslandt, de Souvraine Regieringe deser Provintie, mitsgaders derselver Gecommitteerde Raden, voor de Hoven van Justitie A. ende Magistraet deser Stede, den Schout, Burgemeesteren B. ende alle andere Regierders van deselven. Wij bidden U voorts voor allen anderen, die het U gelieft heeft in eenige hoocheyt te stellen, als voor de Coningen, Republicquen, Staten, Princen, Fursten ende Heeren, die met desen Staet in alliancie ofte vruntschap staen, ofte denselffden, mitsgaders de ware Christelijcke Religie, toegedaen sijn.

A. Nota. In 's Gravenhage hier bij te vougen de Heeren van de Reeckeninge.

B. Nota. Hier in te vougen, Vroetschappen, Schepenen etc. in de Steden daer sulx gebruyckelijck mochte sijn.

Naer dat bij den tweeden Pensionaris van de Stadt Leyden aen die van de Groote Vroetschap van deselve Stadt was voorgelesen het bovenstaende Conceptformulier, omme t' influeren in de publijcque Gebeden naer de Predicatie, soo heeft de gemelte Vroetschap, naer rijpe overweginge van saecken, goetgevonden ende verstaen, haren Gecommitteerdens, opte jegenwoordige Vergaederinge der Heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslandt verschijnende, te lasten, dat deselffde alle bedenckelijcke redenen ter welgemelte Vergaederinge sullen hebben bij te brengen, waerom het voorsz. Formulier behoort te werden naergelaten ende gedeclineert, ende dat de welgemelte Vroetschap verstaet, aengaende

die

die voorbede voor de Regenten, soo binnen als buyten dese landen, te blijven bij den voet, tot noch toe gebruyckt, ende indien echter ter welgemelter Vergaederinge bij overstemminge dit bovengemelte Concept mochten werden geconcludeert, dat alsdan van wegen de Stadt Leyden aenteyckeninge van 't voorsz. advijs sal werden versocht, in allen gevalle verklaert, dat het voorsz. besluyt, alsoo genomen, ten reguarden ende bij deselve Stadt voor geen conclusie en sal werden gehouden.

Gedaen ende geresolveert den XXIJ Martii van den jaere XVJC twee ende vijftich (34).

Vroetschapsbouck P°. fol. CXCI. vso.

Vroetschappe, gehouden den XXIX April 1652.

Is bij den Pensionaris, in den name van den anderen Mede-Gecommitteerdens van dese Stadt Leyden, op het tegenwoordich Reces der Heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslandt compareerende aen de Groote Vroetschap van deselffde Stadt, bij maniere van Rapport verhaelt, dat op den XXI Martii van den lopenden jaere in de Vergaederinge van den welgemelten Heeren Staten bij seeckere Commissarissen van deselffde in geschrifte provisioneel rapport gedaen, ende geadviseert wesende op 't stuck van de veranderinge van de Formulieren van Eeden, voortaen in den voorsz. Lande te doen, bij deser Stede Gecommitteerdens voorn. van 't voorsz. Rapport ende advijs was versocht Copie, om met haren Principalen te communiceren, dat haer sulx was vergunt, met versouck, om sich binnen een dach of-

(34) Men ziet hieruit, dat Leiden de vorige Formulieren des Gebeds, waarin *van Staten Generaal* en *van Stadhouders* gesproken wierd, behouden wilde, en *aengaende de voorbede voor de Regenten, soo binnen als buyten dese Landen, blijven bij den ouden voet*; en men leert er teffens uit, dat dit het voorspel is geweest van 't geen *elf jaren* hierna (1663.) bij de verandering *van 't publiek Gebed in de Kerken* is voorgevallen.

ofte twee daer naer mede te willen verklaeren, dat op den XXI ſten der voorſz. maendt het voorſz. ſtuck wederom voortgebracht ſijnde, zijluyden Gecommitteerdens volgens den last, haer bij Reſolutie van de voorſz. Vroutſchappe den XXIſten der voorſz. maendt opgeleyt, eerſtelijck het voorſz. proviſioneel Rapport ende inſonderheyt het Formulier van Eede, daerin begrepen, hebben gedifficulteert, met allegatie van redenen, daertoe dienende, ende daermede geen contentement genomen werdende, eyntlijck het voorſz. veranderde Formulier mede hebben toegeſtaen, ende dat behoudens de verbintaniſſe van den gemenen Staedt met de gemeyne Provintien in de Unie vastgeſtelt, *aen welcke Unie de Stadt van Leyden verſtaet in alle manieren gehouden te ſijn*, ende gemerckt daerop ſimpelijck wierde geconcludeert, dat bij proviſie allomme den eedt bij de Magiſtraetsperſonen ende Regenten ſoude werden gedaen volgens 't voorſz. veranderde Formulier, ſonder *van de voorſz. Unie eenige mentie te maecken*, ende dat de leden bij 't voorſz. Formulier ſouden mogen vougen 't gunt ſij, naer de conſtitutie van de Steden, nodich ende dienſtich ſullen vinden, ende gehouden weſen, alle de voorſz. Formulieren, alſoo beraemt, aen meer welgemelten Heeren Staten over te ſeynden, om geregiſtreert te werden, dat deſer Stede Gecommitteerdens, volgens haren last, hebben verſocht, dat van haer voorſz. advijs aenteyckeninge achter de voorſz. concluſie ſoude werden gedaen, ende het voorſz. overſenden van de verdere Formulieren, om geregiſtreert te werden, *gedifficulteert*, dat de voorſz. verſochte aenteyckeninge bij den gemenen anderen leden der meerwelgemelte Vergaederinge es tegengeſproocken, overmits *de Unie noch bij Reſolutie van de generale Staten, op de groote Sale van 't Hoff genomen, es vastgeſtelt*, met verklaringe, die alle deſelfde leden mondelinge hebben gedaen, van dat de gemelte Unie voor altijt heyliehlijck ende onverbreeckelijck moet werden onderhouden, daerbij eenige notabele leden hebben gevoucht, datſe noyt andere gedachten hadden

den gehadt, met versoeck, dat de Gecommitteerdens van wegens de Stadt Leyden wilden van de voorsz. mondelinge verklaringe rapport doen aen haren Principalen, ten eynde deselffde belieffden de voorsz. aenteyckeninge naerlatende, sich met den anderen gemelden Leden te conformeren. Waerop die van de Vroutschappe voorn., naer rijpe deliberatie, resolverende, hebben den voorn. haren Gecommitteerdens geauthoriseert bij desen, om op die voorsz. *mondelinge verklaringe*, nopende de onverbreeckelijcke onderhoudinge van de Unie, bij allen den anderen gemelten leden gedaen, met de voorsz. Resolutie van den XXIsten Martii, oock contentement te nemen, ende te verklaren, dat dien volgende den Eedt bij de Magistraetspersonen off Regenten van de Stadt Leyden, die op nieuws staen verkoren te werden, sal werden gedaen, ende dat de actens van dien aen den Heeren Staten van Hollandt ende van Westvrieslandt sullen werden oversonden om geregistreert te werden, *excuserende het oversenden van de actens van de verdere Eeden, in den haren te doen* (35).

Gedaen ende geresolveert den XXIX Aprilis van den jaere XVJc twee ende vijftich.

* *

Mij medegedeeld door de goedheid van den Heer Mr. Pieter van Lelijveld, Pietersz. thans President van den Raad der Stad Leiden.

(35) Waartoe dit strekte, kan uit het vorige opgemaakt worden. De *mondelinge verklaring* werd dan ook nu toegestaan. Men vergelijke mijne aanteekening op bl. 216—218.

BIJLAGE 1654. den 19 Febr. op bl. 273, 274.

Allergeheimste Last der Algemeene Staten aan hunne Ambasſadeurs in Engeland, om in 't Vredes-traktaat, met Olivier Kromwel aantegaan, zich niets verder te veroorloven dan bij het beraamde Temperament woordelijk ſtaat uitgedrukt; ten aanzien van den Prinſe van Orange, ingeval hij tot Kapitein, of Admiraal, of Stadhouder eeniger Provintie wierde gekozen.

Jovis den 19 Februarij 1654.

In deliberatie geleit ſijnde, is goetgevonden, ende verſtaen, dat den Heere *van Beverningk*, hare Ho. Mog. Gedeputeerde in Engelant, ſal werden gelast, gelijck deſelve gelast wert mits deſen, op alle de poincten, vervat in hare Ho. Mog. Reſolutie, raeckende *de negotiatie met Engelant*, op huyden genomen, gantsch ſerieuſe inſtantien, ende alle mogelijcke devoiren te doen; doch in ſulcker voegen, ende in die meeninge, dat deſelve poincten niet connende vercregen werden, daer door den voortganck, ende ſluytinge van 't Tractaet niet en ſal geretardeert, ofte opgehouden werden: Edoch verſtaen hare Ho. Mog. niet, dat den gemelten Heere van Beverningk *ſich op 't poinct van 't bewuste temperament, raeckende den Here Prince van Oraigne, verder ſal eslargeren*, dan in hare Ho. Mog. Reſolutie op huyden (36) diesaengaende geno-

(36) De Reſolutie, van dien zelfden dag, ook in *'t origineel*, onder mij berustende, is in de Hiſtorie bekend. Zij hield in, dat, als de Ambasſadeurs niet konden verkrijgen het weglaten van 't 12de der bewuste 27 Artikelen (hun in Novemb. 1653. voorgehouden,) gelijk zij reeds *bij de 29 geconcerteerde Artikelen uitge-*

nomen, staet geëxpresseert; *sullende dese hare Hoog Mog. Resolutie mede ter hant gestelt werden aen de andere Heeren derselver gedesigneerde Ambassadeurs Extraordinaris na Engelant, om te dienen tot hare Instructie.*

[Is geteekend] DE MAUREGNAULT.

Accordeert met het Register,

[Geteekend] N. RUYSCH.

* *

Uit den Originelen *Brief* of *Resolutie*, genoemd: *Extract uyt de alderse-creetste Resolutien van de Hoog Mog. Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden*, in een *foliobband*, No. 87. der Stukken; welken onder anderen bevatten *de Secrete en andere Resolutien*, van tijd tot tijd gezonden aan onze Extraordinaris Ambassadeurs in Engeland, de Heeren *Beverningk*, *Nieupoort*, enz. afkomstig denkelijk uit den Boedel van een dier Heeren; weleer door mij bekomen uit den Verkoop der Boeken van wijlen den Heer R. van Heemskerk, Rector der Latijnsche Scholen te Leiden.

laten is: zij dan zullen *inwilligen, ende de saecke brengen op het bewuste voorgeslagen temperament,* ,, *namentlijck, Dat alle die gene, die oyt bij haer Hoog Mog.* ,, *tot Capiteyn Generael of Admirael van derselver Militie te Lande, of te Water, of bij de Staten van de* ,, *respective Provintien tot Stadthouder, ofte Gouverneur* ,, *van deselve sullen werden geëligeert, geobligaert ende* ,, *verbonden sullen sijn de voorsz. 29. Articulen alle, ofte* ,, *soo als die in een Tractaet sullen wesen geredigeert, te* ,, *besweren, ende dienvolgende bij Eede te beloven, dat sij* ,, *deselve voor sooveel in haer is, sullen helpen maintineren ende executeren." Sullende den Eed, hiervoren geroert, soo doenlijck, werden gestipuleert, reciproce te presteren, bij de Capiteynen Generaels van beyde de Natien.* — —

BIJLAGE 1672. den 27 Junij, op bl. 369.

Voorstel van Leiden, om den Prinse van Orange, tot Kapitein Generaal voor den Veldtocht van dat jaar aangesteld met bepaalde magt, ook het Recht van Patenten bij de Generaliteit te doen opdragen: met beklag van niet gehoord te zijn in vroegere tijden.

Den 27 Junij 1672.

„ De Heeren Gedeputeerden der Stad Leyden erinneren haar met de uiterste bedroefdheid, dat de Maximen, die t'zedert eenige jaaren herwaards in swang hebben gegaan, niet alleen haar ten hoogsten hebben mishaagt, nemaar, dat sij daaromtrent van tijd tot tijd in deese Vergaderinge hebben gedaan deduceren, dat deesen Staat haar behoort hadde te onthouden van veele saaken, door dewelke haar hooge Geallieerdens en Naburen haar geshocqueert en gebelgt vonden, en daarover derselver resentimenten niet duisterlijk konden werden te gemoet gesien, en ter contrarie, dat men behoord hadde te ampleceteeren soodanige aanbiedinge *van nieuwe alliançien*, als bij verscheide occasien aan de hand waaren gekoomen; insgelijks dat van weegens de voorsz. Stad meenigmaalen was geurgeert, dat de *publicque deliberatien*, soo veel doenlijk, met het *interest van soodanige Ingezeetenen* deeser Landen, op dewelke men in tijd van nood *sijn meeste vertrouwen konde stellen*, en met *de inclinatie van de gemeene Bondgenooten* mogten werden gecompasseert (37); en booven al, dat de saake, tot de militaire functie specteerende, op soodanig een voet als geschiedde, niet behoorde te werden gemanieert; waaruit in tijde van oorlog niet als de uiterste confusie geschaapen was, te resulteeren: Edog, dat sij het ongeluk hadden gehad, dat men de voorsz. salutaire propositien en advisen van de voorsz. Stad t'elken of met *een stilzwijgen genegligeert*, of met *een contradictie buiten* con-

(37) Welk eene les! dewijl hier blijkbaar wordt gedoeld op 't *Stadhouderschap*, en aangewezen wordt, dat het Huis van Orange toen juist was die familie, waarop zij *in nood*, als *ingezeetenen des Lands*, hun *meeste* vertrouwen stellen mogten.

commissie gebonden hadde, dat, haares oordeels, den staat van het lieve Vaderland daar door in de tegenwoordige calamiteiten en desordres, mitsgaders *de Religie en Vrijheid*, (die derselver loffelijke Voorvaderen, ten kosten van haar Goed en Bloed, soo standvastig hadden helpen verkrijgen en beschermen,) bijna tot de laatste periode van haar subsistentie gebracht was.

Dat de voorsz. *Geallieerdens en Nabuuren* in openbaaren oorlog uitgebarsten zijnde, als nu bij klaare experientie wierd *ondervonden*, het geen van weegens de voorsz. Stad soo meenigmaal was geallegueert, namentlijk dat de waapenen van deesen Staat *bij manquement van goede ordre* niet bestand waren, om het geweld van de vijanden te konnen repousseeren, integendeel, dat *den Capitein Generaal sig genoegsaam in alle saaken, tot sijne functie specteerende, moetende reguleeren na de ordres, en het goedvinden van de politicque Regeringe*, noodsaakelijk alles moeste vervallen tot de alleruiterste confusie, en dat daarvan den tegenwoordigen toestand van 's Lands Militie, en de ongelukkige mouvementen van dien konnen dienen tot een overtuigend exempel. En alsoo bij voortgang van deselve desordre den Vijand onmoogelijk geresisteert, nogte de Steden en Ingezeetenen van deese Provincie beschermt konden werden: dat oversulks de voorsz. Gedeputeerden haar bij speciale Resolutie van de Heeren haare Principaalen gelast vonden, alhier ter Vergaderinge te urgeeren, dat de saake ter Generaliteit daarheenen behoorde te werden gedirigeert, dat als nog op den Capitein Generaal, *bij ampliatie van desselfs Instructie* (38), behoorde te werden geconfereert, *tot kennelijk wederseggen toe, een vrije en ongedetermineerde magt en authoriteit, om over de Patenten, soo van Soldaaten als Burgers en Huisluiden, mitsgaders over de Guarnisoenen, Bezettingen, Fortificatien, Magazijnen, Ammunitie van oorlog, evacuatie* van Steden en Plaatzen, in cas van nood, en al het geen *de Militie*

(38) Men mogt hier vragen, waarom niet bij de *Commissie*, maar slechts bij verbreeding der *Instructie*? Zoude dit ook daar van komen, omdat de *Instructie* meer bepalende den waren inhoud der *Commissie*, de Commissie van Kapitein Generaal dit anders van zelf medebracht, en dit dus niet behoefde *geamplieerd* te worden, maar dat het Artikel in de *Instructie* moest gevoegd, omdat het bij die *Instructie* anders bevolen was: het was de *Instructie als Kapitein Generaal*.

tie van deesen Staat directelijk of indirectelijk *souden moogen raaken*; absolutelijk en sonder iemands behoeven te moogen disponeeren, en alles doen en verrigten het geene deselve tot defensie en securiteit van de Steeden, Forten en Plaatsen van de gemeene Unie, sal oordeelen te behooren (39): En dat inmiddels, en afwagtende daarop de conclusie bij de gesaamentlijke Bondgenooten te neemen, sonder tijdverlies, bij haar Edele Groot Mog. *op den Capitein Generaal aanstonds* soodanige magt en authorisatie in het Territoir van deese Provincie, en over de Militie, tot derselver besolding staande, geconfereert behoorde te werden (40).

* *

Uit de Resol. van Holland, den 27 Junij 1672, bl. 187. en tweede druk bl. 617.

BIJLAGE 1672. den 29 Junij, op bl. 369. (62).

Bericht aan de Vroedschap van Leiden, door haren Afgevaardigden P. Burgersdijck, van 't voorgevallene ter Staten van Holland, nopens Amsteldams voorstel en eisch van verdediging tegen de Franschen.

Den 29 Junij 1672.

Edele, Erentfeste, Wijse, Voorsienige, seer discrete Heeren,

Mijn Heeren.

Sedert mijne laedste sijn alhier geen advijsen ingekomen van die consideratie, dat ick UEd. Agtb. daermede sou-

(39) Men leert hieruit den ruimen zin van 't woord *Patenten*, dat zich uitstrekte niet enkel tot loontrekkende Soldaten, maar ook tot *Burgers* en *Huisluiden*; en dat hieruit vooral zichtbaar is, hoe weinig doel treffen zulke Geschiedschrijvers, die het stuk der *Waardgelders*, of *loontrekkende Burgers*, in de Provintien en Steden, zoo geheel onafhanglijk beschouwen van den *Stadhouder* of *Kapitein Generaal*. Ik weet wel, dat men uit het bijzonder voorstel der Vroedschap van Leiden geen volledig bewijs kan ontleenen, indien er geen meerder bewijzen bijkwamen. Doch dit is buiten mijn bestek. Ik geve slechts wenken ter opheldering, bijzonder van 't gebeurde *te Utrecht* onder Maurits, die in deze Provincie nog meer dan in anderen aan 't hoofdbewind der zaken stond.

(40) Men merke op, dat dit geschiedde, eer nog de Prins voor *Stad-*

[illegible] derven ophouden: de Heeren van *Amsterdam*, off, om beter te seggen, den Heer *Pensionaris Hop* heeft gisteren ende huyden, met seer vehemente expressien de Leeden van de Vergaderinge aengevreven, als off deselve waren *vercoopers van de Souverayniteit ende Vrijheyt*, concluderende, dat sij haer van de andre Leeden niet souden laeten overleveren, noghte emmermeer willen tramperen in een negotiatie van *diergelijke bassesse*. Dat sij haer voor de Gemeente sullen konnen justificeren, maer dat *die* te vresen hebben, die buyte noot, ende *sonder een canonschoot ontfangen te hebben*, soo prodigael sijn in het overgeven van de *Liberteyt van hare subjecten*.

Wij hebben all het ongelijck, 't geen gemelte Heeren haer Ed. Gr. Mog. doorgaens aendede, niet konnen verkroppen, maer sijn losgebrooken op de al te groote insolentie van gemelten Heer, ende hebben aengewesen; dat de Resolutie van de sesendertigh Raeden der Stad Amsterdam niet discrepeerde van de intentie van de hooge Regeeringe, noghte van de authorisatie, die op de Heeren Gedeputeerdens was verleent, ende dat het schrickelijk was, dat yemant soude denken, om *de Vrijheyt, ende de Souverainiteyt van de Lande te vercoopen:* maer dat het de Bontgenooten betaemde de Unie te conserveren, ende dewijle de wapenen te cort schooten, dat most arbeyden, om 't selve *door een accomodement uyttewerken*. Dat het onlijdelijk was, daer die van Amsterdam de Hollantsche Steden in effecte belieffde te verlaaten, ende de dispositie over 's Lants Magazijn en andere oorlogsbehoeffte aen haer hadde getrocken, mitsgaders door interdictie belettede, dat de desarmeerde Steeden nogh musquetten, nogh bandeliers nogh geweer uyt Amsterdam moghte uytvoeren, dat dan nogh die Steden *de expedientia salute* (*exspectanda*) niet soude mogen delibereren, off als sij sulx deden, dat men dan haer voor het onverstandigh volk aen lantverraet soude soeken schuldigh te maeken.

De Leeden hebben hierop versoght, dat die van Amster-

Stadhouder verklaard was, en voordat de Vroedschappen en de Steden zich ontslagen hadden van hunne Eeden, op 't Eeuwig Edict van 1667., waarbij zij beloofd hadden, geenen *Stadhouder* te zullen aanstellen.

sterdam *haere aentcykeninge soude willen lighten*, ende *dat die van Leyden haere schriftelijke propositie*, om *den Capiteyn Generael* meer authoriteyt te geven, soude believen te mitigeren, en daer uyt *te laeten alle de exproratien*, die van voorgaende saeken daerinne waren geinflueert, ende die met het werk van de voorsz. *authorisatie* geen gemeenschap hadden.

De confusie ende desordre is onbegrijpelijk; men schreeut om de posten te beschermen; ende all het geen daertoe werd gerequireert, moet smooren in de difficyle lankwijlige deliberatien.

Spreeck men van *Soldaten*; men weet die niet te vinden, ende soo daer nogh d'een off d'andere incomplete Compagnie te voorschijn komt, die sien Amsterdam binnen hare muyren te trekken. *Burgers* maeken difficulteyt, om op die periculeuse posten gebraght te werden: ende nopende de *Huysluyden*, daerin wil het meer die quartier niet een man uytsenden, ende sullen de bruykers van de geinundeerde Landen niet te disponeeren sijn. Als men spreekt om eenigh gelt van Amsterdam te doen komen, om bij Gecommitteerde Raeden daeruyt eenige noodige betaelinge voor het werkvolk, ende voor de Soldaten gedaen te werden, soo siet men die van Amsterdam met dese propositie spotten: ensin, *morborum omne genus*, ende de genesinge is *desperaet*, *soo de Gecommitteerdens onverrighter saeken moeten te rugge keeren* (41).

Ick sal hier affbreeken ende blijven

Edele, erentfeste, wijse, voorsienige, discrete Heeren.

Mijn Heeren.

UEd. Aghtb.

Hage, den 29 Junij 1672.

Onderdanige Dienaer,

P. Burgersdijck.

* *

Uit een Affchrift, van den oorspronglijken Brief, in FR. VAN MIERIS, *MS. Chronijk van Leiden*, h. d.

(41) Dit zag op den last, aan *P. de Groot* gegeven. Men leert hieruit de geestgesteldheid van dien Schrijver en velen met hem. En zulke aandoeningen rechtvaerdigen dan ten volle mijne aanmerkingen over 't gedrag en de aandoeningen *des Volks* en *der Gemeente*, voor de verheffing des Stadhouders; te meer, daar 't Lid van Amsterdam zich zoo sterk verklaarde omtrent de verandwoordelijkheid voor

BIJLAGE, op bl. 332, en 380. 1672.

Bij 't verhaal der *vernietiging* van het zoo beruchte *Eeuwig Edict*, bij 't aanstellen des Stadhouders, *met eenparige stemmen* van alle *de Staatsleden*, bl. 341, 342. en vooral bl. 380. heeft men kunnen zien, hoe weinig gewicht ik hechtte aan de tegenkanting van een enkel Staatslid, en met name aan 't gebeurde te Dordrecht, dat het Vroedschapslid de Ruwaard van Putten, *C. de Witt*, ziek liggende, gedwongen is geweest, om *de Acte der aanstelling* des Stadhouders met *zijne handteekening* te bekrachtigen, en dat hij dit gedaan heeft, met bijvoeging van C. V., 't welk zeggen wil, *vi coactus* of *door geweld gedwongen*. Deze *Acte* is nog aanwezig, en het verdient zijne opmerking, dat zij onderteekend is door alle de toen aanwezige Vroedschapsleden van Dordrecht, en wel den 29 Junij 1672. en dus vijf dagen vroeger dan 's Prinsen verheffing bij de Staten geschiedde, maar op den dag zelve, waarop de Prins, als zijnde reeds Kapitein-Generaal, op verzoek van Dordrecht, zich in persoon aldaar bevond in die benaauwde maand van *Junij*, (bl. 361. enz.) Zie hier dezelve;

Ac-

voor *de Gemeente zijner Stad*; het welk ook voorheenen 't zeggen van Willem I. was, dat men *de Gemeente* niet *gering* moest achten. Ondertusschen toont dit alles genoeg den *wanbepigen toestand* van zaken, de kommerlijke *uitzichten*, en de radeloosheid der *Regenten* zelve, zoo als ik ze voorgesteld hebbe. *De Staaten zelven en de Raadpensionaris* DE WITT *waren bijna radeloos*, zegt WAGENAAR, en de Heer *Van Wyn* spreekt in zijne *Bijvoegsels* bl. 42. van den laatsten te rechtaldus: „ Wat *de Witt* betreffe, hoe moedig, en wel eens te moedig, een Staatsman hij ook was, hoeveele gevaaren hij voorheen ter Zee en te Lande onverschrokken hadt doorgestaan, de tegenwoordigen drukten hem zo zeer van alle zijden; hij hoorde de Staatsorkaanen met zulk eene hevigheid dagelijks op hem aanloeien; hij zag de onweêrswolken, die het toenmaalig bestuur, en voorligt zijnen bij veelen gehaaten persoon, stonden te treffen, of mooglijk te verpletten, zo duidlijk, en met zulk eene snelte naderen, dat hem de moed, zelfs naar 't getuigenis zijner Vrienden, geheel ontzonk." — — In zulk eene gemoedsgesteldheid, waarin de dwang der omstandigheden hem bracht, ware het belangrijk, indien men Brieven van of aan hem door vrienden in die tijdstippen geschreven, voorhanden hadde, waarin of hij, of zij, hun hart aan elkander openbaarden,

Acte van Afzwering van het Eeuwig Edict, en toetreding bij de Vroedschapsleden der Stad Dordrecht, tot de verheffing van Willem III. tot Stadhouder van Holland, allen bij handtekening.

Den 29 Junij 1672.

I.] Wij ondergeschr. Vroedschappen, goede Luyden van den Achten, ende Ministers der Stadt Dordrecht, verclaeren bij desen te renunchieren ende aff te gaen *het Eeuwigh Edict*, ende vervolgens sijne Hoogheyt den Heere Prince van Orangie te verclaeren *van deser Stadts wegen* tot Stadthouder, ende verders op den selven te confereren alle soodanige digniteyten, qualiteyten ende aensienelijckheden als oyt sijne Heeren Voorvaderen Hooghloffelijcker memorie gehadt hebben, Ende laestelijck, dat wij sijne gemelte Hoogheyt dispenseren ende ontslaen van der Eedt die sijn Doorluchtige Hoogheyt tot het niet ontfangen van 't voorschr. Stadthouderschap gedaen heeft; Actum den XXIX Junij 1672., in Dordrecht.

[Is geteekend door de volgende namen, in de tegenwoordige Orde.]

(De plaats van 't kleine Stadszegel, in groen wasch.) A. Blijenborch. Johan Hallincg. Math. Pompe. J. V. Burch. 1672.

C. Pompe van Meerdervoort. J. de Wit. J. V. Neurenberg. P. Berck. C. de Vries.
A. Muys van Holy.
W. Brandwijck v. Blockland. Nicolaus Stoop. S. Everwijn.
A. V. Mast. J. V. Honert. M. van der Velden. A. Hallincg. 1672.
Pr. de Carpentier Gerard Brandwijck. Jacob v. de Graeff.
C. de Witt. A. Stoop 1672. Johan van Haerlem.
P. Brantwijck van Blockiant. Pompejus de Roovere 1672.
Jacob van Neurenberg. J. Coxius. J. van Mewen.
J. de Jonge. Hend. Onderwater. Johannis van Ravesteyn.
Cornelis van Meuwen. Cornelis van Slingelant.
H. Santheuvel. P. Berck. Paul Eelbo. Johan Melanen, 1672.
Fransois Rees. Adriaen de With. M. van Segwaert.
N. Vivien, Pensionaris, 1672.
N. V. Dussen.

AAN-

AANMERKING.

Van deze bovenstaande Acte is ook nog eene in 't net geschreven *Copie*, waar onder staat:

„ Naer gedaene Collatie deser met sijn Principael accorderende bevonden op den IIIJ Julij 1672. en sullen de absente Heeren, het voorsz. principael verhantreyckt sijnde, 't selvige insgelijcx onderteyckenen.

Was geteyckent

A. MUYS VAN HOLY."

Hierop volgt eene nadere Verklaring van denzelfden Heer *A. Muys van Holy*, nopens de teekening van den Hr. *C. de Witt*, luidende aldus:

II.] Ick ondergeschr. verclaere op den XXIX Junij deses jaers 1672. de Acte, waarvan de Copie hier boven staet, gebracht te hebben bij den Heer *Cornelis de With, Ruwaert van Putten, out Borgemeester der Stadt Dordrecht*, omme bij sijn Edt. naer het exempel van andre Heeren mede onderteeckent te werden, Ende dat 't selve bij hem geweygert wiert, seggende *liever te willen sterven, ende op sijn Bedde*, alwaer den gemelten Heere de With als doen lach, *den hals gebrooken te werden*, met bijvoeginge, dat *Capiteyn Gysbert Jansz. Hogerwerff*, die daer mede present was, sulcx met sijn zijtgeweer wilde doen, ende meer andere protestatien. Doch dat evenwel op 't versoeck van Vrouwe *Maria van Berckel*, sijnne huysvrouwe, bij hem de voorsz. Acte mede onderteekent is (42).

Actum den XI Julij 1672.

Was geteykent

A. MUYS VAN HOLY.

BIJ-

(42) Deze drie Stukken zijn nog oorspronglijk in wezen, en mij door den Heer Mr. *Joost van Romswinkel*, oud Regent van Leiden, uit zijnen Boekschat medegedeeld. Het eerste Stuk, den *Inhoud der Afzwering*, hebben ook BALEN, *Beschr. van Dordr.* bl. 891, 892. en WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. XIV. bl. 74. doch de laatste eenigzins verschillende. Ik voeg de bijgeteekende *namen* der Vroedschappen er onder. Het laatste, de verklaring van *Muys*, elders genoemd *de Aantuiging* of *Protestatie*, is zeernaaukeurig uitgegeven door den Heer VAN WYN *Bijv. op* WAGEN. D. XIV. bl. 61. De Heer Balen verhaalt, dat op den dag der teekening van de eerste *Acte*, den 29 Junij, zijne Hoogheid op verzoek te Dordrecht gekomen zijnde, Hem die Acte, aldus geteekend door den Secretaris Muys van Holy, is ter hand gesteld; en dat den

2 Ju-

BIJLAGE 1672. den 8, 11, 21 Sept. op bl. 378.

Stukken, behoorende tot de verandering der Magistraten en Regenten van Leiden; na de herstelling van 't Stadhouderschap in zijne Doorluchtige Hoogheid Prins Willem III.

Den 8, 11, 21 Sept. 1672.

„ *Volmacht van de gemeene burgers onder* „ *'t Quartier van Frant Vromans, in de* „ *Compagnie van den E. Capitein A. van* „ *Asendelft.*"

Den 8 Sept. 1672.

I.] Wij ondergeschreve burgeren hebben met malkander verkoren en geautoriseert, en volmachten bij desen de E. *Francois Vromans*, Doct. *Petrus Angillies* en *Dionys du Toict*, om uyt ons aller naem voortestellen in 't Collegie der Gedeputeerde burgeren soo een advijs, als bij ons respective is geraemt en vastgestelt geweest, en vorders te mogen ageren in sulcker forma en natuur, als zij in conscientien en voor God ende werelt duncken

5 Julij, daarna, bij Besluit der Vroedschap, *het Eeuwig Edict zelve, staande Vergadering*, door den Secretaris *Muys van Holy gescheurd, en de stukken door den Kamerbewaarder op een vuurtest verbrand zijn.* De juiste plaatzing der letters *V. C.* was voorheen onzeker; het oorspronglijk Stuk alhier toont, dat zij achter den naam van *C. de Witt* stonden; maar wat betreft *de doorschrapping* dier letters, als door *Corn. de Witt* zelf, op aandrang van 't Volk, gedaan volgens WAGEN. bl. 75.; dit geval heeft de Heer VAN WYN breeder opgehelderd, en aangetoond, dat, eer het Volk kennisse hiervan droeg, de doorschrapping reeds gedaan was, niet door *de Witt*, maar of *door zijne Huisvrouw* zelve of *door Muys*; maar meer waarschijnlijk door *de eerste.* Wat nu aangaat de Verklaring door *Muys van Holy*, omtrent 14 dagen daarna afgegeven: men vindt in dezelve niets van die wegschrapping van V. C.; alleen wordt er in verklaard, dat de Wit eerst sterk geweigerd, maar *evenwel op verzoek zijner Vrouw die Acte geteekend hadde.* Met wat oogmerk, voor of tegen den Ruwaard, deze Verklaring van Muys geschied zij, kon, op zich zelf beschouwd, twijfelachtig schijnen. De Heer *Muys* is in de Historie bekend als een groot ijveraar voor 't Huis van Orange. Hij geeft deze Verklaring den 11 Julij, nadat Willem reeds den 4 Julij tot *Stadhouder* was uitgeroepen. Hij heeft ook voor 't Hof den 2 Jul. verklaring moeten doen; VAN WYN *Nalez.* D. II. bl. 222. De gedwon-

ken eerlick te wesen. Vorders te mogen concluderen en vast te stellen sulcke Resolutien en saecke, als in ditto Collegie der Gedeputeerde Burgeren sal besloten werden. Leyden, 8 Sept. 1672.

Lambert van Velsen.	Cornelis Spranger.
Pieter Cateau.	Willem van Berendrecht.
Jan Maeswick.	Gerard Bolten.
Daniel Bolten,	Hendrik van Ottensteyn.
Jan Pietersen Stypperjaen.	Daniel Aldenhooven.
Johannes van Ruynen.	Dirck van Werckhoven.
Jacobus Herrewyn.	John Cola.
Andries van Nuistat.	Jacobus Haerinchuysen.
Heinrich Luteringe.	Jacobus Cnyants. (Cugaury)
Willem de Bruyn.	Johannes Willemens.

„ *Volmagt van de vier Quartiermeesters van Kapitein A. Assendelft, aan drie persoonen, tot het benoemen van 80 personen, tot kiezing van Regenten uit dezelve door zijne Hoogheid.*"

Den 8 Sept. 1672.

II.] Wij ondergeschr. als uyt den Hoofde van ons gantsche Vaendel of Compagnie onder de Hr. Capitain *Adriaen Assendelft*, comen door ordre van onse medeburgeren te nomineren ente eligeren de E. Doct. *Petrus Angillius*, *Pr. Jacob Tiewelen* en *Dionys du Toict*, om in ons aller naem te mogen proponeren, adviseren en con-

dwongen teekening van een Vroedschapslid deed dan niets ter zake, en, daar de Witt op 't sterk aanstaan zijner Vrouw toch geteekend had, kon de bijvoeging van V. C. minder gepast voorkomen. Maar de Heer VAN WYN *Bijv.* bl. 58. en 61. heldert ook dit op. Volgens hem is de verklaring van *Muys* geschied, op verzoek en ten behoeve van *Corn. de Witt* zelf, omdat hij *die teekening strijdig achtte met den Eed, door hem op 't Eeuwig Edict afgelegd, en van welken Eed hij niet ontslagen was.* Zijnde dit een geheel andere reden, dan de Geschiedschrijvers gemeenlijk hem aanleenen, en die dan gelijk staat met de weigering van *Sonmans* te Rotterdam, waarvan ik spreke bl. 380. In deze verklaring wordt ook gezegd: *dat Capitein Hogerwerff*, daar tegenwoordig, *Hem met zijn zijtgeweer den hals wilde breken.* Op 't eerste lezen zoude men dit als een *wil* of *poging* van *Hogerwerff* aanzien; doch het bericht bij VAN WYN bl. 58. brengt mede, dat de Ruwaard, al weigerende, gezegd had „ *liever te willen sterven*, „ met bijvoeging jegens Hogerwerff, *dat dees hem den hals mogte* „ *breeken met sijn geweer!*"

concluderen sulcke saecke, als bij haer in goeder conscientien voor Godt ende wereldt dunckt eerlick te wesen: in de Compagnie der Gedeputeerde burgeren, vergadert op den voorsten Doelen, om aldaer te nomineren een getal van *tachtich* eerlicke persoonen, waeruyt zijn Hoocheit den Heere Prince van Orangie sal gelieven *de Regenten van onse burgerij* te verkiesen, belovende voorts haere persoonen te bevrijden van alle aenspraeck en ongemakken, die haer dien aengaende sou konnen werden toegevoecht. Leyden, den 8 Septemb. 1672.

Frans Vromans. Abraham Vromans.
Jan Ghys. Arent van der Hidde.

„ *Attestatie van de* 16 *Burger-Capitainen*, (*waarbij zij verklaren, dat de voorgenoemde Burgers behoorlijk zijn gekozen en gemachtigd.*")

Den 9 Sept. 1672.

III.] Wij ondergeschreven *Capiteynen van de Burgerije* der Stadt *Leyden* attesteeren mits desen, dat alle de Burgers, welcke ons hebben laten vertoonen een nominatie van *tachtigh persoonen*, tot het maken van de *nominatie*, yder in sijn respective Compagnye, *na behoren sijn geëligeert*, en *na vertoninge* van haer volmaght in die qualiteyt van *ons* erkent, ende tot het maken van een nominatie door ons, benevens de burgers tot de gemeene ruste instantelick versocht ende specialick geauthoriseert sijn. Actum in Leyden, den 9 Sept. 1672.

Adr. van Asfendelft. Cornelis van der Maes.
Jacob van den Bergh. Lucas van Venbergen.
Johan van der Meer. J. Cosson.
Ands. van Groenendijck. J. van Marcken.
J. Paedts. Cornelis van Groenevelt.
1672.
C. Wittens. Cornelis van Buyteveest.
Johan van Alphen. D. C. Hoogheveen.
Isaac Gerard. Jean Coppé.

Request van eenige Burgers van Leiden, aan den doorluchtigen en hoochgebooren Vorst, Willem Hendrik, Prince van Orange, Grave van Nassau, etc. Stadthouder, Gouverneur Generael en Admirael Generael, etc. met verzoek, om eenige Magistraatspersoonen uit de Regering te zetten, als verdacht.

Omtrent den 8 Sept. 1672.

IV.] Geven met behoorlicke reverentye ende schuldigge eerbiedicheyt te kennen de gemeine Borgeren en Ingesetenen der Stadt Leyden, dat sij seecker onderricht sijn van de verkeerde driften en de slappe flaumoedicheyt van *eenige der Magistraetspersoonen* derselver Stadt, dewelcke almede benevens anderen souden geresolveert hebben, tegens eer ende eedt, haer ende onse Stadt, ende bij gevolch *het lieve Vaderlant met onse soo dier gekochte Vrijheyt aen den vijant over te geven*, of wel met hem *soodanige Capitulatien* integaen, daerdoor wij in een onverdraachlicke slavernije van eene albeheerschende macht souden geraecken, ende Godt weet, of niet noch daertoe en sullen komen, nemende tot een pretext, dat hare Stadt niet is gefortificeert, en sodanich, onvoorsien, dat sij tegens soo een machtigen Koninck souden konnen bestaen, deruende noch opentlick voorgeven, dat wij ons wel geluckich mochten achten, dat wij *de Conditsyen bij den Coninck van Vranckrijck doen aenbieden*, tegenwoordich mochten verkrijgen, sulcx sij vertrouwen te schuylen onder die geene, dewelcke uyt de *Armyniaensche factye* soo nu en dan (Godt betert) met verwerpinge en voorbijgaen van andere vroome gequalificeerde borgeren, die het met de saeck wel meenen, *in dese Regeringh sijn ingedrongen*, van de welcke sij supplyanten en haer medeborgeren met geene rust ende seeckerheyt konnen werden geregeert, als dewelcke geresolveert sijn, tot den lesten droppel bloets toe haer diergekochte Stadts behoudenisse, ende verder voortplantinge van Gods suiver heylich woort, den welstant van hare vrouwen en kinderen, ten uytersten te diffenderen ende te beschermen, van het welcke sij supplianten in haer Magistraten ende Overheden mede garen souden verseeckert sijn: weshalven sij supplianten haer gants genootdruckt vinden in alle demoedigge onderdanicheyt te keeren tot sijn

doorluchtigge Hoocheyt, als *tot haer eenigen schut ende scherm*, voor haer soo diergekochte Vrijheyt ende gesuiverde Leere der Kercke. Ootmoedelick biddende ende versoeckende, dat sijn doorluchtige Hoocheyt in consideratye gelieve te nemen de noodsaeckelijckheyt van het fortifyseren van de Stadt, ende voorsorge gelieve te hebben op een goede amonitye van oorloch in deselve: ende in 't verder, dat, dewijl sijn Coninckliche Majesteyt van Groot Brittanyen bij sijn Missive opentlick verklaert heeft, tot *geen bestant ofte Vrede* met ons te konnen gedencken, soo lange noch eenige *van de Louvesteinsche factye* in de Regeeringe sijn: derhalven UE. doorluchtige Hoochheyt de goetheyt gelieve te nemen, dat die geene onder welckers Regering de Borgerij van onse Stadt noyt in ruste ofte vreden kan werden gehouden, uyt de Magestraten mogen werden afgeset, ende buyten gehouden, ende in deselve plaetsen sodanigge andere persoonen mogen werden gekoosen, als sijn doorluchtige Hoocheyt uyt de nevensgaende Lijste nut ende oorbaer duncken; het welck sij suppliauten vertrouwen, de voorstant van Gods onbevlecte en suiver heylich woort, eendracht, beschermingge van onse Stadt, en 't lieve Vaderlant ende maintenue van onse Vrouwen ende Kinderen ten hoochsten gelegen sijn, dienende tot dien einde de bijgaende Lijst ende onderteeckening.

't Welck doende etc.

Ende op het ernstlich versoeckende, dat uwe Hoocheyt de goetheyt gelieve te nemen, om op het spoedighste [illegible] op het geene voorschreve staet te stellen [illegible]; weshalven sij suppliauten met droefheyt [illegible], bij outstentenis * van het selue niet [illegible] te wachten, als een openbare tumulte, [illegible] eyslach optevolgen.

Solcx etc.

Ende dit was onderteyckent bij

Hubert van Ghein. Arye van Houten.
Johannes Schreger. Willem van Harmelinckhuisen.
Frederick Stavenraet. Willem Harmense Schaer.
Garrit, — — —

(Op den rugge stondt geschreven:)

Na de Copije, mij ter handt gestelt (43) door Arye van

(43) Mij ter hand gesteld.] Dit schijnt van de hand te zijn van den

van Houten, in presentye van Huibert van Ghein en Tersteech, die mij verseeckerden dit de waere Copije te wesen.

* *

Uit de MS. Copie onder de Papieren van Fr. van Mieris.

AANMERKING.

Hoe het zich met dit Request heeft toegedragen, en wat hiertegen te zeggen viel, verhaalt ons VALCKENIER, *Verwerd Europa*, D. I. bl. 742—746. in wiens Bijlagen No. 67. bl. 150. als ook bij MIERIS, *Privil. van Leyden*, bl. 159. ik wel vinde de daarna gevolgde einduitspraak van zijne D. Hoogheid, den 21 Sept. 1672. die, na onderzoek, de 25 Regenten, door hem den 11 Sept. reeds aangesteld, op nieuws bevestigt, 14 nieuwen er bijvoegt, en 1 nog aan zich voorbehoudt; maar die niet heeft uitgegeven de voorafgaande uitspraak van den 11 Sept., van welke de einduitspraak gewaagt. Deze eerste uitspraak, mij nergens voorgekomen, late ik hierom volgen, op den 11 Sept. 1672.

Eerste Uitspraak, of Ordonnantie van zijne Hoogheid Willem III. op 't Request der Burgeren van Leiden, tot verandering der Regering.

Den 11 Sept. 1672.

V.] Sijne Hoocheyt gesien hebbende het gene deselve gerepresenteert is, bij de Gecommitteerde van de gesamentlijcke Burgers der Stede Leyden, ontrent de Magistrature van deselve, mitsgaders de Lijste *van tachentich persoonen*, sijne Hoochheyt door deselve Gecommitteerden overhandicht, heeft bij provisie, tot ruste ende welstant der voorn. Stadt, geordonneert gelijck deselve ordonneert mitsdesen, dat de Persoonen op de voorn. Lijste ofte nominatie gestelt sijnde, uyt het Lichaem van de voorige Regeeringe in de nevensgaende Lijste gespecificeert, mitsgaders de Pensionarit ende Se-

den Heer S. *van Leeuwen*, Veertig der Stad, die in deze zaak tot voorstand der Regering betrokken was, en op wiens aanstaan men *het Request* in vrij gematigder termen ingericht had. Waarvan men zie VALCKENIER, bl. 548. gemeld.

Secretarisfen fullen continueren in hunne refpective bedieningen, ende ampten ter tijt toe dat door Commisfarisfen door fijne Hoocheyt binnen corte dagen derwaerts te fenden (44), op het te kennen geven van de voorn. Burgerije naerder fal wefen geinquireert, Ende naer ingenomen rapport bij S. Hoocheyt finalijck ontrent de Regieringe ende Magiftrature der Stede Leyden fal wefen gedisponeert. Lastende ende bevelende Mr. Wouter van Lanfchot, die fijne Hoocheyt, als Officier deenne mitsdefen is authoriferende, en qualificerende, defelve perfoonen, dewijle fijne Hoocheyt gebleecken is, dat defelve fich van hunnen dienst hebben ontflagen, van nieus te beëdigen ende in hunne refpective bedieningen te ftellen, daerinne fijne Hoocheyt allen ende een yegelicken last ende beveelt defelve te erkennen ende te refpecteren naer behooren, Gedaen in 't Leger bij Bodegraven, den XIften September 1672.

Ende was onderteyckent

G. PRINCE D'ORANGE.

Ter ordonnantie van zijn Hoocheyt geteijckent

C. HUYGENS.

Hebbende opgedruct zijn Hoocheyts Cachet met een roden Cauwel, overdect met een witte papieren Ruyt.

Achterop ftond:

„ Ordonnantie van Zijn Hoocheyt, date XI Sept. 1672.

„ Deze Copije met de Lijst is mij door den Officier „ Landfchot overhandicht den 12 dato, ten huyfe van „ den Advokaet Tielens." 't Welk van de hand van den Heer Mr. S. van Leeuwen fchijnt te zijn. *De Lijst* lag er bij, bevattende de 25 eersten, die op de *Nominatie* van 80 perfoonen zich bevonden: zie MIERIS, *Privil. van Leyden*, bl. 160.

* *

Uit de gemelde Copie, onder de papieren van Fr. van Mieris.

(44) Deze Commisfarisfen waren *A. Nierop*, oudfte Raad in 't Hof van Holland, *Joan Wierts*, Raad en Rekenmeester van zijne Hoogheid, en naarvolgens hun verflag werden bij de 25 oude en herbenoemde Regenten, er 14 nieuwen bijgevoegd.

BIJLAGE 1672. den 20 Dec. op bl.

Brief van den Leidschen Pensionaris P. Burgersdijk aan een Lid der Regering, over den benarden toestand der Republiek in den voorwinter des jaren 1672. en de moeilijkheden, waarmede men te worstelen had, vooral in 't openhouden van 't ijs bij Bodegrave.

Edele Gestrenge Heer.

Alhier gecomen wesende, om aen haer A. A. * een cort recit te doen van 't gene haer Ed. Gr. Mog. Gecommitteerdens tot Alphen dagelix komt te bejegenen, zoo hebbe het ongeluk gehad, dat UEd. Gestr. aan de voorsz. Communicatie † niet heeft konnen communiceren; waeromme de vrijmoedigheyt neme UEd. Gestr. besigheden met het volgende *lamentabile carmen* te interturbberen.

* Versta, *de Achtbare Vroedschap van Leiden.*

† mogelijk, *Commisfie.*

Drie saeken waeren geresolveerd, om de defensie van de Steden ende het platte lant van dese Provincie te behertigen. Het eerste, dat men de post *van Bodegrave* soude versterken, ende met een retranchement en palissade in sijn defensie brengen.

Het tweede, dat men met opensetten van Sluysen, malen van Watermolens, *et id genus alia*, het *toestremmen van de wateren* soude difficyl maken, ende, des noot, door continueel *opbijtten*, het toegevroose water soude openen.

Ende het derde, dat men op die gronden en regelen, die in de conferentie met de Heeren Hooge *Commandanten* sijn geadjusteert, van elke post soude affrekken een seeker getal van Compagnien, om dan daeruyt een Corps daarmee geformeerd, en tot observatie van de vijandlijke desseinen in actie gebraght ende bewogen te worden.

Het eerste wert bij den Heere Grave van Koninxmark wel seer beijvert, maer door manquement van materialen, die tot Amsterdam leggen bevroosen, door het traegh opkomen van de mannen, die daertoe opontboden sijn, door de inschietende vorst, en meer andere impedimenten, seer verswaert in sijn executie, en sie te gemoet, dat hetselve, off niet tijdigh, of seer incompleet sal werden uytgewerkt.

Het tweede is mede al van een opereuse volbrenginge,

ge, en is te bedughten, indien Dijkgraeff en Heemraden van Rijnlant, en van andere Heemraetschappen niet selfs door deputatie het werk onder haer opsight nemen, dat het off in sijne beginselen smoren, off bij continuatie door desorden en *inobediëntie* van de huysluyden avorteren sal; want de menschen *door apprehensie van het publijc intrest*, ofte *van haer domesticq gevaar* te willen brengen tot *haer debvoir*, dat sie ick hoe langs hoe seekerder, dat dat inpracticabel is, ende tot een demonstratyff exempel, soo ondervint men, dat *de twaelff stuyversluyden* veel bereyder sijn *aen de fortificatien* te werken, als de opontbodene *van Dijkgraeff en hooge Heemraden, om te bijten*. Ick hadde wel gaerne gesien, dat die van Rhijnlandt *het ijssen en bijten* mede hadde connen uytschrijven, onder een loon van 12, 10 off 8 st. om 't werk gedaen te hebben, en de een ende de andere opontbiedinge te doen respecteren, daer nu de huysluyden beyde die opontboden confunderende haer imagineren, dat sij nogh voor 't een nogh voor 't ander gek sullen krijgen. Ick sie daerin wel een scrupel ten respecte van de beurs, en een dispuyt wie 't gelt sal verschaffen; maer *in tali rerum discrimine* behoorde dese geschillen het *bonum publicum* niet te doen veraghteren.

Aengaende het derde, dat bijnae den eenigen salvator moet sijn, daerontrent vinden wij mede geen kleyne oppositie, alsoo de Heeren hooge Commandanten jaloux sijn van den . . . . * haer onderhebbende en overschietende troupen tot het formeren van een corps niet genegen sijn te contribueren; den Heer Wirts in plaets van 20 sent 11 a 12 compagnien, ende in plaets van nae *Bodegrave* sent die nae *Gouda*, om onder sijn commandement te blijven.

* hier ontbrak iets.

Men praesupponeerde, dat de Regimenten van den Hartogh van Courlant en Brant tot Amsterdam lagen, maer daer is nogh niet een man gekomen; men wees ons op twee Compagnien paarde van den Heer Veltmarschalck Wirts, maer die schrijft dat hij die bij hem moet houden.

UEd. Gestr. oordeele in wat staet wij sijn, en hoe wij vast door *jalousije*, *diffidentie*, *en eygen intrest* in onse reym (l. ruyn) werden gepraecipiteert. Ik sal hier affbreeken en blijve, Ed. Gestr. Heer,

UEd. Gestr. ootmoedige Dienaer

Leyden, den 20 Dec. 1672. F. BURGERSDIJCK.

Uit

* *

Uit eene Copie van den Origineelen Brief, in FR. VAN MIERIS *MS. Chronijk van Leiden.*

BIJLAGE 1676. op bl. 156.

Beschrijving van een onuitgegeven Handschrift van den beroemden Rechtsgeleerden, Mr. SIMON VAN LEEUWEN, *toen nog zoo het schijnt Veertig der Stad Leiden.*

1676.

Dit is een in 't net geschreven Werkje, in 4to. en voert ten titel: *Bedenkingen over de Stadthouderlijcke Magt, ontrent de verkiesinge van de Magistraaten in de Steeden van Holland, tot noodige verclaringe van veele saaken, de Politie en bijsonderlijck de Regeringe van de Steeden betreffende.*

Offchoon dit Stuk, na alles wat sedert dien tijd tot opheldering van dit Onderwerp geschreven is, naar mijn inzien, weinig bijzonderheden bevat, verdient het echter, om meer dan eene reden, zijne opmerking:

1°. De eerste is, dat op het Schutblad geschreven staat:

„ MEMORIE.

„ Op den 9 Maart 1676. dit aen sijn Hoocheyt ter handen gestelt hebbende, nevens *de Missive* van den Autheur, heeft hoochgemelte sijn Hoogheyt niet goedtgevonden, dat hetselve soude gedivulgeert ofte publyck gemaeckt worden, ende heeft dienvolgende mij belast, dat te willen bij mij houden, ende eens oversien."

Wie deze MIJ is, blijkt mij niet; men moge gissen, dat het *'s Vorsten Secretaris*, of eenig *Domeinraad* geweest zij. De hiergemelde Brief ligt er oorspronglijk bij, geteekend *Simon van Leeuwen.* Zie hier den inhoud:

„ Doorlugtige Hooggeboren Vorst.

„ Het laat VE. Hoogheyt welgevallen, dat ik mij verstoute de Tapijten van UE. Hoogheyts opsigt te openen, voor soo geringe vytwerksels van mijn Regterhand te swak ende veel te swak, ik beken het gaarn, Niet voorsien van enige Hoosse flatterijen, maar in een eenvoudig gewaat van waarheid, dat geen optoysel vereyst; de Waarheid is naakt ende heeft geen klederen van

noden, als dan, soo wanneer die moet toegestelt worden tot beweging ende indragt van die gene, die in de dikke duysternis opgevoedt, dat ligt niet anders en kunnen verdragen oft aanschouwen als daartoe geleid sijnde: Het geen in het tegenwoordig sig praesenteert, is de voldoening (ik segge liever de betragting) *van mijn mondelinge beloften, aan UE. Hoogheyt* gedaan, dat metter daad te betoonen, dat ik het respect ende authoriteyt van UE. Hoogheidt lief hebbe, ende gelijk ik ende mijne Voorouders (in goede waardigheyt) altoos betoont hebben, mij voortaan verpligt vinde, in alle voorvallende saken te maintineren ende voorte staan, het welk wel in vele subjecten, daar geen andre occasien voorvallen, bij geschrifte kan geschieden. Dog onder die vinde wel de voornaamste, ende met mijne ondervindinge de bevattelijkste, de jegenwoordige *bedenkingen over de Stadhouderlijke magt, omtrent de verkiesinge van de Magistraten in Holland*, soo maar ende tot een prouve ter nedergestelt, het welk ik aan het Hoog wijse oordeel ende het believen ende welgevallen van UE. Hoogheyt stelle, of het van het intresse van UE. Hooght. mogt sijn, hetselve off iets diergelijke publijk te maken, waartoe dan verdere omstandigheden tot optoijinge ende beweginge souden kunnen werden bijgebragt. Ik heb daarin voor het tegenwoordig niet anders beoogt *als den regten grond* van de saken naar waarheid, soo als ik die bevinde, onsijdig ter neder te stellen. Het verder ende alle het gene van mijnen dienst is, stelle volkomentlijk in het believen ende welgevallen van UE. Hoogheyt, met het allergedienstigste versouk, dat hetselve, onder toevertrouwde Secretesse, soo aangenaam mag werden opgenomen, als het wel schuldplichtig werd opgedragen

Van UE. Hoogheyts Allergeringsten, niet min getrouwsten Dienaar

(Get.) *Simon van Leeuwen.*

Leyden, desen VIII Martij XVIc. sessentseventig.

Het opschrift des Briefs is: *Aen sijn Hoogheyt den Heere Prinse van Oranjen.*

Op den kant dezes Briefs staat boven aan:

„ Op den 9 Maart 1676. dese bij sijn Hoocht. gelesen, ende mij ter handen gestelt, nevens het Tractaet, daerin verhaelt."

2°. Achter het bovengemeld Stukje volgt *fol. LIV.* nog een dus genoemd:

Twee-

Tweede-Deel van de vrije nominatie ende verkiesinge van de Magistraat der Stadt Leyden; 't welk wel van eene andere hand schijnt te zijn, maar ook van het opstel van S. V. Leeuwen.

Hierbij lag in het zelfde Pak nog een ander of tweede Handschrift in 8°. in een net bandje, voerende ten titel: S. V. LEEUWEN, *van de bepaalde Stadthouderlijke Magt in het stellen der Magistraten in de Steden.*

Men kon dit voor 't zelfde Werk, als boven, houden; en in den grond is het zulks ook; maar met zeervele verandering, verkorting, en verklaring, uitgezonderd het *Tweede Deel*. In 't zelve zijn ingevoegd de *aanmerkingen* en *bijteekeningen*, denklijk van S. V. L. zelve, die in het 4°. Exemplaar op den kant staan. Maar achter dit 8°. boekje is nog een kleen stukje, genoemd: *Aengaende het Regt van die van den Geregte in materie van correctie, waerin hetselve bestaet ende hoe verre 't selve mach werden uytgerekt.* En is achteraan onderteekend: *A. V. Spierinxhoek* scripsit 1683.

3°. Uit *van Leeuwens* Brief, en de woorden van 't *voldoen zijner mondlinge Beloften*, aan den Prins gedaan, mag men opmaken, dat *zijne Hoogheid* wel eens naaukeuriger bericht heeft willen hebben, hoedanig *het Recht* ware, dat Hem uit de Privilegien, in *'t verstellen der Magistraten in de Steden* toekwame; en dat hij, hierover met S. V. L. in gesprek geraakt, de belofte gekregen had, welke die rechtsgeleerde ook volbracht heeft, met aanwijzing van den oorsprong en voordgang dier Macht tot aan zijnen tijd, uit de *Commissien*, in 't welk de Heer S. V. L. te recht onderscheid maakt tusschen de macht eens Stadhouders onder *de Graven*, (toen de Stedelijke Magistraten en Vroedschappen meest bij enkele Privilegien alleen tot *wederzeggens* en *precario* voordduurden,) en tusschen het Recht der Stadhouders *onder de Staten*, sedert dat die Vroedschappen zelve *de Leden* van den Staat uitmaakten; en daarbij teffens aantoonde, dat dit recht niet onbepaald ware; gelijk dan ook in 't Handschrift van *Spieringshoec* op den titel gesproken wordt van *de bepaalde Stadhouderlijke Macht.*

Maar wat mag toch de reden geweest zijn, dat Willem III. wiens gezag en aanzien in 1676. reeds zeerhoog geklommen was, *niet heeft goedgevonden*, *het boekje* in 't licht te doen verschijnen? En dit verdient ook mijne Opmerking.

4°. De zaak uit een kwaad oogpunt beschouwende, kon men

men denken, dat de Prins, ziende, dat bij S. V. L. deze Macht niet zoo *geheel onbepaald* begrepen wierd, als hij wel wilde, en aangemerkt vindende, dat de *Commissie* van Willem II. zijn' Vader in 't jaar 1647. 14 Maart gegeven was *op de Instructie*, *alreede gemaeckt ofte nog te maken*, liefst deze snare niet roeren wilde. Maar van eene goede zijde de zaak inziende, konde *de verlevendiging* der hatelijke pogingen van vele nog levende aanzienlijke Hollandsche Regenten en Magistraten, na den dood van Willem II., om het Huis van Orange buiten bewind te houden, toen ter tijd noch aan de Natie, noch den Staten, noch den Stadhouder eenig nut aanbrengen; daar men eerder werken moest, om de gemoederen te bedaren dan om ze gaande te maken. Dit wilde Willem niet. Hierover nu had de Heer S. V. L. sterk uitgeweid, en 't gedrag dier Regenten, welken de vorige *Staats-Regering zonder Stadhouder* bewerkt hadden, vrij levendig afgemaald. En zie daar mijne vijfde Opmerking!

5°. Men vindt tamelijk in dit Werkje vrij ernstige Aanteekeningen en zoogenoemde *Anecdotes* van dien tusschentijd. Ik zal tot verstand der Historie, en, om voor de nakomelingschap dit niet verloren te doen gaan, eene kleine plaats hiervoor inruimen. Sprekende van 't gebeurde na *den dood* van den Stadhouder Willem II., zegt hij p. XLIII.

„ Van dien tijd af heeft men alle middelen van de wereld
„ aengewendt, om het Huys van Oranjen klein te maken,
„ ende uyt vreese dat s'avond of morgen tot eenig gesag
„ mogt komen, het Stadhouderschap in 't geheel tegen te
„ spreecken, ende de Stadthouderlijcke Regeringe met
„ allerhande *blauwe Bouxkens* de Gemeente tegen te maken.
„ De voornaemste sijn daervan geweest, *het Interest van*
„ *Hollandt*, ende andere *Politique Discoursen*, daerbij soo-
„ danige Regeeringe op 't kragtigste werd tegengesproo-
„ ken, ende voor gansch ondienstigh ende voor een slaaffe
„ ende tyrannise Regering werdt afgemaalt: Dewelcke tot
„ meermalen sijn gedruckt ende herdruckt, verbeetert ende
„ met *veel hatige termen door den eygen handt van den*
„ *Raadtpensionaris* DE WITT vermeerdert, soo als ick selfs
„ *op de druckpersse van Jan Blaauw tot Amsteldam* de ver-
„ meerderde *Copije* met sijn eygen handt geschreeven ge-
„ sien heb — —."

Hij geeft daarbij een' trek van de toenmalige, hem bekende, gesteldheid van vele oude Regenten, die zien doet, hoe vele geveinsde Vrienden of heimlijke vijanden de Stadhouder Willem III., niettegenstaande zijne gewichtige en lof-

kostlijke bedrijven, nog behield. „ De Leden," zegt hij, „ van de Vergadering ende Magistraten van de Steden waren *alle goed Prins* geworden, soo het scheen; den mantel was geheel anders omgehangen; het *Eeuwigh Edict* wierde niet alleen vernietight, maer omdat men niet en soude weten, wie de eerste voorstellers daervan geweest waren, uit het Boeck gescheurt, ende in het vuyr geworpen." En bl. XLVIII vso. „ Die geene, die meest wel suspect waren — — wierden, zoo het scheen, de meeste flatteurs ende oogendienders van sijn Hoogheyt, ende voor de Stadhouderlijcke Regering — ende hoe dat sij het meenen, weet Godt. Immers dat heeft men ondervonden, dat sij uyt enkele flatterije, meer aen sijn Hoogheyt hebben soecken overtegeven, als oyt Stadhouder gehad heeft, oft bij hem oyt gepretendeert is" — — — „ Wat is dat anders, als hem gesoght bij de ghemeente hatig te maecken onder schijn van faveur te doen, met het doen usurperen ende aennemen van iets, dat in tijden ende wijlen als jegens onse vrijheydt ende wetten van het Landt mogt werden misduydt. Voorwaer die geene de welcke Hem soo over het paert been soecken te helpen, en sijn sijn rechte vrienden niet." Dit wordt aldaar toegepast op het aanbod van 't *Hertogdom van Gelderland* met *titel en rechten* (45), en na verdere aanwijzing der practijken, om in de Regering te blijven, en hoe weinig nuts de Regeringsveranderingen gedaan hadden door minderschuldigen te ontzetten, zoo zegt hij verder „ dat de Veranderingh meer schijnt gedaen te sijn, om de gemeente wat contentement te geven; de andere voorsittende hebben haer soodanigh in de gunst weeten te insinueeren, ende den mantel soo weeten na den wint te hangen, dat men geen bedencken en had, off alles soude hem wel schicken, gelijck oock oogenscheynelick niet anders te wagten en was, als dat de jegenwoordige Regeringe in goede eendraght ende onderlijcke harmonie onder den anderen soude werden gesoveert."

Dit zij genoeg; ik ga voorbij de sterke trekken en schilde-

(45) Van dit gebeurde zie in 't breede WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. XIV. bl. 345—367. Onze Historieschrijvers zijn niet gewoon, het aanbod, om Willem III. tot *Hertog van Gelre* te verheffen, uit dit oogpunt te beschouwen. Dezelfde Historieschrijvers weiden onder anderen breed uit over de later voorgevallene verschillen met de Stad *Amsteldam* en *Goes*, nopens het *noemen* en *aanstellen* van *Schepenen* en *Regenten*, in 't jaar 1689. en 1692. Doch zij hebben mogelijk ook hier het rechte oogpunt niet gebruikt. Zie 't verhaal bij WAGEN. D. XVI. bl. 51—95. en bl. 203—229.

deringen van de maniere, op welke het in dien tijd in de *Vroedschappen* en *Magistrature* toeging. Het was van dien aard, dat in dien tijd zulks openlijk en hardop te zeggen, niet oorbaar was. In onze dagen, waarin men het zoo sterk op de zoogenoemde *Aristocraten* en *Aristocratie* heeft geladen, wil ik dit niet breeder aanwijzen; maar zal alleen ten besluite hierbij voegen een stuk uit het tweede Stadhouderlooze tijdvak, met weglating van den naam der *Stad*, der *Leden* dien het betrof, en des *Opstellers*, om alle haatlijkheid te vermijden, schoon de daarin bedoelde persoonen niet meer aanwezig zijn.

Conceptplan van Conventie tusschen de Regenten van ......, over de opvolging van een gestorven Lid in den Raade door den Zoon, enz.
.... door Mr. ...., ...,
President .... October 1744.

Bij gelegenheid van de aanstellinge van Mr. .... tot .... Raad, in plaatze van deszelfs Heer Vader Mr. ...., in zijn leven Raad ende Vroedschap dezer Stede, te voren gekomen zijnde, dat men volgende het voorbeeldt van andere groote Steden, tot conservatie en luister der oude Patrice familien, de zonen van de overledene Regenten, altoos behoorden interoepen, ende in haar Vaders plaatze te doen succedéren, en eenpariglijk verklaart zijnde, dat zulks aangenaam zijn zoude, is dierhalven goedgevonden ende verstaen: dat van nu voortaan de zoons van de .... Raden dezer Stede, dewelke op het overlijden van haer Vader in haer .... jaer zullen zijn getreden, immediaat op het afsterven in deszelfs plaetze tot .... Raad dezer Stad aangesteld ende verkoren zullen worden, en dat de zoonen, die als dan nog beneden die jaeren, en dus nog niet in haer .... jaer getreden zijn zullen, bij vervolg van tijd indiervoegen ende met die ordre zullen worden aengestelt ende verkoren, dat de zoon van den eerder overledenen, ende zoo vervolgens, ook het eerste van dat voorregt zal mogen ende ook moeten jouisseren; ende daervan onder wat pretext het ook zoude mogen zijn, niet versteken zal mogen worden; wel verstaande, dat hij zig zulks door zijn quaad gedrag niet onwaardig gemaakt heeft, ofte door eenig gebrek aan natuurlijke vermogens, en dat wel bij de groote Vroedschap dezer Stede daartoe onbequaem ende onnut geoordeelt wierd, als wanneer, en anders niet, een zoodanige moet ende behoort gepostponeerd ende voorbij te werden gegaan. — —

EINDE VAN HET DERDE DEEL.

